FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR (34-35. CİLTLER)

İNCELEME-TENKİTLİ METİN-TIPKIBASIM

HULUSİ EREN

SERÜVEN
YAYINEVİ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Aralık 2024

ISBN • 978-625-5552-02-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA
Telefon/ Phone: 05437675765
web: www.seruvenyayinevi.com
e-mail: seruvenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR (34-35. CİLTLER)

İNCELEME-TENKİTLİ METİN-TIPKIBASIM

HULUSİ EREN

SERÜVEN YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR XI
ÖN SÖZ 12
GİRİŞ 16
1. BÖLÜM: FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ 19
1.1. HAYATI 19
1.2. ESERLERİ 23
1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr 24
1.2.1.1. Eserin Yazmalarının Kayıtlı Bulunduğu Kütüphaneler 26
1.2.1.2. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar 31
1.2.2. Kutb-nâme 35
1.2.3. Daʿvet-nâme 36
1.2.4. Hayât u Memât (Hayât-nâme) 37
1.2.5. Hadîs-i Ahsen 39
1.2.6. Satranç-nâme-i Kebîr 40
1.2.7. Silahşor-nâme (Müsellah-nâme) 41
1.2.8. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme) 42
1.2.9. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm 42
1.2.10. Tercüme-i Câme-şûy-nâme 43
1.2.11. Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme 45
1.2.12. Teşhîsü'l-İnsân 46
1.2.13. Hakâyık-nâme (Tuhfetü'l-Hâdî /Hakîkat-nâme / Hadîkatü'l-Hakâyık) 46
1.2.14. Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi 47
1.2.15. Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle (Fâl-ı Kur'ân) 48
1.2.16. Pend-nâme-i Eflâtûn 48
1.2.17. Gülistân Tercümesi 49
1.2.18. Şerh-i Hadîs-i Erbaîn 49
1.3. EDEBÎ ŞAHSİYETİ 49
2. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR ÜZERİNE İNCELEME (C. 34-35) 56
2.1. ESERİN İMLÂ, ŞEKİL, ÜSLUP VE DİL ÖZELLİKLERİ 56
2.1.1. İmlâ Özellikleri 56
2.1.2. Şekil Özellikleri 62
2.1.3. Dil Özellikleri 63

2.1.4. Üslup Özellikleri 68
2.2. DİNÎ UNSURLAR 73
2.2.1. Kutsal Kitaplar 73
2.2.1.1. Kur'ân-ı Kerîm 73
2.2.1.2. Tevrât, İncil ve Zebûr 74
2.2.2. Melekler ve Şeytan 75
2.2.2.1. Dört Büyük Melek 75
2.2.2.2. Diğer Melekler 79
2.2.2.3. Şeytan/İblîs/Racîm 81
2.2.3. Peygamberler ve Kutsal Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar 83
2.2.3.1. Hz. Âdem ve Hz. Havva 83
2.2.3.2. Hz. Şit/Şis 87
2.2.3.3. Hz. İdris 88
2.2.3.4. Hz. Nuh 89
2.2.3.5. Hz. İbrahim 91
2.2.3.6. Hz. Yusuf 93
2.2.3.7. Hz. Musa 94
2.2.3.8. Hz. Davud 96
2.2.3.9. Hz. Lokman Hakim 97
2.2.3.10. Hz. Süleyman 98
2.2.3.11. Hz. Circis/Cercis 102
2.2.3.12. Belʿam-ı Ba'ur 102
2.2.3.13. Hz. İsa/Mesîh 104
2.2.3.14. Hz. Muhammed 105
2.2.3.15. Diğer Peygambeler 107
2.2.4. Dört Halife ve Ashab-ı Kiram 108
2.2.4.1. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer 108
2.2.4.2. Hz. Osman ve Hz. Ali 109
2.2.4.3. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin 111
2.3. TARİHÎ UNSURLAR 112
2.3.1. Osmanlı Hanedanı 112
2.3.1.1. Şehzade Mustafa ve Şehzade Cem (Cem Sultan). 112
2.3.1.2. II. Mehmet (Fatih) ve II. Bayezit 114
2.3.2. Şairler 116
2.3.2.1. Sadi-i Şirazî 116
2.3.2.2. Nizamî 117
2.3.2.3. Selman-ı Savecî 117
2.3.2.4. Ahmedî 118

2.3.2.5. Şeyhi 119
2.3.3. İran Mitolojisi (Şeh-nâme) Menşe'li Kahramanlar 120
2.3.3.1. Behmen 121
2.3.3.2. Behram-ı Gur 121
2.3.3.3. Dara 122
2.3.3.4. Cem/Cemşid 122
2.3.3.5. Dahhak 124
2.3.3.6. Efrasiyab 125
2.3.3.7. Feridun 125
2.3.3.8. Güderz 126
2.3.3.9. Hüsrev 127
2.3.3.10. İskender (Büyük İskender) 127
2.3.3.11. Kahraman 129
2.3.3.12. Keykavus 129
2.3.3.13. Keykubad 130
2.3.3.14. Menuçehr 131
2.3.3.15. Neriman 131
2.3.3.16. Sam (Sam-süvar) ve Zal 131
2.4. TABİAT 133
2.4.1. Yıldızlar ve Gezegenler 133
2.4.1.1. Gav (Arz Öküzü) / Semek (Mahî-Hut) 133
2.4.1.2. Merrih 134
2.4.1.3. Ülker (Pervin) 135
2.4.1.4. Zühre (Nahid) 135
2.4.2. Kuşlar 136
2.4.2.1. Simurg (Anka) 136
2.1.1.1. Tavus 139
2.1.1.2. Kuknus (Kaknüs) 141
2.1.1.3. Kerkes (Nesr) 143
2.1.1.4. Ukab/Tavşancıl (Kartal) 146
2.1.1.5. Şahin 149
2.1.1.6. Sakka 151
2.1.1.7. Gügercin 153
2.1.1.8. Hurus 154
2.1.1.9. Turrac 155
2.1.1.10. Dogan 155
2.1.1.11. Lorı 156
2.1.1.12. Tuti 157
2.1.1.13. Hüdhüd 157
2.1.1.14. Diğer Kuşlar 159

3. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İN TENKİTLİ METNİ (C. 34-35) 160
3.1. Eserin Tenkitli Metni Hazırlanırken Kullanılan Nüshalar ... 160
3.2. Çevriyazılı Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol 162
3.2.1. Tenkitli Metin 168
3.2.2. El-Cildü'r-Rābi'u ve's-Sālis̱ūn 169
3.1.1.1. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Altıncı Meclisinüñ Ẕikrindedür 171
3.1.1.1.1. Dāstān-ı Benī Caʿfer ve Ceng Kerden-i Īşān 173
3.1.1.1.2. Ḳıṣṣa-i Ceng-Nāme-i ʿAẓīm 179
3.1.1.1.3. Dāstān-ı Ceng Kerden-i Şāh-ı Endülūs ve Be-Melik-i Benī Aṣfer 180
3.1.1.1.4. Ḳıṣṣa-i Süleymān ʿAleyhi's-selām ve Mükāleme Kerden Bā-Zerzūr 186
3.1.1.1.5. Ḳıṣṣa-i Sīmurġ-ı Ḳāf Be-Ḳavl-i Loḳmān Ḥakīm ʿAleyhi's-Selām 187
3.1.1.1.6. Neṣr Dāsitān-ı Şikāyet Kerden-i Kebk Ḥāl-i Ḫod Sīmūrġ-ı Ḳāf-rā 190
3.1.1.1.7. Der-Beyān-ı Temṣīlāt-ı Dāstān-ı Māżī ve Der-Fevāyid-i ʿAḳl Güyed 192
3.1.1.1.8. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir 193
3.1.1.2. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Yidinci Meclisinüñ Ẕikrinde durur 195
3.1.1.2.1. Dāsitān-ı Āmeden-i Ḳūḳnūs Be-Dergāh-ı Süleymān Ḳażiyye Ūst 196
3.1.1.2.2. Ḳıṣṣa-i Baṭ-ı Ābī Melik-i Murġān-ı Baḥrī 198
3.1.1.2.3. Ḳıṣṣa-i Süleymānı'n-Nebī ʿAleyhi's-Selām 199
3.1.1.2.4. Ḳıṣṣa-i Murġ-ı Ḳuḳnūs 203
3.1.1.2.5. Der-Beyān-ı Ṣıfat-ı Melek-i Müvekkel Naġmāʿāyīl Be-Ḳavl-i Loḳmān-ı Ḥakīm ʿA.S. 204
3.1.1.2.6. Haẕā Duʿā-yı Melek-i Naġmāʿāyil 205
3.1.1.2.7. Der-Beyān-ı Āmeden-i Cebrāʾil ve Mīkāʾil ve İsrāfīl ve Melekü'l-Mevt ʿAleyhi's-Selām Süleymān-rā ... 206
3.1.1.2.8. Ḳıṣṣa-i Ḥażret-i Mikāʾīl ʿAleyhi's-Selām 209
3.1.1.2.9. Ḳıṣṣa-i Melekü'l-Mevt ʿAleyhi's-Selām 211
3.1.1.2.10. Ḳıṣṣa-i Ḥażret-i İsrāfīl ʿAleyhi's-Selām 213
3.1.1.2.11. Der-Beyān-ı Ḳuḳnūs ve Mükāleme Kerden-i Bā-Süleymān 215

3.1.1.2.12. Dāsitān-ı Aḥvāl-i Ḳuḳnūs ve Ḥikāyet Kerden-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām 220
3.1.1.2.13. Ḳıṣṣa-i ʿUḳḳāb ve Şāhīn 221
3.1.1.2.14. Ḥāṣıyyet-i Fīrūze Be-Ḳavl-i Loḳmān Ḥakīm 222
3.1.1.2.15. Der-Beyān-ı Temṯīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī ve Der-Ḳavāyid-i ʿAḳl Gūyed 227
3.1.1.2.16. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir 228
3.1.1.3. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Sekiz Meclisinüñ Ẕikrindedür 230
3.1.1.3.1. Ḳıṣṣa-i Ḳāhir Bin Sām-u Süvār Dīden-i Ḳubbe-i Eyvān-ı ʿAẓīm 232
3.1.1.3.2. Ḳıṣṣa-i Ḳaṣr-ı Muʿallāḳ 242
3.1.1.3.3. Ḳıṣṣa-i Sām-ı Süvār Pehlevān-ı Rūzigār 243
3.1.1.3.4. Ḳıṣṣa-i Sām-ı Süvār ve Ceng Kerden-i Bā-Şāh-ı Keyḳubād 251
3.1.1.3.5. Der-Beyān-ı Temṯīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī ve Der-Ḳāvā'id-i ʿAḳıl Gūyed 260
3.1.1.3.6. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir 261
3.1.1.4. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Ṭoḳuzuncı Meclisinüñ Ẕikrinde durur 263
3.1.1.4.1. Dāsitān-ı Yevmü'l-Arż Murġān Be-Dīvān-ı Süleymānı'n-Nebī ʿAleyhi's-Selām 264
3.1.1.4.2. Ḳıṣṣā-i Şāhīn 265
3.1.1.4.3. Dasitān-ı Ḳuḳnūs ve Ser-Güẕeşt-i Ūst 271
3.1.1.4.4. Ḳıṣṣa-i Şāhīn ve ʿAnḳā 276
3.1.1.4.5. Dāsitān-ı Sīmurġ ve Ḳıṣṣa-i Murġān-ı Baḥriyān 280
3.1.1.4.6. Ḳıṣṣa-i Māhī-Ḫorān Murġān Şikāyet Kerden Ez-Vekīl-i Deryā-yı Maġrib 282
3.1.1.4.7. Der-Beyān-ı Temṯīlāt-ı Dāstān-ı Māżī ve Der-Ḳavāyid-i ʿAḳl Gūyed 288
3.1.1.4.8. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir Min-Kelām-ı Firdevsī 289
3.1.1.5. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmişinci Meclisinüñ Ẕikrinde durur 290
3.1.1.5.1. Dāsitān-ı Mer Āgāh Şoden Ez-Merg-i Vezaʿ ʿAnḳā-yı Maġrib 291
3.1.1.5.2. Dāstān-ı Ḥażret-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām Ve Ḳıṣṣa-i Müvekkel-i Murġān-ı Hevāyī 292

3.1.1.5.3. Ḳıṣṣa-i Medīne-i Nesrān-ı Ṭāyir.....295
3.1.1.5.4. Dāsitān-ı Süleymān ʿAleyhi's-Selām ve Kerkes ve Der-Ḫavāṣ-ı Ūst.....298
3.1.1.5.5. Dāsitān-ı Ḳıṣṣa-i Sīmurġ-ı Ḳāf Be-Ḳavl-i Loḳmān-ı Ḥakīm.....302
3.1.1.5.6. Dāsitān-ı Süleymān ʿAleyhi's-Selām ve Ceng Kerden-i Bā-Şāh-ı Yūnān.....304
3.1.1.5.7. Ḳıṣṣa-i Süleymānı'n-Nebī ʿAleyhi's-Selām Be-Ḳavl-i Loḳmān Ḥakīm.....311
3.1.1.5.8. Der-Beyān-ı Temṯīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī ve Der-Ḳavāʿīd-i ʿAḳl Güyed.....319
3.1.1.5.9. Der-Münācāt-ı Firdevsī ve Der-Ḫatm-i Kitāb...320
3.1.1.5.10. Der-Duʿā-yı Pādişāhu'l-İslām ve'l-Müslimīn ve Der-Ḫatm-i Kitāb.....321
3.2.3. El-Cildü'l-Ḫāmisu ve'ṯ-Ṯāliṯūn.....323
3.2.3.1. Süleymān-nāme Yüz Yitmiş Birinci Meclisinüñ Ẕikridür.....326
3.2.3.1.1. İn Kelām Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-i Süleymān ve Ceng Kerden-i Şāh-ı Yūnān ve Āheng Kerden.....327
3.2.3.1.2. Neṯr Reften-i Süleymān Be-Cānib-i Ḳalʿa-yı Cān Bin Cān.....338
3.2.3.1.3. Der-Temṯīlāt-ı Destān-ı Māżī.....354
3.2.3.1.4. Meclis-i Āḫir.....355
3.2.3.2. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş İkinci Meclisinüñ Ẕikrindedür.....357
3.2.3.2.1. Der-Beyān-ı Ḳāṣıd-ı Sīmurġ Be-Dergāh-ı Ḥażret-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām.....357
3.2.3.2.2. Ḳıṣṣa-i İblīs-i Laʿīn ve İġvā Kerden-i Süleymān-rā.....367
3.2.3.2.3. Destān-ı Yevme'l-ʿArż-ı Murġān Rūz-ı Dīger.....371
3.2.3.2.4. Ḳıṣṣa-i Mücādele Kerden-i Murġān Be-Cihet-i Merātib-i Be-Dīvān-ı Süleymān İstāden.....378
3.2.3.2.5. Ḳurʿa Endaḫten-i Süleymān Bin Dāvūd ʿAleyhi's-Selām Be-Cihet-i Murġān.....385
3.2.3.2.6. Āmeden-i Ḳāṣıdān Be-Cihet-i Sīmurġ.....386
3.2.3.2.7. Der-Beyān-ı Temṯīlāt-ı Dāsiṭān-ı Māżī.....387
3.2.3.2.8. Meclis-i Āḫer.....389

3.2.3.3. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Üçünci Meclisinüñ Ẕikrindedür 390
3.2.3.3.1. Dāsitān-ı Perākende Şoden Murġān ve Müvekkel-i Baḥriyān ve Müvekkel-i Murġān-ı Hevāyī 391
3.2.3.3.2. Dāsitān-ı İblīs ʿAleyhi'l-Laʿnetü Āmeden Be-Dergāh-ı Süleymān ve İġvā Kerden ü Süleymān-rā ʿA.S. . 393
3.2.3.3.3. Mücādele Kerden-i Loḳmān-ı Ḥakīm Bā-Racīm ve Hezīmet Şoden Racīm ʿAleyhü'l-Laʿnetü 398
3.2.3.3.4. Der-Beyān-ı Leṭāfet-i ʿAkenkeʿ-i ʿAyyār ve Ẕarāfet-i Zemzeme-i Ṭarrār 407
3.2.3.3.5. Ḳıṣṣa-i Benī Aṣfer ü Melik-i Endelūs Şāh Ceng Ūst 411
3.2.3.3.6. Ender-Ṣıfat-ı Destān-ı Māżī 416
3.2.3.3.7. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir 418
3.2.3.4. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Dördinci Meclisinüñ Ẕikrindedür 420
3.2.3.4.1. Dāsitān-ı ʿAyyārān ve Ḳıṣṣa-i İşān 421
3.2.3.4.2. Ḳıṣṣa-i Melik-i Endelūs ve Melik-i Benī Aṣfer . 423
3.2.3.4.3. Ḳıssa-i Ceng-Nāme 427
3.2.3.4.4. Der-Beyān-ı Temṡīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī 446
3.2.3.4.5. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir 448
3.2.3.5. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Beşinci Meclisinüñ Ẕikrindedür 449
3.2.3.5.1. Ḳıṣṣa-i Mücādele Kerden-i Murġān Berāy-ı Merātib-i ʿArab 450
3.2.3.5.2. Dāsitān-ı Murġān Ṭaleb Kerden-i Sīmurġ Neyāften Āciz Şoden 452
3.2.3.5.3. Ḳıssa-i Kerkes 454
3.2.3.5.4. Ḳażiyye-yi ʿUḳḳāb 454
3.2.3.5.5. Ḳıṣṣa-i Māhī-i Key 455
3.2.3.5.6. Ḳıṣṣa-i Ṭūṭī 455
3.2.3.5.7. Ḳıṣṣa-i Būm 456
3.2.3.5.8. Ḳıssa-i Küleng 456
3.2.3.5.9. Ḳıṣṣa-i Bülbül 457
3.2.3.5.10. Ḳıṣṣa-i Ġurāb 458
3.2.3.5.11. Ḳıṣṣa-i Süleymān [u]Ṭāvūs 461
3.2.3.5.12. Ḳıṣṣa-i Ṭūṭī 463
3.2.3.5.13. Ḳıṣṣa-i Sīmurġ Ṣulṭān-ı Murġ 466
3.2.3.5.14. Der Ḳavāʿid ʿAḳıl Mī-Gūyed 473

3.2.3.5.15. Ḳıṣṣa-i Süleyman [u] Keklik 477
3.2.3.5.16. Der-Ḳavāʿid-i ʿAḳl Mī-Güyed Ender-Ḫatm-i Kitāb 480
3.2.3.5.17. Ender-Münācāt- Firdevsī Zāda'llāhu Teʿālā ʿİlmehu Ve ʿAmelehu Ve Kemālehu Yā Rabbī 482
SONUÇ 485
KAYNAKÇA 490
DİZİN 500
TIPKIBASIM 511

KISALTMALAR

Bk.	Bakınız
İ	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884
İA	İslam Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
Nüs.	Nüsha/Nüshası
Öl.	Ölüm
S	Sayı
s.	Sayfa
T	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1528
TA	Türk Ansiklopedisi
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ter.	Tercüme
TYDK	İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu
Vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayını, yayınları
Y	Yıl
yk.	Yaprak
st.	Sütun
Yz.	Yazma
yz.	Yazı

ÖN SÖZ

Bu eser tarafımızca hazırlanan doktora tezinin[1] gözden geçirilip yayımlanmış hâlidir. Çalışma genel olarak Firdevsî-i Rumî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in 34. ve 35. ciltlerinin transkripsiyonlu metni ile bu ciltlerin şekil ve muhteva yönüyle incelenmesinden müteşekkildir.

Çalışmanın öncelikli amacı *Süleymân-nâme-i Kebîr* külliyatının Latin harflerine aktarılarak ilim âlemine sunulmasına ve literatüre kazandırılmasına katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda çalışmamız, Süleyman peygamberin hayatı ve menkıbeleri odak alınarak farklı alanlarda birçok konunun anlatıldığı 81. ciltlik bu devasa eserin 34. ve 35. ciltleriyle sınırlandırılmıştır. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in tenkitli metnini hazırladığımız ciltlerinin biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. Y. 9884, diğeri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1528'de kayıtlı olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Müellif nüshasına ulaşamadığımız metnin kuruluşunda hiçbir nüsha tek başına esas alınmamıştır. Vezin ve anlam bakımından en doğru metne ulaşılmaya çalışılmış, farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

Çalışmanın başında *Kısaltmalar*, *İçindekiler* ve *Ön söz* bulunmaktadır. Bunları *Giriş* ve üç ana bölüm ile *Sonuç* bölümü takip etmektedir. Sonda ise *Kaynakça* ile *Dizin* ve *Tıpkıbasım* yer almaktadır.

---

[1] Eren, Hulusi (2018). *Firdevsî-i Rûmî-Süleymân-nâme-i Kebîr (34-35. Ciltler) İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

1. Bölüm'de Firdevsî-i üzerinde durulmuştur. Bu bölüm müellifin "Hayatı", "Eserleri" ve "Edebî Şahsiyeti" olmak üzere üç başlık olarak düzenlenmiştir. İlk başlık altında önce Firdevsî'nin hayatı hakkında bilgiler verilmiş; doğum yeri, doğum yılı ve yaşadığı coğrafyalar ile öldüğü yer hakkında daha önce yapılan çalışmalardan hareketle öne sürülen farklı iddialar sıralanarak ilgili konular üzerinde bir kanaate varılmaya çalışılmıştır. İkinci başlık yazarın eserlerine ayrılmıştır. Bu başlıkta *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in yazım yeri ve yılı ile toplamda kaç cilt olduğu ele alındıktan sonra eserin diğer ciltlerinin bulunduğu kütüphaneler bir tablo hâlinde sunulmuştur. Ardından Firdevsî'ye ait olduğu düşünülen on yedi eser ayrı başlıklar hâlinde incelenmiş, bu eserler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Üçüncü başlıkta ise yazarın edebî kişiliği üzerinde durulmuştur.

2. Bölüm'de eser çeşitli yönleriyle tetkik edilmiştir. *Süleymân-nâme Kebîr Üzerine İnceleme (C. 34-35)* ana başlığının taşıyan bu bölümün alt başlıkları "Eserin İmlâ, Şekil, Üslup ve Dil Özellikleri", "Dinî Unsurlar", "Tarihî Unsurlar" ve "Tabiat" şeklindedir. İlk başlıkta eserin imlâ hususiyetleri, bölümleri, nazım şekli, vezni ve dili ile yazarın üslubu değerlendirilmiştir. *Dinî Unsurlar* başlığı "Kutsal Kitaplar", "Melekler ve Şeytan", "Peygamberler ve Kutsal Kitaplar", "Dört Halife ve Ashab-ı Kiram" olmak üzere dört bölüm olarak düzenlenmiş, eserin söz konusu ciltlerinde geçen dinî unsurlara dair tespitler bu başlık altında incelenmiştir. "Osmanlı Hanedanı", "Şairler" ve İran Mitolojisi (Şeh-nâme) Menşe'li Kahramanlar olarak üç bölümden oluşan *Tarihî Unsurlar* başlığı altında ise eserdeki tarihî öğeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserin muhteva yönünden *Şeh-*

nâme ile olan benzerliklerine bu başlık altında yer verilmiştir. Ardından gelen *Tabiat* başlığı ise "Yıldızlar ve Gezegenler" ile "Kuşlar" alt bölümlerinden oluşmakta olup eserdeki kozmografik unsurlar ve mitolojik kuşlar burada incelenmiştir.

3. Bölüm eserin tenkitli metnine ayrılmıştır. *Süleymân-nâme-i Kebîr'in Tenkitli Metni (34-35. Ciltler)* başlığını taşıyan bu bölümde önce çalışmanın hazırlanmasında kullanılan nüshalar tanıtılmış, ardından çeviri yazılı metnin oluşturulmasında gözetilen esaslar kısaca izah edilerek eserin ulaşılabilen iki yazma nüshası üzerinden hazırlanan tenkitli metin "Otuz Dördüncü Cilt" ve "Otuz Beşinci Cilt" başlıkları altında verilmiştir.

Süleymân-nâme-i Kebîr'in iki cildi (34-35) üzerinden yapılan inceleme ile eserin tenkitli metninin hazırlanıp incelenmesiyle ortaya çıkan bilgi ve bulgular *Sonuç* bölümünde toplanmıştır. Bu bölümün ardında ise *Kaynakça* ile çalışmanın giriş, inceleme ve tenkitli metinde geçen şahıs, yer, eser ve kuş adlarını ihtiva eden *Dizin* yer almaktadır. Çalışmanın sonunda eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshası *Tıpkıbasım* olarak verilmiştir.

81. ciltlik dev bir külliyatın iki cildinin daha gün yüzüne çıkarılarak literatüre kazandırılmasının amaçlandığı bu çalışmanın her aşamasında benden yardımını esirgemeyen, hata ve eksiklerimi göstererek bilgileriyle ufkumu açan başta danışmam hocam Sayın Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ teşekkür ederim. Fikir ve önerileriyle bana yol gösteren Prof. Dr. Osman HORATA'ya, Prof. Dr. Özge ÖZTEKİN'e, Doç. Dr. İsa SARI ile Dr. Öğr. Üyesi Fazile

EREN KAYA'ya, metnin imla ve dil özellikleri hususunda karşılaştığım problemleri çözmemde benden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Emine YILMAZ'a ve her daim desteklerini yanımda hissettiğim aileme şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

XV. yüzyıl siyaset yanında Osmanlı devletinin kültür ve medeniyet sahasında da ilerleme devri olarak kabul edilir. Anadolu'nun siyasî birliğini bozan Ankara Savaşı'na rağmen devlet toparlanma göstermiş, Çelebi Mehmet'in tahta geçmesiyle beraber Anadolu yeniden tek bir siyasi gücün etrafında toplanmaya başlamıştır. Edebî sahada ise Türkçe sadece halk arasında konuşulan bir dil olmaktan çıkmış, edebî alanda da bir yazı dili hâline gelmiştir. Diplomatik yazışmalar Türkçe ile yapılmış, medreselerde Türkçe dersler verilmiştir. II. Murat devrinde mütercimlere Arapça ve Farsça birçok eser sade ve açık bir dille Türkçeye tercüme ettirilmiştir. Herat ekolünün de etkisiyle Klasik edebiyat İran'dan alınan örneklerle zenginleşme dönemini yaşamıştır. Dönemin ilk yarısında bu tarz şiirin ilk büyük üstadı Şehyî, ikinci yarısında yetişen Ahmed Paşa ile Necatî'nin yanı sıra Hoca Dehhanî, Ahmedî, Ahmed-i Daî, Cemalî, Mesihî ve Ta'cizade Cafer ile önemli manzum eserler kaleme alınmıştır (İsen ve Horata, 2009, s. 74-77).

Dönemin mensur eserlerine bakıldığında nicelik ve nitelik bakımından nispeten bir zenginleşme görülse de şiirde kazanılan gelişmelerle paralellik göstermez. Kısa cümleler, çeviri özellikleri taşıyan ifade ve yalın bir üslupla sade nesir örnekleri verilmiştir. Bununla beraber sayıca az da olsa farklı türlerde ilmî ve bedîî üslupla kaleme alınmış estetik nesrin örneklerine de bu dönem metinlerinde rastlanmaktadır. Bu açıdan Ahmed-i Daî'nin *Teressül*'ü büyük önem arz eder. Secili nesir Sinan Paşa ile ilk örneğini verir. Danişmend-name, velayet-name ve tarihlerin yanı sıra Firdevsî-i Rûmî'nin kaleme aldığı *Süleymân-*

nâme-i Kebîr dönemin ve klasik edebiyatın önemi mensur eserleri arasında yerini alır (İsen ve Horata, 2009, s. 82-86)

Klasik edebiyatta Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeliğinden başlayarak tahta çıkışı, padişah olarak doğuya ve batıya yaptığı seferler ile dönemindeki belli başlı olayları konu edinen manzum veya mensur eserlere *Süleymân-nâme* adı verilmiştir. Edebiyatımızda örneklerine sıkça rastlanan Selim-name, Gazavat-name, Fetih-name, Zafer-nâme'nin yanı sıra Süleymân-nâme'ler devrin sosyal, siyasal ve kültürel olaylarını ayrıntılı bir şekilde ele alıp anlatmasıyla Osmanlı tarihinin eksik bıraktığı noktaları tamamlamasının yanı sıra edebî değer açısından da önemli türler arasında yer alır. Tatavlalı Mahremî, Şemseddin Sivasî, Abdülaziz Efendi, Abdülcelil Çelebi, Hamdî ve Matrakçı Nasuh *Süleymân-nâme* türünde eser kaleme almış önemli isimlerdendir. Epik ve didaktik oluşları bu eserlerin ortak yönleridir (Canım, 2011, s. 280-284).

Firdevsî'nin *Süleymân-nâme*'si bu tür içerisinde emsallerinden biraz farklıdır. Asıl konusu Süleymân peygamberin hayatı ve menkıbeleri olmakla birlikte yer yer daha başka hikâye, masal ve menkıbeleri, astronomi, felsefe ve tarihle ilgili bilgileri de içerisinde barındırır. Eser bu yönüyle Şark ilimleri ile ahlak, kültür ve mitolojisinin bir ansiklopedisi mahiyetindedir. *Şeh-nâme*'den birçok benzerliği içinde barındırmakla birlikte halk hikâyesine yakın bir söylemi olan ve yazımına Fatih Sultan Mehmet devrinde başlanan eser sultan II. Bayezit'e takdim edilmiştir.

Firdevsî-i Tavîl, Firdevsî-i Rûmî ve *Uzun Firdevsî* gibi isimlerle anılan Firdevsî'nin çalışmamıza konu olan bu eseri için genel itibariyle 287 ile 366 cilt arasında olduğu yönünde farklı rivayetler varsa da *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in bugün elimizde 81 cildinin nüshası mevcuttur. Esas itibariyle mensur olarak kaleme alınan eserde oldukça fazla sayıda manzume de vardır. Süleyman peygamberin hayatı ve menkıbeleri etrafında farklı alanlarda birçok konunun anlatıldığı bu devasa eserin 34. ve 35. cildiyle çalışmamız sınırlanmıştır. Eserin neredeyse her birisi müstakil bir eser olarak değerlendirilebilecek nitelikte olan ciltlerinden 34. cildinde Hz. Süleyman'ın Endülüs meliki ve Yunan şahı arasındaki mücadeleler anlatılmıştır. 35. cilt ise çeşitli sebeplerle huzuruna gelen farklı türden kuşlarla Hz. Süleyman'ın diyaloglarını içermektedir.

1. BÖLÜM: FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1. HAYATI

XV. asrın sonu ile XVI. asrın başları arasında yaşamış olan Firdevsî; Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezit[1] ve Yavuz Sultan Selim dönemlerine tanıklık etmiştir. İsmi, hayatı ve eserleri hakkında muhtelif bilgiler bulunmaktadır. Firdevsî'nin doğum tarihi olarak gösterilen 1453 üzerinde hemen hemen bütün araştırmacılar görüş birliğindedir. Ancak doğum yerini Latifi (Canım, 2000, s. 261), Kınalızade Hasan Çelebi (Kutluk, 1989, s. 745) ve Gelibolulu Ali (İsen, 1994, s. 160) Bursa olarak göstermişse de Fuad Köprülü (1969, s. 650) onun Bursa'da eğitim gördüğü için Bursalı zannedildiğini söyleyerek bu görüşe katılmaz ve babasına zeamet olarak verilen Edincik (Aydıncık)'te dünyaya geldiğini söyler. Köprülü'nün de öne sürdüğü gibi Firdevsî'nin Edincik'te doğmuş olması daha muhtemeldir.

Tezkireler şairin adından ziyade mahlasını vererek *Firdevsî, Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavîl, Türk Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî* ve *İlyas Firdevsî Çelebi* gibi mahlasları ona atfetmiştir. Latifî (Canım, 2000, s. 261) ve Kınalızade (Kutluk, 1989, s. 745) tezkirelerinde *"*Uzun Firdevsî dimekle meşhûrdur.*"* ifadesi geçerken; *Künhü'l-Ahbâr* (İsen, 1994, s. 160) ve Beyanî'de *Firdevsî*, *Keşfü'z-Zünûn*'da (Balcı, 2007, s. 822) *Firdevsî et-Tavil* geçmektedir. *Tuhfe-i Nâilî*'de (Tuman, 2001, s. 763) ise "Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî namlarıyla meşhûr"

[1] Özel isimlerin yazımında nisbet i'si dışında büyük oranda TDK imlasına uyulmuştur.

ifadesi vardır. Bunların içerisinde Firdevsî için *Uzun Firdevsî* ve *Firdevsî-i Rûmî* mahlasları daha sık tercih edilenleridir.

Firdevsî'nin asıl adı konusunda da farklı rivayetler mevcuttur. Bursalı Mehmet Tahir (1992, s. 105) İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir *Gülistan Tercümesi'*nin istinsah kısmındaki "İlyas bin hızr el-mutehallis bi'l-Firdevsī" ifadesine dayanarak Firdevsî'nin asıl adının *İlyas bin Hızır* olduğunu belirtir. Ancak Olgun (1978, s. 185), Tahir'in bahsettiği *İlyas bin Hızır*'ın Firdevsî ile çağdaş olan *Molla Firdevsî* olabileceğini belirterek, Köprülü (1969, s. 649) ve Büyükkarcı (1995: 1) gibi Paris Millî Kütüphanesinde bulunan bir *Süleymân-nâme* nüshasına dayanarak *Şerâfeddin Mûsâ* isminde ittifak ederler. Akay (1990, s. X) ve Kutluk (1950, s. 29) İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Seminer Kitaplığı 164 numarada kayıtlı olan yazarın *Teşhīsü'l-İnsān* adlı eserinin 7b numaralı sayfasında geçen isim itibariyle adının *Orhan bin Kenek* olduğunu ifade eder. Jafarova (2010, s. 1) *Süleymân-nâme*'nin 81. cildinde yazarın adının *Orhan bin Kenek*; Tanyıldız (2005, s. 25) ise Firdevsî'nin *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde *Orhan Çelebi* olarak geçtiğini öne sürmüştür. Büke (2015, s. 2) de bu bilgilerden hareketle Firdevsî'nin asıl adının *Orhan*, soy adının da *Kenek* olabileceği çıkarımında bulunur.

Firdevsî'nin Anadolu Selçuklu hükümdarı III. Alaaddin Keykubat dönemi beylerinden Gazi Genek Bey'e kadar uzanan soyuna ilk olarak Köprülü işaret etmiş, diğer araştırmacılar da bu bilgileri doğrulayarak tekrarlamışlardır. Köprülü ve Olgun, *Süleymān-nāme*'nin 75. cildinin ön sözüne dayanarak şöyle aktarırlar: Kendisine zeamet olarak verilen Sultan Öyüğü (Eskişehir) adına cami ve hamam inşa edilen Gazi

Genek Bey, önceleri Alaaddin Keykubat'ın hizmetinde iken Bilecik'in fethi sırasında Osman Gazi'ye bağlanmıştır. Oğlu İlyas Bey Gelibolu sancak beyliğiyle vazifelendirilmiştir. Onun oğlu Hızır Bey I. Murat devrinde Sultan Öyüğü'ne sancak beyi olarak idaresine hükmetmiştir. Hızır Bey'in oğlu Bazarlu Bey Timur'la Ankara Savaşında Yıldırım Bayezit'i desteklemiş, onun oğlu Genek Bey de İstanbul'un fethinde bulunarak gösterdiği kahramanlıklara karşılık olarak Bursa yakınlarındaki Edincik (Aydıncık) kendisine zeamet olarak verilmiştir. Firdevsî de burada doğmuştur (Köprülü, 1969, s. 650; Olgun, 1978, s. 185).

Edincik'te doğan ve çocukluk dönemini burada geçiren Firdevsî, gençlik dönemini Bursa'da geçirmiş, tahsil hayatını burada görmüştür. Ardından bir süre Balıkesir'de yaşamış, *Dâvet-nâme* ve *Ferâset-nâme* adlı eserlerini de yine burada kaleme almıştır (Akay, 1990, s. XI). Bir süre de İstanbul'da kalan Firdevsî'nin, *Hakâyık-nâme* adlı eserinde 1469/1470 yıllarında Ayasofya Cami'nde Molla İlahî'nin bir vaazı vesileyle anlattığına göre onun Simavlı Şeyh Abdullah-ı İlahî'ye intisap ettiği anlaşılmaktadır (Araç, 2010, s. 5). Firdevsî daha sonra Manisa'ya gelmiş ve Şehzade Korkut'un sarayında kalmıştır. *Süleymân-nâme*'nin 281. meclisine kadar olan kısmını da burada yazmıştır (Güleç, 1994, s. 4, 44).

Firdevsî'nin nerede ve ne zaman vefat ettiği konusunda farklı rivayetler vardır. Öncelikle Latifî'nin söylediği, Katip Çelebi, Şemsettin Sami Fuad Köprülü'nün de tekrarladığı bilgiye göre, Firdevsî yazımına Fatih döneminde başladığı en hacimli eseri olarak gösterilen *Süleymân-nâme*'sini 330 veya 380 cilt hâlinde (Büyükkarcı,

1993, s. 2) II. Bayezit'e sunmuştur. Ancak padişah eseri çok hacimli bulmuş, içlerinden 80 cildini ayırtarak geri kalanları yaktırmıştır. Bu olaya çok içerleyen Firdevsî, padişahı hicvederek 1512'den önce İran veya Horasan'a kaçmış ve orada ölmüştür (Olgun, 1978, s. 187).

Bu iddialara karşın, *Süleymân-nâme*'nin 32. cildinde II. Bayezit'in ölümü üzerine yazdığı şu beyitler, Firdevsî'nin padişaha bir siteminin olmadığını, ona kızarak kaçmadığını göstermektedir:

> Bâyezid Hân eyledi dârü'l-fenâdan ol sefer
> Rahmete irdi idüp dârü'l-bekâda ol makar
>
> Tutuban Yâsîn okudum rûhu için yasının
> İtdüm âh âhirinde melek yerde beşer (Biçer, 2005, s. 44)

Ayrıca Firdevsi, *Hayât u Memât* adlı risalesinde *Süleymân-nâme*'nin 81. cüzünü tamamladığını belirtmiş, yine *Süleymân-nâme*'nin 405. meclisinin zikrinde:

> ed-duʿā-yı pādişāh es-selām el-misl ü ebu'l-ḫayrāt ve'l-ḥasenāt mürebbi'l-ġurebā bilādü'l-ʿulemā es-sulṭān ibnü's-sulṭān Selīm Ḫān… süleymān-nāmenüñ teʾlīfini bir ʿādil ve kāmil pādişāhın devām-ı devletinde 81. cildin temāmlanmasını müyesser itdi. Yavūz Sulṭān Selīmüñ inʿām ve ʿināyetiyle Anadolu vilāyetinde Karaside şehr-i Balıkesirde ikāmet idüp ḫalvet ḫālinde maḳām-ı ʿuzlette ḫużūr-ı ḳalb ile bu kitābın teʾlīfine çalışıyorum (Büke, 2015, s. 4)

diyerek Yavuz Sultan Selim dönemini de gördüğünü ve hâlâ Balıkesir'de olduğunu söylemiştir. Bu ifadesinden de anlaşılacağı üzere, Firdevsî'nin kaçmayıp yine Osmanlı toprakları içerisinde yaşamaya devam ettiği aşikardır. Ancak nerede vefat ettiği belirsizdir. *Süleymân-nâme*'nin 81. cildinde yer alan ifadelere göre o dönem Balıkesir'de olduğu kesindir. Latifî tezkiresinde Firdevsî'ye ait olan mersiyede tasvir edilen coğrafyanın da Balıkesir olduğu düşünülerek, Firdevsî'nin son zamanlarını Balıkesir'de geçirdiği ve kuvvetle muhtemel burada vefat ettiği düşünülmektedir (Biçer, 2005, s. 46).

Bizce de Firdevsî'nin II. Bayezit'e kızarak İran veya Horasan'a kaçmış olabileceği bilgisi zayıf ihtimal olarak gözükmektedir. Zira *Süleymân-nâme*'nin 32. cildi ile *Hayât u Memât* adlı eserinde ilk ağızdan verdiği bilgilerin daha sıhhatli olacağı aşikardır. Bu durumda Firdevsî'nin ömrünün son yıllarını yine Osmanlı coğrafyasında geçirdiği ve Balıkesir'de vefat ettiğini söylemek daha muhtemeldir.

1.2. ESERLERİ

Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezit ve Yavuz Sultan Selim olmak üzere 3 üç padişah dönemine şahitlik eden Firdevsî, çok yazan velud bir yazardır. Telif ve tercüme birçok eseri olan Firdevsî'nin kaç eser yazmış olduğu tam olarak net değildir. *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde kendisini "Bazı ukelâ ve zürefâdan, şuarâdan hâfî değildir ki Süleymân-nâmenin musannifi bunun emsali yetmiş iki risalenin müellifi…" olarak tavsif edip yetmiş iki eserinin olduğunu söylerken, *Satranç-nâme* adlı eserinde "… min baʿd niçe bunun emsâli kitâbları te'lîf, kırk risaleyi tasnif eylemişdür." diyerek yetmiş iki eser yazdığını ifade etmiştir.

Tezkireler Firdevsî'nin sadece *Süleymân-nâme*'sinden bahsederken Tahir (1972, s. 105) on dört; Babinger (1982, s. 35) dört; Olgun ve Parmaksızoğlu (1980, s. 17-18) on altı eseri hakkında bilgi vermiştir (Büke, 2015, s. 483). Dolayısıyla Firdevsî'nin *Münazara-i Seyf ü Kalem* ve *Satranç-nâme*'sinde belirttiği gibi yetmiş iki veya kırk eseri varsa da bunların birçoğu henüz gün yüzüne çıkmış değildir. Firdevsî'nin bugün bilinen eserleri şunlardır:

1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdevsî'nin tezkirelerde sözü edilen tek eseridir. Üç padişahın (II. Mehmet, II. Bayezit, I. Selim) saltanat yıllarını içine alması yönüyle önemlidir. Tamamlanması uzun yıllar alan eserine Firdevsî Balıkesir'de başlamış, bazı kısımlarını Manisa'da, büyük çoğunluğunu ise İstanbul'da yazmıştır. Ancak eserin yazılış tarihi net olarak bilinememektedir. Latifî'nin II. Bayezit'in emriyle eserin yazıldığını *"Sultân Bâyezid emriyle Süleymân-nâmeyi nâm u şerîfine nazm u nesr cemʿ idüp…"* (Genç, 1995, s. 12) şeklinde ifade ettiği yargıyı Köprülü de (1969, s. 650) kabul eder. Buna karşın Akay (1990, s. XIV) *Süleymân-nâme*'nin 81. Cildinin 25b varağındaki *"... ibtidâen altı cild kitâb te'lîf idüp merhûm Sultân Mehemmed Hân-ı Gâzî'ye teslim itdüm."* cümlesine atıfla eserin Fatih Sultan Mehmet döneminde yazılmaya başlandığını savunur. Büyükkarcı (1993, s. 2-3) da bu görüşe katılarak eserin Fatih döneminde yazılmaya başlandığını, II. Bayezit döneminde yazımına devam edildiğini ifade eder. (Tanyıldız, 2005, s. 28).

Eserin yazım tarihinde olduğu gibi cilt sayısı konusunda da ihtilaflar vardır. Latifî (Canım, 2000, s. 425) ve Gelibolulu Ali (İsen, 1994, s. 160) eserin 360 cilt olduğu iddiasındayken; Beyanî (Kutluk, 1997, s. 203) ve Hasan Çelebi (Kutluk, 1989, s. 745) 380 cilt, Katip Çelebi (Balcı, 2007, s. 822) ise 330 cilt olduğunu belirtir. Firdevsî'nin, *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde *Süleymân-nâme*'sini 366 cilt olarak yazmayı düşündüğünü, 287. cildinin de yazımını tamamladığını söylemektedir. Bu bilgilerin yanı sıra üzerinde çalıştığımız ciltlerde bu konu hakkında net bilgiler veren Firdevsî, eserini bin sekiz yüz otuz

beş meclis ve üç yüz altmış altı cilt olarak yazmayı tasarladığını söylemektedir:

> …bu Firdevsī-mücrimīni ʿināyet itdi ki üç yüz altmış altı mücelled kitāb Süleymān-nāmenüñ otuz dördünci cildini daḫı ḳaleme getürüp bitürdüm. Ve biñ sekiz yüz otuz biş meclisüñ yüz yitmiş meclisini daḫı raḳama getürüp temām eyledüm. (c34/v64a)

Müellifinin bizzat verdiği bu bilgilere rağmen eserin şu an kütüphanelerde 81 cildi mevcuttur. Bu da Firdevsî'nin eserini tamamladıktan sonra saraya takdim ettiği, II. Bayezit'in eseri çok hacimli bularak içinden 81 cildini ayırtarak gerisini yaktırdığı bilgisini doğrular mahiyettedir.

Süleymân-nâme[1], muhteva bakımından oldukça geniştir. Hz. Süleyman etrafında şekillenmiş kıssa ve rivayetlerin yanı sıra diğer peygamber kıssaları, doğu mitolojisi, felsefe, tarih, astronomi, hendeseden satrantç taktikleri ve hekimliğe[2] kadar bir çok bilgiyi de içinde barındırması *Süleymân-nâme*'ye ansiklopedik bir mahiyet de kazandırmıştır. Eserinde sık sık kendisini bu bağlamda öven Firdevsî, *Süleyman-nâme* gibi bir eserin hiçbir surette yazılmadığını ve benzerinin de yazılamayacağını savunur:

> Şāh Süleymān ḳıṣṣasın eyle beyān
> Kim meʿānī dürri çendān bulunur
>
> Ne Süleymān-nāme miṣli var kitāb
> Ne Süleymān-veş Süleymān bulınur (c34/v11a)

[1] Eserin üslup ve dil özelliklerinden ikinci bölümde ayrıntılı olarak bahsedilecektir.
[2] *Süleymân-nâme*'de (34-35. Ciltler) halk inanışı ve halk hekimliğine dair bazı tespitler için bk. Eren, 2019.

Firdevsî *Süleymân-nâme*'sini nice emekler vererek uzun yıllar içerisinde yazdığını söyler. Böylesine hacimli bir eser yazma gayesini ise fani dünyaya kendi adına bir yadigâr bırakmak, öldükten sonra hayırla anılmak ve bu vesilesiyle okuyanlardan Fatiha beklemek olarak ifade etmektedir:

Bu Firdevsī ḳabul idüp duʿāyı
Diyüp tevḥīd söyler ol ṣenāyı

Nice yıllar idüp ʿömrini ḫarc ol
Süleymān-nāmeyi eyledi derc ol

Murād ol kim oḳuyanlar kitābı
Duʿā ḳıla aña pīr ü şebābı

Beni her kim duʿādan eyleye yād
İki ʿālemde olsun dāyim şād (c35/v35a)

1.2.1.1. Eserin Yazmalarının Kayıtlı Bulunduğu Kütüphaneler

Firdevsî'nin kendi ifadesiyle ömrünü harç edip yazdığı *Süleymân-nâme*-i *Kebîr*'in bugün yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde pek çok nüshası mevcuttur. Eserin bugüne kadar tespit edilebilmiş nüshaları şunlardır[1]:

1. Cilt	Gotha, Numara 111
2. Cilt	Gotha, Numara 111; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
3. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28, 16 yy.; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
4. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
5. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş. 5-6-7-8-9-10-11-12-13 cilt toplam 388 yk.
6. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş.
7. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 7-13 cilt toplam 360 yk.
8. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te

[1] Bu tablo Şimşek 2013 ve Büke 2015'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

	kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı, 8-15 cilt toplam 406 yk.
9. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, h. 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
10. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
11. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
12. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
13. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Torök F. 2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
14. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, 14-15-16-17-18-19-20 cilt toplam 321 yk.; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
15. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
16. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
17. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
18. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
19. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
20. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
21. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
22. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
23. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
24. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
25. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
26. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
27. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
28. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.

29. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
30. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884. (Ata Çatıkkaş, çalışmasında bu cildin H.1528'de kayıtlı olduğunu söylese de biz böyle bir bilgiye rastlayamadık (bk.Çatıkkaş 2009;19)
31. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
32. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
33. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
34. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
35. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
36. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
37. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
38. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
39. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
40. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
41. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b.

	Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
42. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır.. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
43. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır, Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
44. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
45. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
46. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
47. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
48. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
49. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
50. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
51. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
52. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
53. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
54. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
55. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
56. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
57. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
58. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.

59. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
60. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
61. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
62. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
63. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
64. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
65. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
66. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
67. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
68. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
69. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
70. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
71. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
72. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
73. Cilt	Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75- 76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
74. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi

	Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir; Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. 361, 17 satır, 74-75-76 ciltleri içeren bu nüshanın varak sayısı 127'dir.
75. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir. Bu cildin Bibl. Nationale, n supl. 1293 ve Uppsala numara 196'da bir nüshası daha vardır. Berlin numara 470'de kayıtlı olduğu olduğu zannedilen nüsha sorgulanmış, böyle bir kaydın olmadığı teyit edilmiştir.
76. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76. ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
77. Cilt	Török F. 12, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 118 varak; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür.
78. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
79. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
80. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
81. Cilt	Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri numara 317/116, 123 yk.

Tablodan da görüleceği üzere, Firdevsî'nin 366 cilt olarak yazmayı tasarladığı eserin bugün ancak 81. cildinin nüshalarına ulaşılabilmiştir. Bu durum eserin geri kalan ciltlerinin II. Bayezit tarafından yaktırılmış olabileceğini doğrular niteliktedir. Ancak yapılacak araştırmalar sonucu yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde eserin yeni ciltleri yahut nüshalarının ortaya çıkarılması da elbette mümkündür.

1.2.1.2. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Firdevsî'nin bir külliyat sayılabilecek *Süleymân-nâme-i Kebîr*'i üzerine bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu eserin ciltleri

üzerine yapılan kitap ve tez çalışmalarının künyeleri tespit edebildiğimiz kadarıyla (cilt sıralamasına göre) şöyledir:

1. Cilt	Aksoy, M. (2000). *Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sindeki Destan Unsurları, C.1 (Giriş-İnceleme).* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
2. Cilt	Demiröz, F. (2022). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-Nâme-i Kebîr (2. Cilt) Giriş, Metin, Dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Giresun.
6-7. Ciltler	Babür, Y. (2013). *Süleymân-nâme-i Kebir (6-7. Ciltler/İnceleme-Transkripsiyonlu Metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
8-9. Ciltler	Vanlı, M. (2012). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. Ciltler) İnceleme-Metin*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
10. Cilt	Aksu, R. (2016). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-Nâme-i Kebîr.* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
11. Cilt	Ekşioğlu, S. (2018). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme- Cilt 11 (Dil İncelemesi-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
11-12-13. Ciltler	Arslan Özbek, N. (2019). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr İnceleme-Metin (11,12,13. Ciltler)*. Gece Kitaplığı, Ankara.
14-15. Ciltler	Çakın, M. B. (2018). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Adlı Eseri (14-15. Ciltler) Metin-İnceleme.* (Doktora Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
16. Cilt	Uz, Ö. (2022). *Süleymân-nâme-i Kebîr (16. Cilt).* Dün Bugün Yarın Yay. İstanbul.
20. Cilt	Kezban, A. (2024). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-Nâme-i Kebîr (20. Cilt) Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük.* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
25-26. Ciltler	Genç, G. (1995). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26. ciltler) Giriş-Metin-Sözlük.* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
27. Cilt	Yurt, N. (2023). *Firdevsî-i Rûmî Süleymânnâme-i Kebîr (27. Cilt) İnceleme-Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzurum.
28. Cilt	Ölker, F. (2024). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr 28. Cilt (Giriş-İnceleme-Metin-Tıpkıbasım).* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzurum.
28. Cilt	Mazılıgüney, G. (2024). *Firdevsî-yi Rûmî, Süleymân-Nâme-yi Kebîr (28. Cilt) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım).* (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
29-30. Ciltler	Kaplan, S. (2019). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (29 ve 30. ciltler)(Giriş - inceleme - metin - dizin -tıpkıbasım).* (Doktora Tezi).

	Marmara Üniversitesi, İstanbul.
31. Cilt	Karahan, M. (2019). *Fırdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (31. Cılt) Giriş, Tenkitli Metin, Dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi. Giresun.
31. Cilt	Özkarakoç, M. (2024). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-İ Kebîr'i 31. Cilt İnceleme-Metin-Dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
32. Cilt	Kaynak, F. (2020). *Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme-i Kebîr (32. cilt), giriş-tenkitli metin-dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Giresun.
34-35. Ciltler	Eren, H. (2018). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr-34-35. Ciltler (İnceleme-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
36. Cilt	Güngör, O. K. vd. (2023). *Firdevsî-yi Rûmî Süleymân-nâme-yi Kebîr (36. Cilt) Giriş-inceleme-dizin-tıpkıbasım.* Kriter Yay. İstanbul
37. Cilt	Gök, A. (2019). *Firdevsi-i Rûmî, Süleyman-name-i Kebir (37. cilt), inceleme-tenkitli metin.* (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
38. Cilt	Büke, H. (2020). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymânnâme (38. Cilt), (Metin-İnceleme-Dizin-Tıpkıbasım).* Paradigma Akademi, Çanakkale.
39. Cilt	Şan, A. (2019). *Firdevsi-i Rumi, Süleyman-name (39. cilt), İnceleme-Transkripsiyonlu Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
40. Cilt	Gürakar, N. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâme-i Kebîr'i (40. Cilt) İnceleme-Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
41. Cilt	Toksöz, M. (2020). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i: 41. Cilt (İnceleme-Metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
42. Cilt	Güleç, H. (1994). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymânnâme'si - 42.cilt - Dasitan-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi.* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
44. Cilt	Akay, A. (1990). *Firdevsî Süleyman-name (44.cilt) Metin ve Füller Üzerine Bir Deneme.* (Doktora Tezi). *İ*stanbul Üniversitesi, İstanbul.
47. Cilt	Abul, Y. (2004). *Süleymân-nâme-i Kebîr (47.cilt), Metin Tenkidi ve İnceleme.* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
48. Cilt	Çelik, Y. (2022). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 48. Cildi [İnceleme-Tenkitli Metin].* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.
50. Cilt	Balalan, A. (2023). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (50. Cilt) (İnceleme-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

56. Cilt	Erel, Ö. (2023). *Firdevsî-i Rûmî Süleyman-nâme (56. Cilt). İnceleme Transkripsiyonlu Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Muş Alparslan Üniversitesi, Muş.
61-62. Ciltler	Doğan, A. (2020). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr – 61-62. Ciltler İnceleme-Metin.* (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
62. Cilt	Ayva, E. Ş. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymannâme-i Kebîr Adlı Eseri (62. Cilt) (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük-Tıpkıbasım).* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
63. Cilt	Jafarova, İ. (2010). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâme-i Kebîr'i (63.cilt), İnceleme Metin – Dizin.* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
65-66. Ciltler	Demir, S. (2022). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr - 65 - 66. Ciltler (İnceleme-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
67. Cilt	Tombak, S. A. (2017). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
68. Cilt	Aydın, H. (2017). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
67-68. Ciltler	Sucu, A. Ö. (2020). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (67-68. Cilt) İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin.* (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
69. Cilt	Sami, M. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 69. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
70. Cilt	Semiz, Ö. (2018). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 70. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
71. Cilt	Cihan, E. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 71. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
72. Cilt	Çatıkkaş, A. (2009). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymannâme-i Kebîr.* Ankara: TDK Yay.
72. Cilt	Evbaşı, G. (2021). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-Nâme (72. Cilt), (İnceleme-Metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
74. Cilt	Erdem, M. D. (2005). *Kitab-ı Kıssaname-i Süleyman Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymanname 74. cilt).* (Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
75. Cilt	Kirik, E. (2018). *Firdevsî-İ Rûmî'nin Süleymân-nâme'si-75. Cilt (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Sözlük).* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

76. Cilt	Şimşek, Y. (2013). *Firdevsi-i Rumi, Süleyman-name-i Kebir (76. Cilt), Giriş-Ses Bilgisi-Tenkitli Metin-Sözlük (Yüksek Lisans Tezi).* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
77. Cilt	Gaddar, Z. (2021). Firdevsi Süleyman-name (77. Cilt) Dil İncelemesi-Metin-Dizin. Gazi Yayınevi, Ankara.
78. Cilt	Demirbağ, A. (2022). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr 78. Cilt (İnceleme-Metin-Dizin).* Fırat Üniversitesi, Elazığ.
80. Cilt	Aşkayanar, E. (2021). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr (80. Cilt, 452a-494a) Adlı Eseri (Dil Özellikleri-Metin-Dizin-Tıpkıbasım).* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
81. Cilt	Jafarova, İ. (2003). *Firdevsî-i Rumi'nin Süleymannâme Yazmasının (81.cilt 54b - 82a, 28 yk.) Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri.* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
81. Cilt	Özyaşamış Şakar, S. (2003). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazması'nın (81.cilt, 28yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri.* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
81. Cilt	Köz, İ. (2004). *Firdevsî-i Rumi'nin Süleymannâme Yazmasının (81.cilt 7a- 54b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri.* (Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
81. Cilt	Çelik, Z. (2010). *Firdevsî-i Rumi'nin Süleymannâme Yazmasının (81.cilt 82b- 123b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri.* (Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu eserin dilini incelemeye yönelik olduğu için bu ciltler çalışılmış kabul edilerek diğer araştırmacılar tarafından göz ardı edilmiştir. Bu durum söz konusu ciltlerin muhteva yönüyle ele alınmasını engellemiştir. Eserin dil hususiyetleri genel itibariyle bütün ciltlerde aynı iken, muhtevası her ciltte farklılık gösterebilmektedir. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla her cildinin muhteva açısından da ele alınması zaruri görünmektedir.

1.2.2. Kutb-nâme

1499-1503 yılları arasında Fransız ve Venediklilerin Midilli adasına düzenledikleri baskın ve Osmanlı ordusunun yaptığı savunmayı konu

edinir. Ayrıca II. Bayezit dönemi olayları, Cem Sultan'ın Bursa'da tahta çıkışı, Şehzade Korkut'un İstanbul'daki kısa süreli padişah naipliği ve akıncı beylerinin Orta Avrupa'ya yaptıkları seferler destansı bir dille anlatılır. Firdevsî, eserde oldukça sade bir dille tarihî bilgileri olayın şahitlerinin hatırlarını da kaynak göstererek aktarır. Cümle dizilişleri ve secili anlatım özellikleri bakımından *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin üslubunu andıran bir anlatım biçimi dikkat çekmektedir. Eserde verilen bilgiler büyük oranda tarihsel gerçeklikle bağdaşır. Eserin *Kutb-nâme* olarak adlandırılması, Firdevsî'nin eserini döneminin *kutbu'l-aktâbı* olarak gördüğü II. Bayezit adına kaleme alması sebebiyledir. (Olgun ve Parmaksızoğlu, 1980, s. XXI-XXV; Aksoy 2000, s.45).

1501 yılında kaleme alınan eserin, 1503'te Muhammed bin Resul-i Sarayî tarafından istinsah edilen nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitaplığı numara 643'te kayıtlıdır. 145 varaktan oluşan eserin her sayfası 13 satırdır. Yaklaşık 2000 beyit civarındadır. Nüshanın kapağında yer alan *Kıssa-i Midilli* ibaresinin müstensih tarafından eklendiği düşünülmektedir. Eserin bir diğer nüshası ise *Gazavat-ı Midilli* adıyla Almanya Millî Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, Ms.or.quart 2041'de kayıtlıdır (Büke, 2015, s. 493).

1.2.3. Daʿvet-nâme

Eserin yazım tarihi olarak Köprülü (1969, s. 650) 1481 tarihini gösterir. Ancak Büyükkarcı (1995, s. 9), *Kutb-nâme*'nin 1b varağındaki cümlelere dayanarak eserin 1487 tarihinde Balıkesir'de yazıldığını savunur. Padişah meclisinde Firdevsî'nin adı anılınca

Bayezit yazarın kim olduğunu merak edip bir eserini görmek ister. *Daʿvet-nâme* de bu istek üzerine yazılır.

Yazımından uzun yıllar sonra 1702-1703'te istinsah edilen eser astronomi, astroloji, büyü, tılsım gibi garip ilimleri konu edinmiştir. Firdevsî'nin ifadesiyle eser, bu konuda Arapça ve Farsça yazılmış olan eserlerin tercüme edilip genişletilmesiyle meydana getirilmiştir. Altı babdan oluşur. Birinci babda melek ve ruhların özellikleriyle görevleri, ikinci babda feleklerle burçların yaratılması, üçüncü babda ruhların nasıl çağrılacağı ve bu iş esnasında yaşanabilecek muhtemel tehlikelerden nasıl korunulabileceği, dördüncü babda güneşin burçlarına müvekkel olan meleklerin çağrılması, beşinci babda güneş ve ayın uğradığı burçlarının özellikleri, altıncı babda ayın uğradığı 28 menzilden sorumlu meleklerin çağrılması ele alınmıştır (Büyükkarcı, 1993, s. 14-15; Aksoy, 2000, s. 43; Tanyıldız, 2005, s. 31)

Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Numara 13'te Nekty00208 barkod numarasıyla kayıtlıdır. 90 varaktan oluşan eser, talik hatla yazılmış olup her varağı 23 satırdır. Eserde burçları, gezegenleri, melek ve cinleri gösteren 141 minyatür bulunmaktadır (Aksoy, 2000, s. 43; Büyükkarcı, 1993, s. 44-45)

1.2.4. Firâset-nâme

Manzum-mensur karışık olarak yazılan bir eserdir. Münâzara-i Seyf ü Kalem'de Firdevsî, bu eserin varlığından bahsetmiştir (Tanyıldız, 2007, s. 169). Eser II. Bayezit'in sadrazamlarından Mesih Paşa'ya (öl. 1501) sunulmuştur. Dolayısıyla telif tarihinin Mesih Paşa'Nın görevde

bulunduğu 1401-1501 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir (Kılıç, 2022).

Eserin bilinen tek nüshası Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, nu. 06 Mil Yz. A 5151'de kayıtlıdır (Kardaş, 2024, s. 225). Eser, 44 bâb üzerine harekeli nesihle yazılmış 114 varaktan müteşekildir. Eserde genel olarak firaset ve kifayet ilmine dair olup insanların dış görünüşünden hareketle kişiliği hakkında çıkarımlar yapmaya dayanır. Eserde ayrıca ilm-i tıp, cariye ve hizmetkar seçme gibi çeşitli konular da bulunur. Soru-cevap şeklinde ele konulan konular, Hz. Süleymân'ın sorduğu sorulara Lokman Hekim'in cevap vermesi şeklindedir (Kılıç, 2022).

Eser üzerine Sedat Kardaş'ın kitap hazırlamakta olduğu, Zeynep Kılıç'ın ise devam eden bir doktora çalışmasının olduğu bilinmektedir.

1.2.5. Hayât u Memât (Hayât-nâme)

Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş bir eserdir. Aralarda manzum kısımlar da olmakla beraber genel itibariyle mensur olarak yazılmıştır. 30 babdan oluşan eser tasavvuf, ahlak, ölüm, nefis gibi kavramları konu edinir. Firdevsî bu eserinde Gazalî, Muhyiddin-i Arabî ve Attar gibi önemli isimlerden istifade ettiğini belirtir. Eserde *Süleymân-nâme*'nin 82. cildinin tamamlandığının belirtilmesi, *Hayât-nâme*'nin Firdevsî'nin son eserlerinden birisi olduğu kanaatini oluşturmaktadır (Olgun, 1983, s. XVIII; Köprülü, 1969, s. 650; Büyükkarcı, 1993, s. 5)

Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, 2333 numarada kayıtlıdır. Müellifi *Orhan Bin Kenek* olarak geçmektedir. 95 varaktan oluşan eserin sayfaları 15'er satırlıdır. Nüshanın başında eserin adı *Hayât u Memât* olarak yazılmışken, sonunda *Hayât-nâme* olarak yazılmıştır. Bir diğer nüsha Beşiktaş Yahya Efendi Kütüphanesi'nde *Hayât-nâme* adıyla kayıtlıdır. Nüshanın müellifi *Firdevsî-i Osmânî* olarak görünmektedir (Büke, 2015, s. 493).

1.2.6. Hadîs-i Ahsen

Firdevsî'nin varlığı konusunda farklı görüşlerin olduğu eseridir. Köprülü (1969, s. 650) ve Bursalı Mehmet Tahir (1972, s. 2) eserin Firdevsî'ye ait olduğunu söyler. Öte yandan Büyükkarcı, *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'de geçen *Hadîs-i Ahsen* ifadesinin "güzel bir deyişle eserlerini kaleme almak" anlamında kullanıldığını savunarak müstakil bir eser olmadığını savunur (1995, s. 7). *Münazara-i Seyf ü Kalem*'in sebeb-i te'lif bölümünde Firdevsî eserlerini sayarken şöyle söylemektedir:

> Ḥadāyıḳu'l-Ḥakāyıḳ ve Firāset-nāme ve Satranç-nāme-i Kebīr ve Tecnisāt-ı Süleymān [u] Belḳīs-nāme ve Müsellaḥ-nāme ve Ṭāliʿ-i Mevlūd-i Kebīr ve Ḳuṭb-nāme miṣāli daḫı baʿżı Pārsīden tercüme ḳılup ve baʿżı daḫı sāyir kitāblardan istiḫrāc ḳılup Ḥadīs-i Aḥsen emlāhü'l-kelām birle menẓūr u maẓūm taṣnīf ḳılup söyledümse min-bāʿd bu Münāẓara-i Seyf ü Ḳalem ḥadīs-i Muḫtār ile ebyāt ü eşʿārıla teʾlīf ü taṣnīf eyledüm. (Tanyıldız, 2005, s. 78)

Firdevsî'nin metindeki bu ifadesine bakılarak ileri sürülen her iki iddia da doğru kabul edilebilir. Ancak *Münazara-i Seyf ü Kalem*'in sözü edilen kısmında eser isimleri kırmızı olarak yazılmıştır. Bu noktada *Hadîs-i Ahsen* ifadesinin de kırmızı renkle yazılmış olması, bunun da

Firdevsî'nin eserlerinden biri olması kanısını güçlendirmektedir. Eserde bu kısmın yanlışlıkla kırmızı renkle yazılmış olması bizce düşük bir ihtimal olmakla beraber söz konusu esere *Münazara-i Seyf ü Kalem*'den başka hiçbir kaynakta rastlanmamış olması *Hadîs-i Ahsen* ifadesini Firdevsî'nin bir eseri olarak kabul etme konusunda ihtiyatlı davranmayı gerektirmektedir. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bu isimde bir müstakil eserin nüshasına tesadüf edilmemiştir (Tanyıldız, 2005, s. 31-32).

1.2.7. Satranç-nâme-i Kebîr

1503 yılında Balıkesir'de te'lif edilen eser manzum ve mensur olarak karışık yazılmıştır. Firdevsî *Süleymân-nâme*'yi yazarken padişah ve yakınındakilerin satrancı sevdiğini duyup onların ihsanlarını kazanabilmek için bu eseri kaleme almıştır. Eserinde satrancın tarihçesinden de bahseden Firdevsî, 77 çeşit şekil ve tablo ile bu oyunun nasıl oynanacağını ve oynama taktiklerini anlatmıştır (Akay, 1990, s. XVII; Büyükkarcı, 1995, s. 4). *Satranç-nâme-i Kebîr*, Firdevsî'nin bu eserde kendisinden *"...min baʿd niçe bunun emsâli kitâbları te'lîf, kırk risaleyi tasnif eylemişdür."* şeklinde bahsederek 40 kadar eseri olduğunu söylemesi bakımından da önemlidir. Satrancın 8 hanesi olması sebebiyle 8 bölümden oluşmaktadır:

I. Bölüm: (v. 10-14) Satrancın asıl müellifinin kim olduğunu ve İdris peygamber ile Cemşid Şah arasında geçen bir menkıbeyi anlatır.

II. Bölüm: (v. 14-15) Nuşirevan-ı Adil zamanında yaşamış satranç ustası Leclacı Kamil ile Sise arasındaki olayı içerir.

III. Bölüm: (v. 15-19) Nuşirevan-ı Adil zamanında yaşamış satranç ustası Leclacı Kamil ile filozof Büzür Cimhir arasındaki olayları anlatır.

IV. Bölüm: (v. 19-23) Satranç oynama şartlarını, edebini, şart ve kaidelerini anlatır.

V. Bölüm: (v. 23-29) Satranç hanelerinin geometri ilmine göre bölümlenmesinin nasıl olduğunu anlatır.

VI. Bölüm: (v. 29-34) Satrancın tertibini anlatır.

VII. Bölüm: (v. 34-84) Tecrübe edilmiş 77 satranç oyununun tablosunu ve oynanışını anlatır.

VIII. Bölüm: (v. 84-90) Satrancın haram mı helal mi olduğu konusu ayet, hadis ve fetvalarla açıklanmıştır (Biçer, 2005, s. 61; Büke, 2015, s. 25).

Eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi numara 4073'te kayıtlı nüshası her sayfası 17 satır hâlinde yazılmış 95 varaktan oluşmaktadır. Berlin Kütüphanesi numara 1631'de ve Münih Kütüphanesi numara 250'de kayıtlı birer nüshaları daha bulunmaktadır. Eser Çatıkkaş (2015) tarafından yayınlanmıştır.

1.2.8. Silahşor-nâme (Müsellah-nâme)

Topkapı Müzesi Kütüphanesi numara H.625'te kayıtlı olan eser 1503 yılında telif edilmiş olup 77 varaktan oluşmaktadır (Genç, 1995, s. 16). Çeşitli silahların tanıtıldığı eser, bir sefer dönüşü Edirne'de Mısır

sultanının hazinesinden çıkan bir risaleden tercüme edilerek 6 bab olarak yazılmış ve Ahmet Paşa'ya sunulmuştur (Aksoy, 2000, s. 44).

Baron Schlechta Wssherd adlında bir araştırmacı tarafından 1864'te Almancaya çevrilerek basılan eser daha sonra Wicherhauser ve Bonelli tarafından Roma'da 21 sayfa olarak bastırılmıştır (Köprülü, 1969, s. 651; Akay, 1990, s. XVI; Büyükkarcı, 1995, s. 4).

1.2.9. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme)

Süleyman peygamberin meclisinde kalem ve seyfin arasında geçen münazarayı konu edinmektedir. Akay (1990, s. XVIII) Köprülü'nün verdiği bilgiye dayanarak eserin 1485 tarihinde yazıldığını söylese de eser üzerine yüksek lisans çalışması yapan Tanyıldız (2005) te'lif tarihini 1502, istinsah tarihini 1503 olarak verir.

Münazara-i Seyf ü Kalem, manzum parçalar da içermekle beraber mensur bir eserdir. Mukaddime, konunun işlendiği asıl bölüm ve hatime olmak üzere üç bölümden oluşur. Firdevsî hatime bölümünde Sultan Bayezit'i öven manzum/mensur bir methiye ve duadan sonra eserde anlatılan karakterlerin hakikatteki karşılıklarını anlatır. Eser, tıpkı *Satranç-nâme* gibi içerisinde Firdevsî'nin kendi eserlerini zikretmesi açısından önemlidir (Tanyıldız, 2005, s. 40-41).

1.2.10. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Firdevsî'nin *Süleymân-nâme*'yi yazmadan evvel telif ettiği ve Hz. Süleyman kıssalarını anlattığı bu eser, Olgun ve Parmaksızoğlu'na göre (1980, s. XVII) *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in bir mukaddimesi mahiyetindedir. Diğer araştırmacıların (Olgun 1983: 189; Güleç,

1994, s. 10; Köprülü, 1996, s. 128) eserin yazım yeri olarak Balıkesir'i göstermesine karşın, Büyükkarcı (1995, s. 4) eserin Bursa'da yazıldığı kanısındadır. Başında ve sonunda bulunan birer kaside dışında bütünüyle mensur olarak kaleme alınan eser, 21 satırlı 357 varaktan müteşekkildir. Topkapı Kütüphanesi Müzesi, Hazine Kitapları Bölümü, Numara 1231'de kayıtlıdır (Tanyıldız, 2005, s. 35).

1.2.11. Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr

Firdevsî'nin *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde varlığından haber verdiği eseridir. Büke (2005: 29), eserin nüshasının Millî Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 3204"te, 1386 DVD numarasıyla kayıtlı olduğunu bildirmektedir.

1.2.12. Tercüme-i Câme-şûy-nâme

Tercüme bir eserdir. Nasırüddin-i Tusî'ye (1201-1274) ait olan eseri Firdevsî tercüme edip bir bab daha ilave ederek on bab hâlinde kaleme almıştır. Eserin sebeb-i telif bölümünde, Firdevsî *Süleymân-nâme*'nin 78. cildini bitirmişken elbisesinde oluşan bir leke üzerine bu eseri Türkçeye çevirdiğini belirtir. Çeşitli kumaşlarda oluşan lekeler ve bunların temizlenme yöntemleri konusunda bilgi veren eserin boya ve kumaş sanayisi bakımından önemli olduğu ifade edilmektedir (Akay, 1995, s. XIX). Eserin babları şu şekildedir:

> *Evvelki Bâb:* Câme-şûylık sanʿatı ne zamanda te'lif olup zuhura geldi evvel sabunla libas yuyup pak iden kimdür ve sabun süren kimdür kimden yadigar kaldı anı bildürür.
>
> *İkinci Bâb:* Ak kumaşlar yumak ve dülbendler yumak ve anlarun lekesin giderüp ter ü taze itmesün bildürür.

Üçünci Bâb: Alaca reng-âmiz kumaşlarun ve libaslarun tagayyür olsa anları sanʿatla yuyup pak idüp lekesin giderüp ve rengine göre yine reng virmesün bildürür.

Dördünci Bâb: İnce garirler ve biz kumaşlarınun ve ebrişüm meşdudlarun envaʿıla yuyup lekelerin çıkarmasın beyan ider.

Beşinci Bâb: Acı deniz suyına düşmiş yezdi kumaşlarun ve gayrınun yumasını ve deniz suyı lekesin çıkarmasın bildürür.

Altıncı Bâb: Frengi kadifeler ve agır bahalu murassaʿ zerrin tillü kumaşları yuyup lekesin çıkarup perdaht itmesin bildürür.

Yedinci Bâb: Su tamlasından ve yagmurdan leke tutmış ve çürimege yakın olan kumaşlarun lekesin her vechle yuyup pak itmek gerek anı bildürür.

Sekizinci Bâb: Envaʿ dürlü yag cinsinün lekelerini kumaşlardan yuyup çıkarup pak itmesin bildürür ki her dürlü yagun bir dürlü yuması vardur anı beyan ider.

Tokuzuncı Bâb: Yemiş cinsinden vakiʿ olan lekeleri kumaşlardan yuyup pâk itmesin bildürür ki cümlesinden şeftalü lekesin çıkarmak kumaşdan gayet yamandur.

Onuncı Bâb: Libaslardan gayet müşkil leke çıkarmak bildürür. Mürekkep ve katran ve zift dahı bunlarun emsali her neyise (Özyaşamış Şakar, 2007, s.727-728)

Çatıkkaş (1979, s. XXXI) ve Aksoy (2000, s. 48) Firdevsî'nin bu isimde bir eserinin olmadığını belirtseler de eserin tek nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2730 numarada kayıtlıdır. 19 satır hâlinde yazılmış 18 varaktan müteşekkildir (Büke, 2015, s. 496).

1.2.13. Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme

Firdevsî'nin net bir şekilde adlandırılamayan eseridir. *Münazara-i Seyf ü Kalem*'de Firdevsî eserlerini sayarken *Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme* ifadesini kullanmış, bu ifade araştırmacılar tarafından farklı yorumlanmıştır. Büyükkarcı (1993, s. 12-13) *Tecnîsat-ı Süleymân* ile *Süleymân vü Belkıs-nâme;* Araç (2010, s. 15) *Tecnîsat ile Süleymân u Belkıs-nâme* şeklinde iki ayrı eser olarak tanırtırken; Köprülü (1996, s. 129) sadece *Tecnîsat* olarak adlandırmıştır.

Büke (2015, s. 31) ise, *Satranç-nâme*'de geçen *"... ale'l-husus ki Süleymân-ı Belkıs-nâmeyi tecnîs-i tammıla kim nazma getürüp zü'l-kafiye kim tamam eyledün yidi bin beyit üzerine kim ahir kılup söyledün."* (Çatıkkaş, 1985, s. 193) ifadelerinden hareketle Firdevsî'nin Hz. Süleyman ve Belkıs hikâyesini yedi bin beyit hâlinde cinaslı bir şekilde nazma çevirdiğini, dolayısıyla ayrı iki eser hâlinde değil; *Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme* şeklinde tek bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Firdevsî'nin *Satranç-nâme*'sindeki ifadelerine bakıldığında, tek bir eser olarak adlandırılması bizim kanaatimizce de doğru olacaktır.

Uzun süre herhangi bir nüshasına ulaşılamayan bu eser, yakın dönemde tespit edilen yazmalar sayesinde literatürde somut bir yer edinmiştir. Uppsala nüshası Resul Altuntaş tarafından (Çelik, 2022: 65), Gotha nüshası ise Recep Çelik tarafından tespit edilmiştir (Çelik, 2022: 70). Eserin mevcut dört cildi üzerine Çelik (2022), Altuntaş (2023), Arslan (2024) ve Demirkoparan (2024) tarafından doktora tezi düzeyinde akademik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

1.2.14. Teşhîsü'l-İnsân

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Seminer Kitaplığı'nda bulunduğu söylenen eser, Akay (1990, s. XVIII) tarafından *Süleymân-nâme*'nin 44. cildi üzerine yaptığı doktora çalışmasında tanıtılmıştır. Akay'ın tanıttığına göre eser, her sayfası 13 satırdan oluşan 143 varaktan müteşekkildir. 1481 tarihinde Farsça'dan tercüme edilerek harekeli ve nesih hatla telif edilen eser Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. Akay'ın içeriği hakkında herhangi bir bilgi vermediği bu eseri, Aksoy (2000, s. 42) *Teşhîlü'l-İnsân* şeklinde isimlendirmiş, ancak eserin sözü edilen kütüphanede bulunamadığını belirtmiştir.

1.2.15. Hakâyık-nâme (Tuhfetü'l-Hâdî /Hakîkat-nâme / Hadîkatü'l-Hakâyık)

Firdevsî'nin Hazinedarbaşı Ali Ağa'nın oğlu Mehmet Bey'e armağan olarak yazdığı bu eser, Fatih Sultan Mehmet döneminde İran'dan İstanbul'a gelen Şeyh İlahî'ye devrin tarikat önderlerinin sorduğu sorulara Şeyh İlahî'nin verdiği cevapları konu edinir (Köprülü, 1996, s. 129; Aksoy, 2000, s. 46). Manzum ve mensur karışık olarak yazılmıştır. Büke'nin (2015, s. 28) aktardığına göre eserin bugüne kadar tespit edilen nüshaları şunlardır:

- Ankara, Millî Ktp. A 2251/1, 28 varak, 16 satır.
- Ankara, MillÎ Ktp. 26 Hk 73, 32 varak, 18 satır, istinsah H. 1190 (1776)
- Ankara, Millî Ktp. A 9157/2, 24 varak, 15 satır.

- İstanbul, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 1343/4, 15 varak, 25 satır.
- İstanbul, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 1399/2, 22 varak, 19 satır, telif tarihi H. 989 (1582).
- İstanbul, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 2587/1, 22 varak, 17 satır.
- Almanya, Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Hs. Or. Oct. 878 Staatsbibliothek
- Almanya, Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Hs. Or. Oct. 1056 Staatsbibliothek
- Almanya, Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Ms. Or. Oct. 3240 Staatsbibliothek
- Almanya, Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Ms. Or. Quart 1385 Staatsbibliothek
- Oxford-İngiltere, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Bodleian MS Turk e. 94/23
- Oxford-İngiltere, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Bodleian MS Turk e. 97/3
- Hollanda, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Leiden Or. 1903 (2)
- Tiflis-Gürcistan, Gürcistan Bilimler Akademisi El Yazmaları Enstitüsü L 8/I (Araç, 2010: 26).

1.2.16. Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi

Firdevsî'nin varlığı şüpheli olan eserlerinden birisidir. Noyan'a (1986, s. Önsöz) göre eser, Nevşehir Hacı Bektaş İlçe Kütüphanesinde, 200 numarada kayıtlıdır. 1624'te Muharrem bin Ali isimli bir müstensih tarafından Balım Kulu Dede adına kaleme alınmıştır. Bu nüshanın

Firdevsî'ye ait olduğu kesin değildir. Öte yandan Büyükkarcı, Abdülbaki Gölpınarlı'ya dayandırarak verdiği bilgide Nihanî'nin 1878'de yazdığı *Velâyet-nâme*'deki şu beyitlere yer vererek Firdevsî'nin de bir *Velâyet-nâme* yazdığını belirtir:

> Ki yaʿni Hacı Bektâş-ı Velînün
> Kerâmâtundan ol sırr-ı âlînün
>
> Velî nesr idi ol kim söylemişidi
> Hemân Firdevsî bir nazm eylemişidi (Büyükkarcı, 1995, s. 6)

Nihanî bu beyitlerde, söz konusu *Velâyet-nâme*'nin aslında daha önce Firdevsî tarafından yazıldığını ama zamanla silindiği için onu yeniden kaleme aldığını belirtir (Noyan, 1986, s. 5). Gölpınarlı da bu eseri incelediğini ve Firdevsî'nin üslubuyla büyük benzerlik tespit ettiğini söyleyerek eserin Firdevsî'ye ait olduğuna kanaat getirdiğini söyler (1958, s. XXIV).

1.2.17. Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle (Fâl-ı Kur'ân)

1487 yılında Farsçadan tercüme edilen eser İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. *Kur'ân*'dan tefeül yaparak fal bakmayı konu edinen eser İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 816 numarada kayıtlı olan yazmanın 61b-79b varakları arasında bulunmaktadır (Aksoy, 2000, s. 44).

1.2.18. Pend-nâme-i Eflâtûn

Firdevsî'ye aidiyeti tartışmalı olan eserlerden birisidir. Eserden ilk olarak Bursalı Mehmet Tahir (1972, s. 105) bahsetmiş ve sağlık bilgisine dair küçük bir risale olarak tanıtmıştır. Ancak Köprülü (1969, s. 650-651) bu iddiaya karşı çıkarak, eserin aslında İranlı ünlü

nasir ve şair Saʿdi'nin *Gülistân* isimli eserinin bir nüshası olduğu, müstensihinin de başka bir Firdevsî olduğunu ileri sürmüştür. Sözü edilen eserin bir nüshası İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, 164 numarada kayıtlıdır (Çatıkkaş, 1979, s. XXIX; Genç, 1995, s. 19).

1.2.19. Gülistân Tercümesi

Bursalı Mehmet Tahir'in (1972, s. 105) Firdevsî'ye ait olduğunu iddia ettiği eserdir. Tahir bu iddiasına kanıt olarak, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir *Gülistân* nüshasında geçen *"İlyâs ibn-i Hızır el-müthallis bi'l-Firdevsî"* ibraresini göstermektedir. Ancak Köprülü (1945: 649) bu eserin Uzun Firdevsî'ye değil, başka bir Firdevsî'ye ait olduğu görüşündedir. Olgun (1978, s. 185) da Köpürülü'yü destekleyerek, nüshada adı geçen Firdevsî'nin Uzun Firdevsî ile çağdaş olan Molla Firdevsî olduğunu ifade eder.

1.2.20. Şerh-i Hadîs-i Erbaîn

Kırk hadis tercümesidir. Hadislerin Arapça, açıklamaların Farsça olarak yazıldığı eser 17 satır hâlinde yazılmış 5 varaktan müteşekkildir. Millet Yazma Eser Kütüphanesi'nde Firdevs-i Rumî İlyas bin Hızır adıyla 297.3 arşiv numarasında kayıtlıdır (Büke, 2015, s. 32).

1.3. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezit ve Yavuz Sultan Selim olmak üzere üç padişah dönemine şahitlik eden Firdevsî, velut bir yazardır. Kaynaklarda ondan bahsedilirken daha çok mensur eserlerinden söz edilir. Şairlik yönünün ise zayıf olduğu, nazım tekniği bakımından

oldukça zayıf şiirler yazdığı ifade edilir. Köprülü (1993, s. 650) onun oldukça kuvvetli bir muharrir olduğunu, ancak şairlik kabiliyetinden mahrum olup tezkireciler tarafından kıymete haiz görülmediğini söyler.

Firdevsî, ansiklopedik mahiyette bilgiler vermesi bakımından hatırı sayılıp takdir edilir. Yaklaşık elli senesini ayırarak yazdığı *Süleymân-nâme* adlı eserinde ilahi kitaplardaki kıssaları, duyduğu ve derlediği hikâye ve masalları, matematik, astronomi, felsefeye dair bilgileri destani ve mitolojik bir üslupla anlatması onun maharetli bir yazar olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle, Olgun (1978, s. 190) Firdevsî'yi *çağının en önemli ansiklopedistleri* arasında gösterir.

Köprülü (1969, s. 651) Firdevsî'nin aruzu Bursalı Melihî'den öğrendiğini, Latifi'nin de bu sebeple onu Bursalı olarak göstermiş olabileceğini söyler. Şiirlerindeki basit hatalar dikkate alınırsa Firdevsî'nin yüzeysel bir aruz bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kendisi *Kutb-nâme*'de geçen şu mısralarında hiçbir öğrenim görmediğini, bilgisini tasavvuf büyüklerinin keşif ve marifetle açıklamalarına borçlu olduğunu belirtir:

> Ne arūz u nahv okıdum ne sarf
> Cehlile itdüm hebā ömri telef
>
> Līk keşf oldı meānī̄-i İlāh
> Maʿrifetde olmışam hānum āgāh (Kutb-nâme, 1b-2a) (Olgun ve Parmaksızoğlu, 1980, s. XII)

Aruz ve nahiv konusunda özel bir eğitim almadığını söyleyerek kendisini cahil olarak niteleyen Firdevsî, aynı eserinin bir başka

yerinde ise bu söyleminin aksine ömrünü cahiller gibi telef etmeyip ilim öğrenmeye adadığını söyler:

> Cehd kılup ʿilm ile itdün ʿömri sarf
> Merd-i cāhil misli kılmadun telef (Kutb-nâme, 14b) (Olgun ve Parmaksızoğlu, 1980, s. XXIX)

Firdevsî, eserlerinin muhtelif yerlerinde ilimle uğraştığını söylemektedir. Ancak bu bilgiler onun edebî kişiliği veya şairliği konusunda bilgi vermekten uzaktır. Öte yandan hem aruz bilmediğini, cehil ile ömrünü heba ettiğini söyleyip hem ilim için çalışıp durduğunu söyleyerek sanatı konusunda birbirine tezat şeyler söylemesi, Firdevsî'nin kendisini şairlik yönüyle muasırlarına göre yetersiz gördüğünü ya da bu hususta tevazulu davrandığını düşündürmektedir. *Süleymân-nâme* özelinde yazdığı eserlere bakıldığında ise, ömrünü sarf ettiği ilmin nazım olmadığı açıktır. Gelibolulu Ali'nin de *"garâbet budur ki isgâya kâbil bir kıt'ası dahi yokdur. Temâm tetebbu' kılsalar bir rubâisine dest-res bulmış kimse bulınması kâbil değüldür."* (İsen, 1994, s. 160-161) demesi, onun şairlik yönünün oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.

Firdevsî'nin şiir yazma yeteneğinden yoksun bulunmasına karşın, onu devrinin sanatkarları arasında farklı bir yerde konumlandıran en önemli etken eserlerinin dil yönünden zengin olmasıdır. Mensur eserlerinde Arapça ve Farsça kelimelerin yanı sıra Türkçe kelimelere bilinçli olarak daha ağırlık vermiştir. Olgun (1978, s. 193-194), Firdevsî'nin Türkçecilik bilincine sahip olduğunu ve dilimizi zenginleştirecek metotları özellikle kullandığını söyler. Bu bakımdan onun eserlerinde kullandığı kelimelerin sadece Anadolu sahasında

konuşulan kelimelerden müteşekkil olmadığı, arkaik olarak Karahanlı ve Uygur döneminden izler taşımakla beraber bazı kelimelerinin sadece *Divân-ı Lügâti't-Türk*'te veya Karahanlı döneminde yazılan *Kur'ân* tercümelerinde bulunabildiği ifade edilir (Tanyıldız, 2005, s. 38-39).

Doğu ve Yunan mitolojisi, peygamber kıssaları, tarih, tasavvuf, geometri, savaş taktikleri, satranç gibi bilgilerin yanında *Tevrat*, *Zebur*, *İncil*, *Kur'ân-ı Kerîm*, hadis ve İsrailiyat kaynaklarına da vâkıf olan Firdevsî'nin, bu geniş bilgi yelpazesine *Süleymân-nâme*'de rastlamak da mümkündür:

> Loḳmān ibn-i ʿĀd ol ḥakīm-i ḥāẕıḳ u ustād ḳavlince nāḳilān-ı aṣḥāb ve ʿāḳılān-ı aḥbāb ve ḫonende-gān-ı kitāb ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naḳlince muḥaddiṯān-ı aḫyār ve mü'ellifān-ı eşʿār ol vechile ṣaḥīḥ ḥikāyet ve melīḥ rivāyet ḳılup eydürler… (c34/v39a)

Firdevsî eserini yazarken daha evvel okuduğu, incelediği kaynaklardan aldığı malumatı kendi bilgi süzgecinden geçirmek suretiyle yanlış veya hatalı gördüğü bilgileri eleyip doğruları aldığını ifade etmektedir:

> İy cemāʿat bāḳısın da şerḥ idem
> Rāstın eydüp kiẕbin anuñ ṭarḥ idem (c34/v25b)
>
> Ḳıl tefaḥḥuṣ ḳamusın taḥḳīk bil
> Kiẕb yoḳdur ṣaḥdur itme ḳāl u ḳīl (c34/v25b)
>
> Söz gerek kim rāst ola maḥbūb hem
> Ṭālib ola görmege maṭlūb hem (c34/v25a)
>
> Rāst sözüm oldısa ġāyet ṣaḥīḥ
> İde aḥsen sözlerüme her faṣīḥ (c34/v26a)
>
> Key ʿacāyib ḳıṣṣalardan şerḥ idem
> Kiẕbi aradan dimeyüben ṭarḥ idem (c35/v23b)

Gönlüne ilham olunan hikmetli sözlerle hemen her konuda sözler söylediğini ifade eden Firdevsî, bu sözlerini inciye benzetmektedir. Ayrıca sözlerinin her birisinin atasözü kadar güzel ve ibret verici olduğunu vurgulamaktadır:

Her sözi ki bunda ben söylemişem
Ḥaḳdan ilhām oldı remz eylemişem

Sözlerümdür dürrī gevher şāhvār
Ḥaḳḳa minnet sözlerümüñ şāhı var

Her sözümde var meṯel dürlü ʿiber
Ḥikmet-āmiz eyle ki bulmaz ḫalel (c34/v25b)

Mensur hikâyelerde anlatılan kıssalar bir takım sembolik isim ve karakterler üzerinden dile getirilmektedir. Bu bölümlerin hemen ardından gelen manzumelerde kıssada geçen sembollerin hangi kavramlara işaret ettiği anlatılmaktadır:

Ol ʿArab milki durur işbu cesed
Ol Felesṭīn göñlüñ olur bī-ḥased

Nefs-i emmāre durur ser-keş Ḳubād
Pehlevānlar tābiʿ-i ehl-i fesād

Buġż u şehvet kibriledür buḫl u kīn
Cümle şeyṭān fiʿline durur yaḳın

Sām olur aḳluñ senüñ añla meṯel
Ḳalʿanuñ dizdārı cānuñ bī-ʿilel

ʿAḳluñuñ pendin ṭutarsañ iy hümām
Nefs-i ser-keş olısardur saña rām (c34/v38a-38b)

Firdevsî, *Süleymân-nâme*'nin her bir cildinin giriş kısımlarında yazdığı kasidelerde gayet sanatlı bir söyleyişle, ayet ve hadislerden iktibaslar yaparak dört halife başta olmak üzere birçok tarihî karaktere telmihler yapmaktadır:

Müftī-i ders-i İlāhī ḫusrev-i ʿarş-āşiyān
Naʿti Ṭā Hā kaşı Yā Sīn çeşmi *māzāġa'l-baṣar* (c34/v1b)
…

Şerʿ-i ḳasrı ṣuffasınuñ çār rükni çār-yār
Evveli Ṣıddīḳ vü sānī şāh-ı ʿādil Mīr ʿÖmer

Şehriyār-ı ferruḫ-aḫter mālik-i Rūm u ʿAcem
Şehsüvār-ı heft-kişver Behmen ü Cemşīd-fer

Kisrī Ḫusrev-mehābet Ḫıżr-ı İskender-celāl
Rüstem-i Kāvūs-rütbet mālik-i baḥrile ber

Ḥamza vü Merrīḥ-şitāb Ṭūs u Anter-intiḳām
Hürmüz ü Kisrī-ṣıfatdur māye-i fażl u hüner (c34/v1b)

Ölümü aklından hiç çıkarmadığı anlaşılan Firdevsî dünyanın geçiciliğini anlatırken kendisinden evvel yaşamış bazı divan şairlerine de telmihler yapmaktadır:

Ḳanı Selmān Aḥmedī Ḫoca Kemāl
Ḫāküñ içre cümlesidür pāyimāl

Ḳanı Şeyhī Vālidīn oġlı daḫı
Seyyid Aḥmed Paşa ol mevlī daḫı

Yā Niẓāmī Enverīle Çākerī
Cümle ḫāküñ içre yatur serserī (c34/v2a)

Firdevsî de hemen her divan şairi gibi kaleme aldığı eserlerle gönüllerde yaşamayı arzulamaktadır. *Süleymân-nâme*'yi de bu amaçla kaleme almıştır. Kendisi öldükten sonra eserini okuyan insanlar tarafından hayırla yad edilmeyi istemektedir:

İrmedin Firdevsī saña pes ecel
Di Süleymān ḳıṣṣasından mā-ḥaṣal

Tā ṣoñuñda ḳala sözüñ yādigār
İde tārīḫ anı ehl-i rūzigār

Var ümīż ki ḫayrıla yād olasın
Ol duʿādan sen de dil-şād olasın (c34/v2a)

Süleymân-nâme adlı eserinde anlatılan bir hikâyede Zemzeme aldığı onca tedbire rağmen yine de Akenke'nin kurduğu tuzağa düşmüştür. Firdevsî bu hikâye vasıtasıyla tedbirin takdiri engelleyemeyeceğini,

kaderde yazılanların başa gelecekse nazarın da bağlanacağını Arapça bir atasözünden iktibas yaparak şöyle ifade eder:

> Bilmedi kim ol ʿAkenkeʿ nāmever
> Kim ḳażā irdise baġlandı naẓar
>
> Çün ḳażā gelse görür göz baġlanur
> Kim *iẕā cāeʾl-ḳażā ʿummeʾl-baṣar* (c34/v8a)

Mensur kısımlarda anlattığı kıssaların ardından kıssadan hisse makamında Firdevsî okuyucuya öğütler verir. Ansiklopedik bir eser olmasının yanı sıra didaktik yönü de oldukça kuvvetli olan *Süleymân-nâme*'de, anlatılan bir hikâyenin ardından okuyucunun alması gereken dersler nasihat üslubuyla dile getirilmiştir:

> …Pes muḳaddimeden fāyide oldur kim her kimse kim nā-ḥaḳ yire ḥayf ve ẓulm ve ḳan eyleye, yā bir gönli yıḳup perīşān eylese elbetde cezāsın görecekdür. O dergāhda ʿaẕābın çekdükden ṣoñra daḫı cehennem oduna girecekdür. Her kimesne ḫayr u şerden itdügin bulacaḳdur. Ḥaḳ teʿālā intiḳāmın maẓlūmuñ ẓālimlerden alacakdur. (c34/v10b)

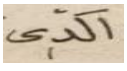
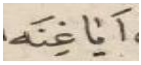
2. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR ÜZERİNE İNCELEME (C. 34-35)

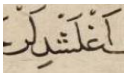
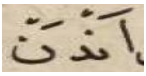
2.1. ESERİN İMLÂ, ŞEKİL, ÜSLUP VE DİL ÖZELLİKLERİ

2.1.1. İmlâ Özellikleri

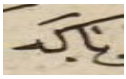
Süleymân-nâme-i Kebîr'in incelememize konu olan ciltlerinin ne zaman istinsah edildiği bilinmemektedir. Ancak 15. yüzyılın ikinci yarısında telif edilmiş olan eser, Eski Anadolu Türkçesinin imla özelliklerini göstermektedir. Nesih yazı tipiyle yabancı kökenli birkaç özel isim dışında harekeli olarak yazılmıştır. Saraya takdim edilmek üzere kaleme alındığı için, 21'er satırlık sayfalar hâlinde yazılan eserin sayfa yapısı oldukça düzenlidir. Eserde tespit edebildiğimiz belli başlı imla özelliklerini şu şekilde sırlayabiliriz:

Metinde Türkçe kelimelerin ön sesinde ve eklerdeki a ünlüsü, genellikle üstünlü elifle yazılmıştır:

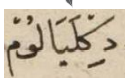
 aldı (c34/v2b/s7)[1] ayaġına (c34/v3a/s4)

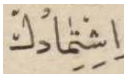
 aġlaşdılar (c34/v4b/s1) andan (c34/v4b/s5)

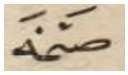
Kelime içinde ve sonunda a ünlüsü işaret olarak eğik üstünle, harf olarak elif veya hâ-i resmiyye ile gösterilmiştir. Bu durum manzum kısımlarda vezne bağlı olarak değişiklik arz etmektedir:

 baña (c34/v21a/s20) Son hece fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

[1] Parantez içesinde örneklerin sırasıyla cilt, varak ve satır numaraları gösterilmektedir.

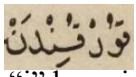
 diñleyelüm (c34/v15b/s2) Üçüncü hece fāʿilātün cüzünün "lā" hecesine denk gelir.

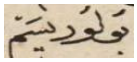
 işitmedük (c34/v11a/s6) Üçüncü hece fāʿilātün cüzünün "tün" hecesine denk gelir.

 şanma (c34/v11a/s21) Son hece fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

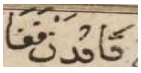
Türkçe kelime ve eklerdeki a sesinden başka, diğer ünlülerin de harfle yazılması durumunun manzum kısımlarda, genellikle, vezin gereği olduğu görülmektedir. Kapalı heceye denk gelen sesler hem hareke hem harfle gösterilmiştir. Ancak bu hususta tam bir tutarlılık yoktur:

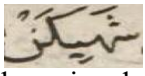
 nefsüñi (c34/v11a/s1) İkinci hece fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

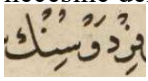
 ḳorḳusından (c35/v14a/s15) İkinci hece fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

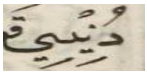
 Bulurısam (c34/v11b/s4) İlk hece fāʿilātün cüzünün "fā" hecesine denk gelip harfle gösterilirken, ikinci hece "i" hecesine denk geldiği hâlde yine harfle gösterilmiştir.

Arapça-Farsça kökenli kelimelerde vezin dolayısıyla seslilerin düşürüldüğü görülmektedir:

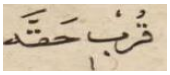
 Ḳāfdan Ḳafa (c35/v8a/s1) İkinci kelimenin ilk hecesi fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

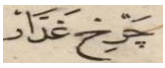
 şehiken (c35/v10b/s12) İkinci hece fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

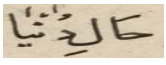
 Firdevsinüñ (c35/v12b/s12) Üçüncü hece fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

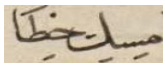
 dünyeyi (c35/v57b/s4) İkinci hece fāʿilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

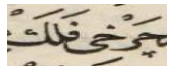
Farsça tamlamalarda izafet kesresi, manzum kısımlarda aruz imlasına uygun olarak sadece kesre ile ya da hem kesre işareti hem ye harfi ile gösterilmiştir:

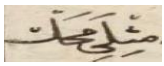
 ḳurb-ı Ḥaḳḳa (c34/v49b/s1)

 çarḫ-ı ġaddār: (c34/v11a7/s4)

 ḥāl-i dünyā (c34/v26b/s10)

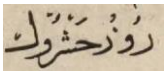
 misk-i Ḫıṭā (c34/v51a/s16)

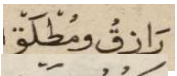
 çarḫ-ı felek (c35/v47b/s10)

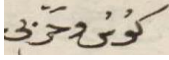
 miṣl-i meḥek (c34/v52a/s16)

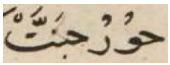
Verilen örneklerde görüldüğü üzere, *ḳurb-ı Ḥaḳḳa, çarḫ-ı ġaddār, misk-i Ḫıṭā* ve *ḥāl-i dünyā* tamlamalarında, genellikle, izafet kesresi veznin açık hecesine denk geldiği için sadece harekeyle yazılmıştır. Ancak *çarḫ-ı felek* ve *miṣl-i mehek* örneklerinde kapalı heceye denk geldiği için kesre hem hareke hem de ye harfiyle kaydedilmiştir.

Bazı Farsça tamlamalarda, izafet kesresi yerine yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak kimi zaman ötre kimi zaman da vav üzeri ötre yazıldığı görülmektedir.[1] Bu durum aruz imlasıyla tutarlı değildir:

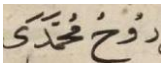
 rūz-u ḥaşrüñ (c34/v20a/s15)

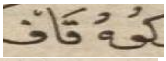
 rāzıḳ-u muṭlaḳ (c34/v1b/s2)

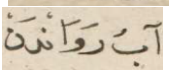
 kūs-u ḥarbī (c34/v60a/s16)

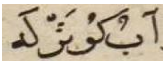
 ḥūr-u cennet (c35/v12b/s19)

Mensur bölümlerde de izafet kesrelerinin zaman zaman yine ötre ile yazıldığı görülmektedir:

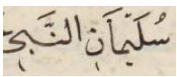
 rūḥ-u Muḥammedī(c34/v20a/s2)

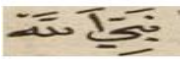
 kūh-u Ḳāf (c34/v18a/s17)

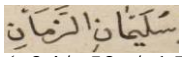
 āb-u revāndan (c34/v8b/s15)

 āb-u kevs̱erle (c35/v18a/s20)

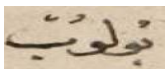
Arapça tamlamalardaki harf-i tarifin u-ü sesiyle değil de kimi zaman a-e-ı-i sesiyle okutulacak şekilde yazıldığı görülmektedir:

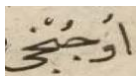
 Süleymānı'nebī (<Süleymānü'n-nebī) (c34/v39a/s13)

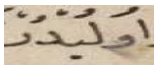
 nebiyya'llāh (<nebiyyu'llāh) (c34/v53b/s17)

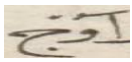
 Süleymānı'z-zemān(<Süleymānü'z-zemān) (c34/v53a/s15)

Uygur imla geleneğinin etkisiyle, b ve p sesleri be harfiyle, c ve ç sesleri de cim harfiyle kaydedilmiştir. Bu durum sadece imlayı etkilemiş, ses yapısını değiştirmemiştir:

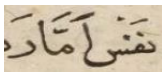
 bulup (c34/v2b/s9)

 üçünci (c34/v41b/s4)

 olupdur (c34/v2a/s7)

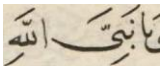
 avuç (c34/v37a/s10)

Metinde zaman zaman harekelerin veya harflerin noktasının yazımlarının unutulduğu dikkati çekmektedir:

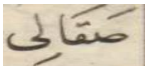
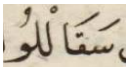
 nefs emmāre (<nefs-i emmāre) (c34/v63b/s5)

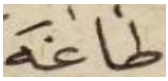
---

[1] Çalışmamızda metnin imlasına bağlı kalınarak bu yazım korunmuştur.

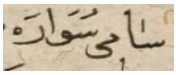
 (yā) ye harfinin noktaları unutulmuş (c35/v28b/s6)

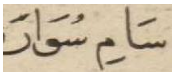
Türkçe kelimelerin hem kalın hem ince olarak ikili yazımlarının olduğu görülmektedir:

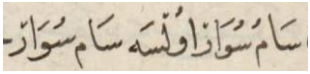
 ṣaḳalı (c35/v31a/s12) saḳallu (c35/v31a/s21)

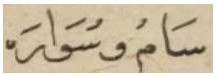
 ṭaġa (c34/v30a/s16) daġ (c34/v30a/s3)

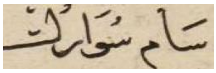
Kimi özel isimlerin de birden farklı şekilde yazımlarına rastlanmıştır. Özellikle Sâm-süvâr ve Bâd-pâ kelimelerinin bazen aynı satırda dahi farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir:[1]

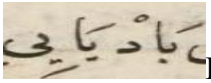
 Sām-ı süvāra (c34/v28b/s20),

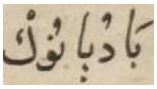
 Sām-ı süvār (c34/v30a/s6)

 Sām-u süvār olsa Sam-süvār (c34/v34a/s20)

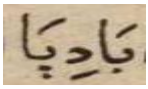
 Sām-u süvāra (c34/v29a/s6)

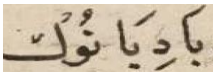
 Sām-süvāruñ (c34/v30a/s6)

 Bād-pāyı (c35/v29b/s9)

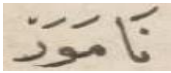
 Bād-u pānuñ (c35/v4a/s16)

[1] Çalışmamızda bu isimlerin okunmasın için bir standart tercih edilmemiş, harf ve harekenin gösterdiği şekliyle okunmaya gayret edilmiştir.

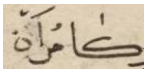
 Bād-ı pā (c35/v2a/s21)

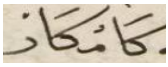
 Bād-ı pānuñ (c35/v41b/s3)

Farsça yapım eki alan kelimeler şayet medli okunacaksa bu kelimelerdeki ses türemeleri harekeyle gösterilmiştir: [1]

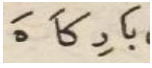
 nāmever<nām-ver (c35/v8a/s2)

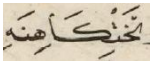
 nāmuver<nām-ver (c35/v20b/s6)

 kāmurān<kām-rān (c34/v52a/s11)

 kāmukār<kām-kār (c34/v33b/s18)

Ancak sadece manzum kısımlarda değil mensur kısımlarda da ses türemelerinin gösterilmiş olması bu tasarrufun sadece vezne bağlı olmadığını, kelime telaffuzunun yazıya yansımış olabileceğini akla getirmektedir:

 bārigāh<bār-gāh(c35/v42a/s14)

 taḫtıgāhına<taḫt-gāhına (c35/v11b/s20)

[1] İsmail Ünver (2008: 30) tâc-dâr/tâcidâr, nâm-ver/nâmever, kâm-rân/kâmuran gibi kelimelerin farklı yazımlarında birinin tercih edilmesi gerektiğini ifade eder. Çalışmamıza konu olan metnin tamamında bu ses türemeleri büyük oranda tutarlı bir şekilde harekeyle gösterildiği için metne bağlı kalınmıştır.

2.1.2. Şekil Özellikleri

Muhtevası itibariyle daha çok halk hikâyelerini andıran *Süleymân-nâme-i Kebîr*, manzum-mensur karışık olarak yazılmış bir eserdir. Mensur olarak kısa meclisler hâlinde anlatılan hikâyelerin arasına yer yer manzum parçalar serpiştirilmiştir. Eserin incelememize konu olan 34. cildi 166. meclisle başlayıp 170. meclisi ile tamamlanmaktadır. 129 manzum, 112 mensur bölümden oluşmaktadır. Manzumelerin 105'i *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*; 21'i *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün;* 2'si ise *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* kalıbıyla yazıldığı görülmektedir. Çoğunlukla *naẓm* ve *neŝr* olarak adlandırılan bölümlerin dışında *ḳıṣṣa-i ceng-nāme-i ʿaẓīm*, *der-beyān-ı meclis-i āḫīr*, *dāsitān-ı sīmurġ ve ḳıṣṣa-i murġān-ı baḥriyān* şeklinde özel olarak adlandırılmış 51 de bölüm başlığı bulunmaktadır.

35. cilt ise 171. meclis ile başlayarak 175. meclis ile tamamlanmakta ve 126 manzum, 111 mensur bölüm içermektedir. Manzumelerin 40'ı fāʿilātün *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün; 86'sı fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün, 2'si ise mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* kalıbıyla yazılmıştır. *Naẓm* ve *neŝr* dışında özel olarak adlandırılan 49 bölüm başlığı bulunmaktadır.

Firdevsî, meclislerin başındaki manzum kısımlarda gayet sade bir dille okuyucunun zihninde anlatacağı hikâyenin altyapısını hazırlar. Hikâyenin konusuyla ilgili küçük ipuçları verir. Her meclisin sonunda ise *der-beyān-ı temŝīlāt-ı dāstān-ı māżī ve der-ḳavāyid-i ʿaḳl gūyed* başlığıyla Firdevsî, anlatılan hikâyenin temsilinde kullandığı kavram veya şahısların gerçekte neye karşılık geldiğini yine manzum bir şekilde ifade etmeye çalışır. Şair bu manzumelerin ardından *der-*

beyān-ı meclis-i āḫir başlığı altında bir meclisi daha bitirebildiği için Allah'a hamd eder, sonraki meclislerini de yazabilmesi için dua ve niyazda bulunur.

Manzum bölümleri mesnevi özelliği taşıyan metin, beyit nazım birimiyle mesnevilerde sıkça kullanılan aruzun *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* ve *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbıyla yazılmıştır. Cildlerin başında yazılan kasidelerle mensur kısımların arasında yazılan kimi gazeller de *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbındadır. Bu manzumelerde çoğunlukla yarım veya tam kafiye kullanılmıştır:

Görmeyem diyüp şehā derd-i memāt
Ṭālib oldum içmege āb-ı ḥayāt (c34/v22a)

Böyle diyüp oldı ḫāmūş anda ḳuḳnūs ol zemān
Şeh Süleymān diñleyüben ṭañladı ol kāmurān (c34/21b)

Mensur bölümler arasına yerleştirilen beyitlerin sayısında bir istikrar yoktur. Bunlar en az 2 beyitten oluşmakla beraber 40 beyte kadar çıkabilmektedir.

2.1.3. Dil Özellikleri

Öğrendiği her bilgiyi yazmaya çalışan Firdevsî, bunu yaparken eserlerinin genelinde gayet sade ve basit bir dil kullanmıştır. Didaktik bir üslupla okuyucunun faydasını gözeterek bilgilerini aktarmaya çalışmış, bunu da çoğu zaman halk hikâyesi söyleyişine yakın bir dille yapmıştır. Firdevsî, klasik edebiyatın önemli destan şairlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Eserlerinin manzum kısımlarında daha ziyade mesnevi nazım şeklini kullanmış, ancak şairlik yönü zayıf

olduğu için manzumelerini kısa tutup nesre yönelmiştir. Mensur bölümlerde genel olarak sade bir söyleyiş göze çarpar:

> Ḥakīm ḳavlince Süleymān çerisi yirden, ḳuşlar hevā-yı fenādan ol ḳalʿa üzerinde bir ceng ḳıldılar kim ḳalʿanuñ pāsubānları ḳalmadı. İllā ḳuşlar helāk ü hāk eyledi. Ḳalʿanuñ burcları ısuz ḳalıcaḳ ʿArab u ʿArbā begleri ʿAmāliḳa serverleri daḫı Mışr u Baġdād mübārizlerile nerdübānlardan çıḳup ḳalʿaya aldılar. Ḳılıç ḳoydılar, ḳalʿanuñ içine girdiler. Şehr ḳalʿa ḳavmin ḳırmaġa, ḳanların yire ḳarmaġa başladılar. (c35/v7a)

Ciltlerin sonunda yer alan takdim ve ithaf bölümlerinde ise diğer mensur bölümlere nazaran Arapça ile Farsça kelimelerin daha ağırlıklı olarak kullanıldığı sanatlı bir dil dikkat çekmektedir:

> Ḥamd-i nā-maḥdūd ol Allāha kim alīmdür, ʿilmine ġāyet yoḳ. Ve şükr-i bī-ḥad ol pādişāha kim Ḳādirdür, ḳudretine nihāyet yoḳ. Ve bir ḥākimdür ki ḳaṣās-ı maḥkemesinde ʿaḳl-ı küll kātib-i emīndür. Ve Ḥāfıẓdur ki ḥıfẓ-ı ḫazānesinde bir noḳta kitāb-ı mübīndür. … Baʿdezān inşā'ā'llāhu teʿālā eger ecelden mühlet ve zemāndan vüsʿat ve pādişāhumdan himmet olursa ol cihān-penāh-ı tāc-dāruñ ẓıllu'llāhu teʿālā şehriyāruñ ve server-i nām-dāruñ Ildırım Ḫān bin Muḥammed Ḫān-ı kām-kāruñ eṭāla'llāhu ʿömrehu ʿadl-i berekātında ve devām-ı devletinde ve eyyām-ı rifʿatinde Süleymān-nāmenüñ bāḳīsin daḫı menẓūr ve manẓūm söyleyevüz. (c34/v63a-64b)

Şairliği zayıf olan daha ziyade nasirliğiyle önce çıkan Firdevsî'nin nesirde ahenge önem verdiği, cümle paralelizmini de sıkça kullandığı görülmektedir:

> İlāhī, Seyyidī ve Mevlāyī! Sen ol pādişāhsın kim Süleymān dergehüñde bir mürçe-i ẕerre degül durur. Ve İlāhī, sen ol pādişāhlar ve şāhlar şāhısın ki ḳudretüñ şemʿi öñünde ay u güneş ve cemīʿ kevākib funūs ve zerre degüldür. İlāhī, bizümile mükāleme idüp emr ü nehy ve vaʿd ü vaʿīd iderdüñ henüz ʿālem olmadın. Ve İlāhī, bizümile mülātefe idüp ḫiṭāb u ʿitāb iderdüñ henüz ʿĀdem yaradılmadın. Ve İlāhī, bizümiçün melā'ikeyile mübāḥese iderdüñ bizüm andan ḫaberümüz yoġiken. (c34/v63b)

Mensur bölümlerde dikkati çeken halk hikâyesi anlatım şekli, halk hikâyelerindeki gibi kalıplaşmış bazı ifadelerin sık kullanımını da beraber getirmiştir. Hemen hemen her mensur bölüm *ḥakīm ḳavlince*

ifadesiyle başlamaktadır. Bununlar beraber eserde geçen bu ifadeler şöyle örneklendirilebilir:

Ḥakīm ḳavlince çünki yā Süleymān ol ḳuşlar içindeki ḳuḳnūsı gördüm.(c34/v21b)
Bular bunda Süleymān Ḫażreti ʿaleyhi's-selām zerzūrla mükālemede. (c34/v8b)
Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib ʿanḳāya geldi. (c34/v8b)

Genel itibariyle mensur olarak yazılan eserde, sayısı büyük bir eser oluşturabilecek kadar çok olan şiirler de bulunmaktadır. Bunlar, mensur hikâyelerin arasına anlatımın monotonluğu kırmak ve okuyucunun dağılan dikkatini toplamak için kısa vezinlerle yazılıp serpiştirilmiş küçük manzumeler şeklindedir. Dili gayet sadedir:

İki leşker ḫalḳı atdan indiler
Birbirine ḳarşu cümle ḳondılar

Her muḫannes aġladı feryād idüp
Pehlevānlar cengine ḳıvandılar (c34/v7a)

Gör ki şeyṭān nesli nice mekr ü ḥīle itdiler
Eyleyüp tedbīr-i bāṭıl olmaz işi ṭutdılar

Ṣubḥ-ı ṣādıḳ irişüp ötünce ʿarş üzre ḫurūs
Vesveseyle bulınanı sür diyüp işitdiler (c35/v16b)

Eserdeki manzum bölümler genellikle sade ve sanatsız iken, cilt başı ve sonlarında bulunan kasidelerde Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu sanatlı bir söyleyiş dikkat çekmektedir:

Ṣānīʿ ü Sāmiʿ ki yoḳdur ālet ü esbāb aña
Ḳādir ü Ḳahhār-ı Ḥak ḫilḳat ḳılur ḫayre'l-beşer

Ḥayy u Bāḳī Mālik ol ki ġayrısı hālik ḳamu
Kün dimekden ʿarş u ferşi dürüdüpdür muʿteber

Ḥākim-ü ʿālem-i şehādet ʿālimü'l-ġayb ʿāşikār
Ḳāḍī el-ḥācāt Vāḥid ü Ḫālıḳ-ı şems ü ḳamer

Lā-yemūt u lā-şerīk ü lā-yezāl ü lā-naẓīr
Lā-yefūt u lā-yenām u lā-mekān u bī-maḳar (c34/v1b)

Vezin konusunda pek başarılı sayılamayan Firdevsî'nin, manzum kısımlarda aruz kalıbına uydurmak için sıkça imale yaptığı, yine vezin zaruriyetiyle Arapça kelimelerin Türkçe söylenişlerini kullandığı görülmektedir:

Āteş-i mihrüñ durur ḫurşīd-ḫāne içre muḳīm
Bāde-i mihrüñ durur nāhīd-sāġar içre ter (c34/v2a)

Yapusı muḥkem be-ġāyet bir ḳaṣ[ı]r
Līk geçmiş üstüne bī-ḥad ʿas[ı]r (c34/v26b)

Güş idüp senden saña diñle naḳ[i]l
Cān Süleymān başda Loḳmāndur ʿaḳ[ı]l (c34/v63b)

Ulamaların sıklıkla kullanılması ve aruz vezni için bir kusur olarak kabul edilen Arapça kelimelerde zihaf yapılması da metinde dikkat çeken vezin hususiyetleri olarak gösterilebilir:

Riḳḳatile itdügince āh ṭāvūs
Dūdı çarḥı itdi siyāh çün ābnūs (c35/v22b)

Cevher-i cām-ı nübevvet ḫātem-i dest-i kerem
Müftī-i ders-i ḥaḳīḳat ṣāḥib-i fetḥ ü ẓafer (c34/v1b)

Bu yaḳın vaḳt içre umaruz zü'l-celāl
Dergehine yüz sürevüz māh u sāl (c34/v28b)

Her ki işitmez ulular̈dan nuṣḥ u pend
İki elile ayaġına urdı bend (c34/v49a)

Süleymân-nâme'de kimi Arapça ifadelerin hemen ardından bu ifadelerin Türkçesinin de verilmesi Firdevsî'nin Arapçaya olan hâkimiyetini göstermesi açısından dikkat çekicidir:

men kāne lehu raġīfu felceʿal nışfehu fi'n-nercisi fe-innehu yurāʿī'd-dimāġ ve'd-dimāġu yurāʿī'l-ʿaḳl" Yaʿnī dimek olur kim her kimüñ kim bir girdesi varısa anuñ yarusını nercise ẓarf eylesün kim nercis dimāġı ṣaḳlar. (c35/v17a)

Mā ṭāyir fī ḳalbihī yelucu linnāsi ʿaceb
Mınḳāruhu kebaṭnihi ve'l-ʿayn minhu fi'z-zeneb

> Yaʿnī ʿArab şāʿirleri dimişdür kim: "Ne ḳuşdur ol kim göksinde ḫalḳa ʿaceb olur. Zīrā kim bir meşk şuyı ḳurşaġına alur gider. Mınḳārı, ḳursaġı, gövdesile berāberdür bu yüñlükde. (c35/v15b)

Didaktik bir üslupla çok farklı konularda oldukça ayrıntılı bilgiler veren Firdevsî'nin kelime dağarcığı da oldukça geniştir. Arapça ve Farsça söz grupları, atasözleri ve deyimleri kimi zaman aynı cümle içerisinde peş peşe kullanılmıştır. Bu durum esere anlatım zenginliği kazandırmıştır:

> Ḥażret-i Süleymān bin Dāvūd a.s. **ḳuşlar** dīvānın ḳurup yevmü'l-ʿarż gününde **eṭyār** ulusı ʿUḳḳābıla kelimāt iderdi. (c34/v39a)

> Ger şecerdür yā şemerdür yā nebāt
> **Şu**dan olur hem **şu**dur **āb**-ı ḥayāt (c35/21a)

Öte yandan Arapça ve Farsça ibarelerin hemen ardından Türkçe karşılıkları da verilerek anlatıma açıklık kazandırılmak istenmiştir:

> yā Süleymān ol zemāndan berü bu meṣel ʿArab u ʿArbā içre ḳalup durur kim bir kişiden incinseler eydürler kim **ḫalaḳat bihī ʿanḳā-yı maġrib** yaʿnī kim ʿ**anḳā-yı maġrib anı aldı**. (c35/44a)

> Çün ḳażā gelse görür göz bağlanur
> Kim **iẕā cāe'l-ḳażā ʿumme'l-başar** (c34/v8a)

> **Allahümme'r-zuḳnī el-īmāne ve'l-ʿamele vemteʿinī bi'l-mālı ve'l-veled.** Yaʿnī **'Yā Rabbi, baña īmānı, ʿameli rūzī eylegil. Ve māl, veled virgil.**' dirüz. (c35/v54b)

Eserdeki birçok Arapça ve Farsça tamlamanın anlamı zorlaştırmadan kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı Arapça kelimelere Türkçe yardımcı fiiller getirilerek oluşturulan kelime grupları da mevcuttur. Kimisi günümüzde de hâlâ kullanılmakta olan örneklerden bazıları şunlardır:

divan bağla-, vefa kıl-, ṣaf bağla-, müjde kıl-, alay bağla-, karar kıl-, dem çek-, terbiye kıl-, cenge tur-, sual kıl, hilʿat geyür-, hükm kıl-, cehd it-, naʿra ur-, serkeşlik kıl-…

Metinde *Dede Korkut Hikâyeleri*'ni hatırlatan bazı söz ve cümle tekrarlarıyla halk hikâyelerinde görülen abartılı anlatıma da sıkça rastlanmaktadır:

> Böyle gerekdi kim baña ḫāyin olup ḳaçup Benī Aṣfer melikine varmışsın. Saña ḫayme vü otaġ virmiş. Otaġ içinde ḫūb ḳaçup yaturken mestligüñdeyiken benüm ʿayyārum Zemzeme dutup saña kemend ṣarup ʿaḳluñ alup baña getürmiş didi. İrtāl işidüp ḳaḳıyup çeküp kemendlerin yırtup Zemzemeyi ḳaṣd eyledi kim helāk ide. Zemzeme daḫı gördi kim vāḳıāʿ ṭuttuġı İrtālmış. Hemān ayaḳ götürüp ḳaçdı. Bre ṭutuñ didiler, ṭutamadır. Ḳaçdı gitti giñ yire çıḳup ḥayrān ḳaldı. Didi kim bu hīç degüldür. (c34/v5a)
>
> Sām-süvār ḳamḳamıla her kimi kim bir kez çalardı. Eyer-ḫānesine dek ḫıyār mānendi iki bölerdi ve kimini daḫı atından ḳoyup dutup götürürdi. Beliñe atup döñdürüp Zuḥal burcına yitürürdi. Felekden dönüp ḫurd u ḫaşḫāş olup işini bitürürdi ve kimisini daḫı ṣalığıla urup bir ṣalığıla niçe biñ ser-keşi ṭopraġa ṣalardı. Gāh gürzile ve gāh ʿamūdıla şol ḳaṣṣāb ḳoyuna girmiş gibi ḳırardı. Ve şāhīn ṭurna sürüsine girmiş gibi helāk iderdi. Melekü'l-mevt gibi feryādlar ḳoparup cānlar alurdı. Ve Merrīḫ-i felek gibi ṣavlet ü heybetile ṣavaş ḳılurdı. Yüz biñ ādem gözünde bir şalġamca yoġıdı. (c34/v34a)

2.1.4. Üslup Özellikleri

Süleymân-nâme-i Kebîr'i manzum ve mensur karışık bir şekilde yazan Firdevsî'nin şairlik yönü zayıf, nazım tekniği ise vasat kabul edilmektedir. Ancak eserlerinde kullandığı dil döneminin Türkçe özellikleri yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Farklı konulardaki telif ve tercüme, manzum ve mensur birçok eserinde kelimeler ve deyimler Türkçeyi daha da zenginleştirecek bir metotla bilinçli olarak kullanılmıştır.

Öğrendiği her bilgiyle eser vermeye çalışan Firdevsî, didaktik bir üslupla basit ve sade bir dil kullanır. Tarihten coğrafyaya, tıptan astronomiye kadar farklı konularda ayrıntılı bilgiler barındıran eserleri, söz varlığı açısından da oldukça çeşitlilik göstermektedir.

Meclisler hâlinde yazılan eserin incelememize konu olan 34. cildi 166-170. meclisleri; 35. cildi ise 171-175. meclisleri ihtiva eder. Bu meclislerde birbirinden farklı olaylar iç içe geçmiş bir şekilde anlatılır. Bir hikâye anlatılırken birden yarım bırakılarak başka bir hikâyeye geçilir. Daha sonra ikinci hikâye de kesilerek önceki hikâyeye tekrar dönülür. Bu geçişler çoğu zaman *"...bular bunda Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām zerzūrla mükālemede. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz* ***ez-ān cānib*** *ʿanḳāya geldi."* şeklinde klişe ifadeler ve cümlelerle yapılır.

Firdevsî eserinde, hikâyenin akışı içerisinde anlatılan konuya uygun kıssalar söyleyerek olayların okuyucu zihninde daha kalıcı ve anlaşılır olmasını amaçlamaktadır:

Bir ʿacāyib ḳıṣṣadur bu nāmever
Buncılayın kim işitdi bir ḫaber

Bundan aʿceb olmaya bir dāsitān
ʿÖmri içre diñlemedi dostān

Zī ʿacāyib ḳıṣṣa durur āşikār
Ben diyeyim gūş ḳılsun şehriyār (c34/v15a)

Eserin mensur kısımlarında süregelen hikâyeleri, birtakım sembol ve remizlerle üstü kapalı olarak vermeyi tercih eden Firdevsî, anlatının ardından bunların insanın hangi uzvuna ya da melekesine teşbih edildiğini gayet sade bir dille manzum olarak açıklamaktadır:

Ol ʿArab milki durur işbu cesed
Ol Felesṭīn göñlüñ olur bī-ḥased

Nefs-i emmāre durur ser-keş Ḳubād
Pehlevānlar tābiʿ-i ehl-i fesād

Buġż u şehvet kibriledür buḫl u kīn
Cümle şeyṭān fiʿline durur yaḳın

Sām olur aḳluñ senüñ añla meṣel
Ḳalʿanuñ dizdārı cānuñ bī-ʿilel (c34/v37a)

Didaktik bir üslupla yazan, çoğu zaman okuyucunun faydasını gözeten ve tüm bilgi birikimini bu amaçla kullanmayı amaçlayan müellif, eserinin birçok yerinde bu türden kısa ve öz manzumelere yer verir. Bu manzumeler vasıtasıyla anlatılan kıssadan okuyucusunun kendince hisseler çıkarmasını bekleyerek onlara nefsi akla ram eyleme, masivayı terk edip gönlü şeytandan uzak tutma, insana verilen akıl, beden ve ruhun Allah'a ulaşma yolunda nasıl kullanılacağı hususlarında öğütler verir:

ʿAḳluñuñ pendin ṭutarsañ iy hümām
Nefs-i ser-keş olısardur saña rām

Göñlüñe bulmaya yol dīv-i racīm
Mesken olmaz cānuña nār-ı caḥīm
…
Māsivādan fāriġ ol ki bu zemān
Bulasın Ḥaḳ varlıġın sen de hemān

Ḥaḳ teʿālā virdi saña ʿaḳl u cān
ʿİlm ü ḥikmet dīn ü īmān bī-gümān

Bir güher virdi saña kim adı rūḥ
ʿAḳlı maḥrem ḳıl bulasın tā fütūḥ
…
Benligüñden itmeyince sen güẕer
Bu fenādan itmeyince sen sefer

İremezsin ol Ḥaḳuñ dergāhına
Bilimezsin ol Ḥaḳuñ dergāhına

Var teʿalluḳdan kesil k'iy kāmiyāb
Defʿ olup senden gide zulmet ḥicāb

Göresin her ẕerreden envār-ı Ḥaḳ
Gide bāṭıl oluna iẓhār-ı Ḥaḳ (c34/v38b)

Sözü gereksiz uzatması dışında nesirde daha başarılı kabul edilen Firdevsî'nin mensur kısımlardaki hayal gücü, masalsı anlatımı ve tasvirlerindeki canlılığı oldukça güçlüdür. Bu açıdan eserde Kuknus kuşunun *âb-ı hayat* suyunu bularak içmesi şöyle anlatılır:

> Ḳuḳnūs ḳuşı daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, ben tā kim ol ḳavmi gördüm. Birḳaç gün ol nāḥiyede ṭurdum. Ṣikār ḳıldum, diñlendüm. Andan uçup ẓulümāt içre girdüm. Yidi gün temām ẓulümāt üzre yürüdüm. Bir ʿāleme daḫı gelüp irdüm ki ẓulümāt içinde ṣavḳ virür. Güneş yire düşmiş bigi bu yirden göre bir ṣu ṣavḳı göründi. Ṣād olup gelüp ol ʿāleme yitdüm. Gördüm ki bir aġ ṭaşdan çıḳup aḳar kim ol ṭaş aġ billūra beñzer. Ol ṭaşuñ dibinden bir aġac bitmiş. Vaż'ı hemān servi aġacına beñzer. Ammā kim zeberced-miṣāl rengi berḳ urup ṣuʿle virür ve anuñ dibinden bir ṣu çıḳup revān olup aḳar. Anuñ gibi ṣāfīdür kim ẓulümāt içre gökler içindeki yıldızlar anuñ içinde görünür. Bildüm ki āb-ı ḥayāt durur. Defʿi hevā-yı fenādan ḳanad büküp indüm. Ol ṣunuñ kenārına indüm, ḳondum. Ol balıḳlardan kim götürüp ṭururdum. Ol ḳuru ḳuru balıġuñ birini bu bıñaruñ içine ṣalıvirdüm. Çünkim ol ḳuru balığı kim ṣunuñ içine ṣalıvirincek defʿi cānlandı, yüzmege başladı. Ḥaḳḳa secde-i şükr ḳılup ol ṣudan içdüm. (c34/v42a-b)

Eserde Hz. Süleyman ekseninde anlatılan hikâyelerin kahramanları birçok mecliste kuşlardır. Hz. Süleyman'ın huzuruna gelen kuşlar beraberinde getirdikleri hediyeleri ona takdim ederken, ne tür bir hediye getirdikleri kuşların dilinden aktarılır. Bu bağlamda sık sık intak sanatıyla kuşlar konuşturulur:

> Pes kerkeslerüñ bir ulusu ʿömr geçürmiş bir ḫoş ḫūlusı ilerü gelüp getürdügi tuḥfeyi aġzına alup ḳanad açup uçup hevā yüzünden yire indi. Rāst Süleymānuñ taḫtı pāyin gelüp öpdi. Daḫı aġzından bir cevheri taḫt pāyinde ḳodı. Daḫı Süleymānuñ duʿā-yı devletine ve eyyām-ı rifʿatine ṣenā eyledi. (c34/v51a)

Kuşların getirip Hz. Süleyman'a sunduğu hediyeler ya acayip bir mahluk ya bir bitki ya da kıymetli bir taştır. Hediyelerin kendisine sunulduğu esnada Hz. Süleyman kuşlara birtakım sorular sorar. Bu

sorular vasıtasıyla hediyeyi getiren kuşun nerede yaşadığı, nasıl avlanıp çoğaldığı, nelerle beslendiği yine kuşların diliyle ifade edilir:

> Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām suʾāl ḳılup didi kim: "Yā bāz, senüñ maḳāmuñ ḳanda durur ve ne yirde olursın?" didi. Şāhīn daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, benüm maḳāmum maġrib deryāsınuñ menbaʿı kim aña Nabṭış dirler. Ol baḥr-i siyāhuñ çıḳduġı yirden ışra balçıḳ deryāsı var durur. Anda bir ʿaẓīm ṭaġ var durur zulumāt cānibine yaḳın, anda oluruz. Yüce ṭaġlar üzerinde yuva yaparuz. (c34/40a)

Hz. Süleyman'ın sualiyle hangi türden olduğunu söyleyen kuşlar, ardından hem kendi cinsinin hem de getirdiği cevherin çeşitli faydalarından övgü mahiyetinde bahsederek diğer kuşların yanında öne çıkmaya çalışır:

> Yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām suʾāl ḳılup eyitdi kim yā zerzūr sizüñ ḫāṣiyyetüñüz nedür ve mizācuñuz nicedür diyicek zerzūr daḫı cevāb virüp eyitdi kim yā melik-i ṭuyūrān bizüm mezācumuz ḫuşk u terdür. Kim ki etümüzi ġıdā idinse menfaʿati ziyādedür. Meflūce eger kim kebāb ḳılup yise ṭabīʿatını baġlar ve selāsil-i bevle fāyide ider ve daḫı yā nebiyya'l-lāh eger ki zerzūruñ ḳanını ṣabırla ḳarışdırup boġaz aġrısına içirseler fāyide ider. Ve etümüz meniyi ziyāde ider ve ḳuvveti arturur." (c34/v8a)

> Şāhīn ḳuşı eydür: "Yā nebiyya'llāh, bu ṭaşa cemset dirler. Bir cevher durur kim rengi ḳızıllıġla aḳlıḳ arasındadur ve anuñ ḫāṣṣası oldur kim eger andan bir ḳadeḥ düzseler ve ol ḳadeḥden ḫamr içen kişi esrimeye ve mest olmaya ve eger kim pārelerin daḫı ḳadeḥe ḳoysalar yine ol ḳadeḥde ḫamr nūş iden mest olmaya ve ol ṭaşı başı altında ḳosalar daḫı uyusalar eyü düşler göreler. Ve her kim ki bu cevherden yüzük ḳaşın düzüp götürse, her ḳanda kim varsa muẓaffer ola." (c34/40a)

Eserde kuşların yanı sıra Lokman-ı Hakim de Hz. Süleyman'ın sualiyle bu cevherler hakkında bilgiler vermektedir:

> Loḳmān-ı Ḥakīme suʾāl ḳılup eydür: "Yā ḥakīm-i zemān, bu ne ṭaşdur kim baña ʿuḳḳāb getürdi?" didi. Ḥakīm naẓar ḳılup ṭaşı eline alup eydür: "Yā Süleymān, buña fīrūzec ṭaşı dirler. Bu bir cevher durur kim müferriḥdür. Her ki ṣabāḥ aña naẓar ide, gönlinüñ aydınlıġı arta. Ve daḫı yā Süleymān, eger maʿcūn düzseler zehrüñ żararın defʿ ider. Ve eger sürme düzseler, göze çekseler gözüñ nūrın arturur. Ḥükemā eydürler kim: "Eger yüzük ḳaşını düzdürüp bir ʿavret kendü de götürse ṣūreti ḫūb ola ve ṣaçları uzun ola, iki ḳucaġında iki oġlan ola. Ve daḫı ol muṣavver yüzük ḳaşın gümiş yüzüge berkidüp kendüde götürse siḥr aña eṣer ḳılmaya." (c34/v22a)

Firdevsî eserinde, Hz. Süleyman'ın sualleri vesilesiyle kuşlar ve getirdikleri cevherler hakkında çok çeşitli bilgileri kuşların diliyle aktarırken, aslında ne derece ciddi bir bilgi birikimine sahip olduğunu gayet sade bir dille göstermek ister gibidir. Eser bu yönüyle bazı cevherlerin o döneme kadar bilinmeyen özelliklerinin gün yüzüne çıkması bakımından da önem arz etmektedir.

2.2. DİNÎ UNSURLAR

2.2.1. Kutsal Kitaplar

2.2.1.1. Kur'ân-ı Kerîm

Dört semavi kitabın sonuncusu olup Hz. Muhammed'e nazil olmuştur. Diğer kutsal kitaplar bir kavme indirildiği hâlde *Kur'ân-ı Kerîm*, bütün insanlığa indirilmiştir. Mushaf, Kitap, Furkan, Nur gibi isimleri olmakla beraber söz ve anlamca tam bir mucize olarak kabul edildiği için *Kerîm* sıfatıyla anılır. Kendisinden evvel gönderilen hak kitapları ve peygamberleri tasdik ederek onlardan misaller verir.

Kur'ân'ın divan edebiyatı kaynakları arasında önemli ve öncelikli bir yeri vardır. Şairler ayetleri ve *Kur'ân*'da anlatılan kıssaları iktibas yoluyla eserlerinde kullanırlar. Firdevsî de *Süleymân-nâme-i Kebîr*'inde anlattığı konuya muvafık olan ayetlere sık sık iktibas yaparak orada zikredilen olaylarla kendi anlatımının doğruluğunu güçlendirmeye çalışır. *Kur'ân*'dan *Kelâm-ı Kadîm*, *Kitâb-ı Mübîn*, *Kitâb-ı Kerîm*, *Kelâm-ı Sübhânî* olarak bahseder:

> Ḥakīm hemān-dem nefes çeküp ḫūb-āvāzıla oḳudı kim: Ḳavluhu teʿālā *"Ve ḳul cāe'l-ḥaḳḳu ve zehaḳa'l-bāṭılu inne'l-bāṭıla kāne zehūḳān"* diyüp iḫlāṣıla, ṣıdḳıla hemān-dem bu āyeti oḳuyıcaḳ racīm-i laʿīn-i bī-dīn ṭurduġı yirden yitmiş biñ serīr içre ḳahr olup gitdi, nā-bedīd oldı. (c35/v29b)

Müftī-i ders-i İlāhī ḫusrev-i ʿarş-āşiyān
Naʿtı *Ṭā hā* kaşı *Yā sīn* çeşmi *māzāġa'l-başar* (c34/v1b)

Ve şunuñ ḥayvānāta ve nebātāta ve eşcāra menfaʿati çoḳdur. Belkim madde-i ḥayātdur. Ḳavlehu *ve ceʿalnā mine'l-māi külli şeyin ḥayyin* Eyle olsa biz daḫı baḫrīlerüz." (c35/21a)

2.2.1.2. Tevrât, İncil ve Zebûr

Tevrat, Allah'ın peygamberlere indirdiği dört kutsal kitaptan biri olup Hz. Musa'ya indirilmiştir. İbranice söylenişi Tora/Torah olup "kanuni şeriat, buyruk" manalarına gelir. Yahudilerin Mısır'dan çıkıp kendilerine vaat edilmiş toprak olarak gördükleri Ken'an'a gelişine ve Hz. Musa'nın vefatına kadar gerçekleşen olaylara yer verir. Toplamda 39 cüzden müteşekkil 5 bölümden oluşur. *Kur'ân-ı Kerîm*'de İsrailoğullarının Tevrat'ın bütünlüğünü koruyamadıkları, bir kısmını unuttukları ifade edilir (Güneş, 2006: 116-117; Pala, 2010, s. 455).

Doğrudan bir alıntı olmamakla beraber, eserde *Tevrat* sıkça zikredilir. Kuknus âleminin müvekkel meleğinin sidretü'l-müntehada bulunan mekânından bahsedilirken oradaki meleklerin bir kısmının *Tevrat* okuduğundan söz edilir:

Andan şoñra yā Süleymān ol kürsīnüñ önüñde on biñ kürsī daḫı vardur kim ḳamısunuñ üzerinde ṣuḥf-u Tevrāt yazılup durur. Ḳırḳ biñ firişte daḫı vardur kim ol Tevrātı şevḳıla ve zevḳıla oḳurlar. (c34/v18a)

Hz. Süleyman savaşa hazırlanması esnasında yapılan ritüellerden birisi de *Tevrat*'ın getirilip ortaya konmasıdır:

Seyf ḥamāyil ṭaḳınup ḫalvet-i ḫāṣından ṭaşra çıḳdı. Loḳmānıla Āṣaf İbni Berḫıyā ḳarşu gelüp Süleymānı alup ata bindürdiler. Cümle ümerā ve vüzerā pīr ü bernā süvār olucaḳ dergāh öñünde on iki bölük sıbṭuñ ḫalḳı daḫı gelüp sekīne-i Mūsāyı Tevrātıla ortaya getürdiler. (c34/v55b)

Cilt sonlarında şair *Kur'ân*, *Tevrat* ve *Zebur* ile beraber *İncil* hakkı için eserini tamamlayabilmesi adına Allah'a dua eder:

İlāhī, Tevrāt u Zebūr ve Furḳān u İncīl ve ʿarş-ı aʿẓām ve rūḥ-ı ḳudsī Cebrāʾil içün bu Süleymān-nāmenüñ iḫtitāmını sen müyesser ḳıl. (c34/v64a)

Eserin manzum bir bölümünde sözden bahsedilirken sözün önemine vurgu yapmak için kutsal kitapların da sözlerden müteşekkil olduğu vurgulanır:

Söz durur Tevrāt u İncīl ü Zebūr
Sözden özge nesne yoḳdur bī-ḳuṣūr (c34/25b)

Yine bir başka manzum bölümde insanların fırka fırka yaratıldığı, suretlerinin birbirinden farklı olup farklı mezheplere dahil olduklarından bahsedilerek farklılıkların aslında birer zenginlik kaynağı olduğuna dikkat çekilir. Dinleri ve milletleri farklı olsa da Yahudilerin *Tevrat* okuyarak Hristiyanların da *İncil* okuyarak kendilerince Allah'ı zikrettiklerinden söz edilir:

Her biri bir meẕhebe virdi göñül
Meẕheb oldur ġayrısın didi göñül

Baʿżısı Tevrāt oḳur Mūsāyīdür
Baʿżısı İncīl oḳur ʿĪsāyīdür (c35/60a)

2.2.2. Melekler ve Şeytan

2.2.2.1. Dört Büyük Melek

Hz. Cebrail, Hz. Mikail, Hz. İsrafil ve Hz. Azrail *dört büyük melek* olarak anılır. *Kerrubiyyun* veya *Hamele-i Arş* olarak da adlandırılan bu dört melekten biri olan Hz. Cebrail, peygamberlere vahiy getirmekle mükelleftir. Edebiyatımızda *Cibril*, *Cibril-i Emin*, *Ruhu'l-Emin*, *Ruh-ı Kudsi* gibi isimlerle anılıp mekânının *Sidretü'l-Müntehâ'*da olduğuna inanılır (Pala, 2010, s. 84). Rızıkların taksimi ile görevlendirilen Hz. Mikail yağmur, rüzgâr gibi doğa olaylarını idare eder. Levh-i Mahfuz'a bakıp diğer üç meleğe ne yapacaklarını

bildiren Hz İsrafil, sura üfleyişiyle kıyameti, haşir ve neşri haber verecektir. Hz. Azrail ise melekü'l-mevt olarak bilinip canlıların ruhunu almakla görevlendirilmiştir (Pala, 2010, s. 320-321).

Eserde dört büyük meleğin ismi genellikle bir arada geçmektedir. Birlikte Hz. Süleyman'ın meclisine gelirler. Sadece Hz. Süleyman'ın görebileceği bir şekilde Hz. Cebrail ve İsrafil sağ tarafına, Hz. Mikail ve İsrail sol tarafına oturur. Evvela Hz. Süleyman'a selam vererek onun hatırını sorarlar:

> Nā-gehān anı gördi kim Ḥażret-i Cebrāʾil ve İsrāfīl ve Mīkāʾil ve ʿAzrā'il ʿaleyhimā es-selām ḥaḳḳuñ emrile Süleymān Ḥażretinüñ meclisine geldiler. Selām virdiler, Süleymān ʿaleyk aldı. Velākin Süleymān gözünde ʿayān ve ḫalḳ gözünde pinhān. Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām işāret eyledi kim ṣaġ ṭarafında Cebrāʾil ve İsrāfīl ve ṣol ṭarafında Mīkāʾil ve ʿAzrā'il ʿaleyhi's-selām oturdılar. Andan Süleymān Ḥażretinüñ mübārek ḫaṭırın ṣordılar. Süleymān peyġamber daḫı anlara ziyāde ʿizzet ü ikrām eyledi. (c34/v16a-17b)

Bu meleklerin dilinden Hz. Süleyman'a abartılı bir dille türlü acayipliğin olduğu olağanüstü tasvirlerle insan zihnini zorlayan bazı kıssalar anlatılır. Hz. Muhammed'i övmenin amaçlandığı bu anlatılarda, Hz. Cebrail *Sidretü'l-müntehâ*'da bulunan mekânından Hz. Süleyman'a bahsederken burada yaprakları ay gibi parlayan, dallarının her biri zümrüt, inci, altın ve yakuttan olan kızıl altından bir ağaç olduğunu ve her budağının üzerinde binlerce meleğin Allah'ı kendi dillerince zikrettiğinden söz eder:

> Buġur Cebrāʾil Ḥażreti ʿaleyhi's-selām diñleyüp eyitdi: "Yā Süleymān, ol nedür kim Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā benüm mekānum sidretü'l-müntehāda ḳılup durur. Sidretü'l-müntehā bir aġac durur kim özdeki ḳızıl altundan durur. Ve budaġınuñ baʿżı zümürrütden ve baʿżı aḳ incüden ve baʿżı yāḳūtdan ve laʿlden ve baʿżı elmāsdan ve gevheri şeb-çerāġdan fi'l-cümle birisi bir dürlü laʿl ü gevherden durur. Ammā kim her bir budaġınuñ uzunlıġı yitmiş biñ yıllıḳ yol durur. Ve yapraḳlar vardur kim ay u günden enver ṭurur. Her bir budaġuñ üzerinde bī-ḥisāb niçe yüz biñ biñ kez biñ biñ melekler vardur kim

> ṣaġışı ḥisāba gelmez. Ḥaḳ teʿālāyı ẕikr idüp tesbīḥ ve tehlīl eylerler. (c34/v17b)

Ardından Hz. Cebrail bu mekânda ahir zaman peygamberi için yaratılmış kızıl yakuttan bir kürsi olduğunu, dünyaya geldiğinde nübüvvet hilati giyip miraca yükselerek *Kabe Kavseyn* makamında Allah'a vasıl olunca bu kürsi üzerinde oturacağını söyler:

> Ve ol mesnede ḳarşu ḳızıl yāḳūtdan bir kürsī daḫı var durur kim Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā ol kürsi Muḥammed Muṣṭafānuñ ve ol āḫir zemān peyġamberi ḫātem-i enbiyānuñ adına yaratmışdur kim ol ḫātem-i resūl ve mefḫar-i kāyināt ve şefīʿü'l-ʿaraṣāt dünyāya gelicek ve nübüvvet ḫilʿati erzānī görülüncek Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā aña miʿrāc müyesser ḳıla. *Ḳabe ḳavseyn* arasında viṣāl-i Ḥaḳḳa vuṣūl bula. Ol dem gelüp sidretü'l-müntehāda ol ẕikr itdügüm kürsīnüñ üzerinde oturacaḳdur. Ol kürsīnüñ çevresinde bī-ḥad lā-ad melekler vardur. Ṣāf ṣāf ṭururlar. Muḥammede ṣalavāt virürler. (c34/v17b)

Hz. Mikail Kaf dağının arkasında içinde Hz. Muhammed'e salavat getiren meleklerin olduğu yetmiş bin şehrin bulunduğunu, bu şehirlerin ötesinde adına *Ma'în* denilen ve üzerinde yine Hz. Muhammed'e salavat getiren türlü türlü mahlukatı barındıran gemilerin yüzdüğünü anlatır:

> Andan Mīkāʾil Ḥażreti daḫı aleyhi's-selām dile gelüp eyitdi: "Yā Süleymān, bu kūh-u Ḳāf kim var durur ve bu kūh-u Ḳāfdan öte yidinci Ḳāfuñ ḳafasıñdan ışra yitmiş biñ şehr var durur. Cümlesinüñ içi ṭolu firiştehler durur. Degme şehrüñ ululıġı ḳırḳ biñ bu dünyācadur. Cümlesi ol melekūtuñ Muḥammede ṣalāvāt getürürler. Ve daḫı yā Süleymān andan öte yitmiş biñ yıllıḳ yolda deñizler var vardur. Adı Maʿīndur. Allāh teʿālā yılda bir kerre ol deñize naẓar ḳılur, ādemīler saġışınca yılduzlar yaradur ve bu ḫalḳuñ üzerlerine ḳudretile götürüp gözlere nūr virürler. Gözlerüñ görmekligi andan durur. Andan öte yā Süleymān ḳırḳ biñ deñiz daḫı vardur. Her deñiz ḳırḳ biñ bu dünyācadur. Her bir deñizde ḳırḳ biñ gemi var durur. Degme geminüñ içinde maḫlūḳāt var durur. Her bir maḫlūḳūñ ḳırḳ biñ dili var durur. Her birinüñ dilinde ḳırḳ biñ luġat var durur. Bu ḳadar luġatıla Muḥammed-i Muṣṭafāya ṣalāvat getürürler. (c34/v17a-18b)

Metinde Hz. Azrail ay ve günün olmadığı, her yerin nurla dolduğu *nurlar âlemi (âlem-i envâr)* adında bir yerden bahseder. Bu âlemde nurdan bir denizde, her başında yetmiş bin ağzı olan yetmiş iki başlı

büyük bir melek gördüğünü ve bu meleğin her başında bulunan yetmiş bin dil ile Allah'ı tesbih edip Hz. Muhammed'e salavat getirdiğini söyler:

> Azrā'il ʿaleyhi's-selām daḫı eyitdi kim: "Yā Süleymānı'n-nebī, bir gün ḳanad açup uçup bir ʿāleme irdüm ki ʿālem-i envār dirler anda ay ü gün yoḳdur. Nūrıla mālāmāldur. Anda bir deryā gördüm ki nūrdan. Ol nūrdan deryānuñ içinde bir ʿaẓīm melek gördüm ki yitmiş biñ başı varıdı. Her bir başında bir nūrānī tācı var ve yitmiş biñ yüzi varıdı. Ve her bir yüzünde yitmiş biñ aġzı varıdı. Ve her bir aġzında yitmiş bin dili varıdı. Ve her bir dili yitmiş iki dürlü luġatıla Ḥaḳ teʿālāyı tesbīḥ ve tehlīl idüp Muḥammede ṣalavāt getürür. (c34/v19a)

Hz. İsrafil ise Hz. Süleyman ile konuşmasında on sekiz bin âlem yaratılmadan önce bir cevher olarak Hz. Muhammed'in ruhunun yaratıldığından ve daha ümmeti yaratılmamışken o ruhun yetmiş bin yıl boyunca *ümmetî ümmetî* dediğinden bahseder:

> Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā bu on sekiz biñ ʿālemi ḫilḳat ḳılmadın bir cevher yaratdı. Söyle didi, hīç söylemi yoġıdı. Ol cevher rūh-u Muḥammedīdür ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām. Bir kerre yā Allāh didi yitmiş biñ yıl *ümmetī* didi. Ol Allāh didügi nefesden Ḥaḳ teʿālā ol melegi ḫilḳat eyledi kim ʿālem-i envārda durur kim Muḥammede ṣalavāt getürür. Andan ṣoñra yā Süleymān, rūḥ-ı Muḥammed kim yitmiş biñ yıl *ümmetī ümmetī* didi kim ol Muḥammedüñ cānına Ḥaḳ teʿālā bildürdi. Ümmetin daḫı yoġıken dünyāda andan yitmiş biñ yıldan ṣoñra Allāh teʿālā yaradup daḫı eyitdi. Yine yitmiş biñ yıl *ümmetī ümmetī* didi. (c34/v19b)

Eserde ayrıca Hz. İsrafil'den bir teşbih unsuru olarak bahsedilir. Savaş sahneleri tasvir edilirken iki ordunun çarpışması esnasında çıkan sesler, savaş davulunun çalınması ve savaşın şiddeti İsrafil'in sura üflemesine benzetilir:

> iki düşmān çerisi birbirine ḳarşu muḳābil ve muʿārıż kim oldı. Sīl-i ʿaẓīm bigi yitişdiler. Bir dem oldı kim ṣanasın ṣūr-ı Sirāfīl ürüldi, ins ü cān dersü bir yire dirildi. Maḥşerī hengāme ʿarṣa-i ʿaraṣātda yüridi. Gerd ü ġubār yirleri ve gökleri bürüdi. Anca kim iki düşmān birbirine irdi ṭurdı. (c34/v6b)

> Kūs-u ḥarbī çalınurdı miṣl-i ṣūr
> Çarḫ ṭāsı çınradı hemçün çeres

Gökyüzin murġān dutup itdi ṣavaş
Yiryüzin ḳapladı insile feres (c34/v60a)

2.2.2.2. Diğer Melekler

Eserde dört büyük meleğin dışında birkaç melek ismi daha geçmektedir. Metinde farklı isimlerle anılan dağlardan ya da farklı cinslerdeki kuş taifelerinden sorumlu müvekkel meleklerin olduğundan bahsedilmektedir. Sam-süvar yolculuğu esnasında bu meleklerle karşılaşır. Ona kendilerince bazı ikram ve nasihatlerde bulunarak Hz. Süleyman'a nasıl ulaşacağı konusunda yol gösterirler. Metinde geçen ancak ulaşabildiğimiz kadarıyla diğer kaynaklarda rastlayamadığımız bu melekler şunlardır:

Naʿmāʿāyīl: Kuknus âlemine müvekkil olan melektir. Eserde anlatıldığına göre, kuknusa benzemektedir ancak gövdesi oldukça büyüktür ve sekiz kanadı vardır. Diğer melekler gibi ne yemek yer ne su içer. Tek işi kuknuslara nasihat vermek ve Allah'ı tesbih etmektir:

> Ol altun ḳubbenüñ içinde bir melek-i müvekkel var durur. Ḳuḳnūs ḳuşı hey'etinde durur. Velākin sekiz ḳanadı var durur, bizüm ikidür. … Yā Süleymān, ol melek kim var durur, anuñ adına Naʿmāʿāyīl dirler. … Ve daḫı yā Süleymān, ol melek-i Naʿmāʿāyīl dāyim işi vü güci Ḫalıḳa tesbīḥ itmekdür. Ne taʿām yir ve ne ṣu içer ve ne ḫod naṣīḥatden ġayrı söz açar. (c34/v15a-b)
>
> Ol müvekkeldür ḳamu ḳuḳnūsa pes
> Āṣī olan murġa ider bī-ḥad belā
>
> Külli ḳuḳnūs üşenür andan begüm
> Ḫiẕmetine yüz sürer idüp senā
>
> Cümle murġān ol melekden ḫavf ider
> Ḥükmüne münḳād olup virür rıżā (c34/v16a)

Ḳanṭā'īl: Kızıl yakuttan bir dağın müvekkel meleğinin tekvinidir. Cin şeklindedir. Metinde Kahir bin Sam-süvar'ın umutsuz bir şekilde

yürürken karşılaştığı ve ona yakın zamanda hem atası Sam-süvara hem de Hz. Süleyman'a kavuşacağını müjdeleyen melektir:

> Ol zāhid eydür: "Ḫızr gelüp baña bildürdi." Ḳāhir didi kim: "Sen kimsin?" Eydür: "Baña Ḳanṭā'īl dirler. Bu ṭaġuñ üzerinde bir melek-i müvekkel vardur. Ben anuñ tekvīniyem." didi. Ḳāhir taʿām istediyidi. Dāne ḫurma getürdi. Ḳāhir yidi, ḳarnı ṭoydı. Ḳanṭayil didi kim: "Yā Ḳāhir, ġam yime kim atañ Sām-u Süvāra yaḳın zemānda buluşursın ve Süleymān naẓarına varursın. (c34/v28a)

Ḥasan Bā'īl: Zeberced dağının müvekkel meleğinin tekvinidir. Dağın müvekkel meleği Hasan Bâ'il'e Sam-süvar'ın gelip kendisine misafir olacağını, ona cennet yemişi yedirmesini, bir büyük zeberced taşı verip Hz. Süleyman'ın elini öpmesini ve ona selamını iletmesini söyler:

> "Yā Ḳāhir, benüm adum Ḥasan Bā'īldür. Bu zümürrüdden ṭaġuñ üzerinde bir melek-i müvekkel var durur. Ben anuñ tekvīniyem. Bugün ol melek-i müvekkel baña didi kim 'uçmaḳdan ṭaʿām geldi, getürdüm. Senüñ ḳatuña bugün bir ḳonuḳ gelecekdür. Adı Ḳāhir bin Sām-süvār olacaḳdur. Bu uçmaḳ taʿāmın aña yidürgil" didi. … Dünyāda daḫı ammā kim aña vaṣiyyet ḳılasın kim Süleymān bin Dāvūda varıncaḳ benden selām ḳıla kim müvekkel-i kūh-ı zeberced saña selām ḳılur." diyesin. (c34/v28b)

Keşfā'īl: Zümürrüd dağının müvekkel meleğidir. Sam-süvara şekerden daha tatlı bir nar ikram eder. Sam-süvar'ın Hz. Süleyman'a nasıl ulaşacağını sorması üzerine ona bin yıl yol yürüyüp Billur dağının eteğindeki yeşil ırmaktan su içerek benliğinden vazgeçmesini ve öylece Kâbe'ye vararak Hz. Süleyman'ı görebileceğini söyler:

> "Benüm adum Keşfā'īl durur. Bu ṭaġa müvekkelem ki kūh-ı zümürrüddür. Ben bu cebel-i Zümürrüde müvekkelem. … Ḳāhir eyitdi: "Ben ol Süleymānuñ devrine niçe rūzigār içre varuram?" didi. Melek-i müvekkel cevāb virdi kim bir yıla yaḳın yüriyesin. … Yā Ḳāhir, ġam yimegil kim senüñ yoluñ kūh-ı Billūruñ etegine varur. … Hemān kūh-ı Billūruñ eteginde bir ṣu vardur. Yişil ırmaġdur. Anı teferrüc ḳılasın. Daḫı benlik sözlerin elden ḳoyasın, gidesin. Tā kim yoluñ Kaʿbeye vara, Süleymānuñ yüzin göresin. Ḫāk-i pāyine yüz süresin." (c34/v29a-b)

2.2.2.3. Şeytan/İblîs/Racîm

Önceleri Haris adında bir melek iken Hz. Âdem'e secde emrine kibrine kapılıp uymayarak[1] Allah tarafından lanetlenmiş ve şeytan kılığına sokulmuştur. Bunun üzerine kulları türlü hilelerle kandırıp kötü yolu sevk etme fırsatı vermesi için Allah'a yalvarmış, bu yakarışı kabul olan şeytana sura üfleninceye kadar ömür verilmiştir.

İstediğini yapabilmesi için Allah'tan kibir, yalan, şehvet, içki, kumar ve hırs başta olmak üzere birçok şey isteyen şeytan, Allah'ın yasak meyveyi yememe emrini Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya unutturup onların cennetten çıkarılmalarına sebep olarak ilk vazifesine icra etmiştir. Ardından Habil ile Kabil'in arasını açarak yeryüzündeki ilk fitneyi çıkarmış ve ilk kanın dökülmesine neden olmuştur. *Kur'ân-ı Kerîm*'de 38 yerde şeytandan ve yaptıklarından bahsedilir[2] (Pala, 2010, s. 431).

Metnin birçok yerinde şeytan, racim ve iblis isimleriyle geçmektedir. Kimi zaman Hz. Süleyman'ın kimi zaman da diğer kahramanların karşısına farklı kılıklarda çıkararak türlü fitnelerle onları yoldan çıkarmaya çalışmıştır. Simurgun Hz. Süleyman'a kırgın olup onun huzuruna gelmekten imtina ettiğini öğrenen şeytan ve zürriyeti, simurgun ve diğer kuşların kılığına girerek Süleyman peygamberin huzuruna gelerek oradaki kuşları da yoldan çevirmeye çalışır:

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 2: 34): "Hani meleklere, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."

[2] Ayrıntılı bilgi için bk. Bakara, 102; Nisa, 118-150; A'raf, 12-28, Hicr, 16-18; İsrâ, 27-53; Meryem, 69-27.

> Ol zemān kim şeyṭān-ı laʿīn ve ol racīm-i bī-dīn sīmurġ şekline kim girdi. Ve cemīʿ-i zürriyyātı daḫı envāʿ-ı ḳuşlaruñ ṣūretine girüp ḳanad açup uçup Süleymān ṭurduġı yire yaḳın geldiler. … Racīm daḫı sīmurġ ṣūret, ʿaceb hey'et, Ḥannās rūḥ ḳuşı ṣūretinde, Vesvās ʿuḳḳāb şeklinde, Kenes feylaḫor şeklinde, Denes ṭāvūs şeklinde, Ahdenaṣ laḳlaḳ şeklinde, Yuves gügercin şeklinde, Veleys hüdhüd ṣūretinde, Sermād süglün şeklinde. Maʿa'l-ḳıṣṣa cemīʿi ḳuşlaruñ şekline murġān ṣūretine şeyāṭīn nesli girmişlerdi. (v35/25a)

Hz. Süleyman'ın kuşların da eşlik ettiği devasa ordusuyla üzerine geldiğini gören Yunan şahı, yenileceğini anlayınca teslim olup Hz. Süleyman'a itaat etmeyi düşündüğü esnada yine siyah örtülü bir vaziyette gelen şeytan, ona yardım edeceğini söyleyerek Yunan şahını vesveseyle bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır:

> Diledi kim varup Süleymāna muṭīʿ ola, boġazına kefen ṭaḳa. Meger kim İblīsi'l-laʿīn ol dem anda ḥāżırıdı ve bu işlere nāżırıdı. Gördi kim ḥaḳīḳat şāh-ı Yūnān varup Süleymāna muṭīʿ olur. Hemān sāʿat bir siyāh-pūş-şekl olup eline bir ʿaṣā alup ġāybdan şāh-ı Yūnānuñ öñüne çıḳageldi. Selām virdi, Yūnān şāhı görüp ʿaleyk alup eyitdi: "Men ente?" Yaʿnī "Sen kimsin?" didi. İblīs eyitdi: "Ben senüñ devletüñem, geldüm ki saña naṣīḥat ḳılam." Şāh-ı Yūnān eyitdi: "Yā niçün siyāh-pūş olup dursın?" didi. İblīs eyitdi: "Anuñiçün kim senüñ tedbīrüñ begenmedük. Süleymān geldi, ṣavāṣa el ḳardı. Daḫı ceng itmezsin. Tīz ṭut kim bugün ve bu gice ceng iderseñ furṣat senüñdür. Ben saña yārī ḳıluram." (c34/v57a)

Kendi aslının ateş olduğunu öne sürerek, topraktan yaratıldığı için cennette Hz. Âdem'e secde emrine karşı gelen şeytan, dünyada da kibrinden ve hasedinden geri durmamış, türlü hile ve oyunlarla insanları saptırmaya çalışmıştır. Bu yönüyle, metinde Hz. Süleyman'ın saltanatına ve kuşlarla cinlere hükmedebilen gücüne haset etmiş, onu bu saltanatından geri koymak için elinden geleni yapmıştır:

> İblīs eyitdi: "Göresiz kim ne tedbīr ḳıluram. Egerçi kim Süleymāna Süleymānlıḳ virildi. Velīkin ḥasedi ḳomazam. Ölinceye dek ola kim yolın uram ve yā kendüzini helāk idem. Tā kim dīv ü cin aşlına ḥükm ḳılmaya, ḫāk ola diyü ḥased iderem." diyüp İblīs dönüp Süleymāndan yaña gitdi. (c34/v57b)

2.2.3. Peygamberler ve Kutsal Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar

Süleymân-nâme-i Kebîr'de Hz. Âdem'den ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed'e kadar birçok peygambere yer verilmiştir. Bunlardan bazısının kıssaları ayrıntılı olarak anlatılırken, bazı peygamberlere sadece ismen telmih yapılmıştır. Eserde yer verilen peygamberler şu şekilde sıralanabilir:

2.2.3.1. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yaratılan ilk insan ve ilk peygamber olup *Ebu'l-beşer* ve *Safiyyullah* sıfatlarıyla anılır. Hz. Âdem'in neyden yaratıldığı ve yaratılışı, cennete konması, oradaki yaşamı, kendi bedeninden Hz. Havva'nın yaratılması, onlara cennette yasaklanan şey ve şeytanın vesvesesine kapılarak bu yasağı çiğnemeleri sonucunda cennetten çıkarılmaları ile dünya hayatına başlamaları *Kur'ân*'da ayrıntıya girilmeden anlatılmışken tefsirlerde ve peygamber tarihi kitaplarında bu hususlarla ilgili oldukça fazla rivayete yer verilmiştir (Tökel, 2016, s. 216).

Kuru balçığa şekil verilip Allah'ın ruh üflemesiyle canlanıp beşer suretinde dünya arzına gelen Hz. Âdem, meleklerin kendisine secde etmesiyle şereflendirilmiştir. Kaynaklara göre Hz. Âdem cennette yaşarken sol eğe kemiğinden Hz. Havva yaratılmıştır. 'Secde edin' emrine itaat etmediği için lanetlenerek cezalandırılan şeytan, cennete girerek Hz. Âdem ile Havva'ya hileli sözler söylemiş, nihayet Hz.

Havva'yı kandırıp yasak meyveyi[1] yemelerini sağlamıştır. Bunun üzerine cennetten çıkarılmışlar, Hz. Âdem Hindistan'daki Serendip adasına, Hz. Havva ise Arabistan'da bulunan Cidde'ye indirilmiştir[2]. Ayrı kaldıkları yaklaşık iki yüz yıl boyunca Allah'ın kalplerine ilham ettiği istiğfar dualarıyla bağışlanma dilemişler ve nihayetinde affedilmişlerdir. Hemen akabinde Hz. Cebrail rehberliğiyle Hicaz'a gelen Hz. Âdem, Arafat'ta Hz. Havva ile buluşmuştur (Pala, 2010, s. 6-7).

Âdem peygamberin *Kur'ân-ı Kerîm*'de öz olarak anlatılan ve ibret alınması istenen kıssası divan şairleri tarafından kullanılmış, *Kur'ân*'da ve tefsirlerde anlatıldığı şeklinden efsanelere kadar dayanan şekilleriyle şiirlerde Hz. Âdem sıkça anılmıştır. Âdem yaratılan ilk insan olduğu için *insan* anlamında da kullanılır. Hz. Âdem *Süleymân-nâme*'de *Ādem-i ṣafī* ismiyle geçmektedir. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in geneli itibariyle daha evvelki ciltlerinde Hz. Âdem'in yaratılma sürecinden bahsedildiği için incelememize konu olan ciltlerde bu kıssa tekrarlanmamış; daha çok saka, tavus, simurg gibi kuşlarla Hz. Âdem'in konuşmaları hikâye edilmiştir.

Saka kuşu Hz. Süleyman'ın sorusu üzerine şeyhinden bahsederken, suyla doldurduğu bir taş deliğinden Hz. Âdem'in içtiği ve onun duasını aldığı için kıyamete dek yaşayacağını söyler:

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 2: 35): "Dedik ki: 'Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.' "

[2] (Kur'ân-ı Kerîm 2: 36): "Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde bulundukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, 'Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır' dedik."

> Süleymān didi kim: “Ol şeyḫüñ ʿömri ne ḳadardur ve ol mertebeye neden irdi?” Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, ol zemān kim ʿĀdem-i ṣafī Ḥażreti ʿa.s. uçmaḳdan kim çıḳdı. Ḥavvādan cüẕāʿ düşdi, ḥasret ḥadden geçdi. Bir gün Hindistān beriyyesinde deñiz kenārında giderken be-ġāyet ṣuṣamış, teşne-dil olmış ol ẕikr itdigim şeyḫ ṣaḳḳā ḳuşı necūʿa varup ṭatlu ṣu getürüp bir ṭaş delügini ṣuyıla ṭoldurmış. ʿĀdem-i ṣafī gelüp ol ṣudan içmiş. Aña duʿā ḳılmış kim tā ḳıyāmete dek ʿömr süre, āfāt görme, rūz-ı maḥşer görmeyince ecel aña irmeye dimiş. Ol duʿā sebebile yā Süleymān, tā ḳıyāmete dek ölmez.” (c35/v15b) dizzzz

Simurgun getirdiği bir cevher üzerine Hz. Âdem ile simurg arasında geçen diyalogda, simurg insan suretinde yaratılmak için Hz. Âdem'den dua etmesini ister. Ancak Hz. Âdem, Allah’tan bir nida gelmedikçe böyle bir dua edemeyeceğini söyler:

> “Yā Ādem, senden dilerem ki Ḥaḳ teʿālādan dileyesin. Beni Ādem yarada.” Sīmurġ böyle diyicek Ādem-i ṣafī ʿaleyhi’s-selām bildi kim bu muḥāldür. Eyitdi: “Yā sīmurġ, ben bu sözi ḳılmazam. İllā ki ḳılurısam Rabbümden nidā ola, ḳılam. Egerçi kim Ḥaḳ teʿālā ḳudretine nisbet ḳılmazuz.” didi. (c35/v43b)

Ardından Hz. Âdem ile bir demirci dükkanında karşılaşan simurgun gördüğü kılıç, süngü, ve hançerlerin ne olduğunu sorması üzerine Hz. Âdem onların Şis peygamberin Kabil oğullarıyla savaşırken kullanacağı savaş aletleri olduğunu söyler:

> Birgün Hābili yād eyleriken sīmurġ naẕar ḳılup gördi kim demürci dükkānına uġradı. Andan ḳılıçlar ve çomaḳlar ve süñüler ve ḥarbeler ve ḫançerler düzilmiş. Şīs peyġāmber Ḳābil oġlanlarıla ceng ḳılmaġa yaraḳ düzmişler. Buġur sīmurġ Ādem-i ṣafīye ṣordı kim bunlar ne durur?” Ādem cevāb virdi kim: “Yā sīmurġ, benüm oġlumuñ birisi Ḳābildür. Azdırı kāfir oldu. Anuñ nesline ġazā ḳılmaġa benüm oġlum Şīs ḫalḳıla ġażāya gider. Bunlar ālet-i ḥarbedür.” (c35/v43b)

Devam eden diyalogda simurg Hz. Âdem ile bir *cerrah dükkanı*nda ve *bîmâr-hâne*de karşılaşır. Cerrah dükkanında gördüğü kelpetin ve neşterlerin insanların dişlerini çekip damarlarından kan almak için kullanıldığını öğrenir. Bimar-hanede ise çeşitli hastalıklara tutulmuş yatan insanları görür. Onların hâlinden çok korkan simurg, Hz.

Âdem'den daha önce dilediği insan suretinde yaratılma duasından vazgeçip bu hastalıklara tutulmaması için Allah'a niyaz etmesini ister:

> Bundan ṣoñra bir gün yine sīmurġ Ādem-i ṣafī ile Serendīb şehrinde cerrāḥ dükkānlarına uġradı. Gördi kim neşterler, kelbetinler ṭurur. Suʾāl ḳıldı Ādeme kim: "Bunlar nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā sīmurġ murġ, bunlar āletler durur. Ādemüñ dişin çıḳarurlar. Ṭamarlarından ḳan alurlar dışarlar. Bundan ṣoñra Ādem-i ṣafīyle sīmurġ yine Serendīb şehrinde seyrān ideriken bīmār-ḫāneye uġradı. Ol ādemī-zāduñ ḫastelerin gördi. Kimi yatur, kimi oturur. kimi kulunç, kimi sersem, kimi fālic, kimi laḳve, kimi yarḳan, kimi daḫı bunlaruñ emṣāli emrāżlar." Sīmurġ Ādemden suʾāl eyledi kim: "Bunlar nedür?" didi. Ādem-i ṣafī cevāb virüp didi kim: "Yā sīmurġ, bunlar yitmiş dürlü ʿillet kim ādemī-zādda ḥāṣıl olur. Daḫı bunda gelür muʿālice iderler. Tā kim ḫoş ola." didi. ʿAnḳā bu sözi kim işitdi. Ādeme didi kim: "Yā resūla'llāh, tevbe estaġfiru'llāh. Ol duʿāyı dileme kim ben ādem olam. Duʿā dile kim Ḥaḳ teʿālā baña bu ʿilletlerden birisin virmesün. Beni ādem şekline ṣūretüm döndermesün. Beni buncılayın ʿilletile dünyādan göndermesün." (c35/v43b-44a)

Eserin başka bir bölümünde, tavus kuşunun Hz. Âdem ile aralarında geçen konuşmayı Hz. Süleyman'a nakletmesi anlatılır. Cennetten çıkarıldıktan sonra Hz. Âdem'le karşılaşan tavus kuşu, ona asıl vatanının cennet olduğunu ancak şeytan yüzünden cennetten kovulduğunu söyledikten sonra Allah'ın kendisini affetmesi için Hz. Âdem'den duacı olmasını ister. Hz. Âdem tavusa, ahir zaman peygamberi dışında hiçbir peygamberin duasıyla affolunamayacağını söyler. Bunun üzerine tavus, en azından ahir zaman peygamberine ulaşana kadar yaşayabilmesi için Hz. Âdem'den dua isteğinde bulunur:

> Yā Süleymān, vaṭan-ı ʿārıżum bu durur kim ẕikir eyledüm. Ammā kim vaṭan-ı evvelüm cennetdür." didi. Süleymān didi kim: "Cennetde sen n'eyledüñ?" Ṭāvūs eydür: "Yā Süleymān, ben ol ṭāvūsam kim Ḥaḳ teʿālā beni ʿitāb ḳılup şeyṭān-ı laʿīn ucından sürdi. Ādem gelüp Ādemden duʿā temennā ḳıldum ki Ḥaḳ teʿālā beni yarlıġaya. Ādem-i ṣafī baña didi kim: "Yā ṭāvūs, Ḥaḳ teʿālā seni yarlıġayamaz hīçbir peyġāmber duʿāsınla. İllā kim āḫir zemān peyġāmberi Muḥammed-i Muṣṭafānuñ duʿāsınla yarlıġar." didi. Ben didüm ki: "Benüm aña irmege ʿömrüm ola mı? Beni Ādem Ḥaḳdan diledi, duʿā eyledi kim

> ʿömrüm ola, ölmeyem. Āḫir zemān peyġamberine dek ʿömrüm ola." (c35/v48b)

Tavus kuşu cennetten çıktıktan sonra Hz. Âdem ile Havva'nın, yılan ve şeytan ile kendisinin birer nesnesinin eksildiğinden bahsedince Hz. Süleyman tavusa bunların neler olduğunu sorar. Bunun üzerine tavus cennetten çıktıktan sonra güzel sesi, renkli ayağı ve süslerinin; yılanın tatlı sözünün; şeytanın sahip olduğunun ilminin; Hz. Havva'nın güzelliğinin; Hz. Âdem'in ise nusretinin kaybolduğunu söyler:

> "Yā Süleymān, Ādemile Ḥāvvā kim cennetden çıḳdılar. Beş vücūd idi. Evvel Ādem, ikinci Ḥavvā, üçünci İblīs, dördünci yılan, beşinci bī-çāre ṭāvūs gitdi. Ol benüm ki ṭāvūsam ḫūb-āvāzum ve daḫı ayaġumuñ rengi, zīneti. Āgāh ol yā Süleymān, her kimse kim yalan söyleye yarın dergāhda āvāzı ne ḳadar kim ḫūbısa daḫı zişt olur. Āvāzı ve ayaġınuñ rengi daḫı yā Süleymān aña işāretdür kim her ayaḳ kim fitne yoluna yürür ṭamuda yanar ṭāvūs ayaġı bigi. Ve daḫı yā Süleymān ikinci yılanuñ tezyīn şekli ve ṭatlu sözi gitdi. Anuñıçün kim düşmeni aġzına alur, zīnete ġarra olur. Üçünci şeyṭānuñ ʿaleyhi'l-laʿnetü ʿilmi gitdi. ʿAmeliyle şol sebebden kim ʿilmine tekke ḳıldı. ʿAmeline inandı. Dördünci Ḥavvānuñ görkli ḫüsni gitdi. Ve pākligi gitdi. Andan ötürü kim yılanıla yār oldı. Ḥaḳ teʿālā ḳorḳusın unutdı. Beşinci Ādem nebīnüñ ʿa.s. nuṣreti ve ʿīş ṣafāsı anuñıçün kim emānet ṣaḳladı. ʿAvret sözine uydı." (c35/v50a-b)

2.2.3.2. Hz. Şit/Şis

Hz. Âdem'in üçüncü oğludur. Lakabı Vasi veya Veliyy-i Ahd'dir. İbranice bir isim olup Arapça'da Allah'ın hediyesi manasındadır. Kabil'in Habil'i öldürmesinden sonra Hz. Âdem'e Habil yerine bir oğul verileceği bildirilmiş, Hz. Âdem de doğan oğluna Arapça *hîbetu'llâh* yani Allah'ın hediyesi manasına gelen Şis ismini vermiştir. Hz. Şit'in Şam'da doğduğu, Hz. Âdem'e çok benzediği, her yıl haccedip Kâbe'yi imar ettiği rivayet edilir. Kendisine indirilen 50 sahifelik bir kitapla Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğle vazifelendirilmiştir. Hz. Âdem'in yaratılışından 120 sene sonra doğduğu ve 912 sene yaşadığı rivayet edilmektedir. Hz. Şit, *Kur'ân-ı*

Kerîm'de hiç zikredilmemiş, hadislerde anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in nurunun Âdem'den Şit'e geçtiği nakledilir. Ebu Kubeys dağında babası Hz. Âdem'in yanında medfundur (Kutlar, 2006, s. 411-416).

Eserde dünyanın faniliğinden ve doğan her beşerin bir gün bu viran dünyadan muradına eremeden göçüp gideceğinden bahsederken Hz. Şit'e de telmih yapılmıştır:

> Ḳanı Ādem ḳanı Ḳayġān ḳanı Şīt
> Ḳanca gitdi yā ḫu Nūḥıla Lemek
>
> Kimse fānī dünyede bulmaz beḳā
> Kim murādınca ādeme virmez delek (c34/v52a)

Ayrıca Hz. Süleyman'ın tahtında otururken yapılan tasvirinde, evvelki peygamberlerden kendisine tevarüs eden elbiseler giydiği anlatılırken üzerinde Hz. Şit'ten kalma bir de libas olduğu zikredilmektedir:

> Bu yañadan daḫı Süleymān Ḥażreti ṣubḥ namāzın ḳılup evrād oḳıyup namāzdan niyāzdan fāriġ olıcaḳ başına ʿimāme-i Ḫalīl ṣarınup Şīṯ-i nebī ʿabāsın geyüp Nūḥ-ı nebī cübbesin egnine alup eline Mūsā ʿaṣāsın ṭayanup gelüp salṭanatı taḫtı üzere oturmışıdı. (c35/v25a)

2.2.3.3. Hz. İdris

Hz. Şit soyundan gelir. 30 sahifelik bir kitapla peygamber olarak gönderilmiştir. 300 veya 360 sene yaşadığı rivayet edilir. Tevrat'ta *Ohnuh* adıyla kayıtlı olan Hz. İdris'in *Kur'ân-ı Kerîm*'de iki yerde[1] adından bahsedilir. Terzilerin ve katiplerin piri sayılması ilk defa yazı yazan ve elbise diken olması sebebiyledir. Meleklere öğretmenlik yapması, tıp ve yıldız ilmi yine ilk olarak onun adıyla anılmıştır. Bu yönüyle Mısır ve Yunan mitolojisindeki Hermes'in Hz. İdris'le aynı kişi olduğu iddia edilir. Osmanlı şiirinde Hz. İdris daha ziyade

[1] Bk. (Kur'ân-ı Kerîm 19: 56-57), (Kur'ân-ı Kerîm 21: 56-86)

öğreticiliği ve pirliği yönüyle ele alınmış, yüce makam ilgisiyle memduhun benzetileni olmuştur (Akkuş, 2006, s. 355-356).

Süleymân-nâme'de kaderde olan şeylerin kazaya dönüşmesine tedbirin fayda vermeyeceği, bu yüzden kazaya rıza gösterilmesi gerektiği Hz. İdris'in göğe yükselmesine telmihle anlatılmıştır:

> Göklere İdrīs-veş aġsañ daḫı irer ḳażā
> Pes gerek kāmil ḳażāya vire nā-çār rıżā
>
> Ḫayr u şerden ne ki varsa geliser taḳdīr olan
> Defʿe yoḳdur mümkināt tedbīr iderse ketḫuẕā (c35/v47a)

Lokman Hakim nergisin güzel ve yararlı bir çiçek olduğundan bahsederken Hz. İdris'in bir sözünü iktibas yaparak onun ekmekle yenildiğinde zihne iyi geldiğinden söz eder:

> Loḳmān daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, nerges ḫūb çiçekdür, menfaʿatlüdür. Nitekim nerges ḥaḳḳında İdrīs ʿa.s. dimişdür kim "men kāne lehu raġīfu felceʿal nışfehu fi'n-nercisi fe-innehu yurāʿī'd-dimāġ ve'd-dimāġu yurāʿī'l-ʿaḳl" YaʿnīÌ dimek olur kim her kimüñ kim bir girdesi varısa anuñ yarusını nercise ẓarf eylesün kim nercis dimāġı ṣaḳlar." (c35/v16b)

Metnin bir başka yerinde elmadan bahsedilirken, elmanın su olup aksa şarap olacağı yahut şarabın donacak olsa elma olacağı malumatı iktibas yapılarak Hz. İdris'in söylemiş olduğu söze dayandırılır:

> Ḳāle İdrīs ʿaleyhi's-selām "Lev ilḫalle't-tüffāḥ le kāne rāḥān ve lev ilcemede'r-rāḥu lekāne tüffāḥen" YaʿnīÌ eger kim alma ṣu olsa aḳsa şarāb olurdı. Ve eger kim şarāb ḳatılsa ṭoñsa alma olurdı." (c35/v19a)

2.2.3.4. Hz. Nuh

Hz. İdris göğe çekildikten sonra Âdem oğullarının putlara tapıp yoldan sapması üzerine peygamber olarak gönderilmiştir. Yıllarca kavmini imana davet etmiş, ancak oğulları Sam, Ham, Yafes ile hanımları ve az sayıda bir insan topluluğu iman etmiştir. Diğer insanların ona iman etmek bir yana eza, tahkir ve cefalarını daha da

artırmaları üzerine ümitsizliğe düşen Hz. Nuh kavmine beddua etmiştir[1]. Kendisine gemi yap vahyi gelince yaklaşık kırk yıl süren bir çalışma neticesinde gemisini inşa etti.

Gemiye her cins mahluktan birer çift alınması emredilen Hz. Nuh, kendisine iman eden yaklaşık seksen kişiyle beraber gemiye bindi. Tufan alametleri belirdiği hâlde hâlâ kendisine inanmayan kavmi içerisinde bulunan oğlu Yam, ben yüksek bir dağa çıkar kurtulurum diyerek babasının teklifini geri çevirdi. Hz. Nuh oğluna, bugün Allah'ın merhametinden başka sığınılacak bir yer yoktur diye nasihatine devam ederken araya giren dalgayla Yam ve gemiye binmeyen diğer bütün insanlık boğularak helak oldu[2]. Tufanda sırasında Kâbe göklere çıkarılmış, Hacerü'l-esved ise Hz. Cebrail tarafından korunmuştur. Altı ay süren tufan Allah'ın emriyle sona erdi, gemi Cudi dağı üzerine bir yere oturdu. Nuh tufanı olarak anılan bu olaydan sonra insanlık Hz. Nuh'un üç oğlundan türediği için Hz. Nuh'a, ikinci Âdem denildi. *Kur'ân-ı Kerîm*'de adına nazil olmuş bir sure bulunan Hz. Nuh'un yaklaşık bin sene yaşadığı rivayet edilir (Pala, 2010, s. 361).

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 71: 5-7): "Nuh şöyle yakardı: "Ey Rabbim! Ben toplumumu gece gündüz davet ettim. Fakat çağrım, onların kaçışlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Ben onları, sen kendilerini affedesin diye çağırdıkça, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inat ve ısrar ettiler ve kibirlendikçe kibirlendiler."

[2](Kur'ân-ı Kerîm 11: 42-43): "Gemi onları, dağlar gibi dalgalar üstünden yürütüp götürüyordu. Nuh onlardan ayrı bir yerde duran oğluna seslendi: 'Oğulcuğum, bizimle beraber bin, kafirlerle beraber olma. Oğlu cevap verdi: "Bir dağa sığınacağım, beni sudan korur.' Nuh dedi: 'Allah'ın merhamet ettiği dışında hiç kimse için Allah'ın kararından kurtaracak yoktur.' Ve ikisi arasına dalga girdi de o, boğulanlar arasına katıldı."

Divan şiirinde Hz. Nuh, gemisi ve tufan ile birlikte anılır. Metinde Hz. Süleyman saltanat tahtında otururken üzerinde Hz. Nuh'tan kendisine kalan bir cübbe olduğundan söz edilmektedir:

> Bu yañadan daḫı Süleymān Ḥażreti ṣubḥ namāzın ḳılup evrād oḳıyup namāzdan niyāzdan fāriġ olıcaḳ başına ʿimāme-i Ḫalīl ṣarınup Ṣīṯ-i nebī ʿabāsın geyüp Nūḥ-ı nebī cübbesin egnine alup eline Mūsā ʿaṣāsın ṭayanup gelüp salṭanatı taḫtı üzere oturmışıdı. (c35/v25a)

Metinde dünyanın faniliğinden söz edilirken, ömrünün uzunluğu ile bilinen Hz. Nuh'a da telmih yapılmıştır:

> Ḳanı Ādem ḳanı Ḳayġān ḳanı Ṣīt
> Ḳanca gitdi yā ḫū Nūḥıla Lemek (c34/v52a)

2.2.3.5. Hz. İbrahim

Güneşe, aya, yıldızlara ve putlara tapmakta olan Babil halkına yirmi sahifelik bir kitapla peygamber olarak gönderilmiştir. Kendisini tanrı olarak gören hükümdar Nemrut, gördüğü bir rüya üzerine ülkesinde doğan erkek çocuklarını iki yıl boyunca öldürmekteydi. Annesi Uşa, Hz. İbrahim'i böyle bir ortamdan uzak gizlice doğurmuş ve bir mağarada büyütmüştür. Hz. İbrahim daha çocuk yaşlarda gördüğü yıldızı, ayı ve güneşi tanrı sanmış, ancak battıklarını görünce benim tanrım batıp giden şey olamaz, "ben batıp gidenleri sevmem[1]" diyerek yüz çevirmiş, halkına da bu yönde nasihatlerde bulunmuştur. Hz. İbrahim'e babası yakınlığında olan, bir rivayete göre Nemrut'un da veziri olan Azer, put yapıp satmakla geçimini sağlamaktaydı. Kavminin şehir dışına çıktığı bir yortu gününde Hz. İbrahim put haneye girip bütün putları kırarak elindeki baltayı en büyük putun boynuna asar. Şehre dönen insanlar bu manzara karşısında çok

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 6: 76): "Üzerine gece karanlığı basınca bir yıldız gördü. 'İşte Rabbim!' dedi. Yıldız batınca da, 'Ben öyle batanları sevmem' dedi."

sinirlenir ve Hz. İbrahim'den şüphelenir. Hz. İbrahim kendisine putları kimin kırdığının sorulması üzerine en büyük putu göstererek boynundaki baltayı gösterir. Cansız putun bunun nasıl yapacağını sormaları üzerine, Hz. İbrahim onlara 'kendisini korumaktan bile aciz olan putlara ne diye tapıyorsunuz' der[1] (Akkuş, 2006. s.344-347; Pala, 2010, s. 224-225) .

Hz. İbrahim'i sözleriyle mağlup edemeyeceğini anlayan Nemrut, onu bir yere hapsedip devasa bir ateş yaktırarak bir mancınıkla Hz. İbrahim'i o ateşin içine attırır. Bu esnada Hz. Cebrail onu havada tutar ve isteğini sorar. Hz. İbrahim "Ben Allah'ın kuluyum, dileğim onadır. Allah ne dilerse onu yapar." cevabını verir. Bu olaydan sonra Hz. İbrahim *Halîlullah* olarak anılır. Atıldığı ateş Allah'ın mucizesi olarak Hz. İbrahim için bir gül bahçesine döner. *Süleymân-nâme*'de bu olaya Firdevsî şöyle telmih yapmıştır:

İy Ḫalīlüñ odunı gül-zār iden
Ḫażret-i Mūsā ʿaṣāsın mār iden (c34/49b)

Oldı Nemrūd-ı laʿīne çün delīl
Tā ki oda atıla İbrāhīm Ḫalīl (c35/v28b)

Rivayetlere göre Hz. İbrahim yaklaşık iki yüz sene yaşamıştır. İki oğlu da peygamber olup Hz. İshak'ın soyundan İsrailoğulları; Hz. İsmail'in soyundan Hz Muhammed gelmiştir. Minberde hutbe okumak, misvak kullanmak, sünnet olmak, tırnak kesmek onun sünnetlerindendir. Kâbe'yi oğlu İsmail ile beraber yenileyerek inşa etmiştir (Vanlı, 2012, s.74).

[1] Bk. (Kur'ân-ı Kerîm 21: 57-63)

25 surede, 63 ayette 69 kez zikredilen Hz. İbrahim, *Kur'ân-ı Kerîm*'de adından en çok söz edilen peygamberlerdendir (Ateş, 2016, s. 10). İnsanların öldükten sonra nasıl dirileceğine kalbinin mutmain olması için Allah ile arasında geçen[1] diyalogdan sonra gerçekleşen mucizede, Hz. İbrahim parçalanmış dört kuşu farklı noktalara bırakır ve Allah'ın izni ile tekrardan dirilip onun yanına gelirler. Eserde bu mucizeye telmih yapılarak kıssası ayrıntılı olarak anlatılmıştır:

> Bir gün Ḫalīlü'r-raḥmān ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ü ve's-selām didi kim: "Yā Rabbi, dilerem ki ölüyi nice diri ḳılursın, baña gösteresin." Ḥaḳ teʿālā **(15)** didi kim: "Yā İbrāhīm, ölüyi diri ḳılduġuma baña īmān getürmedüñ mi?" didi. Ḫalīlü'r-raḥmān didi kim: "Yā Rabbi, īmān çoḳdan getürdüm. Velākin gözümle muʿāyene göreyin, göñlüm daḫı ziyāde muṭīʿ olsun." diyicek Ḥaḳ teʿālā eyitdi: "Ḳuşlardan dört ḳuş ṭut. Her birisin dörder pāre eylegil. Her bir pāresin bir ṭaġ başında ḳoġıl. Andan ol ḳuşları oḳuġıl. Dirilüp, yürüyüp saña geleler." didi. Vardı İbrāhīm peyġamber ʿaleyhi's-selām bir ṭāvūs, bir ḳarġa, bir ḫurūs ve bir gügercin ṭutdı. Her birisini dörder pāre itdi. İletüp her birini bir ṭaġ başında ḳodı. Daḫı bir kerre Allāh teʿālā iẕnile bir yire gelüñ diyüp çaġırdı. Buġur her pāre yirlü yirinden ṭurup varup daḫı dirildi. (c34/11b)

2.2.3.6. Hz. Yusuf

Hz. Yakub'un on iki oğlunun en küçüğü olup İsrailoğulları peygamberlerindendir. Hayatı ve *Ahsenü'l-Kasas* olarak adlandırılan kıssası *Kur'ân-ı Kerîm*'de anlatılır. Bu hikâyenin pek çok motifi üzerine Arap, Fars edebiyatında pek çok şair Yusuf Züleyha mesnevileri kaleme almıştır. Divan şairleri de *Kur'ân*'daki bu hikâyeye pek çok motifler ekleyerek mesneviler yazmıştır.

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 2: 260): "Hani İbrahim, 'Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster' demişti. (Allah ona) 'İnanmıyor musun?' deyince, 'Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için' demişti. 'Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.' "

Bu mesnevilerin esas teması *Kur'ân*'dan alınmakla beraber Tevrat ve diğer eski metinlerden de izler barındırarak efsanevi bir hüviyete bürünmüştür. Hz. Yusuf'un *Kur'ân*'daki kıssaya ilaveten Mısır Azizi'nin karısı (Züleyha) ile evlenmesi bunu bir örnek gösterilebilir. Hz. Yusuf divan şiirinde adı en çok geçen peygamberlerden biridir. Güzelliğinin yanı sıra kardeşlerinin onu kıskanması, kuyuya atılması, rüya ilmine vakıf olması, zindandan Mısır sultanlığına giden hikâyesi, babası Yakup peygamberin Hz. Yusuf'un hasretiyle inzivaya çekilmek için inşa ettiği külbe-i ahzan birçok beytin temasını oluşturmuştur. Şiirlerde sevgili eşsiz güzelliği ile *Yûsuf-ı Sânî* iken âşık Hz. Yakup gibi acı ve hasret çeken olmuştur. (Tökel 2006, s. 292-296).

Güzelliğine yapılan telmihle şiirlerde sıkça adından söz edilen Hz. Yusuf, *Süleymân-nâme*'de de bu yönüyle anılmıştır:

İy cemāli ʿayn-ı Yūsuf v'iy miṣāli bī-bedel
Şeh Süleymān ḳıṣṣasın gūş itse meclis tābıdur (c35/v2a)

2.2.3.7. Hz. Musa

İsrailoğullarından İmran'ın oğludur. İlahlık iddiasında bulunan Firavun'un hükümranlığını sürdürdüğü yıllarda Mısır'da doğmuştur. O sıralarda bir kâhinin kendisine verdiği haberle İsrailoğullarından doğacak bir çocuğun devletinin yılmasına sebep olacağını öğrenen Firavun, doğan erkek çocuklarını öldürdüğü için Hz. Musa annesi tarafından bir sandık içerisinde akıp giden Nil nehrine bırakıldı. Firavun'un karısı Asiye onu bulup sakladı, süt anneleriyle besleyip büyüttü. Medyen'e gittiği sırada Hz. Şuayb ile tanıştı ve onun kızıyla evlendi. Ailesiyle Mısır'a giderken Tur dağında Allah onunla söyleşti ve kendisine peygamberlik verildi. Kardeşi Harun ile beraber Firavun'u Allah'ın dinine çağırmakla vazifelendirildiler. Hz.

Musa'nın gösterdiği türlü mucizelere şahit olduğu hâlde iman etmeyen Firavun, öldürmek kastıyla Hz. Musa'nın peşinden giderken Kızıldeniz'de boğulmuştur (Pala, 2010, s. 334-335).

Allah ile konuştuğu için *Kelîmullah* olarak vasfedilen Hz. Musa, edebiyatımızda bu yönünün yanında yılan olan asası, yed-i beyzası ve Firavun'u suda boğması yönleriyle ele alınır. Metinde de Hz. Musa'nın asasına telmih yapılır:

> İy Ḫalīlüñ odunı gül-zār iden
> Ḫażret-i Mūsā ʿaṣāsın mār iden (c34/v49b)

Başka bir bölümde Anka kuşundan bahsedilirken, onun Hz. Musa devrinde yaratıldığından ve Tur dağında Hz. Musa'yı ziyaret ettiğinden söz edilir:

> Yā Süleymānı'z-zemān ʿanḳānuñ aṣlı bu kim Mūsā peyġāmber devrinde Ḫaḳ teʿālā bir ḳuş yaratdı. Her yanında dört ḳanadı varıdı. Yüzi ādem yüzi gibi teninde her cān-āverüñ naḳṣı varıdı. Bir erkek daḫı yaratdı kim aña cift oldı. Daḫı ol ḳuşlar içün Ḫaḳ teʿālā celle ʿalā Mūsā peyġāmbere ʿaleyhi's-selām didi kim: "Yā Mūsā, iki ḳuş yaratdum. ʿİbretlü ṣecāʿatlü, zīnetlü anlaruñ nafaḳasın ḳuds-i mübārek yöresindeki cān-āverlerden muḳadder ḳıldum ki her ʿāṣī cān-āver kim dürişe, ol ḳuşlaruñ ġıdāsı ola. Tā kim ādeme mażarrat itmeyeler." didi. Bir gün Mūsā ʿaleyhi's-selām Ṭūr ṭaġına gideriken ol ḳuşlar Mūsāyı ziyārete geldiler. (c35/v44b)

Hz. Musa'nın Tur dağında Allah ile konuşmasından dolayı *Kelîmullah* olarak vasfedilmesi de eserde telmih yapılan bir başka unsur olarak göze çarpmaktadır. Firdevsî, kendini maddeten fakir olarak göstermekte ancak sözlerinin değerini Hz. Musa'nın sözleriyle nitelendirmektedir:

> Gerçi geydüm müflisem ṣāl u kilīm
> Līk sözle olmışam Mūsī-kelīm (c34/v25b)

2.2.3.8. Hz. Davud

Yehuda soyundan olup, İsrailoğullarına gönderilmiş peygamberlerdendir. Talut'un vefatından sonra İsrailoğullarına hükümdar olmuş, peygamberlik ile sultanlığı bir arada yapmıştır. Kudüs'ü fethedip ilk defa başkent yapan Hz. Davud'dur. Dört semavi kitaptan biri olan, nasihat ve ilahi neşideleri içerisinde barındıran *Zebur* kendisini kitap olarak indirilmiştir. *Zebur* dinî hükümlerle ilgili olmadığı için Davud a.s. Musa peygambere indirilen *Tevrât* ile hüküm sürmüştür. Sesinin güzelliği ile meşhurdur. Demiri eritip yumuşatma mucizesi ona verilmiştir. Demirleri eritip zırh yaparak geçimini sağalmaktaydı. Aynı zamanda şair ve musikişinas olduğu rivayet edilen Davud a.s. mizmar adı verilen çalgıyı çok güzel çalmaktaydı. *Kur'ân-ı Kerîm*'de adından on dört yerde bahsedilen Hz. Davud yetmiş yaşında sultanlığının kırkıncı yılında vefat etmiş, yerine peygamber olan oğlu Süleyman a.s. geçmiştir (Pala, 2010, s. 108).

Süleymân-nâme'de Hz. Davud tarihî ve efsanevi kişiliğiyle bir arada verilmiş, oğlu Süleyman a.s. vesilesiyle adından sıkça söz edilmiştir:

> Cümle dīv ü cin Süleymān bin Dāvūda ʿāşıḳ oldılar. (c34/v27a)
> Umaram ki yaḳın zemānda Süleymān bin Dāvūd gelecekdür. (c34/v27b)

Hz. Süleyman'ın meclisindeki çalgıcıların seslerinin güzelliğinden Hz. Davud'un güzel sesine telmihle bahsedilir. Eserde ayrıca Süleyman a.s.'ın üzerine giydiği zırhla Davud a.s.'ın demirciliğine, ona hükümdarlığı için verilen öğütle de Hz. Davud'un adaletle hükümranlık sürmesine telmih yapılır:

> Pes Dāvūd elḥānlu, bülbül-i ḳumrī nevālu gūyende ser-ʿāġāz kim itdiler. (c35/v35a)
> Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām ṣubḥ namāzın ḳılup hemān-dem silāḥ ṭaḳındı. Cebe vü cevşen ve Dāvūdī zırhı geydi. (c34/v55b)

> Yā Süleymān, Ḥaḳ teʿālā saña Süleymānlıġı anuñiçün virdi kim atañ Dāvūd peyġamber bigi ʿadl ü dād yolundan çıḳmayasın. (c34/v59b)

2.2.3.9. Hz. Lokman Hakim

Kim olduğu, hangi devirde ne kadar yaşadığı, hangi milletten olduğu konusunda farklı rivayetler vardır. Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde (Köksal ve Kaya, 2022, s. 512-513) onun için şunları söylemiştir:

> Lokman Hakîm'in kim olduğu hakkındaki rivayetlerin özü, Ebu's-Suûd'un nakline göre şudur: Lokman b. Bâurâ ki, Azer evladından olup, Eyyub (a.s.)ın kız kardeşinin veya teyzesinin oğlu imiş. Uzun zaman yaşamış, Dâvûd (a.s.)a yetişmiş ve ondan ilim almış ve onun peygamber oluşundan önce fetva da veririmiş. Sanat sahibiymiş. İsrailoğullarında kadılık ettiği de söylenmiş. Bazıları bunun bir peygamber olduğunu söylemişlerse de, çoğunluğun görüşüne göre peygamber değil bir hakîm (bilge) idi. İbnü Rüşd'ün "Tehâfüt"ünde dediği gibi her nebî hakîm ise de her hakîm nebî değildir.

Hem hikmetin hem de tıbbın üstadı olarak bilinen Lokman Hakim hakkında bitkilerin dilini bilip hangi otun hangi hastalığa iyi geldiğine dair ilminin olduğu, ölümsüzlük otunu arayarak bulmasına rağmen bir yılanın gelip bu otu kapıp gittiği veya rüzgârın ölümsüzlüğe çare olan ilacı ırmağa attığı şeklinde rivayetler vardır (Tökel, 2016, s. 336).

Süleymân-nâme'de *Hakîm* ve *Lokmân Hakîm* isimleriyle anılan ve adından en çok söz edilen kişidir. Firdevsî, künyesini *Lokmân ibn-i Âd* olarak yazarak onu *hakîm-i hâzık* ve *üstâd* olarak nitelendirir. Mensur kısımların hemen hemen tamamına *Hakîm kavlince* diye başlar ve rivayetlerin kaynağını ona dayandırır:

> Loḳmān ibn-i ʿĀd ol ḥakīm-i ḥāzıḳ u ustād ḳavlince… (c34/v39a)
> Ḥakīm ḳavlince ol dört ḳuş kim ol ze"māndan ḳalmışıdı. (c34/v13b)

Eserde Lokman'ın Hz. Süleyman'ın meclisine gelen kuşların ve onların getirdikleri türlü cevher ve çiçeklerin özelliklerini gayet iyi bildiği anlaşılmaktadır:

> Loḳmān-ı Ḥakīme eydür: “Yā Ḥakīm, ṭāvūs ḳuşı getürdügi ne cevherdur, görgil. Ḫavāṣṣın daḫı söylegil.” didi. Ḥakīm daḫı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, bu cevher zeberceddur. Bir niçe dürlü olur kim neftī ve reyḥānī ve ṣabunī durur. Ekşer zümrüd ṣınuḳ olur. Maʿdeni maşrıḳ ṭaġlarında olur. Ol yirde kim zümürrüd olur. Andan altun maʿdeni daḫı var durur. Ḳamu zehrüñ tiryākidür. Bunuñ şerbeti iki arpa mikdārı durur kim ayran içinde ezerler. Zehr içmişe virürler. Ol zehri yidigile bile çıḳarur.” (c35/47b)

Metnin birçok yerinde Hz. Süleyman ile Lokman Hakim arasında farklı konularda geçen diyalogların varlığı göze çarpmaktadır. Bu diyaloglarda Hz. Süleyman’ın hemen her konuda Lokman Hakim’e danıştığı, onun ilmine ve fikirlerine ziyadesiyle önem verdiği görülmektedir:

> Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi’s-selām dönüp Loḳmān-ı Ḥakīme eyitdi: “Yā Loḳmān-ı Ḥakīm, ʿacabā bu ḳalʿa nice alınur ola?” didi. Loḳmān cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, bu ḳalʿa āsānlıġıla ele girmez. Meger kim bu ḳalʿa uġurlana kim ele gire. Eger kim Bad-pāy-ı ʿayyār bunda olsa bu ḳalʿayı alurdı. İllā kim Bad-pādan ġayrı bu işi kimesne idemez.” (c34/v61a)

2.2.3.10. Hz. Süleyman

Hz. Davud’un oğlu olup babası gibi hükümdar peygamberlerdendir. On iki yaşında babasının yerine tahta geçmiştir. Hükümdar olmasına rağmen geçimini devlet hazinesinden değil ördüğü zembillerle sağlamaktaydı. Babasının vasiyeti üzerine Kudüs’te yarım kalmış Mescid-i Aksa’nın inşasını tamamlamıştır. Hayvanların dilinden anlama[1], demir ve bakırı yumuşatma, rüzgâra hükmederek çok uzun

[1] (Kur’ân-ı Kerîm 27:16) “Süleymân Dâvûd'a vâris oldu ve dedi ki: ‘Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.’”

mesafeleri kısa sürede alma[1] ve cinlere hükmedebilme[2] ona verilen mucizelerdendir. *Kur'ân*'da bu mucizelerinden sıkça bahsedilir.

Hz. Süleyman'ın hükümdarlık alameti olan, cennetten getirildiğine inanılan bir taş üzerinde ism-i azamın yazılı olduğu yüzüğünün olduğu rivayet edilir. Bütün insanlar, cinler ve hayvanlar bu yüzük sayesinde Süleyman a.s.'a boyun eğmekteydi. Sadece abdesthaneye girerken yüzüğünü çıkarıp veziri Asaf'a veya hanımına verirdi. Nedeni tam bilinmeyen bir olaydan dolayı Hz. Süleyman Allah'ı gücendirmiş. Buna ceza mahiyetinde, bir cin Hz. Süleyman'ın kılığına girip hanımından onu almış. Daha sonra yüzüğünü isteyen Süleyman a.s'a ise inanılmayıp saraydan çıkarılmış. Yerine geçen cin onun yerine hükümdar olmuş. Bu esnada, Süleyman a.s. balıkçılıkla iştigal etmeye başlamış. Yüzüğü elinde bulunduran cin, onun tekrar Süleyman a.s.'ın eline geçmemesi için bir denize atmış, yüzüğü bir balık yemiş. Yanında çalıştığı balıkçı Hz. Süleyman'a çalışmasının karşılığında her gün iki balık verir, Süleyman a.s. da birini satar, diğerini yermiş. Kırk gün devam eden bu hâlin sonunda yine kendisine verilen balıklardan birini yemek için karnını yaran Hz. Süleyman kendi yüzüğünü bulmuş ve onunla hükümranlığına devam etmiştir (Tökel 2016, s. 233-234).

Hz. Süleyman, hizmetinde bulunan Hüdhüd'den güneşe taptıklarını haber aldığı Sebe melikesi Belkıs'ı halkıyla beraber hak dine davet etmiştir. Bu davet üzerinde, Belkıs beraberinde götürdüğü birçok hediyeyle maiyeti eşliğinde Süleyman a.s.'ı ziyaret eder. Hz. Süleyman'ın emriyle hediyeler arasında Belkıs'ın tahtı da huzuruna

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 34:12) "Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleymân'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı."

[2] (Kur'ân-ı Kerîm 34:13) "Onlar Süleymân 'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı."

getirilir. Bu mucize karşısında Belkıs çok şaşırır ve Hz. Süleyman'ın hak peygamber olduğuna iman eder.[1]

Hz. Süleyman, ölümünden kimsenin haberi olmaması için dua etmiş, Beytü'l-Makdis'in yapımı sırasında inşaatta çalışan insan ve cinlerin başında asasına yaslanır vaziyette beklemiştir. Mescidin yapımı tamamlandığında kimse Süleyman a.s.'ın yanına izinsiz yaklaşmamış, asasını kurtların kemirmesi sonucu yere düştüğünde ancak öldüğü anlaşılmıştır[2].

Divan şiirinde Hz. Süleyman'ın güç ve kuvvet sembolü olan tahtından sıkça söz edilir. Metinde de Süleyman a.s.'ın hükümdarlık tahtı ve ihtişamı anlatılır. Savaş meydanında kurulan otağında tasvir edilen zerrinden tahtı, ordusundaki askerlerin sayısı, farklı milletlerden insanlarla beraber kuşların da huzurunda hazır bulunması dikkat çekicidir:

> Bu yañadan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām otaġına gelüp taḫt-ı zerrīn ḳuruldı. Süleymān ʿaleyhi's-selām nübüvvet kürsīsi üzerinde oturdı. Selāṭīn-i serverler ve mīr ü mihterler dirilüp ʿAmāliḳa sulṭānı Sührāb Şāh ve Mıṣr sulṭānı Celāle'd-dīn ve Miḳdād meliki Tubbaʿ bin Aṣdaʿ ve Ḳayser-i Rūm bu dört selāṭīn-i serverler daḫı gelüp ṣaġ u ṣol oturdılar. Andan ṣoñra Āṣaf ibni Berḫıyā ve Loḳmān-ı Ḥakīm ve Nāṣen peyġamber ve Uyāṣer peyġamber ve Kāẕ peyġamber ʿaleyhimā es-selām cemʿ olup ṣandal u ṣandalīlerinde oturdılar. Ve on iki biñ ulemā-yı Benī İsrā'il cemʿ olup dergāha geldiler. Ve on iki sıbṭuñ melikleri ve ʿArbā beglerile ve Ḳudüs ü Medīne yiglerile ve Şām u Ḥaleb mihterlerile ve ʿĀdī serverlerile kim oturdılar. Ve kimi ayaġ üzerine ṭurdılar. Ve bu yañadan dīvān-ı Süleymān olucaḳ ḳuḳnūs ḳuşı

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 27:44) "Ona: 'Köşke gir!' dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleymân: 'Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir,' dedi. Melike de di ki: 'Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleymânla berâber âlemlerin Rabbi olan Allâh'a teslim oldum'"

[2] (Kur'ân-ı Kerîm 34:16) "Süleymân 'ın ölümüne hükmettiğimiz zamân, onun öldüğünü ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı."

> daḫı ruḫ ḳuşıla ve bāḳī ḳalan ḳuşlarıla her birisi edebile yirlü yirinde ḳarār eylediler. Anlaruñ daḫı öñlerine ġıdāların ḳodılar. (c34/v60b)

Metinde Hz. Süleyman'ın hükümdarlık alameti olan mührünü bastığı, üzerinde ism-i azamın yazılı olduğu yüzüğünden telmihle şöyle bahsedilmiştir:

> Loḳmān-ı Ḥakīm daḫı eyitdi kim: "Yā Süleymān, Ḥaḳ teʿālā saña Süleymānlıḳ rūzī ḳılup durur kim cemīʿ maḫlūḳātı saña çāker durur. Ḫātemüñden bir ism oḳuġıl, küre-i nesīm üzerine müvekkel olan melegi daʿvet eylegil. Ḥālüñi aña söylegil. Ol melek-i müvekkel-i bādī saña cevāb virür." didi. Daḫı Süleymān Loḳmān-ı Ḥakīmüñ sözile ʿamel ḳılup ʿāmil olup bād üzerine müvekkel olan melegüñ ismini ḫātemden oḳudı. (c34/v45a)

Eserin incelememize onu olan ciltlerinde hikâye Hz. Süleyman etrafında cereyan etmiş ancak olayların akışı içerisinde aktif bir rol üstlenmemiştir. Huzurundaki askerlere, vezirlere ve kuşlara sorduğu sorularla daha ziyade dinleyici konumunda olmuştur:

> Ḥakīm ḳavlince şāhīn eyle diyicek taḥsīn ḳılup buġur yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām suʾāl ḳılup didi kim: "Yā bāz, senüñ maḳāmuñ ḳanda durur ve ne yirde olursın?" didi. … Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām didi kim: "Ol memleketde maḫlūḳ var mıdur yoḳsa şöyle ısuzlıḳ beyābān mıdur?" (c34/v40a)

Metinde Hz. Süleyman sadece dinî ve tarihî yönleriyle ele alınmamış, menkıbevi yönüyle de anlatılmıştır. Bir peygamberin şeytanı, ne surette olursa olsun, tanıyamaması mümkün değildir. Ancak esere daha ilgi çekici bir yön ve mistik bir hava katılmak istendiğinden olsa gerek, siyah bir kuş suretinde huzuruna gelen şeytanı kuknus kuşunun ve Lokman Hakim'in tanımasına rağmen Hz. Süleyman tanımamış, onun sözlerine itibar etmiş ve devam etmekte olan savaşın kazanılmasını şeytanın telkinleriyle verdiği kararlar nedeniyle zorlaştırmıştır:

> Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs eyle diyicek Süleymān daḫı ol siyāḥ ḳuşuñ fāsid sözin ḫaber virdi. Ḳuḳnūs eyitdi: "Yā Süleymān, ol ḳuş degüldi. Şöyle beñzer kim İblīsidi. … Loḳmān-ı Ḥakīm eyitdi: " Yā Süleymān,

çünkim Ḥaḳ teʿa. saña Süleymānlıḳ virdi. Ḳuş eger vuḥūşlara ḥükm eyledi. Her birisinüñ ḫidmeti vardur. Ol, anlardan dirīġ ḳılmaġıl. Ve daḫı ol siyāh ḳuş saña kim geldi, ben bildüm kimdügin. Ammā kim baña suʾāl ḳılup ṣormaduḳ. Ol sebebden kimdügin saña dimedüm." (c35/v2b)

2.2.3.11. Hz. Circis/Cercis

Rivayetlere göre Hz. İsa'dan yaklaşık üç asır sonra yaşamıştır. Ticaretle uğraşıp darda kalanlara yardım eden, Roma imparatorluğunun puta tapması yönündeki telkinlerine rağmen hak dinde sebat etmiştir. Bu yüzden türlü işkencelere maruz kalmış, rivayetlere göre üç veya yetmiş defa öldürüldüğü hâlde tekrar diriltildiğine inanılan, hayatına dair menkıbevi bilgiler sebebiyle ilmî değer taşıyan tarihî bir şahsiyettir. Hristiyanların kutsal saydığı Saint Gergous adlı aziz ile aynı kişi olduğu rivayet edilir. Ölüp dirilme gibi göstermiş olduğu mucize sayılabilecek olağanüstülükler nedeniyle peygamber olduğuna dair rivayetler de vardır (Tökel, 2016, s. 266-267).

Defalarca öldürüldüğü hâlde tekrar dirilmesi yönüyle âşığın sembolize edildiği bir şahsiyet olarak edebiyatımızda sıkça kullanılır. *Süleymân-nâme*'de de bu yönüne telmihle adından söz edilmiştir:

Anca Cercīs özüni aġlatdı ol
Anca Mūsā dilini ṭaġlatdı ol (c35/v28b)

2.2.3.12. Belʿam-ı Ba'ur

Adı efsanelere karışmış bir şahsiyettir. Benî İsrail soyundan olup Hz. Musa zamanında yaşamıştır. Önceleri pek büyük bir abid ve zahitken kavminin telkinleri ve Kenanîler tarafından kendisine vaat edilen zenginliğe tamah ederek Hz. Musa'ya ve onun ordusuna beddua etmiştir. Kendisine defalarca beddua etmemesi ihtar edilmesine rağmen Hz. Musa ordusuna beddua etmiştir. Bir anlık gafleti onun bir ömür yaptığı ibadeti bir ateş misali yok edip götürmüş, yaptığı

beddualar da tersine dönerek kendi kavmi üzerine gelmiştir (Tökel, 2016, s. 265).

Divan şiirinde ibadet, züht ve takvaya güvenerek yaşamanın Allah'ın ihsanı ve merhameti olmadan kişiyi kurtuluşa erdiremeyeceğinden Belʿam'ın ibretlik kıssasından bahisle söz edilir. Metinde de onun salih bir kişi iken hazin bir sonla imansız olarak gidişinden bahsedilmiştir:

> Bīñ ola kim Belʿam-ı Bāʿūr özin
> Azdurup giderdi īmānsuz ḥazīn (c35/v29a)

2.2.3.13. Hz. İsa/Mesîh

İsrailoğullarının son peygamberidir. Bir mucize olarak Hz. Cebrail'in üflediği ruhla Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelmiş[1], daha beşikteyken Allah'ın inayetiyle konuşarak kendisine peygamberlik verileceğini söylemiştir. Otuz yaşında peygamberlikle muştalanan Hz. İsa'ya ölüleri diriltme, su üstünde yürüme, çamurdan yaptığı kuşlara can verme, körlerin gözünü açma gibi mucizeler verilmiştir[2]. Kendisine kitap olarak indirilen İncil ile üç yıl boyunca kavmini hak yola çağırmış ancak kendisine sadece "havari" olarak adlandırılan on iki kişi inanmıştır. Yahudiler Hz. İsa'yı öldürmeye kastedince havarilerinden biri onu bir eve gizlemiş, onu şikâyet eden kişi Yahudilerin gözüne İsa a.s. suretinde görününce Hz. İsa sanarak o adamı bir tepeye çıkarmış ve çarmıha germişlerdir. Bu esnada Hz. İsa'nın kıyamete kadar kendisine ömür verilmek suretiyle melekler tarafından göğün dördüncü katına kaldırılmıştır[3]. Rivayete göre o an İsa a.s.'ın üzerinde dünya nimeti olarak bir tas, tarak ve iğne varmış. Eliyle su içip parmaklarıyla sakalını tarayan birini görünce tası ve tarağı bırakmış ancak iğne üzerinde kaldığı için dördünce kattan öteye geçememiştir. Ahir zamanda Şam'a inerek halkı hak dine davet edecektir (Akkuş, 2006, s. 402-406; Pala, 2010, s. 235-236).

Divan şiirinde Hz. Cebrail'in ruh üflenmesiyle doğmasına atıfla *Rûhü'l-Kuds*, hastaları iyileştirmesinden dolayı da *Mesîh* lakaplarıyla anılır. Metinde Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesine telmih yapılmış,

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 19:20-21) "Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi. Melek: Öyledir, dedi. (Zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi."

[2] (Kur'ân-ı Kerîm 5:110) "Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da içine üflüyordun, benim iznimle hemen bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun."

[3] (Kur'ân-ı Kerîm 4:158) "Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah daima üstün ve hikmet sahibidir."

Firdevsî onun hayat bahşeden nefesine benzettiği nazmıyla kendisini övmüştür:

Ḫāki ādem bādı Īsī ḳılan ol
Nārı bustān ābı dürr-i şebnemī (c35/v20a)

N'ola geysem men pelāsıla mesīḥ
Çoḳ şükür naẓmum durur nefḥ-i Mesīḥ (c34/v25b)

2.2.3.14. Hz. Muhammed

İsmi *pek çok hamd ve sena olunmuş, övülmüş* manalarına gelen Hz. Muhammed, peygamberlerin sonuncusudur. Miladi 571 senesinin Rumi nisan, Kameri Rebiü'l-evvel ayında Mekke-i Mükerreme'de doğmuş, İslamiyet'i tebliğle vazifelendirilmiştir. Daha doğmadan babası Abdullah vefat etmiş, altı yaşında da annesi Amine Hatun'u kaybedince dedesi Abdulmuttalib'in himayesinde büyümüştür.

Hem öksüz hem yetim kalmış, dedesinin ölümünden sonra da amcası Ebu Talip onu yanına almıştır. Ebu Talip'in yanında ticaretle uğraşırken Hz. Hatice ile evlenmiştir. Çocukluğundan itibaren üstün bir ahlak ve fazilet üzere yaşamış[1], daha peygamber olmadan *Muhammedü'l-Emîn* olarak anılmıştır. Kırk yaşında Hira mağarasında peygamberlikle müjdelenmiş, kitap olarak da *Kur'ân-ı Kerîm* nazil olunmaya başlanmıştır. İslam'ı tebliğe başladıktan sonra Kureyş kabilesi tarafından maruz bırakıldığı birçok baskı ve eziyet sebebiyle 622 yılında çok sevdiği Mekke'den Medine'ye hicret[2] etmek zorunda kalmıştır. Medine'de çoğalan ve güçlenen Müslümanlar müşriklerle Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere birçok savaş

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 68:4) "Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."
[2] (Kur'ân-ı Kerîm 16:110) "Sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihad edip sabreden kimselerin yanındadır."

yapmıştır. Ardından Mekke'nin fethedilmesiyle, Arap adasında İslam'ın yayılması hız kazanmıştır. Hicret'in onuncu yılında gerçekleşen Veda Haccı'ndan sonra risalet görevini tamamlayan Hz. Muhammed 632 yılında dar-ı bekaya irtihal eylemiştir (Pala, 2010, s. 330-331).

Başlı başına bir mucize sayılan *Kur'ân-ı Kerîm*'in dışında miraca yükselmesi[1], parmağıyla ayı ortadan ikiye yarması[2], savaş esnasında susuz kalan ashabına parmaklarında su akıtması, kendisini zehirlemek maksadıyla önüne konulan koyunun dile gelip beni yeme demesi Muhammed a.s.'a lütfedilen diğer mucizelerdendir.

Süleymân-nâme'de Hz. Peygamberden Ahmed, Mahmud, Muhammed, Mustafa gibi isimleriyle türlü vesilelerle bahsedilmiş, hemen her manzumenin sonu onun adına salavat ile bitirilmiş, şefaati arzulanmıştır:

> Aḥmed ü Maḥmūd u Ḳāsım ḥürmeti
> Ol Muḥammed Muṣṭafānuñ ʿizzeti (c34/v49b)
>
> Vir ṣalāvat cān u dilden Aḥmede
> Tā diyem ki dünyede pes n'itdiler (c34/v42a)
>
> Vir ṣalāvat gūş idüp Ṣāh-ı Süleymān ḳıṣṣasın
> Kimdür ol ki ol resūli dīl ü cāndan istemez (c34/v39a)

Peygamber aşkını her fırsatta dile getiren Firdevsî, Hz. Muhammed'e salavat getirmeyende din ve imanın olmayacağını söylemekle beraber,

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 17:1) "Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."

[2] (Kur'ân-ı Kerîm 54:1-2) "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve süregelen bir sihirdir, derler."

şeytanın şerrinden uzak olmanın ve Hakk'ın rahmetini ummanın Hz. Muhammed'e salavat getirmekle mümkün olacağını ifade etmiştir:

Vir ṣalāvat cān u dilden Aḥmede kim bu zemān
Kim ṣalāvat virmeyende dīn ü īmān hīç olur (c34/v50a)

Ger dilerseñ raḥmet ide ẕü'l-celāl
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya itme ḳāl (c34/v49b)

Vir ṣalāvat kör ola İblīs kāfir ol laʿīn
Kim ṣalāvat virmeyince andan olmaz cān emīn (c34/v57b)

Otuz beşinci cildin başında naat mahiyetinde bir manzume yazan Firdevsî, burada ayet ve hadislerden yaptığı iktibaslarla Hz. Muhammed'i güzel bir şekilde övmüştür:

Ṣāḥib-ü ṭāc-u leʿamrük ṭālib-ü dindār-ı Ḥaḳ
ʿĀḳib-ü ḥāşir beşīr ü server-ü tāc-enbiyā

Ḫulḳına Ḫālıḳ anuñ dirken lefī ḫulḳın ʿaẓīm
Pes ne dille vaṣf ide maḫlūḳı anı cā-be-cā

Āyet-i naṣrun mina'llāh ümmete tuḥfe yiter
Naʿtıdur seyyid-i Bedr Yā Sīn ü Ṭā Hā Mīm ü Ḥā (c35/v1b)

Hz. Muhammed'den kıyamet gününün şefaatçisi, Allah'ın habibi ve bütün insanlığın tabibi olarak bahsedilmiştir. Enbiyalarının sonuncusu olarak nitelendirilerek Miraç'a yükselmesine ve ayı parmağıyla ortadan ikiye ayırma mucizesine de telmih yapılmıştır:

Hem imām-sābıḳ ḥabīb-ü ḥażret-i celle celāl
Hem hümām-ṣādıḳ ṭabīb-ü her dü-millet dil-güşā

Seyyid-i evlād-ı Ādem ḫoca-i dehr dü-cihān
Şāfiʿ-ü rūz-ı ḳıyāmet ol Muḥammed Muṣṭafā

Menzilinüñ aḫḳarıdur *ḳābe ḳavseyn* arş-ı levḥ
Muʿcizinüñ kemteri şaḳḳu'l-ḳamer engüşt-nümā (c35/v1b)

2.2.3.15. Diğer Peygambeler

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmeyen ancak *Süleymân-nâme*'de peygamber olarak nitelendirilen Nasen, Uyaser ve Kaz isimlerinden

bahsedilir. Eserde Hz. Süleyman'ın meclisinde oturanlar sıralanırken şahlar, sultanlar ve ulemaların yanında bu üç peygamberin de adının anılması Süleyman a.s. devrinde yaşadıkları kanaatini doğurmaktadır:

> ʿAmāliḳa sulṭānı Sührāb Şāh ve Mıṣr sulṭānı Celāle'd-dīn ve Miḳdād meliki Tubbaʿ bin Aṣdaʿ ve Ḳayser-i Rūm bu dört selāṭīn-i serverler daḫı gelüp ṣaġ u ṣol oturdılar. Andan ṣoñra Āṣaf ibni Berḫıyā ve Loḳmān-ı Ḥakīm ve Nāṣen peyġamber ve Uyāṣer peyġamber ve Kāẕ peyġamber ʿaleyhimā es-selām cemʿ olup ṣandal u ṣandalīlerinde oturdılar. Ve on iki biñ ulemā-yı Benī İsrā'il cemʿ olup dergāha geldiler. (c34/v60b)

2.2.4. Dört Halife ve Ashab-ı Kiram

Süleymân-nâme'de anılan peygamberlerin dışında dört halifeye ve Hz. Peygamberin torunları Hz. Hasan ile Hüseyin'e de değinilmiştir. Dört halifeyi lakaplarıyla birlikte anan Firdevsî, Hz. Peygamberin torunlarına olan muhabbetini de dile getirmiş, onlara zulmeden Yezid'e ise lanet etmiştir.

2.2.4.1. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer

Dört halifenin ilki olan Hz. Ebu Bekir, Müslümanlığı kabul eden dördüncü kişidir. Miraç hadisesini duyunca tereddütsüz kabul edişi nedeniyle *Sıddık*, müşriklerden kaçarken sığındıkları mağarada Hz. Peygamber'in yanında bulunup onu teselli etmesiyle de *Yâr-ı Gar* ve *Sadık Dost* lakaplarıyla birlikte anılır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ederken onun en sadık dostu olarak yanında bulunmuştur[1]. Hz. Peygamber'in zevcelerinden Hz. Aişe onun kızıdır. Hz. Muhammed'in vefatından sonra halifeliği üstlenmiş, iki seneden fazla

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 9:40) "Eğer siz ona (Resûlullâh'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allâh yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allâh bizimle berâberdir, diyordu."

halifelik yapmıştır. *Kur'ân-ı Kerîm* onun zamanında kitap hâline getirilmiştir. Kendisinden sonra Hz. Ömer'i halife tayin ederek 634 yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamberin kabrinin yanında metfundur (Pala, 2010, s. 131).

Hulefa-yı Raşidin'in ikincisi olan Hz. Ömer, Hattab'ın oğlu olarak 591 yılında Mekke'de doğmuştur. Cahiliye dönemlerinde bir İslam düşmanı iken İslam'la müşerref olmuş, Hz. Ebu Bekir'den sonra hilafet makamına oturmuştur. Cennetle müjdelenen on sahabeden biridir. Hz. Peygamber'in en yakınında bulunan sahabelerinden biri olup vahiy katipliğini yapmıştır. Doğruluk ve adalet timsali olarak İslam'a hizmet ettiği için hak ile batılı birbirinden ayıran manasında *Faruk* lakabıyla anılmıştır. Bir sabah namazını kıldığı esnada Ebu Lü'lüe isminde bir müşrik tarafından hançerlenerek 644 yılında şehit edilmiştir (Pala, 2010, s. 367).

Firdevsî, *Süleymân-nâme*'de dört halifeyi şeriat kasrını ayakta tutan dört esas olarak nitelemektedir. Ardından isimlerini sayarak onları bazı sıfatlarıyla tanıtmıştır. Hulefa-yı Raşidin'in ilki olan Hz. Ebu Bekir için en büyük kuvvet ifadesini kullanmış, onun ardından halife olan Hz. Ömer'den cömertlik pınarı diye bahsetmiştir:

Şerʿ-i ḳasrı ṣuffasınuñ çār rükni çār-yār
Evveli Ṣıddīḳ vü sānī ṣāh-ı ʿādil Mīr ʿÖmer (c34/v1b)

Rükn-i aʿẓamdur ḫilāfet ṭāḳına Ṣıddīḳ ezel
Ṯāniyā ʿādil ʿÖmerdür menbaʿ-ı kān-ı seḫā (c35/v1b)

2.2.4.2. Hz. Osman ve Hz. Ali

Fil Vakası'ndan altı yıl sonra Taif'te doğan Hz. Osman, Hz. Ömer'in vefatının ardından halife olmuştur. Ticaretle uğraşan zengin biri iken

bütün malını ve mülkünü İslam yoluna harcamıştır. Hz. Peygamberin kızları Rukiyye ve Ümmü Gülsüm ile evlendiği için iki nur sahibi manasına gelen *Zi'n-nûreyn* lakabıyla anılır. Edep ve haya timsali olan Hz. Ömer, meleklerin bile kendisinde haya ettiği bir sahabedir. Hz. Ebu Bekir zamanında kitap hâline getirilen *Kur'ân-ı Kerîm* onun halifeliği döneminde çoğaltılmıştır. 656 yılında 82 yaşında *Kur'ân* okurken şehit edilmiştir (Pala, 2010, s. 365).

Dört halifenin sonuncusu olan Ali bin Ebu Talip, Hz. Peygamberin hem amcasının oğlu hem damadıdır. Hz. Hatice, Hz. Osman ve Hz. Ebu Bekir ile beraber İslam'ı kabul eden ilk dört kişiden biridir. *Ebu'l-Hasan* (Hasan'ın babası), *Ebû Turab* (toprağın babası), *Murtaza* (seçilmiş, gözde) isimleriyle anılır. İslamiyet yolunda gösterdiği yiğitlikten dolayı kendisine *Esedullah* (Allah'ın aslanı), *Şah-ı Merdan* (Mertlerin şahı) ve *Haydar-ı Kerrar* (döne döne hamle yapan aslan) lakapları verilmiştir. Küçük yaşlarda İslam'ı kabul edip yüzünü hiç putlara çevirmediği için *kerremallâhu veche* diye tazim edilmiş, hayattayken cennetle müjdelenmiştir. Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle halife olmuş, ancak onun hilafetini kabul etmek istemeyen Şam valisi Muaviye ile yaşanan uyuşmazlıklar yüzünden Muaviye ve taraftarlarınca şehit edilmiştir. Hz. Peygamberin kızı Fatıma'dan Hasan, Hüseyin ve Zeynep isimlerinde üç çocuğu olmuş, peygamber soyu onunla devam etmiştir (Pala, 2010, s. 18-19).

Eserde, halifelerin üçüncüsü olan Hz. Osman'dan kerem pınarı olarak bahsedilmiştir. Onun vahiy katipliği yapmasına telmih yapılarak yumuşak huylu tabiatı olup ilim sahibi bir şahsiyet oluşundan söz edilmiştir. Hulefa-yı Raşidin'in sonuncusu olan Hz. Ali ise erlerin ve aslanların pehlivanı olarak anılmış, yiğitliğine atıfla *Haydar-ı Kerrar* lakabına vurgu yapılmıştır:

Ṣāliṣi ʿOsmān kātib menbaʿ-ı kān-ı kerem
Rābiʿi Kerrār-ı Ḥayder pehlevān-ı şīr ü ner (c34/v1b)

Ṣāliṣi ʿOsmān kātib ol durur rūḥ-ı emīn
Biline ʿilmi kemer boynunadur ḥilmi ḳabā (c35/v1b)

Hz Ali'nin Uhud savaşında gösterdiği kahramanlık ve Hz. Peygamber'i son ana kadar koruması üzerine Hz. Cebrail vasıtasıyla gökten adına *Zülfikâr* denen ucu çift başlı bir kılıç indirildiği rivayet edilir. Aşağıdaki beyitte hem bu kılıcın eşsizliği hem de Hz. Ali'nin yiğitliği için söylenen *Ali gibi yiğit, Zülfikâr gibi kılıç yoktur* manasındaki *Lâ-fetâ illâ Alî, lâ-seyfe illâ zülfikâr* sözüyle; Hz. Ali ve Fatıma'nın kendileri zor durumdalarken üç gün boyunca yemeklerini iftar vakitlerinde birer yoksula vermeleri üzerine nazil olan İnsan suresinin ilk ayetine telmih yapılmaktadır:

Bī-naẓīr olur ʿAlī fevḳa'l-ʿulā vü ber-kemāl
Lā-fetā iṣbātıdur şānında durur *hel etā* (c35/v1b)

2.2.4.3. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

Süleymân-nâme'de dört halifenin yanında, ashab-ı kiramdan olan ve Hz. Peygamberin 'gözlerimin nuru' olarak nitelediği ciğerpareleri Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e de yer verilmiştir. Bu vesileyle onların bir yudum suya layık görülmeden acımasızca katledildiği Kerbela hadisesine de telmih yapılmış, bu facianın müsebbibi olan Yezid'e ve onun taraftarlarına beddua ve lanetler okunmuştur:

Āh belā-yı Kerbelā ki ḳurretü'l-ʿayn-ı resūl
Teşne-leb gitdi cihāndan ḫūn olupdur çeşm-mā

Devlet anuñ k'ittibāʿ eyler anuñ etbāʿına
Miḥnet anuñ laʿnet itmez ol Yezīde ibtidā

Ṣad-selām u ṣad-taḥiyyat benden anuñ āline
Ṣad-hezārān daḫı laʿnet ol Yezīde ḳıl revā (c35/v1b)

Hemen ardından mahlasıyla hanedan âşığı olduğunu dile getiren Firdevsî, Hz. Peygambere ve onun ehl-i beytine olan muhabbetini açıkça ifade etmiştir:

> Ben muḥibb-ü ḫāne-dānam maḫlasum Firdevsidür
> Çāker-i evlād-ı Aḥmed bende-i Şeh Murṭażā (c35/v1b)

2.3. TARİHÎ UNSURLAR

Ansiklopedik mahiyette kaleme alınmış bir eser olan *Süleymân-nâme-i Kebîr*, muhtevası itibariyle peygamber kıssalarının yanı sıra felsefe, astronomi, hendese, tarih, doğu mitolojisi ve hekimliğe dair daha birçok konuyu da içerisinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, tarihî birçok şahsiyete de eserde rastlamak mümkündür. Bu şahısları *Osmanlı Hanedanı*, *Şairler*, *Şeh-nâme* ve *İran Mitolojisi Menşe'li Kahramanlar* başlıkları altında şu şekilde sıralamamız mümkündür:

2.3.1. Osmanlı Hanedanı

Süleymân-nâme-i Kebîr'de Osmanlı hanedanından bazı isimlere de rastlanmaktadır. Eserde bu isimlerin hususi özellikleri ya da dönemleri hakkında kayda değer bir noktaya değinilmemiş, hayatları hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Dünyanın geçiciliğine vurgu yapılırken isimlerine telmih yapılmak suretiyle, Osmanlı gibi şanlı bir cihan devletinin sultanlarına bile vefası olmayan fani dünyadan kimsenin bir beklentisinin olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Metinde isimleri zikredilen Osmanlı hanedanı şunlardır:

2.3.1.1. Şehzade Mustafa ve Şehzade Cem (Cem Sultan)

Şehzade Mustafa, Yıldırım Bayezit'in oğludur. Hayatının ilk dönemleri hakkında fazlaca bir bilgi olmamakla birlikte 1402'de katıldığı Ankara savaşında babasıyla beraber Timur'a esir düştüğü, bir

süre Semerkant'ta bulunduktan sonra Timur'un ölümüyle serbest kalıp tekrar Anadolu'ya döndüğü rivayet edilir. Kardeşi Sultan Mehmet'in ölümüne kadar Bizans'a sığınmış, II. Murat'ın tahta çıkmasıyla ayaklanma çıkarmıştır. II. Murat, Şehzade Mustafa için Bizans'a her yıl iki yüz bin vergi ödemek zorunda kalmıştır. Tunca Nehri kenarında yakalanarak Edirne'ye getirilmiş, padişahın emriyle kale burcuna asılarak idam edilmiştir (Başar, 2006, s. 292-293).

Şehzade Cem, babası Fatih Sultan Mehmet'in vefatı esnasında Amasya'da bulunmaktaydı. Kendisine babasının vefat haberini getiren ulakların Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yolda yakalanması üzerine dört gün sonra öğrenebildi. Bu esnada Şehzade Bayezit 1481'de İstanbul'a vararak devlet idaresini eline aldı. Cem Sultan da Bursa'da kendini adına para bastırıp hutbe okutarak padişahlığını ilan etti. Bayezit'in üzerine gönderdiği orduyla yaptığı savaşı kaybedince Rodos şövalyelerinin daveti üzerine Rodos'a sığınmış, burada 13 yıl esaret altında kalmıştır. Cem Sultan'ın bu durumu hem geri bırakılma tehdidiyle Osmanlı'nın yeni fetihler yapmasına mani olmuş hem de bakım masrafları adı altında her yıl yaklaşık kırk bin altın vergi ödemesine neden olmuştur. 1495'te 36 yaşındayken vefat etmiş, 1499 yılında Bursa'ya nakledilerek abisi Şehzade Mustafa'nın yanına defnedilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 161-173). Metinde Şehzade Mustafa ve Cem'in yaşarken çektiği sözü edilen bu sıkıntılarına telmih yapılmaktadır:

Ḳanı sulṭān Muṣṭafā yā şāh-ı Cem
Devr elinden cümle çekdi derd ü ġam (c35/v10b)

2.3.1.2. II. Mehmet (Fatih) ve II. Bayezit

Sultan II. Murat'ın dördüncü oğlu olarak 29 Mart 1432'de Edirne'de doğdu. Annesi Hüma hatundur. Molla Hüsrev, Molla Gürani ve Akşemseddin gibi hocaların tedrisatıyla yetişerek, devrinin en büyük alimlerinden birisi oldu. Babası II. Murat'ın ardından yedinci padişah olarak 1451 yılında Osmanlı tahtına oturdu. Yaklaşık 30 yıllık hükümdarlığı süresince 25 sefer yaptı. 29 Mart 1453'te Hz. Peygamberin müjdesine nail olarak İstanbul'u fethedip bin yıllık Doğu Roma imparatorluğuna son verdi. Bu fetih ona "çağ kapatıp çağ açan hükümdar" ve "Fatih" unvanlarını kazandırdı. Tahtta olduğu süre boyunca bilime oldukça önem veren Fatih, astronomi bilgini Ali Kuşçu'nun yanı sıra birçok alimi İstanbul'a getirtti (İnalcık, 2003, s. 395-407).

Eserde cihan fatihi olarak anılan Fatih Sultan Mehmet'in bile ecelin pençesinden kurtulamayıp kaçınılmaz son olan kabre girdiğinden, şimdi ise üzerindeki tozu ve toprağı rüzgârların savurduğundan söz edilmektedir:

> Ḳanı sulṭān Ḥān Muḥammed bin Murād
> Sinle içre tozıdur ḫākini bād (c35/v10b)

II. Bayezit, Fatih Sultan Mehmet'in Gülbahar Hatun'dan 1148'de doğan büyük oğludur. Yedi yaşında iken Amasya sancak beyliği yaptı. Çandarlı İbrahim ve Yahya Paşa gibi tecrübeli devlet adamlarının lalalığında yetişti. Fatih'in ölümüyle kardeşi Cem Sultan ile yaşadığı kısa süreli çekişmeden sonra Osmanlı'nun sekizinci padişahı olarak 1481 yılında tahta oturdu. Barışçıl siyasetiyle içte sükuneti sağlamaya fetihlerle büyüyen imparatorluğa idari sistemi yerleştirmeye yöneldi. Ancak ehil olmayan kişilere verilen işler yüzünden bu emeline

ulaşamadı. 1503'te *Küçük kıyamet* olarak anılan ve kırk beş gün süren deprem birçok ev ve mescidin yıkımına, yaklaşık beş bin insanın ölümüne neden oldu. Akabinde şehzadeler arasında yaşanan taht mücadelesi ve *Şahkulu İsyanı* ile tahttan indirildi. Yumuşak huylu, melankolik bir tabiata sahipti. Padişah olmasıyla birlikte ibadete ve hayır işlerine yöneldiği için *Bayezîd-i Velî* olarak anıldı. Molla Lütfi, İbn Kemal, Tacizade Cafer, Zenbilli Ali Efendi, Necati, Zati, Visali ve *Süleymân-nâme-i Kebîr* müellifi Firdevsî gibi bir çok âlim ve şair bu devirde II. Bayezit'in desteğine mazhar olarak yetişti (Turan, 1992, s. 234-238).

Eserde Bayezit'in özel bir yeri vardır. Firdevsî, ciltlerin sonunda Bayezit için dua eder. Onu taç giyen hükümdarların sığınağı ve Allah'ın yer yüzündeki gölgesi olarak niteler, *Süleymân-nâme-i Kebîr*'i onun devrinde yazdığını söyler:

> eger ecelden mühlet ve zemāndan vüsʿat ve pādişāhumdan himmet olursa ol cihān-penāh-ı tāc-dāruñ ẓıllu'llāhu teʿālā şehriyāruñ ve server-i nām-dāruñ Ildırım Ḫān bin Muḥammed Ḫān-ı kām-kāruñ eṭāla'llāhu ʿömrehu ʿadl-i berekātında ve devām-ı devletinde ve eyyām-ı rifʿatinde Süleymān-nāmenüñ bāḳīsin daḫı menẓūr ve manẓūm söyleyevüz. (c34/v64b)
> …
> Sāye-i luṭf-ı Ḫudā şāh-ı cihān Ḫān Bāyezīd
> Āfitāb-ı salṭanat kān-ı kerem menbaʿ-seḫā (c35/v2a)

Ayrıca ciltlerin sonunda yazılan methiyelerde zamanın İskender'i ve Feridun'u olarak nitelenen Bayezit'in doğuda ve batıda birçok fetihler yaptığı için Allah tarafından mertebesinin yüceltildiğinden bahsedilmiştir:

> İy Sikender-der Ferīdūnı'z-zemāna şehriyār
> ʿĀlemi itdüñ musaḫḫar ḥükmüñe çāker diyār
>
> Heft kişver rubʿ-ı meskūn içre maḫlūḳ oldı rām
> İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u dīv ü ġūl u mūr u mār

Şarḳ u ġarbı feṯḥ idüben çoḳ ġazālar eyledüñ
Gör ne ʿālī mertebe virmişdür Allāh kird-gār (c35/v65a)

Firdevsî her kitabının sonunda Bayezit'i methettiğini söyleyerek devletinin kaim, ömrünün daim olması için Allah'a duacı olmuştur:

Devletüñ ʿömrüñ beḳāsı olsun ol mertebe kim
Müddet-i devri felekden olmaduḳça hīç şümār

Her günüñ günden yeg olsun her dünüñ dünden yegin
Her geceñ leyl-i ḳadir her gündüzüñ ʿīd-i nehār

Bir duʿācı dāʿīdür Firdevsī ider dāyim duʿā
Her kitābuñ āḫirinde medḥüñ oḳur yādigār

Devlet ü baḫt u saʿādet birle olġıl müstedām
Mülk-i Rūmuñ taḫtı üzre ber-ḳarār ol ber-ḳarār (c35/v65a)

2.3.2. Şairler

Eserde Osmanlı hanedanı yanında Firdevsî'nin çağdaşı olan ya da ondan daha evvel yaşamış bazı şairlerin de isimleri zikredilmiştir. İncelediğimiz ciltlerde adından söz edilen şairler şunlardır:

2.3.2.1. Sadi-i Şirazî

Fars edebiyatının en büyük temsilcilerindendir. 13. yüzyılın başlarında Şiraz'da doğduğu tahmin edilmektedir. İlk eğitimini Şiraz'da aldıktan sonra Bağdat'a gitti ve Nizamiye medresesinde dersler gördü. Burada tahsilini tamamladıktan sonra tekrar Şiraz'a döndü ve orada vefat etti. Henüz hayatta iken adından çokça söz edilmiş, İran dışında yaşayan Emir Hüsrev-i Dihlevî ve Hasan Dihlevî gibi çağdaşı şairler gazellerinde onun üslubunu benimsemiştir. Şiirlerinde Arapça kelime ve terkipleri Senaî, Enverî ve Hakanî kadar çok kullanmamıştır. Farsçada kullanılan Türkçe kelimelere de eserlerinde yer vermiş, akıcılık ve sehl-i mümteni şiir ve nesrinin dikkat çeken özelliği

olmuştur. Manzum olarak kaleme aldığı *Bostan*'ı ile mensur olarak yazdığı *Gülistan*'ı en önemli eserleridir (Çiçekler, 2008, s. 405-407).

Firdevsî, eserinde kendisini güzellik bağının bülbülü olmada Sadi'ye benzetmiş, onun *Gülistan* adlı eserine de telmihte bulunmuştur:

Bāġ-ı ḥüsnüñ bülbüli Firdevsidür Saʿdī-miṣāl
Kim yüzüñ cennet gülidür ol gülistān hīç olur (c34/49b)

2.3.2.2. Nizamî

1435-1440 yılları arasında Karaman Beyliği sınırları içerisinde bulunan Konya'da doğdu. İlk eğitimini vaiz ve müderris olan babası Molla Veliyyüddin Efendi'den aldı. Çağdaşı olan diğer şairler gibi başta Hafız-ı Şirazî olmak üzere İran şairlerinden etkilendi. Üç dilde şiir yazdığı belirtilen Nizamî'nın Arapça şiirleri günümüze ulaşmamışsa da Türkçe şiirlerinde Arapça ve Farsça beyitlere rastlanmaktadır. Türkçe mürettep *Divan*'ında bulunan 124 gazelin yaklaşık üçte biri nazire olup özellikle Ahmed Paşa'nın *kasr*, *la'l* ve *güneş* redifli şiirlerine nazireler yazmıştır (Bilgin, 2001, s. 453-454).

Metinde Firdevsî tevriyeli bir kullanımla hem Nizami'ye telmih yaparak onun nazmını övmüş, hem de kendi nazmını onunki gibi nizamlı bir şekilde kaleme almak istediğini söylemiştir:

Var ümīẕüm söyleyem emlaḥ kelām
Çün Niẓāmī naẓma virem ben niẓām (c34/v26a)

2.3.2.3. Selman-ı Savecî

Fars edebiyatının önde gelen şairlerindendir. XIV. yüzyılın başlarında Tahran yakınlarındaki Save şehrinde doğdu. Gazelde Sadî, ve Mevlana'nın takipçisi olan SavecÎ; kasidede Menuçihrî, Senaî, Enverî

ve Hakanî gibi şairleri örnek alarak lafız ve manada şiirine kendine has özellikler kazandırmayı başardı. Hafız, onu zamanın önde gelen kişisi ve şiir ülkesinin padişahı olarak niteleyerek övmüştür. Selman-ı Saveci, Farsça ve Türkçe yazan halef şairleri tarafından örnek alınmış, şiirlerine nazireler yazılmıştır. *Divan*'ı yanında *Cemşîd ü Hurşîd* ve *Firâk-nâme* isimli mesnevileri vardır (Karaismailoğlu, 2009, s. 446-447).

Süleymân-nâme'de dünyanın faniliğinden söz edilirken Selman-ı Savecî'nin de adı anılmış, vaktiyle şiirleri örnek alınan o büyük şairin şimdi toprak olduğundan söz edilmiştir:

Ḳanı Selmān Aḥmedī Ḫoca Kemāl
Ḫāküñ içre cümlesidür pāyimāl (c34/2a)

2.3.2.4. Ahmedî

XIV. yüzyılın önemli divan şairlerindendir. Amasya'da doğmuş olabileceği tahmin edilmekle birlikte hayattı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Eserlerinden anlaşıldığına göre tasavvufi ve dinî ilimlerin yanında felsefe, tarih, mitoloji, astronomi ve belagat gibi ilimlere de vakıftır. *Dîvân*'ının yanında, *İskender-nâme*, *Cemşîd ü Hurşîd*, *Tervîhü'l-Ervah*, *Mirkâtü'l-Edeb*, *Mîzânü'l-Edeb* isimli eserler kaleme almıştır (Kut, 1989, s. 165-167).

Beyitte Ahmedî'ye telmih yapılmış, onun da nice şairler gibi toprak olup gitmekten kurtulamadığından bahsedilmiştir:

Ḳanı Selmān Aḥmedī Ḫoca Kemāl
Ḫāküñ içre cümlesidür pāyimāl (c34/2a)

Ardından fani dünyada baki olabilmenin, öldükten sonra da adından söz edilebilmesinin yine sözle, güzel eserler bırakmakla olabileceği

ifade edilmiştir. Ahmedî'nin de sözleriyle yaşadığı ve eserleri okunduğu sürece diri kalacağı vurgulanmıştır:

> Aḥmedī ölmedi Şeyḫī diridür
> Zīre vardur sözlerine iʿtibār (c34/38b)

2.3.2.5. Şeyhi

XVI. yüzyıl Anadolu sahası Türk edebiyatının önemli şairlerindendir. Germiyanoğulları Beyliği sınırları içerisinde bulunan Kütahya'da doğdu. Gençlik yıllarında İran'a giderek ilim tahsil ederek tekrar memleketine döndü. İran dönüşü intisap ettiği Hacı Bayram-ı Veli'den sonra *Şeyhî* mahlasını kullanmaya başladı. Şiirlerinde Hafız ve Selman'ın izinden gitmeye çalışmışsa da onların düzeyine ulaşamadı. İran'da kaldığı süre boyunca Fars şiirini Türkçe ifade etme çabası içinde oldu. Ahmet Paşa başta olmak üzere Necati, Zeynep Hatun, Bakî, Fuzulî, Hayalî ve Yahya Bey gibi birçok önemli isim onun şiirlerini tanzir etti. En meşhur eseri II. Murat adına kaleme aldığı *Hüsrev ü Şîrîn* isimli mesnevisidir. Bunun yanında *Divân*'ı ve manzum bir hikâyenin anlatıldığı *Har-nâme* isimli eserleri vardır (Biltekin, 2010, s. 80-82).

Süleymân-nâme'de geçen şu beyitte Firdevsî kendini överek nazmının bal ve şeker gibi tatlı olduğu söylerken Şeyhi'ye de telmih yapmış, yaşamış olsaydı onun da kendi şiirinden bir pay alacağını söylemeye çalışmıştır:

> Aḥmedī ḳanı Niẓāmī Şeyḫī de
> Şehd ü şekker sözden alsunlar nevāl (c35/49a)

Örnek beyitlerden de görüldüğü üzere, Firdevsî eserinde zikrettiği Sadî, Nizamî, Selman-ı Savecî, Ahmedî ve Şeyhî hakkında ayrıntılı

bir bilgi vermemiş, genellikle dünyanın faniliğinden söz ederken onların isimlerini anmakla yetinmiştir.

2.3.3. İran Mitolojisi (*Şeh-nâme*) Menşe'li Kahramanlar

İran'ın millî destanı olan *Şeh-nâme*, Fars edebiyatının en büyük eserlerinden biri olmasının yanı sıra bütün dünya klasikleri arasında da önemli bir yere sahiptir. Firdevsî bu eserini 997-1010 yılları arasında bölümler hâlinde kaleme almıştır. Mesnevi nazım şeklinde aruzun feûlün, feûlün, feûlün feûl kalıbıyla yazılan eser yaklaşık elli bin beyit civarındadır. IX. yüzyılın sözlük gelenekleriyle mensur ve manzum şeh-nâmeler Firdevsî'nin bu eserine kaynaklık etmiştir. İlk insanın (Keyumers) yaratılışından Arap'ların İran'daki hakimiyetine kadar geçen süreçte İran'ın destansı tarihi ve gerçek bilgiler eşliğinde Pişdadiler, Keyaniler, Eşkaniler ile Sasaniler dönemine ait destansı olaylar anlatılır. Cemşid, Dahhak, Feridun, Zaloğlu Rüstem, Dara ve İskender gibi isimlerin yer aldığı eserde Türk kültürüyle ilgili bilgiler de aktarılır (Kanar, 2010, s. 289-290).

Şeh-nâme, Fars edebiyatından Sadi'nin *Gülistân*'ından sonra en çok örnek alınan eserlerindendir. Osmanlı hükümdarları, İranlı Firdevsî'nin kaleme aldığı bu önemli eserini göz önünde bulundurarak kendileri için farklı isimlerle şeh-nâmeler yazdırmışlardır. Uzun Firdevsî'nin yazmış olduğu ve incelememize konu olan eseri *Süleymân-nâme* de bu tarz bir eser olarak *Şeh-nâme*'de geçen birçok kahramanı içinde barındırması yönüyle dikkat çekicidir. Eserin incelememize dahil olan ciltlerinde geçen *Şeh-nâme* ve İran mitolojisi kökenli kahramanları şu şekilde sıralayabiliriz:

2.3.3.1. Behmen

Asıl adı Erdeşir olup İran hükümdarlarından İsfandiyar'ın oğludur. Babasının öldürülmesinden sonra vasiyeti üzerine Behmen'in büyütülmesi ve eğitimini Rüstem üstlenmiştir. Dedesi Goştasb'ın vefatı üzerine tahta oturmuş ve ilk icraat olarak babasının intikamını almak için Rüstem ailesiyle savaşmıştır. Rüstem'in hazinesini yağmalayarak babası Zal'ı esir almış, oğlu Feramurz'u savaşta öldürmüştür. On iki yıllık saltanatında ülkeyi adaletle yöneterek mamur etmiştir. Ferman ve mektuplara Allah'ın adıyla başlayan ilk hükümdardır. Çok geniş topraklara egemen olduğu için eli uzun manasına gelen Dırazdest lakabıyla da anılır (Yıldırım, 2008, s. 142-143).

Süleymân-nâme'de dönemin padişahı Yıldırım Bayezit İran ve Anadolu'nun sahibi olarak vasfedilmiş, hükmü altında bulunduğu geniş topraklar dolayısıyla da Behmen'e benzetilmiştir:

> Şehriyār-ı ferruḫ-aḫter mālik-i Rūm u ʿAcem
> Şehsüvār-ı heft-kişver Behmen ü Cemşīd-fer (c34/v1b)

2.3.3.2. Behram-ı Gur

Sasani soyundan Yezdicerd'in oğludur. Sürekli olarak yaban eşeği avına çıktığı için yaban eşeği manasına gelen *Gûr* lakabıyla anılmıştır. Yirmi yıl tahtta kalmış, Ermenistan topraklarının tamamını Sasani egemenliği altına alıp din özgürlüğü ilan etmiştir. Bir av esnasında yaban eşeği kovalarken çukura düşüp ölmüştür. Gur aynı zamanda çukur, mezar anlamlarına geldiği için bu olay dolayısıyla *Behrâm-ı Gûr* olarak anıldığı da söylenmektedir (Yıldırım, 2008, s. 148).

2.3.3.3. Dara

Keyniyan soyunun dokuzuncu ve son padişahıdır. *Şeh-nâme*'de İsfendiyar'ın torunu, Behmen'in oğluİskender'in aynı babadan kardeşi olarak geçmektedir. *Dârâ-yı Kebîr* olarak da anılır. *Dârâ-yı Asgar* ise onun oğludur. Onun zamanında İran, tarihinin en geniş sınırlarına ulaşmıştır. İskender'le yaptığı bir savaşta ölmüştür. Divan şiirinde adı en çok geçen Acem hükümdarlarındandır. İskender'le olan efsanevi savaşı, tacı ve tahtının ihtişamı yönüyle şiirlerde sıkça zikredilir (Tökel, 2016, s.118-122).

Eserde Hz. Süleyman'ın cinler ile kuşların da emrinde olduğu ordusunun büyüklüğü ve kudreti anlatılırken Dara'nın da adı zikredilmiştir:

> Cümle maḫlūḳ ḥażretüñe çāker ola şehriyār
> Dergehüñde daḫı şāhum kem ḳuluñ Dārā ola (c35/v19a)
>
> Cümle maḫlūḳ aña fermān olısar
> Kem ḳulı Dārā vü ḫāḳān olısar (c34/v28a)
>
> Kemterīn ḫādim derüñde ḳayṣer ü Dārā vü Rā
> Kihterīn çāker ḳapuñda ol ḳażā ile ḳader (c34/v1b)

Beyitlerde, çok geniş sınırlara ulaşan bir coğrafyaya hükmeden İran hükümdarı Dara'nın dahi Hz. Süleyman'ın huzurunda ancak aciz bir köle olabileceği ifade edilmiştir.

2.3.3.4. Cem/Cemşid

İran mitoloji tarihinde Pişdadiyan soyundan dördüncü padişah olan Cem, Tahmurs'un oğludur. Babasının ölümü üzerine tahta çıkmış, demiri yumuşatıp onunla kalkan ve zırh gibi savaş aletleri yapmıştır. Cem eti yiyen ilk insan olmakla beraber atlar için eğer ve yular

yapmayı, ipek ve pamuktan kumaş dokumayı, su ile çark işletmeyi, madenciliği ve eczacılığı halkına o öğretmiştir (Tökel, 2000, s. 125-130).

Cem bir gezisi sırasında Azerbaycan'a gelmiş, etrafı çok kıymetli taşlarla süslü tacını başına takıp orada kurduğu bir taht üzerine etrafı çok kıymetli taşlarla süslü tacını başına takarak oturmuştur. O esnada güneş Cem'in tacına vurunca yansıyan ışıkla ona bakan gözler kamaşmıştır. Bu olay üzerine Cem'e *ışık* manasına gelen *şîd* kelimesi de eklenerek Cemşid olarak hitap edilmeye başlanmıştır. Divan şiirinde şarabın mucidinin Cemşid olduğuna inanılır. Saltanatının kudret ve ihtişamı, şarabı (câm) buluşu, üzerinde yedi hat bulunduğuna inanılan kadehi ve parlak tacı divan şiirinde sıkça işlenir (Pala, 2011, s. 86-87).

Metinde dünyanın gelip geçiciliği vurgulanırken Cem'in de adı zikredilmiş, tasasını ve zahmetini çektikten sonra her şeyi geride bırakarak dünyadan ayrılıp gittiklerinden söz edilmiştir:

> Ḳanı yā Cemşīd ü Ḍaḥḥāḥakile Cem
> Devr elinden çekmişidi ġuṣṣa ġam (c35/v10b)

Fena yani yokluk yurdu olarak vasfedilen bu dünya gün gelip en nihayetinde yok olacaktır. Hz. Süleyman'ın ihtişamlı mülkünün bile bu yokluktan nasibini alacağı, eserde Cem'e ve onun kadehine telmih yapılarak anlatılmıştır:

> Çün cihān dār-ı fenādur rūz-ı devrān hīç olur
> Cām-ı Cem ṣun sāḳiyā milk-i Süleymān hīç olur (c35/v10b)

2.3.3.5. Dahhak

Cemşid zamanında Arap ülkesinde yaşayan Merdas adlı padişahın şöhret tutkunu, cesur ve kötü huylu oğludur. Altın dizginli on bin atı olduğu için on bin anlamına gelen *Biyaresb* olarak da anılır. Aşçı kılığında Dahhak'ın sarayına giren şeytan çok güzel yemekler yaparak beğenisini kazanır, sonrasında da çeşitli hilelerle Dahhak'ın omzunu öper. Öptüğü yerden yılanlar çıkması üzerine *Dahhâk-ı Mârî* olarak anılmaya başlar. Dahhak şiirimizde büyük bir hükümdar olması, zalimliği, Feridun tarafından öldürülmesi ve özellikle de omuzlarındaki iki yılan vesilesiyle şiirimizde ismi zikredilmiş, kıssasına atıfta bulunulmuştur (Tökel, 2000, s. 142-148).

Eserde Kahir bin Sam, seyahati esnasında karşısına çıkan ejderhadan kaçarken üzerinde tılsım yazılı olan bir direk görür. Bu tılsımı vaktiyle oradan geçen Dahhak-i Mar'ın insanları o ejderdan korumak maksadıyla yazdığı anlatılmaktadır:

> Üzerinde yazılmış kim: "Yā Ḳāhir bin Sām, ben kim Ḍaḫḫāk-i Mār idüm. Bu yire geldüm. Çoḳ leşkerüm helāk oldı. Beglerümile andan geçmek diledüm. Didiler kim bu kūh yoludur. Ādemī-zāda varmaḳ güç durur. Eyle olsa bu ejderhāyı ṭılsımāt düzdüm. Tā kim bundan öte kimesne geçmeye. İllā meger kim Ḳāhir bin Sām-süvār gelüp giçe, kūh-ı Billūrīni görüp temāşā ḳıla, dimiş. Ḳāhir bildi kim Ḍaḫḫāk-ı Mārīnüñ bināsı durur ve hem ṭılsım durur. (c34/v30a)

Ayrıca dünyanın geçiciliği anlatılırken de Dahhak'a telmih yapılmış, çok cefalar çektikten sonra onun da bu dünyadan ayrıldığından bahsedilmiştir:

> Ḳanı yā Cemşīd ü Ḍaḫḫākile Cem
> Devr elinden çekmişidi ġuṣṣa ġam (c35/v10b)

2.3.3.6. Efrasiyab

Efsanevi Turan hakanıdır. Feridun'un oğlu Tur'un torunu, Peşeng'in oğludur. Alp er Tunga'nın *Şeh-nâme*'deki adı olup Maveraünnehir'de hüküm süren en büyük Turan hükümdarıdır. İran topraklarını Pişdadiyan soyunun elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar *Şeh-nâme*'de uzunca anlatılmaktadır. Büyük İskender'den önce yaşamış olup Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür. Divan şiirinde kahramanlık, hükümdarlık ve saltanat sembolü şahsiyetlerden biri olarak yiğitliği ve kahramanlığı memduhun övgüsünde kıyas yönüyle kullanılır (Tökel, 2016, s. 123-125).

Metinde Keykubad'ın pehlivanlarından Karun-ı Pilten'in yiğitliğinden bahsedilirken Efrasiyab'la mukayese edilmiş, *Ḳārūn-ı pīl-ten kim ḳırḳ dört eriş ḳadd ü ḳāmet Efresiyāb-ṣalābet ... Benüm ḳorḳumdan Efrāsiyāb bir yirde ḳarār ḳılmaz* (c34/31a) ifadeleriyle Efrasiyab'ın kahramanlığına telmih yapılmıştır.

Ayrıca Hz. Süleyman'ın huzuruna kılık değiştirerek gelen şeytanı Lokman Hakim tanımasına rağmen Hz. Süleyman'a söylememiştir. Bu örnek üzerinden akil kişinin sultanların huzurunda kendisine söz hakkı verilmeden konuşmaması gerektiği Efrasiyab'ın da adı zikredilerek vurgulanmıştır:

> Hem-nişīn ḳayṣer olursa yā ḫo Cem Efrāsiyāb
> Ṣormayınca dile gelüp virmeye ʿāḳıl cevāb (c35/3a)

2.3.3.7. Feridun

Dahhak'ı mağlup ederek Pişdadiyan soyundan altıncı hükümdar olarak tahta geçen İran'ın meşhur padişahıdır. 500 yıl boyunca tahtta kalmıştır. *Şeh-nâme*'de ismi en çok geçen padişahlardan biri olup

onun soyundan olmak övünç kaynağı sayılmıştır. Uzun ömrü, adaleti, iyilik severliği ve doğruluğu ile anılmıştır (Tökel, 2000, s. 166-173).

Metinde simurg gökyüzünde uçarken Hz. Süleyman'ın yüz binlerce kişiden oluşan devasa ordusunu görür. Hz. Süleyman'ın bu ordunun tam ortasında kurulan otağındaki tahtından söz edilirken Feridun'a telmih yapılarak onun dahi böyle bir tahtının olmadığı ifade edilmiştir:

> Bir ʿaceb dīvān ḳurmış bir emīr
> Kim Ferīdūn ḳurmamış anca serīr (c35/27b)

Şeytanın insanları yoldan saptırdığı, nefislerine uydurarak onlara çok sıkıntılar çektirdiğinin anlatıldığı beyitte Hz. Süleyman ve Cem ile birlikte Feridun'un da adı anılmış, İblis elinden onların da çok cefalar çektiğinden söz edilmiştir:

> Çoḳ Süleymān u Ferīdūnıla Cem
> Aġladı İblīs elinden çekdi ġam (c35/29a)

Firdevsî eserin dua kısmında devrin padişahı Yıldırım Bayezit'i överken bütün âlemin onun hükmü altına girdiğinden söz etmiş ve onu zamanın Feridun'u olarak nitelemiştir:

> İy Sikender-der Ferīdūnı'z-zemāna şehriyār
> ʿĀlemi itdüñ musaḫḫar ḥükmüñe çāker diyār (c35/62a)

2.3.3.8. Güderz

İranlı savaşçı pehlivanlardan biridir. Hecir'in babasıdır (Şehitoğlu, 2023, s.11). Savaşlarda gösterdiği yiğitliği ile bilinir. Metinde Güstehem, Zupin ve Burzin ile beraber Keykubad'ın meclisinde bulunan askerlerinden biri olarak onun da adı zikredilir:

> Pes andan şoñra Güstehem pehlevānıla on on biñ er ḳalʿadan yaña ḳaravul ḳoyup özi taḫta geçüp oturdı. Ġamgīn olup gögsin urdı, dīvān ḳurdı. ʿAcem begleri cemīʿsi geldiler. Güderzile Zūpīn ve Bürzīn bu üç pehlevānlar daḫı gelüp kürsülü kürsisi üzerinde ḳarār itdiler. Ve ʿAcem begleri daḫı kürsülü kürsüsi üzerinde oturucaḳ kim dīvān-ı Ḳubād ṭurdı. Andan çün Ḳubād gelüp yinildi vü içildi. (c34/v34b)

2.3.3.9. Hüsrev

Sasani padişahı Nuşirevan'ın torunu, Hürmüz'ün oğlu, *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinin erkek kahramanıdır. İran'ın efsanevi hükümdarlarından biri olarak yaptığı savaşlarda pek çok zaferler kazanmıştır. Ermen'e gidişinde orada gördüğü Şirin'e aşık olmuş, onu da beraberinde ülkesine getirmiştir. Divan şiirinde Şirin'e olan aşkıyla karşımıza çıkmaktadır. Ona olan aşkı dillere destan olmuş, Hüsrev'in tarihî kişiliğini ortadan kaldırarak onu tamamen efsanevi bir karakter hâline getirmiştir (Tökel, 2000, s. 176-177).

Naẓmıdur Firdevsinüñ şehd ü şeker şīrīn-ḫūb
Ol cihetden Ḫusrev ider ḥażrete dāyim duʿā (c35/v2a)

Beyitte Firdevsî, şiirlerini bal ve şeker kadar tatlı, Şirin kadar da güzel olarak nitelemiştir. Bu vesileyle de Hüsrev'e telmih yapmış, nazmı ona güzelliği itibariyle Şirin'i hatırlattığı için onun kendisine her zaman duacı olduğunu söylemiştir.

2.3.3.10. İskender (Büyük İskender)

Eski kültürümüzün tefsir, edebiyat, dinler tarihi ve tasavvuf gibi hemen hemen bütün alanlarına tarihî-efsanevi bir şahsiyet olarak girmiştir. Zülkarneyn kıssalarından etkilenilerek kaleme alınan ve İskender'in hayatını destani-efsanevi mahiyette anlatılan *İskender-nâmelere* göre İran asıllı bir Yunan prensi olan İskender, yedi yaşından itibaren Aristo tarafından eğitilerek on beş yaşında tahta çıkmıştır. İran şahı Dara'nın kızı Ruşeng ile evlenmiştir. Hükmü altındaki ülkesini Sokrat, Eflatun ve Aristo'nun öğütleriyle yönetmiş, İran ve Turan'ı zapdetmiştir. Mısır'ı ele geçirerek İskenderiye şehrini kurmuştur. Azerbaycan'da bir kavmi Ye'cuc ve Me'cuc'tan kurtarmak

için set yaptırmış, bu set *sedd-i İskender* olarak anılmıştır. Elinde bulunan ve adına *âyine-i İskender* denilen tılsımlı ayna ile uzakları yakın gibi görebildiği, kimlerin yalan söylediğini anlayabildiği rivayet edilmektedir. Yanındaki âlimlere kitaplar yazdırmış, Kâbe ve Kudüs'ü ziyaret etmiştir. Bir süre sonra hastalanmış, yanındaki âlimlerin tavsiyesi üzerine Hızır'la beraber *âb-ı hayâtı* aramaya koyulmuşsa da Hızır bularak ölümsüzlüğü elde etmiş fakat o bulamamış, genç yaşta ölmüştür (Ünver, 2000, s. 557-559).

Ye'cuc ve Me'cuc'a set çekmesi, harikulade işler gösteren aynası ve Hızır'la ölümsüzlük suyunu aramaya koyulması yönleriyle divan şiirine sıkça konu olmuş, sevilen ve övülen kişiler İskender'e benzetilmiştir. Nitekim Firdevsî de eserinde devrinin padişahı Yıldırım Bayezit'i överken *İskender-i devrân* (c35/v62a) ve *Hızr-ı İskender-celâl* (c34/v1b) ifadeleriyle onu İskender'e benzetmiştir.

Süleymân-nâme'de İskender ile karşılaşan Kahir bin Sam ona Hz. Süleyman'ın ne zaman geleceğini ve onun devrine yetişip yetişemeyeceğini sorar. İskender de Hz. Süleyman'ın kendisi öldükten sonra geleceğini ve Sam'a onun devrini görebileceğini söyler:

> Ḳāhir bin Sām Sikender-i Kübrā bu vechile kim Süleymānı medḥ eyledi. Cümle dīv ü cin Süleymān bin Dāvūda ʿāşıḳ oldılar. Buġur ayaġ üzerine ṭurdum, didüm ki: "Yā Sikenderi'z-zemān ve yā Ẕülkarneyn-i ṣāḥib-ḳırān, senden ṣoñra Süleymān bin Dāvūd niçe vaḳtde dünyāya gelecekdür?" didüm. Eyitdi ki: "Benüm āḫirete naḳl itdügümden ṣoñra temām olucaḳ Süleymān bin Dāvūd bu cihān serāyına gelecekdür. Ṣaḥib-ḳırān server ve hem resūl peyġamber olacaḳdur." (c34/v27a)

Eserde Hz. Süleyman'ın meclisinde oturan sultan ve beylerin isimleri sayıldıktan sonra onların huzurda oturma düzeni telmih yoluyla İskender'in Ye'cuc ve Me'cuc'un önüne çektiği sete benzetilmiştir:

> On iki biñ sipāhī Sührāb Şāhıla Mışr sulṭānı Celaleddīn birle Baġdād meliki Tubbaʿ bin Aṣdaʿıla Ḳayṣer Rūmıla altun gümiş ṣandalī üzerinde ṣaġ ve ṣol geçüp oturdılar. On iki ṣıbtuñ begleri, ʿArab u ʿArbā yigleri, ʿAmāliḳa serverleri, ʿĀdī pehlevānları daḫı her biri sedd-i İskender bigi yiryüzinde oturdılar. (c35/11a)

2.3.3.11. Kahraman

Pişdadiyan soyundan Tahmurs'un oğlu olarak bildirilen mitolojik bir şahsiyettir. Kahraman için *Şeh-nâme*'de zikredildiği bilgisi yanlıştır Devler tarafından küçükken kaçırılmış ve onların arasında büyümüştür. On dört yaşına geldiğinde sudaki aksini görmüş ve onlara benzemediğini anlayınca devlerin arasından bir gergedana binerek insanların arasına gelmiştir. Orada birçok kişiyi öldürmesi sebebiyle de *Kahramân-ı kâtil* olarak anılmıştır. Divan şiirinde kahramanlık ve yiğitliğin sembolüdür (Tökel, 2000, s.208).

Süleymân-nâme'de *Sam-Süvar*'ın, Endülüs pehlivanlarından *Sitem Hân*'ın ve Yunan şahının kaynatası *Kamkûl*'un yiğitliği; *Ḳahramānuñ aṣlı durur* (c34/v37a), *zemānında Ḳahramān bin Nerrīmāndı* (c35/40b), *ḳahramān-ṣalābet* (c35/10b) ifadeleriyle Kahraman'a teşbih edilmiştir.

2.3.3.12. Keykavus

Keykubad'ın oğlu, Keyhüsrevin dedesi olup *Şeh-nâme*'de geçen on ikinci İran padişahıdır. Babası Keykubad'dan sonra tahta geçmiş, gurur ve kibire kapılarak etrafındakileri hayal kırıklığına uğratmıştır. Şiirimizde diğer Acem hükümdarları gibi, şairlerin memduhu överken onun üstünlüğünü ve gücünü Keykavus'la kıyaslayarak anlattıkları görülür (Tökel, 2016, s. 173-174).

Eserde, Sam-süvar siyahi bir kılığa girip esarete düşen Kavus'u kurtarır ve babası Keykubad'a gönderir. Buna karşın Keykavus'a babasının Hz. Süleyman ile dostluk kurmasını ve kalesinden çekilip gitmesini aksi hâlde tüm ordusuyla onun üzerine yürüyeceğini söylemesini ister:

> Buġur Keyḳubād Şāh bunları bu vechile görücek dönüp oġlı Keykāvūsa eyitdi: "İy benüm ciger-gūşem ne ḥāl oldı kim ol ḳan içiçi bī-günāh yire ḫūn ṣaçıcı melekü'l-mevtüñ elinden ḫalāṣ olduñ, baña geldüñ?" didi. Kāvūs daḫı duʿā ḳılup didi kim: "İy şāh-ı cihān ve iy sultān-ı Īrān ve Tūrān ol siyāh kim var durur. Cihān içinde miṣli yok server durur. Beni zindāndan çıḳartdı, ḫilʿat geyürüp ṭonatdı. … didi kim var Keyḳubād Şāha benden selām it kim eger ʿömürden zemān ve ḳan içici ḳılıcımdan emān isterse Süleymānıla dostlıḳ ḳılup ḳalʿasınuñ üzerinden gitsün. (c34/v37b-38a)

2.3.3.13. Keykubad

İran'ın Pişdadiyan soyundan sonra gelen şah soyu Keyaniyan'ın ilk hükümdarı olup yüz yıl hüküm sürmüştür. Key lakabını ilk kullanan odur. Adaletiyle nam salmış, divan şiirine mülkü ve saltanatıyla konu olmuştur (Pala, 2010, s. 268).

Eserde Sam-süvar'ın Hz. Süleyman'a itaat etmediği gerekçesiyle Keykubad Şah ve onun pehlivanlarıyla olan mücadelesi anlatılmıştır. Bu mücadelelerde kendi kılığını gizleyen Sam-süvar, pehlivanlarını bir bir mağlup ettiği Kubad Şah'a haber gönderip ondan Hz. Süleyman'a muti olmasını istemiştir:

> Nireden geldüñ ve ḳanca gidersin ve bu cengi kimüñ içün idersin? Keykubādı bilmez misin kim ʿAcem sulṭānıdur ve yā ḫod ḳatındaġı pehlevānları anmaz mısın kim her birisi Rüstem-i Dāsitāna cevāb virür ve bu leşkerüñ ḳorḳusından felekden ḳuş geçmez yire düşerdi. … Ve ben daḫı Süleymānuñ dergāhına varmaġa müştāḳ olup bu dem Süleymāna giderken yolum bunda uġradı, geldüm. Keykubāduñ Süleymāna düşmān olduġın işitdüm. Dilerem ki bu sizüñ leşkerüñüzi Süleymānuñ ḳalʿası üzerinden götürem. Yā ḫod bu yolda Süleymān ʿaleyhi's-selām uġurunda baş yitürem. (c34/31b)

2.3.3.14. Menuçehr

Pişdadiyan soyundan Fars hükümdarı Ferdidun'un torunu, İreç'in oğludur. *Şeh-nâme*'de adından söz edilir. İran'la Turan arasında devam eden savaşların onun döneminde başladığı kabul edilir. Çok uzun süre yaşamış ve saltanat sürmüştür (Tökel, 2016, s. 187).

Metinde Hz. Süleyman'ın huzuruna gelen keklik kuşu, ona hediye olarak bir bitki getirir. Hz. Süleyman bu bitkinin ne olduğunu ve faydalarını Lokman Hakim'e sorar. Lokman da kekliğin getirdiği bitkinin hünnap olduğunu söyleyerek faydalarını sıralar. Bu esnada Menuçehr'in adından da söz eder:

> Süleymān kebük sözin begendi. Daḫı ol mīveyi Loḳmāna ṣundı. Ḥakīm görüp eytdi: "Yā Süleymān-ı zemān, buña ʿunnāb dirler. Bunuñ aġacınuñ yapraḳları berrāḳ olur. Yimişi aşılludur. Ḳanı ṣāfī eyler. Fāyidesi çoḳdur. Bir gün Menūçehr devrinde bisāṭ yiyüp Belḫ şehrinde oturmışdum. Ḥikmetden ḫaber söylerdüm. (c35/b61a)

2.3.3.15. Neriman

Rüstem'in dedesi Sam'ın babasıdır. İran mitolojisinde oğlu Sam'ın yiğitliği ile anılır. Övülen kişi Neriman'a benzetilir (Pala, 2010, s. 356). *Süleymân-nâme*'de de Sam-süvarın erliğinden bahsedilirken Neriman'ın da adı zikredilmiştir:

> Varsa budur pehlevān-ı Nerrīmān Sām-ı süvār
> Yoḳsa bunca erlik içre olmaya bir pehlevān (c34/33a)

2.3.3.16. Sam (Sam-süvar) ve Zal

Sam; Neriman'ın oğlu, Zal'in babası, Rüstem'in dedesidir. Feridun zamanında yaşamıştır, Menuçehr'in en yakın arkadaşlarındandır. Keşef nehrinden çıkan ejderhayı tek vuruşta öldürdüğü için Tekvuruşlu Sam olarak da bilinir. Divan şiirinde memduhun

övgüsünde kahramanlık ve yiğitliğine telmihle Sam'ın adı da zikredilir (Tökel, 2016, s. 203).

Süleymân-nâme'de Hz. Süleyman ve Lokman Hakim'den sonra adından en çok bahsedilen kişi Sam'dır. Hz. Süleyman adına devlerle ve Yunan şahının pehlivanlarıyla savaşmakta, kahramanlığı ve yiğitliğiyle her daim öne çıkmaktadır:

> Ḳārūn bunı görüp bildi kim Sām-süvārdur. Zīrā kim bu luʿbı Sām-süvārda görüp dururdı. Ḳārūn diledi kim fīlden inüp gelüp Sāmuñ elin öpe, diye kim: "Sen Sāmsın yā pehlevān, ben senüñ ḳadīm ḳuluñam. Baña emān, yā pehlevān-ı zemān." didi. Bu yañadan ʿAcem begleri Keykubād Şāhıla ve Samuñ Ḳārūnıla ceng itdügin ve Sāmuñ erligin kim gördiler, ḥayrān ḳaldılar. Her birisi didiler kim: "Varısa bu Sām-süvārdur." didiler (c34/33a)

Şeh-nâme'de anlatıldığına göre Sam'ın uzun süre oğlu olmamış, doğduğunda da saç, kirpik ve kaşlarının bembeyaz olmasından dolayı oğlu Zal'ı bir dağa bırakmış; bu dağda Simurg oğlunu bulup büyütmüştür (Pala, 2010, s. 488). Metinde Sam'ın yiğitliğiyle birlikte bu olay neredeyse olduğu gibi nakledilmiştir. Hz. Süleyman'ın sevinçli bir hâlde olduğunu göre Kuknus kuşu ona bu mutluluğun sebebini sormuş, Hz. Süleyman da Sam'ın oğluna kavuştuğu haberini aldığını söylemiştir:

> Buġur Süleymān ʿa.s. cevāb virdi kim Sām-süvār dirler bir pehlevān vardur. Sīmurġ anuñ oġlı Zālı yuvasında beslemişdür. Nitekim sīmurġdan işidüp ṭururdı, ḫaber virdi. Ve ol Sām gelüp Ḳubāduñ çerisile ceng eylemiş. Çoḳ pehlevānlar ṭutmış, çeri ṭaġıtmış. Baña nāme göndermiş. Sām-u süvār anuñ geldigine şādam diyüp ḫaber virdi. Ḳuḳnūs ḳuşı Sām-u süvārı işidüp ṭururdı. Eyitdi: "Yā Süleymān, Zāl sīmurġ yuvasında iken ben varup Zālı görüp ṭururın. Ammā kim Sāmı bilmezem. Velīkin Sīmurġdan işitdüm kim Sām-süvār, pehlevān u dilīrdür diyüp öñür öñerdi. (c35/v2b)

2.4. TABİAT

2.4.1. Yıldızlar ve Gezegenler

2.4.1.1. Gav (Arz Öküzü) / Semek (Mahî-Hut)

Eski bir inanışa göre, dünya adına *gâv-ı zemîn* denen bir öküzün boynuzları arasında durmaktadır. Öküz balığın sırtında, balık ise suyun içindedir. Bir kanaate göre yeryüzündeki sarsıntı ve zelzele bu öküzün başını sallaması sonucunda meydana gelmektedir (Pala, 2010, s. 32).

Arapça'da *nûn* ve *hût* sözcükleriyle de karşılanan balığın İslami rivayetlerde yaygın bir şekilde kullanıldığı görülür. Eskiden bazı insanların balığa taptığı, Filistin tanrılarından Dacun'un kafası insana, vücudunun geri kalanının da balığa benzediği rivayet edilmektedir. Kalem suresinin ilk ayetinde üzerine yemin edilen *nûn* harfinin *balık* manasına geldiği ve bununla da dünyayı sırtında taşıyan balığın kastedildiği görüşü vardır. Tasavvufta olgunluk makamına erişen *ârif*, marifet denizine dalmış olduğu için *mâhî* olarak anılır (Yıldırım, 2008, s. 495-496).

Metinde gav (arz öküzü) ve semek (balık) hemen her yerde mübalağa amacıyla birlikte kullanılmıştır. Hz. Süleyman'ın muhteşem ordusu savaşırken sanki İsrafil'in suru üflenir, savaş esnasında çıkan atların ayak seslerinden ve askerlerin naralarından arzı taşıyan öküz ve onun üzerinde buluduğu balık korkusundan yerinden sıçrar:

> Naʿralardan çıñradı ṭās-ı felek
> İñledi at ayaġından gāv semek (c34/55b)

> Ceyş-i Süleymān bu hirāsānı kim idicek ṣanasın kim ṣūr-ı Sirāfīl ürüldi. Cümle ulular dirildi, ʿarṣa-i ʿaraṣāt dirildi. Hāy u hūyıla zemīn ü zemān ṭoldı. Ḳıyāmetden bir ʿalāyim oldı. Felekler gümledi, gāv ü semek beliñledi. (c34/v60a)

2.4.1.2. Merrih

Heft-ahter[1]'den biridir. Eski astronomide İranlı gökbilimcilerin *Behrâm* dediği gezegen Arapça'da Merih (Mars) olarak bilinir ve *nahs-ı asgar* (küçük uğursuzluk) olarak kabul edilir. Yıldızların burçlar üzerinde oluşturduğu etkiden dolayı Merrih aşırı ateşli ve kurudur. Yunan mitolojisinde savaş tanrısı olarak bilinir. Elinde bir kılıç veya hançerle tasvir edilip feleğin başkomutanı sayılır. Yıldızı Merrih olanlar kuvvetli, öfkeli, sert ve kavgacı olur. Beşinci felekte bulunup o feleği etkisi altına alır. Kırmızı renk ona aittir (Pala, 2010, s. 323).

Metinde kahramanların yiğitliğinden mübalağalı bir şekilde söz edilirken Merrih'in kıyas amaçlı kullanıldığı görülmektedir:

> Rūmı tīġum açdı Rūs u Çīni de
> Ceng idersem ḳaçıram Merrīḫi de (c34/v31a)

Samüsüvar savaş meydanında öylesine cenk etmiştir ki Merrih bile onun gösterdiği yiğitliği gösterememiştir:

> Bir ʿaceb ceng itdi kim Sām-ı süvār
> Merrīḫ eyle ḳılmayadı kār-zār (c34/v34a)

Sam-süvar'ın savaşa başlamadan önce rakibini korkutmak için Merrih'in hançerle tasvirine telmih yapılarak *Merrīḫ-veş ḫancerüm bilüme* şoḳunam (c34/v38a) ifadesiyle hançerini tıpkı onun gibi beline takındığı ifade edilmektedir.

---

[1] Heft seyyâre, yedi gezegen, heft sıtâre, yedi yıldız gibi isimlerle de bilinen *Heft Ahter*; Mâh (ay), Tîr (Utarit/Merkûr), Nâhîd (Zühre/Venüs), Behrâm (Merih/Mars), Bercîs (Müşterî/Jüpiter), Keyvân (Zühâl/Satürn) ve Şems (Güneş) gezegenlerini kapsar. Her biri kendisine özgü bir gök tabakasında bulunur (Yıldırım, 2008, s. 363).

2.4.1.3. Ülker (Pervin)

Pervîn ve *Süreyyâ* gibi isimlerle de anılmakta olup *Sevr* ya da *Hamel* burcunda kümelene bir takım yıldızıdır. Kamer menzilindeyken sevgilinin yüzü aya, benleri de Ülker yıldızına benzetilir. Yine aşığın gözyaşları da *Pervîn*'e benzetilerek sevgilinin asuman olan eşiği şairin gözyaşı pervinleriyle süslenir (Pala, 2011, s. 370).

Eserde Ülker yıldızı teşbih unsuru olarak kullanılarak *çerinüñ odından gökdeki yılduzlar, yirde āteş gibi Ülkere dönmiş* (c35/37b) ifadesiyle, Hz. Süleyman'ın ordusunda bulunan askerlerin ellerinde tuttukları meşalelerin ateşi gibi gökteki yıldızların Ülker yıldızına dönüştükleri anlatılmaktadır.

2.4.1.4. Zühre (Nahid)

Venüs ve *Çobanyıldızı* gibi isimlerle bilinip *sa'd-ı asgar* (küçük mutluluk) sayılır. Üçüncü felek ona aittir. Cuma günü ve salı gecesi *Zühre*'nin etkisi altındadır. Bu yıldızın tesirindeki burçlarda doğanlar zeki, zarif, maharetli ve sanatkâr olur. Yeşil ve parlak renkler *Zühre*'nindir. Rivayete göre İranlı ve çok güzel bir kadın olan Zühre, Harut ve Marut adlı meleklerden bir yolunu öğrenerek göğe çıkmıştır. Feleğin sazendesi olarak bilinir. Şiirimizde çoğu zaman aşk, güzellik, şarkı ve çalgı ile birlikte anılır (Pala, 2011, s. 494).

Metinde *Zühre* kelimesi eğlence meclisleri tasvir edilirken meclis bulunan *sazende*lerin güzelliğini ve seslerini nitelemek için bir teşbih unsuru olarak hemen her yerde *Zühre-i zehrâ* tamlamasıyla birlikte kullanılmıştır:

Meclis-i Ḳubād temām kemāl bulup Zühre-i zehrā ol ṣoḥbete reşk iledürdi (c34/v36b)

Zühre-i zihrā ṣıfat ḳıl naġme-sāz
Güş idenler ḳıla taḥsīn dil-nüvāz (c35/v49b)

Andan Zühre eṣvātlu, Dāvūd āvāzlu sāzendeler, güyendeler ṣaffıla oturdılar. (c35/v35a)

2.4.2. Kuşlar

2.4.2.1. Simurg (Anka)

Hemen hemen bütün yönleriyle Anka'nın Fars edebiyatındaki karşılığıdır. İran ve Türk edebiyatını temelden etkileyen *Şeh-nâme*'nin olay örgüsü çerçevesinde kazandığı özellikleri Anka rivayetleriyle birleştirilerek edebî metinlerde kullanılmıştır. Mitolojik bir kuş olan simurg, iri cüssesiyle bütün kuşlardan büyük olup yüksekten uçar. Uçtuğu zaman hava kararır ve mercan yağdıran bir buluta benzer. Uçarken sel sesi veya gök gürültüsüne benzer ses çıkarır. Kaf dağında yaşar. Çok parlaktır, bakan gözler kamaşır. Geniş bilgi ve hünerlere sahip olup insanlar gibi düşünür ve konuşur. Kendisine başvuran hükümdar ve kahramanlara akıl hocalığı yapar. Doğumundan sonra babası tarafından terk edilen Zal'i bulmuş ve yuvasına götürerek besleyip büyütmüştür. Zülkarneyn onunla gökyüzüne çıkmıştır (Ceylan, 2007, s. 313-35; Yılıdırm, 2008, s. 623-627).

Süleymân-nâme'de *şâh-ı murg*, *hân-ı murg*, *sultân-ı murg ve ankâ-yı sîmurg* gibi nitelemelerle adından en çok bahsedilen kuştur. Hz. Süleyman'ın en yakınındaki kuşlardan biri olarak meclisinde bulunur, onunla konuşur. Kuşların şahı ve sultanı odur. Tartıcı ve yırtıcı bütün kuşlar onun emrine itirazsız uyar, ona hürmet ederler:

Cümle murġān şāhıdı sīmurġ-ı Ḳāf
Emrine me'mūrıdı vü bī-ḫilāf

Ṭartıcı vü yırtıcı dāne yiyen
Dergehinde baş egerdi miṣl-i ḳāf (c34/v13b)

Diğer bütün kuşlar ona itaat eder ve sözünü dinler. Haksızlığa uğrayan kuşlar simurgdan yardım diler, onun hükmüyle hakkını alır. Metinde simurgun huzuruna gelen bir keklik, başka bir keklikten şikayetçi olduğunu söyleyerek ondan hakkını almasını ister:

> …bir keklik gelüp sīmurġ naẓarında feryād eyledi. Bir keklikden şikāyet ḳıldı. Eyitdi kim: "Yā sīmurġ ve yā sulṭān-ı murġ, benüm ḳarındaşum ḳızın fülān keklik helāk, günāhsuz baġrını çāk ve menzilini ḫāk eylemişdür. Benüm ḥaḳḳum andan alıvirgil." didi. Sīmurġ daḫı ḥükm eyledi. Saḳsıḳan ḳuşı kim dāne yiyen ḳuşlaruñ çāvūşıdur. Varup kekligi getürdi, ḥaşmıyıla berāber ṭurdılar. (c34/v9b)

Şeytan simurgun Hz. Süleyman'a olan itaatine haset etmektedir. Zira diğer bütün kuşlar simurga itaat edip, sözünü dinlerler. Simurg Hz. Süleyman'ın huzuruna geldiği vakit bütün kuşlar da onun peşinde gelir. Şeytan her fırsatta simurgun Süleyman a.s.'ın meclisine gelmesini engellemek için türlü hileler kılar:

> İblīs-i laʿīn ve racīm-i bī-dīn gördi kim Süleymān Ḥażretine ḳuşlar daḫı muṭīʿ münḳād olmışlar. Sīmurġ daḫı geliyorur. Ol ḥasūd u merdūd, sīmurġuñ ol sulṭān-ı murġuñ geldügine [5]be-ġāyet ḥased itdi. … Sīmurġ gelicek hemān Süleymānlıḳ temām olur. Cemīʿ maḫlūḳāt Süleymāna gelmege müştāḳ iştiyāḳ ḳılur. Nice ola kim ḥīle ḳulavuz, sīmurġ Süleymāna gelmeye, muṭīʿ münḳād olmaya? Sīmurġ ḥasreti Süleymānuñ içinde daġ ola, tā ḳıyāmete ḳala. (c35/v16)

Rivayete göre simurg, Hanzala bin Safvan a.s devrinde bir çocuğu kapıp götürmüş, bunun üzerine Safvan peygamberin duasıyla Allah onu insanların arasından alarak Kaf dağına atmıştır. Bu suretle halk arasında ismi var cismi yok bir mahluk olarak kalmıştır (Ceylan, 2007, s. 31). Simurgun kendisi gibi yumurtasının da büyük oluşundan, yüksekten uçuşundan ve fil, sıçan, devlengeç gibi yaratıklarla beslendiğinden bahsedildikten sonra sözü edilen anlatıya da eserde

ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Simurgun bir çocuğu kaptığı için Hanzala peygamberin duasıyla metinde *Cezîre-i Billur* olarak adlandırılan hiçbir insanın olmadığı bir adaya bırakıldığından söz edilmiştir:

> Yā Süleymān, Loḳmān-ı Ḥakīm çün didi, ammā kim ben daḫı gördüm. Tārīḫde kim ʿanḳā-yı maġrib bir ḳuşdur kim aña sīmurġ dirler. Gün batduġı yirde olurdı. Ġāyet ʿaẓīm, uludur. Yumurdası bir ṭaġ bigi olur. Ġāyet ıraḳ uçar. Ve fīl, ḳapar, devlüngeç, sıçan, ḳapar bigi zemān-ı ḳadīmde varıdı. Ādem-i Ṣafī devrinde tā kim Ḥanṭal devrine ḳaldı. Ḫalḳı incitdi. Ḥattā bir gün bir gelincegi ḳapdı. Yarındası gūyā kūsın daḫı ḳapdı. Ol ḫalḳ acıdı. Ol vaḳt Ḫanṭala bin Ṣafvān peyġāmber idi ʿaleyhi's-selām. Duʿā itdi, (21) Ḥaḳ teʿālā anı baḥr-i muḥīt içinde bir aṭa vardur, Cezīre-i billūr dirler, anda bıraḳdı ki hīç ādemī varmaz. Fīl, kerkeden, cāmūs, bebr dürlü cān-averler anda çoḳdur. Anı yir. Ḳaçan kim uçsa sīl bigi [2]ḳanadların gürledür. İki biñ yaşar, biş yüz yaşayıcaḳ avlanur. (c35/v44a-b)

Efsaneye göre her kuştan bir özellik alıp otuz kuşun özelliğini taşıdığı için *sîmurg*, otuz kuşun her birinden bir tüy aldığı için de *sîreng* olarak anılır (Yıldırım, 2008, s. 623-627). Metinde bu efsaneye de tesadüf edilmektedir. Simurgu kaybeden kuşlar onu aramak için yola koyulur, her bir kuş farklı mekânlardan ona ait bir iz bulduğu iddiasıyla kendi tabiatına uygun bir yün alarak döner. Netice itibariyle bulunan yünler farklı farklı olsa da hepsi simurga aittir:

> Her birisi bir yire varup sīmurġı isteyüp bir yüñin bulup nişān alup getürdükleri yüñleri sīmurġ naẓarına getürüp ḳodılar. Sīmurġ ḳuşlaruñ aḥvāline muṭṭaliʿ olup ḳażiyyeyi bilüp ol yüñlerine naẓar ḳılup kendünüñ itdügin bilüp daḫı luṭfıla cevāb virüp didi kim: "Yā murġān, bu yüñlerüñ ser-cümlesi benüm yüñlerümdür ki varup bulmışsız, nişān almışsız. Ammā kim Ḥaḳ teʿālānuñ ḥikmetile ol ḳādirüñ ḳudretile her biriñüzüñ ḫāṭırı tesellā olmaġıçün kendüzüñüz muḳābelesinde yüñi kendüye göre bulmış nişān. Nite? Ġurāb kendüye göre ḳara yüñüm naṣīb olmış. Ṭāvūsa kendünüñ şekline, şemāyiline göre heft-reng yüñüm bulmış. Bülbül yine aʿżasınuñ yüñine göre bozca gök reng yüñüm bulmış. Kerkes daḫı pīr-i murġāndur, ṣaru aḳ yüñüm bulmış. Maʿa'l-ḳıṣṣa, her biriñüzüñ eline giren kendünüñ vaż'ʿ-ı endāmına göre bulmış. Ṣānīʿ ṣunʿın āṣikāre ḳılmış. Ammā kim cümlesi benüm yüñlerümdür. (c35/v58b-59a)

2.1.1.1. Tavus

Sorgucu, rengarenk tüyleri ve kuyruğu ile kuşlar âleminin en güzellerinden biri olarak bilinir. Cennet kuşu olarak da anılan tavus, önceleri cennette yaşarken kendisine melek şeklinde görünen şeytan onun güzelliğini övmüş, ona cennete girip Allah'ı görmenin bir yolunu bulursa kendisine üç önemli bilgi vereceğini, bu bilgiler sayesinde hiç yaşlanmayacağını, hastalıklardan etkilenmeyeceğini ve asla cennetten çıkmayacağını söylemiştir. Şeytanın yalanlarına kanan tavus onu yılanla tanıştırmış, şeytan da yılanın hilesiyle cennete girmenin yolunu bulmuştur. Akabinde de Hz. Havva'yı kandırarak yasak ağaçtan yemesini ve Hz. Âdem ile cennetten kovulmalarına neden olmuştur (Ceylan, 2007, s. 228-229; Yıldırım, 2008, s. 676). Bu olaydan sonra da tavus kuşunun güzel sesi kaybolmuş ve ayakları çirkinleşmiştir.

Süleymân-nâme'de tavus hakkındaki bu rivayet ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Tavusun cennetteyken hurilerle cennet kapıcısı olarak kabul edilen Rıdvan meleğini bile hayrete düşürecek kadar güzel sesli oluşundan ve ayaklarının kızıl yakut renginde olduğundan söz edilmiştir:

> Ṭāvūs eydür: "Yā Süleymān, behiştdeyiken bir elḥānum varıdı, dile gelüp Ḥaḳ teʿālāyı tesbīḥ idincek ḥūr u ġılmān Rıżvān-ı vildān benüm āvāzuma müteḥayyir olurlarıdı. Ve ayaġum daḫı ḳızıl yāḳūt rengindeyidi. (c35/v50a)

Ancak ona bahşedilen iki nimet Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılmalarında dahli olduğu gerekçesiyle Allah tarafından geri alındığı için tavusun güzel sesi kaybolmuş, kızıl yakut renginde olan ayakları ise çirkinleşmiştir:

> Ammā kim uçmaḳdan çıḳıncaḳ Ādemüñ, Ḥavvānuñ ʿa.s. ve daḫı yılanuñ, şeyṭānuñ ʿaleyhi'l-laʿnetü her nesnesi kim eksildi. Benüm daḫı bu iki nesnem eksildi. Ol benüm ki ṭāvūsam ḫūb āvāzum ve daḫı ayaġumuñ rengi, zīneti (c35/v50a)

Renk, gösteriş, güzellik, böbürlenme, ihtişam ve kendini beğenmenin sembolü olan tavus kuşu, onca güzelliğine rağmen ayakları çirkin kılınmıştır. Tavus her ne kadar güzel renkli tüyleri ve uzun kuyruğuyla kendini beğense de çirkin olan ayaklarını gördüğünde cennetten kovuluşunu hatırlar ve ah eder (Ceylan, 2007, s. 228-229). Metinde tabiatı gereği *kendi nefsini beğenir* olarak nitelenen tavusun dişisine kur yapmak için güzel renkli tüyleriyle türlü hareketler yaptığından, ancak sesinin ve ayaklarının kötü oluşuna ise daima hayıflandığından söz edilmiştir:

> Yā ṭāvūs, ṭāvūsuñ mizācı, ḫāṣṣası nedür? Daḫı beyān eylegil, bilelüm." didi. Ṭāvūs cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān-ı zemān, ṭāvūs ḳuşınuñ aḥlāḳı ṭabīʿatındadur kim kendü nefsini begenür. Cevelān ider. ʿAle'l-ḫuṣūṣ kim dişisinüñ naẓarına ḳarşu ṭurup cevelān ḳıla. Envāʿ-ı ḥarekātıla cevelānlar ḳılur. Ṭırnaġıla başı üstine kim ol laṭīf renglerile ki Allāh teʿālā bizüm cinsümüzi eylemişdür kim vaṣfumuz dile gelmez. Meger kim görile. Velākin yā Süleymān, iki nesneye yirünürüz. Birisi bu kim āvāzumuz kerīh durur. Biri bu kim ayaġumuz zişt durur. (c35/v50a)

Hz. İbrahim, öldükten sonra insanların tekrar nasıl diriltileceği konusunda kalbinin mutmain olması için Allah'ın kendisine bir mucize göstermesini diler. Bunun üzerine Allah Hz. İbrahim'e dört kuş tutup onları kesmesini ve her bir parçasını bir dağ arkasına bırakmasını emreder. Kuşlar İbrahim çağrısı üzerine Allah'ın emriyle dirilir (Ceylan, 2007, s. 228-229). Firdevsî, eserinde bu olaydan da söz ederek tavus kuşunun sözü edilen dört kuştan biri olduğunu ifade etmiştir:

> İbrāhīm peyġamber ʿaleyhi's-selām bir ṭāvūs, bir ḳarġa, bir ḫurūs ve bir gügercin ṭutdı. Her birisini dörder pāre itdi. İletüp her birini bir ṭaġ başında ḳodı. Daḫı bir kerre Allāh teʿālā iẕnile bir yire gelüñ diyüp çaġırdı. Buġur her pāre yirlü yirinden ṭurup varup daḫı dirildi. (c34/v11b)

2.1.1.2. Kuknus (Kaknüs)

Yunanca *kuğu* anlamındaki *kiknos* kelimesinden gelmektedir. Tüm dünya mitolojisinde güzelliğin sembolüdür. Şark efsanelerinde Hindistan'da yaşadığına inanılan tüyleri rengarenk olan mitolojik bir kuştur. Yükseklerde uçarken rüzgârın gagasında bulunan 360 delikten geçmesiyle türlü sesler çıkarır, bu sese toplanan kuşlardan bazılarını yiyerek bin yıl ömür sürermiş. Bin yıl dolduğunda pek çok çalı çırpı toplayıp üzerine çıkarak içli içli ötmeye başlar, bir süre sonra cezbeye gelip kanat çırpışlarıyla odunları tutuşturur ve yanarak kül olurmuş. Külleri arasından çıkan bir yumurtayla yeni bir kaknüs doğarmış (Ceylan, 2007, s. 134-135). Bu olay bazı farklılıklar barındırmakla birlikte *Süleymân-nâme*'de şu şekilde anlatılmaktadır:

> Yā Süleymān, ḳuḳnūs ḳuşınuñ ġāyet çoḳ yaşayanınuñ ʿömri biñ yıl olur. Ve ġāyet az yaşayanuñ ʿömri biş yüz yıl olur. Ammā kim cemīʿ ʿömürlerinde cimāʿ itmezler. İllā kim ḥīn-i mevtde ölümi gelincek ol ḳadar odun cemʿ idüp bir muḥkem yuva yapar kim ol yuvanuñ aġaçların biñ deve çekmeye. Çünkim yuvasını yapar daḫı dişisile anda ʿömr sürerler. Vaḳtī kim helāke yüz ṭutsa dişisile irkegi cimāʿ iderler. Tā kim cihānda tevālüdümüz ve tenāsülümüz ḳalsun, diyüp cimāʿ iderler. Cimāʿı daḫı şöyledür kim ikisi birbirile burunlarını sürerler. Ol ḳadar kim burunlarından od çıḳar. Daḫı ol cemʿ olan odunlaruñ üstüne düşer. Odun yanar, ol ikisi odunla bile yanup kül olurlar. Andan ṣoñra Ḥaḳ teʿālānuñ emrile ol ḳuḳnūsuñ külünüñ üzerine yaġmur yaġar. Yaġmur diñdükten ṣoñra bu ḳuḳnūs külünüñ arasından çoḳlıḳ kurdcuġazlar olur. Ḳanadları biter, ammā kim sehl müddet içinde cümlesi helāk olur. Hemān bir dişisi ve bir irkegi ḳalur. Ḳanadlanurlar, uçarlar. Anlar daḫı müddetile ḳuḳnūs olurlar. (c34/v43b)

Görüldüğü gibi kaynaklarda kuknus kuşunun dişisinden hiç bahsedilmemekte, kanat çırpma olarak geçen bilgi ise metinde kuknus kuşunun dişisiyle burunlarını sürtmeleri şeklinde geçmektedir. Anlatının devamında Hz. Süleyman'ın kuknusa o an meydana çıkan ateşten neden kaçıp kurtulmadıklarını sorması üzerine, kuknus cima

lezzetinden ateşi hissetmediklerini, bu sebeple sadece ecelleri gelince cimayı arzuladıklarını söyler:

> Yā Süleymān, ol vaḳt kim cimāʿ itmelü olsalar minḳārlarından cimāʿ iderler. Nitekim ḳuzġun daḫı minḳārından cimāʿ iderler. Ol minḳārlarını biri birine sürüp cimāʿ iderken od daḫı çıḳar. Ammā kim cimāʿ leẕẕetinden Ḥaḳḳun ḳudretile ol od çıḳup vucūdlarını yaḳup kül ider. Henūz helāk oluncaya dek cimāʿ leẕẕetinden ṭuymazlar, helāk olurlar. Anlaruñ ölümüne sebeb cimāʿ olur. Ol sebebden ʿömürlerinde cimāʿ itmezler, tā kim ecelleri gelmeyince. Çünkim ecelleri yaḳın gele, göñülleri cimāʿ isterler. (c34/v44a)

Kuknus *Süleymân-nâme*'de *yırtıcı ḳuşların reisi* (c34/v13b) olup simurg ile birlikte *sultân-ı murgân* (c34/v23b) olarak zikredilir. Ayrıca karga türünden kuşların çavuşu mesabesindedir. Tavus ve simurg ile birlikte Hz. Süleyman'ın hemen her meclisinde bulunan, ona en yakın olan kuşlardandır. Diğer kuşlar Hz. Süleyman'a bir şey arz etmek istediklerinde kuknusu aracı kılarlar.

Metinde kuknusların ana vatanını olarak Hindistan gösterilmesinin yanı sıra, orada sayısız kuknus kuşunu içinde barındıran *âlem-i kuknûsiyye* (c34/v14a) adında bir yer olduğundan ve kuknusların şekil olarak kekliğe benzeyen, deve kuşu büyüklüğünde olan ancak uçamayan bir mahluk yiyerek beslendiklerinden bahsedilir. Yine bu mekânda farklı farklı renklerde yetmiş iki budağı olan ve her budağında üzüm, hurma, incir gibi farklı yemişlerin bittiği bir ağaçtan söz edilir. Bu ağacın doğu tarafında *âb-ı hayât* (c34/v14b) olarak nitelendirilen kardan soğuk, şekerden tatlı ve miskten daha güzel kokan bir su akmaktadır. Hasta olan kuknusların bu sudan içtiklerinde Allah'ın izni ile şifa bulduklarından söz edilmiştir.

2.1.1.3. Kerkes (Nesr)

Farsçada *dejkak* denilen akbaba şiirimizde kerkes ve nesr olarak anılır. Kartalla birlikte yırtıcı kuşların en iri türlerindendir. Leşle beslenip küçük memeli hayvanları avlar. Baş ve boyunları bu yüzden kısmen çıplaklaşmış, ince tüylerle kaplanmıştır. Kuduz gibi birçok hastalığa bağışık oldukları ve hayvan leşlerini kısa zamanda ortadan kaldırdıkları için bir nevi çöplük görevi yaparlar. Kuşların ulusudur ve arif bir kuştur. Ancak leş yedikleri için eti haram sayılır. Uzun ömürlü oldukları için Araplar bir kimsenin uzun ömürlü olmasını dilediklerinde akbabadan daha uzun ömürlü ol derler. Şiirimize en belirgin özelliği olan leşle beslenmesi yönüyle konu olur (Ceylan, 2007, s. 27-29).

Süleymân-nâme'de kerkes cinsi kuşlar hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Metne göre kerkes kuşuna uzun ömürlü oldukları için kuşlar atası manasında *Ebu't-tayr* denmektedir. Sarp dağların bulunduğu *Nesrân*[1] şehrinde yaşar. Yüksekten ve hızlı uçar, yuvalarını insanların ulaşamayacağı yüksek yerlere yapar. Çok oburdur, o kadar çok yer ki birkaç denemeden sonra ancak havalanabilir. Yaşları ilerledikçe gözleri görmez oldur. İnsan safrası bulup gözlerine sürerek görme duygusunu kuvvetlendirir. Kerkes cinsi kuşlar, yumurtalarını yediği ve yavrularını öldürdüğü için yarasadan çok korkar. Yarasadan korunmak için yuvalarına çınar yaprağı bırakır. Zira çınar yaprağı veya ağacının bulunduğu yere gelen yarasanın gözleri kör olur. Bazı kerkes kuşları cima etmez, erkeği dişisine baktığında hamile kalır ve yumurtlar. Ancak bunun için de *Nesran taşı*na ihtiyaç vardır. Dişisi bu

taşı gördüğü zaman yumurtlayabilir. Daha sonra yumurtayı kendilerine yakın bir yere güneşin ısıtması için bırakırlar:

> Ve daḫı yā Süleymān kerkesüñ ʿömri uzun olur. Anuñiçün Ebu'ṭ-ṭayr dirler. Yaʿnī ḳuşlar atası dimek olur. Ve daḫı kerkes yuvasını yüce yirde yapar. Ḳayalar üzerinde ve yüce ṭaġlar üstünde kim ādem eli aña irmeye. Ve daḫı ġāyet tīz uçucı ve yüksek uçucı olur. Ammā kim çoḳ yiyici olur. Ol ḳadar yir kim uçamaz olur, bir zemān seker. Tā andan ṣoñra bir iki ḳarış yuḳaru ḳalḳar, yine düşer. Bir zemān daḫı şöyle ider, andan uçabilür. Vaḳt olur kim gözi görmez olur. Çoḳ yaşaduġından ol vaḳt varup ādem ödin bulup gözüne sürer, gözleri ḫoş olur. Ve hem ḳatı yüreklü olur kim hīç nesneden ḳorḳmaz. İllā kim yarasadan ḳorḳaruz. Be-ġāyet çoḳlıḳ şerri ṭoḳunur." didi. Süleymān Ḥażreti ʿa.s. ṣordı kim: "Ne vechile ziyān iderler?" Cevāb virdi kim: "Yā Nebiyy'allāh, bizüm ṭāyifemüz yaʿnī kerkes cinsi yuvasına ḫizmet iderken baʿżımuz var durur kim cimāʿ itmez bāḳī ḳuşlar bigi. Ammā kim irkegi naẓar itmekile dişisini toḫm ṭutar, yumurtlar. Yumurdasın başmaz gine yaḳın yirde ḳor. Tā kim güneş ḥarāretile ḳıza. Ve çünkim dişisi yumurdaya gelse yumurtlayumaz, ʿāciz olur. Bu Nesrān ṭaşını kim ḥażretüñe getürdüm. Tā kim bu cins cevheri irkegi bulup dişisinüñ naẓarına getürmeyince yumurtlayımaz. Ḳaçan kim irkegi bu cevheri bulup getürse, dişisi anı görse, hemān-dem ḥaml ẓāhir olup yumurtlar. Ve daḫı yarasadan ḳorḳaruz. Zīrā kim yā Süleymān ḳaçan kim yarasa kim gelüp yumurdamuzı bulsa yiydin olur. Ve yā ḫoẕ yavrumuzı bulsa helāk ider. Eyle olsa varup çınar yapraġı getürürüz. Yuvamuza üzerinde ḳoruz. Zīrā kim yarasa çınar yapraġından ve aġacından şöylele ḳorḳar. Nitekim bizüm cinsümüz yarasadan nice ḳorḳarsa çınar yapraġı olduġı yire yarasa gelmez. Ve eger gelürse gözleri kör olur. (c34/52b)

Kerkes kuşu Hz. Süleyman'ın huzuruna geldiğinde tahtının dibine hediye olarak Nesran taşı adında bir cevher bırakır. Kerkes kuşunun dilinden anlatılanlara göre, bu taş Yemen'de bulunan Nesran dağında bulunmaktadır. Hamile kadın zorluk çekiyorsa bu taşı suyun içine bırakıp içerse kolaylıkla doğurur. Dövülerek toz hâline getirilip yaraya bırakılsa yara çabucak iyileşir. İnsan ya da hayvan vücudunda kalan oka Nesran taşının tozu, tavşan yağıyla merhem yapılıp sürülürse

[1] Suudî Arabistan'ın güneyinde Yemen sınırında bulunan bir şehirdir.

okun ucunu kolayca çıkarılır. Zehirlenen birisi Nesran taşını ezip çetük[1] yağıyla birlikte içerse faydası olur:

> Kerkes daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, bu cevherüñ aṣlı Yemen Ṭāyifde durur bir ṭaġda olur kim aña cebel-i Nesrān dirler. Ḫāṣıyyeti budur kim bir ḥāmile ḫātūn kim ḥamlinde düşvār olsa defʿi bu ṭaşı ṣuya bıraġup ṣuyun içürseler āsānlıġıla ṭoġura. Ve eger zaḫmıçün dögüp bir pāresin cirāḥata ekseler, cirāḥatı bitüre. Ve eger kim gevdesinden bir ādemüñ ve yā bir ḥayvānuñ oḳ demreni ḳalsa bu ṭaşı dögüp un bigi idüp daḫı ṭavṣan yaġıla yaḳu idüp ol zaḫmuñ aġzına ursalar demreni çeke çıḳara. Ve daḫı eger kim zehr içmiş ādem bu cevheri ezüp çetük yaġıla içse nāfiʿ ola. (c34/51a)

Geleneksel tıbba dair verilen bilgilerde kerkes kuşunun birçok faydasının olduğu görülmektedir. Metne göre kerkes kuşunun kalbini kurutup bir kurt derisine sararak yanında gezdiren kişi heybetli görünür, halk tarafından sevilir ve bir isteği varsa padişahlarca kabul olur. Kalbi kurutulsa veya yakılarak kül hâline getirilip göze sürülse gözden akan suyu yok eder.

Yine kalbini ya da beynini katran ve zeytinyağı ile karıştırıp cüzzam hastalığına yakalanmış, kaşları ve kirpikleri dökülen kişinin burnuna damlatılırsa faydası olur. Kerkes kuşunun karın boşluğundaki yağ eritilip balla göze merhem gibi göze çekilirse iyi gelir. Yine inciğinden[2] alınan ilik balla karıştırılıp göze sürüldüğünde göz ağrısına ve iltihabına fayda verir:

> Yā Süleymān, kerkesüñ ḫāṣṣası budur kim ḳaçan kim kerkesüñ yüregin ḳurudup ḳurd derisine ḳoyup bile götürse ḫalḳ içinde maḥbūb ola ve heybetlü ola. Pādişāhlar ḳatında ḥāceti maḳbūl ola. Yırtıcı cān-āverlerden aña ziyān degmeye. Ve daḫı eger kim ödin alup ḳurudup ve yā ḫod yaḳup külini göze çekseler gözden gelen ṣuyı defʿ ide. Ve eger ödin ve dimāġın ḳaṭrānıla ve bir pāre zeyt yaġıla ḳarışdurup daḫı ṣol cüẕām olup ḳaşları ve kirpükleri dökülmiş kimesnenüñ burnına ṭamzursalar fāyide ḳıla. Ve daḫı eger kim iç yaġın eridüp engübīnile

[1] Kedinin çok sevdiği, kokusu sümbüle benzer bir ot.
[2] Diz kapağı ile topuk arasında kalan yer.

göze çekseler fāyide ider. Ve daḫı eger incüginüñ iligin alup balıla ḳarışdurup göze çekseler remede fāyide ḳıla (c34/54a)

2.1.1.4. Ukab/Tavşancıl (Kartal)

Arapça'da *nesr*, kimi Türk lehçelerinde ise *bürküt* olarak adlandırılan kartal, etobur bir kuş olarak kuşların kralı sayılır. Vücut yapısı itibariyle uzun kanca gibi aşağı kıvrık keskin ve kuvvetli bir gagaya, iri tırnakları olan güçlü ayaklara ve uzunca geniş kanatlara sahiptir. Yuvasını sarp ve yüksek yerlere yapan kartal, iyi bir uçucu olarak çok uzun süre havada kalabilir. Yırtıcıların en korkuncudur. Yılda üç tane yumurtlar, yavrusunu otuz günde çıkarır. İslam astrolojisinde kartal, koç burcunun kuzeyindeki takım yıldızının sembolüdür. Divan şiirinde *ukâb* ve *nesr* adlarıyla anılan kartal, asaleti ve alıcılığıyla memduhu övmede teşbih unsuru olarak kullanılır. Ukab burcunun birinci dereceden yıldızı olan *nesr-i tâir* de şiirlerde en fazla anılan gök unsurlarından biridir (Ceylan, 2007, s. 150-153; Serin, 2011, s. 652).

Süleymân-nâme'de ukab cinsi kuşlar hakkında da diğer kaynaklarda tesadüf edilmeyen bazı bilgilere yer verilmektedir. Ukab kuşunun diliyle aktarılanlara göre, *sultân-ı murgân* olarak nitelendirilen simurg ve kuknustan sonra mertebe olarak diğer kuşlardan üstün olduğundan, ukabın türünün geceleri uçarken kanatlarından ateş çıktığından ve havadan gördükleri aslanları ve yavrularını pençe vurmak suretiyle öldürüp onların kanlarını içerek beslendiklerinden söz edilmektedir:

ʿUḳḳāb eydür: "Yā Süleymān, senüñ devletüñde cemīʿ ḳuşlaruñ ḳuḳnūsıla sīmurġdan ġayrı kim bular sultān-ı murġān durur. Ol ikisinden ġayrı ḳuşlardan üç mertebe üstünem. Evvel bu kim şecāʿatüm ol ḳadardur kim ḳaçan bir ḳaġan arslan görsem hevā yüzünden anuñ üzerine ḳanad açup şaḳıyup ġıjıldu ḳılup inüp ol arslanı ururam, helāk iderem, ḳanın içerem. Ve yā ḫoẕ enügin

> ṣarḳıdup alup hevaya çıḳaram. Bir senge urup bir yirden daḫı üzerine inüp pençe urup yırtup ve ṭartup anuñ da ḳanın içerem, yire saçaram ve kiceyile uçsam ḳanadlarumdan od çıḳar. (c34/v24a)

Ukab kuşunun Hindistan'da bulunan ve *Zühûn/Zehven* adı verilen bir dağda yaşadığı söylenir. Bu dağ *Kaf* dağından ve *Elbürz* dağından daha yüksek olup üzerinde Hz. Âdem'in yaklaşık seksen arşın uzunluğundaki ayak izleri mevcuttur:

> "Yā ʿuḳḳāb, ḫaber virgil baña kim vaṭanuñ ne ṭaġdadur?" didi. ʿUḳḳāb daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, benüm mekānum Zühūn ṭaġındadur kim Hindūstāndadur. Ve cemīʿ ʿālem içinde andan yüce ṭaġ yoḳ durur. Meger kim kūh-ı Elbürz ola ve yā ḫod Ḳāf ṭaġı ola kim Ādem-i Ṣafī ʿaleyhi'ş-selām kim senüñ ceddüñdür. Yā Süleymān, ḳademinüñ eşeri anda ṭurur. Ve her ḳademi Ādemī-zād erişile seksen eriş durur. (c34/v23b)

Ukab kuşu kendisini *pâk-dâmen* (temiz, namuslu) olarak niteler ve dişisinin yumurtlayacağı zaman gayet yüksek bir dağa yuva yaptıklarından söz eder. Eserde verilen bilgiye göre yumurtlama esnasında erkeği, dişisinin çektiği zorluğu gidermek için sözü edilen *Zühûn* dağından Hindistan cevizi büyüklüğünde bir taş getirip onun yanına bırakır ve bu sayede dişisi kolayca yumurtlar. Ancak üçten fazla yumurtlamaz. Diğer kuşların hepsi yirmi gün yumurta üzerinde yatarken Ukab cinsi otuz gün yatmaktadır. Bu sürenin sonunda yumurtalardan üç yavru çıkar. Anne ukab ikisini kabul eder, diğerini erkeği alıp yuvanın dışında bir yere bırakır. Bırakılan yavru ukabı Lorı kuşu (kâsirü'l-izâm) gelip alır ve o besler:

> Pāk-dāmenem ve hem pāk-dāmeni severem. Süleymān didi kim: "Nite?" ʿUḳḳāb eydür: "Yā Süleymān, ʿuḳḳāb cinsünüñ çünkim dişisi yumurtlamaḳ dilese āşiyānemüz kim be-ġāyet yüce ṭaġda ve yüce ḳayada olur. Anuñ bigi kim ol diyārda andan yüce ṭaġ olmaya. Vaḳtī kim dişimüz yumurda yumurtlamaḳ dilese be-ġāyet zor çeker. Zīrā kim yumurdası be-ġāyet büyük durur. Pes irkegi varup Hindūstānda ol benüm ṭurduġum ṭaġda bir ṭaş var durur. Hindūsitān ceviz ḳabı deñlüdür. Ol ṭaşı irkegi alup dişisinüñ yanına getürür. Dişisi ol ṭaşı görücek der-ḥāl yumurtlar. Ammā kim üç yumurdası olur. Artuḳ

> ziyāde olmaz. Yuvasında ol ṭaş ḳalur ve hem cemī‘ ḳuşlar yumurdasın yigirmi gün başar. Ammā bizüm cinsümüz ‘uḳḳāb aşlı otuz gün temām başar. Andan şoñra kim üç yavrusı çıḳsa ikisini ḳabūl ider, birisini ḳabūl itmez. Yuvasından alup irkegi yuvasınuñ yanında bıraġur. Kāsirü’l-‘iẓām dirler ammā kim Türk dilince lori dirler, bu lorı ḳuşunuñ ‘ādeti bu durur kim ḳanda anasuz yavrı bulsa bisler. (c34/24b)

Yaşı ilerledikçe tırnakları uzadığı için ukab kuşları avlanamaz ve çabucak helak olur. Bu durumda yavruları yaşlı ukabı alıp suyu saf ve temiz olan bir pınar kenarına götürerek yıkarlar. Avladıklarından getirip ona da yedirirler ve ölene kadar onu koruyup gözetirler. Bu hasletiyle diğer kuşlardan ayrılan ukab cinsinin ana ve ata hakkını bildiği ifade edilir:

> ‘uḳḳābuñ atası ve anası kim ḳocalsa içinden birisinüñ yaşı ölüm ḥaddine varsa zīrā ‘uḳḳāb zīyāde yaşayıcaḳ zebūn olur. Neden? Anuñçün kim ne ḳadar kim yaşasa minḳārı uzun olur, av avlayımaz olur. Tīzcek helāk olur. Pes yavruları ol pīr olan ‘uḳḳābı nevbetce götürürler. Ġāyet ṣāfī bıñara ve ṭuru ṣulara iletürler. Çirkin ve mirkin yurlar. Daḫı tā ölünce anuñçün ṣikār iderler, getürürler, yir. Tā ölünce bislerler. Nevbetce ne ḳadar yavrusı varısa görüp ve gözedüp terk itmezler. Ana ve ata ḥaḳḳını bilürler. Bāḳī ḳuşlar gibi degüldür. (c34/24b)

Süleymân-nâme’de geleneksel tıpa dair de önemli bilgiler verilmektedir. Ukab kuşunun kanadı ateşte yakılırsa dumanından akrep ve yılan gibi küçük haşereler kaçar. Gübresi ateşte ısıtılırsa ya da sirke ile karıştırılıp üç kere içirilirse *bezeme*[1] hastalığına iyi gelir. Ukab kuşunun kafasını yanında taşıyan hamile kadın çabucak doğurur. Eti turp suyu ile karıştırılarak pişirilirse göğüs ağrısına (zâtü’l-cenb) fayda verir:

> Yā Süleymān, ‘Uḳḳābuñ ḫāṣṣası budur kim yilegin oda dütüzseler uşacuḳ cānaverler ‘aḳreb bigi ve yılan bigi ṭaġıla, gide ve daḫı tersi ḫarıla mülemma‘ ḳılup ve yā sirkeyile bezemeye içürseler üç kerre

[1] Vücutta şiş ve kızartılarla beliren bir çeşit deri hastalığı. 2. Kızıl hastalığı. 3. Firengi.

> nāfiʿ ola. Ve ḳafasını ʿavret götürse ḥamlini tīz vażʿ ide. Ve daḫı āb-ı turbıla mülemmaʿ ḳılup etin bişirüp yiseler, ẕātü'l-cenbe nāfiʿ durur. (c34/39b)

Ukab kuşu Hz. Süleyman'ın huzuruna gelirken beraberinde hediye mahiyetinde bir taş getirip onu tahtının yanına bırakır. Süleyman a.s. Lokman Hakim'e bu taşın ne olduğunu sorar. Bu, kırmızı taş bir *Fîrûze* taşıdır ve metinde bu taşa dair diğer kaynaklarda pek rastlanmayan ilginç bilgilere yer verilir. Lokman'ın ağzından aktarılan bu bilgilere göre, firuze taşı sahip olan kişiye ferahlık verir. Her sabah ona bakanın gönül aydınlığı artar. Firuze taşıyla macun yapılırsa zehrin zararını yok eder, sürme yapılırsa göz nurunu artırır. Firuze taşından bir yüzük takan kadın güzelleşir, saçları uzar ve iki oğlan çocuğu olur. Firuzeli gümüş yüzük takana sihir tesir etmez:

> Yā Süleymān, buña fīrūzec ṭaşı dirler. Bu bir cevher durur kim müferriḥdür. Her ki ṣabāḥ aña naẓar ide, gönlinüñ aydınlıġı arta. Ve daḫı yā Süleymān, eger maʿcūn düzseler zehrüñ żararın defʿ ider. Ve eger sürme düzseler, göze çekseler gözüñ nūrın arturur. Ḥükemā eydürler kim: "Eger yüzük ḳaşını düzdürüp bir ʿavret kendü de götürse ṣūreti ḫūb ola ve ṣaçları uzun ola, iki ḳucaġında iki oġlan ola. Ve daḫı ol muṣavver yüzük ḳaşın gümiş yüzüge berkidüp kendüde götürse siḥr aña eṣer ḳılmaya. (c34/v23a)

2.1.1.5. Şahin

Şahan, *laçin* ve *şunkar* olarak da anılan şahinler orta boylu gündüz yırtıcıları olarak gagası kıvrık, tırnakları kuvvetli, başı büyük, gözleri iri, göğsü geniş, kanatları uzun bir yapıya sahiptir. Laçin *Kutadgu Bilig*'de alplık sembolüdür. Osmanlı devrinde kullanılan av kuşlarının en önemlilerinden biridir. Şahin genellikle yırtıcı ve avcı bir kuş olması yönüyle şiirimize konu olmuştur (Ceylan, 2007, 223-224).

Süleymân-nâme'de ismi sıkça geçen kuşlardan birisi de şahindir. Şahin, ukabla arasındaki anlaşmazlığın halli için Hz. Süleyman'ın

huzuruna gelir. Bu esnada Hz. Süleyman ile şahin arasında geçen konuşmada, şahin kuşunun Magrib Deryasının[1] kaynağı olarak nitelenen ve adına *Nabtış* denilen bir yerde yaşadığı bilgisine yer verilir:

> "Yā bāz, senüñ maḳāmuñ ḳanda durur ve ne yirde olursın?" didi. Ṣāhīn daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, benüm maḳāmum Maġrib deryāsınuñ menbaʿı kim aña Nabṭış dirler. Ol baḫr-i siyāhuñ çıḳduġı yirden ışra balçıḳ deryāsı var durur. Anda bir ʿaẓīm ṭaġ var durur zulumāt cānibine yaḳın, anda oluruz. (c34/v40a)

Şahin Hz. Süleyman'ın huzuruna gelirken beraberinde ona hediye olarak bir taş getirir. Hz. Süleyman'ın bu taşın hususiyetlerini sorması üzerine şahinin ağzından verilen cevapta ilginç bilgilere tesadüf edilmektedir. Şahin sözü edilen taşa cemset dendiğini, beyazla kızıl arası bir renkte olduğunu, şayet bu taştan bir kadeh yapılsa onunla içilen içkinin sarhoşluk vermeyeceğini, bu taşı başının altına koyup uyuyanın güzel rüyalar göreceğini ve cemset taşından yapılmış yüzüğü yanında taşıyan kişinin her daim muzaffer olacağını söyler:

> "Yā şāhīn, bu getürdügüñ ḥacer ne ḥacerdür ve ḫāṣıyyeti nedür ve ḳanda elüñe girdi?" didi. Şāhīn ḳuşı eydür: "Yā nebiyya'llāh, bu ṭaşa cemset dirler. Bir cevher durur kim rengi ḳızıllıġla aḳlıḳ arasındadur ve anuñ ḫāṣṣası oldur kim eger andan bir ḳadeḥ düzseler ve ol ḳadeḥden ḫamr içen kişi esrimeye ve mest olmaya ve eger kim pārelerin daḫı ḳadeḥe ḳoysalar yine ol ḳadeḥde ḫamr nūş iden mest olmaya ve ol ṭaşı başı altında ḳosalar daḫı uyusalar eyü düşler göreler. Ve her kim ki bu cevherden yüzük ḳaşın düzüp götürse, her ḳanda kim varsa muẓaffer ola. (c34/v39b-40a)

Eserde ukabın ağzından verilen bir diğer bilgide ise şahin cinsinin bazı yönleriyle diğer kuşlardan aşağı kaldığı söylenir. Bütün kuşların erkeği iyi olup dişisine karşı baskın bir yaratılışa sahipken, şahinlerin dişisi iyidir ve erkeğine baskındır:

---

[1] Atlantik Okyanusu

ʿUḳḳāb daḫı didi kim: "Yā resula'llāh, bu bāz cinsi bir ṭā'ifedür kim üç vechile cemīʿ murġān içre maġlūb durur. Ḳuşlar bunı sevmezler. Maḥcūbdur evvel bu kim cemīʿ ḳuşlaruñ irkegi dişisine ġālib durur. Bunlaruñ dişisi irkegine ġālib durur. Ve cümlesinüñ irkegi eyü durur, bu şāhīn cinsinüñ dişisi eyüdür. (c34/v41a)

2.1.1.6. Sakka

Başında bulunan kırmızı, beyaz ve siyah tüyleriyle en iyi bilinen ötücü kuşlardandır. Otsu bitkilerin zengin olduğu ağaçlık alanlarda yaşar. Yuva yapmak için ayaklarını çok iyi kullanarak daha aşağılarda bulunan çalı çırpıları maharetle yuvasına taşıyan saka kuşunun bu özelliği Orta Çağ'da onu bir seyir kuşu hâline getirmiştir. Kafesteki küçük su kabı bir ipe bağlanarak aşağıya sarkıtılır ve susayan saka ayaklarını kullanıp yukarı çekerken ortaya çıkan görüntü çocuklar için eğlence kaynağı olurmuş. *Su dağıtıcısı* olarak anılması da kafesteki bu meziyetiyle ilişkilendirilmiştir (Ceylan, 2007, s. 206-207).

Süleymân-nâme'de (c34/v15a) Hindistan'ın *Serendip* şehrinde bulunan ve *Râhûvân* olarak adlandırılan dağ saka kuşunun vatanı olarak gösterilmektedir. Anlatılarda saka, hem bahrî kuşların ulağı hem de simurgun postacısı konumundadır. Onun emir ve isteklerini diğer kuşlara iletmek suretiyle simurg ile diğer kuşlar arasındaki iletişimi sağlar: *Sīmurġ eyitdi: "Yā saḳḳā ḳuşı, var baṭṭ-ı ābīye digil kim Süleymāna varınca ṣabr eylesün, kerem ḳılsun.* (c35/46a)

Kimi zaman da simurg, saka kuşunu kendi vekili tayin eder ve kuşlarla görüşmesi için onu gönderir: *Sīmurġuñ bu sözine ne dirsin? Saḳḳā ḳuşıla ḳuġı ḳuşın gönderdi kim benüm yirüme bunlaruñıla meşveret eylesün.* (c35/13b)

Saka kuşu Hz. Süleyman'ın huzuruna çıktığında ona hediye olarak bir bitki sunar. Süleyman a.s. ne olduğunu sorunca saka kuşu, bu bitkiye anber dendiğini ve su ağacın kokusu olduğunu söyler. Saka kuşunun konuşmasına göre bu bitkinin iki türü vardır. Biri Umman denizi kenarındaki pınar üzerinde biten bir ağacın kokusudur. Diğeri ise bir sığır türünün tezeğidir. Ancak iyi olanı pınarın üzerindeki anberdir:

> Yā Süleymān-ı zemān, buña ʿanber dirler kim Ṣu aġacınuñ būsıdur. İki nevʿ olur. Baʿżı var kim ʿUmmān kenārında bir bıñar vardur. Ol bıñar vardur. Ol bıñaruñ ṣuyı deñiz dibinden ḳaynar. Daḫı ṣunuñ üstünde çıḳar. Bir dürlü ṣıġır olur. Ol ṣıġıruñ tezegi olur. Ol daḫı ʿanber bigidür. Ammā kim ziyāde eyüsi ol bıñaruñ ʿanberidür. (c35/v15a)

Metinde Arapça olarak yazılan bir beyte atıf yapılarak saka kuşunun göğsünde acip bir halka olduğundan, bir kırba suyu devamlı kursağında gezdirdiğinden ve devamlı arkasına dönüp baktığından bahsedilir. Hz. Süleyman bunun sebebini sorar. Saka kuşu her daim gagası hacminde suyu yanında gezdirdiğini söyler. Arkasına dönüp bakması ise iki sebeptendir. İlki ölüm korkusundandır, acaba ölüm meleği nereden gelecektir diye arkasına bakar. İkincisi ise balık avlarken kaçırdığı balıkların arkasından çıkması ihtimaline karşın dönüp arkasına bakmasıdır:

> Yaʿnī ʿArab şāʿirleri dimişdür kim: "Ne ḳuşdur ol kim göksinde ḫalḳa ʿaceb olur. Zīrā kim bir meşk ṣuyı ḳurṣaġına alur gider. Ve daḫı senüñ içün eydürler kim gözi dāyim ardına dönüp baḳar. Nedendür kim bāḳī ḳuşlar gibi öñüne baḳmayasın?" didi. Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, aġzı ḳadar ṣuyı minḳārumda götürürem. Ammā kim ardumdan yaña naẓar ḳılduġuma iki maʿnī vardur. Evvel maʿnī bu kim melekü'l-mevti gözedürem kim ʿacebā ḳafadan mı gele ya ḫod yanumdan mı gele diyüp dāyim mevtden ḥazer ḳıluram. İkinci bu kim deñiz yüzinde ṣuda yüzüp balıḳ şikār iderken gözüm dāyim ḳuyruġumdan yañadur kim balıḳ öñümden çıḳar, ardumdan gelür. Anuñçün gözlerem ki gelen balıġı ṭutup şikār ḳılam. (c35/v15b)

2.1.1.7. Gügercin

Başına göre daha iri, yuvarlakça gövdesi olan ve hızlı uçuşuyla tanınan kuşlardır. Ötüşleri derin ve boğuktur. Her türlü tan, tohum ve böcekle beslenirler. Gübreleri çiçek ve sebzeler için faydalı bir ilaçtır. Yön bulma hisleri çok güçlüdür. Gittiği çok uzak mesafelerden yuvasını bularak dişisine tekrar döndüğü için zeki ve sadık bir kuş olarak bilinir. Rivayete göre Hz. Nuh'un tufandan sonra yeryüzünde yaşanabilecek bir yer araması için güvercini göndermesinden hareketle onun evcilleştirilen ilk hayvan olduğunu söyler. Osmanlı döneminde çok gizli bilgilerin haberleşilmesi için güvercinler kullanılmaktaydı. İslam kültüründe barışın ve iffetin sembolüdür (Ceylan, 2007, s. 98-104).

Metinde (c34/v11b) Hz. İbrahim'in öldükten sonra insanların nasıl diriltileceği konusunda kalbinin mutmain olmasını dilemesi üzerine Allah'ın Hz. İbrahim'e tutup kesmesini emrettiği kuşlardan birinin de güvercin olduğu zikredilir. Bu anlatının devamında Allah'ın Hz. İbrahim'e *gügercine digil kim hevā vü hevesden geçsün* (c34/v13a) dediği aktarılmış, böylece güvercinlerin heves ve arzularına olan düşkünlüğü vurgulanmıştır.

Başka bir bölümde (c34/v13b) simurg tarafından kuşlar arasında yapılan görev dağılımında kara üzerinde tane yiyen yaşayan kuşların beyliği tavusa verilmiş, güvercin de onun gözcüsü tayin edilmiştir.

2.1.1.8. Hurus

Kısa ve kalın gagalı, kısa kanatlı ve çok hızlı kanat çırpan tıknaz kuşların erkeğidir. Kırmızı ibiği ile dikkat çeker. Tek bir dişi ile yetinmez. Kuşlar arasında onun kadar cima eden yoktur. Şaşılacak nispette bir zaman algısı olup tan yerinin ağarmasıyla birlikte ötmeye başlar. Aslanın çekindiği seslerden biri de horoz sesidir. Hz. Peygamber Allah'ın sevdiği sesleri naklederken *Kur'ân* okunurken çıkan ses ve seher vakti tövbe edenlerin sesiyle birlikte horoz sesini de zikretmiştir. Eti helal sayılmakla birlikte horoz kesilmesi uğursuz sayılmıştır. Eski kültürümüzde horozla ilgili inanışların en dikkat çekeni *ḫurūs-ı ʿarş* inanışıdır. Bu inanışa göre Hz. Barî'nin her seherde öten, sesini cinler ve insanların dışında yerde ve gökteki her mahlukun işittiği bir horozu vardır. Onun sesini duyunda yeryüzündeki horozlar da ona tabi olarak öter. Kıyamet günü yaklaşınca Allah arş horozuna ötmeyi terk etmesini emreder. Böylece insanlar ve cinler hariç bütün mahlukat kıyametin yaklaştığını anlar (Ceylan, 2007, s. 98-104).

Eserde savaş başlayacağı esnada savaş aletleri çalınırken horozların da ötüşüyle (c34/30b) onların sesine eşlik ettiğinden söz edilir. Hz. İbrahim'in Allah'ın emri ile yakalayarak öldürdüğü kuşlardan (C34/11b) birisinin de horoz olduğu ifade edilmiştir. Bahsi geçen olayda Allah'ın Hz. İbrahim'e *ḫurūsa daḫı söylegil kim şehvet ārzūsından geçe* (c34/v12a) dediği aktarılarak horozun şehvetine olan düşkünlüğüne vurgu yapılmıştır. Simurgun yaptığı görev dağımıyla horoz tavusun veziri olarak tayin edilmiştir. (c34/v13b) Ayrıca metnin

bir çok yerinde *subh-ı sadık'*ın erişip tan yerinin ağarması her defasında horozların ötüşüyle birlikte gerçekleşmiştir.

2.1.1.9. Turrac

Keklik türü bir kuştur. Ancak keklikten biraz irice olup sülüne benzer. Farsçada *murg-ı rengîn* de denir. Yerli kuşlarımızdandır, eti nazik ve lezizdir. Yaklaşık 35 cm. boyu ile uçmaktan ziyade yürümeyi yeğler. Kendini gizleyebildiği çalılıklarla kaplı sulak ovalarda ve özellikle ılgınlar arasında yaşar. Tohumlar, taneler, üzümsüz meyveler ve böceklerle beslenir. Sadık bir kuş olarak bilinir, yıllarca yuvasını değiştirmez. Güzel sesli ötüşüyle ve etinin lezzetiyle şiirimize konu olmuştur (Ceylan, 2007, s. 236-237).

Eserde kuknus kuşlarının turaça benzer bir canavarla beslendiklerinden söz edilmekte (c34/14a) ve turaçın keklik ile sülün kuşlarıyla aynı karakterde kuşlar olduğu ifade edilmektedir:

> Keklik ü ṭurrāc u süglin şehriyār
> Cümlesinüñ ṭabʿı birdür ser-te-ser (c35/v18b)

2.1.1.10. Dogan

Arapçada *bâzî* olarak adlandırılan meşhur bir av kuşudur. Kerkenez, laçin, şahbaz ve balaban doğan türü kuşlardan sayılır. Kibirli, gösterişli, çevik ve çabuk parçalama özelliklerine sahiptir. Hiddetli bir mizaca sahiptir. Susuzluğa pek dayanamaz. Sık dallı ağaçların yükseklerinde yaşamayı sever. Eti haram sayılır. Gözüne su inen kimsenin gözlerine doğanın öd suyu damlatılırsa şifa bulur. Çocuk doğuramayan kadın doğan pisliğini suda eritip içerse hamile kalır.

Beyni sürme olarak kullanılır, ayrıca tavuk karası da denilen gece körlüğüne şifadır (Serin, 2011, s. 249-254).

Metinde dişi bir doğanın tavşancıl kuşuyla çiftleştirilmesi durumunda yumurtasından atmaca, atmaca ile çiftleştirilirse delice doğan, delice bir doğanla çiftleştirilirse de çaylak türü bir kuş çıkacağı bilgisi verilmektedir (c34/41b).

2.1.1.11. Lorı

Arapların *mükellefe* dedikleri kötü huylu, paralayıcı bir kuştur. Kemik kıran kuşu manasında *kâsirü'l-izâm* olarak da anılır. Avını sivri ve çengel gagası ile yırtıp parçalar. Yılda üç yumurta yumurtlayan tavşancıl kuşu üç yavru çıkarır. Bu üç yavrudan birini yuvasından dışarı atar. Loru kuşunun dışarı atılan bu yavruyu gelip alarak kendi yuvasına götürdüğü ve beslediği söylenir. Arapların *mükellefe* demeleri de yaptığı bu işten dolayıdır (Serin, 2011, s. 249-254).

Süleymân-nâme'de *kâsirü'l-izâm* olarak bilinen kuşa Türk dilinde *lorı* dendiği ifade edilmektedir. Ayrıca tavşancıl kuşunun yuvasından attığı yavrusunu lorı kuşunun alıp beslemesi bilgisine de metinde tesadüf edilir. Ancak lorı cinsi kuşun sadece tavşancıl kuşunun yavrusunu alıp götürmesi ve beslemesi dikkat çekicidir:

> Ammā bizüm cinsümüz ʿuḳḳāb aṣlı otuz gün temām başar. Andan ṣoñra kim üç yavrusı çıḳsa ikisini ḳabūl ider, birisini ḳabūl itmez. Yuvasından alup irkegi yuvasınuñ yanında bıraġur. Kāsirü'l-ʿiẓām dirler ammā kim Türk dilince lorı dirler, bu lorı ḳuşunuñ ʿādeti bu durur kim ḳanda anasuz yavrı bulsa bisler. Ammā kim bāḳī ḳuşlaruñ bislemez (c34/v24a-b)

2.1.1.12. Tuti

Renginin çoğu yeşil olup çok güzel görünümlü bir kuştur. *Dudu* ve *Bebgâ"* isimleriyle de anılır. İri ve kıvrık bir gaga yapısı vardır. Kuşların evcilleştirilmeye en uygun olanıdır. Diğer bazı kuşlar gibi papağanın da anavatanının *Hindistan* olduğu kabul edilir. Yiyeceğini pençesiyle ağzına götürmesi yönüyle insana benzetilir. Kafesteki ömürleri elli atmış yıldır. Eti haramdır. Ancak papağan dili yiyenin güzel konuşacağı, ödünü yiyenin ise dilinin tutulacağı söylenir. Şekerli yiyecekleri sever. Bu yüzden ona konuşma öğretmek için bir ayna arkasından şeker atılır, ardından bir kelime söyletilir. Konuştukça şeker atıldığını düşünen papağan bu tekrarlarla kelimeleri ezberler. Bu şekilde yanılmadan bir cümleyi tekrar edebilenler bile vardır (Serin, 2011, s. 249-254).

Eserde papağanın asıl vatanının *Hindistan* olduğu bilgisi verilir ve orada bulunan *Kelbe* isimli bir adadan bahsedilir. Bu adada yaşayan insanların hepsi putperesttir ve altından elbise giyen *Câbe* isimli bir hükümdarları vardır. Bu adada pirinç, şeker, kamış ve kafur gibi bitkilerin yanı sıra papağanın da çok fazla olduğundan söz edilir (c35/v48a-b).

2.1.1.13. Hüdhüd

Çıkardığı sesle ve başındaki sorguç şeklindeki ibiğiyle tanınan özgün bir kuştur. Türkçede *ibibik* ve *çavuş kuşu* olarak anılır. Gagası uzun ve aşağı kıvrıktır. Kanatları yuvarlaktır, kelebeği andıran kendine has bir uçuşu vardır. Gözleri çok keskindir. Eşleri birbirine çok vefalı olur.

Dişisi kaybolduğunda erkeği yemeden içmeden kesilir, sürekli feryat eder (Ceylan, 2007, s. 126-127).

Murg-ı Süleymân olarak da bilinen hüdhüd kuşu, çok uzaklardaki suyu havadan görebilme yeteneğinden ötürü Süleyman peygambere ve onun ordusuna kılavuzluk etmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm'de* anlatılan Hz. Süleyman kıssasında su aramak için yükseklere havalanan hüdhüd *Sebe* ülkesini görüp Süleyman peygambere haber[1] vermiş, o da yazdığı mektupları[2] getirip götürmesi için elçi olarak Belkıs'a hüdhüdü göndermiştir.

Süleymân-nâme'de hüdhüd, *peyk-i Süleymân* olarak nitelenmiştir. Bu vasfından dolayı da diğer kuşlar hüdhüdü kendilerine kılavuz olarak seçmiştir. Kuşlar ile Hz. Süleyman arasındaki iletişim hüdhüd vasıtasıyla sağlanır. Süleyman peygamber kuşlar divanı kurulacağı zaman hüdhüd ile haber göndererek kuşların hazır bulunmasını ister. Ayrıca *sultân-ı murg* olan simurg kuşu da diğer kuşlarla olan haberleşmesini hüdhüd aracılığıyla sağlamaktadır:

> cemīʿ-i ḳuşlar sözin begenüp uydılar. Andan Hüdhüdi ḳulaġuzlıġa peyk-i Süleymān olduġıçün lāyıḳ gördiler. (c35/v28a) … "Yā hüdhüd, peyk-i Süleymānısan öñürdü varup Süleymāna bizüm geldügümüzden ḫaber virgil." didi. Hüdhüd daḫı ḳanad açup uçup Süleymān dergāhına gelüp içerü girdi (c35/v51a) … Meger bir gün bu böyleyiken ḥāciblerüñ birisi içerü gelüp didi kim: "Yā Nebiyya'llāh hüdhüd içerü gelmek diler."didi. Emr olundı, yol virdiler. Hüdhüd gelüp taḫt pāyin öpüp ḳuḳnusuñ geldügin bildürdi. (c34/v61a)

[1] Kur'ân-ı Kerîm 27: 24 Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: "Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim.

[2] Kur'ân-ı Kerîm 27: 28 "Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak."

2.1.1.14. Diğer Kuşlar

Süleymân-nâme'de yukarıda başlıklar hâlinde sıralanan ve hakkında bazı ayrıntılar verilen kuşlar dışında başka kuşlardan da söz edilmektedir. Ancak bu kuşlar hakkında herhangi bir kıssa anlatılmış ya da başka bir bilgi verilmiş değildir. Eserde sadece ismi zikredilen diğer kuşların isimleri şöyledir:

Rūḥ ḳuşı, soyġa[1]*, ḳarlaġuç (kırlangıç), süklün (sülün), ʿācizī, sunḳur (sungur), balaban, ṭurna, keklik, balḳan ḳazı, ḳumrı, ördek, eñgit (angut), gökçe (yaban güvercini), ḳarġa, laḳlaḳ (leylek), er ḳuşı (Puğu), bayḳuş, ḳuġa (kuğu). (c35/45b)*

[1] Küçük bir karga türü

3. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İN TENKİTLİ METNİ (C. 34-35)

3.1. Eserin Tenkitli Metni Hazırlanırken Kullanılan Nüshalar

1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884 (İ)[1] C.34

Baş	Ḥamd-i nā-maḥdūd aña ki itdi ḫilḳat cin beşer
	Diyelüm elḥamdüli'llāh İblīs ola kör ü ker
Son	Devām-ı devleti olsun cihān içre ziyāde
	Felek tābiʿ necim sābiʿ idince devr hem ṭāliʿ
İst. Trh.	-
İst. Eden	-
İst. Kaydı	-

60 varak, 348x251 mm., harekeli nesih yazı, üç sütun[2] 21 satır, mor meşin mıklebli cilt, çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı.

2. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528 (T) C.34

Baş	Ḥamd-i nā-maḥdūd aña ki itdi ḫilḳat cin beşer
	Diyelüm elḥamdüli'llāh İblīs ola kör ü ker
Son	Devām-ı devleti olsun cihān içre ziyāde
	Felek tābiʿ necim sābiʿ idince devr hem ṭāliʿ

[1] Parantez içerisindeki harfler, metin hazırlanırken kullanılan nüshaların kısaltmalarını göstermektedir.
[2] Manzum bölümler

İst. Trh. -

İst. Eden -

İst. Kaydı -

59 varak, 348x251 mm., harekeli nesih yazı, üç sütun[1] 21 satır, mor meşin mıklebli cilt, çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı. Bazı başlıklar daha sonra kırmızı yazılmak üzere boş bırakılmış ama yazılmamıştır.

3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884 (İ) C.35

Baş Ḥamd-ü nā-maḥdūd aña kim bī-miṣāldür pādişā

Şükr-ü nā-maḥdūd aña kim bī-zevāldür ol Ḫudā

Son Devlet ü baḫt u saʿādet birle olġıl müstedām

Mülk-i Rūmuñ taḫtı üzre ber-ḳarār ol ber-ḳarār

İst. Trh. -

İst. Eden -

İst. Kaydı -

61 varak, 348x251 mm., harekeli nesih yazı, üç sütun[2] 21 satır, mor meşin mıklebli cilt, çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı. En sonda *temmet bi-ʿavnill'āhu teʿālā ve ḥüsnü't-tevfīḳ* ibaresi vardır.

[1] Manzum bölümler
[2] Manzum bölümler

4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528 (T) C.35

Baş	Ḥamd-ü nā-maḥdūd aña kim bī-miṣāldür pādişā
	Şükr-ü nā-maḥdūd aña kim bī-zevāldür ol Ḫudā
Son	Devlet ü baḫt u saʿādet birle olġıl müstedām
	Mülk-i Rūmuñ taḫtı üzre ber-ḳarār ol ber-ḳarār
İst. Trh.	-
İst. Eden	-
İst. Kaydı	-

61 varak, 348x251 mm., harekeli nesih yazı, üç sütun 21 sat., mor meşin mıklebli ct., çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı. Bazı başlıklar daha sonra kırmızı yazılmak üzere boş bırakılmış ama yazılmamıştır.

3.2. Çevriyazılı Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol

1. Firdevsî-i Rumî'nin *Süleymân-nâme'i Kebîr* isimli eserinin 34. ve 35. cildi üzerine yaptığımız çalışmada, eserin bu iki cildinin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde tespit edilen iki nüshasına ulaşılmıştır.

2. Birbirine çok benzeyen iki nüsha da nesih hatla ve harekeli olarak kaleme alınmıştır. Dil alanında yapılan çalışmalara da en doğru malzemeyi sunabilme düşüncesiyle Eski Anadolu Türkçesi kurallarına göre standartlaştırma yoluna gidilmemiş, metindeki harekelemeye bağlı kalınmıştır. İmlâ hususiyetleri

bakımından birkaç husus dışında[1] diğer nüshaya göre nispeten daha eksiksiz olduğunu düşündüğümüz İ nüshasındaki (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. Y. 9884 numaralı nüsha) yazım esas alınmış, vezin ve anlam bakımından en doğru nüshaya ulaşılmaya çalışılmış, diğer nüshayla olan farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

3. Sayfa numaralandırmasında İ nüshası esas alınmış, numaralandırma 1b'den başlatılarak **"[3a], [5b]"** şeklinde kelimelerin sol tarafında kalın ve büyük harfle; satır numaraları ise **(1) (2) (3)** şeklinde parantez içerisinde, kalın ve üst simge ile gösterilmiştir.

4. Karşılaştırmalı metin hazırlanırken dipnotlarda ve çevriyazıda şu kurallara uyulmuştur:[2]

   a. Dipnotlar her sayfada yeniden başlayacak şekilde gösterilmiştir.

   b. Metnin şekilsel olarak da bütünlüğünü korumak amacıyla bölüm başlıkları ile şiir başlıkları konunun akışına en uygun olarak verilen nüshadan seçilmiş, farklılıklar dipnotta verilmiştir. Başlıkları oluşturan kelimeler kalın ve ilk harfleri büyük olarak yazılmıştır: **Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir** gibi.

[1] Bk. l, m, n, ve o maddeleri.
[2] Bu noktada M. Fatih Köksal'ın (2012) "Metin Neşrinin Ana Esasları" başlıklı makalesinden yararlanılmıştır.

c. Ayet ve hadisler ile dua cümlelerinden yapılan iktibaslar transkripsiyon harfleriyle italik ve küçük olarak yazılmış, anlamları dipnotta gösterilmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm*'den yapılan iktibaslarda sure ve ayet numarası belirtilerek anlam[1] tırnak içerisinde verilmiştir. Diğerleri için sadece anlam verilmiş; hadis, hadis-i kudsi, kelam-ı kibar, dua gibi açıklamalar yapılmamıştır.

d. Metin içerisinde tekrarlanan ayet ve Arapça ibarelerin anlamı her defasında tekrardan verilmemiş, ilk geçtiği yerde verilen anlam ile iktifa edilmiştir.

e. Dipnotta nüsha farklılıkları verilirken kullanılan / işareti mensur kısımları için aynı satırdaki kelimeleri, // işareti ise manzum kısımlarda mısraları ayırmak için kullanılmıştır.

f. Dipnotta nüsha farklılıkları belirtilirken metindeki şekli yazılmış, sonra karşısında diğer nüshadaki şekli verilmiş ve farklılığın ait olduğu nüsha ilgili kısaltmayla belirtilmiştir: *ẕikr İ: şükr T, yüzünce İ: yüzünde T* gibi.

g. Beyit, mısra ya da herhangi bir kelime diğer nüshada yazılmamışsa bu durum dipnotta şöyle belirtilmiştir*: Yā Süleymān İ: - T; raʿdsuz İ: - T*

h. Türkçe kelime ve eklerde anlam farkı yaratmayan değişiklikler ile düzlük yuvarlaklık uyumuna bağlı yazım değişiklikleri İ nüshasındaki şekliyle metne alınmış, aynı kelimenin farklı şekillerde yazımı da nüshada yazıldığı gibi gösterilmiştir. Nüshalar arasındaki anlam değiştirmeyen bu

[1] *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011'den yararlanılmıştır.

türden farklılıklar dipnotta gösterilmemiştir: göndürür/gönderir, gülşenin/gülşenün…

i. *iken, idi, imiş, ise, çün, nite, içün* sözcüklerinin İ nüshasındaki yazımı gözetilerek ayrı veya bitişik yazılmıştır.

j. Manzum kısımlarda ulama işareti alt çizgi ile gösterilmiştir: *āṣı̲ o̲lan, g*üni̲ a̲ña gibi. Ayrıca vezin bozukluğu düzeltilemeyen mısralara dipnotta *Vezin bozuk* ibaresiyle işaret edilmiştir.

k. Metinde aşağıdaki çevriyazı işaretleri kullanılmıştır:

د		ء		Ṭ	ṭ
ط					
Ā	ā	ا		Ẓ	ẓ
ظ					
S̲	s̲	ث		ʿ	
ع					
Ḥ	ḥ	ح		Ġ	ġ
غ					
Ḫ	ḫ	خ		Ḳ	ḳ
ق					
Ẕ	ẕ	ذ		ñ	
ك					
Ṣ	ṣ	ص		Ū	ū
و					
Ḍ	Ż ḍ ż	ض		Ī	ī
ى					

l. Farça labial hı, Ḫ^{v} - ḫ^{v} şeklinde gösterilmiş,[1] atıf vavları kalınlık incelik uyumu dikkate alınarak *ü/vü, u/vu* şeklinde

[1] Bu konuda F. Tulga Ocak'ın (1997) "Labial Hı'nın Çeviriyazıda Yazım Sorunu" başlıklı makalesindeki önerilere uyulmuştur.

yazılmıştır. Bazı hadis ve ayet iktibasları ise harekeli yazım dikkate alınarak */ve/* şeklinde yazılmıştır.

m. Farsça isim ve sıfat tamlamalarında muzaf ve mevsuftan sonra kalınlık-incelik uyumu göz önünde bulundurulmuştur: *nefs-i, hevā-yı, siyāh-ı…* Kimi Farsça tamlamalarda izafet kesresinin ötre ile ya da vav üzeri ötre ile gösterildiği durumlarda da yine harekeye bağlı kalınmıştır: *rūz-u mahşer, āb-u hayāt* …

n. *Kāmyāb, kāmkār, nāmver, tācdār…* gibi kelimelerin metindeki harekeli yazımları tercih edilmiş, medli okumanın işaret edildiği ses türemeleri de gösterilmiştir: *kāmiyāb, kāmukār, nāmever, tācidār* … gibi.

o. Arapça tamlamalarda "Allāh" kelimesinin muzafün ileyh olduğu durumlarda çizgi kullanılmamıştır. *Resūlu'llāh, nebiyyu'llāh* …

p. Arapça ve Farsça uzun ünlülerin vezin zarureti ile kısa okunma durumlarında metindeki yazımları esas alınmıştır.

q. Farsça ve Arapça ön ekler eklendikleri kelimeden çizgi ile ayrılmıştır. Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek ve edatlar çizgi arasına alınmıştır: *rū-be-rū, ser-te-ser, ser-ā-ser…*

r. Özel isimlere büyük harfle başlanmış ancak bu isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmamıştır. Nüshada renkli olarak yazılan kısımlar metinde kalın harfle yazılmıştır.

s. Özel isimlerin yazımında farklılıklar olduğu görülmüş ancak nüshadaki şekilleri korunmuştur. Bu bağlamda bir standart tercih edilmemiş, harf ve harekenin gösterdiği şekliyle okunmaya gayret edilmiştir: *Sām-Süvār/Sām-ı Süvār/Sām-u Süvār, Bād-Pā/Bād-ı Pā/Bād-u Pā gibi…*

t. Mensur kısımlarda oluşabilecek anlam karışıklığını gidermek adına *nokta* ve *virgül*ün yanı sıra *soru* ve *ünlem işareti* de kullanılmış, konuşma cümleleri *tırnak işareti* içerisinde gösterilmiştir.

u. Karşılaştırılan nüshalarda bulunmayan, anlam veya vezin gereği yapılan eklemeler [ ] işareti içerisinde gösterilmiş, anlamlandıramadığımız kelime veya mısraların yanına (?) işareti konulmuştur.

y. Mensur kısımlarda bir nüshada olup diğerinde olmayan uzun eksikliklerin tamamı alınmak yerine satır numaraları ile ya da o kısmın öncesi ve sonrası arası … ile alınarak dipnotta gösterilmiştir: *"ḳuşlara … ṣu getürüp" arası T'de yoktur, s. 8-9: - T*

z. Çalışmanın sonunda yer alan dizinde, metindeki özel adlar[1] ile içinde geçtikleri cümle/beyit sayfalarıyla birlikte gösterilmiştir.

[1] Metnin muhtevası açısından önemli olarak görülen kuş isimleri de özel adlar ile beraber dizine dahil edilmiştir.

3.2.1.Tenkitli Metin

3.2.2. El-Cildü'r-Rābiʿu ve'ş-Şāliş̱ūn[1]

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

[1b] **(1)** Ḥamd-i nā-maḥdūd aña ki itdi ḫilḳat cin beşer
Diyelüm elḥamdüli'llāh İblīs ola kūr ü ker

Ḫālıḳu'l-ḫalḳ ol Ḫuẕādur bāʿiş̱ü'l-emvāt hem
(2) Rāzıḳ-u muṭlaḳ o Ḥaḳdur pādişāh-ı nām-ver[2]

Sāmiʿü'l- esvāt Ḥannān lā-şerīk ü lem-yezel
Fāʿil ü Muḫtār u Vāḥid[3] şāh-ı şāhān dād-ger

(3) Ṣāniʿ ü Sāmiʿ ki yoḳdur ālet ü esbāb aña
Ḳādir ü Ḳahhār-ı Ḥak ḫilḳat ḳılur ḫayre'l-beşer

Ḥayy u Bāḳī Mālik ol ki ġayrısı hālik ḳamu
(4) *Kün*[4] dimekden ʿarş u ferşi dürüdüpdür muʿteber

Ḥākim-ü ʿālem-i şehādet ʿālimü'l-ġayb ʿāşikār
Ḳāḍi el-ḫācāt Vāḥid ü Ḫālıḳ-ı şems ü ḳamer

(5) Lā-yemūt u lā-şerīk ü lā-yezāl ü lā-naẕīr
Lā-yefūt u lā-yenām u lā-mekān u bī-maḳar

Aḥmed ü Maḥmūd u Ḥāmid ol Muḥammed Muṣṭafā
(6) Seyyid-i sādāt-ı ʿālem māye-i faẕ̇l u hüner

ʿAd idemez ḫaşletin ḫayretdedür cümle ʿuḳūl
Vaṣf idemez dil kemālin kim ḳıyāsdan bīşter

(7) Ṣadr-ı bedr-i enbiyā vü pīşvā-yı aṣfiyā
Maṭlaʿ-ı ṣubḥ-ı nübüvvet āfitāb-ı pāk-naẓar

---

[1] Otuz Dördüncü Cilt
[2] nām-ver: nāmever İ
[3] Vāḥid İ: Eḫad T
[4] (Kur'ân-ı Kerîm 36: 82): "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir."

Müftī-i ders-i İlāhī ḫusrev-i ʿarş-āşiyān
(8) Naʿtı *Ṭā Hā*[1] kaşı *Yā Sīn*[2] çeşmi *mā zāġa'l-baṣar*[3]

Bilmege tenzīhile [ol] pāk ẕātın Aḥmedüñ
Şānına ve'n-Necm nāẕil oldı anuñ mā-ḥażar

(9) Nikbet anuñ cānına kim red ider menʿi eli
Devlet anuñ cennetile kim aña şefḳat ider

Şerʿ-i ḳasrı şuffasınuñ çār rükni çār-yār
(10) Evveli Ṣıddīḳ vü sānī şāh-ı ʿādil Mīr ʿÖmer

Şālişi ʿOsmān kātib menbaʿ-ı kān-ı kerem
Rābiʿi Kerrār-ı Ḥayder pehlevān-ı şīr ü ner

(11) Kāşif-i sırr-ı hilāfet rāz-dār-ı *lev küşif*[4]
Ḳalʿa-gīr ü kişver-i dīn k'itdi küffārı zeber

Cevher-i cām-ı nübüvvet ḫātem-i dest-i kerem
(12) Müftī-i ders-i ḥaḳīḳat ṣāḥib-i feth ü ẓafer

Serv-i bustān-ı emānet meh Ḥasan çeşm-i ʿAlī
Server-i kāşif-vilāyet Şāh Ḥüseyn ü tāc-ver

(13) Āline evlādına etbāʿına eşyāʿına
Ṣad taḥiyyat ṣad selām Firdevsiden şām u seher

İy felek-ṣavlet melek-ṣūret şeh-i Rūm ildirem
(14) V'iy ḳader-ḳudret cihān-dār u emīr ü tāc-ver

Şehriyār-ı ferruḫ-aḫter mālik-i Rūm u ʿAcem
Şehsüvār-ı heft-kişver Behmen ü Cemşīd-fer

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 20: 1): "Tâ hâ"
[2] (Kur'ân-ı Kerîm 36: 1): "Yâ sîn"
[3] (Kur'ân-ı Kerîm 53: 17): "Göz (gördüğünden) şaşmadı."
[4] (Lev küşife'l-gıtâu mazdadtu yakînâ) "Perde açılsa bilgim artmaz" manasına gelen (Gölpınarlı, 1958, s. 138) Hz. Ali'nin sözünden iktibastır.

(15) Kisrī-i Ḫusrev-mehābet Ḥıẓr-ı İskender-celāl
Rüstem-i Kāvūs-rütbet mālik-i baḥrile ber

Ḥamza vü Merrīḫ-şitāb Ṭūs u Anter-intiḳām
(16) Hürmüz ü Kisrī-ṣıfatdur māye-i faẕl u hüner

Gerden-efrāzān ki dāʾim lāfı merdī o diler
Baş ḳoyup ḫinküñ öñünde esbinüñ naʿlin öper

(17) Kemterīn ḫādim derüñde kayṣer ü Dārā vü Rā
Kihterīn çāker ḳapuñda ol ḳażā ile ḳader

Āteş-i mihrüñ durur ḫurşīd-ḫāne içre muḳīm
[2a] **(1)** Bāde-i mihrüñ durur nāhīd-sāġar içre ter

Sūsen-i şīrīn-kelām ider şenā maḥż-ı kelām
Meh-liḳāñ şavḳı ucından nergisüñ ʿaynı başar

(2) Çün ḳalem kesmek gerekdür tīġla reʾsin anuñ
Devrüñ içre ser-keş olup dutmasa fermān eger[1]

Himmet it Firdevsiye kān-ı kerem umar ʿaṭā
(3) Dil şikeste baḫtı beste gerçi kim naẓmī durur

Devlet-i ʿömrüñ ziyād olsun begüm görme fenā
Tā ḳıyāmet pāy-dār ol irmesün noḳṣān żarār

3.1.1.1. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Altıncı Meclisinüñ Ẕikrindedür[2]

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
ʿIşk meyinden öldükise cāna mest
(5) Ḳıl ser-āġāz uruban destüñe dest

[1] eger İ: meger T
[2] İ'de kırmızı renkle yazılan başlıklar T'de varak [21A]'ya kadar -muhtemelen sonra yazılır düşüncesiyle- büyük oranda boş bırakılmıştır.

Bu nevā-yı ʿışkile göster eġānī
Bülbül-i dilden oḳuġıl dāsitān

(6) Çün hezār destān gelüp bülbül dile
Bir nevā ḳıl kim işidüp gül güle

İrmedin cān bāġına bād-ı ḫazān
(7) Di hezārān dāstān çün būsitān

Gülşen-i ʿömre irişür çün zemherīr
Ḫāṣa kim cūduñ olupdur ḳatı pīr

(8) Nuṭḳa gel kim ver dürüd söze mecāl
Cān ḳulaġına irişsün ḫoş maḳāl

Ġonca-veş aġız açup urġıl ü dem
(9) Ebkem olma hemçü sūsen işbu dem

Kim nice ṣāḥib-kemāl şīrīn-zübān
Söyleriken mevt irişüp ḳıldı *fān*[1]

(10) Ḳanı Selmān Aḥmedī Ḫoca Kemāl
Ḫāküñ içre cümlesidür pāyimāl

Ḳanı Şeyhī Vālidīn oġlı daḫı
(11) Seyyid Aḥmed Paşa ol mevlī daḫı

Yā Niẓāmī Enverīle Çākerī
Cümle ḫāküñ içre yatur serserī

(12) Çün bilürsin mevt irer āḫir saña
Söyle sözüñ ḳalmasun baṭṭāl aña

İrmedin Firdevsi saña pes ecel
(13) Di Süleymān ḳıṣṣasından mā-ḥaṣal

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 55: 26): "Yeryüzünde bulunan her şey fanidir."

Tā ṣoñuñda ḳala sözüñ yādigār
İde tārīḫ anı ehl-i rūzigār

(14) Var ümīẕ ki ḫayrıla yād olasın
Ol duʿādan sen de dil-şād olasın

3.1.1.1.1. Dāstān-ı Benī Caʿfer ve Ceng Kerden-i Īşān

(15) Loḳmān-ı Ḥakīm ḳavlince nāḳilān-ı aḥbāb ve Eflāṭūn-ı Yunānī naḳlince ʿāḳilān-ı erbāb ol vechile ṣaḥīḥ ḥiḳāyet ve emlaḥ rivāyet **(16)** ḳılup eydür: Ḳaçan kim Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām Hindūsitāndan fīli bād-ı ṣarṣara götürdüp getürdüp helāk **(17)** ṣıġırcıḳ ḳuşınuñ ḥaḳḳını alıviricek cemīʿ maḥlūḳāt Süleymāndan ḫavf idüp ḳorḳdılar ve üşendiler. **(18)** Bular bunda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib[1] Benī Aşfer melikiyle Endülūs melikinüñ birbiriyle **(19)** Süleymān peyġāmberi ḳışġanup ceng itdüklerine geldi kim Süleymāndan ḫātemi alalar, ʿālemde Süleymānlıḳ ḳılalar. Birbirile ceng ü heng idüp Süleymān ḫātemin ḳışḳanup cenge āheng idüp leşkerlü leşkerile ḳalb ü cenāḥ ārāste **(21)** ḳılup ṭurmışlardı. Nite? Ol zemān kim iki leşker birbirine muḳābil ve muʿārıż kim ḳondılar. Barışmaḳ **[2b]** **(1)** niyyetinde şāẕ olup ḳıvandılar. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib[2] ʿAkenkeʿ ayyāra geldi kim Benī Aşfer **(2)** melikinüñ ʿayyārıdı ve ṭarrārıdı. Bād-pā-yı ʿayyār anı ʿayyārlıġıla dutup ele getürüp bend eylemişdi. Çün kim Bād-pā **(3)** Süleymān emrile Sām-süvārıla Keyḳubād düşdügi Falasṭīn ḳalʿasına kim gitdi. ʿAkenkeʿ daḫı Bād-pānuñ gitdügin **(4)** Süleymān Ḥabsinde kim işitdi. Şāẕlıḳ eyledi göñlinde didi kim çünkim[3] Bād-pā gitdise pes demidür kim ben daḫı **(5)** ḫalāṣ olam. Varup Benī Aşfer melikinüñ ḳatında ḫāṣ olam didi. Daḫı kendüzin ḫasteliġe vurdı. Yimek yimez **(6)** oldı[4]. Bunuñ üzerine sekiz gün geçdi. Yimek yimemekile ḫaste ṣūretin urundı. Gerçek ḫaste ṣandılar. **(7)** Onuncı gün olucaḳ kendüyi ölülige urdı. Nefesin içine aldı ve ḳarnın şişürdi ve biraz daḫı afyūn mışrı **(8)** yidi kim işkence iderlerse ṭuymaya. Çün kim zindāncılar ölmiş ṣansunlar diyü gevdesine ḳoḳmış ḫınzīr yaġın **(9)** bulup sürdi. Zindāncılar içerü girüp ḥabs-ḫānede gördiler kim ʿAkenkeʿ-i ʿayyār ölmiş, cihānda itdügin bulmış, ḳarnı[5] **(10)** şişmiş ve ḳokmış,

[1] ez-ān cānib İ: - T
[2] ez-ān cānib İ: - T
[3] çünkim İ: - T
[4] oldı İ: -T
[5] ḳarnı İ: -T

yiyisinden ādem ḳatına varımaz. Eyitdiler: “Bu melʿūn ne tīz ölmiş ve ne tīzcek ḳoḳmış gice ḫod (11) henüz ṣaġıdı. Bir yoldaş didi kim ʿayyārdur, cehennemlik durur, tīzcek ḳoḳar diyüp inanup varup Āṣafa iʿlām (12) idelüm” diyüp gelüp duʿā ḳılup didiler kim: “Yā Āṣaf İbn-i Berḫıyā iy vezīr-i Süleymān-ı pādiṣā[1] ʿAkenkeʿ ʿayyārı kim (13) maḥbes-ḫānedeyidi, birkaç gündi kim ḫaste ve ẓaʿīfidi, yimek yimezidi, bu gice ölmiş. Cihan serāyında itdügini bulmış. (14) Siz[2] ṣaġ oluñuz, ol ʿayyāruñ ölüsini nice idelüm ki ḳoḳmış” didiler. Āṣaf işidüp didi kim: “Yā zindan(15) bānlar ol ʿayyārdur. Oñāt görüñ ki olmasun kim ḥīle ḳıla. Kendüzin ölülüge ura ḫalāṣ olmaġıçün. Eger kim (16) öldiyise girçek zindāndan çıḳarup sürüyüp yabāna atuñ, ḳurd u ḳuş yisün” didi. Zindāncılar gelüp (17) ʿAkenke’i çevre alup ṭurdılar. Zindāncılaruñ ulusı eyitdi kim: “Āṣaf ne didi. Eyitdiler: “ʿAyyār durur, ṣāyed ki (18) ölmedük ola, ḥīle ḳılur ola, işkence ḳıluñ diyü ḥükm eyledi.” Didiler pes bu ḥükmi işidüp cellādlara (19) emr eyledi: “İşkence eyleñ. Deñeyelüm, görelüm, öldü mi ölmedü mi[3] bilevüz” didiler. Bunlaruñ sözlerin ʿAkenkeʿ-i ʿayyār (20) işitdi, vehm itdi. Göñlinde didi kim yā Āṣaf eger ben bu derdi saña ḳorsam ʿAkenkeʿ degülem didi. Daḫı (21) bu yanadan cellāduñ birisi gelüp bir ḳışacı oda ḳızdurdı. ʿAkenkeʿüñ yatdugı yirden ṣaġ ḳolınuñ **[3a]** (1) etin ṭutdı, ḳopardı, yaḳdı. ʿAkenkeʿ ṣabr eyledi deprenmedi. Birisi daḫı gelüp bir çüval-dūzı ṭabanına ṣoḳdı, gitdi. (2) Yine çıḳardı ammā kim ḳanı çıḳdı, revān olup aḳdı. Zindāncı eydür: “Bu ölmeseyidi deprenürdi. Bu ḳadar işkence (3) eyledük ammā çün kim ölüdür, bu ḳan n’eyler ḳan ḫod diriden aḳar.” didi. Bir yoldaş ilerü gelüp eytdi: “Eger diri olsa (4) bunuñ ḳolı yandı ayaġı delindi ṭınmaz mıdı? Cān acısından varca ḳanı ayaġına inmiş imiş.” didi. Maʿa’l-ḳıṣṣa (5) ol inanmayan eydür: “Hele bunuñ bir ḳulaġın kesüp nişān eyleyelüm.” didi. Āḫir bir ḳulaġın kesdi, alıḳodı. (6) Andan daḫı ḳan çıḳdı. Buġur daḫı ziyāde şübhelü oldılar. Varup bir ḳazan ṣu ısıtdılar. Daḫı üzerine dökdiler (7) ʿAkenkeʿ-i ʿayyār ḫaşlandı, saç u ṣaḳal döküldi, gine ṣabr eyledi. Daḫı ol harīf bir ḳulaġın daḫı kesdi deñeyüp (8) göre kim ḳan çıḳar mı? ʿAkenkeʿ ḫod ḫaşlandı ne ḳan ḳan çıḳmadı. Eyitdiler: “Ha bu kerre ölmiş, dimin henüz cānı (9) varmış, çıḳayorurmış. Bu kerre çıḳmış taḫḳīḳ.” diyü inandılar. Çıḳarup bir yaruñ dibinde ḳodılar. Örtmediler kim kāfīr(10) dür diyüp pes ʿAkenkeʿ anda ḳalup ṣabr eyledi, tā kim gice oluncaya

[1] pādiṣā İ: pādiṣāh T
[2] Siz İ: - T
[3] ölmedü mi T: ölmedi İ

dek. Gice kim oldı yirinden ṭurdı. Şükr idüp (11) yüz yire sürdi, ḫalāṣ olduġına şāẕılıḳ iderdi. Çün kim nıṣfu'l-leyl kim[1] oldı.

NAẒM

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

(12) Çü dün nıṣfı yaḳın oldı key oñat
Ḳarardı ʿālemi ṭutdı ẓulūmāt

Kesilmişdi cihān içre söz ü ṣav
(13) Ḫurūs ammā ötüşüridi evkāt

NEṢR Ḥakīm ḳavlince nıṣfu'l-leyl olıcaḳ ʿAkenkeʿ yirinden ṭurdı. (14) Zindāna vardı gördi kim zindāncılaruñ birḳaçı oturur, ṣoḥbet iderler. Ṣabr eyledi tā kim cümlesi ṣoḥbeti (15) ṭaġıdup birisine nevbet ṭut didiler. Eyitdi: "ʿAkenkeʿ-i ʿayyārdan ḳorḳarduk çün kim ol öldi. Bu ḳalan (16) ṭutsaḳlara ne iʿtibār, cümlesi demür zencīrle maḥbūs ṭurur, ferāġat ḳıluñ." didi. Cümlesi ol söze inanup (17) ʿAkenkeʿ öldi ṣanup yatdılar uyudılar. Bunlar uyḳu ʿālemine varıcaḳ ʿAkenkeʿ-i ʿayyār varup ol ḳışaçile (18) dutanuñ başın kesdi ve ṣaġ ḳolın daḫı kesdi, gögsi üzerinde ḳodı ve andan ṣoñra ḳulakların kesenüñ (19) daḫı başın kesdi ve ḳulaḳların daḫı kesdi. Anuñ da[2] gögsi üzerinde ḳodı. Māḥaṣal cümlesini helāk eyledi. (20) Hemān ol kişi ḳodı kim ʿAkenkeʿ öldi, şimden girü rāḥat oluñ diyen ḥarīfi öldürmedi. Daḫı andan gelüp (21) Āṣafuñ ḫaymesine girdi. Gördi kim pāsbānlar uyanuḳ, furṣat bulumadı. Andan sürüp Āṣafuñ ṭavilesine **[3b]** (1) geldi. Bir eyü at alup binüp gitdi ʿazm-i Benī Aṣfer meliki itdi. Dört gündür diyicek gelüp (2) çeriye yitdi kim aḫşam idi[3], vaḳt-i bī-hengāmidi. Bir bıñaruñ kenārında ḳondı oturdı. Ṣabr eyledi kim (3) ṣabāḥ ola pādişāha vara. ʿAkenkeʿ bunda ammā kim bizüm ḳışṣamuz **ez-ān cānib** [4]Endülūs melikine (4) geldi. Meger kim bu melik-i Endülūsuñ bir ʿayyārı varıdı. Adına Zemzeme-i ʿayyār dirleridi. Endülūs meliki Bilād-ı (5) Aṣferī aña didi kim: "Yā Zemzeme-i ʿayyār bu ḳadar zemāndur kim benüm ʿayyārumsın, vaẓīfem yirsin. Baña ʿayyārlıḳdan (6) hīçbir nesne göstermedüñ. El-ān şimdi düşmān yüzünde yüz ḥīle ḳılup varup birḳaç pehlevān getürseñ (7) ve yaḫūd başların kesüp getürseñ, senüñ ḫizmetüñ degilmiyidi." didi.

[1] kim İ: - T
[2] Anuñ da İ: - T
[3] idi T: - İ
[4] ez-ān cānib İ: - T

Zemzeme-i ʿayyār eyitdi kim: "Şehā cānum başum (8) üzerine her ne kim buyurursañ varayım, birḳaç pehlevān başun getüreyim." didi, daḫı ayaḳ götürdü gitdi. (9) Benī Aṣfer ordusuna ve ol ʿaẕīm meliküñ leşkerine yitdi kim Benī Aṣfer meliki Eṭġāş Ḫān-ı Aṣferidi. (10) Gördi kim pāsbānlaruñ cümlesi uyumış, ġaflete varmış, defʿī ḫaymeyi ḫancerile yarup bir mīḫın götürdi, (11) içerü girdi. Gördi kim İrṭāl pehlevān taḫt üzerinde uyur. Defiʿ burnuna dārū-yı ḫūş-ber dutup ʿaḳlın (12) alup götürdi. Leşkerden ṭaşra çıḳarınca ṭāḳati ṭaḳ oldı. Ol bıñaruñ kenārına getürdi kim (13) ʿAkenkeʿ-i ʿayyār ol bıñaruñ kenārında çayır ve çemen üzerinde otururdı. Ammā kim Zemzeme-i ʿayyār ʿAkenkeʿden (14) ġāfil İrṭālı arḳasından yire ḳodı. Çünkim ʿAkenkeʿ baḳup gördi kim bir ʿayyār bir pehlevānı omuzuna urmış (15) götürmiş[1]. Geldi bıñaruñ kenārında ḳodı. Daḫı muḥkem kemendile iki elin ve ayaḳların ṣardı. Bir zemān (16) ṭurdı. Daḫı ol götürdügi pehlevānı ḳodı. Bir yirde daḫı kendüzi gitdi. Meger kim Zemzeme-i ʿayyār ḳaṣd eyledi kim[2] (17) varup bir at getüre. Benī Aṣfer meliki Eṭġāş Ḫānı aña yüklede. Götürmege ʿāciz olduġı ecilden daḫı alup (18) Endülūs melikine gide idi. Buġur çünkim Zemzeme-i ʿayyār gitdi. ʿAkenkeʿ bildi kim bu gelüp giden ʿayyār durur. (19) Defiʿ yirinden ṭurup Benī Aṣfer melikinüñ varup yüzin açup gördi kim Benī Aṣfer meliki Eṭġāş Ḫān-ı Aṣferīdür. (20) Kendünüñ serveridür. Hemān-dem şükr ḳılup daḫı defiʿ kendünüñ binüp geldügi ata şāhı yükledüp (21) ṣarup alup çadırına götürdi. Şāhuñ nökerlerin ṭurġurdı, ḳanı şāhuñuz didi. Gözlerin açup gördiler kim **[4a]** (1) melik-i Endülūs yirinde yoḳ. Ḫayme ḫancerile yarılmış. Āh idüp aġlaşdılar, cān u ciger ṭaġlaşdılar. ʿAkenkeʿ eyitdi: (2) "Ḳorḳmañuz, şāhuñuzı getürdüm." diyüp atdan indirüp taḫt üzere ḳoyup yaturdup daḫı acı bādām yaġıla (3) ṣarb sirke ṭamzurdı. Melik-i Aṣferī aġsırup gözin açdı. ʿAkenkeʿ ʿayyārı gördi. Didi kim: "Hay ʿAkenkeʿ ḥālüñ (4) nedür, nice ḫalāṣ olduñ?" ʿAkenkeʿ daḫı başından geçen ḥāli söyledi. Nice dutsaḳ olduġın beyān eyledi. Ḳulaḳları (5) kesildügin gösterdi. Melik-i Endülūs ḫilʿat geyürdi. Andan ṣoñra didi kim: "Benüm burnuma ṣarp sirke ṭamzurmaḳ (6) neden vākiʿ oldı?" didi. ʿAkenkeʿ didi kim: Şāhā hażretüñi bir ʿayyār gelüp almış gitmiş. Bir bıñār kenārına getürdi. (7) İttifāḳ ṭuş gelüp gördüm, bildüm ve[3] cidd ü cehd idüp ḫażretüñi ḳurtardum. Ve lākin ḥimmet ḳıluñ kim ol ʿayyārı ele getürem (8) ve ammā kim ne yirde olduġın bilmezem." didi. Melik-i Endülūs eyitdi: "Çünkim ol ʿayyār baña bunuñ gibi iş eyledi varup (9) anı ele

[1] götürmiş İ: getürmiş T
[2] kim T: - İ
[3] Ve T: - İ

getürgil. Ol ʿayyār melik Aṣferīnüñ ʿayyārıdur. Meliki ki Benī Aṣfer meliki Eṭġāş Ḫān-ı Aṣferīdür. Ele getürmege (10) cehd eyle kim benümile ceng itmege gelmiş durur. Yā anuñ başın getürgil yā ḫod ol ʿayyār kim baña ḳaṣd eylemişdür." diyüp (11) ʿAkenkeʿ ʿayyāra ḫilʿat-i ḫaṣ geyürdi. Didi kim: "Yā ʿAkenkeʿ, ġam yimegil kim seni benüm başum berāberi vezīr idineyüm. Ammā kim (12) kerem ḳılup luṭf eylegil. Varup anları ola kim ele getüresin kim benüm ḳaṣduma ceng itmege gelüp durur." Benī Aṣfer (13) meliki Eṭġāş Ḫān eyle diyüp geçen ḳażāyāyı ḥikāyet eyledi. ʿAkenkeʿ işidüp şāẕ olup Endülūs melikinüñ elin öpdi (14) eyitdi kim: "Yā şāh, himmet yoldaş ḳoş kim bu işi bitürem. Yā ʿayyārı yā melikini ṭutup saña getürem." diyüp defiʿ hemān-dem (15) ṭurup Endülūs leşkerinüñ içine vardı. Bir ḫayme gördi kim ʿaẓīm büyük otaġ, bildi kim bir meliküñ otaġıdur. (16) Anca ṣabr eyledi kim pāsbānlar uyudı. Ḫancerile ḫaymeyi yardı, içerü girdi. Gördi kim bir pehlevān yatur. Meger ol (17) ḫayme İrṭāl adlu bir pehlevānunudı. ʿAẓīm ḳutlu kimesneyidi. Endülūs vilāyetinde andan gürbüz bahādur yoġidi. (18) İrṭāluñ burnuna dārū tutup aḳlını alup götürdi gitdi. Gelüp ol bıñaruñ kenārına ḳodı. Daḫı İrṭāluñ (19) iki elin ve iki ayaġın kemendile muḥkem ṣardı. Daḫı bir yirde siñüp oturdı. ʿAkenkeʿ-i ʿayyār kendüyi penhān itdi. (20) Ol yañadan daḫı Zemzeme-i ʿayyār sürüp gelüp birḳaç ṭavilelerüñ ḳatına vardı kim bir at ala. Ammā kim rāst (21) getürimedi. ʿĀḳıbet bir ṭavileye daḫı vardı gördi kim pāsbānları uyur. Rāst gelüp bir at alup eyer urup **[4b]** (1) alup gitti. Ammā kim ṭañ yiri daḫı atdı. Ṣabāḥ yaḳlaşdı. Zemzeme-i ʿayyāruñ cān başuna ṣıçradı. Giç ḳaldım (2) diyü ġayet vehm itdi. Atı sürüp gelüp İrṭālı Eṭġāş -ı Aṣferī ṣanup ġāfilin alup götürüp ata muḥkem (3) yükletdi. Daḫı Endülūs çerisinden yaña gitdi. ʿAkenkeʿ daḫı sürüp[1] sūret tebdīl ḳılup Zemzemenüñ ardınca bile (4) vardı. Zemzeme daḫı İrṭālı Eṭġāş-ı Aṣferī ṣanup Endülūs melikinüñ dīvānına getürdi. Melik-i Endülūs (5) daḫı ḳan mest olup oturmışıdı. ʿAcabā kim Zemzeme-i ʿayyār niçün gelmedi ola diyüp söyleşürken ḳapuda ġavġa belürdi. (6) Hāy nedür görüñ diyince ḥācibüñ birisi içerü girüp duʿā ḳılup eydür: "Şehā Zemzeme-i ʿayyār geldi, bir ata bir pehlevān (7) yükletmiş. Ḳadd ü ḳāmeti ṭaġa beñzer." didi. Melik-i Endülūs ḥācibe bir ḫilʿat geyürdi. Şāẕılıḳ eyledi. Birḳaç begler (8) Zemzemeye ʿizzet çün ḳarşu vardılar alup geldiler. Atdan indirüp İrṭālı otaḳdan içerü ḳoydılar. Zemzeme gelüp (9) melik-i Endülūsuñ elin öpdi. Daḫı eyitdi kim: "İy şāh-ı cihān senüñ devām-ı devletüñde ve eyyām-ı rifʿatüñde bir pehlevān (10) ṭutup

[1] sürüp T: - İ

getürdüm ki yüz biñ ere cevāb virür.” didi. Pes melik-i Endülūs bir ḫāṣ ḫilʿat daḫı Zemzemeye geyürdi. (11) Buġur İrṭālı götürüp şemʿdān ḳatına getürdiler. Hemān-dem yüzin açup gördiler kim bu pehlevān İrṭāl-ı Endülūsī durur. (12) Hemān-dem pādişāh ġażaba gelüp ḳaḳıdı, yıldırım-veş şaḳıdı. Ḳılıç çeküp didi kim: Nā-bekār ʿayyār bu getürdügüñ (13) ḫod benüm pehlevānum İrṭāl durur. Beni masḫaraya mı alursın?” didi. Daḫı helāk itmek diledi. Zemzeme-i ʿayyār and içüp (14) didi kim: “Yā melik-i Endülūs, ben bunı Benī Aṣfer çerisinden alup geldüm. Ādem ādeme beñzer görüñüz.” didi. Melik-i Endülūs (15) buyurdı. İrṭāluñ çādırın ḥācibler varup gördiler kim İrṭāl yirinde yoḳ durur. Çādırı ḫancerile delinmiş, yırtılmış (16) ve bir nice pāsbānlaruñ başı kesilmiş yaturlar. Ḥācibler görüp gelüp didiler kim: “İrṭāl yirinde yoḳ.” Melik-i Endülūs (17) işidüp ġażaba gelüp diledi kim Zemzeme-i ʿayyārı öldüre. Zemzeme aġladı, didi kim: “Yā şāh varısa İrṭāl saña ḫāyindür. (18) Bunca varup ol Benī Aṣfer melikinüñ elin öpüp aña ṭapub durur. Anuñla kelimāt ḳılup bir otaḳda bile yatup durur. (19) Ben daḫı aña ṭuş gelüp ṭutdum. Alup bunda geldüm.” didi. Zemzeme böyle diyicek melik-i Endülūs inandı. Andan ḥāciblere (20) emretdi. İrṭāluñ burnuna ṣarp sirke ṭamzurdılar ve acı bādām yaġı dürtdiler. Gözün açup aġsırdı gördi kim (21) eli ve ayaġı muḥkem kemendile ṣarılu. Hay nedür didi. Melik-i Endülūs eydür: “Böyle gerekdi kim baña ḫāyin olup **[5a]** (1) ḳaçup Benī Aṣfer melikine varmışsın. Saña ḫayme vü otaġ virmiş. Otaġ içinde ḫūb ḳaçup (2) yaturken mestligüñdeyiken benüm ʿayyārum Zemzeme dutup saña kemend ṣarup ʿaḳluñ alup baña (3) getürmiş.” didi. İrṭāl işidüp ḳaḳıyup çeküp kemendlerin yırtup Zemzemeyi ḳaṣd eyledi kim helāk ide. (4) Zemzeme daḫı gördi kim vāḳıāʿ ṭuttuġı İrṭālmış. Hemān ayaḳ götürüp ḳaçdı. Bre ṭutuñ didiler, ṭutamadır. (5) Ḳaçdı gitti, giñ yire çıḳup ḫayrān ḳaldı. Didi kim: “Bu hīç degüldür. İllā kim ʿayyār işi durur ʿAcep durur kim (6) Benī Aṣfer melikinüñ ʿayyārı ʿAkenkeʿ-i ʿayyār buluşugelüp durur kim bu nāzükligi ol eylemiş durur ammā kim ʿacep (7) ʿayyārmış.” didi. Āh eyledi, ol yañadan ʿAkenkeʿ daḫı şādılıġıla sürüp gelüp melik-i Aṣfere buluşdı. (8) Vāḳiʿ olan sergüzeştini temām söyledi. Eṭġāş Ḫān-ı Aṣferī daḫı gelüp melik-i Aṣfere buluşdı. Zemzeme-i ʿayyār (9) elinden ḫalāṣ eyledügin söyledi. Melik-i Benī Aṣfer işidüp ʿAkenkeʿ-i ʿayyāra ıklīm ḫarāc deger ḫilʿat geyürdi. (10) Zemzemeden ġāfil olmaġıl kim işitdüm ki ʿaceb ʿayyār durur ve ammā kim cehd eyle ele getüresin. Başın alavuz ammā kim (11) dāyim iḥtiyāṭ üzerine olġıl.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Yā ʿAkenkeʿ ʿāḳilisen nāmever
(12) Zemzemeden eylegil dāyim ḥaẕer

Aldaġuca alduranlar ayaġın
ʿĀlem içre ṣaġ ḳura mı otaġın

(13) Dirisinden ılanuñ alduñsa öç
Yavrusından ṣaḳın itmeye vü güç

Ġāfil olma dīv çıḳar ol şīşeden
(14) Vardur arslan iḥtiyāṭ it mīşeden

N'ola alçaḳ yirde görsen ger peleng
Ḥāẕır it avcunda tīrile ḫadeng

(15) İnin eşdüñ bil ki zenbūr üşüser
Ṣoḳdugı yirler ḳamusı şişiser

Yā ʿAkenkeʿ eyle imdi iḥtiyāṭ
(16) Zemzemeyle ḳılma saḳın iḥtilāṭ

3.1.1.1.2. Ḳıṣṣa-i Ceng-Nāme-i ʿAẓīm

Ḥakīm ḳavlince ʿayyārlar bunda **(17)** yirlü yirinde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib**[1] Benī Aṣfere geldi. Çünkim ol gice geçüp **(18)** ʿale's-sabāḥ kim oldı. Benī Aṣfer meliki eyitdi çünkim ol baña ʿayyār gönderüp bunun gibi iş ide. Bu ne **(19)** dostlıḳ durur. Hemān şimden girü ceng ḳıluram. Ceng yaraġın görüp kūs-ı ḥarbī çalındı, nāy rūyīn ötdi **(20)** ve ḥükm itdi ṭabl u ʿalem çalınup sancaḳlar çözülüp alaylar baġlandı. Ṣaġ ṭarafda otuz biñ āhen-pūş erile **(21)** Eṭġāş-ı Aṣferī bindi ve ḳırḳ biñ dilāverlerile Fusūn-ı Aṣferī bindi ve elli biñ bahādur tīġ-zenlerile Naʿraḳ pehlevān **[5b]** **(1)** bindi. Seksan biñ ceng-cū ḳalʿa-güşāy ḥaşm-efgen Aṣferī serverleriyle ʿAnṭarus Ḫān-ı Ḳanṭurusī **(2)** bindiler ve yüz biñ pūlād gürzlü bahādurlarıla ʿAnḳāş-ı Aṣferī ḳarındaşı ʿAnḳāb-ı Aṣferī bindiler ve yüz biñ **(3)** rūmīlerile daḫı Sürḫ-āb ḳalʿasınuñ dīz-dārı Erdevān Ḫān bindi oġlı Aḳbīcile. Maʿa'l-ḳıṣṣa yidi yüz biñ **(4)** Aṣfer

[1] ez-ān cānib İ: - T

çerisi uşaġı ve irisi sancaḳlu sancaḳların çeküp dört yüz sancaḳlar dibinde biñ altı yüz mīr (5) ü mihterler ṭabl u naḳāreleri urdılar. Surna ve nefīrleri urdılar. Nāy rūyīnleri söyletdiler. Yaʿnī ecel (6) ırını ırlatdılar. Kūsları raʿdvār gümletdiler. Düşmān ṭarafını gözleyüp ṭurdılar.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(7) Ol çeri kim eyledi ġāyet ḫurūş
Ṣanki ʿUmmān baḥri ṭaşdı itdi cūş

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür yā melik
(8) Vir ṣalāvat līk cāndan cāna ḫoş

3.1.1.1.3. Dāstān-ı Ceng Kerden-i Şāh-ı Endülūs ve Be-Melik-i Benī Aşfer

(9) Loḳmān Ḥakīm ḳavlince çünkim Benī Aṣfer meliki Eṭġāş Ḥān-ı Aṣferī bu vechile leşkerin baġlayup düşmān üzerine (10) varıncaḳ ṣaff u alayları baġlayıncaḳ ol ṭarafdan daḫı Endülūs meliki ʿAḳrān Şāh ol kāfir-i ben ḫ^{w}āh ol dem (11) ʿale's-ṣabāḥ kim ṭurdı. Göz gözi gördi. ʿAḳrān Şāh emreyledi. Endülūs leşleri atlu atlarına süvār oldılar. (12) Dergāh-ı şāha geldiler ve bu cānibden şāh-ı Endülūs daḫı başına tāc-ı zerrīn urunup seyf ṭaḳınup otaġından (13) ṭaşra çıḳup rahşına süvār oldı. Ṭabl u ʿalem çeküp on iki kez yüz biñ leşkeri kim çekdi. Toz cihānı (14) bürüdi. Ẓülümāt ḫalḳ-ı ʿālem üzerine çekdi. Kūs-ı ḥarbī ṣadāsından yir ü gök gümledi. Havl ü heybetden (15) yirler iñledi. Vuḥūş u ṭuyūr mār u mūr beliñledi. Seyl ü ʿummān bigi yürüyüp daḫı ol Benī Aṣfer çerisine (16) muḳābil ve muʿārıż olup ṭurdılar. Ellerin ḳılıç ḳabżasına urdılar. Ṣaġ ṭarafda yüz biñ pūlād-pūş erile (17) İrṭāl-ı Endülūsī ṭurdı. Ve ṣol ṭarafında seksen biñ ceng-cū bahādırile tīġ-zenlerile Sitem Ḫān-ı (18) Endülūs ṭurdı. Ve yüz yigirmi biñ tīr-endāz ve ḳader-endāz ser-firāzlarıyla Ḳafenderūz-ı Endülūsī ṭurdı (19) ve anuñ aḳabince ṣaġ ḳolda yüz biñ erile İrṭāl-ı Endülūsī ṭurdı. Ve yine ṣol ḳolda daḫı yüz biñ (20) ḥasm-efgen ve leşker-şiken serverlerile ve mübārizlerile Ḳaysalān-ı Endülūsī ṭurdı. Maʿa'l-kıṣṣa sözi dıraz ḳılmayalum ki (21) on iki kez yüz biñ erile ve yüz yigirmi cift naḳārile ve on iki biñ ʿalemile ḳıyāzı yoḳ ḫayl ü ḫaşemile Endülūs **[6a]** (1) **ş**āhı ʿAḳrān Ḫān Benī Aṣfer meliki Eṭġāş Ḫān şāhuñ muḳābelesine varup muʿārıż olup ḳalb ü cenāh (2) ārāste ḳıldı. Meymene ve meysere düzüldi. Ṣaff u alāylar baġlandı. Ṣancaḳ u ʿalem şuḳḳaları açıldı. Mihterler nīzeleri (3) dıraḫ[t]istān bigi diküp dibinde ṭabl u duhūlları urdılar.

Surnā vü nefīrleri ürdiler. Şāhları yoluna sepāhlar (4) cān u başla ṭurdılar. Ellerin ḳılıç ḳabżasına urdılar. Cān u baş oynar serverler öñ ṣafa varup (5) ṭuruşdılar. Muḥanneṣler daḫı ḳıçın ḳıçın dönüp ḳaçacaḳ yirler gözleşüp ḳarcaşdılar.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(6) Key ʿaceb bī-ḥad çeridi nāmever
Ḳuş uçarsa üzerinden döke per

Yiryüzin pūlād-sed ḳılmışdı naʿl
(7) Göklere ṣayvānıdı zerrīn-siper

Er deminden gün ḳarardı çün ʿades
Hāy u hūdan merrīḥ eyledi ḥaẕer

(8) Naʿralardan çıñradı ṭās-ı felek
Velveleden şaşdı bebr ü şīr ü ner

Göklere irgürdi başın zer ʿalem
(9) Kūs-ı ḥarbden ditredi baḫrile ber

Diñle imdi bu ʿadedsüz leşkeri
Nice olur ʿāḳıbet zīr ü zeber

(10) Līk virgil ḫoş ṣalāvat cānile
Söyleye Firdevsī saña tā ḫaber

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (11) Endülūs şāhı ʿAḳrān Şāh bu vechile deryā-yı aḫterān miṣāl gelüp irdise ol yañadan Benī Aṣfer meliki ʿAḳrān (12) Şāh kim beglerile naẕar ḳılup gördi on iki kez yüz biñ er dersü āhen-pūş olup biñ dört yüz (13) alāy bağlayup biñ dört yüz altun başlu ṣancaḳ ve ʿalemler götürüp at u er cebe vü cevşene müstaġraḳ olup (14) teraḫtān birle gelür. Nite? Şöyle kim cebe vü cevşene gün ṭoḳunmış pūlād şaʿşaʿasıla zemīn ṭolmış. At ayaġından (15) yirler ve er ġırīvinden gökler gümlemiş, cebe vü cevşen ve kīş ü ḳurbān çaġşaşmasından cihān fenāya (16) varmış.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bir çeri kim gözler anı görmemiş
Rüstem andan hīç ḫaberler virmemiş

(17) Ne ho Cemşīd-i Ferīdūn-ı zemān
Anca leşker ʿömri içre dirmemiş

NEŞR Ḥakīm ḳavlince **(18)** Endülūs melikinüñ leşkeri çoḳlıġını Benī Aṣfer dil-āverleri kim gördiler. Anuñ hevl u heybetinden ve ʿaraṣātından **(19)** şaşdılar. Be-ġāyet vehme düşdiler. Barmaḳ aġıza alup ṭurdılar. Ammā kim yine ġayret ḳılup baş u cāndan **(20)** geçüp ḳılıçlarına ellerin urdılar. Nām u nāmus gözetdiler. Rüstem-i Zāl çıġırın izlediler. Düşmān cānibini **(21)** gözetdiler. Maʿa'l-ḳıṣṣa iki düşmān çerisi birbirine ḳarşu muḳābil ve muʿārıż kim oldı. Sīl-i ʿazīm bigi yitişdiler. **[6b]** **(1)** Bir dem oldı kim ṣanasın ṣūr-ı Sirāfīl ürüldi, ins ü cān dersü bir yire dirildi. Maḥşerī hengāme ʿarṣa-i **(2)** ʿaraṣātda yüridi. Gerd ü ġubār yirleri ve gökleri bürüdi. Anca kim iki düşmān birbirine irdi ṭurdı. Yil **(3)** ṭoḳunup gerdi leşker üzerinden irdi. At u er birbirini kim gördi. Andan Endülūs şāhı İrṭāl-ı Endülūsiye **(4)** eydür: "Yā İrṭāl-ı cihān-pehlevān, yüri meydāna gir, varup Benī Aṣfer melikine naṣīḥat eylegil, ḫātem-i Süleymāndan **(5)** ṭamaʿın götürsün. Kefen gerdānına ṣalup, ḳılıç aġzına alup cemīʿ mālın ve ḫazīnesin getürsün. Tā kim ben daḫı anuñ **(6)** günāhın ʿafv idem. Yoḳ eger ser-keşlik iderse at u er birbirine ḳarılur, ortada bī-ḥad işler olur. Anca **(7)** diyārlar isüz ḳalur." Endülūs şāhı ʿAḳrān Ḫān eyle diyicek İrṭāl-ı pehlevān daḫı at sürüp pūlād-ḳalḳanın **(8)** döşinde ṣalup sütūnlayın Sipīd süñüsin ḳoluna ṣarup meydān ortasına irdi. Raḫşı ʿinānın dirdi, **(9)** daḫı yüzin Benī Aṣfer çerisinden yaña ḳılup ṭurdı. Andan bā-āvāz-ı bülend çaġırup kendüyi Benī Aṣfer çerisine **(10)** bildürdi. Ne didi, didi kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Didi benün pehlevān İrṭāl Ḫān-ı Endülūs
(11) Heybetümden ditreşürler Çīn ü Rūm u Üngürūs

Ṣavletümden Ḳāfda ʿAnḳā per döker der şīr ü ner
Ḳılıcumdan Merrīḥ emān istedi didüm ki sus

(12) Gürz ururs̱am leşkerüñi ḫurd-ı[1] ḫaşḫāş eyleyem
Tīġ çeksem ʿālem içre oda yaḳam çün fanūs

N'ola leşker bī-ʿadedse cümlesin ḳıram anuñ
(13) N'ola sısam bī-ʿadedse bir dem içre yer ḫurūs

Ḳanı kimdür pehlevān ki bizümile ḳıla ceng
Kim dökem ḳanın buḫārından cihānı ṭuta pus

(14) Cān elümden ḳurtarayım diriseñ iy nā-bekār
İnüp atdan iste emān ḫāk-i pāyım eyle būs

Yoḳsa gürzüm ḍarbi ḳaddüñ bu zemān ider ḳadīd
(15) Ḍarbına döymez anuñ burc-ı ḥişār-ı Aġribos

Böyle diyüp urdı naʿra pehlevān İrṭāl Ḫān
Naʿrasından ötdi güm güm çarḫ-ı ṭās-ı ābanūs

(16) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince İrṭāl-ı Endülūsī ile eyle diyicek ol ṭarafdan Benī Aşfer meliki Eṭġāş Ḫān-ı Asferī **(17)** Benī Aşfer pehlevānlarıyla ve Engürūs bānlarıyla[2] ve daḫı on dört oġlıyıla ṭururken İrṭāl sözin işidicek **(18)** heyāhay ḳaḳıdı. Yir yirin çaġrışup ġaẓaba gelüp bebr ü peleng gibi egreşdiler, gümreşdiler. Mest ejderhā miṣāl gerişüp **(19)** sünüşdiler. Birbirin görüp eli ḳılıca uruşdılar. Tā kim İrṭāl üzerine at sürdiler. Ammā kim Benī Aşfer meliki Etġāş **(20)** Ḫān-ı Aşferi menʿ idüp eyitdi: "Yā pehlevānlar, ḳamuñuz ne hücūm ḳılmaḳ gerekdür? Bir server kendüzüñ versün, ol **(21)** meydān içinde daʿvī ḳılanı helāk eylesün. Süleymān ḫātemi uġruna ʿömrini ḫatm ḳılsun. Ben variken ʿālem içre **[7a]** **(1)** Süleymānlıḳ ḳılmak aña mı lāyıkdur kim ben Aşfer pādişāhı olam? Süleymāniçün kelām benüm şikārum elden almaḳ **(2)** dileye. Salṭanat Süleymāna diş bileye." diyüp ḳaḳıdı. Yıldırım-veş şaḳıdı. Daḫı ḥükm eyledi. Benī Aşfer dilāverlerinden **(3)** bir dilāvere kim adına Tuffāḥ-ı Tīġ-zen dirleridi. Seng-i āsiyāblayın süñüsin ḳolına alup ḳalḳan yaġrınına ṣalup **(4)** sürüp İrṭāla gitdi. Birbirine süñü ṣunuşup ḳalḳan ṣalışup red ḳılışdılar. ʿĀḳıbet Tuffāḥ-ı Aşferīnüñ süñüsin **(5)** İrṭāl-ı Endülūsī ṣıdı geldi kim öñünden geçe. İrṭāl Tuffāḥuñ ḳafasından bir ḍarb eyle urdı kim

[1] ḫurd-ı: ḫurd-u İ
[2] Engürūs bānlarıyla İ: - T

gürzile āvāze virdi, (6) yanḳulandı. Ḳāf ṭaġı Elbürzile Tuffāḥuñ ayaḳları rikābdan çıḳup raḫşından yıḳıldı. Tuffāḥ-ı Aṣferī düşicek (7) Aṣferīler ol ḥāli görüp ġırīv ḳılışdılar. Tuffāḥuñ ḳarındaşı Eṭfāḥ-ı Aṣferī meydāna girdi. Ḳaẓā vü ḳader bigi İrṭāla (8) gürz ḥavāle ḳıldı. İrṭāl gürzile gürz ḍarbını menʿ eyledi. Gelüp geçince bir gürz eyle urdı kim Eṭfāḥ-ı (9) Aṣferīnüñ ḳafası ḫurd oldı. Maʿa'l-ḳıṣṣa bu vechile İrṭāl-ı Endülūsī on yedi pehlevānın helāk, maġzını çāk, (10) menzilin ḫāk eyledi. ʿĀḳıbet aḫşam daḫı irdi. Kūs-ı ḥarbī āvāzesini diñdirüp iki cānibinden ṭabl u āsāyiş (11) çaldılar. İki çeri birbirinden Merrīḫ gibi ayırtlanup dönüp otaḳlu otaġına gelüp indiler, ḳondılar. Ölenlerinüñ (12) leşlerin ü başların divşürüp aġlaşdılar. Zaḫmlularuñ zaḫmların baġlaşdılar. Andan ṣoñra ol yañadan (13) Endülūs meliki gelüp otaġına indi, ḳondı. Daḫı rezm ṭonın çıḳarup bezm libāsın geydi. Daḫı İrṭāl-ı (14) Endülūsīye ḫilʿat-ı ḫāṣ buyurdı. ʿIyş ve nūşa meşġūl oldı. Ve bu ṭarafdan daḫı Benī Aṣfer meliki Eṭġāş (15) Ḫān-ı Aṣferī daḫı gelüp ḫaymesine indi. Ammā kim pehlevānları helāk oldığına acındı vü ḳocındı. (16) Maʿa'l-ḳıṣṣa ol iki düşmān çerisi birbirine ḳarşu ḳaravul ḳoyup ol gice ḳarār itdiler.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(17) İki leşker ḫalḳı atdan indiler
Birbirine ḳarşu cümle ḳondılar

Her muḫannes aġladı feryād idüp
(18) Pehlevānlar cengine ḳıvandılar

NEṢR Ḥakīm ḳavlince çünkim ol iki leşker yine birbirine (19) muḳābil ve muʿārız olup ḳondılarsa otaḳlu otaġında dolandılarısa andan ṣoñra melik-i Benī Aṣfer Bilād-ı (20) Aṣferī ol cihānuñ serveri buyurdı. Dīvān ḳuruldı, begler bir yire cemʿ olup dirildi, (21) niʿmetleri gelüp yinildi, içildi. Şekkerī şerbetler içildi. Daḫı baʿde't-ṭaʿām ʿAkenke-i ʿayyāra melik-i Aṣfer **[7b]** (1) buyurdı kim varup giceyile bir iş başara. Bes gelüp şāh öñünde yüz yire sürüp ʿAkenkeʿ-i ʿayyār yine (2) meclis-i şāhda ṭurdı. Cāmesin taġyir ḳılup tebdīl-i sūret eyledi. Daḫı ol gice sürüp bir ḳaṣṣāb (3) dükkānına geldi. Bir ciger alup pāreledi. İki dizine ve iki bāzūsına cigerüñ ṭalaġınuñ birer pāresin iki yarup (4) baġladı, ṣardı. Üzerine ḳanlar sürdi. Yüzüne ve gözüne ḳanları ol ḳadar sürdi kim ḳana ġarḳ oldı. (5) Daḫı yaḳasını yırtdı. Gelüp Zemzeme-i ʿayyāruñ gelecek yolunda oturdı kim bir bıñāruñ kenārıdı kim oradan (6) ġayrı giçecek yir yoġudı, sarpıdı. Deñizüñ balçığı ve ṣuyı varıdı. Maʿa'l-

ḳışṣa çünkim ʿAkenkeʿ-i ʿayyār anda oturdı, (7) yire ḳulak urdı. Ṭavış diñledi. Nışfu'l-leyl olucaḳ ayaḳ āvāzı geldi. Bildi kim Zemzeme-i ʿayyārdur gelen. (8) Defʿi efġān itmege başladı. Eyitdi kim: "Āh elüñden yā ʿAkenkeʿ-i ʿayyār, beni ḳarındaşsuz ḳoduñ. Ḳarındaşum helāk (9) eyledün. Ḳomayam saña bu derdi. Eger saña ḳalursa senüñ oğlancuḳlaruña ḳalmaya." diyüp feryād eyledi. Ol (10) yañadan Zemzeme daḫı bıñāruñ kenārına geldi, bu āvāzeyi işitdi. Eyitdi kim: "Bu melʿūn hīç degül. Ammā kim ʿAkenkeʿ-i ʿayyār (11) durur. Buna bir bend geçeyim." didi. Daḫı sürüp ḳatına geldi. ʿAkenkeʿ Zemzemeyi yaḳın gelür görücek (12) ḳaçmaḳ diledi. Ḳaçar bigi oldı, yine düşdi, sürçdi, düşdi. Birḳaç kerre daḫı feryād eyledi. Didi kim: (13) "Yā ʿAkenkeʿ, ḳarındaşumı öldürdüñ. Beni ölümlü yarlu ḳılduñ. Baña daḫı mı ḳıyarsın. Gel baña ḳıyma, tevbe olsun. (14) Artuḳ ʿayyārlıḳ ḳılmayayum ve leşkerüñe varmayayum." didi, aġladı. Yüzine acı ṣoġan tutdı. Uġurlayın (15) daḫı gözlerinden yaş aḳdı. Zemzeme göñlinde eyitdi. Varayın, göreyin diyüp sürüp ʿAkenkeʿ ḳatına (16) geldi. Didi kim: "Ben ʿAkenkeʿ degülem, kaçmaġıl." didi. ʿAkenkeʿ eyitdi: "Neden ʿAkenkeʿ degülsin, dimin (17) geldüñ ḳarındaşum öldürdüñ. Ben sürünüp ḳaçup bunda geldüm ki gidem yine ardumca gelüp beni öldürmek mi (18) dilersin. Kerem ḳılġıl. Baña ḳıymaġıl." didi. Zemzeme eyitdi: "V'Allāh dīnüm ḥaḳḳıçün ben ʿAkenkeʿ degülem. Ammā kim senüñ (19) yaruñ göreyim." didi. Ḳarañulıḳ giceyidi. Zemzemenüñ elin alup ayaġındaġı ve göksindeki ciger pārelerinüñ (20) ḳanların ve pārelerin eliyle gösterdi. Zemzeme el urup gördi kim yarasınuñ içine yumruḳ ṣıġar (21) ve ḳan aḳar. Ḳaftānları pāre pāre, yüzi ve gözi ḳan. Göñlünde eyitdi: "Bu dermān-deh ḫod ʿAkenkeʿ degülimiş bu. **[8a]** (1) Bu gice irteye çıḳmaz ölür. Bunuñ olacaġı olmış." didi, inandı. Ḫaberi yoḳ kim ʿAkenkeʿ durur.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(2) Bilmedi kim ol ʿAkenkeʿ nāmever
Kim ḳażā irdise baġlandı naẓar

Çün ḳażā gelse görür göz baġlanur
(3) Kim *iẕā cāe'l-ḳażā ʿumme'l-baṣar*[1]

[1] "Kaza gelirse, göz görmez olur."

3.1.1.1.4. Ḳıṣṣa-i Süleymān ʿAleyhi's-selām ve Mükāleme Kerden Bā-Zerzūr

(4) Ḥakīm ḳavlince ʿAkenkeʿ-i ʿayyār bunda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** Süleymān Ḥażretine geldi ʿa.s. **(5)** Nite? Çünkim ḳuşlaruñ yevm-i ʿarżında ol gün kim Süleymān Ḥażreti zerzūruñ yaʿnī sıġırcıḳ ḳuşunuñ **(6)** ḥaḳḳını kim yilden alıverdi. Cemīʿ murġān ululları vehim aldılar. Andan ṣoñra yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **(7)** **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā zerzūr, sizüñ dirligüñüz ve maʿāşuñuz nicedür, beyān eyleñüz." **(8)** didi. Zerzūr daḫı **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān ve yā melik-i ṭuyūr, bizüm ʿādetümüz **(9)** ve maʿīşetümüz budur kim bir yirde ittifāḳ idüp cemʿ oluruz. Birbirimüzile yār u dost oluruz kim üstümüze **(10)** düşmān gelse defʿ iderüz. İttifāḳıla[1] ol ʿāẓīm belāyı üzerümüzden menʿ iderüz. Ve daḫı çekirgeyile ceng iderüz. **(11)** Eger kim çekirge çoḳlıḳ ola, biz daḫı çerisine göre leşker cemʿ iderüz. Andan varup cenge āheng iderüz." **(12)** didi. Yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup eyitdi kim: "Yā zerzūr sizüñ ḫāṣiyyetüñüz nedür ve **(13)** mizācuñuz nicedür?" diyicek zerzūr daḫı **cevāb** virüp eyitdi kim: "Yā melik-i ṭuyūrān bizüm mezācumuz **(14)** ḫuşk u terdür. Kim ki etümüzi ġıdā idinse menfaʿati ziyādedür. Meflūce eger kim kebāb ḳılup yise ṭabīʿatını **(15)** bağlar ve selāsil-i bevle fāyide ider ve daḫı yā nebiyya'l-lāh eger ki zerzūruñ ḳanını ṣabırla ḳarışdırup boġaz aġrısına **(16)** içirseler fāyide ider. Ve etümüz meniyi ziyāde ider ve ḳuvveti arturur" diyicek Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām taʿaccüb **(17)** idüp eydür: "Yā zerzūr, bu ḳadar ḥiss ü idrākile neden bilürsin kim etüñüz bu ḳadar nefʿidür?" Cevāb virdi kim: **(18)** "Yā nebiyya'l-lāh bizüm daḫı ebnā-yı cinsümüz içinde tekvīnlerden **(19)** ḫaber almış dānālarumuz vardur. Tekvīnlerden ḫaber almışlardur. Dāyim naṣīḥat iderler ki sizüñ etünüzde menfaʿat ziyādedür. Nesl-i insān sizüñ **(20)** helāküñüze ḳaṣd idicilerdür. Pes ol ṭuzaḳ ḳurup ḳayd idiciden ve atmaca götürüp ṣayd idiciden **(21)** ḥaẕer ḳıluñ ki sizleri helāk itmeyeler kim nesl-i insān iki nesne üzerine ḫilḳat olmışdur. Baʿżı ḫayrü'l-beşerdür. **[8b]** **(1)** künc-ü ʿuzletde ve maḳām-ı ḫalvetdedür. Hīçbir şeyʾi anlar incitmez. Belki ḥayvānāt daḫı ġıdā itmez. Ve bir nevʿi daḫı **(2)** ḫayrda degül, dāyim beşerdür. Anuñ gibiler dāyim ṣayyād ve ḳayyād ve cellād olur. Anlardan ḥaẕer ḳıluñ diyü tenbīh **(3)** ider. Pes ol cihetden ademī-zāddan dāyim ḫavfnāküz ve nice kerre gördük ki ṭutup ayaġumuz keserler, **(4)** uçamazuz. Şol eli kesilmiş ādem bigi kim segirdimez."

[1] İttifāḳıla İ: ittifāḳ idüp cemīʿT

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Pes zerāzīr eyle diyüp ol zemān
(5) Şeh Süleymāna eyledi ḥālin beyān

Nefʿ ü ḍarrın söyleyüben itdi şerḥ
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya cāvidān

3.1.1.1.5. Ḳıṣṣa-i Sīmurġ-ı Ḳāf Be-Ḳavl-i Loḳmān Ḥakīm ʿAleyhi's-Selām

Ḥakīm ḳavlince bular bunda da **(7)** Süleymān Ḫażreti ʿaleyhi's-selām zerzūrla mükālemede. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** ʿanḳāya geldi. **(8)** Nite? Ol zemān kim sīmurġ ḳuşı Ḳulzüm deryāsınuñ kenārına kim geldi. Daḫı bu yañadan ṭāvūs ḳuşı kim **(9)** dāne yiyen ḳuşlaruñ serveridi. Ḫaber oldı kim sīmurġ geldi didiler, emr eyledi. Anda olan cemīʿ murġānıla hevādan **(10)** ḳanad açup uçup ṭāvūs ḳuşunuñ ḳatına gelüp cemʿ olıcaḳ andan ṭāvūs daḫı per açup ḳuşlarıla **(11)** uçup felegin birinci ḳatına geçüp sīmurġ ḳuşuna ḳarşu vardılar buluşdılar. Alup ʿizzetile ol Ḳulzüm kenārındaki **(12)** şahrāya geldiler. Andan şoñra ölüme müsteḥaḳ olmış ḳuşlar varıdı kim ḳışāş lāzımıdı. Anları sīmurġiçün ġıdā getürdiler. **(13)** Bilesince olan yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşlar daḫı ol murġānı pāreleyüp helāk idüp yidiler. Dillerince Ḫālıḳa **(14)** şükrin didiler. Ve dāne yiyen ḳuşlar daḫı ḥubūbātdan yiyüp Ḥaḳḳa ḥamdin diyüp sīmurġa alḳış ḳıldılar. Baʿd **(15)** ez-taʿām āb-ı[1] revāndan çünkim içdiler. Daḫı Süleymāna varmaḳdan söz açdılar. Evvel ṭāvūs ḳuşı dile gelüp **(16)** didi kim: "Yā sīmurġ ve yā sulṭān-ı murġ, bu Süleymān kimdür kim aña bu ḳadar ḳuşlar muṭīʿ ola ve hem sen aña varasın, **(17)** muṭīʿ olup çāker olasın, ḫizmet ḳılasın didi. Ol ādem oġlanı degül midür kim benüm ceddümi uçmaḳdan **(18)** çıḳarup durur, aʿlādan esfele itüp durur? Bu belāya Ādem-i Ṣafī ucundan neslümüz ve ceddümüz mübtelā olup durur."

(19) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ādemiçün ceddümüz çekdi temāmet miḥneti
Kim henüz ādem ucundan ḳuşlaruñ yoḳ rāḥatı

[1] āb-ı T: āb-u İ

(20) Olmayınca ādemīnüñ nesli vücūdı ʿadem
ʿĀlem içre bulumazuz rāḥatı vü vüsʿati

NEŞR Ḥakīm ḳavlince **(21)** çünkim ṭāvūs ḳuşı eyle diyicek ol sulṭān-ı murġ u ʿanḳā vü sīmurġ eyitdi kim: "Yā ṭāvūs āgāh ol kim cemīʿ maḫlūḳāt **[9a]** **(1)** içre Ādem-i Ṣafīden eşref eʿaz ve ekrem maḫlūḳ ḫilḳat olmadı kim anuñ ḥaḳḳında Ḥak teʿālā **(2)** celle ve ʿalā kelāmında buyurur kim **kavluhu teʿālā** *ve leḳad kerremnā benī ādeme*[1]" didi. Yā ṭāvūs eyle olsa **(3)** Ḥaḳ teʿālā aña ʿizzet ḳılup cemīʿ melāʾikeye hükm eyledi kim Ādemüñ ḥażretine secde buyurdı. **(4)** Bir vücūda kim melāʾike secde ḳıla, senüñ ve benüm miṣāli murġān anuñ nesline muṭīʿ ve münḳād olsa **(5)** lāyıḳ degül mi? Ḫuṣūṣā kim bu varacaġumuz Ādem-i Ṣafī nesli ve Dāvūd peyġāmber oġlı Süleymān kim bir ʿaẓīm sulṭān **(6)** durur kim Ḥaḳ teʿālā aña ins ü cinn ü vuḥūş u ṭuyūrı ve mūr u mārı çerrende vü perrendeyi bād u ḫāk ü āteş ü **(7)** ābı musaḫḫar eylemişdür. Ve yüz yigirmi dört dürlü ṣıfat-ı maḫlūḳātı ve biñ bir dürlü baḥr u berdeki mevcūdātı **(8)** yitmiş biñ milleti ve cemīʿ memleketi anuñ ḥükmindedür. Ve dünyā milkindeki sulṭānlar dergāhında pāsbānlar **(9)** durur. Ve cemīʿ maḫlūḳātuñ dillerin bilür, müşkilātın ʿilmile ḥal ḳılur.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(10) Şeh Süleymān miṣli kāmil şehriyār
Hem nebī vü mīr-i ʿādil tāc-dār

ʿĀlem içre gelmedi gelmiş degül
(11) Görmedi miṣlini çeşm-i rūzigār

NEŞR Ḥakīm ḳavlince sīmurġ ḳuşı bu vechile Süleymān Ḥażretin **(12)** ṭāvūs ḳuşına medh idincek ṭāvūs ḳuşı daḫı cān u dilden Süleymāna ʿāşıḳ oldı. Daḫı ol **(13)** feraḥlıġıla suʾāl ḳılup didi kim yā: "Sīmurġ v'ey sultān-ı murġ, şimdi kim biz Süleymān naẓarına kim varuruz. **(14)** Bizümile ḳuşlar dilince söyleşür, kelimāt eyleşür mi? Ne kim dir söz diñler, fehm idüp sözümüz añlar mı?" didi. **(15)** Sīmurġ cevāb virüp didi kim: "Naʿm eyledür, aña şübhe yoḳdur." diyü söyledi. Süleymāna varan gügercini **(16)** ve şehbāzı ve sunġurı ve ḳarlaġucı getürdüp anlardan Süleymānuñ aḥvālin ḥālin ve ne vechile söyleşdügi **(17)** maḳālin ʿarż eylediler. Ṭāvūs ḳuşı işidüp feraḥ olup

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 17: 70): "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık."

Süleymāna varmaġa, ḫāk-i pāyine yüz sürmege (18) ṭālib, ḫiẕmetinde ḥācib olmaġa rāġıb oldı. Taḫt-ı yedinde olan ḳuşları cemʿ eyledi. Buġur sīmurġ ḳuşı (19) daḫı didi kim: "Yā ṭāvūs dāne yiyen ḳuşları cemʿ eyledüñ mi, gelmedük ḳuş daḫı var mıdur?" didi. Sīmurġ ḳuşı[1] eyle (20) diyicek ṭāvūs ḳuşı didi kim: "Yā sīmurġ, ve iy sulṭān-ı murġ, cemīʿ ḳuşlar geldi. Velākin bülbül gelmedi, (21) varan ilçimüze iʿtibār ḳılmadı. Ve bir daḫı ṭūṭī ḳuşı gelmedi. Ve bir daḫı ögeyik ḳuşı gelmedi. Uşbu üç **[9b]** (1) cins ḳuş gelmediler, bāña mutīʿ olmadılar." didi, şikāyet eyledi. Sīmurġ işidüp ġażaba gelüp ḳaḳıdı. (2) Diledi kim Hindūstāndan varup ṭūṭī getüre. Velākin ṭāvūs ḳomadı. Menʿ itdi, ḥased itdi. (3) Niçün? Anuñçün kim ṭūṭī faṣīḥ-lisāndur, kendünüñ ḥüsni gökçek ammā kim nefsi çirkindür. Ol (4) sebebden ki Süleymān Ḥażreti anuñ ḥüsnüne maġrūr ola. Ṭūṭīnüñ merātibi Süleymān dergāhında ednā (5) ola. Ṭāvūs kendüzi Süleymāna hem-rāz, ḳuşlar içinde ser-firāz ola.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(6) Ṭūṭuya ṭāvūs-ı murġ itdi ḥased
Kim Süleymān kendüsini ḳıla red

(7) Bu ḥased müşkil durur iy şehriyār
Kim ḥased gitmez ten olmasa cesed

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim ṭāvūs ḳuşı böyle diyicek (8) sīmurġ daḫı ṭūṭī ḳuşın getürmekden vazgeldi. Ṭāvūs ḳuşı eyitdi: "Bülbül daḫı ve ögeyik ḳuşı daḫı (9) varup Süleymāna ʿarż idevüz. Getürdüp ḥaḳlarından geleler. Pes andan ṣoñra yaraḳ gördiler kim Süleymāna varup (10) ḫiẕmetinde olalar." Bular bu ittifāḳdayiken diñle kim hikāyet nice oldı. Meger kim sīmurġ ḳuşı dāne yiyen ḳuşları (11) kim cemʿeyledi. Daḫı buyurdı kim her bir cinsüñ aʿyānları kim Süleymānuñ naẓarına varsa gerekdür. Dest-būsuna (12) yüz sürseler gerekdür. Ve bir kendüye münāsib-i ḥāl tuḥfeyile vara, tehī-dest varmaya didi. Daḫı sīmurġ ḳuşı (13) eyle diyicek her bir cins ḳuş kendü ḥāline münāsib bir tuḥfe görmege gitdiler, yaraḳ itdiler.

[1] ḳuşı T: - İ

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(14) Ger ḫıred-mend ola pīr ü yā cüvān
Şāha andan lāzım olur armaġān

Kim tehī-dest irmeye maḳṣūdına
(15) Virmekile biter işler kāmurān

3.1.1.1.6. Neṯr Dāsitān-ı Şikāyet Kerden-i Kebk Ḥāl-i Ḫod Sīmūrġ-ı Ḳāf-rā

(16) Ḥakīm ḳavlince çünkim ḳuşlar tuḥfeler ele getürmege gidicek meger kim bir keklik gelüp sīmurġ **(17)** naẓarında feryād eyledi. Bir keklikden şikāyet ḳıldı. Eyitdi kim: "Yā sīmurġ ve yā sulṭān-ı murġ, benüm ḳarındaşum ḳızın **(18)** fülān keklik helāk, günāhsuz baġrını çāk ve menzilini ḫāk eylemişdür. Benüm ḥaḳḳum andan alıvirgil." didi. **(19)** Sīmurġ daḫı ḥükm eyledi. Saḳsıḳan ḳuşı kim dāne yiyen ḳuşlaruñ çāvūşıdur. Varup kekligi **(20)** getürdi, ḫaşmıyıla berāber ṭurdılar. Andan sīmurġ ve sulṭān-ı murġ didi kim: "Bunuñ ḳarındaşı ḳız kim senüñ **(21)** ḫelālüñümiş. Niçün helāk itdüñ?" didi. Ol keklik daḫı inkār itmeyüp dile gelüp sīmurġa **[10a]** **(1)** cevāb virüp didi kim: " Yā sulṭān-ı murġān, benüm ol ḳız kim helālümdi. ʿÖmrüm ḫāṣılıyıdı ve göñlüm **(2)** sürūrıyıdı ve gözlerüm nūrıyıdı. Gürcistān nāḥiyesinde nev-bāhar faṣlında ve yay günlerinde bir ṣaḥrāda **(3)** leb-i deryāda cennetü'l-me'vāyda mekān ṭutup yorulmaḳ ve yumurtlamaḳ ḳaṣdın eyledük idi. **(4)** Dişüme eyitdüm ki: "Bu yay günlerinde ʿalef çoḳdur ve nebātātuñ ḥaddi yoḳdur. Bu dāneleri saḳlayalum, tā **(5)** ḳışa degin ṣaḥrālarda nesne bulmayavuz. Ol dem ol ḥubūbātıla rūzigār geçürevüz." didüm. Ol dişüm **(6)** daḫı rıżā virdi. Eyle olsa iy sulṭān-ı ʿanḳā ve iy server-i murġān pādişāh, bir yirde bir aġaç içinde **(7)** bir bal ḳovanı bulduḳ. Çoḳdan ḳalmış ot ve aġaç içre belürsüz olmış. Amma kim aġzı yuḳarı ṭurur. **(8)** Ḫayli nesne alurdı şūmile. Ne ḳadar ḥubūbāt ve nebātāt nafaḳa-i ṭuʿmiyyāt kim cemʿ iderdük. Ol ḳovanuñ **(9)** içine ḳoyarduk. Tā kim az zemān içre ol ḳab ṭoldı. Çünkim yay günleri geçdi, faṣl-ı zemistān irdi. **(10)** Hevā issiliği daḫı ol yaş dānelere teʾsīr eyledi, ḳurudı. Ol ḳab ḳoġuz oldı. Meger kim ol vaḳt **(11)** kim dāneler cemʿ eyledüm, ben gitdüm idi. Benüm bir ḳarındaşum varıdı. Anı ziyāret ḳılmaġa vardum. Bir niçe rūzigār **(12)** anuñ ḳatında ḳaldımıdı. Bir niçe rūzigār geçincek gelüp gördüm ki dāneyile ol ḳab kim[1] ṭoluyıdı. **(13)** Eksilmiş, az ḳalmış. Fikre vardum, eyle ẓan

[1] kim T: - İ

ḳıldum ki ben gitdükden ṣoñra dişüm bir irkek keklige daḫı (14) müttefiḳ olup bu dāneleri yimişler, az ḳomuşlar. Pes dişüme didüm ki: "Niçün dāneleri yidün?" Cevāb (15) virüp didi kim yimedüm diyü and içdi. Velākin nefsüm baña ġalebe ḳıkup ḳaḳıdum, pençe urup anı (16) bī-günāh helāk eyledüm. Bunuñ üzerine kim rūzigār geçdi, yine ḳış faṣlı irişdi. Yaġmur ulaşdı. (17) Dāne kim nem ṭutdı, bayaġı ḳarārına vardı. Ol yine temām ṭoldı, pür oldı. Yā sīmurġ ve iy sulṭān-ı murġ, ol (18) vaḳt bildüm ki dānenüñ eksilmesine sebeb neyimiş. Dişümi öldürdügüme peşīmān ve dil-perīşān oldum, (19) velākin aṣṣı bulmadum. Nā-gehān bu ḫaṭāyı ḳıldum. Günāhum bu durur. Gerek ʿafv ḳılġıl ve gerek helāk eylegil."

(20) **NAẒM**

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Rū-siyāham dergehüñde hem-çünān misk-i Ḫıṭā
Nefsüme uyup eyledüm ḳan ḳıluban sehv ü ḫaṭā

(21) Tevbe ʿanḳā cürmüme estaġfiru'llāhi'l-ʿaẓīm
Ger ḫaṭālar ḳıldumısa ʿafv idüp eyle ʿaṭā

NEṢR Ḥakīm ḳavlince **[10b]** (1) çünkim keklik iḳrār eyledi, sīmurġ diñledi. Buġur ʿanḳā-yı sīmurġ eyitdi kim: "Yā keklik, saña gerekdi kim (2) ol dişüne yaʿnī helālüñe işüñe ʿaẕāb virmeñ de öldürmeñ de ivmek revā degüldi. Teʾḫīr ḫayırluyıdı, (3) tedbīr eylemek gerekdi." diyüp fikre varınca ḫaşmı yine ilerü varup eyitdi kim: "Baña ḥaḳḳum alıvirgil. (4) Ḥuṣūṣā kim iḳrārı var bī-günāh depeledügine, ḳanın yire sepeledügine." didi. Sīmurġ eyitdi: "Ben buña ḳışāṣ (5) buyurmazam. Ammā kim ḥabs eylesünler. Süleymāna varıncaḳ arż idelüm, görelüm ki ne buyurur. Zīrā kim ḫalīfemüzdür, (6) emr anuñdur. Süleymāndur, cümle murġān ḥükmine fermāndur." diyüp buyurdı. Ḥabs eylediler üzerine birḳaç (7) saḳsıġan ḳuşların kim çāvuşlarıdur müvekkel ḳıldı kim ḥıfẓ ideler. Pes muḳaddimeden fāyide oldur kim (8) her kimse kim nā-ḥaḳ yire ḫayf ve ẓulm ve ḳan eyleye, yā bir göñli yıḳup perīşān eylese elbetde cezāsın (9) görecekdür. O dergāhda ʿaẕābın çekdükden ṣoñra daḫı cehennem oduna girecekdür. Her kimesne ḫayr u şerden itdügin (10) bulacaḳdur. Ḥaḳ teʿālā intiḳāmın maẓlūmuñ ẓālimlerden alacakdur.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(11) Nefse uyup ṭutmayanlar evvelinden şāha pend
Āḫir anlar urısardur elleriyle pāya bend

Nefse uyup ḳılma ḳanı ḫavf it Allāhdan begüm
(12) Tā kim iki ʿālem içre olmayasın derd-mend

3.1.1.1.7. Der-Beyān-ı Temṣīlāt-ı Dāstān-ı Māżī ve Der-Fevāyid-i ʿAḳl Güyed

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(13) Saña senden diñle yine bir miṣāl
Gör ne söyler remzile ṣāḥib-kemāl

Nefsüñ ol keklik durur iy ḫoş-nefes
(14) Bu ceseddür hem süñünden bir ḳafes

Şeh Süleymān dergehi dergāh-ı Ḥaḳ
Varısardur anda rūḥuñ añla baḳ

(15) Çün ḳafesden çıḳa rūḥuñ kāmiyāb
Dergeh-i Ḥaḳda bulur ḫayr u ʿiḳāb

Cürme göre çekisersin sen ʿaẕāb
(16) Bulasın ʿiṣyāna göre hem ʿiḳāb

Dergeh-i Ḥaḳḳa varasın eyle yād
Āḫiret ḳaydını gör itme fesād

(17) ʿĀḳılısañ uyup ʿaḳluñ pendine
Düşme saḳın buḫl u şehvet bendine

Buḫl u evṣāf-ı ẕemīme terk ḳıl
(18) Çün behīme ġażbla itme ḳāl u ḳīl

Ādemīdür nāṭıḳ-ı ḫayvān gibi
Ṣūret-i ʿālemde ol bī-cān gibi

(19) Cāndan aña irişürse nūr pes
Defʿ olusar ẓulmet-i nefsi de pes

Yā ḫo Ḥaḳdan irişürse cezbe eger
(20) Şemʿ Ḥaḳdan cān bula semʿ fer

Ol zemān nefsini añlar kimdür ol
Ḳurb-ı Ḥaḳḳa bī-tekellüf bula yol
(21) Cezbe-i Ḥaḳ aña ḳuvvet viriser
Ḥaḳḳa irişmeklige himmet viriser

Nefs ʿirfānın bilen kāmil durur
[11a] (1) Nefsini bilen kişi Ḥaḳḳın bulur

Nefsüñi bilmek dilerseñ iy ṣafā
Ḳurb-ı Ḥaḳḳa cehd idüp ir bul beḳā

3.1.1.1.8. (2) Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Şükr idelüm Ḫālıḳa evvel ḳadem
Bāḳi oldur ġayrısı fānī ʿadem

(3) Çün hidāyet virdi bize ol Kerīm
Söylerem emlaḥ kelāmı key delim

Yüz altmış altı meclis daḫı hem
(4) Ḥaḳḳa minnet āḫir oldı bīş ü kem

Ger ecelden bulurısam men emān
Çarḫ-ı ġaddār virse ʿömrile zemān

(5) Şāh Süleymān ḳıṣṣasından söyleyem
Ḫoş kelām emlaḥ peyām şerḥ eyleyem

Çoḳ ʿacāyib ḳıṣṣalar idem[1] beyān
(6) Kim işitmemiş[2] ola insān u cān

[1] idem T: ḳılam İ

Söz diyem ki gūş idincek Enverī
Bu niẓāmuñ ola cāndan çakeri

(7) Söyleyem menṣūr ḳıṣṣa ki ʿacīb
İstimāʿ iden diyeler zī[1] ġarīb

Kim Süleymān ḳıṣṣası miṣli ḫaber
(8) ʿĀlem içre yoḳdur añla muʿteber

Şāh Süleymān gördügin eyle nigāh
Şāh Sikender görmemişdür ol āgāh

(9) Küll-i maḫlūḳ aña fermān oldı bil
Gökde taḫtın götürürdi şāha yil

Var ümīẕüm gūş iden raʿnā-nefes
(10) Añalar Firdevsiyi ḫayrıla pes

Fātiḥayla kim eger Firdevsiyi
Ḥaḳ müyesser ḳıla aña firdevsini

(11) İy cihānı bir dem içre yaradan
Mihr ü māhı çarḫuñ[2] üzre yürüden

Muṣṭafā Ḳāsım Muḥammed ḥaḳḳıçün
(12) Ol ḥabībüñ nūrı Aḥmed ḥaḳḳıçün

Cürmini Firdevsinüñ eyle muʿāf[3]
Senden özge yoḳ durur añla penāh

(13) Yarlıġamaḳ isteriseñ kāmukār
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya yādigār

---

[2] işitmemiş T: işitmedük İ
[2] zī İ: key T

[3] çarḫuñ İ: çarḫ T
[4] muʿāf T: maʿāf İ

3.1.1.2. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Yidinci Meclisinüñ Ẕikrinde durur

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(14) Sözlerüñden iy Mesīḥ cān bulunur
Leblerüñden āb-ı ḥayvān bulunur

(15) Ḳaddüñe Ṭūbā disem lāyıḳ degül
Ruḫlaruñdan bāġ-ı Rıḍvān bulunur

Sāye-i zülf-i[1] siyāhuñ içre āh
(16) Her gice ḫurşīd-i raḫşān bulunur

Kākülüñ kej-revligi küfr arturur
Yüzüñüñ ʿaksinden īmān bulunur

(17) Gün yüzüñe öykünelden gökde māh
Aydan aya bedr-ü noḳṣān bulunur

Gün cemālüñden utanup her gice
(18) Yire giçüp cism-i lerzān bulunur

Şāh Süleymān ḳıṣṣasın eyle beyān
Kim meʿānī dürri çendān bulunur

(19) Ne Süleymān-nāme miṯli var kitāb
Ne Süleymān-veş Süleymān bulunur

Şāh Süleymān mūrçedür Firdevsī ger
(20) Līk mūr-veş ne süḫandān bulunur

Diñle imdi bu Süleymān ḳıṣṣasın
(21) Ṣanma bunca ḫūb destān bulunur

Vir ṣalāvat cān u dilden Aḥmede
Kim ṯevābı rūḥa yiksān bulunur

---

[1] zülf-i T: zülfüñ İ

3.1.1.2.1. Dāsitān-ı Āmeden-i Ḳūḳnūs [11b] (1) Be-Dergāh-ı Süleymān Ḳażiyye Üst[1]

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince rāviyān-ı aḫyār ol vechile emlaḥ ḥikāyet [2]ḳılup eydürler kim ve Eflāṭūn-ı Yūnānī[2] naḳlince nāḳilān-ı muḫtār ol ṭārīḳ üzerine eṣaḥ rivāyet ḳılup naḳl [3]iderler kim nite? Ol zemān kim sīmurġ-ı ʿanḳā Süleymān bin Dāvūd Ḥażretine varmaġa yaraḳ görüp ḳuşlar daḫı cemīʿ tuḥfe(4) lerin arayup bulmaḳda, müheyyā olmaḳda[3]. Eger ṭartıcıdur ve eger yırtıcı durur her birisi miḳdārına göre tuḥfe bulup ḥāẓır (5) oluncaḳ sīmurġ daḫı cümlesi bir ṣabāḥ sehergāhdan cemʿ olup cemīʿsi ḳanad açup uçdılar. Birinci ḳat felege (6) geçdiler. Andan ʿazm-i Süleymān ḳılup gitdiler. Ammā kim gelüp Ḳaradeñizüñ ẓulümātdan yañasında Kefe nāḥiyesinde (7) Balçıḳ[4] deryāsına yitdiler. Daḫı anda ḳondılar, indiler. Sīmurġ ḥükmile anda ḳondı. Niçün?[5] Sīmurġ ḳaṣdı bu kim baḫrī (8) ḳuşları daḫı tenbīh ḳılalar. Andan sīmurġ ḥükm eyledi. Cümle ḳuşlar daḫı inüp cinslü[6] cinsile kim ḳondılar. Şöyle kim[7] yir(9) yüzi ḳuşlar ḳanadlarından görünmez oldı. Andan ṣoñra baḫrī ḳuşlara daḫı ḫaber oldı kim sīmurġ ḥubūbāt (10) yiyen ḳuşlarıla gelüp deñiz kenārına ḳondı. Baḫrī ḳuşları cemʿ itse[8], andan ṣoñra Süleymān Ḥażretine gitse gerekmiş. (11) Çünki baḫrī ḳuşlar kim işittiler. Ṣaḍ olup dişin ışıtdılar[9]. Andan baḫrī ḳuşlaruñ meliki kim ḳazdı. Ve bir ḳavlde (12) ḳuġuyıdı. Ammā kim naḳl-i Eflāṭūn ve daḫı ḳavl-i Loḳmān budur kim ol zemān kim Ḥaḳ teʿālā celle celālehu (13) İbrāhīm peyġāmberi ḫilḳat eyledi, nübüvvet virdi. Ve Nemrūd-ı laʿīn üzerine nuṣret virdi. Bir gün Ḫalīlü'r-raḥmān (14) ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ü ve's-selām didi kim: "Yā Rabbi, dilerem ki ölüyi nice diri ḳılursın, baña gösteresin." Ḥaḳ teʿālā (15) didi kim: "Yā İbrāhīm, ölüyi diri ḳılduġuma baña īmān getürmedüñ mi?" didi. Ḫalīlü'r-raḥmān didi kim: "Yā Rabbi, (16) īmān çoḳdan getürdüm. Velākin gözümle muʿāyene göreyin, gönlüm daḫı ziyāde muṭīʿ olsun." (17) diyicek Ḥaḳ teʿālā eyitdi: "Ḳuşlardan dört ḳuş ṭut. Her birisin dörder[10] pāre eylegil. Her bir pāresin bir ṭaġ (18) başında ḳoġıl. Andan ol ḳuşları oḳuġıl. Dirilüp, yürüyüp saña geleler." didi. Vardı İbrāhīm (19) peyġamber ʿaleyhi's-selām bir ṭāvūs, bir ḳarġa,

---

[1] Dāsitān-ı Āmeden-i Ḳūḳnūs Be-Dergāh-ı Süleymān T
[2] Yūnānī İ: Yūnān T
[3] müheyyā olmaḳda İ: - T
[4] Balçıḳ T: Bılçıḳ İ
[5] Niçün İ: - T
[6] cinslü T: - cinsi İ
[7] Şöyle kim T: Buġur İ
[8] itse İ: idüp T
[9] dişin ışıtdılar İ: mesrūr oldılar T
[10] dörder İ: dört T

bir ḫurūs ve bir gügercin ṭutdı. Her birisini dörder pāre itdi. (20) İletüp her birini bir ṭaġ başında ḳodı. Daḫı bir kerre Allāh teʿālā iẕnile bir yire gelüñ diyüp çaġırdı. Buġur (21) her pāre yirlü yirinden ṭurup varup daḫı dirildi. Andan İbrāhīm peyġamberüñ ḳatına geldiler. Eyle olsa **[12a]** (1) ol dört ḳuş ḥayāt bulucaḳ her birisi dile gelüp dillerince Ḫālıḳa şükr itdüklerinden ṣoñra İbrāhīm (2) peyġambere ʿaleyhi's-selām niyāz ḳılup didiler kim: "Yā İbrāhīm, sen Ḫalīlü'r-Raḥmānsın ve ḥabīb-i Sübḥānsın (3) ve resūl-i Ḥannānsın. Kerem kānı ve mürüvvet maʿdenisin. Luṭf idüp bizi Ḫaḳ teʿālādan dilegil kim[1] ölüm (4) acısın gördük. Yine ḥayāt bulup cihāna geldük. Senüñ mübārek yüzüñi gördük. Bizüm şimden ṣoñra (5) ʿömrümüz uzun ola. Tā ḳıyāmete dek saña ḫayr duʿā ve Ḫālıḳa şükr ü ṣenā ḳılavuz. Ḥaşr olunca cihānda (6) olavuz." didiler. İbrāhīm peyġamber daḫı ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt u ve's-selām el götürüp duʿā eyledi, bunlaruñ (7) ʿömri uzun olmasun diledi. Ḥaḳ teʿālādan ḫitāb-ı ulūhiyyet geldi kim: "Yā İbrāhīm, duʿāñı müstecāb eyledüm. (8) Ammā kim ol dört ḳuṣa söylegil kim her birisinüñ bir dürlü ḫaṣleti var durur. Anları terk eylesünler." (9) didi. Dāvud peyġamber ʿaleyhi's-selām didi kim: "Anlar nedür?". Ḥaḳ teʿālā didi kim: "Yā İbrāhīm, ṭāvūs ḳuşuna (10) digil kim, ḥüsnine ve ziynetine[2] maġrūr olup aldanmaya. Nefsi hevāsına yiltenmeye. Ve ḫurūsa daḫı söylegil (11) kim şehvet ārzūsından geçe. Ve şükrümi edā ḳıla ve daḫı her seḥergāh ve her gice. Ḳaza söylegil ġıdāsını (12) nefsine az vire. Niʿmetümüñ[3] şükrin ḳılup yirine getüre. Ve daḫı gügercine digil kim hevā vü hevesden geçsün[4] (13) ve nefs ārzūsını kessün. Eger kim bu dört ḳuş bu dört nesneyi kendüden giderse ʿömrlerin uzun (14) ḳılam." didi. İbrāhīm peyġamber ʿa.s. daḫı celle ve ʿalā[5] bunlara söyledi, ḳabūl itdiler. Ḥaḳ teʿālā daḫı bunlara[6] ʿömr virdi. (15) Andan ṣoñra Ḥaḳ teʿālā yine ḫitāb idüp didi kim: "Yā İbrahīm, niçün ol dört cins ḳuşı ṭutduñ, (16) ġayrı cinsden ṭutmaduñ?" didi. İbrāhīm peyġamber ʿaleyhi's-selām cevāb virüp didi kim: "Yā Rabbi, anuñçün (17) kim bu dört ḳuşı cemīʿ ḥayvānātdan iḫtiyār ḳılduġum budur[7] kim; birisi ol ṭāvūsdur, ġāyet ḫūb ve raʿnādur. (18) Ve ikinci ḳazdur, çoḳ yiyicidür. Ve üçüncü ḫurūsdur, çoḳ cimāʿ idicidür. Ve dördünci gügercindür, nefsi hevāsında (19) uçucıdur." didise Ḥaḳ teʿālā yine cevāb virüp didi kim: "Yā İbrāhīm, gerekdür kim bu dört yavuz (20) ḫaṣleti sen terk itdüġüñ bigi senüñ işüñe ve bilişüñe tenbīh

[1] kim T: - İ
[2] ziynetine İ: - T
[3] Niʿmetümüñ İ: niʿmetüñ T
[4] geçsün İ: geçüp T
[5] celle ve ʿalā İ: - T
[6] bunlara T: - İ
[7] budur İ: bu dört ḳuşı T

ḳılasın. Bu dört ḳuşların ḫaṣletinden **[12b]** (1) ıraḳ olalar kim yā İbrāhīm bu işāretlerümüz oldur kim bir kişi nefsini ḥayāt-ı edebile perverde ḳılduḳdan ṣoñra ve (2) şehevāt-ı dünyā ārāyişlerini ki ṭāvūs-ṣıfatdur, öldüre vü[1] terk ide. Ve daḫı yā İbrāhīm, nefsinüñ (3) ġażabın ve heybetlenmesin ve bahādurlanmasın ki hurūs-ṣıfatdur, öldüre yaʿnī terk ide. Ve daḫı yā İbrāhīm, (4) tekebbürligi ve nefsini yuḳaru ṭutmaġı ve hevā-yı nefse uymaġı kim gügercin-ṣıfatdur, öldüre yaʿnī terk ide. (5) Ḥayāt-ı ebedī bula. O vaḳt benüm dīdāruma lā-büd lāyıḳ olur."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(6) Dört ṣıfatdan olmayınca bir kişi şāhum berī
Ḥaḳḳı ḫoşnūd itmeye vü rāżı hem peyġamberi

İy menīden ḫilḳat olan[2] kibri ḳo nefsüñ gözet
(7) Bilmeyenler nefsi bulmaz cennet içre hīç yeri

Evvelüñ bir cīfe durur āḫirüñ mūra ṭaʿām
Pes neden gögsüñ gerüben yürüyesin sen geri

(8) Ḳıl namāz u it niyāzı yarlıġaya tā İlāh
Bī-riyā ṭāʿat ḳıla gör k'ola Ḥaḳḳuñ naẓarı

Aḥmede ümmet iseñ ṭut sünnetin şāhum anuñ
(9) Vir ṣalāvat kim şefāʿat ḳıla Aḥmed yol eri

3.1.1.2.2. Ḳıṣṣa-i Baṭ-ı Ābī Melik-i Murġān-ı Baḥrī

Ḥakīm ḳavlince ol dört (10) ḳuş kim ol zemāndan ḳalmışıdı. Sīmurġ naẓarına gelmişidi. Sīmurġ daḫı baḥrīlerüñ etyārı melikligin[3] ol ḳaza (11) virmişidi. Ve berrī ḫubūbāt yiyen ḳuşlaruñ begligin ṭāvūsa virmişidi. Ḫurūsı aña vezīr ḳılup ketḫüḍālıḳ (12) iderdi. Ve gügercin daḫı gözçileri ve pāsubānları ve şaḥneleriyidi. Pes bu dört ḳuşlar ol zemāndan (13) tā Süleymān devrine dek bu vechile ḳuşlaruñ melikleriyidi ve ketḫüẕālarıyıdı. Ve ammā kim yırtıcı ḳuşlaruñ (14) reʾīsi ḳuḳnūsıdı. Ve ser-cümle ḳuşlaruñ pādişāhı sīmurġıdı.

---

[1] öldüre vü İ: - T
[2] ḫilḳat olan İ: ḫalḳ olunan T
[3] melikligin İ: melikin T

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(15) Cümle murġān şāhıdı sīmurġ-ı Ḳāf
Emrine me'mūrıdı vü bī-ḫilāf

Ṭartıcı vü yırtıcı dāne yiyen
(16) Dergehinde baş egerdi miṣl-i ḳāf

3.1.1.2.3. Ḳıṣṣa-i Süleymānı'n-Nebī ʿAleyhi's-Selām

Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim **(17)** yırtıcı vü ṭartıcı ḳuşlar kim ʿazm-i Süleymān ḳılup yaraḳ görmekde sīmurġa tābiʿ olup her birisi fikr ḳılup eydürleridi. **(18)** Zī saʿādet-i ebedī ki Süleymān dergāhına varavuz diyüp vaḳtlerine ḥāẓır olup sīmurġ ḳuşıla gelüp baḥr-i ʿUmmānuñ **(19)** ḳatında ḳonmaġa, baḥrī ḳuşlar daḫı yaraḳ görüp sīmurġa gelmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** **(20)** Süleymān peyġāmbere ve ol sulṭān-ı ekbere geldi ʿaleyhi's-selām. **Nite?** Çünkim Süleymān Ḫażreti ʿaleyhi's-selām **[13a]** **(1)** sıġırcuġuñ dādın istād kim eyledi. Cemīʿ ḳuşlar daḫı Süleymāndan ḳorḳdılar. Andan Süleymān ḥükm **(2)** eyledi yine. Aḥī Melīḥ Süleymānuñ naẓarına geldi, ḳuşlariçün ḳurʿa şaldı. Ḳurʿa ḳuḳnūs **(3)** ḳuşunuñ cinsine düşdi. Ḳuḳnūs şāḍ olup yirinden ṭurup Süleymānuñ devām-ı devletine ve eyyām-ı **(4)** rifʿatine duʿā eyledi. Buġur Süleymān eydür: "Yā ḳuḳnūs ḳuşı, senüñ daḫı şikāyetüñ varısa söylegil. **(5)** Tā kim dāduñ istād ḳılam. Velākin evvel bizlere ḫaber virseñ kim ne ḳadar yaşuñdasın?" didi. Ḳuḳnūs **(6)** ḳuşı eydür: "Yā Süleymān, benüm ʿömrüm ne ḳadar idüġin bilmezem. Velākin rubʿ-ı meskūn ʿālemine gelüp ben[1] ol **(7)** ezelki[2] ʿālemde kim olurdum. Ol ʿālemden gideli, Hindūstānda ḳarār ideli kim Ādem-i Ṣafī devrinde geldük. **(8)** Ādem-i Ṣafī dünyādan rıḫlet idüp saña gelelden yā Süleymān altı biñ iki yüz ṭoḳsan iki yıl olmış durur kim **(9)** tevāriḫ ehline maʿlūm durur."

[1] ben İ: - T
[2] ezelki İ: evvelki T

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Böyle diyüp itdi alḳış şāha ḳuḳnūs ol zemān
(10) Daḫı ṣoñra sākin oldı şāh öñünde pes hemān

Diñle imdi ḥāl-i ḳuḳnūs işini idem beyān
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya cān u dilden şād-mān[1]

(11) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı eyle diyicek yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: **(12)** "Yā ḳuḳnūs ve iy ṣaḥib-i ʿaḳl u uş yaʿnī senüñ mekānuñ bu rubʿ-ı meskūn ʿālemi degül miyidi? Bundan özge ʿālemde mi **(13)** olurduñ? Ve yā bu ʿāleme nicesine geldüñ? Söylegil, dinleyelüm. Ḥaḳḳuñ ʿibretin alup ḥālüñ ve aḥvālüñ **(14)** ṭañlayalum." didi. Ḳuḳnūs ḳuşı daḫı dile gelüp **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān-ı zemān ben kemīne, **(15)** bu[2] ʿālemde olurdum ki aña adıla ʿālem-i ḳuḳnūsiyye dirler. Ol ʿālemde hīç āferīde yoḳdur. Ve illā kim ḳuḳnūs ḳuşları **(16)** lā-ḥadd[3] ü lā-yuḥṣā durur. Yaz oluncaḳ ol ʿālemüñ yaylaḳlarında ve ḳış faṣlı gelse sevāḥillerinde olu[r]lar. Ġıdāları **(17)** ṭurrāca beñzer bir cānaverdür. Velākin cüssede deve ḳuşınca ola bir dürlü cānaverdür. Heyʾeti ṭurrācşeklinde **(18)** velākin uçamaz. İllā kim be-ġāyet yügrükdür, anuñ gibi çoḳdur kim ḥaddi vü pāyānı yoḳdur. Ġıdāmuz ol durur. Ve bir daḫı **(19)** bu ẕikr itdügüm ʿālemde bir ʿālī maḳām vardur kim ol maḳām üzerinde bir ġarāyib aġaç vardur, bitüp durur kim[4] **(20)** diller anuñ vaṣfını idemez." Ḥażret-i Süleymān didi kim: "Nite?" Ḳuḳnūs eyitdi: "Yā Süleymān, bir ḳubbe var durur, ḳızıl **(21)** altundan bir büyük aġaç vardur kim yitmiş iki budaġı var durur. Her budaġında bir dürlü yimiş var durur. Biter biter ve daḫı ammā **[13b]** **(1)** her bir budaḳda bir dürlü yimiş biter. Meṣelā kim birinde üzüm biter ve birinde ḫurmā ve birinde encīr ve birinde zeytūn **(2)** bitüp durur. Ḳalanı daḫı buña nisbet uçmaḳdan çıḳan mīvelerüñ cümlesi ol aġaçda var durur. Uzdakinüñ **(3)** ḳabı ḳızıl altun rengindedür. Şeffāf ol diyāra şevḳ virür. Yapraġı daḫı zümürrüd-miṣāl durur. Yitmiş iki dürlü daḫı **(4)** yapraġı var durur. Her bir budaḳda yimişine göre yapraġı var durur. Meṣelā encīr yitdügi budaḳda encīr yapraġı ve üzüm yitdügi **(5)** budaḳda üzüm yapraġı. Yimişine göre yapraġı bitüp durur. Ve daḫı yā Süleymān ol aġacuñ kenārında şarḳdan yaña**(6)** sından bir laṭīf āb-ı ḥayāt

[1] Bu beyit T'de yoktur
[2] bu T: bir İ
[3] lā-ḥadd İ: lā-yüʿad T
[4] "Bitüp durur kim … ḳızıl altundan" arası T'de yoktur.

gibi ṣu çıḳup aḳar kim ḳardan ṣovuḳ ve şekerden ṭatlu ve miskden aṭyeb durur. Ol (7) ṣunuñ ayaġı gelür ol ḳubbe içinde maḥv olur. Kimesne bilmez kim ḳanda gider. Çünkim ol ʿālem içre kim bir ḳuḳnūs (8) ḳuşı[1] ṣayru olsa varup ol ṣudan içer. Allāh iẕnile şifā bulur. Eger kim varmaġa ṭāḳāti yitmese bir dostı gelüp (9) ḳanadların ol ṣuya baturur[2]. Daḫı varup ol ḥaste yatan ḳuḳnūsuñ üzerine yüñlerile yaġmur-miṣāl[3] sepeler. Ol (10) ṣuyıla gevdesi nem-nāk olur. Hemān ol ḳuḳnūs Allāh emrile sıḥḥat bulur."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(11) Her ne deñlü ḥaste olsa bir ṭuyūr
Ol ṣudan kim içerise bī-ḳuṣūr

Ḥaḳ teʿālādan ʿināyet irişür
(12) Derdine dermān ider anuñ Şekūr

Gör neler ḫilḳat ḳılur[4] Ḥallāḳ kim
Ḳudretine yoḳ nihāyet baḳagör

(13) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı böyle diyicek buġur yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** (14) ḳılup didi kim: "Ya ḳuḳnūs ḳuşı, ol kubbenüñ içine girdüñ mi ve içinde ne varıduġın gördüñ mi?" didi. Ḳuḳnūs (15) ḳuşı başlayup beyān itmek dileyince nā-gehān derūnından bir kere yā Allāh diyüp iḫtiyārsuz bir kerre āh eyledi. Aġzından bir pāre (16) od çıḳuban ḫırgāh-ı Süleymānuñ ḳubbesine ṭoḳunup yaḳdı. Ṭapusında saḳḳā ḳuşları ḥāẓırıdı. Hevā yüzinden teşne-dil (17) olan ḳuşlara[5] aġızları meşklerinden ṣu virüp saḳḳālıḳ iderleridi. Gördiler kim ḫayme-i Süleymān ṭutuşup yanar. Heva yüzünden her birisi yire (18) inüp ṣu getürüp dökdiler. Ḫayme-i Süleymānuñ ṭāḳındaġı odı söyündürdiler. Ḳuḳnūs ḳuşunuñ daḫı ʿaḳlı başına geldi. (19) Ḥażret-i Süleymān taʿaccüb ḳıldı kim: "Bu ne ḥāl durur ve bu ne od durur?" didi. Ḳuḳnūs daḫı[6] gözin açup bu ḥāle (20) muṭṭaliʿ olup yirinden

[1] ḳuşı İ: - T
[2] baturur İ: sürer T
[3] miṣāl İ: gibi üzerine T
[4] ḫilḳat ḳılur İ: ḫalḳ eyler ol T
[5] "ḳuşlara … ṣu getürüp" arası T'de yoktur.
[6] "geldi … gözin açup" arası T'de yoktur.

ḳalkup Süleymānuñ taḫtınuñ pāyında yir öpüp günāhın dileyüp ʿöẕr ḳılup yüzin yire sürüp **(21)** didi kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḫāke sürüp ḳuḳnūs ol dem yüzüni
Ḳanlu yaşa ġarḳ idüben[1] gözüni

[14a] **(1)** Didi kim ey şeh Süleymān kāmukār
Luṭfuñ öküş faẕluñ olur bī-şumār

ʿĀleme revnaḳ viren ʿadlüñ durur
(2) Ḫalḳı fermān eyleyen beẕlün durur[2]

ʿAdlile sen vireli ḫalḳa niẓām
Cümle maḫlūḳ oldı şāhum şāẕ-kām

(3) Ben ḳuluñ kim eyledüm bu dem ḫaṭā
Mürvet[3] idüp eyle gel ʿafv ü ʿaṭā

Çünki ḥālüm ṣorduñısa pādişāh
(4) İḫtiyārsuz itmişemdür tā ki āh

Ḳubbenüñ aṣlını itsem[4] men beyān
Pes teraḥḥum ḳılduñ iy şeh-i cihān

(5) Bir ʿacāyib ḳıṣṣadur bu nāmever
Buncılayın kim işitdi bir ḫaber

Bundan aʿceb olmaya bir dāsitān
(6) ʿÖmri içre diñlemedi dostān

Zī ʿacāyib ḳıṣṣa durur āşikār
Ben diyeyim gūş ḳılsun şehriyār

---

[1] ġarḳ idüben İ: ġarḳa virüp T
[2] T de mısralar yer değiştirmiştir.
[3] Mürvet İ: Luṭfuñ T / eyle gel İ: sen eylegil T
[4] itsem T: k'itsem İ

(7) Böyle diyüp oldı ḫāmūş ol ṭayir
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya lā-naẕīr

3.1.1.2.4. Ḳıṣṣa-i Murġ-ı Ḳuḳnūs

(8) Ḥakīm ḳavlince çünkim ol zemān ḳuḳnūs ḳuşundan bu ḥades kim vākiʿ oldısa[1] āhı ʿalevinden ḫayme-i Süleymān kim **(9)** bir pāre yaḳıldısa ḳuḳnūs ḳuşı daḫı bu vechile ʿöẕr eyleyicek Süleymāna ḫoş gelüp tebessüm eyledi. ʿAfv ḳılup **(10)** güle güle söyledi, didi kim: " Yā ḳuḳnūs, günāhuñdan geçdük, velākin ol ṣoḥbet ki açduḳ ol ḳubbenüñ ḳażiyyesini **(11)** añıncaḳ āh eyledüñ. Anuñ sebeb-i rāzından baña ḫaber virgil. Niçün āh idersin kim eyle āh ki Allāh didüginden **(12)** felek ḫırgāhı dütüninden siyāh oldı?[2] Benüm ḫaymem evcinüñ ucı yaḳıldı." didi. Ḳuḳnūs ḳuşı daḫı ʿözr dileyüp **(13)** **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, ol Ḫuḍāvend-i ʿālem ḥaḳḳıçün kim Aḥaddur, Ṣameddür, *lem yelid ve lem yūled*[3]dur, **(14)** *ve lem yekun lehu küfuvven aḥad* [4]dur kim saña Süleymānlıḳ virdi. Cemīʿ maḫlūḳātı sana musaḫḫar[5] ve ḫalḳ-ı ʿālem ve ṭuyūr u ādem içre **(15)** çāker durur[6]. Yā Süleymān ol āhuñ aṣlı bu kim ol altun ḳubbenüñ içinde bir melek-i müvekkel var durur. Ḳuḳnūs **(16)** ḳuşı heyʾetinde durur. Velākin sekiz ḳanadı var durur, bizüm ikidür. Ve bir daḫı bu kim ol melegüñ ululuġı ol ḳadar **(17)** durur kim gevdesi bir üyükce ola ve ol altun ḳubbe daḫı anuñ gibi aʿẓam muʿẓẓam durur kim on biñ arış uzunı **(18)** ve on biñ arış ini durur kim zebercedden durur. Kilidi yoḳ durur. Ve daḫı ḳapusınuñ üzerinde yazılup durur kim **(19)** *lā-ilāhe illa'llāh Muḥammedü'n-Resūlu'llah"* diyü diyincek yine ḫażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim **(20)** "Ḳuḳnūs ḳuşı, neden bildüñ kim ol ḳubbenüñ ṣāḥibi melegidügin ve yā ḫod sen oḳumuş degülsin kim ol yazunuñ **(21)** kelimesinden saña maʿlūm ola kim ol şehādet kelimeleridür anda menḳūş olan?"

---

[1] oldısa İ: oldı T
[2] oldı İ: oldı didi T / Benüm ḫaymem evcinüñ ucı yaḳıldı didi ; ʿözr dileyüp: - T
[3] (Kur'ân-ı Kerîm 112: 3): "O doğurmadı ve doğrulmadı."
[4] (Kur'ân-ı Kerîm 112: 4): "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."
[5] musaḫḫar İ: musaḫḫardur T
[6] ḫalḳ-ı ʿālem ve ṭuyūr u ādem içre çāker durur: -T

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

[14b] **(1)** Bilmedügüñ ḳuḳnūs itmegil beyān
Kim sözüñe ṭutmayam ẓann u gümān

Pes neden bildüñ anı görmeziken
(2) Aṣlın eyit diñleyelüm bu zemān

3.1.1.2.5. Der-Beyān-ı Ṣıfat-ı Melek-i Müvekkel Naġmāʿāyīl Be-Ḳavl-i Loḳmān-ı Ḥakīm ʿA.S.

(3) Ḥakīm ḳavlince ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām eyle diyicek buġur ḳuḳnūs ḳuşı dile gelüp faṣīḥ lisānıla ḳuşlar **(5)** dilince **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, ol melek kim var durur, anuñ adına **Naʿmāʿāyīl** dirler. Ḥaḳ **(5)** teʿālānuñ emrile ḳuḳnūs ʿālemine müvekkel virülüp[1] durur. Yılda bir kerre cemīʿ ḳuḳnūslaruñ ululları cemʿ olup ḳanad açup uçup **(6)** hevā-yı fenā yüzünden geçüp ol ḳubbenüñ kenārına cemʿ olurlar. Daḫı tevaḳḳuf iderler tā kim ol melek-i müvekkel **Naġmāʿāyīl** **(7)** ol ḳubbenüñ içinden bu ẕikr olan şehādet kelimesin oḳur. Ol ḳapu açılur, daḫı ol aġacuñ her bir yapraġından ve **(8)** yimişinden ḥāl dilile bir āvāze gelür. Ammā kim farḳ olunmaz. Velākin ol melek-i müvekkel **Naʿmāʿāyīl cevāb** **(9)** virür kim ol aġaç tā ḳıyāmete dek ḥāl dilile āḫir zemān peyġamberi Muḥammed-i Muṣṭafāya ṣalavāt getürür kim Ādem-i Ṣafī **(10)** ʿāleminde ẓuhūra gelecekdür, dirdi. Ḥażret-i Muḥammedi medḥ iderdi. Yılda bir kerre çıḳup yidi gün ḳarār ḳılup ḳuḳnūslara **(11)** naṣīḥat ḳılurdı. "Ẕikrüñüzden ve tesbīḥüñüzden bir laḥẓa fāriġ olmañuz. Dünyā fānidür, nefsüñüz hevāsına **(12)** uymañuz. Biri biriñüze güç ḳılmañuz." dir. Daḫı yidi gün temām olucaḳ varup yine ol ḳızıl altundan ḳubbenüñ **(13)** ḳapusına gelür. Daḫı ol kelime-i şehādeti getürür. Ol ḳapular feṭḥ olup açılur. Ol melek anuñ içine girüp **(14)** Ḫālıḳa tesbīḥ ḳılur[2]. Tā yıl başı temām olup yine ol mevsüm gelince çıḳup naṣīḥat eylemez. Ve daḫı yā Süleymān, ol **(15)** melek-i Naʿmāʿāyīl dāyim işi vü güci Ḫalıḳa tesbīḥ itmekdür. Ne taʿām yir ve ne ṣu içer ve ne ḫod naṣīḥatden **(16)** ġayrı söz açar. Anuñ duʿāsı budur kim dayīm ol bu duʿāyı[3] oḳur. Daḫı secdeye başını ḳor."

---

[1] virülüp T: virüp İ
[2] ḳılur İ: eyler T
[3] duʿāyı T: dūʿāyı İ

3.1.1.2.6. Haẕā Duʿā-yı Melek-i Naġmāʿāyil [1]

Bismillāḥirrahmānirrahīm Allāhümme innī esʾelüke yā men lā-terāhü'l-(18) ʿuyūn ve lā-yuḫāliṭuhu'ẕ-ẓünūn ve lā-yaṣifuhu'l-vāṣifūne ve lā-yuġayyiruhu'l-ḥavādiṯu ve'd-duhūr ve's-sünūn yaʿlemu meṯāḳīle'l-(19) cibāli ve Mīkāʾile'l-biḥāri ve ʿadedi evrāḳi'l-eşcāri ve ʿadedi aḳtāri'l-emṭārı ve māazleme ʿaleyhi'l-leylü ve eşreḳa bihi'n-(20) nehāru felā-yuġayyiru ʿan ʿilmihī miṯḳāle ẕerretin fi's-semavāti ve'l-ʿarżi ve'l-cibāli ve yaʿlemu māfi'l-berri ve'l-biḥāri ve'l-fiġāri. (21) Allahümme innī esʾelüke en-tecʿal ḫayre ʿameli ḫavātimehu ve ḫayre ʿömrī āḫirehu ve ḫayre eyyāmı yevme'l-likāike[2] inneke ʿalā külli şeyin ḳadīr.[3] **[15a]** (1) Allāhümme men ʿādānī feʿādāhu ve men kādenī fe-keddehu ve men beḳānī milkete fe-ehleke ve men neṣabelī feḫāran (2) feḥuzhu ve aṭfi nāre men şebbe lī-nāran vekfinī hemme men edḫāle ʿaleyye hemmehu ve edḫilnī fī-ḥıfẓike (3) ve'l-ḥaḳnī vestur beynī bi-sitrike'lvāfiyyu yā men keffānī külle şeyin elfinī mā ehemmetī min esrāri'd-dünyā ve'l-(4) āḫireti ve ṣaddaḳa recāʾī yā şefīḳ yā refīḳ ferric ʿanni'l-mażīḳ ve lātaḥmil bennī ve le'l-laṭīf ente İlāhi'l-(5) ḥaḳḳu'l-ḥaḳīḳ ya maşriku'l-burhān yā men lā-yaḫlū ṣıfetü'l-mekān yā men lā-yeşġaluhu şānun ʿan-şāni (6) āḫiruhu şeyʾun biʿaynike bereketike'l-leẕī lā-yerāmu innehu ḳad tebḳani ḳalbī innī lā-ehleke ve ente muʿṭī yā recāʾī (7) ferḥamnī bi-ḳudretike ve menne ʿaleyye yā ʿaẓīm yā recāʾī bi-külli ʿaẓīmin yā ḥālīm ve yā ʿaẓīm ente ʿalīmin biḥācetī (8) ve ʿalā ḳażāʾihā ḳadīrun ve hüve ʿaleyke yesīrun ve ene ileyke faḳīrun femnun ʿaleyye biḳażāʾiha yā ekreme'l-ekremīn (9) ve yā erḥamer'rrāḥimīn ve yā esraʿu'l-ḥāsibīne irḥamnī cemīʿa'l-müʾminīn inneke ʿalā külli şeyʾin ḳadīr ve sall'allāhu (10) ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve aṣḥābihī ecmaʿīn biraḥmetike yā erḥamer'r-rāḥimīn[4]

---

[1] Dua metninde eksik/hatalı yazılmış kelime ve cümleler mümkün olduğu kadar düzeltilerek en doğru tercüme yapılmaya çalışılmıştır.

[2] yevme'l-liḳāike T: yevme'l-ḳāk İ

[3] Dua T'de buraya kadar yazılmıştır.

[4] Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Ey gözlerin göremediği, zanların ulaşamadığı, vasfedenlerin vasfedemediği, yılların, asırların ve hadiselerin değiştiremediği… Dağların ağırlığını, denizlerin miktarını, ağaçların yapraklarının sayısını, yağmur tanelerinin adedini, üzerine gece karanlığının çöktüğü, gündüz aydınlığının doğduğu şeylerin sayısını bilen… Dağlardaki, yerdeki ve göklerdeki olan zerre kadar şeylerin dahi ilminden gizlenemeyen… Karada, denizde ve vadilerde olanları bilen Allah'ım; senden amelimin en hayırlısını son amelim, ömrümün en hayırlı anını sonu, ve günlerimin en hayırlısını ise sana kavuştuğum gün kıl. Çünkü senin gücün her şeye yeter. Allah'ım bana düşmanlık yapana sen düşmanlık yap. Bana tuzak kuranın tuzağını başına çevir, beni helak etmek isteyeni sen helak et. Bana bir kötülük yapanı sen yakala. Bana karşı (fitne) ateşi

NAẒM [1]
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(11) Ol melek ki dāyimā oḳur duʿā
Bu durur kim ẕikr ḳıldum pādişā

Ol müvekkeldür ḳamu ḳuḳnūsa pes
(12) Āṣī olan murġa ider bī-ḥad belā

Külli ḳuḳnūs üşenür andan begüm
Ḥizmetine yüz sürer idüp senā

(13) Cümle murġān ol melekden ḫavf ider
Ḥükmüne münḳād olup virür rıżā

Böyle diyüp Şeh Süleymāna hemīn
(14) Sākin oldı vir ṣalāvat dāyimā

3.1.1.2.7. Der-Beyān-ı Āmeden-i Cebrāʾil ve Mīkāʾil ve İsrāfīl ve Melekü'l-Mevt ʿAleyhi's-Selām Süleymān-rā

(15) Ḥakīm ḳavlince çünkim ḳuḳnūs ḳuşı melek-i Naġmāʿāyil evṣāfın kim ẕikr eyledise Süleymān Ḥażreti **(16)** daḫı ʿaleyhi's-selām Muḥammed-i Muṣṭafānuñ ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām evṣāf-ı ḥamīdesini kim ḳuḳnūs aġzından **(17)** dinledise ʿaẓametin ve nübüvvetin ve cihāna gelecegin[2] ḫātemü'l-mürselīn olacaġın kim bilüp añladısa bir zemān **(18)** fikre varup

---

tutuşturanların ateşini söndür. Beni üzüntüsüyle üzenlerden koru, beni muhafaza eyle ve kendine kavuştur. Ey her şeye kâfi gelen, beni koruyucu örtünle ört, benim için mühim olan dünya ve ahiret işlerimde bana kafi gel. Ey şefkat ve merhamet sahibi arzularımı gerçekleştir. Sıkıntılarımı gider, gücümün yetmediği yükleri bana yükleme. Sen hakiki ilah vasfını hak eden ilahımsın. Ey delillerin doğuş yeri, ey hiçbir mekânın onun sıfatlarından hâlî olmayan, ey hiçbir durumun onu başka bir durumdan meşgul etmeyen, daima uyanık olan gözlerin bereketiyle beni koru. Bütün kalbimle inanıyorum ki benimle olduğun sürece ben helak olmam. Kudretinle bana merhamet et ve bana minnet eyle. Ey bütün büyük ricalar için başvurulan yüce, ey her şeyi bilen, benim ihtiyaçlarımı biliyorsun ve bunları yerine getirmeye gücün yeter. Bunlar senin için kolay ve ben sana muhtacım. Bana bunları lutfeyle. Ey cömertlerin en cömerdi, ey merhametlilerin en merhametlisi, ey hesap görenlerin en çabuk olanı, bana ve bütün müminlere merhamet eyle. Sen her şeye kâdirsin. Ey merhametlilerin en merhametlisi, efendimiz Muhammed'e ve onun bütün ailesi ve sahabelerine merhamet eyle.

[1] Bu manzume T'de yazılmamıştır.

ṭurdı. Nā-gehān anı gördi kim Ḥażret-i Cebrāʾil ve İsrāfīl ve Mīkāʾil ve ʿAzrāʾil (19) ʿaleyhimā es-selām ḥaḳḳuñ emrile Süleymān Ḥażretinüñ meclisine geldiler. Selām virdiler, Süleymān ʿaleyk (20) aldı. Velākin Süleymān gözünde ʿayān ve ḫalḳ gözünde pinhān. Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām işāret (21) eyledi kim ṣaġ ṭarafında Cebrāʾil ve İsrāfīl ve ṣol ṭarafında Mīkāʾil ve ʿAzrāʾil ʿaleyhi's-selām oturdılar. **[15b]** (1) Andan Süleymān Ḥażretinüñ mübārek ḫaṭırın ṣordılar[1]. Süleymān peyġamber daḫı anlara ziyāde ʿizzet ü (2) ikrām eyledi. Buġur ḫazret-i Cebrāʾil ʿaleyhi's-selām eydür: "Yā Süleymān, ḳuḳnūsıla mı söyleşürdüñ, (3) kelimāt eyleşürdüñ?[2]" Süleymān Ḥażreti daḫı didi kim: " Naʿam, ammā kim bir ʿaceb söz söyledi." diyüp (4) melek-i Naġmāʿāyil ʿaleyhi's-selām tesbīḥin beyān ve Muḥammed-i Muṣṭafāyı ʿaleyhi's-selām medḥ idüp kelime-i (5) şehādet söyledüğin ʿayān eyledi. Buġur Cebrāʾil Ḥażreti ʿaleyhi's-selām diñleyüp eyitdi: "Yā Süleymān, (6) ol nedür kim Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā benüm mekānum sidretü'l-müntehāda ḳılup durur. Sidretü'l-müntehā (7) bir aġaç durur kim özdeki ḳızıl altundan durur. Ve budaġınuñ baʿżı zümürrütden ve baʿżı aḳ incüden ve (8) baʿżı yāḳūtdan ve laʿlden ve baʿżı elmāsdan ve gevher-i şeb-çerāġdan, fi'l-cümle birisi bir dürlü (9) laʿl ü gevherden durur[3]. Ammā kim her bir budaġınuñ uzunlıġı yitmiş biñ yıllıḳ yol durur. Ve yapraḳlar vardur kim (10) ay u günden enver ṭurur. Her bir budaġuñ üzerinde bī-ḥisāb niçe yüz biñ biñ kez biñ biñ melekler (11) vardur kim ṣaġışı ḥisāba gelmez. Ḥaḳ teʿālāyı ẕikr idüp tesbīḥ ve tehlīl eylerler. Nūrdan ḫulleler geymiş(12) lerdür[4]. Ve daḫı yā Süleymān, ol sidretü'l-müntehānuñ içlerinde bir budaġ ġāyet uzamış durur. Uzunluġı (13) iki yüz yıllıḳ yol gidüp durur. Ve ucdan uca zümürrüd durur. Ol budaġuñ içinde bir yapraḳ var durur (14) kim ol yapraġuñ ululuġı yirle göklerce var durur. Üzerinde bir döşek var durur. Ol (15) döşek ortasında bir ḳızıl yāḳūtdan miḥrāb var durur kim yā Süleymān, benüm maḳāmum anda durur. (16) Ve ol mesnede ḳarşu ḳızıl yāḳūtdan bir kürsī daḫı var durur kim Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā ol kürsī [yi] (17) Muḥammed

---

[1] ʿaẓametin ve nübüvvetin ve cihāna gelecegin İ: - T

[2] Andan Süleymān Ḥażretinüñ mübārek ḫaṭırın ṣordılar İ: - T

[3] kelimāt eyleşürdüñ İ: - T

[4] ve baʿżı elmāsdan ve gevheri şeb-çerāġdan fi'l-cümle birisi bir dürlü laʿl ü gevherden durur İ: -T

[5] Her bir budaġuñ üzerinde bī-ḥisāb niçe yüz biñ biñ kez biñ biñ melekler vardur kim ṣaġışı ḥisāba gelmez. Ḥaḳ teʿālāyı ẕikr idüp tesbīḥ ve tehlīl eylerler. Nūrdan ḫulleler geymişlerdür İ: - T

Muṣṭafānuñ ve ol āḫir zemān peyġamberi ḫātem-i enbiyānuñ adına yaratmışdur kim ol ḫātem-i **(18)** resūl ve mefḫar-i kāyināt ve şefīʿü'l-ʿaraṣāt dünyāya gelicek ve nübüvvet ḫilʿati erzānī görülüncek **(19)** Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā aña miʿrāc müyesser ḳıla. *Ḳabe ḳavseyn*[1] arasında viṣāl-i Ḥaḳḳa vuṣūl bula. Ol dem **(20)** gelüp sidretü'l-müntehāda ol ẕikr itdügüm kürsīnüñ üzerinde oturacaḳdur. Ol kürsīnüñ **(21)** çevresinde bī-ḥad lā-ad melekler vardur. Ṣāf ṣāf ṭururlar. Muḥammede ṣalavāt virürler. Andan ṣoñra **[16a]** **(1)** yā Süleymān ol kürsīnüñ önüñde on biñ kürsī daḫı vardur kim ḳamısunuñ üzerinde ṣuḥf **(2)** u Tevrāt yazılup durur. Ḳırḳ biñ firişte daḫı vardur kim ol Tevrātı şevḳıla ve ẕevḳıla oḳurlar. Ve on **(3)** biñ kürsī daḫı vardur kim ol kürsiler önüñde anuñ cümlesi zebercedden durur. Ve ḳırḳ biñ melekūt **(4)** daḫı ol kürsīlerüñ üzerinde Zebūr yazılupdur. Ṣıdḳıla ve iʿtiḳādıla ol Zebūrı oḳurlar. Ve on biñ **(5)** kürsīler daḫı vardur. Ol kürsīlerüñ önüñde cümlesi fīrūzedendür. Üzerlerinde İncīl yazıludur. Tīġ-ı ḳudretile **(6)** ḳazılup durur. Ḳırḳ biñ firişte daḫı ol İncīl oḳurlar. Ve anuñ öñünde on biñ kürsī daḫı **(7)** vardur. Ḳızıl altundan durur. Üzerlerinde Furḳān yazılup durur. Ḳırḳ biñ firiştehler daḫı iḫlāṣıla Furḳān **(8)** oḳurlar. Ammā kim yā Süleymān ol firiştehler kim eger Tevrāt eger Zebūr ve eger Furḳān ve eger İncīl kim oḳurlar, **(9)** temām itdüklerince ḥażret-i Muḥammedüñ ervāḥına ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām ṣalavāt getürürler."

NAẒM[2]

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

(10) Ne kim varsa firiştehler temāmet
Muḥammed çün getürürler ṣalāvāt

Ziḥī ʿizzet ki gelmedin cihāna
(11) Melek tesbīḥ ider ismin be-ġāyet

Niçe yüz biñ biñ ü yıllar ezelden
Ḥaḳ Aḥmede virüpdürdi kerāmet

(12) Şükür Ḥaḳḳa aña ümmet oluban
Ṣılāvat virüp iderüz ʿibādet

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 53: 9): "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."

[2] Bu manzume T'de yazılmamıştır.

Ümīdi bu durur Firdevsinüñ kim
(13) Ḳıyāmet günī aña ḳıla şefāʿat

Ṣalāvat vir Muḥammed çün i sünnī
Ḫuḍā ḳıla saña āḫir ʿināyet

3.1.1.2.8. Ḳıṣṣa-i Ḥażret-i Mikāʾīl ʿAleyhi's-Selām

Ḥakīm ḳavlince ḥażret-i Cebrāʾil ve peyk-i Celīl ʿaleyhi's-selām[1] böyle **(15)** diyicek yaʿnī ḥażret-i risāleti ol şefīʿü'l-ʿaraṣātı ve mefḫari'l-mevcūdātı ʿaleyhi'ṣ-ṣalavātu ve's-selām **(16)** bu vechile medḥ idincek andan[2] Mīkāʾil Ḥażreti daḫı aleyhi's-selām dile gelüp eyitdi: "Yā Süleymān, **(17)** bu kūh-ı Ḳāf kim var durur ve bu kūh-u Ḳāfdan öte yidinci Ḳāfuñ ḳafasıñdan ışra yitmiş biñ şehr var durur. **(18)** Cümlesinüñ içi ṭolu firiştehler durur. Degme şehrüñ ululıġı ḳırḳ biñ bu dünyācadur. Cümlesi ol **(19)** melekūtuñ[3] Muḥammede ṣalāvāt getürürler. Ve daḫı yā Süleymān andan öte yitmiş biñ yıllıḳ yolda deñizler var **(20)** vardur. Adı Maʿīndur. Allāh teʿālā yılda bir kerre ol deñize naẓar ḳılur, ādemīler saġışınca yılduzlar yaradur ve bu **(21)** ḫalḳuñ üzerlerine ḳudretile götürüp gözlere nūr virürler. Gözlerüñ görmekligi andan durur. Andan **[16b]** **(1)** öte yā Süleymān ḳırḳ biñ deñiz daḫı vardur. Her deñiz ḳırḳ biñ bu dünyācadur. Her bir deñizde ḳırḳ biñ **(2)** gemi var durur. Degme geminüñ içinde maḫlūḳāt var durur. Her bir maḫlūḳūñ ḳırḳ biñ dili var durur. Her birinüñ[4] dilinde **(3)** ḳırḳ biñ luġat var durur. Bu ḳadar luġatıla Muḥammed-i Muṣṭafāya ṣalāvat getürürler. Andan öte yā Süleymān **(4)** ḳırḳ biñ deñiz daḫı var durur. Her bir deñiz içinde ḳırḳ biñ cezīre var durur. Altundan kim ol deñizler bu ʿālemi **(5)** ḳuşadup durur yaturlar. Her yañadan ḳırḳ biñ ʿālem vardur kim eyle ʿālemler kim[5] her bir ʿālemi ʿarşdan **(6)** taḫte's-serāya varıncaya dek ne deñlü maḫlūḳāt varısa ḳırḳ biñ kez andan artuḳ maḫlūḳ var durur. **(7)** Cümlesi gice gündüz iḫlāṣıla[6] Muḥammede ṣalavāt getürürler. Ve daḫı yā Süleymān, andan öte ḳırḳ biñ bıñarlar **(8)** var durur kim her birisi on sekiz biñ ʿālemden ulu durur. Ve andan öte ḳırḳ biñ

---

[1] ve peyk-i Celīl ʿaleyhi's-selām İ: - T
[2] yaʿnī ḥażret-i risāleti ol şefīʿü'l-ʿaraṣātı ve mefḫari'l-mevcūdātı ʿaleyhi'ṣ-ṣalavātu ve's-selām **(16)** bu vechile medḥ idincek andan İ: - T
[3] melekūtuñ İ: melegüñ T
[4] birinüñ İ: bir T
[5] eyle ʿālemler kim İ: - T
[6] gice gündüz iḫlāṣıla İ: - T

ırmaḳlar var durur, (9) her birinüñ ini ve uzunı yitmiş biñ yıllıḳ yol durur. Ḳamu ʿālemleri ḳaplayup durur. Her birisinde niçe yüz biñ (10) biñ firiştehler var kim ṣāf ṣāf ṭurup Muḥammede ṣalavāt virürler.[1] Ve daḫı yā Süleymān, andan öte ḳırḳ biñ kerre[2] (11) ḳırḳ biñ ṭaġlar var durur ḳızıl altundan ve andan öte ḳırḳ biñ ṭaġlar[3] daḫı vardur zebercedden. (12) Ve andan öte ḳırḳ biñ ṭaġlar daḫı vardur lülüden. Ve andan öte ḳırḳ biñ ṭaġlar daḫı var durur (13) miskden. Ve andan öte ḳırḳ biñ ṭaġlar daḫı vardur incüden. Ve andan öte ḳırḳ biñ (14) ṭaġlar daḫı var durur laʿlden. Ve andan öte ḳırḳ biñ ṭaġlar daḫı var durur nūrdan. Cümlesinüñ (15) üzerinde firiştehler var durur. Ṣāf ṣāf ṭurup Muḥammed Muṣṭafāya ṣalavāt getürürler. Ve daḫı (16) yā Süleymān, andan öte bir ṣaḥrā var durur kim anuñ ṭūl u ʿarżı ḳırḳ biñ kez on sekiz biñ (17) ʿālemden uluraḳ durur. Ol ṣaḥrānuñ içi ṭopṭolu köşkler durur. Kimi altundan ve kimi gümişden (18) ve kimi incüden ve kimi yāḳūtdan ve kimi zümürrütden ve kimi zebercedden[4] ve kimi gevherden durur. Her birisinüñ aralarında dürlü dürlü (19) bāġlar var durur kim ol bāġlaruñ nihāyetini Ḥaḳ teʿālādan ġayrı kimesne bilmez. Aña dergāh-ı (20) saltanat-ı Rabbānī dirler. Ve ol bāġlaruñ içinde anuñ gibi elvān yimişler var durur kim[5] nihāyet yok. (21) Ve şecerlerinde ve semerlerinde envāʿ ḳuşlar vardur. Envāʿ envāʿ[6] ṣūretlerdedür, dükelisi faṣīḥ lisānıla Muḥammed-i Muṣṭafāya medḥ oḳuyup[7] eydürler kim:

[17a] (1) **‘**Lā-ilāhe illa’llāhu vahdehu lā-şerīke lehu Muḥammedun resūlull’āhu ʿabdehu ve resūluh’ Ve daḫı yā Süleymān andan ṣoñra çarḫ-ı (2) felegi ḳuşadup içine alan ejderhā durur kim on sekiz biñ ʿālemi iḥāṭa ḳılup durur. Yitmiş biñ başı (3) var. Her bir başınuñ ṭūl u ʿarżı yitmiş biñ yıllıḳ yol durur. Ve her bir başında yitmiş biñ yüzi var durur. (4) Ve her bir yüzünde yitmiş biñ aġzı var durur. Ve her bir aġzında yitmiş biñ dili var durur. Ve her bir dili (5) yitmiş iki dürlü luġatıla Ḥaḳ teʿālāya tesbīḥ ve tehlīl ḳılup Muḥammed-i Muṣṭafāya ṣalavāt getürürler.”

---

[1] s. 8-9: - T / Ve daḫı yā Süleymān, andan öte ḳırḳ biñ bıñarlar; biñ firiştehler var kim ṣāf ṣāf ṭurup Muḥammede ṣalavāt virürler İ: - T

[2] ḳırḳ bin kerre İ: - T / ṭaġlar İ: - T

[3] ṭaglar i: ṭag T

[4] ve kimi zebercedden T: - İ

[5] kim İ: kim anuñ lezzeti vaṣf olunmaġa ḳābil degüldür. Allāhümme yessirlenā ne’küle minhā T

[6] envāʿ envāʿ İ: dürlü dürlü T

[7] Muḥammed-i Muṣṭafāya medḥ oḳuyup T: - İ

NAẒM
[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
(6) Sever cāndan resūli ol temāmet
Getürür ṣıdḳıla dāyim ṣalāvāt

Ümīdi bu durur Aḥmed Muḥammed
(7) Ḳıyāmet güni ḳıla aña şefāʿat

Gel iy ümmet olan gözüñ aç āḫir[1]
Muḥammed çün ḳıluñ sünnetle ṭāʿat

(8) İki ʿālem yaradıldı anuñ çün
Anuñ dīni açar küfr ü ḍalālet

Dil ü cāndan ṣalāvat vir resūle
(9) Şefīʿ ola saña rūz-ı ḳıyāmet

3.1.1.2.9. Ḳıṣṣa-i Melekü'l-Mevt ʿAleyhi's-Selām

Ḥakīm ḳavlince melekü'l-mevt **(10)** Mīkāʾil eyle diyincek ʿaleyhi's-selām andan ṣoñra müvekkel-i ervāḥ yaʿnī Azrāʾil ʿaleyhi's-selām daḫı eyitdi kim: **(11)** "Yā Süleymānı'n-nebī, bir gün ḳanad açup uçup bir ʿāleme irdüm ki ʿālem-i envār dirler anda ay ü gün yoḳdur. **(12)** Nūrıla māl-ā-māldur. Anda bir deryā gördüm ki nūrdan. Ol nūrdan deryānuñ içinde bir ʿaẓīm melek **(13)** gördüm ki yitmiş biñ başı varıdı. Her bir başında bir nūrānī tācı var ve[2] yitmiş biñ yüzi varıdı. **(14)** Ve her bir yüzünde yitmiş biñ aġzı varıdı. Ve her bir aġzında yitmiş bin dili varıdı. Ve her bir dili yitmiş iki **(15)** dürlü luġatıla Ḥaḳ teʿālāyı tesbīḥ ve tehlīl idüp Muḥammede ṣalavāt getürür. Ammā kim yā Süleymān, bir ʿacāyiblıġı **(16)** bu kim dāyim ol nūr baḥrinüñ içine girür. Daḫı çıkup ḳanadların silker. Her bir ḳaṭresinden Allāh teʿālā **(17)** bir melek ḫilḳat[3] ider. Anlar daḫı Muḥammed-i Muṣṭafāya ṣalavāt getürür. Her birisi Beytü'l-Maʿmūrı ziyāret **(18)** iderler. Ve bir ʿacāyib daḫı bu kim ol melek dāyim nevḥadadur. Bir dem ḫürrem olmamışdur. Ḫilḳat[4] olaldan **(19)** aña suʾal eyledüm: 'Yā melek-i aʿẓam, aduñ nedür?' Cevāb virdi kim benüm adum **Maḥāṭāʿāyil**dür. **(20)** Eyitdüm ki: 'Niçün dāyim pür-ġamsın?' Yine cevāb

[1] āḫir İ: aḫī T
[2] bir nūrānī tācı var ve İ: - T
[3] ḫilḳat İ: ḫalḳ T

virdi kim: ‘Levhe’l-maḥfūẓda gördüm ki Ḥaḳ teʿālā (21) bir ḫalīfe yaradacakdur. İsmi Ādem-i Ṣafī olacaḳdur. Melekūta aña secde ḳıluñ diyü emr ḳılacaḳdur. **[17b]** (1) Bir melek ʿinād ḳıla. Anuñ laʿnet ḥalḳası gelüp gerdānına giçecekdür. Dergāhdan sürülüp (2) merdūd olacaḳdur. Ḫavf iderem ki ol melek ben olam, dergāh-ı Rabbānīden sürülem.” diyüp elem ü (3) ġuṣṣadayam[1] didi. Yā Süleymān, çünkim Ādemī Ṣafī ʿaleyhi’s-selām ḫilḳat oldı[2], İblīs secde ḳılmayup laʿnet (4) oldı. Yine bir niçe zemāndan ṣoñra yolum olʿāleme uġradı. Gördüm ki ol melek yine tesbīḥ (5) ve tehlīlde ammā kim ol ezelki[3] melālet daḫı simāsında var. Belkim daḫı ziyāde, buġur yine suʾāl (6) ḳıldum ki: “**Yā Maḥāṭāʿāyil** bu mübārek çehreñde melālet nişānesi ezelden mevcūdıdı. Ol ḫavfdan ḫod (7) ḫalāṣ olundı. Baʿdezān melālet nedür didüm?” Cevāb virüp didi kim: “Yā melekü’l-mevt, şimdiki ġam ve ġuṣṣam (8) ezelkiden daḫı ziyādedür. Zīrā ḫavf-nāk olduġum bu kim ol İblīs-i merdūd aramızdan sürüldise ḫavf iderem ki (9) nā-gehān bizden daḫı bir günāh ṣādır ola, ḫışm ḳıla ve bir daḫı bu kim Ḥaḳ teʿālā celle celālehu gözi yaşlu (10) ḳullarınuñ tesbīḥini ḳabūl idicidür. Ve daḫı ikinci bu kim bu ʿālem-i ḳāyinatı kim Ḥaḳ teʿālā ol ḥabībi (11) Muḥammed-i Muṣṭafānuñ ʿaleyhi’ṣ-ṣalātu ve’s-selām dostlıġına ḫilḳat eyledi kim ve ḥaḳḳında dimişdür kim levḥü’l-maḥfūzda (12) yazılup durur ḳavluhu teʿālā: ‘*Levlāke lemā ḫalaḳtü’l-eflāke*’[4] ve yā melekü’l-mevt, ol peyġamber kim adı Muḥammeddür (13) ve maḥbūb-ı Aḥad olacaḳ durur.”

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ol Muḥammed olısar görklü ḥabīb
(14) Āl-i ādem efḍal ü ḫalḳa ṭabīb

Maḫzen-i esrār-ı Ḳurʾān-ı emīn
Zümre-i ḫāṣān-ı Raḥmān-ı güzīn

(15) Levḥ-i ezelde lemʿ-i zāt-ı[5] Aḥmed ol
Devr-i ebedde şemʿ-i nūr-ı[6] sermed ol

---

[1] ḫilḳat İ: ḫalḳ T / olaldan İ: olınaldan T
[2] ġuṣṣadayam İ: ġuṣṣada çekerem T
[3] ḫilḳat oldı İ: ḫalḳ olundı T
[4] ezelki İ: evvelki T
[5] “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”
[6] zāt-ı: zāt-ı vü

Her dü-ʿālemdür Muḥammed pertevi
(16) Cümle maḫlūḳ gide anuñ peyrevi

Ḫāk-i pāyi ʿarşa ola efser anuñ
Būyı vire rāy-ı ʿarşa fer anuñ

(17) Ol ṣıfātı Aḥmed ü Maḥmūd ẕāt
Muṣṭafā ola ki ṭuta kāyināt

Cümle müşkil ʿilmi birle ola ḥal
(18) Fikr-i bikri nāẕırı levḥ-i ezel

Ḥaḳḳına ide şehādet her ḥacer
Ṣıdḳına[1] ola işāret şaḳ ḳamer

(19) Dürr-i aʿẓam ol ola ʿālem ṣadef
Dü-cihān bula anuñ birle şeref

Böyle didi ol melek ol dem şehā
(20) Vir ṣalāvat sen be-cān-ı Muṣṭafā

3.1.1.2.10. Ḳıṣṣa-i Ḥażret-i İsrāfīl ʿAleyhi's-Selām

Ḥakīm ḳavlince melekü'l-mevt **(21)** eyle diyicek buġur İsrāfīl Ḥażreti ʿaleyhi's-selām eyitdi: "Yā Dāvūd oġlı Süleymān ve iy melek-i ins ü cinn ü murġān, **[18a]** **(1)** āgāh ol kim Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā bu on sekiz biñ ʿālemi ḫilḳat ḳılmadın bir cevher yaratdı. Söyle **(2)** didi, hīç söylemi yoġıdı. Ol cevher rūh-ı[2] Muḥammedīdür ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām. Bir kerre yā Allāh didi **(3)** yitmiş biñ yıl *ümmetī* didi. Ol Allāh didügi nefesden Ḥaḳ teʿālā ol melegi ḫilḳat eyledi kim ʿālem-i **(4)** envārda durur kim Muḥammede ṣalavāt getürür. Andan ṣoñra yā Süleymān, rūḥ-ı Muḥammed kim yitmiş biñ yıl **(5)** *ümmetī ümmetī* didi kim ol Muḥammedüñ cānına Ḥaḳ teʿālā bildürdi. Ümmetin daḫı yoġıken dünyāda andan yitmiş biñ **(6)** yıldan ṣoñra Allāh teʿālā yaradup daḫı eyitdi. Yine yitmiş biñ yıl *ümmetī ümmetī* didi, nidā geldi kim:

---

[1] nūr-ı T: nūr-u İ
[2] Ṣıdḳına İ: ṣıdḳıla T
[3] rūh-ı T: rūh-u İ

"Yā Muḥammed, (7) ben saña ümmetüñ añ dimezden ümmetüñ nice añarsın?" Eyitdi: "İlāhī, sen yarlıġagıl kim Kerīm ve Raḥīm pādişāhsın." (8) Ḥaḳ teʿālā didi kim: "Yā Muḥammed, Muḥammed dimek nedür?" Muḥammed didi kim: "Yā Rabbi sen bilürsiñ kim ʿallāmü'l-ġuyūbsın." (9) Gerek kim ümmetüme atalıḳ eyleyem. Yaʿnī yatalıḳ[1] eyleyem didise ol sāʿat cevheriken ṭatlu ṣuyiken Allāh teʿālā (10) bir aḳ gügercin ṣūretinde ḳıldı. Andan ümmet cānların yaratdı. Yā Süleymān, Ḥaḳ teʿālā ʿarşı ve kürsi (11) yaratmadın ve uçmaġı vü ṭamuyı dürütmedin üç yüz biñ yıl daḫı yitmiş biñ yıl ilerüden nūr-ı Muḥammedi (12) yaratdı kim ol yıluñ degme bir yılı bu dünyānuñ üç biñ yılınca durur."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(13) Ol zemānuñ günidür ġāyet füzūn
Aṣlı nedür günüñ añlar ẕū-fünūn

Var ḳıyās it ol Muḥammed kim durur
(14) Muṣṭafā Ḳāsım nebīdür sözi dür

Hem keremde ẕāt-ı sırr-ı Kibriyā
Hem şerefde şāh-ı ḫayl-i enbiyā

(15) Çok nübüvvet ide iẓhār ol resūl
Dürlü muʿciz gösteriser ḫalḳa ol

Rūz-ı[2] ḥaşrüñ āfitābı ol ola
(16) Leyl-i ḳadrüñ māh-ı tābı ol ola

Yā Süleymān enbiyānuñ serveri
Ol Muḥammed olacaḳdur bihteri[3]

(17) Ḥaḳ anuñ ʿışḳına yaratdı felek
Dāʿidür ider duʿā aña melek

---

[1] Yaʿnī yatalıḳ İ: - T
[2] Rūz-ı T: Rūz-u İ
[3] bihteri İ: mihteri T

Rūz-ı maḥşer olacaḳdur ol şefīʿ
(18) Devlet anuñ ümmeti itmez şenīʿ

Böyle diyüp İsrāfīl iy şehriyār
Oldı ḫāmūş vir ṣalāvat bī-şümār

3.1.1.2.11. Der-Beyān-ı Ḳuḳnūs ve Mükāleme Kerden-i Bā-Süleymān

Ḥakīm ḳavlince çün kim ol dört melekūt-ı muḳarrebīn[1] kim ḥażret-i **(20)** risālet ḥaḳḳında buncılayın menāḳıblar kim söylediler daḫı Süleymānı ziyāret ḳılup gitdiler. Ammā kim Süleymānuñ **(21)** muḥabbeti Muḥammed-i Muṣṭafāya ol ḫātem-i enbiyāya biñ anca oldı. Cemīʿ endāmı vü ḳalbi ṣalavāt virür oldı. **[18b]** **(1)** Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām yine ḳuḳnūs ḳuşına **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā murġ-ı ḳuḳnūs[2] **(2)** andan ol melek-i müvekkel **Naġmāʿāyīl** saña ne didi? Ḥālüñ ve aḥvālüñ[3] ol ʿālemden bu rubʿ-ı meskūn **(3)** ʿālemine gelmekligüñe sebeb ne vechile oldı, beyān eylegil diñleyelü[m]." didi. Ḳuḳnūs ḳuşı daḫı dile gelüp **(4)** **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, yılda bir kez gelüp ol melegi görmege ḳanāʿat ḳılmadum. Dāyim anuñ **(5)** dergāhında oldum. Ḫizmet ḳıldum, muḥabbetüm aña baġlandı. Bunuñ üzerine bir gün ol melek baña eyitdi kim: **(6)** "Yā ḳuḳnūs, benden ne ḫācetüñ vardur kim ḳalan murġān bigi mevsümde gelmeyüp gice gündüz benümile **(7)** olursın ve bu aġaç dibinde dāyim tesbīḥe meşġūlsin?" didi. Ben cevāb virdüm ki: "Yā melek-i **Naġmāʿāyīl**, **(8)** şol tesbīḥ oḳursın ve ol ṣalavāt kim getürürsin. Anuñ ṣāḥibini görmege müştāḳam." didüm. Cevāb **(9)** virdi kim: "Ol Muḥammed kim añaruz, aña ṣalavāt kim getürürüz. Ol rubʿ-ı meskūn ʿāleminde ve Ādem-i Ṣafī neslinden **(10)** vücūda gelecekdür. Devr-i ḳamerde ḫateme'n-nebiyyīn olacaḳdur. Sen bu ʿālemde aña irmek ve senüñ gözlerüñ **(11)** anı görmek maʿlūm degüldür. Meger kim ʿināyet-i Ḥaḳ ola didi. Ben bu sözi istimāʿ ḳılup daḫı ziyāde rubʿ-ı **(12)** meskūn ʿālemine müştāḳ olup ārzū çekdüm. Andan ṣoñra yidi yıl daḫı ol aġaç dibinde ṭurdum. **(13)** Tesbīḥ ve tehlīl idüp münācāta yüz urdum. Rubʿ-ı meskūn ʿālemini görmege, arż-ı muḳaddese yüz urmaġa **(14)** heves eyledüm. Andan ṣoñra dönüp ol melege niyāz eyledüm."

---

[1] melekūt-ı muḳarrebīn İ: muḳarreb melekler T
[2] murġ-ı ḳuḳnūs İ: ḳuḳnūs ḳuşı T
[3] Ḥālüñ ve aḥvālüñ İ: - T

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(15) Nāliş idüp didüm iy aʿẓam melek
Kim maḳāmuñ ʿarşıla olur felek

Ḥażretüñ ḫilḳat ḳılan Allāhiçün
(16) ʿĀlemi īcād iden ol şāhiçün

Cennetile ḥūr u Rıḍvān ḥaḳḳıçün
Mihr ü māh u şems-ü tābān ḥaḳḳıçün

(17) Ḥaḳḳa secde eyleyen rūḥāniçün
Emre iṭāʿat eyleyen insāniçün

Ol demiçün Ḥaḳ yaratdı ḥażretüñ
(18) Ḥaḳḳa ḳılduñ cān u dilden ṭāʿatüñ

Var murādum dilegil Ḥaḳdan hümām
Var ümīdüm ola maḳbūl iy inām

(19) Rubʿ-ı meskūn ʿālemin varup görem
Ol murāda yā melek yaʿnī irem

Ol Muḥammed ravżasın[1] idem ṭavāf
(20) Tā günāhum Ḥaḳ ḳıla benüm muʿāf

Çün anuñçün Ḥaḳ yaratdı ʿālemi
Rubʿ-ı meskūn içre dürütdi Ādemi

(21) Ben daḫı varup görem ḳılam[2] ṭavāf
Tā duʿādan yād idem men sizi ṣāf

Böyle diyüp nāliş itdi key çehān
[19a] **(1)** Kim melek itdi teraḥḥum ol zemān

---

[1] ravżasın: ravżasını
[2] görem ḳılam İ: ḳılup anı T

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çün kim ḳuḳnūs ḳuşı ol zemān kim **(2)** melek-i müvekkel **Naġmāʿāyīle** tazarruʿ ḳılup bu vechile niyāz ḳılıncaḳ ol daḫı ṣıdḳıla dergāh-ı ʿālīye yüz **(3)** urubanı ṭurdı. Daḫı baş ḳaldurup secdeden didi kim: "Yā ḳuḳnūs, Ḥaḳ teʿālā saña bir ʿacep ḳapu açdı. **(4)** Ḥażret-i Bārīye söz geçdi. Allāh teʿālānuñ emri şöyle oldı kim rubʿ-ı meskūn ʿālemini görmek saña müyesser ola. **(5)** Ve daḫı Ādem-i Aṣfā oġlanlarından Süleymān-nām peyġambere ve resūl-i pāk-i muṭahhara[1] ins ü cinne ḥükm ider servere **(6)** irişesin. Anuñ ṣoḥbetine girişesin. Benden selām virüp diyesin kim: "ʿĀlem-i ḳuḳnūsda olan müvekkel **(7)** melek-i **Naġmāʿāyīl** ḥażretüñe çoḳ selām ḳılup mübārek cemālüñe ʿaẓīm müştāḳ bilesin. Ümīẕvāruz kim ol **(8)** Süleymān bu āleme gele, mülāḳāt olavuz diyesin." didi. Daḫı baña "ṭurma, bir niçe saña[2] uyar ḫīşüñile **(9)** pervāza ḳalḳup şimāl cānibine gitgil. Rubʿ-ı meskūn ʿālemine ʿazm itgil" didi. Ben daḫı yā Süleymān ol **(10)** melekile vidāʿlaşup himmetin alup vaṭanuma geldüm. Baña yaḳın olan ḳavm ü ḫışmumdan yidi ḳuḳnūs aldum. **(11)** ʿAzm-i rubʿ-ı meskūn ḳılup pervāza ḳalḳduḳ, uçduḳ. Tā kim felegüñ bir nice ḳatınuñ altına geçdük. Yiryüzüne **(12)** kim naẓar eyleridük. Yirüñ yüzi görünmezidi. ʿĀlem-i eṭrāf cümle deryā görünüridi. Andan yine ol ḳadar **(13)** daḫı uçduḳ kim yiryüzi cümle ṭuman-şekl görünüridi. Maʿa'l-ḳıṣṣa yidi gün gice gündüz kim felekden **(14)** yaña gitdük. Varduġınca felege çıḳduḳ. Tā kim felek yüzünde bir maḳāma yitdük kim ḳuşlar heva yüzünde **(15)** ṣāf ṣāf ṭururlar, pervāz ururlar. Velākin hīç birisi uşaġı vü irisi ḳanad ḳanada virüp ṭururlar. **(16)** Hīç yirlerinden deprenmezler. Ne uçarlar, ve ne bir yire daḫı geçerler. Ṣāf ṣāf ḳanad ḳanada çatup ṭururlar. Ve **(17)** ammā kim yiryüzinde ne ḳadar murġān varısa cümlesinüñ ṣūreti ve hey'eti ve şekli ol murġān içinde **(18)** varıdı. İllā kim ḳanadları ziyāde aḳdı, berraḳdı[3]. Şöyle kim bunlaruñ içinde kendü cinsüm gözetdüm. **(19)** Bir ḳuḳnūs şeklinde ḳuş gördüm. Egerçi kim cemīʿ aʿżāsı baña beñzer. Velākin ḳanadları sekizdi. **(20)** Benüm ḳanadum illā kim[4] ikidür."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Cümle şekli baña beñzerdi temām

(21) Görücek itdüm taʿaccüb yā hümām

---

[1] ve resūl-i pāk-i muṭahhara İ: - T

[2] saña T: - İ

[3] berraḳdı İ: - T

Ḫālıḳı gör kim neler ḫilḳat ḳılur
Zīra Ḳādir durur ol Rabbü'l-enām

[19b] **(1)** **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince çünki yā Süleymān ol ḳuşlar içindeki ḳuḳnūsı gördüm. Dilince varup **(2)** aña selām virdüm. Didüm ki: "Ne cins ḳuşlardansın kim ḳanaduñuz açup ṣāf ṣāf ṭurursız. Ṭuş ṭuşa **(3)** uçup hevā-yı fenādan geçüp bir ʿāleme daḫı seyrān itmezsiz?" didüm. Cevāb virdi kim: "Yā ḳuḳnūs, **(4)** Ḥaḳ teʿālā bizi ḫilḳat idelden āsumān ve zemīn durḳıraldan böyle ṣāf çeküp ṭururuz. Maḳāmumuz **(5)** bu hevādur. Küre-i nesīm-i semādur[1]. İlā yevmü'l-ḳıyāme pervāza ḳalḳup ṭururuz. Ḫālıḳı tesbīḥ ḳıluruz. Bu maḳāmātda **(6)** sākin oluruz." didi. Yine suʾāl ḳılup didüm ki: "Sizüñ neslüñüz nice ürer ve dirilmeñüz **(7)** ve yavrulamañuz nice durur?" didüm. Cevāb virdi kim: "Yā ḳuḳnūs ḳuşı, birbirümüz ḳanadlarumuz üzerinde **(8)** yumurtlaruz. Yumurdamuzdan yavru ḥāṣıl olur. Bislerüz, ulalur bizcileyin olur. Ve biz daḫı bu kim ḫilḳat **(9)** olaldan birümüzüñ yüñi yire düşmiş degüldür. Ve birümüz maḳāmından bir yire daḫı aşmiş degildür. Yarın **(10)** ḥaşr gününde daḫı yine bu heva içre dirülüp cān bulavuz." didi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(11) Böyle diyüp oldı ḫāmūş anda ḳuḳnūs ol zemān
Şeh Süleymān diñleyüben ṭañladı ol[2] kāmurān

Didiñüz kim Ḫālıḳı kim ol neler ḫilḳat ḳılur[3]
(12) Tā ki görüp bilesin ki Ḳādir oldur bī-gümān

Ḥākim oldur ḥikmetidür bī-şümār u bī-ʿaded
Ḫālıḳ ol ki ḫilḳatidür ʿālem içre key çihān

(13) *Lem yelid*dür lā-yenām lā-yefūt u lā-yemūt
Lā-şerīk ü lā-vezīr ü bī-zemān u bī-mekān

Ḥaḳḳa tekbīr eyleyüben Şeh Süleymān ḳıṣṣasın
(14) Vir ṣalāvat ʿibret alup sözlerinden yār-ı cān

---

[1] illā kim İ: - T
[2] Küre-i nesīm-i semādur İ: - T
[3] ol T: vü İ
[4] Didi görüñ Ḫālıḳı kim ol neler ḫalḳ eyledi T

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı eyle diyicek yine Süleymān (15) Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā ḳuḳnūs ḳuşı, ḫaber virgil baña kim daḫı ne gördüñ?" (16) diyicek ḳuḳnūs daḫı **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, çünkim ol ḳuḳnūsdan bu ḫaberi aldum, (17) aña rubʿ-ı meskūn ʿālemini sordum. Didi kim şarḳ cānibinden yaña iñgil. Tā kim rāst rubʿ-ı meskūnuñ üzerine (18) inesin." didi. Pes anuñla vidāʿ ḳılup ḳanad büküp şarḳdan yañasına müteveccih olup indük. Ne gice (19) bilürüz ve ne gündüz. 'Ālemi ṭūfān ḳaplamışıdı. Bir niçe rūzigārdan ṣoñra Ḳāf ṭaġınuñ üzerine indüm. (20) Gördüm ki Ḥaḳ teʿālā Ḳāf ṭaġını yeşil zebercedden ḫilḳat eylemiş. Üzerinde bī-ḥad melāʾike gördüm. (21) Ḥaḳ teʿālāya tesbīḥ iderler. Andan gelüp Ḳāf eteginden deryā-yı muḥīṭüñ bir baḫşını geçüp Heyhāt **[20a]** (1) ṣaḫrāsına varduḳ. Anda bir ʿacebü'l-ʿaceb gördüm ki dimek olmaz. Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām didi kim: (2) "Ne gördüñ?" Ḳuḳnūs eydür: "Yā Süleymān, ol ṣaḫrāda güneş maṭlaʿına ḳarşu bir ṭaġ gördüm. Ol ṭaġda (3) bir maġara varıdı. Ol ġāruñ içinde envāʿ ve elvān aġaclar gördüm bitmiş velākin[1] ḳoḫuları misk-(4) miṣāl. Gün kim ṭoġdı. Gördüm ol aġac tā zevāl vaḳtine dek yirden yuḳaru çıḳarıdı. Zevālden ṣoñra (5) yire girmege başlar. Ġurūb vaḳtinde temām yire girürler. Yarındası gün daḫı ṭurdum gördüm ki güneş ṭoġmaġa (6) başlayıcaḳ yirden çıḳarlar. Bunı böyle görücek taʿaccüb eyledüm. Bu ʿacebde ṭururken nā-gehān ol maġa(7) radan bir āvāz geldi kim: "Yā ḳuḳnūs merḥabā, ehlen vü sehlen. İçerü gelgil." didi. Bu āvāzı işindincek (8) maġaranuñ içine girdüm, gördüm ki bir kerkes ḳuşı oturur. Velākin be-ġāyet fertūt, başı gelüp (9) iki ayaġınuñ arasına girmiş, ḳaddi bükilmiş ve tüsi dökülmiş. Taʿaccüb ḳılup aña ṣordum ki: "Bunda ne (10) vaḳtden berü ṭurursın?" didüm. Cevāb virüp didi kim: "Benüm ʿömrümüñ nihāyeti yoḳ durur. Ben āb-ı (11) ḥayāt içdüm. Tā ḳıyāmete dek ölmezem. Velākin sen ḳandan geldüñ ve ḳanda gidersin?" didi. Ben daḫı aḫvālümi (12) aña cevāb virdüm. Taʿaccüb ḳılup didi kim: "Yā ḳuḳnūs, saña vācib durur kim varup āb-ı ḥayāt (13) içesin, ölmeyüben cihānda ḫoş geçesin. Ben daḫı ol sözi işitdüm, aña ʿayne'l-ḥayātuñ ḳandalığın (14) ṣordum. "Maġribden yaña zulümāt içre olur." didi. Āb-ı ḥayātuñ vaṣfını söyledi, şerḥ eyledi cān (15) u dilden. Pes ben daḫı āb-ı ḥayātı bulup içmege, ʿālemde ölmeyüben ḫoş geçmege çünki ṭālib oldum.

[1] bitmiş velākin İ: - T

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(16) Görmeyem diyüp[1] şehā derd-i memāt
Ṭālib oldum içmege āb-ı ḥayāt

Līk Ḥaḳdan olmayıncaġaz naṣīb
(17) Bu ecelden kimsene bulmaz necāt

3.1.1.2.12. Dāsitān-ı Aḥvāl-i Ḳuḳnūs ve Ḥikāyet Kerden-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām

(18) Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim ḳuḳnūs ḳuşı bu vechile ḥikāyet ḳılıncaḳ Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **(19)** **suʾāl** ḳılup eydür: "Yā ḳuḳnūs, ḫaber virgil baña kim ol kerkesile daḫı ne söyleşdüñ? **(20)** diyicek ḳuḳnūs daḫı[2] **cevāb** virüp eydür: "Yā Süleymān, ol zemān kim kerkesden āb-ı ḥayāt ḫaberin **(21)** kim aldum. Refīḳlerümile meşveret eyledüm. Āḫir ḳanad açup uçduḳ, zulümāt ʿālemine geçdük. Bir ʿacāyib **[20b]** **(1)** ṣuya yitdük. Hevādan inüp kenārına ḳonup ol ṣuya naẓar ḳılduḳ[3]. Gördük kim bir aġac be-ġāyet **(2)** yüce, şāḫları yüz biñ ola bitmiş. Velīkin yuḳaru yürümemiş, ḳāmeti alçaḳ. Ammā kim ṭūl ü ʿarżı **(3)** on mil ola kim ṭurur. Yapraḳları daḫı seyrek ve yimişleri var. Ḳara ḳara erüge beñzer ammā kim enār ḳadar **(4)** ola çünkim ol ṣunuñ kenārına varduḳ. ʿAcebā āb-ı ḥayāt didügi bu mı ola didük. Daḫı ol kerkes **(5)** bize gölden balıḳ alup götürüñ dimişidi. Götürmişidük. Ol ulu[4] balıġuñ birisini ol ṣuya bıraḳduḳ. **(6)** Der-ḥāl ḳapḳara dütüp[5] yaḳdı. Bildük kim ol ḥayāt ṣuyı degüldür. İllā meger kim memāt ṣuyı durur. **(7)** Andan ṣoñra ol ḳuşlar kim benümle varıdı. Cümlesi zulümātdan çıḳup gitdiler. Beni terk itdiler, didiler kim: **(8)** "Senüñ ucuñdan ʿālemden çıḳduḳ, gitdük. Senüñ sözüñ ṭutduḳ. Āb-ı ḥayāt isteyügelüp **(9)** memāt ṣuyında helāk olayazduḳ." diyüp beni terk itdiler. Varup Hindūsitān ṭarafına gitdiler. **(10)** Ben yaluñuz ḳaldum. ʿAżm-i zulümāt ḳıldum, gitdüm. Ammā kim bilece bir ḳurı balıḳ varıdı. Andan ṣoñra üç gün daḫı **(11)** uçdum. Delim zulümāt serḥaddin geçdüm. Āḫirü'l-emr bir yire yitdüm, gördüm ki bir ḳavm var. Şekli ādem, **(12)** ṣūreti saz beñizlü, baldırı ince, gözleri göcek, ekin fülān bilmezler, aġaç yimişlerin yirler. Ol vaḳt **(13)** kim yaġmur yaġsa balıḳlar bile yaġar. Ol balıḳlardan bizler

[1] diyüp İ: diyü T
[2] daḫı T: - İ
[3] ḳılduḳ T: ḳılduñ İ
[4] ulu İ: -
[5] dütüp İ: - T

bu aralıḳlarda hevādan indük, bir yirde ḳonduḳ. (14) Ammā kim acıduḳ. Taʿāma muḥtācıduḳ. Anı gördüm ki yaġmur yaġdı, göklere buludlar aġdı. Bu yaġmurlarıla (15) göcek balıḳlar bile yaġdı. Bir arış ola ādem arışıla ol balıḳlardan yidüm. Ḥaḳḳa şükrin didüm. Ol ḫalḳı (16) daḫı gördüm, varup ol balıḳlardan ṭutup çeke çeke yirleridi. Şāẕılıḳ ḳılurlarıdı. Kendülerüñ daḫı (17) geydükleri aġaç ḳabından idi ve ḳuşaḳları daḫı giyāhdanıdı.

NAẔM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(18) Cümle mü'min Ḥaḳḳa ḳılur ṭāʿatı
Ṭāʿatıla geçürürler sāʿati

Ḥaḳḳı bunlar bir bilürler lā-şerīk
(19) İçlerinde şeyḥi var daḫı melik

Ol melek anlara ḳılur ʿadl ü dād
Ẓulm maẓlūm görmez olur ḳatı şād

(20) İçlerinde yoḳ durur ḥırṣ u tamaʿ
Birbirile ḳılmaz anlar hīç nezaʿ

Küllisidür ḳısmetine rāżī hem
(21) Daʿvī ḳılmaz bilmez anlar ḳāżī hem

Diñle imdi ne didi ḳuḳnūs i yār
Vir ṣalāvat ẕikr[1] idelüm bī-şümār

3.1.1.2.13. [21a] (1) Ḳıṣṣa-i ʿUḳḳāb ve Şāhīn

Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı Süleymān naẓarında ḥikāyeti bu araya getüricek (2) nā-gehān Süleymān dergāhında yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşlardan iki murġān birbirile ceng eylediler kim Süleymān (3) ḳulaġına yitişdi. Süleymān eyitdi kim: "Hevā yüzünde ḳuşlardan efġān ḳopdı." Süleymān ʿaleyhi's-selām ġurāba didi kim: "Bu (4) efġān ve ceng-i murġān nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, bir ṭavşancılıla bir şāhin ceng ider. Ol (5) ġavġa ol durur."

[1] ẕikr İ: şükr T

didi. Süleymān ḥükm eyledi, ṭavşancılıla şāhini Süleymān dergāhında ḥāżır itdiler. Ammā şāhīn (6) diledi kim ilerü gele. Evvel kendü söyleye, ḥālini ʿarż eyleye. ʿAnḳā daḫı ilerü geldi kim ḥālin ḥikāyet ide ve hem (7) Süleymānuñ mübārek elin öpe. Buġur ikisinüñ arasında ceng oldı. ʿĀḳıbet Süleymān Aḫī Melīḥe buyurdı kim: "Bu ʿuḳḳābıla (8) şāhīn içün ḳurʿa ṣalgıl. Ḳanḳısına ḳurʿa düşerse evvel ol ilerü gelüp benümile mukāleme ḳıla. Andan ṣoñra (9) birisi daḫı gele." didi. Aḫī Melīḥ daḫı ḳurʿa ṣaldı, ḳurʿa ṭoġana düşdi. Şāhīn şāẕ olup tuḥfesin (10) aġzına alup ṣaġ ḳanadın yuḳaru ḳaldurup ve ṣol ḳanadın şeyḫ-i şuyūḫ bindi(?) bigi yire ṣalup sürünüp (11) yire yüzin urup taḫt kenārına varup taḫt-ı pāy-i Süleymānı öpüp daḫı bir fīrūzec ṭaşını taḫt (12) pāyinde ḳoyup dönüp ḳıçın ḳıçın gitdi. Ṣaff-ı naʿālde ṭurdı. Daḫı baş ḳaldurup Süleymāna duʿā ḳılup (13) didi kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Yā Süleymān niçeme ki ṭoġa her ṣubḥ āfitāb
Ḳubbe-i Mīnāda her şeb yana şemʿ ü māhitāb

(14) Devletile bāḳī ṭurġıl ʿālem içre şehriyār
Dergehüñde yüz sürüsin murġān içre buʿuḳāb

3.1.1.2.14. Ḥāṣıyyet-i Fīrūze Be-Ḳavl-i Loḳmān Ḥakīm

(15) Ḥakīm ḳavlince ʿuḳḳāb ḳuşı bu vechile duʿā ḳılup ṭuruncaḳ Süleymān daḫı ṣunup ol yāḳūt-ı aḥmeri eline (16) alup andan dönüp Loḳmān-ı Ḥakīme **suʾāl** ḳılup eydür: "Yā ḥakīm-i zemān, bu ne ṭaşdur kim baña ʿuḳḳāb getürdi?" (17) didi. Ḥakīm naẓar ḳılup ṭaşı eline alup eydür: "Yā Süleymān, buña fīrūzec ṭaşı[1] dirler. Bu bir cevher durur kim müferriḥdür. (18) Her ki ṣabāḥ aña naẓar ide, gönlinüñ aydınlıġı arta. Ve daḫı yā Süleymān, eger maʿcūn düzseler zehrüñ żararın (19) defʿ ider. Ve eger sürme düzseler, göze çekseler gözüñ nūrın arturur. Ḥükemā eydürler kim eger yüzük ḳaşını düzdürüp (20) bir ʿavret kendü de götürse ṣūreti ḫūb ola ve ṣaçları uzun ola, iki ḳucaġında iki oġlan (21) ola. Ve daḫı ol muṣavver yüzük ḳaşın gümiş yüzüge berkidüp kendüde götürse siḥr aña eṣer ḳılmaya."

[1] ṭaşı İ: - T

[21b] (1) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çünki Loḳmān eyledi ḫāṣṣa beyān
Şeh Süleymān diñledi vü kāmırān

(2) Ḳıldı taḥsīn ʿaḳlına Loḳmānuñ ol
İtdi vaṣf-ı ḥāli cümle çün ʿayān

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür kāmukār
(3) Līk virgil ḫoş ṣalāvat ṣāẕ-mān

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Loḳmān-ı Ḥakīm çünkim ol ṭaşuñ ḫavāşın **(4)** beyān idicek Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām ḥakīmüñ ʿaḳl u idrākine hezār taḥsīnler ḳılup daḫı **(5)** dönüp ʿuḳḳāba **su**ʾ**āl** idüp didi kim: "Yā ʿuḳḳāb, ḫaber virgil baña kim vaṭanuñ ne ṭaġdadur?" **(6)** didi. ʿUḳḳāb daḫı **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, benüm mekānum Zühūn ṭaġındadur kim **(7)** Hindūstāndadur. Ve cemīʿ ʿālem içinde andan yüce ṭaġ yoḳ durur. Meger kim kūh-ı Elbürz ola ve yā ḫod Ḳāf ṭaġı ola **(8)** kim Ādem-i Ṣafī ʿaleyhi's-selām kim senüñ ceddüñdür. Yā Süleymān, ḳademinüñ eşeri anda ṭurur. Ve her ḳademi Ādemī-zād arışıla **(9)** seksen arış durur. Dāyim anuñ üstünde yıldırım şaḳır. Bulutsuz ve raʿdsuz[1] ol ḥāli gören şanur kim **(10)** yıldırımdur. Velākin yā Süleymān anuñ aṣlı bu kim ḳızıl yāḳūt anda çoḳ olur. Bu ḳızıl yāḳūt rāḥı andan getürdüm. **(11)** Ol yāḳūtlaruñ şavḳıdur kim anuñ üstinde durur. Ādemī-zāddan hīç kimesne ol ṭaġuñ üzerine çıḳamaz. **(12)** Ve ammā kim yā Süleymān, yaġmurlar daḫı eksük degüldür kim ādemüñ ḳademgāhları yirlerinüñ tozunı yuya. Ve daḫı **(13)** yā Süleymān, ol yaġmurlar yaġar. Tā kim ʿaẓīm siller aḳar. Ol silile ḳızıl yāḳūt maʿādine uġrar. Daḫı **(14)** alup ol ṭaġdan aşaġa indürür. Ādemī-zād gelüp bulurlar."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(15) Ḫāṣ yāḳūt andan iner bī-gümān
Ol cihetden ḳıymetidür key çehān

Andan özge yirde daḫı şehriyār
(16) Ḫāṣ yāḳūt olmaz añla kāmurān

[1] raʿdsuz İ: - T

Böyle diyüp oldı ḫāmūş anda murġ
Şāh Süleymān gūş idincek bī-gümān

(17) Ḳıldı taḥsīn ol beyānuñ issine
Vir ṣalavāt Muṣṭafāya şāẕ-mān

NEŞR Ḥakīm ḳavlince **(18)** ʿuḳḳāb bu vechile beyān idicek yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳıldı kim: **(19)** "Yā ʿuḳḳāb, senüñ daḫı ṭoġmañ nicedür? Yumurdadan mı çıḳarsın ve yā nice ṭoġarsın? Ve hem ḫāṣıyyetüñ nicedür? **(20)** Beyān eylegil." didi. ʿUḳḳāb eydür: "Yā Süleymān[1], senüñ devletüñde cemīʿ ḳuşlaruñ ḳuḳnūsıla sīmurġdan **(21)** ġayrı kim bular sultān-ı murġān durur. Ol ikisinden ġayrı ḳuşlardan üç mertebe üstünem. Evvel **[22a]** **(1)** bu kim şecāʿatüm ol ḳadardur kim ḳaçan bir ḳaġan arslan görsem hevā yüzünden anuñ üzerine ḳanad açup **(2)** şaḳıyup ġıjıldu ḳılup inüp ol arslanı ururam, helāk iderem, ḳanın içerem. Ve yā ḫoẕ enügin ṣarḳıdup **(3)** alup hevaya çıḳaram. Bir senge urup bir yirden daḫı üzerine inüp pençe urup yırtup ve ṭartup anuñ da **(4)** ḳanın içerem, yire saçaram ve kiceyile uçsam ḳanadlarumdan od çıḳar. Ve her ne kim elümüze girse yaʿnī ṣayd eylesek **(5)** tīzcek cigerin yirüz, neheng ʿādetin ṭutaruz. Ḳamu ḳuşlar bizden ḳorḳarlar. Her nesneye kim minḳārımuz ursavuz, **(6)** elbette ḳoparuruz. Şevketümüz zīyādedür. Bir gün yā Süleymān Hindūstānda gökyüzünden inüp bir ḳoyun ḳapdum. **(7)** Çopanuñ iti baña ḥamle eyledi. Ḳoyunı bıraġup ol iti ḳaynaġuma alup götürdüm. Felegüñ birinci ḳatına yitürdüm. **(8)** Daḫı yire urdum, pāre pāre oldı. Andan yine ḳoyuna indüm. Buġur bir atlu baña ḥamle eyledi. Ġażaba geldüm. Ol **(9)** atlunuñ urup bir gözin çıḳardum. Ol vaḳtden berü Ḥaḳ teʿālāya niyāz idüp tażarruʿ ḳıluram ki günāhum **(10)** ʿafv ide."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gerçi itdüm nefsüme uyup men günāh
Çün Ḫıṭā miski menemdür rū-siyāh

(11) Līk umaram ʿafv idesin cürmümi
Tā ki saña raḥmet ide ol İlāh

[1] Yā Süleymān İ: - T

Ḳuluñ işi ne durur cürm ü ḫaṭā
(12) ʿAfv ü faẕl itmek olur kār-ı şāh

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ʿuḳḳāb eydür daḫı: "Yā Süleymān, ikinci faẕīletüm (13) olduġı, ḳuşlar üzerine oldur kim pāk-dāmenem ve hem pāk-dāmeni severem." Süleymān didi kim: "Nite?" Uḳḳāb eydür: (14) "Yā Süleymān, ʿuḳḳāb cinsünüñ çünkim dişisi yumurtlamaḳ dilese āşiyānemüz kim be-ġāyet yüce ṭaġda ve yüce ḳayada (15) olur. Anuñ bigi kim ol diyārda andan yüce ṭaġ olmaya. Vaḳtī kim dişimüz yumurda yumurtlamaḳ dilese (16) be-ġāyet zor çeker. Zīrā kim yumurdası be-ġāyet büyük durur. Pes irkegi varup Hindūstānda (17) ol benüm ṭurduġum ṭaġda bir ṭaş var durur. Hindūsitān ceviz ḳabı deñlüdür. Ol ṭaşı irkegi (18) alup dişisinüñ yanına getürür. Dişisi ol ṭaşı görücek der-ḥāl yumurtlar. Ammā kim üç yumurdası (19) olur. Artuḳ ziyāde olmaz. Yuvasında ol ṭaş ḳalur ve hem cemīʿ ḳuşlar yumurdasın yigirmi gün baṣar. Ammā (20) bizüm cinsümüz ʿuḳḳāb aşlı otuz gün temām baṣar. Andan ṣoñra kim üç yavrusı çıḳsa ikisini ḳabūl ider, birisini (21) ḳabūl itmez. Yuvasından alup irkegi yuvasınuñ yanında bıraġur. Kāsirü'l-ʿiẓām dirler ammā kim Türk dilince **[22b]** (1) lori dirler, bu lorı ḳuşunuñ ʿādeti bu durur kim ḳanda anasuz yavrı bulsa bisler. Ammā kim bāḳī ḳuşlaruñ (2) bislemez." diyicek Süleymān eyitdi: " Yā ʿuḳḳāb, bu neden durur kim üç yumurda baṣup birisini terk idüp böyle (3) itmek, neden dirsin?" didi. ʿUḳḳāb eydür: " Yā Süleymān, ol kim üç yumurdadan üç yavrı kim ḥāṣıl olur. Birisini (4) irkegi ve birisini dişisi bislemege[1] ḳabūl iderler ve ol birisini bislemeyüp terk iderler. Ve ammā kim eger ol yirüñ (5) hevāsıyla barışmayacaḳ olursa yavrusın alup bir daḫı laṭīf yüce yire varup iledüp bisler. Çünkim yavrucaḳları (6) ḳanadlana uça. Tā kim ol yavrularuñ öñüne düşüp felek yüzüne ol ḳadar çıḳar kim tā ḥattā günüñ (7) te'sīri anlara irişür. Daḫı ol yavrularına naẓar ḳılur, görür kim eger ol yavrular felek yüzünce[2] günüñ yüzüne (8) baḳup şuʿāʿına teemmül ḳılursa bilür kim ṣaḥīḥ kendünüñ ʿuḳḳāb neslidür ve eger dürüst baḳmayup gözin (9) sābit dutup baḳmazsa hemīn sāʿat evvel ol yavrusına pençe vü minḳār urıp hevāda helāk ider. Daḫı (10) dönüp inüp gelür. Ol birisini daḫı pāre pāre ḳılur. Eger kim ol birisi andan ḳaçarsa daḫı mümkin degüldür (11) āḫir anı öldürmeyince ḳomaz."

[1] bislemege İ: - T / ve ol birisini bislemeyüp terk iderler İ: - T
[2] yüzünce İ: yüzünde T

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Pāk olur ʿuḳḳāb cinsi şehriyār
(12) Pāḳlıġıla ider ol cins iftihār

Ger dişisi eylese bed-nāmlık
İrkegi öldürüp ider ḫor u zār

(13) N'ola murġān içre olsa kem[1] ṭuyūr
Cins-i ʿuḳḳāb içre olmaz kem i yār

NEŞR Ḥakīm ḳavlince **(14)** ve daḫı yā Süleymān üçünci ḫaşletüm ḳuşlar üzerine oldur kim ḳaçan ki ʿuḳḳābuñ atası ve anası kim ḳocalsa **(15)** içinden birisinüñ yaşı ölüm ḥaddine varsa zīrā ʿuḳḳāb zīyāde yaşayıcaḳ zebūn olur. Neden? Anuñçün kim **(16)** ne ḳadar kim yaşasa minḳārı uzun olur, av avlayımaz olur. Tīzcek helāk olur. Pes yavruları ol **(17)** pīr olan ʿuḳḳābı nevbetce götürürler. Ġāyet ṣāfī bıñara ve ṭuru ṣulara iletürler. Çirkin ve mirkin yurlar. **(18)** Daḫı tā ölünce anuñçün şikār iderler, getürürler, yir. Tā ölünce bislerler. Nevbetce ne ḳadar yavrusı varısa görüp ve **(19)** gözedüp terk itmezler. Ana ve ata ḥaḳḳını bilürler. Bāḳī ḳuşlar gibi degüldür."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(20) Ataya ḫiẓmet ḳılur ʿuḳḳāb i şāh
Tā ḳazanmaya cihānda ol günāh

Ceddine ḫiẓmet ḳılana bī-gümān
(21) Raḥmet ider ol Kerīm ü ol İlāh

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ʿuḳḳāb böyle diyicek yine Süleymān **[23a]** **(1)** Ḥażreti ʿaleyhi's-selām eydür: " Yā ʿuḳḳāb, hīç ol kim pīr ola daḫı çāre yoḳdur. Hemān ḳalur mı?" didi. **(2)** ʿUḳḳāb eydür: "Yā Süleymān, bilürüz çāre var durur." Süleymān didi kim: "Nite?" ʿUḳḳāb eydür: "Yā Süleymān, çünkim **(3)** ʿuḳḳāb pīr olsa yükleri aġır olur ve gözlerinüñ daḫı nūrı ve feri az ḳalur. Kör bigi olur ve daḫı **(4)** yā Süleymān, şikārın alımaz olur, helāke yüz ṭutar. Anuñ aḥvālin kim kendünüñ yavrusı ve yā ḫod neslinden **(5)** birisi kim ḥāline

[1] kem İ: kim T // kem İ: kim T

vāḳıf ola. İkisi gelürler, ol ʿuḳḳābı ṭutarlar, götürürler. Menzil-be-menzil yitürürler. (6) Nevbetce arḳalarına götürürler. Nereye dilerse alup giderler. Ve bir bıñara iltürler kim be-ġāyet ṣāfī ve ṭurı (7) ṣuyı ola. Ṭaşdan çıḳar ola, bulanuḳ olmaya. Ol ṣāfī ṣuya iltürler. Daḫı anuñ çirkini ve mirkini (8) yurlar, daḫı ḳurudurlar. Güneşde andan ol ʿuḳḳāb-ı pīr ḳanad açup uçar. Hevā-yı fenāya çıḳar. Ol ḳadar çıḳar (9) güneşe yaḳın varur. Ve ol ḳadar kim günüñ ḥarāreti ḳanadınuñ yüñlerin yaḳar, göyündürür. Gözünüñ ẓulmeti (10) daḫı gider, nūrı açılur. Andan hevā-yı fenādan iner. Ol bıñara ṭalup batar. Hemān girü yigit olur, yilekleri (11) yine biter, tāzelenür."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Çün hevādan inüben ṣuya batar
Dökilür eski yüñi tāze biter

(12) Līk yüñi bitmeyince pīr-i murġ
Yırtıcıdan kendüzin penhān ider

3.1.1.2.15. Der-Beyān-ı Temṣīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī ve Der-Ḳavāyid-i ʿAḳl Güyed

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(13) ʿĀḳılısan kendü nefsüñ bilesin
Ḥaḳḳı gözle Ḫālıḳuñı bilesin

(14) Kendü nefsüñden işit remz-i miṣāl
Gör ne söyler ṭapuña aḥvāl ehl-i ḥāl

Bu hevā-yı nefsüñ olur ol ʿıḳāb
(15) Kim hevā-yı nefse uyup çekme iḳāb

Kim hevā-yı nefse yoḳdur hīç ḳarār
ʿĀṣī vü cabbār olupdur ḫor u zār

(16) Çeşmenüñ miṣli durur tevbe hemān
Pāk oluban maʿṣiyetden bī-gümān

Tevbe ḳıl kim pāk ola ḳalbüñ daḫı
(17) Raḥmet ide ḥażretüñe Ḥaḳ daḫı

Bir daḫı vardur meṣel ki oldur bıñar
Ṣāf göñül olur añla āşikār

(18) On sekiz biñ ʿālemüñ naḳşı ʿayān
Anda ẓāhir görünür bellü beyān

Cehd ḳıl kim göñlüñi pāk idesin
(19) Hemçünān āyīne tāb-nāk idesin

Ġıll ü ġışdan ḳalmaya dilde eṣer
Ḳalb-i pāke Ḥaḳ ḳılur dāyim naẓar

(20) Ḥaḳ naẓargāhı durur çün ḳalb-i pāk
Ḳalbüñi ṣāf eyle hemçün tābnāk

Beyt-i Ḥaḳdur çünki göñlüñ kāmukār
(21) İtmegil şeyṭāna mesken āşikār

Dīvi dilden itmeyince defʿ-i red
Aña raḥmān girmege yoḳdur meded

[23b] **(1)** Sür racīm gire içine tā melek
Ḳurb-ı Ḥaḳḳa irişüp bulġıl dilek

Mā' u menden geçmeyince pür-hüner
(2) Küllüsinden itmeyince sen güẓer

Ḳurb-ı Ḥaḳḳı bulımazsın bī-gümān
Raḥmete lāyıḳ olamazsın hemān

3.1.1.2.16. (3) Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çoḳ şükürler yārī ḳıldı Ḥaḳ teʿāl
Buldı yüz altmış sekiz meclis kemāl

(4) Ger ecelden bulurısam men emān
Yā ʿömürden bulurısam men zemān

İy cemāʿat bāḳısın da şerḥ idem
(5) Rāstın eydüp kiẕbin anuñ ṭarḥ idem

Bu ümīẕüm ki Süleymān-nāmesin
Āḫir idem itmedin menzīl-i sin

(6) Her sözi ki bunda ben söylemişem
Ḥaḳdan ilhām oldı remz eylemişem

Sözlerümdür dürr-i gevher şāh-vār
(7) Ḥaḳḳa minnet sözlerümüñ şāhı var

Her sözümde var meṡel dürlü ʿiber
Ḥikmet-āmiz eyle ki bulmaz ḫalel

(8) Ḳıl tefaḥḥuṣ ḳamusın taḥkīk bil
Kiẕb yoḳdur ṣaḥdur itme ḳāl u ḳīl

Ol cihetden teʾlīf oldı bu kitāb
(9) Müstemiʿ gūş itse sözüm kām-yāb[1]

Ḳılalar Firdevsi rūḥına duʿā
Ḥaḳ teʿālā ḥācetin ide revā

(10) Yā Ġafūr u yā Raʾūf u yā ʿAlīm
Ḫālıḳ aʿẓam pādişāh luṭfı delīm

Raḥmetüñ çoḳ faẓluñıla bī-kerān
(11) Raḥmet it Firdevsiye iy Müsteʿān

Oḳıyana bu kitābum yā İlāh
Raḥmet eyle vir murādın yā İlāh

(12) Raḥmeti Ḥaḳdan dilerseñ iy hümām
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya hem selām

---

[1] kām-yāb İ: kāmiyāb T

3.1.1.3. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Sekiz Meclisinüñ Ẕikrindedür

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(13) Dil revān söyleriken iy nīk-nām
Di ḥadīṯ aḥsen ola emlaḥ kelām

(14) Söyle maʿlūm ola şāh-ı aʿẓama
Söz felekden indi ḫalḳ-ı ʿāleme

Çün yüce gökden inüpdür söz yire
(15) Ādem olmaz sözüni her kim yire

Söz dimekdür saña Ḥaḳdan çün naṣīb
Di süḫan ki söz gerekdür key ʿaceb

(16) Sözdür ādemden şehā çünki murād
Pes süḫandan çıḳarur sözile ad

Cism ü cānuñ māyesidür ṣaḥ kelām
(17) Dü-cihān ser-māyesidür ḥaḳ peyām

Söz durur Tevrāt u İncīl ü Zebūr
Sözden özge nesne yoḳdur bī-ḳuṣūr

(18) Gerçi geydüm müflisem şāl u kilīm
Līk sözle olmışam Mūsī-kelīm

N'ola geysem men pelāsıla mesīḥ
(19) Çoḳ şükür naẓmum durur nefḥ-i Mesīḥ

Īsī gökden yirde işitse beytümi
Ḳıla aḥsend ol gözedüp beytümi

(20) Ḫıżr söz alsam dilüme çün ḥayāt
Nāmeme naẓmum virür nefḫ-ü ḥayāt

Sözden özge nesne olsa yik-sere
(21) Nite söz nāzik ola peyġāmbere

Ḥaḳḳa minnet itdi sözi Ḥaḳ naṣīb
Söz diyelüm māt ola pīr ʿandelīb

[24a] **(1)** Yā İlāhī ol Muḥammed ḥürmeti
Muṣṭafā Maḥmūd u Aḥmed ʿizzeti

Ḳıl ʿināyet āḫir ola bu kitāb
(2) Vir hidāyet yaza oḳuya kāmiyāb

Ḳalbümi ṣāf eyle yā Rab bu zemān
Şeh Süleymān ḳıṣṣasın idem beyān

(3) Rāst sözüm oldısa ġāyet ṣaḥīḥ
İde aḥsen sözlerüme her faṣīḥ

Ol biriçün gökleri ʿulyā iden
(4) Ḫākini Firdevsinüñ gūyā iden

Ol tenüme cān viren başa ʿaḳıl
Virdi dil ki ṣaḥ kelām idem naḳil

(5) Var ümīẕüm söyleyem emlaḥ kelām
Çün niẓāmī naẓma virem ben niẓām

Şāʿirāndur gerçi ġāyet key çehān
(6) Kim pür olur şiʿrile işbu cihān

Sözi taḥḳīḳ elden anuñçün ḳoduḳ
Şeksüz eşekden ḳopar şāʿir ḳoduḳ

(7) Bu zemān eşʿārına yoḳdur ʿaded
Müfsidīne daḫı yoḳdur ḥadd ü ʿad

Görmedüm munṣıf kişi inṣāf ider
(8) Müfsidi gördüm velī çoḳ lāf ider

Sözleri şāʿirlerüñ raʿnā gerek
Naẓmı dil-keş aḥseni ġarrā gerek

(9) Söz gerek kim rāst ola maḥbūb hem
Ṭālib ola görmege maṭlūb hem

Dürr-i gevher olduġıçün her sözüm
(10) Başda yazup götürür iki gözüm

Diñle imdi bu Süleymān ḳıṣṣasın
Vir ṣalāvat defʿ idüp dil ġuṣṣasın

3.1.1.3.1. Ḳıṣṣa-i Ḳāhir Bin Sām-u Süvār Dīden-i Ḳubbe-i Eyvān-ı ʿAẕīm

Loḳmān Ḥaḳīm ḳavlince rāviyān-ı (12) aḫbār ve nāḳilān-ı muḫtār ve Eflāṭūn-i Yūnānī naḳlince aṣḥāb-ı kibār ve erbāb-ı muḫtār ve aḥbāb-ı aḫyār ol (13) vechile ṣaḥīḥ hikāyet ve melīḥ rivāyet ḳılup eydürler. Ol zemān kim Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām dīvān-ı (14) murġānı ṭurġurup teftīş itmekde ve her bir murġuñ ḳażiyyesin ṣormaḳda." Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz (15) **ez-ān cānib** Ḳāhir bin Sām-süvāra ol pehlevān-ı rūzigāra geldi kim nite? Ol zemān kim ol (16) şehr-i muʿaẓẓamı görmege Ḥaḳdan temennā ḳılıcaḳ[1] anı görmege bir melek-ṣūret ve ʿuṭārid-fiṭnat kimesne gelüp (17) selām virdi. Ḳahir ʿaleyk aldı, eyitdi: "Yā Ḳāhir bin Sām, Ḥaḳ teʿālā ḥācetüñi ḳabūl itdi. Ṭur kim saña ol (18) şehri göstereyim." didi. Ḳāhir işidüp şād oldı, secde-i şükr itdi. Andan Ḳāhirüñ ḳolına yapışup (19) götürdi. Ol şehrüñ içine getürdi. Allāh teʿālānuñ iẕnile şehrüñ ḳapusından içerü girdi. (20) Bismi'llāh diyüp ḳapudan içerü girüp Sām-u süvār oġlı Ḳāhir naẓar ḳılup gördi kim bir muʿteber (21) muʿallā ḳapu. Niteyidi? Dürlü mermerden yidi kemer baġlamışlar, ḳavs-i ḳūzaḥ miṯāl birbiri içre buġur kemer için **[24b]** (1) çār-rükn bir dār çatmışlar. Şöyle kim dārı yeşmden nişān virür. Ḳapudan içerü girüp ḳaṣr için teferrüc ḳıldılar. (2) Ol ṣaḥn içinde bir muʿteber ḳubbe vü ṭāḳ baġlamışlar, ḳubbe-i Hirmāndan ḫaber virür. Andan ṣoñra ol ḳubbenüñ (3) yidi yüz ve yitmiş revzenesi var. Her biri muʿteber ḳapular gibi kimi murabbaʿ ve kimi müdevver[2] ve kimi müseddes. Buġur taḫtın (4) ḳırḳ dört eyvān ḳılmışlar. Her bir eyvānda biñ iki yüz altun ve gümiş ṣandalīler ḳomışlar. Ādem oturacaḳ, (5) velākin ġāyet ulu. Andan ḳubbenüñ için eyvānlardan ve dīvānlardan pür-naḳş u nigār ḳılmışlar. Şöyle kim (6) insāndan ve ḥayvāndan ve cinn ü perīden ve ġūl u ʿifītden taṣvīr ḳılmışlar.

[1] ḳılacaḳ
[2] ve kimi müdevver İ: - T

Ol ḳaṣruñ ḳapusına ve yapusına ve (7) ḳubbesine ve ṣadrına kim Ḳāhir bin Sām göricek ḥayrān ḳaldı.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(8) Yapusı muḥkem be-ġāyet bir ḳaṣ[ı]r
Līk geçmiş üstüne bī-ḥad ʿas[ı]r

Ṣāḥibinüñ cismi oldısa türāb
(9) Ḳaṣrı ḳalmış yir yirin olmış ḫarāb

Her ʿimāret ʿāḳıbet vīrān olur
Ṣāḥibi ḫāke anuñ yiksān olur

(10) Dünyede yapılmadı ḳatʿā ḳuṣūr
Kim ḫarāb olmadı bulmadı ḳuṣūr

Ḥāl-i dünyā bu durur yoḳdur gümān
(11) Her ʿimāret olısar vīrān inan

Gāh ʿimāretler ziyāret olısar
Gāh ziyāretler ʿimāret olısar

(12) Gāh alçaḳ yirleri Ḥaḳ ṭaġ ider
Gāh ṭaġuñ üstüni ḫalḳ bāġ ider

Her binānuñ yirde kim ṭaşı yatur
(13) Ṭaşuñ altında melik başı yatur

Ẕerre ẕerre isteseñ eczā-yı ḫāk
Sinler içre sīneler olmış u çāk

(14) Dehr-i ʿālem ḥāli budur pāk-ẕāt
Her ḳaṣ[ı]r vīrān olur yoḳ mümkināt

Ġuṣṣa çoḳdur ḳıṣṣadan diñle ḫaber
(15) Vir ṣalāvat Muṣṭafāya muʿteber

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Ḳāhir bin Sām ḳaṣrı görüp daḫı (16) ol ṣaḫṣa eydür: "Bu ne ḳaṣr durur kim bihişte beñzer? Ābādān velākin içinde kimesne yoḳ, ıṣuzlıḳ durur." didi. (17) Ol ṣaḫṣ cevāb virüp didi kim: " Yā Ḳāhir bin Sām, bu ḳalʿayı Ṭahmurād binā ḳılmış. Bunda bir cin pādişāhınuñ (18) ḳızın almış, bu ḳaṣrı yapdurmış. Niçe rūzigār bunda ol ḳızıla ʿişret eylemişler. Ṣoñra Ṭahmurād dünyādan (19) gidicek ol cin ḳızınuñ atası Aṣam şāhı Cündīye bir cin pādişāhı daḫı varıdı. Adına Ḥayyān-ı Cinnī dirleridi. (20) Cin çerisin çeküp üzerine gelüp uġraşup ḳızuñ atası Āṣam şāhı cinnī çerisini ṭaġıtdı ve kendüzini (21) ṭutup helāk itdi. Ḳızın alup ḫātūn idinüp niçe zemān devr sürdi. Andan ṣoñra Sikender-i Kübrā **[25a]** (1) bu şehre geldi. Bir niçe yıl bunda oturdı. Bunuñ cinnīlerine beni[1] müvekkel ḳodı. Ol cinnīlerden baʿżısı (2) ʿāṣī oldı ve baʿżısı daḫı ʿāṣī olmayup baña tābiʿ üç yüz cinnī ḳalup durur. Baña tābiʿ dururlar. (3) Ol vaḳtden berü bu ḳaṣrı beklerem." didi. Ḳāhir eyitdi: "Bu ḳaṣra müvekkel olduġuñ ne zemāndan durur ve hem neçeye dek (4) bu ḳaṣrı beklersin?" didi. Ol ṣaḫṣ eyitdi: "Yā Ḳāhir, ol vaḳtden berü kim Sikender-i Kübrā ibn Ḍaḫḫāk bin (5) ʿAbdu'llāh bin Sām bin Nūḥ peyġamber kim bunda geldi, beni müvekkel ḳoduġunuñ aṣl bu oldı kim eyitdi ben (6) ʿulūm içre görmişem ki benden ṣoñra bir pādişāh gele kim anuñ adı Süleymān ola. Nitekim benüm taḫtumı bulut (7) götürdiyise anuñ taḫtını daḫı yil götüre. Ḳafdan Ḳafa yitüre. İns ü cin vaḫş u ṭuyūr mūr u mār anuñ (8) emrinde ola ve anuñ salṭanatı dünyāda kimesneye virilmedük ola."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(9) Hem nebī vü mürsel ola hem Ḥaḳuñ peyġamberi
Hem cihānuñ māliki vü yiryüzinüñ serveri

Ancılayın şāh-ı aʿẓam olısar ʿālemde kim
(10) Ḥākim olup ṭutacaḳdur rubʿ-ı meskūn kişveri

Dīv ü ifrīt ehremen hem ġūl u cin sebʿ u esed
Ol Süleymān Ḥażretinüñ olacaḳdur çākeri

(11) Böyle diyüp oldı ḫāmūş ol müvekkel ol zemān
Diñle imdi ḳıṣṣa nedür cān u dilden yol eri

[1] beni İ: - T

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çünkim (12) yā Ḳāhir bin Sām Sikender-i Kübrā bu vechile kim Süleymānı medḥ eyledi. Cümle dīv ü cin Süleymān bin Dāvūda ʿāşıḳ (13) oldılar. Buġur ayaġ üzerine ṭurdum, didüm ki: "Yā Sikenderi'z-zemān ve yā Ẕülkarneyn-i ṣāḥib-ḳırān, senden (14) ṣoñra Süleymān bin Dāvūd niçe vaḳtde dünyāya gelecekdür?" didüm. Eyitdi ki: "Benüm āḫirete naḳl itdügümden ṣoñra (15) temām olucaḳ Süleymān bin Dāvūd bu cihān serāyına gelecekdür. Ṣaḥib-ḳırān server ve hem resūl peyġamber olacaḳdur." (16) didi. Ben eyitdüm: "Yā Sikender-i Kübrā, ol Süleymān bin Dāvūd devrine kim irecekdür kim aña ʿaẓīm müşṭāḳūz." didüm. (17) Böyle diyicek İsmāīl peyġamber bin Ḫalīlü'r-raḥmān bilesinceyidi. İskender-i Kübrā ol resūle ṣordı. Ḫaber alup (18) daḫı baña dönüp cevāb virüp didi kim: "Yā Ġuryāb-ı Cin, sen ol Süleymān devrine ireceksin, ḫāk-i pāyine (19) yüz süreceksin. Eyle olsa saña biñ cinnī ḳoşalum, bu ḳaṣrı bekleyesin. Tā kim Süleymān bu ḳaṣra gelicek (20) ol vaḳt benüm vaṣiyyet-nāmem Süleymāna ṣunasın." didi. Daḫı bir vaṣiyyet-nāme yazup baña virdi. Henūz bendedür. (21) Andan Sikender-i Kübrāya eyitdüm ki: "İy şāh-ı ʿālem, ol Süleymān bin Dāvūd geldügi zemānı bilem[1], şād olam." didüm. **[25b]** (1) Sikender-i Kübrā baña didi kim: "Yā Ġuryāb-ı Cin, Süleymān dünyāya gelüp ḫātem anuñ eline girdügin, Süleymānlıġ (2) Ḫaḳ teʿālā aña teslīm eyledügin andan bilesin kim Ḳāhir bin Sām-nām bir ādemī-zād bu diyāra gele, saña mihmān (3) ola. Ol vaḳt āgāh olasın kim devr-i Süleymān olup durur. Bu ḳaṣra daḫı gelecegi yaḳın durur. Bāḳīsin Ḫuẕā (4) bilür." didi. Eyle olsa ben Sikender-i Kübrānuñ sözile ol vaḳtden berü ḳaldum. Çoḳ şükr kim yā Ḳāhir (5) saña buluşdum. Umaram ki yaḳın zemānda Süleymān bin Dāvūd gelecekdür. Kūh-ı Billūrı temāşā ḳılacaḳdur. Ammā kim (6) yā Ḳāhir bin Sām çünkim Süleymān bin Dāvūduñ naẓarına varasın. Benden aña selām viresin, diyesin kim:

(7) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Diyesin Ġuryāb-ı cinnī şehriyār
Çoḳ selām eyler saña iy nāmudār

(8) Ḥażretine olmışuz müşṭāḳ anuñ
Kim idevüz ḫiẓmetin leyl ü nehār

[1] bilem İ: neden bilem T

Ḥaḳ teʿālādan dilevüz pādişāh
(9) Dergehüñe yüz sürevüz kāmukār

Ol zemān ki dergehüñe varavuz
Bu ḳuluña eyleyesin iʿtibār

(10) Zīre ol dem bizcileyin bī-ʿaded
Dergehüñde çoḳ olalar bī-şümār

Böyle diyüp Şeh Süleymān özüne
(11) Ol mübārek elin öpgil baḫtiyār

Ḳāhire böyle diyüp cinnī temām
Nāliş itdi vir ṣalāvat yādigār

(12) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Ġuryāb-ı Cinnī böyle diyicek daḫı Ḳāhir bin Sām-süvārıla vedāʿlaşdı. Ḳāhir bin Sām (13) ol aradan yola düşüp gitdi. Dört gün yürüyüp bir ırmaḳ kenārına yitdi. Ol ırmaḳ kenārında bir ulu aġaç (14) gördi. Ġāyet büyük şöyle kim on kişi ḳucaġına alımaz ve ol aġacuñ kenārında ṣuffa, ṣuffanuñ önüñde (15) bıñaruñ ayaġı āb-ı revān olup aḳar. Ol ṣuffanuñ üstüne çıḳup Ḳāhir bin Sām oturdı, birazcuḳ (16) diñlendi. Uyḳuya vardı. Uyḳudayiken ḳulaġına ḳuş ḳanadı gürüldüsi āvāzı geldi, beliñleyü uyandı. (17) Gördi kim bir kişi ṭurur. Ṣūreti vü başı ve iki elleri ādem, ammā kim ḳuşaġından aşaġası ḳuş yaʿnī ṭāvūs (18) şeklinde yüñleri ve ḳanadları var. Ammā ġāyet büyük fīlce olagelüp selām virdi. Ḳāhir ʿaleyk aldı (19) daḫı eyitdi kim: "Kimsin?" Ol şaḫṣ eyitdi kim: "Ben müvekkel-i baḥrem, gāh gāh gelüp bu ṣuffada otururam. (20) Bunda ʿişret ḳıluram. Andan ṣoñra yürüyüp deryāda makāmumuz vardur. Anda oluram. Aduma Merāhim-i Baḥrī (21) dirler." didi. Daḫı ṣordı kim: "Sen kimsin?" Ḳāhir daḫı Sāmüsüvāruñ oġlıyidügin söyledi. Vaṣf-ı ḥālin **[26a]** (1) bir bir şerḥ eyledi. Beni Zerrīn şehrine iletgil didi. Yalvardı, nāliş ḳıldı. Ḳāhir eyle diyicek ol müvekkel-i (2) baḥr didi kim: "Ben atam Ḥayyān-ı Baḥrīden işitdüm ki Sām-süvārı görmiş, Rūḥ şāhı cünd ḳatında ammā kim benüm (3) elümden gelmez. Seni anda iledem." diyüp söyledi. Bular bu kelimātdayıken müvekkel-i baḥrīnüñ ḫāṣları (4) geldi. Cümlesi anuñ şeklinde envāʿ niʿmetler getürdiler, yidürdiler ve içürdiler. Ve andan ṣoñra (5) Ḳāhir yol ṣordı, şehr-i Zerrīnden yaña melik-i baḥrī yol gösterdi. Ḳāhir gitdi, felek elinden şikāyet (6) itdi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Hey nice bir ḳahr idersin cānumuza iy felek
Virmedüñ inṣāf idüp maḳṣūdumuz üzre dilek

(7) Āh idersem ger elüñden oda yaḳam ʿālemi
Aġlarısam göz yaşına ġarḳa varur gāv semek

NEṢR Ḥakīm ḳavlince **(8)** Ḳāhir bin Sām-süvār felekden şikāyet ḳılup kim gitdi. Bir aġaç çöpüni deste çöp eyledi, yaraḳ idindi. Dört **(9)** gün yürüdi. Bir ṭaġa geldi. Ḳızıl yāḳūtdan ol ṭaġı temāşā eyledi, bir ṣavmaʿa gördi. İçinde bir zāhid **(10)** şeyḫ oturur cin şeklinde. Ḳāhir selām virdi, pīr ʿaleyk alup ana didi kim: "Merḥabā, yā Ḳāhir bin Sām-u süvār, **(11)** ṣafā geldüñ." didi. Ḳuca ḳuca görüşdi. Ḳāhir eyitdi: " Yā şeyḫ, benüm Ḳāhir bin Sām-süvār olduġun neden bildüñ?" didi. **(12)** Ol zāhid eydür: "Ḫıżr gelüp baña bildürdi." Ḳāhir didi kim: "Sen kimsin?" Eydür: "Baña **Ḳanṭā'īl** dirler. Bu ṭaġuñ üzerinde **(13)** bir melek-i müvekkel vardur. Ben anuñ tekvīniyem." didi. Ḳāhir taʿām istediyidi. Dāne ḫurma getürdi. Ḳāhir yidi, **(14)** ḳarnı ṭoydı. Ḳanṭāyil didi kim: "Yā Ḳāhir, ġam yime kim atañ Sām-u süvāra yaḳın zemānda buluşursın ve Süleymān **(15)** naẓarına varursın. Benden aña selām ḳılasın ve mübārek elin öpesin. İnşā'a'llāhu teʿālā umaruz kim ol **(16)** resūlüñ mübārek yüzini görevüz."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḥaḳ teʿālādan umaruz her zemān
(17) Ol nebī yüzin görevüz şādumān

Ḫiẕmetine yüz sürevüz cānıla
Dergehinde ṭuravuz erkānıla

(18) Ḳulluġını [hem] ḳılavuz cāna faḫr
Kim müşerref ola anuñla bu dehr

Ol Süleymān olısardur şeh ʿaẓīm
(19) Dilegince döniser devri delim

Cümle maḫlūḳ aña fermān olısar
Kem ḳulı Dārā vü ḫāḳān olısar

(20) Yil getürüp taḫtını seyrān ḳıla
Gün miṣāli ʿālemi devrān ḳıla

Böyle diyüp anda Ḳanṭā'īl pes
(21) Oldı sākin vir ṣalāvat sözi kes

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Ḳanṭā'īl böyle diyüp Ḳāhir bin Sāma **[26b]** (1) emānet ışmarladı. Daḫı bir laʿl çıḳardı, virdi kim ādem ḳafasınca ola. Didi kim: "Yā Ḳāhir, çünkim ṣuṣayasın. (2) Bu laʿli aġzuña alasın. Ṣuṣızlıġuñ defʿ ola. Yüregüñ tāzelene." didi. "Ve acıḳduġuñ vaḳtin (3) daḫı hemçünān idesin" diyüp yol ṣaluvirdi. Ḳahir ṭurup gitdi. Ol ṭaġdan inüp yidi gün (4) daḫı yürüdi. Āḫir bir ṭaġa yitdi kim zeberceddendi. Bir ʿaẓīm ṭaġdı. Ol ṭaġuñ öñünde bir ṣaḥrāya geldi. (5) Ol ṣaḥrānuñ ortasından bir ṣu çıḳup aḳar kim Nīl ü Furāta beñzer. Kenārında bir aġaç var. Aġaç dibinde bir (6) ṣuffa, ṣuffa üzerinde bir ṣaḫṣ oturur. İki ḳanadı var. Başında bir tāc geyür ve öñünde bir ḫʷān[1] ṭurur (7) üsti örtülü. Ḳāhir yaḳın[2] varup selām virdi. Ol ṣaḫṣ ʿaleyk alup Ḳāhire yir gösterdi. Ḳarşusında (8) oturdı. Ḳāhir gördi kim yüzünüñ nūrı güneş bigi berḳ urur. Andan eyitdi: "Yā Ḳāhir bin Sām-süvār gerçi (9) ādem oġlısın ammā kim ṣāḥib-ḳırān zülalesisin. Ve hem āḫir şehīd olacaḳsın. Cennet maḳāmun durur. İşbu cennet (10) taʿāmından yigil." diyüp ol ḫʷānuñ üzerinden örtüsini giderdi. Ḳāhir gördi kim ısıcaḳ balıḳ (11) ve kirde ve zeytūn ve yaş encīr ve üzüm alup yidi. Ḳarnı ṭoydı, şükr itdi. Andan Ḳāhir ṣordı kim: " Yā ʿabda'llāh, (12) aduñ nedür ve kimsin ve bunda neye ṭurursın?" didi. Ḳāhir eyle diyicek cevāb virdi kim: "Yā Ḳāhir, benüm adum **Ḥasan Bā'īl**dür. Bu (13) zümürrüdden ṭaġuñ üzerinde bir melek-i müvekkel var durur. Ben anuñ tekvīniyem. Bugün ol melek-i müvekkel baña didi kim (14) 'uçmaḳdan ṭaʿām geldi, getürdüm. Senüñ ḳatuña bugün bir ḳonuḳ gelecekdür. Adı Ḳāhir bin Sām-süvār olacaḳdur. (15) Bu uçmaḳ taʿāmın aña yidürgil." didi. Ben taʿaccüb eyledüm. Didüm ki: "Ol ne ḳonuḳ durur kim aña uçmaḳ taʿāmın (16) getüresin?" Cevāb virdi kim: "Ādem oġlanıdur." Eyitdüm ki: "Ādem oġlanına ḫod degme kez uçmaḳ niʿmeti müyesser (17) olmaz." Didi kim: "Aña Ḥaḳ teʿālā şehīdlik mertebesin virecekdür. Bu ṭaʿām anuñ naṣībi durur.

[1] ḫʷān: ḫon İ, T
[2] yaḳın T: - İ

Dünyāda daḫı ammā kim (18) aña vaṣiyyet ḳılasın kim Süleymān bin Dāvūda varıncaḳ benden selām ḳıla kim müvekkel-i kūh-ı zeberced saña selām (19) ḳılur diyesin. Yā Ḳāhir benümçün daḫı selām viresin ve mübārek elin öpesin. İnşā'a'llāhu teʿālā biz daḫı (20) mübārek yüzüni görevüz, ḫāk-i pāyine yüz sürevüz."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bu yaḳın vaḳt içre umaruz zü'l-celāl
(21) Dergehine yüz sürevüz māh u sāl

Zī saʿādet bizlere kim irişüp
Ḫiẓmetini ḳılam anuñ nīk-fāl

[27a] (1) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Ḳāhir bin Sām-süvār ol pehlevān-ı rūzigār çünkim Ḥasan Bā'īl kim bu vaṣiyyet eyledi. (2) Daḫı bir ʿaẓīm zeberced virdi. Rengi nūr'ul-envarıdı. Ḳāhirle vedāʿ ḳılup yol gösterdi. Andan geçdi, bir ṭaġa (3) daḫı irdi kim adı Cebel-i Zümürrüd idi. Ve ʿaẓīm yüce ṭaġıdı. Üzerine çıḳdı, bir ḳubbe gördi kim nūra beñzer. (4) Ḳubbenüñ dibinde bir bıñar çıḳup aḳar kim Furātca ola. Ḳubbenüñ kenārına vardı. Gördi kim cebelden yaña(5) sında bir melek-i aʿẓam oturur. İki ḳanadları var ve yüzinüñ nūrı ol ṭaġa gün bigi şuʿle virüridi. (6) Ḳāhiri görüp didi kim: "Merḥabā yā Ḳāhir bin Sām-süvār, ṣafā geldüñ." didi. ʿİzzet eyledi. Ḳāhir bildi kim bu daḫı melekdür. (7) Andan ṣoñra Ḳāhir daḫı varup elin öpmek istedi. Ol melek elin virmeyüp Ḳāhiri çeküp der-āġūş idüp (8) görüşdiler. Andan Ḳāhire bir kürsī ḳoyup oturdı. Ḳāhir didi kim: "Yā melek-i aʿẓam, kimsin ve aduñ nedür?" Ol melek (9) cevāp virüp didi kim: "Benüm adum **Keşfā'īl** durur. Bu ṭaġa müvekkelem ki kūh-ı zümürrüddür. Ben (10)bu cebel-i Zümürrüde müvekkelem Ḥaḳ teʿālānuñ emrile." didi. Ḳāhire bir nār ṣundı. Ḳāhir bin Sām-süvār alup ol (11) nārı yidi. Şekkerden daḫı ṭatluyıdı ve leẕẕetlüyidi. Nārı yiyüp daḫı suʾāl idüp didi kim: "Yā melek-i (12) aʿẓam, bu ḳubbenüñ içinde ne vardur ve bu ḳubbe ne ḳubbe durur?" Eydür: "Yā Ḳāhir bin Sām, bu ḳubbenüñ aṣlı Süleymān bin (13) Dāvūd peyġamberile gelürseñ ol vaḳt göresin, sırrına muṭṭaliʿ olasın. Bu dem saña dimege destūr yoḳ durur." (14) Ḳāhir eyitdi: "Ben ol Süleymānuñ devrine niçe rūzigār içre varuram?" didi. Melek-i müvekkel cevāb (15) virdi kim: "Bir yıla yaḳın yüriyesin. Ol Süleymānuñ ḥażretine varasın. Ḫāk-i pāyine yüz süresin. (16) Maḳṣūduñ ḥāṣıl, ḫāk-i pāyine kim vucūduñ vāṣıl ola."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(17) Çün göresin Şeh Süleymān ḥażretin
Elin öpüp benden eyle ḫiẕmetin

Di Zümürrüd kūhına ḥākim melek
(18) Öpüp elüñ eyledi senden dilek

Ben ḳulın unutmasın şāh-ı cihān
Var ümīẕüm göstere devr-i zemān

(19) Olmışam müştāḳ aña ben cānıla
Ḫiẕmet idem ḥażrete erkānıla

Bir duʿādan añadursun ḳulunı
(20) Ḥażretini göre dek bu cān gözi

Böyle diyüp ol melek itdi vidaʿ
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya bī-nizāʿ

(21) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince ol melek-i müvekkel-i[1] zümürrüd böyle diyicek Ḳāhir baş üzerine didi. Daḫı **[27b]** **(1)** andan **suʾāl** eyledi kim: "Yā müvekkel-i Zümürrüd, benüm yolum ḳancaru gider ve benüm ḥālüm ne olacaḳdur?" **(2)** didi. Melek-i müvekkel daḫı **cevāb** virdi kim: "Yā Ḳāhir, ġam yimegil kim senüñ yoluñ **(3)** kūh-ı Billūruñ etegine varur. Ammā kim zinhār ol kūh-ı Billūruñ ḳafasına çıḳup andan öteye ne **(4)** varıduġını varup baḳmayasın kim anda ḳalursın. Daḫı saña andan çıḳmaḳ yoḳ durur. Hemān kūh-ı Billūruñ **(5)** eteginde bir ṣu vardur. Yişil ırmaġdur. Anı teferrüc ḳılasın. Daḫı benlik sözlerin elden ḳoyasın, gidesin. **(6)** Tā kim yoluñ Kaʿbeye vara, Süleymānuñ yüzin göresin. Ḫāk-i pāyine yüz süresin." didi. Daḫı Ḳāhir bin **(7)** Sām-süvārla vidāʿ eyledi. Bir pāre zümürrüd virdi. Çetük başınca ola. Andan Ḳāhir eyitdi: "Yā melek-i müvekkel-i **(8)** Zümürrüd, baña yol göstergil." didi. Yol ḳulaġuzladı. Ammā kim eyitdi: "Yoluñ bir yire uġrar kim ṭolu ʿaḳreb**(9)** ler durur. Ol ʿaḳreblerden geçmek dilerseñ birkaçın dutup oda yaḳġıl. Ḳalan ʿaḳrebler hep yoldan ḳaçarlar." **(10)** didi. Ḳāhir daḫı vidāʿlaşup gitdi. Sekiz

[1] müvekkel-i T: - İ

gün yürüyüp ṭoḳuzuncı gün oluncaḳ bir ṣaḥrāya irdi. (11) Ḳumlu ve ḳayırlu ve ṭaşlu yir. Ammā kim içinde ol ḳadar ʿaḳrebler var kim her biri bir ḳablubaġa bigi ḳısaçların (12) çīn ḳılup ṭururlar. Kimileri daḫı yürürler. Ḳāhiri görüp ḥamle ḳıldılar. Ḳāhir deste çöpile urup (13) dördin düşürdi. Defiʿ çaḳmaḳ çaḳup od yaḳup ol dört ʿaḳrebi oda yaḳdı. Dütüni kim (14) çıḳdı, ol ʿaḳrebler üzerine dütününi kim yil alup gitdi. ʿAḳreblerüñ reyḫası burnına girüp (15) cümlesi ṭaġıldı. Ṣaḫrānuñ yolunda ʿaḳreb ḳalmayıcaḳ, biri görünmeyicek ve bunı göricek Ḳāhir şükr-i (16) Yezdān ḳılup gitdi. Birḳaç günden bir maḳāma daḫı irişdi. Gördi kim bir ejderhā kim bir ulu ṭaġa beñzer. (17) Bu yol gelüp bir dereye uġradı kim derenüñ aşaġasındaġı ṣu görünür ve görünmez, cāh-ı cehenneme (18) beñzer. Ṣırāṭ köprüsi ḳurulan dereden nişān virürdi. Ammā kim ol ejderhā daḫı aġzını açmış, (19) Veyl ṭamusınuñ ḳapusı gibi ve dişleri daḫı görünür. Menāre-miṣāl ve altın ṭuṭaġı derenüñ dibinde (20) ve yuḳaru çeñesi derenüñ üstünde ve ḳuyruġı uzun, derenüñ öte yanına geçmişidi.

(21) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çarḫ-ı tinnīn miṣli anuñ heybeti
Cānlara ḳorḳu bıraġur hey'eti

[28a] (1) Arslan öñünden geçerse döke der
Ḳuş uçarsa üzerinden ṣala per

Ṭamu aġzın açuban virse nefes
(2) Gün deminden ḳararurdı çün ʿades

Külḫana beñzer gözi yalıñlanur
Gökde Merrīḫ ḳorḳuban beliñlenür

(3) Başı ḥammām ḳubbesi gevdesi daġ
Gördi Ḳāhir ḳorḳdı andan bi-nizāʿ

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (4) Ḳāhir bin Sām ol ejderhānuñ heybetini görüp ḳorḳdı. Şöyle kim ol ejderhānuñ aġzınuñ içinden (5) ṭuman çıḳardı kim felek yüzi ol buḫārdan görünmez olurıdı. Ḳāhir ʿāciz ḳaldı, ḳandan giçecegin (6) bilemedi. Biş gün daḫı ol dere kenārınca gitdi. Giçecek yir bulamadı. Āḫir göñlünde eyitdi: (7) "Ḥaḳ teʿālā beni ṣaḳlarsa yaʿnī ecelüm gelmedise ṣaḳlar,

nesne olmazam. Ve eger[1] ecelüm bundayısa ne çāre, (8) helāk olam." diyüp kendü cānından uṣandı. Ejderhānuñ ḳursaġında olup helāk olmaġa rāżī (9) olup daḫı kendüyi götürdi. Ejderhānuñ aġzına atdı. Ol ḫod ṭılsım idi. Ḳāhir gözin açup (10) gördi kim cānsuzdur. Tuçdan düzülmiş cānlu ejderhā bigi görünürdi. Ortada bir dāyire var (11) ṭılsımāt yazılu. Ḳāhir oradan yürüyüp gelüp ejderhānuñ ḳuyruġına çıḳdı. Bir ʿamūd gördi. (12) Üzerinde yazılmış kim: "Yā Ḳāhir bin Sām, ben kim Ḍaḫḫāk-i Mār idüm. Bu yire geldüm. Çoḳ leşkerüm helāk oldı. (13) Beglerümile andan geçmek diledüm. Didiler kim bu kūh yoludur. Ādemī-zāda varmaḳ güç durur. Eyle olsa (14) bu ejderhāyı ṭılsımāt düzdüm. Tā kim bundan öte kimesne geçmeye. İllā meger kim Ḳāhir bin Sām-süvār gelüp (15) giçe, kūh-ı Billūrīni görüp temāşā ḳıla." dimiş. Ḳāhir bildi kim Ḍaḫḫāk-ı Mārīnüñ bināsı durur ve hem ṭılsım (16) durur. Andan geçüp gitdi. Birḳaç gün daḫı yürüyüp bir yüce ṭaġa geldi kim kūh-ı Semāvātdan (17) nişān virürdi. Ammā kim dört ṭarafı buṭaġuñ ḳızıl ve ḳara ḳayalar sengistān velākin oṭaġuñ (18) ortasında bir ʿālī şaḥrā var. Vāfir içinde sünbül ve zaʿferān ve żaymurān ve erġuvān ve gülüstān (19) ve dürlü dürlü çiçeklerile müzeyyen olmış. Ṭūtī ve ḳumrī ve ṭurrāc dillerince ötüp Ḥaḳ teʿālāya (20) ḥamd ḳılup şükürler ider. Elḥān āvāzıla kim Ḳāhir diñleyüp cān u göñli ḫoş eyledi.

(21) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Zeyn olupdur her ṭaraf gül-zārıla
Nāle ḳılup ötüşürdi zārıla

[28b] (1) Bāġ-ārā ʿayne'l-ḥayāt aḳar revān
Şu kenārı servi vü çınārıla

3.1.1.3.2. Ḳıṣṣa-i Ḳaṣr-ı Muʿallāḳ

(2) Ḥaḳīm ḳavlince Ḳāhir çünkim ol araya geldi. Bu bıñar kenārında oturdı ve ṣuyından içdi. (3) Ve biraz daḫı nebātāt yidi. Nā-gihān ḳulaġına pāsubānlar āvāzı geldi ve ḫurūslar ötdi. (4) Ve ṭabl u kūslar çalındı. Ādem āvāzeleri geldi. Ġulġuleyle cihān ṭoldı. Ḳāhir işidüp (5) şükr-i Yezdān ḳıldı. Eyitdi: "Ben ḫod ādemī-zād memleketine gelmişem." didi. Çevre yaña naẓar ḳıldı. Hīç nesne (6) göremedi. Diñleyüṭurdı kim bu āvāzelerüñ küllüsi felekden yañadan gelür. Hevāya naẓar ḳıldı, (7) girü hīç nesne görünmez. Ammā kim anuñ gibi ṭuman

[1] eger T: - İ

çekmiş kim ne gök görünür ve ne güneş ve ne ay (8) görünür ve ne ḫod yılduzlar. Ḳāhir taʿaccüb eyledi. Çevre yaña baḳdı. Gördi kim güneş ṭoġmış, (9) ṭaġlaruñ üsti rūşen olmışdur. Ammā kim bu ṣaḥrānuñ üzerinde ẓulümāt çökmiş durur. (10) Ḳāhir yine taʿaccüp eyledi. Ḳulaḳ urdı, gördi kim yine bu felek yüzinden yañadan āvāzeler gelüp (11) pāsubānlar çıġrışurlar ve ḫurūslar ötüşürler. Kūs-ı[1] ḥarbī ve ṭabl u duhūl āleti çalınur ve nāḳūs (12) öter. Hāy u hūydan ʿālem içi zelzeleye vardı ve velveleyile ṭoldı. Buġur Ḳāhir bildi kim bir şehr vardur. (13) Ammā kim ḳandalıġını bilimez. " ʿAcebā yoḳsa yirüñ altında mı ki?" didi. Yine ḳulaḳ urdı, āvāze felekden (14) yañadan gelür. Ḳāhir buġur bildi kim bu şehr felek yüzündedür. Yine göñlinde didi kim: " Felek yüzünde (15) muʿallāḳ şehr olmaz. Dünyāda görülmiş degüldür." diyüp fikre vardı. Hīç ʿaḳlını aña irüremedi.

(16) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Didi dünyā düriyelden döneli devr-i ʿaṣ[ı]r
Hīç muʿallāḳ görmedi gök içre ādem bir ḳaṣ[ı]r

(17) Ḳāhir anda gelicegiz ṣubḥ demdi bī-gümān
Gökyüzünden ol ṣadāyı diñler irince ʿaṣ[ı]r

Ḳaldı ḥayrān bilmedi kim ol ṣadā ḳandan gelür
(18) ʿAḳlıla itmeyüp idrāk oldı ẕihninde faḳ[ı]r

3.1.1.3.3. Ḳıṣṣa-i Sām-ı Süvār Pehlevān-ı Rūzigār

Ḥakīm ḳavlince Ḳāhir bin Sām-ı süvār (19) ol pehlevān-ı rūzigār ol muʿallāḳ ḳaṣruñ içine girmege çāre istemekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** (20) Sām-ı süvāra geldi. Falasṭīn ḳalʿasınuñ öñünde kendüyi gizleyüp Sām-ı süvār olduġını bildürmeyüp (21) ceng iderdi. Nite? Çünkim Keykūbād Şāh ʿAcem beglerile Sām-ı süvārı kim gördi, heybetinden taʿaccüb **[29a]** (1) ḳılup her birisi engüşt ber-dehān ḳılup ṭurdılar. " ʿAcebā bu pehlevān kim ola?" didiler. Baʿżısı (2) eyitdi kim: "Ḳarṭūs-ı ʿĀdi durur. Pehlevān-ı Şeddādī[2] durur." ve kimi daḫı eyitdi: " Ġażanfer-i cihāngīr durur." (3) Ve kimi daḫı eyitdi kim: "Endülūs beglerinden ve yā ḫod ʿĀdīlerden bir pehlevān durur kim Süleymān göndürüp (4) durur." didiler. Ḳārūn-ı pīl-ten kim cihān

[1] Kūs-ı T: Kūs-u İ
[2] Pehlevān-ı Şeddādī İ: - T

pehlevānı Keyḳubādıdı. Ol ilerü gelüp eyitdi: "Yā Ḳubād Şāh, bu (5) ḳadd ü ḳāmet ve bu naʿra āvāzı ve bu raḫşınuñ daḫı ḳadd ü ḳāmeti ve hey'eti ve ṣıfatı hemān kendüzi (6) Sām-süvāra beñzer ve atı raḫşına beñzer. Ammā kim ḳanı Sām-süvār gideli belürsüz olup durur. (7) Ve hem bunuñ şekli ṣaruşındur. Sām-ı süvār siyāh-çehreyidi. Hele bu dem ben varayım, bunuñ (8) ḫaberin alayım. Göreyim ne kişidür. Ammā kim ceng iderse ben buña ṭāḳat getürimezem, beni gözleñ." (9) didi. Daḫı Ḳārūn-ı pīl-ten kim ḳırḳ dört arış ḳadd ü ḳāmet Efresiyāb-ṣalābet ve pür-şecāʿat pehlevānıdı. (10) Devrinde Rüstem-i Destānıdı. Fīl-süvārıdı. At çekmezidi, fīl sürüp bezīr-ḫāne sütūnı ḳadar bir süñüsi (11) varıdı. Eline alup ʿazm-i Sām-ı süvār ḳılup meydāna gelüp daḫı cevlān urdı. Luʿb u hüner gösterdi. (12) Andan naʿra urup didi kim: "Benem Ḳārūn-ı pīl-ten. Gözlerümde siñekçe yoḳdur biñ Zāl (13) u Rüstem ve Sām-u süvār u Tehemten ve benem pehlevān-ı Keyḳubād. Benüm ḳorḳumdan Efrāsiyāb bir yirde ḳarār ḳılmaz. (14) Hemçü bād üç ḳanadlu ve bir ayaḳlu ḳayın aġaçlu seksen oḳumuñ ḳorḳusından Ḳafda ʿanḳā per döker. (15) Yidi başlu evren bigi ḳılıcum ḫavfından yir ü gögi ortaya alup ʿarşı ḳuşadan ejderhā ḳorḳup (16) der döker. Ve naʿra ursam Aṣḥāb-ı Kehf beliñleye. Muşt ururşam yiri götüren öküz ṭāḳat (17) getürmeyüp iñleye." didi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Benün ol Ḳārūn-ı pīl-ten ser-firāz
(18) Tīġ-zen ṣāḥib-ḳırān u kīne-sāz

Çün ḳınından çıḳaram şimşīri ben
İns ü cinni çāk idem hem şīri ben

(19) Rūmı tīġum açdı Rūs u Çīni de
Ceng idersem ḳaçıram Merrīḫi de

Ṭaġa çıḳsam ṣayd idem sebʿī ised
(20) Nīle[1] girsem ḳayd idem tinnīn neheng

Ḳılıcum bilin ki göge aġduram
Düşmenüñ ḳanını yire yaġduram

[1] Nīle İ: şöyle T

(21) Çün ḳażā-yı gürzümi ḳaldurmışam
Yidi başlu evreni öldürmişem

Nice ādem iderem Behrāmı deng
[29b] (1) Kimse ḳılmaz nīzemile şimdi ceng

Ḳanı kimdür ceng iden gelsün bu dem
Rüstem ise eyleyem cūdın ʿadem

(2) Ger gelürse cengüme Sām-ı süvār
İdemeye bizümile kār-zār

Böyle diyüp anda Ḳārūn ol zemān
(3) Naʿra urdı ötdi güm güm āsumān

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür yār-ı cān
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya şād-mān

(4) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Ḳārūn-ı pīl-ten bu vechile lāf urdı. Ḫırmen-i lāfı ṣavurdı. Daḫı (5) süñüsin ele alup Sāma ḳarşu varup süñü ucıla selām virüp didi kim: "İy pehlevān-ı cihān, evvel (6) baña ḫaber virgil kim ne kişisin ve bu yād illerde kimüñ bilişisin? Üzerüñden ere beñzersin. Dimezem (7) kim dişisin. Nireden geldüñ ve ḳanca gidersin ve bu cengi kimüñ içün idersin? Keykubādı (8) bilmez misin kim ʿAcem sulṭānıdur ve yā ḫod ḳatındaġı pehlevānları anmaz mısın kim her birisi Rüstem-i (9) Dāsitāna cevāb virür ve bu leşkerüñ ḳorḳusından felekden ḳuş geçmez yire düşerdi. (10) Ve bu pehlevānlaruñ öñünden arslan degül evren geçmez, ser düşürürdi. Ve bu pehlevānlardan (11) niçün iḥtiyāṭ itmezsin? Sen ne fikr idüp başuñı ortaya ḳoduñ, cenge geldüñ? Başuñda ʿaḳluñ (12) ʿaḳluñ yoḳ mı? N'olduñ kim bu yañlış fikri ḳılduñ? Yā saña Keykubād n'eyledi?" didi. Sam-ı süvār (13) işidüp Ḳārūnı bildi, velākin kendüzin bildürmedi didi kim: "Ben bir siyāham. Adum Siyāhī Cihān-gīr (14) dururıdı. Ateye pehlevānam ve pehlevān-ı Hindūsitānam. Hindūsitāndan gemiyile gelüp ʿArab ḳorusına (15) çıḳdum. Süleymānuñ ʿaleyhi's-selām mübārek yüzüni gördüm. Zīre kim Süleymānı'n-nebīnüñ ʿaleyhi's-selām evṣāf-ı (16) ḫamīdesi ʿālemi ṭutdı. Ḥaḳ teʿālā aña Süleymānlıḳ virmiş, ins ü cin vahş u ṭuyūr vü mūr u (17) mār çerrende ve perrende emrine me'mūr olmış durur. Ve cemīʿ pehlevānān-ı cihān dergāhına gelmiş durur. (18) Ve ben daḫı Süleymānuñ dergāhına

varmaġa müştāḳ olup bu dem Süleymāna giderken yolum bunda (19) uġradı, geldüm. Keykubāduñ Süleymāna düşmān olduġın işitdüm. Dilerem ki bu sizüñ leşkerüñüzi (20) Süleymānuñ ḳalʿası üzerinden götürem. Yā ḫod bu yolda Süleymān ʿaleyhi's-selām uġurunda baş yitürem. İmdi ben (21) ol ḳaṣdıçun ata bindüm ki Süleymāna ḳul olam. Yolunda baş u cān oynayam. Ne deñlü ırmaḳ gibi **[30a]** (1) vucūdum daḫı varısa deñiz gibi leşkere urup baḫrvār ḳaynayam. Baña söz fāyide itmez. Yā budur kim (2) bu ḳalʿanuñ üzerinden göçüñ, gidüñ. Ben daḫı ḳalʿaya varam. Yā ḫod ceng idüñ, hüner gösterüñ. (3) Lāfı ḳoñuz. Gerek Pīl-ten-i ʿĀdī olġıl ve Zūpīn ü Güstehem olġıl. Ammā baña ḫaber virgil kim (4) Rüstem ḳandadur." didi. Ḳārūn didi kim: "Rüstem bunda degüldür. Yā Zāl ḳanı?" didi. Ḳārūn didi kim: "Zāl (5) daḫı bunda degüldür." Ḳārūn Sām-ı süvārı ününden bildi. Didi kim: "Yā pehlevān, ṭoġru söylegil kim sen (6) Sām-ı süvāra beñzersin. Eger Sām-ı süvārısañ baña digil kim ben Sām-süvāruñ ḳulıyam, ḳademüñde baş ḳoyayım, (7) varup Keykubāda daḫı muştılayayım." didi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

İmdi luṭf it pehlevān-ı rūzigār
(8) Bildür özüñ dile gel Sām-ı süvār

Ḳulıyam Sām-ı süvāruñ yoḳ gümān
Bilsem itmezidüm aṣlā kār-zār

(9) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince Ḳārūn-ı pīl-ten Sāmı bildügin görüp vehme varup didi kim: "Ben (10) hemān bunuñıla ceng ḳılup emān virmemek gerekdür kim cengde yıḳam. Ṣoñra zebūnum (11) olucaḳ kendüzümi bildürem." didi. Daḫı ġażaba gelüp ḳaḳıdı. Ne Sām-ı Süvār olsun ve ne Ḳubād-ı (12) şehriyār olsun, bu ne sözdür kim dirsin. Hüner göster bize[1] fīl tenlü nā-bekār. Yoḳsa cānuñ (13) aluram, seni ḫāke ṣaluram. Benem Siyāhī Cihān-gīr kim felek gözümde kelek degül durur. Ḳılıcumdan (14) Merrīḫ-i felek emān ister. Ve cihān pehlevānları benüm heybetümden ḳorḳup ʿömrinden zemān ister. Sen (15) kimsin kim baña Sām-ı Süvārı medḥ idersin. Ḳanı ḳandaġı Sām? Biñ Sām-u ser-sām bigi enbūh (16) leşkerden ġam u pervām yoḳ durur diyüp Ḳārūna kim sögdi. Daḫı ol kūh-ı Elbürz bigi dört (17) biñ dört yüz batman pulād gürzin eline alup Ḳārūna muḳābil ve muʿārıż oldı. Ḳārūn-ı pīl-ten (18) Sām- süvārı

[1] bize T: bre İ

āvāzından bildi, ṭāḳati ḳalmadı, ṭaḳ oldı. Daḫı didi kim: “Yā pehlevān-ı cihān, evvel üç (19) ḥamlem var, saña urayım kim muḳābil geldüm. Sām-ı süvār yolın yürürseñ ve Rüstem-i Destān ṣuyın (20) ararsañ, erenler meydānın gözedürseñ baña nevbet virgil. Üç ḥamle ḳılayım, andan ṣoñra nevbet (21) senüñ durur.” didi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Pehlevānsın luṭf idüp ḳıl mürveti
Ḳuluñuñ vardur daḫı üç nevbeti

[30B] (1) Vir icāzet eyleyem üç ḥamle men
Ceng idem yitdükçe cūdum ḳuvveti

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (2) Ḳārūn-ı pīl-ten Sāma yalvarup bu vechile söz söyleyicek Sām eydür: “ Yā Ḳārūn, di üç ḥamleñi sen (3) ḳılġıl. Velākin ġāfil olma kim ḥamleñi merdāne ḳılġıl kim yidi başlu evrenile ceng idersin. Başuñ (4) ve cānuñ ortada durur. Bārī cihāndan erlik ḳılup gitgil.” didi. Ḳārūn taḥḳīḳ bildi kim (5) Sām-u süvār durur. Ammā kim kendüye didi kim: “Bu eger Sāmdur ve yā degül. Baña bundan emān gözükmez. (6) Hemān var ḳuvvetüm bāzūya getürüp ceng eylemek gerekdür. Melekü’l-mevtden ḫod cengile ve ahengile (7) ḫalāṣ olmaġa çāre yoḳ durur. Velākin ġayret ve ḥamiyyet daḫı gerek durur.” diyüp Ḳārūn-ı pīl-ten (8) fīl omuzı başından ṭırfıldan çıḳarup yüz batman pūlād gürzüni eline alup ḳara bulut bigi hevāya (9) ḳaldurup ḳażā-yı āsumānī bigi Sāmuñ üzerine ḥavāle ḳıldı. Sām-süvār daḫı elindeki gürzüni aña (10) ḳarşu ṭutdı. Velākin Ḳārūnın ḳırk arış ḳāmeti varıdı. Ve hem ḳırḳ ādemce ḳuvveti varıdı. (11) Ve ḳırḳ arış daḫı gürzünüñ ṣapı uzunluġı varıdı. Seksen arış yirden üç yüz (12) batman pūlād gürz ol ḳırḳ erce ḳuvvetile kim gelüp ḍarb ṭoḳundı. Āvāzesi ġarbıla şarḳa (13) vardı, cihān-ı fenāya vardı. Ṣanasın kim ṭoḳuz ḳat feleklerüñ ṭāsları çıñrayup āvāze virdi. (14) Ammā kim Sām-ı süvāruñ ẕerre ḳadar ʿaynına gelmedi. Ṭurduġı yirden gürz ḍarbı hergiz ṣarsmayup (15) ḳolunı yirinden ḳımıldadmadı. Gürzin çeküp Ḳārūnuñ elinden aldı. Gerçi kim Ḳārūn daḫı (16) gürzüni çeküp virmemek istedi. Ammā kim Sām ḳuvvet idüp eyle zūr itdi kim fīl dizinüñ (17) üzerine çöküp Ḳārūnuñ elinden bī-iḫtiyār gürzüni alup yabāna atdı. Daḫı Ḳārūn taʿaccüb idüp (18) eyitdi kim: “Yā pehlevān, bu ḳuvvet kim sende vardur, sen Sām-ı süvārsın ve pehlevān-ı rūzigārsın. Ammā kim (19) Sāmısañ baña ḳıymaġıl.” didi. Sām yine ḳaḳıdı, sögdi. Ne Sām olsun ve ne sen ol. Ben Hindīyem ve (20)

pehlevān-ı Sindem. Adum Siyāhī Cihān-gīrdür. Cengüñ it kim cānuñı alsam gerekdür, tenüñi sine (21) ṣalsam gerekdür." didi. Ḳārūn nā-çār olup yine bezīr-ḫāne sütūnı bigi süñüsini fīl yanından alup **[31a]** (1) süñüsini iki elile muḥkem ṭutup nīzenüñ ucın fīlüñ ḳulakları arasından rāst aşırup fīle ḥayḳırup (2) fīl daḫı ʿUḳḳāb bigi götürülüp ḳuvvetile Sāmuñ üzerine irdi. Fīl ḳuvveti ve Ḳārūn ḳuvveti (3) süñüyile irevarup Sāmı vurdı. Sām daḫı ḳarşudan süñüsini iki barmaġıla arḳurı (4) urup demürinüñ dibinden ḳarġu ṣapın ṣıdı. İki barmaġıla iki pāre eyledi. Ḳārūn bunı (5) görüp bildi kim Sām-süvārdur. Zīrā kim bu luʿbı Sām-süvārda görüp dururdı. Ḳārūn diledi kim (6) fīlden inüp gelüp Sāmuñ elin öpe, diye kim: "Sen Sāmsın yā pehlevān, ben senüñ ḳadīm ḳuluñam. (7) Baña emān, yā pehlevān-ı zemān." didi. Bu yañadan ʿAcem begleri Keykubād Şāhıla ve Samuñ Ḳārūnıla (8) ceng itdügin ve Sāmuñ erligin kim gördiler, ḥayrān ḳaldılar. Her birisi didiler kim varısa bu (9) Sām-süvārdur didiler.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Her birisi didi yoḳdur bunca hīç ṣāḥib-ḳırān
Yaḳdı Ḳārūn özin uġradur ʿadūsına ḳırān

(10) Varsa budur pehlevān-ı Nerrīmān Sām-ı süvār
Yoḳsa bunca erlik içre olmaya bir pehlevān

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (11) ʿAcem begleri bu vechile söz söyleşmekde, bu yañadan Ḳārūn fīlden inmek dileyicek Sām (12) eyitdi: "Yā Ḳārūn, ben Sām-süvār degülem. Benden emān bulmaḳ mümkin degüldür. Hemān ceng eylegil, bir ḍarbuñ (13) daḫı ḳaldı. Andan ṣoñra başuñ keserem, terküye aṣaram. Zīrā kim evvel şikārum sensin. Seni helāk (14) itmek gerekdür kim bu çeri benden vehm ala." didi. Ḳārūn buġur nevmīd olup ḳılıcın çeküp irevarup (15) daḫı var ḳuvvetin bāzūya getürüp ḍaraba taḫtası miṣāl ḳılıcını çekdi. Daḫı fīle ḥayḳırup fīl daḫı (16) raḫş-ı Sām üzerine atıldı. Ḳārūn daḫı ḳılıcıla eyle ṭutup Sāmı çeldi kim kūh-ı Kāfa ursa iki (17) pāre ḳılaydı. Sām ḳalḳan muḳābil ṭutdı. Ḳalḳan ile ḳılıcını urdı, yüz pāresi bigi iki pāre oldı. (18) Balçaġı Ḳārūn elinde ḳaldı. Daḫı getürüp balçaġıla Sāmı atdı. Sām ḳahḳahayıla güldi. Didi kim: (19) "Yā Ḳārūn, daḫı ḥamle ḳılur mısın?" Ḳārūn didi kim: "Yok, şimdengirü nevbet senüñdür." didi. Sām-süvār daḫı (20) didi kim: "Yā Ḳārūn, sen baña üç ḥamle ḳılduñ. Ol üç ḥamlenüñ birisini bağışladum. Sana ol Allāh (21) ışḳına kim bir durur ve hem evvel durur ve

ebed durur, *Allāhu'ṣ-ṣamed* durur, *lem yelid ve lem yūled ve lem yekun lehu küfüvven* **[31b]** **(1)** *aḥad* [1] durur. Ve ikinci ḥamlemi[2] daḫı aña bağışladum ki devr-i ḳamerde gelecekdür. Ḫātem-i Resūl olacakdur. **(2)** Adı Muḥammed u Aḥmed olacaḳdur. Ammā kim bir ḥamle ḳıluram eger ḳatlanursañ key ersin diyüp daḫı sıçrayup **(3)** raḫşından inüp fīlinüñ ḳarnı altına girüp iki öñ ayaġını ṣaġ elile dutup ve iki ḳıç **(4)** ayaġını ṣol elile ṭutup daḫı götürüp omuzuna alup daḫı fīl ve Ḳārūn omuzundayiken ṣıçrayup **(5)** raḫşına binüp daḫı alup meydāndan çeküp kenāra gitdi. Ḳārūn fīl[3] üzerinde, fīl Sām üzerinde, Sām **(6)** raḫş üstünde. Raḫşuñ aġzından ve burnından ḳan geldi. Daḫı kenāra varup götürüp Ḳārūnı fīlile **(7)** añlıcaḳ yir üzerine ḳodı. Daḫı Sām yüzünden niḳabın götürdi, Ḳārūn yüzine baḳdı. Gördi kim Sām-süvārdur. **(8)** Yüz yire ḳoyup çoḳ şükürler eyledi. Didi kim: "Yā pehlevān-ı cihān[4], çoḳ şükürler kim benüm cihānda evvel Zāl-i **(9)** Destān arḳam yire getürdi, ṣoñra Rüstem getürdi ve daḫı sen kim benüm efendümsin ve velī-niʿmetümsin. Ben[5] senüñ **(10)** ḫānedānuñda perverde olmışamdur. Ve hem seni gördügümleyin ḳadd ü ḳāmetüñden bildüm ve saña çoḳ taẕarruʿ **(11)** ḳıldum. Velākin beni niçün deñemek isterdüñ ve bu ḳadar benümle ceng itmekden murād neyidi? Ben ḫod senüñle **(12)** ṭuruşmaġa ṭāḳat getürmedügüm saña maʿlūmdur." didi. Sām eyitdi: "Yā Ḳārūn, benüm maḳṣūdum budur kim, **(13)** bu leşkerden bir süvār çıḳarmayam. Ne ḳadar pehlevānlar varısa görem. Her birisile ceng ḳılam, ḳuvvetüm aña **(14)** deñeyem, görem. Ve hem dükelisini başam. Tā kim ṣoñra dimeyeler ki ben eger ceng ḳılsam başarıdum diyeler **(15)** ve bir daḫı bu kim ben Süleymānlu olup dururam. Baña Ḫıżr gelüp Süleymāna daʿvet ḳılup durur diyüp **(16)** söyledi. Ve her kimi kim başam Süleymāna muṭīʿ olup[6] īmān getürmek gerek. Tā kim ben daḫı āzād eyleyem. Ve illā īmān getürmeyen **(17)** helāk eyleyem didi. İmdi yā Ḳārūn, eger sen beni cāndan severseñ gel īmān getürgil, Süleymāna **(18)** bende olġıl. Yoḳsa seni helāk eylerem oġlum Zāl daḫı olursañ." didi. Ḳārūn rāżī olup **(19)** ilerü gelüp didi kim: "Lā ilāhe illa'llāh, Dāvūd ḫalīfetu'llāh ve Süleymān emīru'llah" didi.

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 112: 3-4): "O doğurmadı ve doğrulmadı. Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."
[2] ḥamlemi İ: ḥamlesi T
[3] fīl İ: - T
[4] pehlevān-ı cihān İ: pehlevān T
[5] Ben İ: - T
[6] muṭīʿ olup İ: - T

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(20) Faẕlıla itdi ʿināyet luṭf idüp Yezdān aña
Kim müyesser ḳıldı dīn iḥsān idüp īmān aña

Küfrile ʿişyān iderken cürmile Ḳārūn aḫī
(21) ʿAfv idüp cürmin ḳamu Ḥaḳ virdi ḥūr Rıḍvān aña

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Ḳārūn īmāna gelüp didi kim: **[32a]** **(1)** "Yā Sām-süvār, gel imdi Keyḳubāda seni bildüreyim." didi. Sām eyitdi: "Yā Ḳārūn, senüñile ahdümüz **(2)** şöyle olsun kim beni kimseye bildürmeyesin. Benümile bile olasın." didi. Ḳārūn rāżī olup andan **(3)** bir gün Ḳārūn bile meydāna girdiler. Buġur Ḳārūn didi kim: "Yā pehlevān, meydān benüm olsun." didi. **(4)** Sām rıżā virdi. Ḳārūn meydāna geldi. Daḫı Keyḳubāda çaġırdı. Didi kim: "Yā Ḳubād Şāh, ben Süleymān **(5)** peyġambere īmān getürdüm ve pehlevān Siyāhuñ ḳulı oldum. Erligile beni yıḳdı. Şoñra baña emān virdi. **(6)** İmdi bi-ḥamdi'llāh kim Ḥaḳ teʿālā baña īmān virdi. Gel sen daḫı bize tābiʿ olġıl. Ve Süleymāna īmān getürgil. **(7)** Tā kim Siyāhuñ ʿamūdından zemān ve ḳılıcından emān bulasın. Yoḳsa āḫir bunuñ elinde helāk olursın." didi. **(8)** Bu yañadan daḫı Keyḳubād gördi kim Ḳārūn aña tābiʿ olmış, meydāna girmiş, er diler. Ḳubād Şāha güç **(9)** gelüp leşkerine emr eyledi kim: "Bu nā-bekāra bir uġurdan ḥamle ḳıluñ." diyü ḥükm eyledi. Hemān ol dem ol **(10)** deryā bigi leşker cūş ḳılup Ḳārūnıla Sām-süvāruñ üzerine yürüdiler. Ḳılıçlar çeküp atlar **(11)** şaldılar. At ayaġından yiryüzi şarşılup cihān yanḳulandı. Bu yañadan Sām daḫı bunı görüp **(12)** ḳamḳam ḳılıcını ġılāfından çıḳarup ʿüryān idüp daḫı eline aldı. Ḳārūnıla bu gelen çerinüñ üzerine **(13)** sürüp ceng itdiler. Nite? Sām-süvār ḳamḳamıla her kimi kim bir kez çalardı. Eyer-ḫānesine dek ḫıyār mānendi **(14)** iki bölerdi ve kimini daḫı atından ḳoyup dutup götürürdi. Beliñe atup döñdürüp Zuḥal burcına **(15)** yitürürdi. Felekden dönüp ḫurd u ḫaşḫāş olup işini bitürürdi. Ve kimisini daḫı şalıġıla urup bir **(16)** şalıġıla niçe biñ ser-keşi ṭoprağa şalardı. Gāh gürzile ve gāh ʿamūdıla şol ḳaṣṣāb ḳoyuna girmiş **(17)** gibi ḳırardı. Ve şāhīn ṭurna sürüsine girmiş gibi helāk iderdi. Melekü'l-mevt gibi feryādlar **(18)** ḳoparup cānlar alurdı. Ve Merrīḫ-i felek gibi şavlet ü heybetile şavaş ḳılurdı. Yüz biñ ādem **(19)** gözünde bir şalġamca yoġıdı.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bir ʿaceb ceng itdi kim Sām-ı süvār

(20) Merrīḫ eyle ḳılmayadı kāruzār

Çün ḳınından çıḳarurdı ḳamḳamı
Ḫaşmı ḳalmaz ḫāk olurdı pes ḳamı

(21) Tīġ ḳoyup ḫaşma ṣalsa ṣalığı
Ḍarb u ḥarbden iñledürdi balığı

Tīr ucından ḳalʿa döndi kirpiye
[32b] **(1)** Ḍarb u peykāndan ṭaşı hem törpiye

Bir dem içre niçe ādem ḳırdı ol
Ḳara ḳanın ḳara yire ḳardı ol

(2) Keyḳubād ol cengi görüp oldı zār
Göñli içre didi budur Sām-süvār

Sāmdan özge böyle cengi kim ider
(3) Tīġ çeküp ḫaşmı hālik kim ider

Böyle diyüp oldı ġāyet pür-ġam ol
Vir ṣalāvat daḫı söz eyle ḳabūl

3.1.1.3.4. **(4) Ḳıṣṣa-i Sām-ı Süvār ve Ceng Kerden-i Bā-Şāh-ı [1] Keyḳubād**

Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim **(5)** Keyḳubād cenginde ol şāh-ı Īrān āhenginde çünkim Sām-süvār bu vechile ceng idincek ḳalʿa ḳavmi **(6)** daḫı görüp Yeḥūyādaʿ begler begi emr eyledi. On dört biñ pūlād-pūş sipāhıla ḳalʿadan çıḳup **(7)** ṭabl u ʿalem çeküp borı ve ṣurna ürüp Sām-u süvāra varup arḳa olup bir yañadan ʿAcem çerisine **(8)** anlar daḫı ḳoyuldılar. Bir ʿaẓīm ceng oldı kim çarḫ-ı gerdūn çarḫa girüp dönelden ancılayın ceng ṭurur**(9)** madı. Züḥal çeşmi aña hem-tā ṣavaş görmedi. Yidi bir yañadan Sām-u süvār ejderhā bigi ceng, cihānı **(10)** düşmān gözüne teng ve ḳanlarından yiryüzüni lāle-reng ve pehlevānları vālih ü deng iderdi. **(11)** Ve bir yañadan benī İsrā'il begleri Yeḥūyādaʿ begler begi ḥişārdan çıḳup niçe biñ ceng **(12)** erile cümlesi pūlād-pūş olup seyf çeküp sīl bigi yürüyüp raḫş raḫşān sürüp Keyḳubād **(13)** çerisi üzerine aḳup oḳa dutup tīr-bārān iderlerdi. At süheylinden ve er ġırīvinden

[1] Bā-Şāh-ı İ: Pādişāh-ı T

ve naḳāreler **(14)** gürüldüsinden ve ṣurna vü nefīr ırıldusından[1] zemīn ü zemān velveleye ve felekler zelzeleye gelüp **(15)** ḳan buḥārından gökyüzi ḳat ḳat bulutlanup leşkerinüñ cigerleri ḳana boyandı. Ḳılıçlardan **(16)** ṣanasın kim mātem ṭutup cihān oda yandı. Ve ḳılıçlar şıpıldusından kim ve kecim çaġşaşmasından **(17)** ve dil-āverler naʿrasından felegüñ ṭāsı çınrayup öterdi. Sām-süvār ḫod ṣalığını kim bir kerre ṣalardı. **(18)** Biñ bir kişiyi urup helāk iderdi, öldürürdi. ʿAcem leşkerinüñ içine feryād u fiġān **(19)** ḳoyup benī İsrā'il ile Süleymānuñ çerisini güldürürdi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(20) Ṣalduġınca ḳamḳamı Sām-ı süvār
Ṭaġ u ṭaş ḳandan olurdı lāle-zār

Ḳan buḥārı ḳapladı gökyüzüni
(21) At mıḫı çıḳardı öküz balıḳ gözüni

Ḫaṣma Sām ki ururıdı ḍarb u ḥarb
Baş u leşden ṭolarıdı şark u ġarb

[33a] **(1)** Ḳaṣdıla düşmāna ṣalsa ṣalığı
Arżı yarup ḫurd iderdi balığı

Ḳūs dutup urıcaḳ ḥaṣmına tīr
(2) Nesr-i ṭāyir per dökerdi ḳanı şīr

Çün bahādur pehlevān ki Sām ola
Aña mānend aḫter-i Behrām ola

(3) Diñle imdi ne durur ḳıṣṣa daḫı
Vir ṣalāvat şerḥ ideyim yā aḫī

NEṢR Ḥakīm ḳavlince **(4)** vaktī kim aḫṣam irişdi. Ḳan gevdeyi götürdi. Sām üñünden ʿAcem ḫalḳı şāhīn üñünden serçe **(5)** ürker bigi ürkerleridi. Süleymānīler daḫı Sam-u süvār ḳafasından ol çoḳlıḳ çeriye ḳılıçlar **(6)** çeküp cān u baş alup bir yüzine ḳanların dökerleridi. Ḫançerlerile bağırların ve

[1] ırıldusından İ: ayruldısından T

cigerlerin sökerleridi. (7) Çünkim vaḳt-i şām oldı. Keyḳubād Şāh gördi kim leşkeri yārī ḳılmadı ve niçe pehlevānları (8) ḫasāret oldı. Bihrūz vezīr ilerü gelüp eyitdi: "Yā Ḳubād Şāh, buyur kim ḳıtāli ve ḥarbi ḳoyup ḍarb-ı[1] āsāyiş (9) çalsunlar kim iş başdan aşdı. Yoḳsa cemīʿ çeriñi ol gelen pehlevān helāk ider." didi. (10) Keyḳubād Şāh emr eyledi, ṭabl-u āsāyiş çaldılar. Sām-süvār ḍarb-[ı] āsāyiş ünin işidicek hemān dönüp (11) ḳılıcın ġılāfına ḳatdı, daḫı döndi. Ḳārūn Sām-süvāruñ cengden döndügin görücek ḳarşu varup (12) Sāmı alup Yeḥūyādaʿ begler begile buluşdurdı. Yeḥūyādaʿ begler begi Sāmı görücek ʿizzet (13) idüp atdan inüp cemīʿ beglerile gelüp Sāmuñ elin öpdiler. Daḫı her birisi eyitdiler: "Ḫıżr-ı ḥāżır mısın (14) yā pehlevān, ḳandan gelürsin?" didiler. Sām-süvār eyitdi: "Bir siyāham, Süleymānuñ ḳulıyam. Kimdügüm bilesiz. Hele (15) şimdi yürüñ ḳalʿaya varalum." didi. Sāmuñ öñüne düşüp ṭabl u ʿalem çeküp alup ḳalʿaya getürdiler. (16) Ḳalʿaya girüp serāy-ı ḫāṣa getürdiler. Sāmuñ öñünce yayan olup ḳalʿaya getürdiler. Taʿẓīmile (17) ve teklīfile Sāmı bir serāyda ḳondurdılar. Andan Sām daḫı atdan indi ve ḳondı. Cebe ve cevşenin çıḳardı. (18) Nefīs ḫilʿat-i ḫāṣ getürüp Sāma geyürdiler. Süleymānuñ ḫātūnı Baġdād meliki Tubbaʿ ḳızı ki ol ḥiṣārda(19) yıdı. Elvān ḥilʿat ve envāʿ envāʿ niʿmetler gönderdi. Sām-süvārı ziyāfet itdiler. Pādişāhāne hilʿatlerile (20) ṭonatdılar, taḫta geçürdiler. Sām geçüp taḫt üzerinde oturdı. Yeḥūyādaʿ begler begi ve cemīʿ ḳalʿa (21) erenleri ve Ḳārūn bile gelüp Sāmuñ naẓarında ayaġ üzerine ṭurdılar. Daḫı merḥabā yā pehlevān **[33b]** (1) ehlen ve sehlen ḫoş geldüñ diyüp duʿālar itdiler. Sām daḫı anlara yir gösterdi. Geçüp her biri (2) mertebelü mertebesince andan Sām daḫı ol beglere ʿizzet eyledi. Velākin Sām Ḳārūnı maḥfīce (3) ḳıġırdup ışmarladı kim: "Zinhār benüm rāzumı dimeyesin. Sām-süvārdur diyü ben söylemeyesin. Eger kim diyesin (4) Sām-süvārdur diyüben söyleyesin, seni helāk iderem." didi. Ḳārūn daḫı yemīn itdi kim söylemeye bu rāzı, (5) ṣaḳlaya. Andan ṣoñra Sām buyurdı: "Cemīʿ begler gelüp ṣāf ṣāf oturdılar. Sāmuñ ṣaġ ṭarafında (6) Yeḥūyādaʿ begler begi oturdı. Ve ṣol ṭarafında Ḳārūn-ı pīl-ten oturdı. Daḫı Sām buyurdı. Keyḳubād (7) oġlı Kāvūs kim ṭutulup dururdı, maḥbūsıdı. Çıḳardılar, getürdiler. Bir altun kürsī ḳodılar. (8) Kāvūs geçüp oturdı. Buġur Sām-süvār içün elvān ve envāʿ niʿmetler gelüp yinildi ve içildi. (9) Ḫʷān[2] götürülüp bezm āleti ḳuruldı. Yeḥūyādaʿ begler begi buyurdı. Sīm-sāk sākīler zerrīn (10) bādiyelere el urdılar. Rāḥatü'l-ervāḥ

[1] ḍarb-ı T: ḍarb-u İ

[2] Ḫʷān: Ḫon İ, T

birle ṭoldurup pür ḳıldılar. Ayaġ üzerine ṭurdılar. (11) Felek göginde güneş seyr ider gibi ḫūb yüzlü maḥbūblar eline altun ḳadeḥler alup ḳamer bigi (12) devr itdiler, gelüp Sām-süvāra ḳadeḥ ṭutdılar. Sām alup nūş itdi. Ġam u ġuṣṣayı göñülden ferāmūş (13) itdi. Andan ol oturan ve ṭuran beglere ve yiglere ṣundılar. Begler daḫı içüp defʿ-i melāl itdiler. (14) Yine meclis sīnesinde gūyendeler ve sāzendeler ṣaffıla oturdılar. Sazlu[1] sazın ortaya (15) getürdiler. Dāvūd elḥānlu ḫonendeler ġarāyib maḥbūb elḥānıla gāh ḥicāz ve gāh ʿırāḳdan seyr ḳılup (16) şīrīn şiʿrler ve ġarrā ġazeller eyitdiler.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
ʿİşreti ẕevḳı ḳılup Sām-ı süvār
(17) Miḥneti itdi ferāmūş iy kibār

Ḫoş durur miḥnet geçüp irişe ẕevḳ
Dilegüñce devr ḳıla rūzigār

(18) Mey ola maḥbūb ola sāzende hem
ʿIyş çemende oldur añla kāmukār

Lā dimezem mey ḥarām olur velīk
(19) ʿİşret olmaz mey sözin hem vaṣl-ı yār

Mey meʿānī şerbetidür eyle nūş
Yoḳsa acı süci içme şehriyār

(20) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince ṣoḥbet-i ḫāṣ ḳılup Sām-süvār kim ol gün ẕevḳıla ve şevḳıla şarābdan kim (21) nūş itdi. Cihānuñ ġam u ġuṣṣaların ferāmūş itdi. Ol ḳuyu dibindeki ḥālleri ve cāẕūnuñ elinde çekdügi **[34a]** (1) belāları unutdı. Yine Ḥaḳ teʿālāya delim şükürler itdi. Ammā kim yine Zālüñ yüzüni görmege ve Rüstemüñ (2) cemālini müşāhede ḳılmaġa ʿaẓīm müştāḳıdı. Velākin kendüzüni Ḳārūndan ġayrı kimesneye bildürmedi. (3) Sāyirde bu fikri ḳılmazıdı. Buġur Sām baş ḳaldurup didi kim: "Yā begler, gelüñ benüm sözümi (4) ṭutuñ. Bu Kāvūs Şāh kim Keyḳubād oġlı durur. Bunı öldürmeyüp atasına gönderelüm. Ve daḫı diyelüm (5) ki ḳalʿanuñ üzerinden ṭursın, gitsün.

[1] Sazlu İ: - T

Eger gitmezise yarın cenge ḫāżır olsun kim daḫı (6) emān virmezem. Ve ne ḳadar kim varısa cemīʿ çerisini helāk ve menzillerini ḫāk iderem." didi. Sām eyle diyicek (7) Yeḫūyādaʿ begler begi daḫı eyitdi: "Kalʿa daḫı senüñ, vezīr daḫı senüñ ḳuluñuz. Süleymān daḫı (8) melikümüzdür. Çünkim ol Süleymāniçün geldüñ ve nice kim emr eyledüñse ḫükmüñe muṭīʿüz." didi. (9) Andan Sām Keykāvūsı ḫilʿatleyüp ḫilʿat-ı ḫāṣ geyürdi. Daḫı didi kim: "Yā Ḳāvūs, var atañ (10) Ḳubāda digil kim yarın geçüp ḳalʿanuñ üzerinden gitsün. Süleymānıla ʿadāveti terk itsün. Ve ger ni (11) be-Ḥaḳḳ-ı Yezdān-ı pāk-i Bārī bir iş iderem aña kim ne ādemīsin ḳoram helāk itmedük ve ne ḫod kendüzin (12) ḳoram menzilini ḫāk itmedük. Hele evvel benden āgāh eylegil bu dem ki seni aña gönderdüm. (13) Atañı cehd eyle kim eydüresin, ortada pehlevānlar ḳırılmasun. Süleymān aña n'itdi kim ol Süleymānuñ (14) üzerine gelüp yaġı olur ve ḫānedānına ḳaṣd ider? Var benden ataña digil kim gelsün benüm sözüm (15) ṭutsun ve eger ṭutmazısa artuḳ benden emān istemesün kim aña emān virmezem, şöyle bilsün." didi. (16) Daḫı Keykāvūs birḳaç ādemile kim ṭutulup dururdı. Ḫilʿatleyüp ḳalʿadan çıḳarup gönderdiler. (17) Gitdi Kāvūs Sāma duʿā itdi, gelüp ḳalʿanuñ ḳapusından çıḳup gitdi. ʿAzm-i Keyḳūbād itdi. (18) Sāmuñ erligini görüp cānıla Sāma duʿā ḳılurdı. Velākin bilmezdi kim Sām durur.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(19) Bilmedi kim kim durur her nās anı
Ṣandılar kim Ḫıżrıla İlyās anı

Kim melekdür didiler kim cinnidür
(20) Kim ṣanurdı dīvile Ḫannās anı

NEṢR Ḥakīm ḳavlince Sām ḳalʿa içre ʿıyṣ u nūṣ (21) ḳılmaḳda ve Keykāvūs daḫı Keyḳubāda gelmekde ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib [34b]** (1) Keyḳubāda geldi. Nite? Ol zemān kim Keyḳubād Şāh cengden kim döndi. Leşkerinüñ ḳanlarından (2) yiryüzi ḳızıl lāle-reng olmış. Böyle görücek ol acıġıla gelüp otaġından indi. (3) ʿAcem leşkeri daḫı gelüp ḳondılar. Andan Keyḳubād Şāh buyurdı. Ne ḳadar leşkerinde helāk olmış (4) kāfirler varısa bir yire cemʿ idüp çāh-ı cehennem bigi ḳuyular ḳazup daḫı ol cengde olan (5) kāfirleri başları aşaġa ṣarḳıddılar. Yaʿnī kim defn itdiler. Ve andan ṣoñra zaḫmdan yaralu kimesne (6) ler varısa cerrāḥlar getürüp ḫuşk-bend itdürdiler. Pes andan ṣoñra Güstehem pehlevānıla on (7) on biñ er ḳalʿadan yaña ḳaravul

ḳoyup özi taḫta geçüp oturdı. Ġam-gīn olup (8) gögsin urdı, dīvān ḳurdı. ʿAcem begleri cemīʿsi geldiler. Güderzile Zūpīn ve Bürzīn (9) bu üç pehlevānlar daḫı gelüp kürsülü kürsisi üzerinde ḳarār itdiler. Ve ʿAcem begleri daḫı (10) kürsülü kürsüsi üzerinde oturucaḳ kim dīvān-ı Ḳubād ṭurdı. Andan çün Ḳubād gelüp yinildi (11) vü içildi. Baʿde'ṭ-ṭaʿām ṣafdan ṣofralar götürülüp daḫı meclis āleti ḳuruldı. Lāle-ḫad ve servi-ḳad maḥbūb (12) sākīler altun ve gümiş ḳadeḥler ellerine alup mey-i gül-gūnıla ṭoldurup pür ḳılup oturan ve ṭuran (13) beglere ve yiglere ve ʿAcem serverlerine rāḥatü'l-ervāḥ ṣundılar. Gūyendeler ve ḫonendeler ve sāzendeler (14) bezm ḳurup meclis sīnesinde oturdılar. Sazlu sazın öñlerine getürdiler. Çeng (15) ḳıllarıla çengī çengi ötdürdiler. Nāylara dem urup oturdılar. Ḳānūn-ı berbūtı söyletdiler. (16) Def ü nāyı iñletdiler. Meclis-i Ḳubād temām kemāl bulup Zühre-i zehrā ol ṣoḥbete reşk (17) iledürdi. Ḳubād Şāh kim meyden nūş eyledi. Sām-süvār ġuṣṣasın göñülden sürüp ferāmūş itdi.

(18) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Meyde ḫaṣṣa bu durur ṣāḥib-kemāl
Nūş idincek defʿ olur ḳalmaz melāl

(19) Mey ḥarāmdur ḳomaz ammā ʿaḳl u ḫūş
Ol cihetden şerʿile olmaz ḥelāl

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (20) meclis-i Ḳubād içre ḳadeḥlerden kim begler ve yigler ve pehlevānlar birḳaç ḳadeḥ nūş idüp kim içdiler. (21) Daḫı Sām-süvārdan ve Ḳārūndan söz açdılar. Keyḳubād Şāh baş ḳaldurup aġız açup eyitdi kim: "İy İrān ve Tūrān **[35a]** (1) begleri, bu Ḳārūn ḫod pehlevānıdı. Varup ol gelen kişile ne çün merdāne ceng ḳılmadı? (2) Varup bī-teklīf aña ḳul oldı?" didi. Ḳubād eyle diyicek buġur Züpīn ve Güderz kim bunlar (3) daḫı Ḳārūnuñ mānendi pehlevānlarıdı. Her birisi baş ḳaldurup evren bigi aġız açup (4) añraşdılar ve gümreşdiler. Didiler kim Ḳārūn bir pīr kişidi, güci ve ḳuvveti gitmişidi. Māh u sāl (5) devr itmegile zūr-u bāzūsını düketmişidi. Yarın ṣabāḥ kim ola, cihān yüzi āfitāb nūrıla (6) kim ṭola, ben ḳuluñ daḫı varup ol gelen Siyāhıla meydān içre merdānlar öñünde bir ʿaẓīm (7) ceng ḳılam ki cihānı gözlerine teng ḳılam. Eger Rüstem daḫı olurısa başını gürzümile ḫurd (8) ḳılam. Ve eger Sām-ı süvār daḫı dirilüp gelürse ḳılıcum çeküp cānın alam. Ben ol Güderzem kim degme (9) leşker gözlerümde ḳatrece

degüldür. Ḍarbum öñünde buz bigi yir ṭolusı çeri olsa ṭaġıduram (10) bir avuç toz bigi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ger gelürse dirilüp Sām-ı süvār
Ḫurd idevüz gürzile biz üç süvār

(11) Tīġ çeküp iderisek cenge āheng
Merrīḫ emān ister evren ola deng

Ne deñizde ḳurtulur bizden neheng
(12) Ne ḫo ṭaġda ḳurtulur şīr ü peleng

Oḳ atarsaḳ Ḳāfda ʿAnḳā per döker
Naʿra ursaḳ çarḫ-ı tınnīn der döker

(13) Ḳuvvetile ṣalar olsaḳ biz ʿamūd
Yiri yıḳup bozula çarḫ-ı kebūd

İrte olsun ceng idevüz üçümüz
(14) Ol Siyāhdan alalum biz öcümüz

Böyle diyüp urdılar lāfı ziyād
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya dil-güşād

(15) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Güderzile ve Keyūmerz ve Zūpīn bu üç pehlevān ol dem Keyḳubāduñ (16) meclisinde bu vechile lāflar uruncaḳ Keyḳubād eyitdi: "Yā Ḳārūn, ol şaḫṣa neden ḳul oldı ola, (17) yoḳsa Sām-süvār olmasun bu gelen? Ve eger kim Sām-süvārsa kim Süleymāna döne, baña ḳaṣd ḳıla. Buña ne (18) Rüstem Zāl ve ne ḫoẕ Efrāsiyāb ḳarşu ṭurur." diyicek yine ʿAcem begleri didiler kim: "Yā şāh-ı cihān, (19) ḳanı ḳandaġı Sām-süvār, kūh-ı Elbürzde kim bilür? Ḳanġı yirde helāk, menzilini ḫāk, baġrını çāk olup durur? (20) Yā ḫod bu gelen Sām-süvār olsa Sām-süvār ḫod senüñ atañ ḳulu durur ve hem pehlevānıdı. Tā Çimşīd (21) ve Ḍaḥḥāk-ı Mārī devrinden Īrān u Tūrānuñ pehlevānıdı. Ve Rüstem-i Zālüñ ceddidi. Ve Ḳahramānuñ **[35b]** (1) ve Kerrimānuñ ve Nerrimānuñ aşlı durur. Saña ʿāḳ olup ḳılıcımı çekerdi. Ammā kim Ḳārūn aña varup (2) ḳul olduġına iki dürlü delīl var durur kim

Ḳārūn gördi[1] kim bu Siyāhī merd-i dilīr durur. Ḳılıcıla ve gürzile (3) ve süñüyile ceng itmekle aña ẓafer bulumayıcaḳ ḥīle[2] ḳıldı kim furṣatında helāk ide. Başın alup şāha (4) getüre. Ve yāḫod Ḳārūnuñ ḳaṣdı Süleymāna varmaġıdı, ola bahāne ḳıldı. Süleymāna varup pehlevān-ı (5) Süleymān olayıdı. Rüstemüñ yine dostı durur. Ve Yezdān-perestlerile āşinā durur. Ol cihetden (6) senden yüz çevirdi. Ammā kim bizüm ḳorḳumuz ol Siyāhdan ve felāḥdan degül durur. (7) Velākin bizüm ḳorḳumuz Kāvūs şehzādeden durur kim mebādā aña bir żarārları degmesün. Bizüm (8) üşenmemüz şehzādeden durur diyüp söyledıler. Kāvūs Şāhı añup Keyḳubād daḫı riḳḳat ḳılup (9) biraz aġladı. Oġlı ḥasretinden cān u cigerin ṭaġladı. Bunlar bu kelimātdayiken nā-gehān birḳaç ḥācibler (10) içerü girüp yüz yire ḳoyup müjde ḳılup didiler kim: "İy şāh-ı cihān, müjden olsun kim (11) oġluñ Keykāvūs Şāh gelüyorur." didiler. Keyḳubād Şāh bu ḫaberi işidüp şād olup (12) müjde ḳılana iḳlīm ḫarācı degir ḫilʿat-ı ḫāṣ geyürüp ve aġzını dürr ü cevāhirile pür ḳıldı. Andan ṣoñra (13) sevindüginden yirinden ḳalḳup oġlı Keykāvūsa ḳarşu varup Kāvūs Şāhı görüp (14) ḥāl ü ḫāṭırın ṣorup alup taḫt kenārına aldı. Gördi kim oġlunuñ tāc başında (15) ve ḫilʿat-ı fāḫir arḳasında. Bilesince ne ḳadar dutsaḳ varısa bile geldiler hep. Anları daḫı (16) ḫilʿatlemişler. Keyḳubādu Şāh ileyinde gelüp yüz yire ḳoyup duʿālar itdiler. Buġur Keyḳubād Şāh bunları bu vechile (17) görücek dönüp oġlı Keykāvūsa eyitdi: "İy benüm ciger-gūşem ne ḥāl oldı kim ol ḳan (18) içiçi bī-günāh yire ḫūn ṣaçıcı melekü'l-mevtüñ elinden ḫalāṣ olduñ, baña geldüñ?" didi. (19) Kāvūs daḫı duʿā ḳılup didi kim: "İy şāh-ı cihān ve iy sultān-ı Īrān ve Tūrān ol Siyāh kim var (20) durur. Cihān içinde miṣli yok server durur. Beni zindāndan çıḳartdı, ḫilʿat geyürüp ṭonatdı. (21) Yidürdi ve içürdi ve ṭoyurdı. Daḫı ʿizzetile ve ḥürmetile ne ḳadar ṭutsaḳlar varısa benümile ḫilʿatleyüp **[36a]** (1) saña gönderdi. Aġız ḫaberi didi kim var Keyḳubād Şāha benden selām it kim eger ʿömürden zemān ve ḳan içici (2) ḳılıcımdan emān isterse Süleymānıla dostlıḳ ḳılup ḳalʿasınuñ üzerinden gitsün. Ve ger ni yoḳ (3) diyüp sözüm ṭutmazısa, ḳalʿa-yı Süleymān üzerinden göçüp gitmezse yarın kim cihāna nūr virici (3) gün kim ṭoġa, Ḳāf ḳullesinden dördünci burca çıḳup kim aġa, subḥ-dem olup Felestīn mescidinde (5) Süleymān mü'ezzini kim menāreye çıḳup bekleye. Seḥer ḳuşları daḫı kebūter bigi dillerince Ḥaḳ teʿālāya ẕikr (6) idüp kim ötüp iñleye ve pāsubānlar ḳalʿa üzerinde kūs-u ḫarbī kim çalalar ve subḥ namāzın Benī İsrā'il (7) ḳavmi kim ḳılalar. Namāzdan ve niyāzdan fāriġ olup bu burcdan

[1] Ḳārūn gördi İ: - T
[2] ḫīle İ: - T

ḳażā vü ḳader bigi ṭursam gerekdür. (8) Üç siñirlü ḳatı yayumı diz çöküp ḳursam gerek. Ve otuz altı pāre ceng āletini üzerümde geysem gerekdür. (9) Ve ḳan içici ḳılucumı ḳuşanup seksen oḳum kīş aġzında şaysam gerekdür. Ve Merrīḫ-veş ḫancerüm (10) bilüme şoḳunam tuvulġam üzerine sīmurġ yilegi yüñini ṭaḳınam. Ve bād-pāy ve āhenīn nāḫun yil yürüyüşlü (11) raḫşuma binsem gerekdür. Üç biñ ve üç yüz batman gürzüm elüme alsam gerek. Daḫı ʿAcem leşkerine depinsem (12) gerekdür. Yidi başlu evren bigi ḳalʿa ḳapusından çıḳsam gerekdür. Cihānı ḳılıcum oduna yaḳsam (13) gerekdür.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ger belürsüz kişiyem şeklüm siyāh
Līk virdi ḳuvvet ü heybet İlāh

(14) Yidi başlu evren olur işbu tīġ
Cānlar alup ḳan şaçar eyle ki mīg

Gürz urursam çarḫ-ı ṭūlābı bozam
(15) Ökçe ḳaḳsam balıġuñ baġrın üzem

Cengüme ḫayrān durur Merrīḫ çarḫ
Düşmenüñ nūş[1] iderem tīġıla telḫ

(16) Biñ ola Cimşīd Kāvūs u Ḳubād
Ṭaġıdam leşkerlerin çün tünd-bād

Şāh Süleymān dostumusız siz yaġı
(17) Gözüñüz oyup yaḳam şemʿa yaġı

Böyle diyüp itdi daʿvī pehlevān
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya cāvidān

[1] nūş İ: nūşın T

3.1.1.3.5. (18) Der-Beyān-ı Temṣīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī ve Der-Ḳāvā'id-i ʿAḳıl Güyed

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Diñle senden bir meṣel diñleriseñ
(19) Söz ḥaḳīḳat içre ne diñleriseñ

Saña senden naḳl ideyim bir miṣāl
Diñleyüp taḥsīn ide ṣāḥib-kemāl

(20) Ol ʿArab milki durur işbu cesed
Ol Felesṭīn göñlüñ olur bī-ḥased

Nefs-i emmāre durur ser-keş Ḳubād
(21) Pehlevānlar tābiʿ-i ehl-i fesād

Buġż u şehvet kibriledür buḫl u kīn
Cümle şeyṭān fiʿline durur yaḳın

[36b] (1) Sām olur aḳluñ senüñ añla meṣel
Ḳalʿanuñ dizdārı cānuñ bī-ʿilel

ʿAḳluñuñ pendin ṭutarsañ iy hümām
(2) Nefs-i ser-keş olısardur saña rām

Göñlüñe bulmaya yol dīv-i racīm
Mesken olmaz cānuña nār-ı caḥīm

(3) Ḳurb-ı Ḥaḳḳı isteriseñ ehl-i dīl
Sāḳıṭ eyle gözlerüñden āb u gil

Māsivādan fāriġ ol ki bu zemān
(4) Bulasın Ḥaḳ varlıġın sen de hemān

Ḥaḳ teʿālā virdi saña ʿaḳl u cān
ʿİlm ü ḥikmet dīn ü īmān bī-gümān

(5) Bir güher virdi saña kim adı rūḥ
ʿAḳlı maḥrem ḳıl bulasın tā fütūḥ

ʿAḳl u cānuñ birle istesen Ḥaḳı
(6) Bāṭıl işden farḳ idesin tā ḥaḳı

Benligüñden itmeyince sen güẕer
Bu fenādan itmeyince sen sefer

(7) İremezsin ol Ḥaḳuñ dergāhına
Bilimezsin ol Ḥaḳuñ dergāhına

Var teʿalluḳdan kesil k'iy kāmiyāb
(8) Defʿ olup senden gide zulmet ḥicāb

Göresin her ẕerreden envār-ı Ḥaḳ
Gide bāṭıl oluna iẓhār-ı Ḥaḳ

3.1.1.3.6. (9) Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḥaḳḳa minnet ṣad-hezārān bī-şümār
K'ol melikdür Ḫālıḳ-ı leyl ü nehār

(10) Bir avuç ṭopraġıken virdi ʿaḳ[ı]l
Cān u dilden söyledük neṣr ü şiʿār

Çün ʿināyet itdi bize ẕü'l-celāl
(11) Şiʿrüm oldı laʿl ü dürr-ü āb-dār

Bu Süleymān-nāmesin teʾlīf idüp
Baḥr-i dilden itmişemdür dür niṣār

(12) Der-i büzürg buncılayın şeb-çırāḳ
ʿĀlem içre görmemişdür şehriyār

Şehriyāruñ devletinde çoḳ şükür
(13) Taṣnīf itdüm bu kitābı kāmukār

Bu kitābıla cihānda ism-i şāh
Ḳaldı men Firdevsiden uş yādigār

(14) ʿĀrif ol ki ḳoya ʿālemde nişān
Ol nişānla[1] ana ḫalḳ-ı rūzigār

Ādemī ḳalmaz velī ḳalur adı
(15) Cismi çürür ismi ḳalur pāyidār

Aḥmedī ölmedi Şeyḫī diridür
Zīre vardur sözlerine iʿtibār

(16) Var ümīẕ Firdevsī daḫı ölmeye
Kim sözine müstemiʿ aġyār u yār

Fātiḥayla kim añar Firdevsiyi
(17) Cennet-i Firdevsi virsün Kird-gār

İy baña viren feṣāḥat Kird-gār
Ṣuyı incü odı ḳılan lāle-zār

(18) Peşşeye Nemrūdı maġlūb eyleyen
Bir ʿaṣāya yutduran evren u mār

Aḥmed ü Ḳāsım Muḥammed ḥaḳḳıçün
(19) Daḫı dört aṣḥābıçün ki oldı çār

Bekr-i Ṣıddıḳ u ʿÖmer ʿOs̱mānıçün
Ḥaydericün oldı ṣāḥib-ẕü'l-fiḳār

(20) Cürmini Firdevsinüñ eyle maʿāf
Cennet-i firdevsi vir görmeye nār

Ṭutalum ḳan eyledi Firdevsī ger
(21) Ḳanı yā luṭfuñ senüñ Perverd-gār

---

[1] nişānla: nişānıla İ, T

Çün didüñ *lā-taḳnaṭū min raḥmetī*[1]
Raḥmetüñden var ümīẕüm bār-vār

[37a] **(1)** Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ yār-ı cān
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya bī-ḳarār

3.1.1.4. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Ṭoḳuzuncı Meclisinüñ Ẕikrinde durur

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(2) Dil lebüñ yāḳūtiken lāʿl-i Bedaḫşān istemez
Gül yañaġuñ tāzeken lāle-i Nuʿmān istemez

(3) Ḫaddünüñ devrinde kūyın içre nālan olduġum
Mevsüm-i gül gelse kim[2] bülbül-i elḥān istemez

Vaṣluña[3] ḥūr-i perī-çehre bulursa dil vuṣūl
(4) Cennet adın añmayup mülk-i Süleymān istemez

Saña bu revnaḳ yiter yüzüñ görüp şems-i felek
Kendüzinden özge gündüz derde derdbān istemez

(5) Māh yüzüñe ḳarşu çeşmüm çeşmesin gören ḫıred
Meh Ṣüreyyāya muḳābil olsa[4] cānān istemez

Ẕülf ü ruḫsāruñ lebüñ Firdevsī seyrān ideli[5]
(6) Mihr ü māh u nūr u ẓulmet āb-ı ḥayvān istemez

Diñle imdi Şeh Süleymān ḳıṣṣasın söyleyelüm
Kim sözüm gūş eyleyenler özge destān istemez

(7) İy Süleymān-ṣāni şāh Firdevsi mürā ḳıl naẓar
Mürdan özge kim Süleymān hīç süḫandān istemez

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 39: 53): "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin."
[2]

[1] Vaṣluña: Vaṣluña iy İ, T
[2] olsa: olduġını İ, T
[3] ideli İ: istemez T

Ġāfil olma bu Süleymān-nāmesini eyle gūş
(8) Kimdür ol ki ḳıṣṣa-ı şāh-ı Süleymān istemez

Şāh Süleymān gördügin İskender aṣlā görmedi
Bes kim ola kim ʿacāyib sözi iy cān istemez

(9) Vir ṣalāvat gūş idüp şāh-ı Süleymān ḳıṣṣasın
Kimdür ol ki ol resūli dīl ü cāndan istemez

3.1.1.4.1. Dāsitān-ı Yevmü'l-Arż Murġān Be-Dīvān-ı Süleymānı'n-Nebī ʿAleyhi's-Selām

(10) Loḳmān ibn-i ʿĀd ol ḥakīm-i ḥāẕıḳ u ustād ḳavlince nāḳilān-ı aṣḥāb ve (11) ʿāḳılān-ı aḥbāb ve ḫonende-gān-ı kitāb ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naḳlince muḥaddiṣān-ı aḫyār ve mü'ellifān-ı eşʿār (12) ol vechile ṣaḥīḥ ḥikāyet ve melīḥ rivāyet ḳılup eydürler kim, Sām-süvār ol zemān kendüyi bildürmeyüp (13) Keyḳubādla ceng itmekde āmmā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** Süleymānı'n-nebī Ḥażretine (14) geldi ʿaleyhi's-selām. Nite? Ol zemān kim Ḥażret-i Süleymān bin Dāvūd a.s. ḳuşlar dīvānın ḳurup yevmü'l-ʿarż (15) gününde eṭyār ulusı ʿuḳḳābıla kelimāt iderdi. Yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup (16) didi kim: "Yā ʿuḳḳāb, bu üç faẓīlet kim sende var durur ve daḫı hem cemīʿ ḳuşlaruñ ser-firāzı ve mübārizi (17) sin. Pes imdi baña ḫaber virgil. Şikāruñuz ne vechile durur ve ḫaṣṣañuz daḫı nedür?" didi. Süleymān böyle (18) diyicek ʿuḳḳāb **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, ʿuḳḳāb çünkim evvel şikāra çıḳsa yavru (19) cağıken kiçirek ḳuşcuġazlardan avlar. Andan ṣoñra daḫı miyānesin avlar. Ve andan ṣoñra büyügin avlar. Ve hem (20) ġāyet de cür'etlü olur. Ve mīzācı yābisdür ve ḳanadları daḫı ḫafīf olur, anuñiçün tīz uçar. Vaḳt olur kim (21) bir ʿuḳḳāb ʿıraḳda ṣubḥ-dem şikārun alur, yir. Daḫı giceye dek gelüp Yemende yine şikārın alur. Ve eger kim **[37b]** (1) buġazında nesne çıḳsa yā aġrısa ṭavşan urup baġrını yir ve yā ḫod dilkü baġrını yir. Ḫoş olur ve yılan (2) daḫı yirüz. Ammā kim başın yimezüz. Ve daḫı baʿżı ḳuşlar var durur kim yüregin yimezüz." Süleymān Ḥażreti didi kim: (3) "Ne cihetden yılanuñ başını yimezsiz?" Didi kim: "Yā Süleymān, cemīʿ fesād yılanuñ başındadur, żararı andan (4) gelür. Anuñiçün yimezüz. Ve bir daḫı bu kim baʿżı ḳuşlaruñ yüregi daḫı ancılayın mużır durur."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(5) Bilür añlar her ḥakīm ehl-i hüner
Kim olur efʿī başında çoḳ zeh[i]r

Yā Süleymān itme şefḳat efʿiye
(6) K'itmedi ılan çü insāna mih[i]r

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ve daḫı yā Süleymān, ʿuḳḳābuñ ḫāṣṣası **(7)** budur kim yilegin oda dütüzseler uşacuḳ cān-āverler ʿaḳreb bigi ve yılan bigi ṭaġıla, gide ve daḫı tersi **(8)** ḫarıla mülemmaʿ ḳılup ve yā sirkeyile bezemeye içürseler üç kerre nāfiʿ ola. Ve ḳafasını ʿavret götürse ḥamlini tīz vażʿ **(9)** ide. Ve daḫı āb-ı turbıla mülemmaʿ ḳılup etin bişirüp yiseler, ẕātü'l-cenbe nāfiʿ durur." diyüp ʿuḳḳāb kendüzin **(10)** medḥ iderken şāhīn daḫı ṭurduġı yirden Süleymāna duʿā ḳıldı, didi kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(11) İy hümāyūn-manẓar u sulṭān-ı ʿālem şehriyār
Tā ḳıyāmet devletile ḫānum olġıl pāyidār

Her ne şeh kim olmaya emrüñe çāker bu zemān
(12) Efserin efsār ḳılġıl çeşmine dünyāyı ṭar

3.1.1.4.2. Ḳıṣṣā-i Şāhīn

Ḥakīm ḳavlince şāhīn bu vechile **(13)** duʿā ḳılıcaḳ Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām ḥükm eyledi. İlerü gele, ʿUḳābıla muḳābil ola, daʿvālarını diñleye ve aḥvāl**(14)** lerini añlaya. Andan şāhīn daḫı ḳanad açup uçup dergeh-i Süleymāna gelüp geçüp yire indi. Taḫt-ı Süleymān pāyine **(15)** yaḳın yirde daḫı saġ ḳanadın ḳaldurup yilken miṣāl ve ṣol ḳanadın yire sürüp taḫt pāyin öpüp **(16)** Süleymān naẓarında bir ṭaş aġzıla ḳodı kim aña seng-i Cemset dirler. Andan ḳıçın ḳıçın dönüp[1] yirine geldi. **(17)** Buġur Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām naẓar ḳılup gördi kim şāhīn ḳuşı daḫı bir elmās-reng ḥacer getürdi kim **(18)** hīç gözler görmiş degül. Gün şuʿlesine ḳarşu ṭutucaḳ ḳızıllıġıla aḳlıḳ arasında görünür. Ammā kim bulutlu hevāda **(19)** ṭutsañ elmās renginde görünür. Süleymān Ḥażreti anı eyle görücek taʿaccüb eyledi. Bir

[1] dönüp İ: - T

zemān teferrüc idüp (20) daḫı dönüp şāhine naẓar ḳılup andan **su**ʾ**āl** ḳılup didi kim: "Yā şāhīn, bu getürdügüñ ḥacer ne ḥacer (21) dür ve ḫāṣıyyeti nedür ve ḳanda elüñe girdi?" didi. Şāhīn ḳuşı eydür: "Yā nebiyya'llāh, bu ṭaşa Cemset dirler. Bir cevher durur kim **[38a]** (1) rengi ḳızıllıġla aḳlıḳ arasındadur ve anuñ ḫāṣṣası oldur kim eger andan bir ḳadeḥ düzseler ve ol (2) ḳadeḥden ḫamr içen kişi esrimeye ve mest olmaya ve eger kim pārelerin daḫı ḳadeḥe ḳoysalar yine ol ḳadeḥde (3) ḫamr nūş iden mest olmaya ve ol ṭaşı başı altında ḳosalar daḫı uyusalar eyü düşler göreler. Ve her kim ki (4) bu cevherden yüzük ḳaşın düzüp götürse, her ḳanda kim varsa muẓaffer ola. Ammā kim ḥükemā-yı muḳaddimīn (5) eydürler kim ancılayın ṭılsımātı māhitāb Merrīḫe nāẓırken şenbih güninde düzeler, yazalar. Tā kim rāst gele. Ve bir (6) daḫı ḫātem kelbden ḫaẓer ḳılmaya. Ve eger ṣāḥib-ḫātem kelbden ḫaẓer ḳılsa eger dirisinden ve ölüsinden ṭılsımāt[1] (7) ḫavāşı maḥv ola.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bu durur şāhīn cinsüñ ḫāṣṣası iy nāmever
Özgesin Allāh bilür yoḳdur gümān eyle naẓar

(8) Böyle diyüp murġ-ı şehbāz oldı sākin ol zemān
Vir ṣalāvat ʿāḳılısañ Muṣṭafāya pür-hüner

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (9) şāhīn eyle diyicek taḥsīn ḳılup buġur yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **su**ʾ**āl** ḳılup didi kim: (10) "Yā bāz, senüñ maḳāmuñ ḳanda durur ve ne yirde olursın?" didi. Şāhīn daḫı **cevāb** virüp (11) didi kim: "Yā Süleymān, benüm maḳāmum Maġrib deryāsınuñ menbaʿı kim aña Nabṭış dirler. Ol baḥr-i siyāhuñ çıḳduġı (12) yirden ışra Balçıḳ deryāsı var durur. Anda bir ʿaẓīm ṭaġ var durur zulumāt cānibine yaḳın, anda oluruz. Yüce (13) ṭaġlar üzerinde yuva yaparuz. Şikārumuz alup Ḫālıḳa şükrin dirüz kim rezzāḳ-ı ʿālem durur." didi. Süleymān (14) Ḥażreti ʿaleyhi's-selām didi kim: "Ol memleketde maḫlūḳ var mıdur yoḳsa şöyle ısuzlıḳ beyābān mıdur?" diyicek (15) bāz daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, ol vilāyete arż-ı Rūs dirler. Muʿaẓẓam vilāyetdür. Ammā kim (16) bir şehirden bir şehre çoḳ menzildür. Ve ʿimāret degül durur. Ve bunuñ ḫalḳı daḫı kimesneye muṭīʿ degül durur. (17) Ve ortalarında şerīʿat yoḳ durur. Ve ḥelāl ü

[1] ṭılısımāt T: ṭalsımāt İ

ḥarām bilmezler. Ve ol iḳlīmde altun ḳānı var durur. Ve daḫı (18) ġarīb ādem içlerinde olumaz. Ve eger aralarına ġarīb ādem girse anı öldürmeyince ḳomazlar. Ve hem ol iḳlīm ṭaġlar (19) içinde durur. Ve ulu ırmaḳlar aralarında çoḳ durur. Ve çeşmeler ve bıñarlar ol ṭaġlardan ḳopup iner. Ve bu (20) ırmaḳlaruñ ve bıñarlaruñ ayaḳları deryā-yı Muẕlime yitüşür. Ve bir ṭarafı Ṣaḳaliyye ve İflāḳ vilāyetine irişür. (21) Ve cenūbında deşt iḳlīmi durur. Ve şarḳında bu Ḳabḥ ṭaġı durur. Bunlardan ışara ayruḳ hīç ʿimāret yok durur. **[38b]** (1) Ve daḫı yā Süleymān, bu ilüñ ġarbında baḥr-i Muẕlimden yañasında bir ada var durur. Aña Dāryūsa dirler. Ol aṭada (2) daḫı varup yuvalar yaparuz. Anda da ġāyet ʿaẕīm ulu aġaç var durur kim ucları evc-i felege çıḳup durur. (3) Ve özdeki daḫı be-ġāyet yoġun durur. Ol adaya bu ẕikr olunan ḳavmden geçerler. Varup ol aġaçlara od (4) urup yaḳarlar. Zīrā kim güneşüñ nūrı vilāyetlerine iñen irişmez, ol aġaclar ḥā'il olur. Ol (5) cihetden ḳaṣdıla geçüp ol aġaçlara od urup yaḳarlar. Ve daḫı yā Süleymān ol ḫalḳuñ boyunları (6) yoḳ durur, başları gevdelerine bitüp durur. Ve hem ol ḳavmüñ mekānları daḫı aġaclar içinde olur. Ol (7) ʿaẕīm aġacları delüp içinde yuvalar idinmişlerdür. Yimekleri pelīddür ve daḫı bu Rūsuñ şemālinde (8) Ḳarīne ṭaġlarıdur. Ol ırmaḳlar gelüp bu ṭaġdan Rūs vilāyetinden geçüp baḥr-i Ḥūra dökülür. (9) Ve bu Rūs ḫalḳı daḫı üç ḳısmdur. Bir ḳısmına Kerketān dirler, şehr-i Edīnedür. Ve bir ḳısmına Ṭalā dirler, (10) şehr yine Edīnedür. Ve bir ḳısmına Erinī dirler, şehr-i Edīnedür. Bizüm idrākümüz yitdügi bu ḳadar durur. (11) Bāḳīsini bilmezüz diyüp şāhīn Süleymān naẕarında ḫāmūş oldı.

NAẔM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(12) Böyle diyüp itdi alḳış şehriyāra şāhbāz
Oldı sākin sözin idüp özi ġāyet daḫı az

Söz gerek kim ola emlaḥ olmaya ġāyet ṭavīl
(13) Tā ki sāmiʿ ide taḥsīn anlayıcaḳ ser-firāz

NEŞR Ḥakīm ḳavlince şāhbāz böyle diyicek yine Süleymān Ḥażreti (14) ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā şāhbāz, şāhbāzuñ ṭabīʿatı nicedür?" didi. (15) Şehbāz daḫı **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, şāhinüñ ġāyet eyüsi oldur kim boynı (16) uzun ola ve gögsi yaṣṣı ola ve omuzları birbirinden ırag ola. Ḳanadları ucın ḳuyruġı ucıla (17) bir arada ṭuta. Uyluġı uzun ve ṭolu ola. Ve bilekleri daḫı ḳışa ve yoġun ola. Ve daḫı yā Süleymān, (18) şāhinüñ eti ve süñügi ġāyet berkdür ve daḫı hem yuḳarudan

aşaġa ḳuvvetile tīz iner. Zīrā bāzūları (19) yaṣṣıdur. Ve hem kendüzi ṣaḳdur ve aġır olur. Ve gāh olur ki kendüyi yire urur yiñemez, helāk ider ve (20) ġāyet eyüsi oldur kim başı büyük ola ve gözleri daḫı büyük ola ve gögsi giñ ola. Ve bāzūsı ṭolu (21) ola ve bili yaṣṣı ola. Ve uyluġı yoġun ola. Ve incügi ḳışa ola ve ḳanadları az ola ve ḳuyruġı ince ola. **[39a]** (1) Ḳanadları ḳuyruġından geçmeye. Ve ḳuyruḳ eti ḳanadından ziyāde olmaya. Ve bir ḥabbe artuḳ yise (2) helāk olur. Ve aç olsa yine helāk, uyuz dutar. Ammā kim yā Süleymān ādemī-zādıla üns ṭutaruz (3) ve vefā-dār oluruz. Eylügi bilürüz ve bahādur oluruz. Üç kendümüz ḳadar ḳuşları şikār ḳıluruz. (4) Ve ammā kim mütekebbirüz velākin bir kişi bizi ṭutup avda perverde ḳılsa anā ġāyet müşfiḳuz. (5) Enīs olup aña muḥabbet iderüz. İşāretin fehmile bilürüz. Neye kim şikār remzin ḳılsa ṣayd (6) ḳıluruz. Aʿżāmuzuñ arasında siñir çoḳdur. Ve ṣuyı severüz. Tābistānda yaʿnī kim ıssılarda[1] ṣuya (7) ṣabr ḳılamazuz. Ve ammā kim yā Süleymān bizüm cinsümüze be-ġāyet düşmān durur. Bu ʿuḳābdan evvel benüm (8) dādumı alıvirgil. Andan ṣoñra ümīẕ-vāram ki bākī şāhbāzlaruñ daḫı ʿuḳḳāblardan ḥaḳlarını (9) alıviresin."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
İy emīr-i şāh-ı ʿādil kāmiyāb
Ḳıl siyāset ẓulm itmeye ʿuḳāb

(10) Yoḳsa şāhīn incidüp ider helāk
Menʿ ḳıl kim itmeye bāza ʿıḳāb

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (11) şehbāz ʿuḳḳābdan bu vechile şikāyet idincek Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām dönüp ʿuḳḳābuñ (12) yüzüne baḳup didi kim: "Yā ʿuḳḳāb, bu şāhīn senden gile ider. Bunuñıla gelüp söyleş, görelüm (13) şikāyeti nedür?" didi. ʿUḳḳāb daḫı didi kim: "Yā Resula'llāh, bu bāz cinsi bir ṭā'ifedür kim üç vechile (14) cemīʿ murġān içre maġlūb durur. Ḳuşlar bunı sevmezler. Maḥcūbdur evvel bu kim cemīʿ ḳuşlaruñ (15) irkegi dişisine ġālib durur. Bunlaruñ dişisi irkegine ġālib durur. Ve cümlesinüñ irkegi (16) eyü durur, bu şāhīn cinsinüñ dişisi eyüdür. Bir cinsüñ dişisi irkeginden hezār mertebe eyü (17) ola ve avlayanuñ irkegi ʿavretinden ālūde durur. ʿAvretinden ālūdenüñ sözi degme kez pādişāh(18) lar naẓarında daḫı ʿayb ola."

[1] ıssılarda İ: asılarda T

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Her kimüñ kim mesnedi ḫātūn ola
(19) Nefsine ʿāciz zebūn meftūn ola

Er kim itmez iʿtibārı dişiye
Merd-i merdān içre Eflāṭūn ola

(20) NEŞR Ve daḫı yā Süleymān, şehbāzuñ bir ḥāli daḫı bu kim mütekebbirdür. ʿAmūd-miṣāl özin göricidür. **(21)** Ẓulm idüp maẓlūm ḳuşcuġazlaruñ vucūdına minḳār urucıdur. Ẓulm efġānın göklere irgüricidür. **[39b]** **(1)** Görmez misin kim pādişāhlar ṭutup elleri üzerine götürürler. ʿĀlī merātibe yitürürler. Göresin kim **(2)** ekşerin bir gün bir ḳuş ardına dönüp ol ḳadīm nān u nemek ḥaḳḳını bilmeyüp yile varup yile virür.

(3) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gözeden nefsi hevāsın her zemān
Bilmeye nān u nemek ḥaḳḳın hemān

(4) Yırtıcılar içre şāhīn miṣli hīç
Yoḳ durur ʿucb ehli ẓālim bī-gümān

Pādişāhlar aña ʿizzet idicek
(5) Ol ḫilāfın işleyüp ḳaçar inan

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ve daḫı yā Süleymān üçünci bu kim **(6)** şehbāz aṣlınuñ dişisi daḫı mestūre olmaz. Nite? Eger kim şehbāzuñ dişisi irkek ṭavşancıla ḳarılursa **(7)** yumurdasından balaban çıḳar. Ve eger kim balaban ile ḳarılursa dişisinüñ yumurdasından delüce **(8)** ṭoġan çıḳar. Ve eger kim delüce ṭoġana ḳarılursa devlüngeç-miṣāl bir ḳuş daḫı çıḳar. Pes bir cinsüñ **(9)** kim dişisi pāk-dāmen olmaya, irkegi anı ḥıfẓ ḳılmaya, pādişāhlar ḳatında daḫı merātib bulmaya. Gel imdi **(10)** bizüm ʿuḳḳāb cinsini gör kim dişisi irkeginden ġayrıya muṭīʿ olmaz.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(11) Zī-hüner kim virdi ʿuḳḳāba Huḍā
Dişisi nā-maḥreme virmez rıżā

İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u mār u mūr
(12) Pāk olan olur ʿazīz iy pādişā

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ʿuḳḳāb şāhīn ḥaḳḳında bu vechile cevāb **(13)** ḳılıcaḳ şāhīn daḫı dönüp ʿuḳḳāba ʿitāb-ı şedīd ḳılup didi kim **der-ḫaber ʿāmede est** ki *inṭaḳa yā* **(14)** *raḥime inneke min ṭayrı'llāhu* yaʿnī söyleme iy ḳartal ki sen şol cins ḳuşlardansın kim senüñ ḥaḳḳuñda **(15)** dimişlerdür kim rāyisān aḥmaḳdur, tā ḥattā kim bir kāmil bir kişiye ṭaʿn itse eydür kim: "d*er-ḫaber aḥmaḳ min raḥme* **(16)** yaʿnī aḥmaḳ durur ʿuḳḳāb dirler. Eyle olsa ʿāḳil begler ḥużūrında aḥmaḳ ne kim dirse muṭlaḳ ʿabeş **(17)** söyler. Ben ol şehbāzam ki cemīʿmurġānuñ şikārın elinden almazam. Ve kimesne artuġın yimezem. **(18)** Ve sencileyin ölü gevdesini ögmezem. Ve murdār leşlerüñ varup yolunı öñmezem.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(19) Senden özge olmaya ḫūn[1]-ḫᵛār hīç
Ölü etin yiyici murdār hīç

Cümle ḳuşlar içre maʿlūm oldı kim
(20) Mürde-ḫᵛār ʿuḳḳāb olur yoḳ ʿār hīç

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ʿuḳḳābıla şāhīn bu vechile münazāʿa kim ḳılışdılar. **(21)** Āḫirü'l-emr şehbāza Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā şehbāz, şimdi senüñ **[40a]** **(1)** maḳṣūduñ nedür? Söyle, görelüm." diyicek şehbāz **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, ʿuḳḳāb **(2)** cinsine yaʿnī kim ṭavşancıla yasaḳ ḳıl kim ṭoġan cinsinüñ gelüp elinden şikārın almasun ve kendüzüni **(3)** helāk itmesün." didi. Süleymān Ḥażreti daḫı didi kim: "Yā ʿuḳḳāb, sen ne dirsin?" diyicek ʿuḳḳāb daḫı cevāb **(4)** virüp didi kim: "Yā Süleymān, meşeldür balıḳ balıġı ve balıḳcır ikisini bile. Bu ẓālim varup nā-ḥaḳ bir żaʿīf **(5)** ḳuşcuġazı varup şikār ider. Biz daḫı varup şikār iderüz. Ol

[1] Ḫūn- T: ḫᵛān- İ

ẓulm itdügi meẓālimi bundan (6) aluruz, şikār ḳıluruz.” Süleymān didi kim: “Yā şehbāz, sen ne dirsin? Bu nesne ezelden arañuzda varımış. (7) Ben anı defʿ idemezem.” didi. Şāhīn didi kim: “Yā Süleymān, imdi ḳuşlaruñ reʾīsligini baña virgil kim (8) bundan yüce uçaram ve bundan şikār-bāzam.” didi. Süleymān didi kim: “İkiñüz daḫı felek yüzüne uçuñuz. (9) Felekde küre-i nesīmde bir bölük ḳuşlar vardur. Ol ḳuşlardan baña ḳanḳıñuz şikār getürüp (10) kim öldürmeye, anı ḳuşlaruñ yırtıcılarına reʾīs dikeyim.” didi. ʿUḳḳāb daḫı ve şehbāz dahı rāżı olup (11) uçup gitdiler, felege ʿazm itdiler.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Uçuşuban ikisi de gitdiler
(12) Evc-i çarḫa ʿazmi bunlar itdiler

Vir ṣalāvat cān u dilden Aḥmede
Tā diyem ki dünyede pes nʾitdiler

3.1.1.4.3. (13) Dasitān-ı Ḳuḳnūs ve Ser-Güẕeşt-i Ūst

Ḥakīm ḳavlince Süleymān naẓarından (14) çünkim ʿuḳḳābıla şāhbāz uçup felege kim gitdiler. Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi’s-selām ḳuḳnūsa dönüp (15) didi kim: “Yā ḳuḳnūs, senüñ ṣoḥbetüñde ṣafā sürüp diñleyüṭururken ʿuḳḳābıla şehbāz ortaya girüp (16) sıḳlet virdiler. Bi’llāhi’l-ʿaẕīm luṭfuñuzdan yine ser-güẕeştüñi beyān eylegil, diñleyelüm. Āb-ı ḥayātı (17) nice içdüñ, añlayalum.” didi. Ḳuḳnūs ḳuşı daḫı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, ben tā kim ol (18) ḳavmi gördüm. Birḳaç gün ol nāḥiyede ṭurdum. Şikār ḳıldum, diñlendüm. Andan uçup ẓulümāt içre girdüm. (19) Yidi gün temām ẓulümāt üzre yürüdüm. Bir ʿāleme daḫı gelüp irdüm ki ẓulümāt içinde şavḳ virür. Güneş yire (20) düşmiş bigi bu yirden göge bir ṣu şavḳı göründi. Şād olup gelüp ol ʿāleme yitdüm. Gördüm ki bir aġ ṭaşdan (21) çıḳup aḳar kim ol ṭaş aġ billūra beñzer. Ol ṭaşuñ dibinden bir aġac bitmiş. Vażʿı hemān servi aġacına beñzer. **[40b]** (1) Ammā kim zeberced-miṣāl rengi berḳ urup ṣuʿle virür ve anuñ dibinden bir ṣu çıḳup revān olup (2) aḳar. Anuñ gibi ṣāfīdür kim ẓulümāt içre gökler içindeki yıldızlar anuñ içinde görünür. Bildüm ki (3) āb-ı ḥayāt durur. Defʿi hevā-yı fenādan ḳanad büküp indüm. Ol ṣunuñ kenārına indüm, ḳondum. Ol (4) balıḳlardan kim götürüp ṭururdum. Ol ḳuru ḳuru balıġuñ birini bu bıñaruñ içine ṣalıvirdüm. Çünkim ol (5) ḳuru balıġı kim ṣunuñ içine ṣalıvirincek defʿi cānlandı, yüzmege başladı. Ḥaḳḳa secde-i şükr ḳılup (6) ol ṣudan içdüm. Ġusl ḳılup içine daḫı girdüm.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Pes yaḳīn bildüm odur ʿayne'l-ḥayāt
(7) Nūş iden bundan bulur mevtden necāt

Ḥaḳḳa minnet içdümise ol ṣuyı
Görmemişem ʿömrüm içre hīç memāt

(8) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ve daḫı yā Süleymān çünkim āb-ı ḥayāt ṣuyın içdüm. Birḳaç gün anda (9) ṭurdum. Daḫı bir gün oradan ḳanad açdum. Yine hevāya geçdüm, gitdüm. Yidi gün uçup bir ʿāleme daḫı irdüm. (10) Gördüm ki ol ʿālemde bir dürlü ḳavm var, çoḳlıḳ. Nite? Başları ḳaplan-ṣıfʿat ḳadd ü ḳāmetleri menāre-veş (11) ve gözleri şems ṭoḳunmış cama benzer. Aġızları maġaraya ve dişleri ḫacere benzer. Avritlerinden taşra çıḳmış (12) ve alınlarında birer siyāh boynuzları var. Ḥarbe bigi gögüsleri, ḳaplanlayın ḳarınları, fīl ḳarnı bigi ulu ve (13) arḳaları balıḳ arḳası bigi ve ayaḳları deve ayaḳları bigi yaṣṣı ve ḳolları arslan ve ḳaplan bigi pençelü (14) ve pençesinüñ daḫı ḳaynaġı ḫancerden tīz ve ḳuyruġı arslan ḳuyruġı gibi uzun, ucı yılan aġzına benzer. (15) Ḳorḳunç-şekl birbirile ḥarb u cidāl iderler, ṣavaşup çekişürler. Yā Süleymān, anları görüp taʿaccüb (16) idüp bir zemān hevā üzerinden teferrüc ḳıldum. Ceng itdiler. Bir bölügi bir bölügün çerisini ṣıdılar. (17) Daḫı ele girenin odun dirüp odlar yaḳup ol ölenlerüñ bir niçesini uzun aġaçlara ṣancub (18) bişürüp yidiler. Kimini daḫı alup mekānlarına götürüp gitdiler.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(19) Bu ʿaceb maḫlūḳı çünki görmişem
Key taʿaccüb ḳılubanı ṭurmışam

Didüm ol Ḥannān Ḳādir ber-kemāl
(20) Kim neler ḫilḳat ḳılurmış māh u sāl

Ḥilḳatına yoḳ durur ḳatʿā ʿaded
*Lem yelid*dür ferd ü dānā hem eḥad

(21) Buña emṯāl anca maḫlūḳ-ı cihān
Ḥilḳat itdi ʿālem içre bī-gümān

Kün dimekden ḫilḳat ider kārgāh
[41a] (1) Anca maḫlūḳ itdi böyle ol āgāh

Lā-şerīk ü lā-naẓīr ü lā-yenām
Lā-yefūt u *lem yelid* Rabbü'l-enām

(2) Böyle diyüp secde itdüm Ḫālıḳa
Rızḳı viren ol Kerīm ü Rāzıḳa

İşbu sözi söyleyüp ḳuḳnūs özi
(3) Oldı sākin vir ṣalāvat aç gözi

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı eyle diyicek Süleymān Ḥażreti (4) ʿaleyhi's-selām taʿaccüb eyledi. Andan **suʾāl** idüp didi kim: "Yā ḳuḳnūs ḳuşı, baña bunda nice (5) geldüñ ve ol bāḳī ḳalan ḳuşları ḳanda bulduñ ve anlaruñ ḥāli neye vardı?" didi. Ḳuḳnūs daḫı (6) **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, çünkim ol ḳavmi gördüm, uçup gitdüm. Gelüp bir ʿāleme (7) daḫı yitdüm ki Maġrib deryāsınuñ ser-ḥaddiyidi kim aña Baḥrü'l-muḥīt dirler. Felek yüzünden naẓar ḳıldum, gördüm (8) ki ṭūl u ʿarẓınuñ nihāyeti yoḳ. ʿĀlemi ḳuşadup yaturdı. Göñlümden bu geçdi kim ʿacebā bu ulu ʿaẓīm deñizüñ (9) içinde buña hem-tā cān-āveri daḫı var mı ki ola, didüm. Ben bu sözdeyiken yā Süleymān, hemān anı gördüm ki gök(10) yüzünden bir ḳara bulut ḳopdı. Kūh-ı Ḳāfa beñzer, deñiz ġāyetde ızdırāb itdi. Ol bulut daḫı varup (11) deryānuñ üzerinde bir sāʿatden ṣoñra gökyüzünden maġribden yañadan bir ʿaẓīm (12) bulut daḫı geldi. Ol bulut daḫı varup deñizüñ üzerinde çekdi. Anuñ ardınca bir ḳara bulut daḫı geldi kim ol (13) ezelkinüñ ikisince olayıdı. Ol daḫı varup deryāya yitdi. Tā kim yidi buluta degin geldi, deñize (14) gitdi. Bir zemāndan ṣoñra ol bulutlar ṭaşıra geldiler. Bir nesneyi ġāyet ʿaẓīm deñizüñ içinden ṭaşıra (15) çekdiler. göge degin. Anuñ gibi ʿaẓīmidi kim başı ol buludlarıla felekdeyidi. Ḳuyruġı henüz deryā (16) içindeyidi. Çünkim ḳuyruġı daḫı deñizüñ içinden çıḳdı. Deryā kenārında bir ṭaġ varıdı. Be-ġāyet yüce (17) ḳayalu şarp ṭaġıdı. Ol ṭaġı ḳuyruġıla çarpdı. Ḳayalarından nicesini yıḳup yirini yarup ḳara şu çıḳdı. Ol (18) ʿaẓameti gördüm. Ḳanad açdum, ḳaçdum. Felek yüzinden inmedüm. Tā kim Hindūsitāna geldüm, geçdüm. Ol (19) benümile bile gelen ḳuḳnūs ḳuşlarını anda buldum. Baña didiler kim: "Ḳandayıduñ?" Ben didüm ki: "Zulümāta düşdüm. (20) Āb-ı ḥayātı bulup içdüm. Ölmemege, tā ḳıyāmete degin dermān buldum." didüm. İşidüp melūl

oldılar. Baña andan (21) şoñra iḳdām itdiler ki gel bize ḳılaġuzlıḳ eylegil. Biz daḫı varup āb-ı ḥayātı bulup içelüm, didiler. **[41b]** (1) Ben muḳayyed olmadum. Ḥaḳ teʿālā sizlere de ḳışmet eylese ol daḫı naṣīb olurdı, didüm. Bunuñ üzerine bir nice (2) rūzigār geçdi. Andan şoñra ol ḳuḳnūslar daḫı birḳaç zemāndan şoñra kendüleri helāk olup yavruları (3) düriyüp neslleri ḳaldı. Anlaruñ nesllerine ben ḥākimem, ḥükm iderem. Benüm ḳışṣam budur kim yā Süleymān, (4) ẕikr eyledüm. Kiẕbi aradan ṭarḥ idüp rāstın eyitdüm.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Gerçi çoḳdur dehr elinden ġuṣṣamuz
(5) Şād[1] ü ġuṣṣa irdi neyse ḥiṣṣemüz

Līk şāhā budur aṣl-ı ser-güẕeşt
Kim temāmet şerḥa ḳılduḳ ḳışṣamuz

(6) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı ḥikāyetini bu araya dek eydincek yine Süleymān Ḥażreti (7) ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā ḳuḳnūs, bu ḳuḳnūs ḳuşlarınuñ daḫı yavrulaması nice (8) olur?" didi. Ḥażret-i Süleymān bu vechile suʾāl idincek ḳuḳnūs ḳuşı daḫı girü **cevāb** (9) virüp didi kim: "Yā Süleymān, ḳuḳnūs ḳuşınuñ ġāyet çoḳ yaşayanınuñ[2] ʿömri biñ yıl olur. Ve ġāyet (10) az yaşayanuñ ʿömri biş yüz yıl olur. Ammā kim cemīʿ ʿömürlerinde cimāʿ itmezler. İllā kim ḥīn-i mevtde ölümi gelincek (11) ol ḳadar odun cemʿ idüp bir muḥkem yuva yapar kim ol yuvanuñ aġaçların biñ deve çekmeye. Çünkim yuvasını (12) yapar daḫı dişisile anda ʿömr sürerler. Vaḳtī kim helāke yüz ṭutsa dişisile irkegi cimāʿ iderler. Tā kim (13) cihānda tevālüdümüz ve tenāsülümüz ḳalsun diyüp cimāʿ iderler. Cimāʿı daḫı şöyledür kim ikisi birbirile burunlarını (14) sürerler. Ol ḳadar kim burunlarından od çıḳar. Daḫı ol cemʿ olan odunlaruñ üstüne düşer. (15) Odun yanar, ol ikisi odunla bile yanup kül olurlar. Andan şoñra Ḥaḳ teʿālānuñ emrile ol ḳuḳnūsuñ (16) külünüñ üzerine yaġmur yaġar. Yaġmur diñdükten şoñra bu ḳuḳnūs külünüñ arasından çoḳlıḳ[3] kurdcuġazlar (17) olur. Ḳanadları biter, ammā kim sehl müddet içinde cümlesi helāk olur. Hemān bir dişisi ve bir irkegi ḳalur. (18) Ḳanadlanurlar, uçarlar. Anlar daḫı müddetile ḳuḳnūs olurlar. Cihān milkinde

[1] Şād: Şādī İ, T
[2] yaşayanınuñ İ: yaşayanuñ T
[3] çoḳlıḳ İ: çıḳlıḳ T

uçarlar. Maġāribe ve meşārıḳa geçerler. (19) Ammā kim ʿāḳıbet ʿömürleri kim temām olmalu olsa, anlar daḫı ataları ve analarına ne üzerine helāk (20) oldılarısa anlar daḫı ol vechile helāk olurlar diyüp ḳuḳnūs ḳuşı Süleymān naẓarında edebile ḫāmūş (21) oldı.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḥāl-i ḳuḳnūs ol ki itdüm men beyān
Kimse bilmez özgesin līk müsteʿān

[42a] (1) Böyle diyüp oldı ḫāmūş anda murġ
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya cāvidān

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (2) ḳuḳnūs ḳuşı bu vechile cevāb viricek Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām be-ġāyet taʿaccüb ḳılup (3) eyitdi kim: "Yā ḳuḳnūs, ne ʿaceb ḥikāyet eyledüñ ve ʿacebden ʿaceb söz söyledüñ. Ol ḳuḳnūs(4) laruñ ikisinüñ burunlarından od çıḳıcaḳ niçün uçup ḳaçup ol oddan kendüleri (5) ḫalāṣ itmege cehd itmezler? Yoḳsa ḫalāṣ olmaġa mümkināt yoḳ mı durur kim helāk ve kül ü ḫāk olurlar?" (6) didi. Süleymān Ḥażreti böyle diyicek ḳuḳnūs eyitdi: "Yā Süleymān, ol vaḳt kim cimāʿ itmelü olsalar (7) minḳārlarından cimāʿ iderler. Nitekim ḳuzġun daḫı minḳārından cimāʿ iderler. Ol minḳārlarını biri birine (8) sürüp cimāʿ iderken od daḫı çıḳar. Ammā kim cimāʿ lezzetinden Ḥaḳḳun ḳudretile ol od çıḳup (9) vucūdlarını yaḳup kül ider. Henūz helāk oluncaya dek cimāʿ lezzetinden ṭuymazlar, helāk olurlar. Anlaruñ (10) ölümüne sebeb cimāʿ olur. Ol sebebden ʿömürlerinde cimāʿ itmezler, tā kim (11) ecelleri gelmeyince. Çünkim ecelleri yaḳın gele, göñülleri cimāʿ isterler. Ölümü unudurlar. Ġaflet ve ḥırṣ u şehvet gözlerin (12) örter, cimāʿa ḥarīṣ olurlar. Hemān ki cimāʿ iderler, helāk olurlar.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(13) İşbu naḳle yoḳ durur şāhum nizāʿ
Kim sebeb mevtinedür anuñ cimāʿ

Murġ-ı ḳuḳnūs eyle didi[1] ol zemān
(14) Key taʿaccüb eyledi şāh-ı cihān

[1] didi: didise İ, T

Didi yā Rab ḥażretüñ Ḳādir durur
ʿĀlem içre ḫilḳatüñ vāfir durur

(15) *Kün* dimekden var idensin ʿālemi
Mā' vü ṭīnden düridensin Ādemi

Dürlü maṣnūʿātı ḳılduñ sen keşīr
(16) Ḥażretüñdür lā-şerīk ü lā-naẓīr

Beyżadan ḫilḳat ḳılur ṭāvūs özüñ
Kül ucundan düridür ḳuḳnūs özüñ

(17) Böyle diyüp Şeh Süleymān şehriyār
İtdi ṭāʿat aldı ʿibret pes i yār

Kāmiliseñ sözden alup ʿibreti
(18) Vir ṣalāvat Muṣṭafāya key ḳatı

3.1.1.4.4. Ḳıṣṣa-i Şāhīn ve ʿAnḳā

Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı **(19)** bu vechile cevāb viricek Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām işidüp taʿaccüb idüp ṭururken **(20)** nā-gehān anı gördi kim ʿuḳḳābdan evvel şāhīn geldi. Hevā-yı fenādan indi. Taḫt-ı Süleymānuñ **(21)** kenārında ḳondı. Mınḳārında bir ʿacāyib ḳuş getürdi. Süleymānuñ eyyām-ı devletine duʿā ḳılup daḫı ol **[42b]** **(1)** ḳuşı getürüp taḫt pāyinde ḳodı. Süleymān ḥükm eyledi. Ol dem Loḳmān-ı Ḥakīm ol ḳuşı yirinden alup **(2)** taḫt kenārında Süleymān ileyinde ḳodı. Süleymān naẓar ḳılup gördi kim başı ḫūrūs başına beñzer ve gevdesi[1] **(3)** deve ḳuşı gevdesi bigi. Ammā kim kiçirek ve ayaḳları dört ḳaz ayaġı bigi ḳışacuḳ, ġāyet de nārīn ve nāzük. **(4)** Ammā kim biş ḳanadı varıdı. İkisi ṣaġında ve ikisi ṣolında ve birisi arḳasında. Ve bir ʿacāyibi daḫı bu kim **(5)** yüñi yoḳ ve ḳanadları yarasa ḳanadları bigi ve sıçan tüsi bigi tüsi var ve gözleri daḫı üç. Ve ikinci **(6)** ʿacāyibi daḫı bu kim ḳuyruġı yılan ḳuyruġı bigi.

[1] gevdesi İ: gövdesi T

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
İşbu sözden ʿibret alup ḳıl nigāh
(7) Ne ʿacāyib maḫlūḳ ider ol İlāh

Muḫtelif maḫlūḳı yaratdı çehān[1]
Tā bilesin Ḳādir oldur pādişāh

(8) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām ol ḳuşı bu vaṣf itdügüm ṣıfatıla **(9)** görücek dönüp şāhine didi kim: "Yā şāhbāz, rāst söyle kim bu ḳuş senüñ nirde elüñe girdi?" **(10)** diyü suʾāl eyledi. Şehbāz daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, hevāya ol ḳadar çıḳdum ki ṭāḳatüm **(11)** ṭaḳ oldı. Āḫirü'l-emr küre-i nesīme irdüm. Bu cān-āvere ṭuş geldüm. Ḳaynaġuma aldum, götürdüm. Uşda ḥażretüñe **(12)** getürdüm." didi. Süleymān bir zemān fikre varup bir zemāndan ṣoñra baş ḳaldurup dönüp Loḳmān-ı Ḥakīme **(13)** eyitdi kim: "Yā Loḳmān-ı Ḥakīm, ʿacebā bu cān-āver diri mi ki yoḳsa ölü mü ki? Hele ḥareketi yoḳ." didi. Loḳmān-ı Ḥakīm, **(14)** daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, bu cān-āver diridür. Henüz ölmemişdür." didi. Āṣaf-ı vezīr eyitdi: **(15)** "Ölüp durur." didi. Ve Nāṣen peyġamber ʿaleyhi's-selām eyitdi: "Bunuñ daḫı ḫilḳati eyle durur. Ne diri ve ne ölü gibi durur. **(16)** Meyyit-i müteḥarrik durur." didi. Maʿa'l-ḳıṣṣa, her bir kişi bir dürlü söz söyledi. Āḫir Süleymān şāhine didi kim: "Yā şehbāz, **(17)** bu cān-āver senüñile ceng eyledi mi?" Eyitdi kim: "Yoḳ eylemedi" diyüp söyleşütururken nā-gehān anı gördiler kim **(18)** felek yüzünden bir ġıjıldu ḳopdı ve ḳan ṭamladı. ʿAcebā bu ḳan neyiki? diyince gördiler kim ʿuḳḳāb daḫı geldi. **(19)** Mınḳārında bir ʿaceb cān-āver ṭutar. Götürüp yire indi, ḳondı. Daḫı ol cān-āveri Süleymānuñ naẓarına getürdi. **(20)** Taḫt pāyin öpüp duʿā ḳılup ʿarż eyledi. Süleymān naẓar ḳılup gördi. Bir ʿacāyib cān-āver kim vaṣfa ḳābil degül. **(21)** Nite? Gevdesi ṭurna ḳuşuna beñzer. Velākin ṭurnadan büyük ve başı daḫı üç ṭurna başınca ola büyüklikde. **[43a]** **(1)** Ammā kim iki ayaġı var. Ḫurūs ayaġı bigi ve başında daḫı ibigi var, ḫurūs ibigi gibi . Ve daḫı ḳuyruġı süglün **(2)** ḳuyruġına beñzer. Envaʿ ve elvān-reng müzeyyen yüñlerile ammā kim anuñ daḫı üç ḳanadı var. İkisi **(3)** yirlü yirinde ve birisi arḳasında, velākin pāre pāre olmış imiş." didi. Yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **(4)** suʾāl ḳılup didi kim: "Yā ʿuḳḳāb, bu cān-āver ḳanda elüñe girdi?" didi. ʿUḳḳāb daḫı cevāb virdi, didi kim: **(5)** "Yā Süleymān, felek

[1] çehān İ: cihān T

yüzünde buncılayın ḳuşları çoḳ gördüm. Anda bunı ḳapdum. Bu daḫı baña burnıyıla zaḫm urdı, (6) ceng eyledük. Āḫirü'l-emr vurdum, helāk eyledüm. Uşda naẕaruña getürdüm." didi. ʿUḳḳāb eyle diyicek (7) Süleymān Ḥażreti daḫı ʿaleyhi's-selām şāhīn getürdügi ḳuşı gösterdi. ʿUḳḳāb eyitdi: "Buña ḫod ben yolda (8) hevā yüzünde uġradum. Bunuñıla küre-i nesīme varmaġa ʿahd ḳılduġudı. Muḳayyed olmayup bunı şāhīn felek yüzünden (9) inerken yitişüp ḳapup alup getürüp durur." didi. ʿUḳḳāb böyle diyicek Süleymān şāhine ʿitāb eyledi. Şāhīn daḫı (10) muḳır oldı kim vāḳiʿ eyle durur kim ʿuḳḳāb didi, didi. Süleymān ʿuḳḳābı ḫoş görüp yırtıcı ḳuşlaruñ (11) re'īsligini ʿuḳḳāba virdi.

NAẔM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çünki ʿuḳḳāb eyledi rāstın beyān
(12) Şeh Süleymān itdi taḥsīn bī-gümān

Ḳuşlara itdi re'īs anı hemān
Himmet idüp Şeh Süleymān-ı cihān

(13) Kāmiliseñ sözlerüñ olsun ṣaḥīḥ
ʿÖmrüñ içre söyleme gel hīç yalan

Oñmaya keẕẕāb olan ʿālemde hīç
(14) Ḫor olan maḫlūḳ içinde bī-gümān

Ṭoġru sözi söyleyüben yā aḫī
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya cāviẕān

(15) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince ʿuḳḳābıla şāhbāz arasında uçmaḳda, felekde küre-i nesīme geçmekde kim tefāvüt (16) bulurdı. Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām re'īsligini yırtıcı ḳuşlaruñ kim ʿuḳḳāba virdi. (17) Şehbāza daḫı şaḥnalıġını virdi. Andan ṣoñra Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām ol ḳuşı kim şehbāz getürdi(18) yidi. Anuñ ḥaḳḳında Loḳmān-ı Ḥakīme suʾāl ḳıldı, didi kim: "Yā Loḳmān-ı Ḥakīm, nice ola kim bu ḳuşuñ şöyle (19) bī-hūş olduġunı nedendür, bilevüz." didi. Loḳmān-ı Ḥakīm daḫı eyitdi kim: "Yā Süleymān, Ḥaḳ teʿālā saña Süleymānlıḳ (20) rūzī ḳılup durur kim cemīʿ maḫlūḳātı saña çāker durur. Ḫātemüñden bir ism oḳuġıl, küre-i nesīm üzerine müvekkel (21) olan melegi daʿvet eylegil. Ḥālüñi aña söylegil. Ol

melek-i müvekkel-i bādī saña cevāb virür." didi. Daḫı **[43b]** (1) Süleymān Loḳmān-ı Ḥakīmüñ sözile ʿamel ḳılup ʿāmil olup bād üzerine müvekkel olan melegüñ ismini ḫātemden (2) oḳudı. Ḥaḳ teʿālānuñ emrile müvekkel-i bād melek-i Naʿmāʿā'il geldi. Süleymāna göründi. Daḫı selām virüp (3) ḫizmetine ṭurdı. Ḫalḳ gözünde nihān ve Süleymān ʿaynında ʿayāndı. Buġur Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām melek-i (4) müvekkel-i bād ki Naġmāʿā'ildür aña suʾāl ḳılup didi kim: "Yā melek-i müvekkel-i bād, bu ḳuşı kim şehbāz getürdi. (5) Ne öldügin bilürüz ve ne ḫod ḥayātda yidüġin bilürüz. Bunuñ aṣlı nedür?" didi. Melek-i müvekkel-i bād didi kim: "Yā Süleymān, (6) küre-i nesīm ki var durur, ṭolu durur ḥayvānātıla. Bu yaḳın yirde hevānuñ içinde buncılayın ḳuşlar çoḳ durur kim (7) hevāda yumurtlarlar. Ve hevāda yavrularlar. Baʿżısı ılan ṣūretinde ve baʿżısı balıḳ şeklinde ammā kim cümlesi (8) Ḥaḳ teʿālāya tesbīḥ iderler. Ġıdāları daḫı hevā durur. Ve bu ḳuş kim var durur, tesbīḥini unudup durur. Ammā kim (9) bunuñ ḥaḳīḳat-i ḥālini bu hevā üzerindeki ḳuşlaruñ üzerine müvekkel melek bilür. Anuñ adına …[1] (10) dirler. Daʿvet eylegil, gelsün. Saña bu müşkülüñi ḥal ḳılıvirsün." didi. Süleymān ol sözi işidüp (11) ḫalvet-i ḫāṣına vardı. İki rikʿat namāz ḳıldı. Andan ṣoñra ḫātemden ol hevādaki ḳuşlaruñ üzerine (12) müvekkel olan melegini ḥaḳḳa münācāt idüp daʿvet idebaşladı.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(13) Ḥaḳḳa ṭāʿat eyleyüben ser-firāz
El götürdi ḥażrete ḳıldı niyāz

Didi iy sulṭān-ı ʿālem bī-miṯāl
(14) V'iy Ġafūr u v'iy Raḥīm ü kār-sāz

Enbiyālar ḥaḳḳıçün dostuñ durur
Evliyālar Ḥaḳḳa ḳılurlar namāz

(15) ʿArşuñ üzre sācid ü ervāḥiçün
Ferşüñ üzre sācid ü insāniçün[2]

[1] … kısım metinde boş bırakılmıştır.
[2] Bu beyitte kafiye bozulmuştur.

İşbu ḫātem mühri ḥaḳḳı yā İlāh
(16) Kim ṭapuñdan özge yoḳdur dil-nüvāz

Ol hevāyī ḳuşlara ḥākim olan
Kim melekdür anda yoḳdur ḥırṣ u āz

(17) Ol müvekkel ḳuluñı göndür baña
Kim anuñla olmak isterven firāz

Böyle diyüp Şāh Süleymān şehriyār
(18) Ḥaḳḳa nāliş itdi ġāyet key dırāz

3.1.1.4.5. Dāsitān-ı Sīmurġ ve Ḳıṣṣa-i Murġān-ı Baḥriyān

(19) Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām melek-i müvekkel-i murġān-ı hevāyı daʿvet itmekde. Velākin bizüm (20) ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** yine sīmurġa geldi. Nite? Ol zemān kim sīmurġ dāne yiyen ḳuşlarıla kim (21) gelüp Şām deñizinüñ kenārına Malatıyyanuñ baḥrıla vasaṭında kim ḳondı. Yiryüzi ḳuşlar ḳanadından **[44a]** (1) görünmez oldı. Oḳlu kirpüye döndi. Ol ṭarafdan baḥrī ḳuşlaruñ re'īsi ḳaz daḫı sīmurġ ḳuşı (2) geldügin kim işitdi. Emr eyledi, ne ḳadar baḥrī ḳuşlar varısa cemʿ olup geldiler. Saḳā ḳuşı bigi (3) ve ḳuġu ḳuşı bigi ve ördek bigi ve çuluḳ ḳuşı bigi ve ḳum ḳuşı bigi ve şu tavuġı bigi (4) ve ḳara bulaḳ bigi ve ṭalgıç bigi ve demür ḳaynaḳ bigi ve martı bigi ve balḳan ḳazı bigi ve şaḳarmeke (5) bigi ve ḳız ḳuşı bigi ve ḳaraca ḳaz bigi. Fi'l-cümle baḥrī ḳuşlar kim deñizler içre ve ṭatlu şularda kim (6) varıdı. Baḥr-i Şāmda ve Malaṭıyyada Nīl ırmaġında olan murġān cemʿ olup ḳazlar çuġurına geldiler. Daḫı (7) cümlesi gelincek ḳaz öñlerince uçup ḳanadlar açdılar. Sīmurġ ṭurduġı yire vardılar. Ol yañadan (8) sīmurġ daḫı baḥrī ḳuşlarıla geldügüni bildi. Berrī ḳuşlaruñ birḳaçını ḳarşu göndürüp istiḳbāliçün (8) ṭurna bigi ve süglün bigi ve laḳlaḳ bigi ve ṭūṭī bigi ve ṭurrāc bigi ve keklik bigi ve ṭāvūs (10) bigi. Maʿa'l-ḳıṣṣa ne ḳadar ḫubūbāt yir ḳuşlar varısa cemʿ idüp ḳarşu göndürüp varup görüşüp (11) alup sīmurġ naẓarına getürdiler. Ḳaz daḫı baḥrī ḳuşlarıla gelüp sīmurġ ḳuşunı selāmladı (12) ve ʿizzet eyledi. Andan buyurdı. Balıḳçıl ve saḳḳā ḳuşı ve ṭalġıç ve ne ḳadar balıḳ[1] yi[yi]ci ḳuşlar varısa cemʿ (13) olup varup deryālardan ol ḳadar balıḳlar ṭutup getürdiler kim ḥisābı ve nihāyeti yoġudı. (14) Baḥrīlerile ol bilesince olan yırtıcı ḳuşlara ḳısmet itdiler. Andan şoñra deñiz giyāhı berrinden

[1] balıḳ İ: - T

ḥubūbātdan (15) cemʿ idüp ḥubūbāt yiyen ḳuşlara getürdiler. Tā kim ḥubūbāt yiyen ḳuşlar daḫı ġanī düşdiler. Andan (16) ṣoñra ṭaʿām yinildi ve içildi. Süleymāndan söz açıldı. Buġur sīmurġ daḫı başladı. Süleymānuñ (17) evṣāf-ı ḥamīdesin ẕikr eyledi. İns ü cinn ü vaḥşī ḳuşları Ḥaḳ teʿālā aña musaḫḫar ḳılduġını, yil taḫtını (18) götürecegin, Ḳāfdan Ḳafa yitürecegin, yitmiş iki millet ve yüz yigirmi dört dürlü ṣıfat-ı maḫlūḳāt, (19) biñ bir dürlü mevcūdāt aña musaḫḫar olacaḳdur.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün]
Cümle millet aña fermān olacaḳdur
(20) Gökde ḳuşlar aña ṣayvān olacaḳdur

Dīv ü cinn ü ġūl ü ʿifrīt ejdehāla
Aña çāker derde derbān olacaḳdur

(21) **NEŞR** İmdi yā murġān āgāh oluñ kim yırtıcı ḳuşları aña göndürdüm. Vardılar, ḥubūbāt yiyen ḳuşları **[44b]** (1) daḫı cemʿ eyledüm. İmdi siz daḫı ḥāżır oluñuz, ne ḳadar baḫrī ḳuşlar varısa cemʿ oluñ, Ḥażret-i Süleymāna giderüz, (2) ʿazm ol peyġāmbere iderüz. Yaraḳ görüñüz.” didi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ancılayın şehriyār-ı nāmudar
(3) Gelmeye ʿālem içine tācudār

Ḥaḳḳuñ emri bu kim aña varavuz
Ḫiẕmetine yüz sürüp leyl ü nehār

(4) ʿĠāfil olmañ ḫiẕmetidür emr-i Ḥaḳ
Yoḳsa size ḫışm ḳılur Kird-gār

Cemʿ oluban ḳıl yaraġı cümleñüz
(5) Küllümüze ḥākim oldur āşikār

Emr-i Ḥaḳla çün Süleymāndur emīr
Çāker olmaḳ lāzım olur iy kibār

(6) Böyle diyüp pend ider sīmurġ-ı Ḳāf
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya yādigār

3.1.1.4.6. Ḳıṣṣa-i Māhī-Ḫorān Murġān Şikāyet Kerden Ez-Vekīl-i Deryā-yı Maġrib

(7) Ḥakīm ḳavlince sīmurġ böyle diyicek ḳaz daḫı Süleymāna varmaġa (8) müştāḳ-ı ʿaẓīm olup ḳuşlara ḥükm eyledi. Ne ḳadar baḥrī murġān varısa cemʿ olup daḫı yabāndaġılara (9) iʿlām ḳılalar. Bular bu tedbīrdeyiken bu yañadan sīmurġ ḳuşı daḫı ḳuşlaruñ cemʿ olmasına intiẓār (10) çeküp otururken nā-gehān bir cift baḥrī ḳuşlardan kim anlaruñ adlarına ḳuġı ḳuşı dirler gelüp (11) duʿā ḳılup bir cift balıḳ ḳuşı getürdiler. Sīmurġ naẓarında ḳodılar. Didiler kim: "Yā sulṭān-ı murġ ve iy ḫān-ı sīmurġ

(12) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Saña lāyıḳ nesnemüz yoḳ nāmever
Luṭf idüp maʿẕūr ṭutgıl mā-ḥażar

(13) Her kişi miḳdāra göre armaġan
Şāhına getüre gerek pür-hüner

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (14) bu vechile ʿöẕürler dileyüp duʿā ḳılup daḫı dād u feryād deñizüñ vekīli elinden kim bize dād u istād (15) eyledi, didiler. Sīmurġ eyitdi kim: "N'eyledi?" Ol ḳuġu ḳuşunuñ irkegi cevāb virüp (16) didi kim: "Yā sīmurġ ve iy sulṭān-ı murġ, bu benüm ciftümle gelüp Nīl ṣuyı deñize girdügi yirde ḳarār baġladuḳ. (17) Āḫir benüm ciftüm yumurda yumurtlamaḳ diledi". Ben didüm ki: "Gel bu deñizüñ kenārında yumurtlamaġıl. Varalum, (18) Nīl kenārında bir yirde yuva düzelüm. Anda yumurtlayasın. Vaḳt ola kim deñizüñ vekīli baḥrī ḳuşlaruñ (19) yumurdasın alıcıdur ve nicesini helāk ḳılıcıdur. Bir yir istemek gerekdür kim anda żarar idici muẓır (20) kimesne olmaya kim yumurda bıraġavuz." didüm. Bu ciftüm baña ʿinād idüp eydür: "Bu deñizüñ kenārında (21) ḫoşdur, bundan gitmek maṣlaḥat degüldür. Hemān bunda yumurtlamaḳ gerekdür." didi. Ben didüm ki: "Eger deñizüñ vekīli **[45a]** (1) gelüp bizüm yumurdamuzı alup ve yā ḫod yavrularumuzı ḳırarsa nice idersin?" didüm. Bu ciftüm (2) eyitdi: "Eger anuñ bigi olursa bir çāre ḳılam, dādumı andan alam." didi. Ben eyitdüm ki: "Ne çāre ḳılasın? (3) Sen ḳandan ve deñiz mālikine çāre ḳılmaḳ ḳandan? Kişi kendüzin bilmek ḫoşdur, ne ḳudretüñ ola kim (4) bu deñizüñ vekīlini ḳorḳudasın? Bu sevdādan geç, gel

yumurda bıraḳmaġıçun bir ġayrı yir tedārük (5) idelüm. Zīrā kim her kişi ḥaddini bilmek yigrek durur."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḥaddini bilmek gerek ehl-i naẓar
(6) Kim şaġalla bir degüldür şīr-i ner

Bu deñiz üsti durur ḫavf eylegil
Ḳaçġıl andan görünür çünki ḫaṭar

(7) Çün geñişdür bu cihān gel gidelüm
Bir daḫı yire ḳılalum biz sefer

Böyle diyüp gerçi ciftüm pend ider
(8) Līk uymadum ki baġlandı baṣar

Çün ḳażā gelse gelür olmaz meded
Defʿine yoḳ çāre hergiz nāmever

(9) **NEṢR** İy sīmurġ ve iy sulṭān-ı murġ, ciftüm sözüneʿamel ḳılmadum. Bu deryā-yı maġrib kenārında ben de yuva (10) yapdum. Dişüm baña didi kim: "Eger deñizüñ vekīli gelürse aña nice idersin ve ne çāre ḳılursın? Senden ve benden (11) cür'etlüdür, bilürsin." didi. Cevāb virdüm ki: "Benüm sīmurġ bigi pādişāhum var durur kim gökdeki (12) ḳuşlar ve yiryüzündeki vuḥūşlar ve ṭaġdaġı arslanlar ve ṭaşdaġı evrenler anuñ elinden ḫalāṣ olumazlar. (13) Eger kim deñiz vekīli gele, benüm yuvamı yıḳa ve yā yumurdañı ala ve yāḫod yavrucaġuñı helāk ḳıla. Ben daḫı varam (14) sīmurġa ve sulṭān-ı murġa şikāyet ḳılam. Deñiz vekīlinden dādumı alıvire." didüm. Daḫı yuvamı yapdum. Ol (15) aracuḳda muḳīm oldum. Ciftüm daḫı anda yumurtladı. İttifāḳ bu sözümüzi deñiz vekīli deryā dibinde işitmiş. (16) Ġażaba gelüp ḳaḳımış, berḳ gibi şaḳımış. Yumurdamuzdan yavrucaḳlarumuz henüz çıḳup ṭururdı. Gönlümüze (17) sürür ve gözlerümüze nūr ḥāṣıl olmışıken nā-gehān bir gün anı gördük kim deñizüñ vekīli (18) deñizi mevclendürdi. Mevc ü ṭūfān ʿālemi ṭutdı. Biz bunı görücek başumuz ḳayu alup ḳaçduḳ. Gelüp (19) yuvalarumuzı yirinde bulumaduḳ. ʿĀciz ü dem-beste ḳalduḳ, dişimüñ sözüni ṭutmaduġumiçün ol daḫı baña (20) ṭapavirüp ve hem ġażaba gelüp eydür kim: "Gördüñ mi nice ḳorḳduġumuza uġraduḳ. Senüñ sözüñle bu arada (21)

bilmezlik eyledük. Uş yavrularumuzı bile virdük. Ve üstümüze od yaġdurduḳ. Di imdi varup sīmurġa **[45b]** (1) ḥālümüzi iʿlām eylegil. Didügi sebebden ben daḫı ḫāk-i pāyüñe gelüp yüz sürüp aḥvālümi ʿarż (2) itmegi murād idinmişdüm. Şimdiki ḥālde bi-ḥamdi'llāh kim ḥażretüñ daḫı bu deryāya gelmiş imiş, işitdüm. Uşda (3) yüz sürüyü ḫiẕmetüñe geldüm. Ḥālümi ṭapuña ʿarż ḳıldum. Ümīẕ-vāram ki dādumı istād ḳılasın. Deñizüñ (4) vekīlinden yavrucaḳlarumı alıviresin." diyüp sīmurġa duʿā eyledi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(5) Şāhumuzsın dād u istād eylegil
ʿAdl ḳılup göñlümüz şāẕ eylegil

Şāh gerek kim ʿadl ḳıla nāmever
(6) Dest-gīr ola cihānda her naẓar

Ẓālime maẓlūmiçün ḳıla yasaḳ
ʿAdli birle ola ābād çarḫ u ṭaḳ

(7) Yoḳsa maẓlūm idicegez āhını
Āh odıla yaḳısar dergāhını

Luṭf idüp sīmurġ-ı Ḳāf eyle naẓar
(8) Dest-gīr ol bendeñe iy nāmever

Böyle diyüp çoḳ tażarruʿ eyledi
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya söyledi

(9) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ḳuġu ḳuşı sīmurġa bu vechile şikāyet ḳılıcaḳ sīmurġ daḫı (10) taʿaccüb ḳılup dönüp ḳuġu ḳuşına eydür: "Ben gökde uçan ḳuşlaruñ müvekkiliyem. Benüm deñizüñ (11) vekīline ḥükmüm geçmez. Ne çāre ḳılayım?" didi. Ve eger kim gökde uçan ve yirde yürüyen ḳuşlardan ve cān-āver(12) lerden şikāyetüñ varısa digil. Ḥaḳḳından gelelüm." didi. Sīmurġ böyle diyicek anda ḥāżır olan baḥrī (13) ḳuşlar ittifāḳ ḳılup müttefiḳ olup cümlesi ayaġ üzerine ḳalḳup didiler kim: "İy sulṭān-ı[1] murġ ve şāh-ı sīmurġ, (14) eger bu żaʿīf ʿācizüñ yavrucaġın deñiz vekīlinden kim almayasın, aña

[1] sulṭān-ı İ: Süleymān T

iḳdām ḳılmayasın; şimden ṣoñra (15) deryā yüzünde bizüm emṣālümüz ḳuşlara yuva yapmaḳ cāyiz degüldür kim deñizüñ vekīli ġāret ider. Yavru (16) caḳlarumuzı alup ḥasāret ider didiler, şikāyet itdiler." Sīmurġ nā-çār olup uçup ḳuşlarıla (17) deñizüñ kenārına varup anda ḳondılar. Ḳuşlar daḫı hevādan indiler. Sīmurġuñ naẓarında geldiler. Sīmurġ (18) didi kim: "Kim ola bu benüm ḫaberümi varup deñiz içinde deñizüñ vekīline diye?" diyicek ḳaz kim (19) müvekkil-i baḥriyān-ı murġānıdı eyitdi kim: "Bu kenārda benüm bir kimesne dostum var durur. Eger kim ol kimesneye (20) varasız, ol kimesne varup ḫaber iledüp getürür. Bu işi lā-büd, ol bitürür." didi. Sīmurġ icāzet virdi, (21) ḳaz deryānuñ kenārına vardı. Āvāz itdi. Baġa ṣudan başını çıḳarup didi kim: "Kimdür?" Ḳaz daḫı kenārdan **[46a]** (1) kendüyi gösterdi. Baġa baṭ-ı baḥrıla ilerü gelüp buluşdılar. Ḳaz daḫı didi kim: "Seni sīmurġ ḳuşı ḫażretine daʿvet (2) ḳıluram, varmaḳ gerekdür." didi. Baġa eyitdi: "Eger baña sīmurġdan ve yā yırtıcıdan ve ḳan dökiciden kim sīmurġ yanındaġı (3) ḳuşlardan ziyān gelecek olursa senüñ ne çāren ola?" didi. ʿĀḳıl ve kāmil olan kimesne tehlükeye cānın atmaz. (4) Yoḳsa eger baña żāmin olursañ kim sīmurġdan ve bāḳī murġāndan kim baña elem gelmeye ve ʿömrüm daḫı (5) żāyiʿ olmaya. Tā kim ben daḫı sözüñden çıḳar degülem, dostdan emegüm dirīġ ṭutar degülem." didi.

(6) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gerçi dostdan ben çevürmezem yüzi
Līk ṣaḳla düşmenümden sen bizi

(7) Tehlükeye atmaya ʿāḳıl cānın
Ol cihetden kim bizi görmez gözi

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (8) baġa böyle diyicek ḳaz daḫı kefīl olup çoḳ tażarruʿlar ve zārılıḳlar ḳılup minnetler gösterdi, tā kim (9) baġayı inandurdı. Alup sīmurġ ḳatına getürdi. Sīmurġ daḫı ʿizzet ḳılup baġaya telaṭṭuf gösterdi. (10) Andan didi kim: "Luṭf eylegil, varup deñiz vekīline söylegil kim işbu ḳuġu ḳuşunuñ yavrı (11) caḳlarını virsün, sözümi ṭutsun. Baḥrī ḳuşlarumuñ yuvasını yıḳup yavrularını helāk eylemesün. (12) Eger yoḳ diyüp ʿinād iderse yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşları aña ḥavāle ḳıluram. Deñizden ṭaşra çıḳmaġa anı (13) ḳomazlar. Ve daḫı ne ḳadar baḥrī ḳuşlar varısa cemīʿisini bu baḥra getürürem. Ne balıġını ḳorlar ve ne ḫod cān-āver (14) lerini. Cümlesini dükedürler." didi diyüp baġayı gönderdiler, gitdi. Baġa daḫı gelüp deñiz

vekīline yitdi. (15) Buluşup sīmurġuñ sözüni bir bir deñiz vekīline şerḥ eyledi. Deñiz vekīlili ḳorḳup vehm itdi. (16) Ol yavruları helāk itmeyüp ṭururdı, şaḳlamışıdı. Yine deñizüñ kenārında bir ṣazlıḳ içreyidi. (17) Gelüp baġaya gösterdi. Baġa daḫı varup sīmurġı āgāh eyledi. Sīmurġ emr eyledi, varup ol (18) deñiz vekīli ṣaluvirdügi yirden yavruları getürdiler. İşi bitürdiler. Sīmurġa duʿā ḳılup oturdılar. (19) Ammā kim sīmurġ ol baġaya be-ġāyet ʿizzet eyledi. Baġa daḫı sīmurġa suʾāl eyledi kim: "İy şāh-ı murġān, (20) cemʿiyyetüñüz var. Ancaḳ ḳanda gidersiz?" didi. Sīmurġ daḫı baġaya Süleymānuñ evṣāfın ẕikr eyledi. (21) Baġa bu sözü işidicek sīmurġuñ ayaġına düşdi. Taẕarruʿlar ve zār-ı temelluḳlar ḳıldı. "Luṭf idüp **[46b]** (1) beni daḫı bilece alup gidüñ. Tā kim ben daḫı varup ol Süleymānuñ mübārek yüzüni görem. Ḫāk-i (2) pāyine yüzümi sürem." didi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Himmet idüñ bileñüzce gidelüm
(3) Şāh Süleymān ḫiẕmetini idelüm

Ancılayın şāha ḫiẕmet ḳılmayup
Fāni mülküñ içre daḫı n'idelüm

(4) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince çünkim baġa Süleymāna gitmege dilek ḳılup taẕarruʿ idicek sīmurġ (5) daḫı didi kim: "Nice ola kim seni alup gökyüzünde götürüp gidebilevüz?" Baġa didi kim: "Yā sulṭān-ı murġ (6) ve iy sīmurġ, ben żaʿīf senüñ nitekim nefesüñ şımadum. Sen daḫı luṭf eylegil benüm sözümi sımaġıl. (7) Kerem ü mürüvvet oldur kim bir veche bulasın ve bir ḥīle eyleyesin. Tā kim beni daḫı Süleymān naẓarına bile iledesin." (8) didi. Sīmurġ cevāb virüp didi kim: "Ben saña bir[1] naṣīḥat ḳılurdum ve seni bile alup gitmege (9) çāre ḳılurdum. Zīrā kim senüñ ayrıluguñ renci baña yavlaḳ ḳatı durur. Senüñ dīẕāruñsuz hīç (10) leẕẕet viresi degüldür. Ammā kim sen ögütücülerüñ sözin ṭutmayasın. Ve şefḳatlülerüñ ögüdin işitmeye (11) sin. Ol kim senüñ aḥvālüñe maṣlaḥatdur. Anuñ üzerine s̱ābit olmayasın diyü üşenürem. Eger dilerseñ (12) kim seni Süleymān naẓarına bile varasın. Şarṭ oldur kim çün seni ḳuşlar götüreler kim hevā yüzünde uçar (13) ken ādem oġlanınuñ naẓarı ṭoḳunup daḫı baḳup göreler. Bir iki ḳuş bir baġayı götürüp giderler. (14) Ādem oġlanlanlarıdur her birisi bir dürlü söz söyleyeler ve taʿñ

[1] bir: birçe İ

eyleyeler. Ol vaḳt sen zinhār aġzuñ açmayasın. (15) Eger kim dilüñ ṭutarsañ dişüñ ve aġzuñ açmazsan, bu dilegüñ ḥāṣıl ola." didi. Baġa (16) daḫı bu ḳavle rāżı oldı. Sīmurġ emrine iṭāʿat eyledi. Süleymān Ḥażretini ʿāleyhi's-selām görmege (17) müştāḳ oldı. Pes sīmurġ daḫı ol iki ḳuġu ḳuşlarına emr eyledi kim ol baġayı götüreler. Nite? (18) Bir aġaç getürdiler. Ucunı oḳ miṣāl itdiler. Daḫı ol aġacuñ ortasını baġa dişile muḥkem ṭutdı. (19) Ol iki ḳuġu ḳuşları daḫı aġacuñ iki yanın aġzıyıla ṭutup uçdılar. Anlaruñ ardınca sīmurġ (20) daḫı emr eyledi. Ne ḳadar baḥrī ve berrī ḳuşlar varısa ḳanad açup uçup uçdılar. Evvel öñce dāne yiyen (21) ḳuşlarıla ṭāvūs ḳuşı uçdı gitdi. Anuñ ardınca baḥrī ḳuşları uçdılar. Ammā kim cümlesinüñ **[47a]** (1) öñlerince sīmurġ ve ṣulṭān-ı murġ uçup giderdi. Yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşlarıla keleci iderdi. Bu nevʿile (2) uçup felek yüzüne çıḳup giderlerdi. Felek yüzünden yiryüzüni seyrān iderlerdi. Bu iki (3) ḳuġu ḳuşları kim ol baġayı götürüp giderlerdi. Yiryüzündeki ādemī-zād baḳışup gülerlerdi. (4) Tā kim Iṣṭaḫra şehrinüñ üzerinden geçüp giderleridi. Şehr ḫalḳı gülüşüp görüp ṭañladılar. (5) Yir yirin ün ürüşdiler, birbirine barmaġıla gösterdiler. Diyişdiler kim: "Görüñ görüñ bir baġayı iki (6) ḳuġu ḳuşıları götürmişler, uçup giderler." didiler. Baġa bunı işidicek ḳatlanamadı, dile gelüp (7) aġzın açdı, eyitdi kim: " Yüzüñüz kör olsun, dostlarum beni götürüp uçduġıçün ne söylersiz." diyüp (8) çün bu sözi söyledi. Aġzından aġaç çıḳdı. Baġa hevādan aşaġa düşdi, helāk oldı. Ḳuşlar bu (9) ḫāli görüp didiler kim: "Yā baġa, dostlaruñ ögüdüñi ṭutmaduñ ve sīmurġuñ kelāmını işitmedüñ. (10) Āḫir işbu vechile helāk olduñ." didiler.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Her ki işitmez ulularдan nuṣḥ u pend
(11) İki elile ayaġına urdı bend

Kim naṣīḥat birle itmeye ʿamel
Dü-cihānuñ içre olmaz sūd-mend

(12) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ḳuġu ḳuşı eyle diyicek buġur baġa daḫı hevādan inüp giderken āvāze (13) virüp didi kim: "Bu daḫı bir sevdā durur kim işledük çün ecel irdi, dürüşmedük. Fāyidesi yoḳ durur (14) kim ecele çāre ve dermān yoḳ durur."

3.1.1.4.7. Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāstān-ı Māżī ve Der-Ḳavāyid-i ʿAḳl Güyed

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(15) O ḫıred-mendān-ı ʿālem feylesūf
Kim bulupdur cümle sırra ol vuḳūf

Cümle remzi ʿilmile ider beyān
(16) Saña senden bir meṡel ḳılur ʿayān

Cānuñ olʿanḳā durur añlarısañ
Tābiʿ-i cānuñ ḳuvā diñleriseñ

(17) Şeh Süleymān dergehidür āḫiret
Varacaġuñ yir de oldur ʿāḳıbet

Ḳıl ʿamel-ṣāliḥ görüp bir ḫoş yaraḳ
(18) ʿAḳlı ol hüdhüdle eyle ittifāḳ

ʿAḳl hüdhüd sözüne uymaḳ gerek
Ḳulaḳ içre pendini ḳoymaḳ gerek

(19) Ol vezaʿdur nefs-i emmāre daḫı
ʿĀḳılısañ terkin urġıl yā aḫī

Ḥaḳḳa ṭāʿat eylemegi pīşe ḳıl
(20) Dergehine varmaġuñ endīşe ḳıl

Dilde Ḥaḳḳuñ sevgüsini eyle berk
ʿĀḳılısañ māsivāyı eyle terk

(21) Mā' u menden geçmeyince sen temām
Cennet içre ṭutamazsın ḫoş maḳām

Bir gühersin sen ki ḳadrüñ bilmedüñ
[47b] **(1)** Ḥaḳḳa lāyıḳ ṭāʿatüñi ḳılmaduñ

ʿĀrif oldur nefsini tanır bilür
Ḳurb-ı Ḥaḳḳa lā-cerem vāṣıl olur

(2) Māsivādan geçmeyince ber-kemāl
Ḳurb-ı Ḥaḳḳa bulumazsın ittiṣāl

ʿĀṣıḳısañ ʿışḳ-ı Ḥaḳḳa vir göñül
(3) Dünyeyiçün sen dürüşme çün göñül

Ḥaḳḳa iderseñ ʿışḳıla ṭāʿat hemīn
Tā ki raḥmet ide Rabbü'l-ʿālemīn

(4) Māsivaydan geçmeyince iy hümām
Cāy-ı Firdevs olmaya saña maḳām

Senligüñden sen güẕer ḳıl sen güẕer
(5) Fāniyi terk idü bāḳī ḳıl güẕer

Tā bulasın cennet-i dārü'n-naīm
Raḥmet ide saña raḥmāni'r-raḥīm

3.1.1.4.8. (6) Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir Min-Kelām-ı Firdevsī

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḥaḳḳa minnet Ḫālıḳ oldur lā-naẕīr
(7) Cümle ḫalḳa rızḳ viren oldur Ḳadīr

Çün ʿināyet ḳıldı ol Rabbü'l-enām
Oldı yüz altmış ṭoḳuz meclis temām

(8) Ṭāḳatümüz yitdügince söyledük
Neẕr ü naẕmın ḫoş muṣannaʿ eyledük

Ger baña mühlet vire ʿazze ve cel
(9) ʿÖmrüm emān bula irmeye ecel

Dostlaruñ kim irişem dīẕārına
Şāh Süleymānuñ diyem aḫbārına

(10) Dürlü dürlü dāstānlar söyleyem
Ḫoş ġarāyib ḳıṣṣalar şerḥ eyleyem

Diñlemedük ola anı müstemiʿ
(11) Gūş idincek ḳala ḫayrān müctemiʿ

Var ümīẕüm diñlese bay u[1] gedā
Ḳılalar Firdevsiçün ḫayr-ı duʿā

(12) Fātiḥayla her kim ider bizi yād
Ḥaḳ teʿālā raḥmet itsün key ziyād

İy ṣadefden dür viren kāndan güher
(13) Balçıġı ḫurma ḳılan nāydan şeker

İy Ḫalīlüñ odunı gül-zār iden
Ḫażret-i Mūsā ʿaṣāsın mār iden

(14) Aḥmed ü Maḥmūd u Ḳāsım ḥürmeti
Ol Muḥammed Muṣṭafānuñ ʿizzeti

K'ol ḥabībüñ Muṣṭafā ḫayrü'l-beşer
(15) Eyledi engüştile şaḳḳe'l-ḳamer

Ol resūlüñ nūrı ḥaḳḳı yā İlāh
ʿAfv ḳıl Firdevsi kim itdi günāh

(16) Enbiyālar ḥaḳḳı yā Rabbe'l-enām
Rūzī ḳıl Firdevsiye dārü's-selām

Ger dilerseñ raḥmet ide ẕü'l-celāl
(17) Vir ṣalāvat Muṣṭafāya itme ḳāl

3.1.1.5. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmişinci Meclisinüñ Ẕikrinde durur

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(18) Çün cihān dār-ı fenādur rūz-ı devrān hīç olur
Cām-ı Cem ṣun sāḳiyā milk-i Süleymān hīç olur

[1] bāy u İ: bāy-ı T

Māh yüzüñ kim örtünüpdür ʿanberīn müşkin neḳāb
(19) Burc-ı ʿaḳrebden geçüben bedr-i tābān hīç olur

Ol leṭāfet kim nigārā laʿl ü dendānuñdadur
Aña nisbet laʿl ü yāḳūtıla mercān hīç olur

(20) Zülfüni bād-ı ṣabā ṭaġıtsa ruḥsārı üstüne
Ḫırmen-i gül ṭaġılup sünbülle reyḥān hīç olur

Ḫusrev ü Şīrīn ü Ferḥāduñ oḳuma ḳıṣṣasın
(21) Cām-ı Keyḫusrev getür efsān-ı devrān hīç olur

Bāġ-ı ḥüsnüñ bülbüli Firdevsidür Saʿdī-miṣāl
Kim yüzüñ cennet gülidür ol gülistān hīç olur

[48a] **(1)** Ġarra olma ḥüsnüñe kim iy nigār-ı meh-liḳā
Ḫaddini ḫaṭṭuñ bürüse ḥüsn-i ḫūbān hīç olur

Diñle imdi Şāh Süleymān ḳıṣṣasından ḫoş ḫaber
(2) Kim ḳatında Şāh Sikender ḳıṣṣası inan hīç olur

Vir ṣalāvat cān u dilden Aḥmede kim bu zemān
Kim ṣalāvat virmeyende dīn ü īmān hīç olur

3.1.1.5.1. **(3) Dāsitān-ı Mer Āgāh Şoden Ez-Merg-i Vezaʿ ʿAnḳā-yı Maġrib**

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince nāḳilān-ı **(4)** aṣḥāb ve ʿārifān-ı aḥbāb ve ḫonende-gān-ı kitāb ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naḳlince inşā'-ı muṣaddıḳ **(5)** ve īcād-ı muḥaḳḳıḳ ol vechile eṣaḥ ḥikāyet ve emlaḥ rivāyet ḳılup eydürler kim çünkim baġa **(6)** vefāt eyledi. Ḳuşlar varup ʿAnḳāya ḫaber virdiler kim eyitdiler: "Yā ʿAnḳā, sen ṣaġ ol kim baġa aġzın **(7)** açup düşüp helāk oldı." didiler. ʿAnḳā aġız açup didi kim: **Ḳāla'llāhu teʿālā** "*İẕā cā* **(8)** *e'l-ḳażā ʿamiye'l-baṣar"*[1] gözlerin bağlamışdı. Ḳażā vü ḳader kim ecel müsemmādur, irişüp helāk eyledi." didi. **(9)** Ḫaberi yoḳ kim ecel kim irişe bir nefes ve bir

[1] "Kaderde olan gelince göz görmez olur."

müddet mühlet ve emān virmez. **Ḳāla'llāhu teʿālā (10) "fe izā cāe eceluhum lā-yesteʾẖirūne sāʿaten ve lā-yestaḳdimūne[1]"**

NAẔM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Vaʿde irse virmez emān bu ecel
(11) Melekü'l-mevt[2] alısar rūḥuñ ʿacel

Mevt irişmese żarar gelmez begüm
Yüz biñ erle ceng iderseñ bī-bedel

3.1.1.5.2. Dāstān-ı Ḥażret-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām Ve Ḳıṣṣa-i Müvekkel-i Murġān-ı Hevāyī

Ḥakīm ḳavlince sīmurġ u ʿanḳāʾ (13) Ḳāf ḳuşları cemʿ idüp alup Süleymān Ḥażretinden yaña ʿaleyhi's-selām gelmekde ve ammā kim bizüm (14) ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** Ḥażret-i Süleymāna geldi ʿaleyhi's-selām. Nite? Ol zemān kim ʿuḳḳāb ve (15) şāhīn münāzāʿa ḳılup felege çıḳup şehbāz kürre-i nesīm baḥrīnden bir ḳuş şekl-i cān-āver getürüp (16) kimesne bilmeyüp ne cinsidügin āẖīr Süleymān Ḥażreti anuñ aşlını bilmegiçün müvekkel-i kürre-i nesīmüñ (17) hevā-yı murġānīye müvekkel olan melegi daʿvet ḳılup ẖalvetinde münācāt idüp nübüvvet ẖātemindeki (18) ism-i aʿẓāmı oḳuyup hevādaġı ḳuşlar üzerine müvekkel olan melegi kim daʿvet eyledise Ḥaḳ teʿālā (19) ʿazze ve cell Süleymānuñ duʿāsını müstecāb eyledi. Hemān sāʿat melek-i müvekkel-i hevā-yı baḥrī ẖāżır olup (20) gelüp Süleymāna göründi. Selām virdi, Süleymān ʿaleyk alup şāẕ olup daẖı ol melege suʾāl (21) ḳılup didi kim: "Yā melek-i müvekkel-i hevā-yı baḥrī, ẖaber virgil baña kim bu felekdeki ḳuşlaruñ ġıdāsı **[48b]** (1) nedür?" didi. Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām böyle diyicek melek-i müvekkel **cevāb** virüp (2) didi kim: Yā Süleymān

NAẔM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Cümle murġān tā ki varsa pīş ü pes
Ḥamd iderler ẕü'l-celāle her nefes

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 16:61): "Ecelleri geldiği zaman ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler."

(3) Yildürür anlara Ḥaḳdan hem ġıdā
Dāyim iderler ẕikir nām-ı Ḫuẕā

Ḥālī olmazlar ẕikirden yā hümām
(4) Cümle Ḥaḳḳı ẕikr iderler ṣubḥ u şām

Ger ẕikirden birisi fāriġ olur
Pes helāke yüz dutar defʿi olur

(5) Almasa ger ḳādir olmaz ʿulviye
Varduġınca nāzik olur sifliye

Baʿżısı ḥāke inüp olur helāk
(6) Baʿżısını yarlıġar Sübḥān-ı pāk

Añdurur tesbīḥini himmet ider
Yarlıġar cürmin anuñ raḥmet ider

(7) Yā Süleymān ins ü cinn ü murġ u mūr
Külli Ḥaḳḳuñ ẕikrin ider bī-ḳuṣūr

Ger şecerdür yā ṣemerdür yā nebāt
(8) Ẕikr-i Ḥaḳdan ḥāli olmaz pāk-zāt

Baḫt-ı ebed isteriseñ eyle şükr
Tācıla taḫt isteriseñ ḳıl ẕikir
(9) Şükr ḳıl kim arta tāc u salṭanat
Ẕākir ol ki vāfir ola memleket

Böyle diyüp ol melek itdi duʿā
(10) Vir ṣalāvat sen be-cān-ı Muṣṭafā

NEŞR Ḥakīm ḳavlince melek-i müvekkel-i hevāyī şöyle diyicek **(11)** yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā melek bu iki ḳuşı ʿuḳḳābıla şāhīn getürdi. ʿUḳḳāb getürdigi helāk olmış ammā kim **(12)** şāhīn getürdiginüñ zaḫmı yoḳ ve ölü daḫı **(13)** degül. Meyyit-i müteḥarrik-şekl

---

[2] Melekü'l-mevt: Mālikü'l-mevt İ, T

ve bir daḫı bu kim şāhīn eydür felek yüzünden aşaġa inüp gelürken (14) buldum." didi. Anuñ aṣlı nedür diyicek melek-i müvekkel **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, (15) ḳanḳı kuş kim tesbīḥin unutsa Ḥaḳ teʿālā aña ḫışm ider. Ṭurduġı maḳāmdan aşaġa yaʿnī ʿulvīden (16) siflīye tenezzül ḳılur. Meger kim ol ḳuş tesbīḥin unutdıyıdı ola, görelüm." didi. Müvekkel-i etyār-ı felek (17) eyle diyicek Süleymān Ḥażretinüñ ʿaleyhi's-selām gözünde ʿayān ve ḫalḳ gözünde nihān. Pes emr eyledi. (18) Varup ol ḳuşı getürdiler, gösterdiler. Melek-i müvekkel görücek neyidügini bildi. Ḳulaġına tesbīḥin (19) añdurdı. Ol ḳuş hemān ki tesbīḥini añup oḳuyup yirinden ṭurdı. Ḳanad açup oḫ gibi göge çıḳup (20) uçup ḳanad açup pervāz eyledi. Eyle perrān oldı kim gözler baḳup yitişmedi. Melek daḫı icāzet (21) alup gitdi. Süleymān görüp taʿaccüb itdi. Bildi kim ol hevāda daḫı ne ḳadar ḳuşlar varmış. Bunuñ **[49a]** (1) ʿacebindeyiken Süleymān emr eyledi. Yine ḳuşlara Aḫī Melīḥ gelüp ḳurʿa ṣaldı. Ḳurʿa kerkes ḳuşlarına (2) düşdi. Pes kerkeslerüñ bir ulusu ʿömr geçürmiş bir ḫoş ḫūlusı ilerü gelüp getürdügi tuḥfeyi (3) aġzına alup ḳanad açup uçup hevā yüzünden yire indi. Rāst Süleymānuñ taḫtı pāyin gelüp öpdi. (4) Daḫı aġzından bir cevheri taḫt pāyinde ḳodı. Daḫı Süleymānuñ duʿā-yı devletine ve eyyām-ı rifʿatine ṣenā eyledi. (5) Didi kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ey Süleymān-ı zemān Cemşīd-emīr
Ḥaḳ teʿālā dāyim ola dest-gīr

(6) Nuṣretünüñ maḥremi fetḥ ü ẓafer
Otaġuñ der-bānıdır keyvān-ı pīr

Tā ḳıyāmet devletile dāyim ol
(7) Defterüñe olsun uṭārid hem debīr

İy cihān-gīr ü cihān-baḫş-ı melek
Ḫalḳ-ı ʿālem çāker olsun ir ü dir

(8) Nesr-i ṭāyir dāʿidür ider duʿā
Himmet umar iy Süleymān-ı emīr

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (9) nesr-i ṭāyir Süleymān Ḥażretine ʿaleyhi's-selām bu vechile duʿā ḳılıncaḳ Süleymāna nesr-i ṭāyirüñ sözleri ḫoş (10) geldi. Daḫı ol

cevheri emr eyledi. Aḫī Melīḥ gelüp taḫt pāyin öpüp Süleymānuñ eline şundı. (11) Süleymān Ḥażreti eline alup naẓar ḳılup gördi kim: "Bu cevher ne cevherdür ve ḫāṣıyyeti nedür ve ḳanda (12) elüñe girdi?" didi. Kerkes daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, bu cevherüñ aṣlı Yemen (13) Ṭāyifde durur bir ṭaġda olur kim aña Cebel-i Nesrān dirler. Ḫāṣıyyeti budur kim bir ḥāmile ḫātūn kim ḥamlinde (14) düşvār olsa defʿi bu ṭaşı ṣuya bıraġup ṣuyun içürseler āsānlıġıla ṭoġura. Ve eger zaḫmıçün dögüp (15) bir pāresin cirāḥata ekseler, cirāḥatı bitüre. Ve eger kim gevdesinden bir ādemüñ ve yā bir ḥayvānuñ oḳ demreni (16) ḳalsa bu ṭaşı dögüp un bigi idüp daḫı ṭavşan yaġıla yaḳu idüp ol zaḫmuñ aġzına ursalar (17) demreni çeke çıḳara. Ve daḫı eger kim zehr içmiş ādem bu cevheri ezüp çetük yaġıla içse nāfiʿ ola. (18) Yā Süleymān, bizüm ḳatumuzda ve ʿuḳḳāb ḳatında bundan ʿazīz cevher yoḳ durur kim bizüm ciftümüz yumurdasın (19) be-ġāyet zaḥmetle ṭoġururlar. Baʿżısı daḫı helāke yüz ṭutarlar. Yumurtlamaġa gelicek ḳatı ḳatı iñlerler. (20) Cezaʿ ve fezaʿ iderler. İrkegi anuñ zārīsini görür. Daḫı varup bu cevheri getürür. Dişi (21) sinüñ öñüne bıraġur. Der-ḥāl yumurtlar. Anuñ cihetinden[1] bu cevheri ʿazīz görürüz. Ve gerçi yā Süleymān **[49b]** (1) senüñ neye iḫtiyācuñ var durur? Ammā kim bu ḫaḳīrüñ daḫı tuḥfesi bu durur, maʿẕūr dutasın." diyüp (2) Süleymān Ḥażretinüñ ileyinde edebile ḫāmūş oldı.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Tuḥfemüzdür gerçi ġāyet ḫor u ḫār
(3) Līk ṭut maʿẕūr luṭf it şehriyār

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Sen Süleymān Ḥażretine nesne eksük olmaya
Ṭāḳatümüz buña yiter itme bizi şerm-sār

(4) Böyle diyüp itdi bī-ḥad pādişāha ol beyān
Tā Süleymān taḥsīn itdi görmedi vü anı ḫʷār

3.1.1.5.3. Ḳıṣṣa-i Medīne-i Nesrān-ı Ṭāyir

(5) Ḥakīm ḳavlince ol cevherüñ ḫāṣṣasını kerkes bu vechile beyān idicek Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām (6) yine kerkese **suʾāl** idüp didi kim: "Yā nesr-i ṭāyir, senüñ mekānuñ ḳanda olur?" didi. (7) Kerkes daḫı **cevāb** virüp

[1] Anuñ cihetinden İ: Ol cehetden T

didi kim: “Yā Süleymān, benüm mekānum maġribde Nesrān şehrinde olur kim **(8)** ol şehrüñ şemālinden yañası ġāyet ṣarb ṭaġdur. Eyle kim ṭaġuñ ḳullesi[1] felege çıḳup durur. Nesrān **(9)** ṭaġı daḫı ol ṭaġuñ kenārında durur. Büyüklügi şol miḳdārdur kim ḳuş bāzārı bir ferseng yirdür. **(10)** Ve ol şehrde yüz altı biñ ḥammām var durur. Ol ṭaġ üzerine evvel zemānda kim vardum. Üstüne ḳonup **(11)** daḫı ṭaġdan aşaġasına naẓar ḳıldum. Ol yirüñ nesr-i ṭāyirlerile baḳup gördüm ki bu ṭaġdan aşaġa **(12)** bir yeşil deñiz göründi kim baḥr-i Ḳulzümden nişān virür. Taʿaccüb ḳılup ḥayrete vardum. Ol yirüñ nesr-i ṭāyir **(13)** lerile kim ṭururdum. Anlardan suʾāl ḳıldum ki “Niçün ḥayrete varduñ ve tefekkür ʿālemine varduñ?” didiler. Ben daḫı **(14)** cevāb virüp didüm ki: “Benüm ʿādetüm oldur ki ḳaçan kim deñiz görem Allāh teʿālānuñ celle ve ʿalā **(15)** ʿaẓameti öñüme düşer. Ol ceberūt ʿālemini fikr idüp ḥayretde ḳaldum. Bu kerre daḫı bu ṭaġdan **(16)** aşaġa kim baḳdum. Bu yeşil deñizi gördüm. Hem yeşil deryā gördügüm yoġıdı. Añuniçün ġāyet fikre vardum.” **(17)** didüm. Ol kerkesler benüm bu sözümi işidicek cevāb virüp didiler kim: “İy nesr-i tāyir, **(18)** ol gördügüñ deñiz degüldür. Bil kim bu Nesrān şehrünüñ evleri üsti durur kim ḳamusı **(19)** zebercedden muraṣṣaʿ ve müzeyyen ve mülemmaʿ ve muṣannaʿ örtülüp durur.”

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Nesr-i tāyir böyle diyüp çün i yār
(20) Key taʿaccüb eyledüm iy şehriyār

Bir zemān fikre varup açdum ḳanad
Şehrüñ içre ḳonup itdüm çün ḳarār

(21) Devletüñde idicek şehri sey[i]r
Ṭañlayuban vālih oldum bī-ḳarār

ʿÖmrüm içre anca şehri görmedüm
[50a] **(1)** Taḫt-gāhuñ olsa lāyık tāc-dār

NEṢR Ḥakīm ḳavlince ve daḫı “Yā Süleymān bilgil kim ol **(2)** şehrüñ istidārātı ḳırḳ mil durur. Ve her milde on iki birġoz vardur. Mecmuʿı biñ iki yüz yigirmi burc **(3)** durur. Ve daḫı yā Süleymān, ol şehrüñ üç cānibi deryāya

[1] ḳullesi İ: ḳulesi T

durur. Ve bir cānibi ol ʿaẕīm ṭaġa durur. (4) Ve daḫı ol ḳalʿanuñ her bir ḳapusınuñ ḳarşusına bir dīvārı var durur kim ol dīvāruñ ḳalıflıġı(?) (5) yigirmi arış durur. Ve bu dīvārıla bārūnuñ aralığında bir ırmaḳ var durur kim aña Nehr-i Nuḥḥās dirler. Sebeb (6) ol durur kim üzeri baḳır taḫtıla örtülmiş durur ve her taḫtuñ uzunlıġı ḳırḳ arış durur. Ve her bir ḳapuda (7) ḳırḳ iki taḫt var durur. Umḳı ol Nehr-i Nuḥḥās ırmaġınuñ yaʿnī kim deriñligi ṭoḳsan altı arış durur. (8) Ve daḫı yā Süleymān, ol şehrüñ vasaṭında dört baḳır direkler var durur kim uzunlıġı her birinüñ ṭoḳsan (9) ṭoḳuz arış durur. Üzerlerinde bir degirmi ṭaş var durur senbārlardan ve cemīʿsi muraṣṣaʿ durur. Ipar ve zaʿferān (10) ögüdürler. Ve ol degirmenüñ öñünde bir günbed var durur. Ve anuñ öñünde bir ḥavż var durur laʿl (11) ve cevāhirden. Ve ol ḥavżuñ ṣuyı cüllābdan leẕīẕ durur. Ve ḥavżuñ kenārında yidi aġaç var durur (12) ve her bir aġacda bir dürlü yimişler var durur. Ve ol ḥavżuñ üzerinde altundan bir kerkes düzmişler ve göz (13) leri elmāsdan ve bir yingeç şekli düzmişler ḫām gümüşden. Ol altun kerkes anuñ üzerinde o (14) turur. Ol cihetden ol şehrüñ adı şehr-i Nesrān ṭurur."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(15) Gör ne çoḳdan devr ider çarḫ-ı felek
Ġavrına yitmez anuñ ins ü melek

Yoḳ sebātı ʿālemüñ iy şehriyār
(16) ʿĀrif ol ki dünye çün çekmez emek

Anca şehler geldi yapdı çoḳ ḳuṣūr
Yidi iḳlīmden alup tuḥfe belek

(17) Ḳanı Ādem ḳanı Ḳayġān ḳanı Şīt
Ḳanca gitdi yā ḫo Nūḥıla Lemek

Kimse fānī dünyede bulmaz beḳā
(18) Kim murādınca ādeme virmez delek

Böyle diyüp nesr-i ṭāyir ol zemān
Sürdi yüz şāh pāyine misl-i meḥek

(19) Diñle imdi ḳışanuñ aṣlın diyem
Vir ṣalāvat ol Ḥabībe ṭutma şek

3.1.1.5.4. Dāsitān-ı Süleymān ʿAleyhi's-Selām ve Kerkes ve Der-Ḫavāṣ-ı Üst

(20) Ḥakīm ḳavlince nesr-i ṭāyir bu vechile kelimāt idincek (21) yine Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā nesr-i ṭāyir, ḫaber virgil baña kim **[50b]** (1) kerkesüñ mizācı nedür ve ḫavāṣı nicedür ve tesbīḥi ne durur? Beyān eylegil." didi. Süleymān Ḥażreti (2) ʿaleyhi's-selām bu vechile suʾāl ḳılıcaḳ kerkes daḫı **cevāb** virüp didi kim: "Yā melik(3) ü'l-cinnü ve'l-ins kerkes ṭāyifesi ḳuşlaruñ ʿārifidür. Ötücek eydür kim **der-ḫaber est** yā ibn Ādem (4) *ʿīşe mā şeʾte fe inne'l-mevte mülāḳīke* yaʿnī kim eydür iy Ādem oġlı nice dilerseñ diril. Elbette (5) ecel seni bulacaḳdur. Ve daḫı yā Süleymān kerkesüñ ʿömri uzun olur. Anuñiçün Ebu'ṭ-ṭayr dirler. Yaʿnī (6) ḳuşlar atası dimek olur. Ve daḫı kerkes yuvasını yüce yirde yapar. Ḳayalar üzerinde ve yüce ṭaġlar (7) üstünde kim ādem eli aña irmeye. Ve daḫı ġāyet tīz uçucı ve yüksek uçucı olur. Ammā kim (8) çoḳ yiyici olur. Ol ḳadar yir kim uçamaz olur, bir zemān seker. Tā andan ṣoñra bir iki ḳarış yuḳaru (9) ḳalḳar, yine düşer. Bir zemān daḫı şöyle ider, andan uçabilür. Vaḳt olur kim gözi görmez olur. Çoḳ (10) yaşaduġından ol vaḳt varup ādem ödin bulup gözüne sürer, gözleri ḫoş olur. Ve hem (11) ḳatı yüreklü olur kim hīç nesneden ḳorḳmaz. İllā kim yarasadan ḳorḳaruz. Be-ġāyet çoḳlıḳ şerri (12) ṭoḳunur." didi. Süleymān Ḥażreti ʿa.s. ṣordı kim: "Ne vechile ziyān iderler?" Cevāb virdi kim: "Yā (13) Nebiyy'allāh, bizüm ṭāyifemüz yaʿnī kerkes cinsi yuvasına ḫizmet iderken baʿżımuz var durur kim cimāʿ itmez (14) bāḳī ḳuşlar bigi. Ammā kim irkegi naẓar itmekile dişisini toḫm ṭutar, yumurtlar. Yumurdasın başmaz (15) gine yaḳın yirde ḳor. Tā kim güneş ḥarāretile ḳıza. Ve daḫı gözleri tīzdür, dört fersaḥ yirden (16) bir nesneyi görür. Ve çünkim dişisi yumurdaya gelse yumurtlayumaz, ʿāciz olur. Bu nesrān ṭaşını (17) kim ḥażretüñe getürdüm. Tā kim bu cins cevheri irkegi bulup dişisinüñ naẓarına getürmeyince yumurtlayımaz. (18) Ḳaçan kim irkegi bu cevheri bulup getürse, dişisi anı görse, hemān-dem ḥaml ẓāhir olup yumurtlar. (19) Ve daḫı yarasadan ḳorḳaruz. Zīrā kim yā Süleymān ḳaçan kim yarasa kim gelüp yumurdamuzı bulsa yiydin olur. (20) Ve yā ḫoẕ yavrumuzı bulsa helāk ider. Eyle olsa varup çınar yapraġı getürürüz. Yuvamuza üzerinde (21) ḳoruz. Zīrā kim yarasa çınar yapraġından ve aġacından şöyle ḳorḳar. Nitekim bizüm cinsümüz yarasadan nice ḳorḳarsa **[51a]** (1) çınar yapraġı olduġı yire yarasa gelmez. Ve eger gelürse gözleri kör olur.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(2) Nesr-i ṭāyir böyle diyüp dil-güşā
Şāh Süleymān Ḥażretine itdi duʿā

Şāh Süleymān diñleyüp taḥsīn ider
(3) Nesr-i ṭāyir eyledi aña duʿā

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür n'olısar
Vir ṣalāvat sen be-cān-ı Muṣṭafā

(4) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince nesr-i ṭāyir bu vechile söz söyleyicek nā-gehān bir tācir varıdı. **(5)** Ḫıṭāydan misk ü ʿanber getürmişidi. Süleymānuñ dergāhına gelüp ḥāciblerile buluşdı kim **(6)** girüp Süleymānuñ elin öpe. Süleymāna didiler, Süleymān daḫı icāzet virdi. Andan tācir daḫı **(7)** bir nāfe misk-i Çīn ve birḳaç vaḳiyye daḫı ʿanbernā götürüp Süleymān dergāhından içerü girüp Süleymāna, **(8)** Süleymānuñ eyyām-ı devletine duʿā idüp pīş-keşlerini çekdi. Tācir içerü girincek hemāndem kerkes **(9)** ḳuşı kim Süleymān Ḥażretile söyleşi ṭururdı. Misk ü ʿanbernā ḳoḫusın işidüp diledi kim ḳaçayıdı. **(10)** Ammā kim mecāl olup bī-ḫūş oldı. Taḫt pāyinüñ kenārında düşdi, ölüm ḥaddine vardı. **(11)** Loḳmān-ı Ḥakīm anı görüp defʿi yirinden ṭurup ol tācirüñ getürdügi miski ve ʿanbernāyı ḫazīneye gönderdi. **(12)** Ortada bir ḥabbe misk ḳalmadı. Ve ilçiye destūr virildi. İlçi gitdi, andan Loḳmān-ı Ḥakīm emr eyledi. **(13)** Kerkesüñ ḳatına ṣıġır tezegin getürüp dütsü virdiler. Ol bed-reyḥādan kerkesüñ henüz cānı gevde **(14)** sinden çıḳmamışıdı. Yine zemāndan ṣoñra ḥayāt bulup gözin açup kendüye geldi. Daḫı Süleymāndan **(15)** utanduġından ʿöẕür dileyüp eyitdi kim: "Yā Süleymānı'z-zemānı ve iy meliki'd-devrān

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(16) Yā Süleymān dergāhuñda itmedüm bī-ḥad ḫaṭā
Pes neden ḳoḫuladur tācir baña misk-i Ḫıṭā

Misk irürür yā Süleymān bu dimāġuma ḫalel
(17) Ol sebebden ʿaḳlumuz şaşdı bu dem yā pādişā

NEŞR Ḥakīm ḳavlince kerkes ḳuşı böyle diyicek Süleymān **(18)** Ḥażreti ʿaleyhi's-selām kerkesüñ bu ʿalāmetini görüp daḫı dönüp Loḳmān-ı Ḥakīmden suʾāl **(19)** eyledi. Didi kim: "Yā Ḥakīm, bu ne ʿalāmet durur kim bu kerkes ḳuşı bizümile kelimāt iderken tācir içerü gelincek **(20)** hemān-dem ḳaçmaḳ istedi, ḳaçamadı. Daḫı düşdi, şaşdı. Ölüm ḥaddine vardı. Sen bu ʿalāmeti itdüñ **(21)** yaʿnī burnuna tezegi kim tütüzütdüñ, girü ḥayāt buldı." didi. Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām böyle **[51b]** **(1)** diyicek Loḳmān-ı Ḥakīm **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, bu nesr-i ṭāyir cinsinüñ **(2)** burnına ṭīb ḳoḫusu irse fi'l-ḥāl olur helāk olur. Ol cihetden tācir gelüp misk ü ʿanbernā kim **(3)** getürdi. Ṭīb reyḥāsı kerkesüñ nā-gehān kim dimāġına irişdi. Hemān ʿaḳlı şaşdı. Uçayın **(4)** ḳaçayın diriken mecāl ḳalmadı. Helāke yüz ṭutdı. Ben daḫı misk ü ʿanbernāy[ı] defʿ idüp tezek **(5)** getürdüp tütüzütdüm. Nesr-i ṭāyirüñ ʿaklı geldi." didi. Ḥakīm eyle diyicek Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **(6)** taʿaccüb eyledi. Daḫı yine dönüp kerkese eyitdi kim: "Yā nesr-i ṭāyir, bir leş kim vāḳiʿ olsa ḳanda ise **(7)** bulursız ve bilürsiz, nedendür?" didi. Kerkes cevāb virdi kim: " Yā Süleymān, bizüm leşi her ḳanda ise **(8)** bulduġumuza üç veche var durur. Evvel bu kim uçup felek yüzüne çıḳaruz. Daḫı yüzüne naẓar ḳıluruz. **(9)** Ol ḳadar felek yüzüne çıḳaruz kim yiryüzi bir ḫırmen ḳadar görünür. Andan felekden yiryüzüne naẓar **(10)** ḳılup görürüz kim ḳanda ḳuşlar cemʿ olup durur görürsüz. Bilürüz kim anda leş var durur ve bir daḫı **(11)** bu kim gice düşümüzde görürüz. Varup gündüz buluruz, vakīʿ çıḳar. Ve üçünci bu kim gezmekile ve yirle **(12)** gök arasında uçmaġıla buluruz. Ve bulmasaḳ ḳanāʿat ḳıluruz." didi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(13) Düşde görnür gāh olur ilhām-ı Ḥaḳ
Ḳısmet olan irişür inʿām-ı Ḥaḳ

İns ü cinn ü murġ u māhī cümleye
(14) Ḳısmetinden özge gelmez kām-ı Ḥaḳ

NEŞR Ḥakīm ḳavlince kerkes ḳuşı eyle diyicek **(15)** andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām **suʾāl** ḳılup didi kim: "Yā kerkes, bu sizüñ **(16)** ʿömrüñüz uzun olur dirler. Vāḳiʿ midür yā ḫoẕ degil midür ve daḫı ḫāṣıyyetüñüz nedür? Söylegil, işidelüm." **(17)** didi. Nesr-i tāyir daḫı **cevāb** virüp didi kim: "Yā Nebiyya'llāh dillerde meşhūr durur kim eydürler, **(18)** ***der-ḫaber est*** *aʿmerehu min nesri ṭāyirin* yaʿnī kerkesden çoḳ yaşar yoḳdur. Ḳaçan kim bir nesne

helāk [19] olsa dirler kim **der-ḫaber est** *inni'l-ebedu ʿalā belbedin* yaʿnī rūzigār lebed üzerine geldi. Helāk [20] itdi ammā kim yā Süleymān bizüm ziyāde ʿömr sürenümüz bin yıl yaşar. Ammā vaḳt olur kim biñ yüz daḫı yaşar [21] velākin Heyhāt Ṣaḥrāsında bizüm bir şeyḫümüz var durur kim Ḥaḳ teʿālā aña ḥayāt ṣuyını ḳısmet **[52a]** [1] ḳılup durur, içüp durur. Anuñ ʿömrinüñ nihāyeti yoḳ durur. Ve bir yüce ḳayanuñ üzerinde yuvası vardur. Ḫizmetinde [2] biñ kerkes vardur kim aña ḫizmet iderler. Cihānuñ ʿacāyibinden ve ġarāyibinden ḫaberler virür. Ve ammā kim [3] yā Süleymān, kerkesüñ ḫāṣṣası budur kim ḳaçan kim kerkesüñ yüregin ḳurudup ḳurd derisine [4] ḳoyup bile götürse ḫalḳ içinde maḥbūb ola ve heybetlü ola. Pādişāhlar ḳatında ḥāceti maḳbūl ola. [5] Yırtıcı cān-āverlerden aña ziyān degmeye. **Ve daḫı** eger kim ödin alup ḳurudup ve yā ḫod yaḳup [6] külini göze çekseler gözden gelen ṣuyı defʿ ide. Ve eger ödin ve dimāġın ḳaṭrānıla ve bir pāre [7] zeyt yaġıla ḳarışdurup daḫı şol cüẕām olup ḳaşları ve kirpükleri dökülmiş kimesnenüñ burnına [8] ṭamzursalar fāyide ḳıla. **Ve daḫı** eger kim iç yaġın eridüp engübīnile göze çekseler fāyide ider. Ve daḫı eger [9] incüginüñ iligin alup balıla ḳarışdurup göze çekseler remede fāyide ḳıla.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

[10] Nesr-i ṭāyir eyle diyüp ol zemān
İtdi alḳış Şeh Süleymāna revān

Gör ne ḫāṣṣa ḳomış anda ẕü'l-celāl
[11] Böyle mühmel cīfe-ḫorken kāmurān

Sende daḫı vardur anca ḫāṣṣa bil
Līk ʿāḳıl bilür añlar kāmurān

[12] Āh eger kim sen seni bilmeziseñ
Ḥażretüñden yig durur kerkes ʿayān

Nefsini bilmez bile mi Rabbini
[13] Özüni bilen bilür kim müsteʿān

Men ʿarefe nefsehu[1] didi ʿAlī
Nefsüñi bil cennet ola tā mekān

(14) Nuṭḳıdur Firdevsinüñ pend-i ṣaḥīḥ
Ṭut sözin ki tā maḳām ola cinān

Ḳıl iṭāʿat Ḥaḳḳa ṭāʿat eyleyüp
(15) Vir ṣalāvat Muṣṭafāya ṣād-mān[2]

3.1.1.5.5. Dāsitān-ı Ḳıṣṣa-i Sīmurġ-ı Ḳāf Be-Ḳavl-i Loḳmān-ı Ḥakīm

(16) Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām bunda kerkes ḳuşıla kelimātda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **(17)** **ez-ān cānib** sīmurġa geldi. Nite? Çünkim sīmurġ ḳuşı bāḥrī ve berrī ḳuşlarıla per açup **(18)** ḳanad ḳanad üzerine çatup uçup felegüñ ucına geçüp daḫı ʿazm-i Süleymān idüp gitdiler. Nite? Ṣaġ **(19)** ḳola baḥrī ḳuşlarıla ḳaz uçardı. Ve ṣol ṭarafından yaña dāne yiyen ḳuşlarıla ṭāvūs ḳuşı per açup **(20)** uçarlardı. Ḳuşlaruñ ululuları öñce giderleridi. Cümlesi sīmurġ ḳuşınuñ üzerinden uçup **(21)** geçmeyüp be-ġāyet ʿizzet iderleridi. Ḳuşlar ḳanadlarından felek yüzi neyistāna dönmişidi.

[52b] **(1)** **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ḳuş yüñünden hīç belürmezdi felek
Şarḳ u ġarbı bürümişdi yüñ yilek

(2) Zeyn olup sīmurġ-ı Ḳāf uçar bile
Şan ki murġān içredür ʿanḳā melek

NEŞR Ḥakīm ḳavlince **(3)** çünkim sīmurġ ve ol sulṭān-ı murġ bu vechile kim ʿazm-i Süleymān eyledi. ʿĀḳıbet gelüp ʿArabıla Rūm ser-ḥaddinde **(4)** Tarsūs ṣaḥrāsına kim irişdilerse sīmurġ ḳuşı ṭurnalaruñ serverini ḳıġırdup ṣordı. Didi kim: **(5)** "Bu yiryüzünde görünen bāġı ve baḫçasınuñ ve niʿmeti vāfir ve ṣaḥrāsı çayırlu yirler ne diyārlar durur?" didi. **(6)** Ol daḫı cevāb virüp sīmurġ ḳuşına didi kim: "Yā sīmurġ ve iy sulṭān-ı murġ, bu diyāra Tarsūs **(7)** ve Aṭana diyārı dirler. Be-ġāyet maḥbūb ve merġūb yirler durur. Envāʿ dürlü

[1] "Nefsini (kendini) bilen Rabb'ini bilir."
[2] ṣād-mān: ṣādumān İ, T

niʿmeti vāfir ve her ṭarafı (8) çayır ve çemen murġ-zār āb-ı revānı revān olup aḳar. Bir gün bunda ṭuran biñ yıl yaşar.” didi.

(9) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḫūb u maḥbūb iḳlīm olur Aṭana
Lāyıḳ anı teşbīh itsek ʿAdene

(10) Ḥaḳḳa minnet bu mübārek seyrile
Ṣaġ esen irdük mübārek vaṭana

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (11) ṭurnalaruñ serveri sīmurġa bu vechile söz diyicek sīmurġ emr eyledi. Ol cemīʿ ḳuşlar hevā-yı (12) fenādan ḳanad büküp yiryüzünden yañasına indiler. Berrī ḳuşlarıla sīmurġ ve ol sulṭān-ı murġ (13) Tarsūs ṣaḥrāsınuñ sevāḥiline inüp ḳondılar. Yir baḥrī ḳuşlar daḫı deryā yüzüne inüp ḳondılar. Yir (14) yüzin ḳuşlar ḳanadı bürüdi, belürmez oldı. Deñiz yüzi ḳuşlar ḳanadından görünmez oldı. (15) Andan deryā ḳuşları deryādan balıḳ bigi ve daḫı deñiz cān-āverlerinden ne kim buldularısa şikār (16) ḳılup alup baʿżısını sīmurġa getürüp ve baʿżısını kendüler ġıdālandılar. Ṭoyundılar, Rāzıḳa şükrin (17) didiler. Andan ṣoñra sīmurġ baş götürüp peyk-ı Hüdhüdi ḳıġırdup aña didi kim: “İy Hüdhüd, var (18) ḳuşlaruñ beglerine ḫaber ḳıl kim yarın ṣabāḥ dīvānum var durur. Süleymān Ḥażretine ʿaleyhi’s-selām yaḳın (19) geldük. Ne vechile varmaḳ gerekdür, meşveret ḳılalum. Aña göre ḥażretine varalum, ḫāk-i (20) pāyine yüz sürelüm.” didi. Hüdhüd daḫı per açup uçup ḳuşlaruñ beglerine vardı, (21) irdi. Evvel dāne yiyen ḳuşlaruñ sulṭānı ṭāvūsa gelüp sīmurġuñ selāmın degirdi. Yarın **[53a]** (1) dīvān-ı sīmurġdur ve ḥükm-i sulṭān-ı murġdur.” didi. Andan uçup per açup baḥrī ḳuşlaruñ (2) meliki baṭa vardı. Aña daḫı ḫaber virdi. Maʿa’l-ḳıṣṣa cümle murġānı āgāh eyledi. Cemīʿi bildiler (3) kim ʿale’ṣ-ṣabāḥ sīmurġuñ bir ʿaẓīm dīvānı vardur, diyüp yaraḳda oldılar. Ol gice baḥrī (4) ḳuşlar baḥrde ve berrī ḳuşlar daḫı berde, maḳāmlu maḳāmında oturdılar. Allāh teʿālāya tesbīḥ ḳılup (5) ṣubḥ olmasına intiẓār olup ṭurdılar. Sīmurġ ḳuşı daḫı Ḫālıḳa tesbīḥ ve gāh Süleymān Ḥażretine (6) ʿaleyhi’s-selām ne vechile varacaġın endīşe ḳılup ṭurdı.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(7) Cümle murġān Ḥaḳḳı tesbīḥ itdiler
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ vaḳtini gözetdiler

(8) ʿArş ayaġından ötücek ol ḫurūs
Ḥaḳḳı tesbīḥ itdügin işitdiler[1]

Çünki leylüñ nıṣfı geçdi atdı ṭañ[2]
(9) Ḫalḳ-ı Tarsūs ehl-i ʿibret ṭutdılar

Vir ṣalāvat cān u dilden Aḥmede
Tā diyem kim cümle murġān n'itdiler

3.1.1.5.6. (10) Dāsitān-ı Süleymān ʿAleyhi's-Selām ve Ceng Kerden-i Bā-Şāh-ı Yūnān

Loḳmān-ı Ḥakīm ḳavlince **(11)** sīmurġ-ı Ḳāf ile cemīʿ murġān dillü dilince Allāh teʿālāya tesbīḥ ve tehlīl itmekde ve gāh Süleymān bin **(12)** Dāvūduñ ve ol melik-i Maḥmūduñ ve ẓıll-ı Maʿbūduñ salṭan[at]ına ḥayrān ḳalmaḳda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** **(13)** Süleymān Ḥażretine geldi ʿaleyhi's-selām. Nite? Çünkim kerkes ḳuşı ol gün aḫşam olunca kelimāt **(14)** eyledi. Vaḳt-i şām oluncaḳ dīvānı ṭaġıtdı. Ḫalvet-i ḫāṣına vardı. Ṣubḥ oluncaya dek Ḫālıḳa **(15)** ʿibādet eyledi. Çünkim gice sürülüp ṣubḥ-u ṣādıḳ yitdi. Yāʿnī kim ṭañ atdı. Ṣubḥ ḳuşları **(16)** dillü dilince Ḫālıḳa tesbīḥ ḳılup ötdi. Semʿ-i şerīf-i Süleymān kim işitdi. Yirinden ṭurdı tāze **(17)** ṣudan arı abdest alup ṣubḥ namāzın ḳılmaġa. On iki biñ muʿcizāt ẓāhir olmış, enbiyā bir yire **(18)** cemʿ olup imāmlıḳ eyledi. Namāzdan ve niyāzdan fāriġ olıncaḳ taḫt üzerine geçüp oturdı. **(19)** Buyurdı, Ḳarṭūs-ı Ādī geldi. Süleymān Ḥażreti didi kim: "Yā Ḳarṭūs-ı Ādī, yarın ṣubḥ-dem göçdür, **(20)** leşkere tenbīh ḳıluñ. Ḳaydlarını görsünler ve vaḳtlerine ḥāżır olsunlar." diyü emr eyledi. Ḳarṭūs-ı Ādī **(21)** daḫı leşker içinde çaġırtdılar kim yarın göçdür, ḥāżır oluñ deyü ol gün ol gice **[53b]** **(1)** cemīʿ leşker ḳaydlarını ve maṣlaḥatlarını görüp ol gün ol arada ḳarār idüp birisi gün **(2)** ʿale'ṣ-ṣabāḥ Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām ṣubḥ namāzın ḳılup hemān-dem silāḥ ṭaḳındı. Cebe vü cevşen **(3)** ve Dāvūdī

[1] Eyle feryād itdi merġān murġ-zār İ, T
[2] Metinde ikinci beytin ilk mısrası olarak yazılmış olup kafiyeye uymadığı için yeri değiştirilmiştir.

zırhı geydi. Andan ṣoñra ḳollıḳ ve bodlıḳ urundı. Seyf ḥamāyil ṭaḳınup ḫalvet-i ḫāṣından (4) ṭaşra çıḳdı. Loḳmānıla Āṣaf İbni Berḫıyā ḳarşu gelüp Süleymānı alup ata bindürdiler. Cümle ümerā ve vüzerā (5) pīr ü bernā süvār olucaḳ dergāh öñünde on iki bölük sıbṭuñ ḫalḳı daḫı gelüp sekīne-i Mūsāyı (6) Tevrātıla ortaya getürdiler. Geçmiş peyġāmberler ervāḥlarına ṣalāvat virüp tekbīr getürdiler. Andan (7) ṣoñra ol on iki sıbṭuñ begleri sekīne ardınca yürüdiler. ʿAmāliḳa sulṭānı Sührāb Şāh, (8) Tubbaʿ bin Aṣdaʿıla Süleymānuñ ṣaġ ṭarafında eşerleridi. Ve ṣol ṭarafında daḫı muʿabbir-i Rūmıla Rūm pehlevānları (9) yürürleridi. ʿAlemler çeküp ṣurna vü nefīrler ürülüp kūs-ı ḥarbīler urulup on iki kez (10) yüz biñ er ġirīvinden zemīn ü zemān iñledi. Ve çarḫ-ı āsumān gümledi. Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām (11) bu ʿaraṣātıla güç idüp gidicek ḳuşlar daḫı anı görüp her birisi uşaġı vü irisi ḳanadların açup (12) uçup felek yüzüne geçüp Süleymānuñ leşkeri ardınca giderleridi. Ḫalḳ-ı ʿālem görüp (13) anları teferrüc iderleridi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḳuş ḳanadından görünmezdi bu gök
(14) Kim cihānuñ içi ṭoldı murġ u yük

Ḫāki leşker ṭutdı bu çarḫı ṭay[ı]r
At u erdi ṭopṭolu ṣaḥrā vü yir

(15) Yirde leşker ḫalḳı virdükçe nefes
Gün felekde ḳararurdı çün ʿades

Toz ayaḳdan çıḳdı tozdıyıdı yir
(16) Yiri gökden görmedi keyvān-ı pīr

Naʿralardan çıñradı ṭās-ı felek
İñledi at ayaġından gāv semek

(17) Diñle imdi ḳıṣṣa nedür ola şerḫ
Vir ṣalāvat kiẕbi sözden eyle ṭarḥ

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (18) Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām bu vechile göçüp Mıṣr sulṭānına yaḳın gelincek bu yañadan Mıṣr (19) sulṭānı daḫı gözciler ḳomışdı kim Süleymān çerisi belürincek ve görünecek yire gelincek

(20) ḫaber ḳılalar. Pes bir gün gözçiler görüp gelüp ḫaber itdiler. Andan sulṭān-ı Mıṣr daḫı ḳırk biñ **(21)** ʿAmāliḳa ve Mıṣr çerisile ve altmış biñ daḫı İlyāv şāhuñ bāḳī ḳalan leşkerile atlara süvar **[54a]** **(1)** olup ḫaymelerinden otuz biñ er ḳaravul ḳoyup Süleymāna ḳarşu çıḳdı. Yaʿnī gelincek çāvuşlar görüp **(2)** Süleymāna ḫaber ideler. Çünki Süleymān yaḳın gelincek ḥükm eyledi. Çeriyi ṭurġurdılar ve eri araladılar. **(3)** İki ṭaraf ḫalḳı sipāhī bulundı. Sulṭān-ı Mıṣr yaḳın gelincek atdan inüp gelüp Süleymānuñ atınuñ **(4)** öñünde baş ḳoydı. Daḫı İlyāv şāhıçün aġladı. Cān u ciger ṭaġladı ve eyitdi: "Yā Resūlla'llāh, ḫaṭā ḳıldum, **(5)** benüm eksikligüme ḳalma. Ben anuñ böyle ḥabs olacaġın bilmedüm. Eger bileydüm düşmāna önce ben varaydum." **(6)** diyü ʿöẕr diledi. Süleymān eyitdi: "Yā sulṭān-ı Mıṣr, n'eylemek gerek? Ceffe'l-ḳalemde varıdı kim ʿumūm İlyā Yūnān **(7)** şāhınuñ elinde ṭutsaḳ olaydı ve başına bu ʿaḳabeler geleydi, nice itmek gerekdür? Ṣoñı ḫayr ola." diyüp **(8)** tesellī ḳıldı. Andan emr eyledi, atını çekdiler. Bindi, Süleymānuñ ṣaġ ṭarafınca aşdı. Niçün, anuñiçün kim **(9)** Mıṣr sulṭānı Süleymāna iḫtiyārıla gelüp durur. Ve bir daḫı bu kim ḳayın atasıdur ve ikinci bu kim cihān milkinde Mıṣr **(10)** sulṭānlıġından ulu sulṭānlıḳ yoḳ durur. Zīrā kim Beytu'llāh melikidür. Eyle olsa ol sebebden Mıṣr sulṭānı **(11)** Süleymānuñ ṣaġ yanınca eşerdi. Maʿa'l-ḳıṣṣa çünkim leşker ḫalḳıla Süleymān der-bendüñ üzerine kim geldiler. **(12)** Der-bend aġzında bir ṣarb ve ṣaʿb ḳalʿa gördiler kim ḳalʿası üç āsumāna çıḳmış ve züḥalüñ burcına berāber **(13)** olmış.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḳullesi burcında döner nüh-felek
Hendegi ḳaʿrında yatur gāv semek

(14) Bir müdevver ḳalʿa kim ġāyet yüce
Ṣan felek fülkinde aşılmış bir elek

NEṢR Ḥakīm ḳavlince **(15)** Süleymān peyġāmber ol ḫān-ı ekber ve sulṭān-ı server bu vechile ʿaẓametile gelüp der-bend aġzındaġı ḳalʿayı **(16)** be-ġāyet ṣaʿb u ṣarb görüp emr eyledi. Ālāylar baġlanup ḳoşunlar düzülüp ḳalʿaya ṣavaş virmege **(17)** icāzet ḳıldılar. Ol yañadan daḫı Yūnān sulṭānıyıdı, yüz biñ Yūnān ve Ḥamīd ve Menteşe **(18)** ve Ḳarasi ve Teke ve Aydın ve Serḫān ve Biġa ve Sulṭānöñi leşkerile ol der-bendüñ **(19)** ḳalʿası öñünde ḳarşu ḳonup oturdı. Süleymāndan yaña cāsūs göndürmişidi kim gelincek ḫaber bileyidi. **(20)** Meger bir gün bir cāsūs gelüp ḫaber itdi. Didi kim: "Yā şāh-ı Yūnān ve

melik-i Ḳaraman, ġāfil me-bāş kim (21) Süleymān der-bendüñ aġzına geldi. Yiryüzi leşker çoḳlığından görünmez oldı. Sulṭān-ı Mışrla buluşdı, **[54b]** (1) ḳalʿaña gelür ṣavaş virmege. Leşkerin ḥażırlayup ṭurur." didi. Yūnān şāhı cāsūsdan bu ḫaberi (2) alup Süleymānuñ geldügin kim işitdi. Be-ġāyet ġażaba gelüp ḳaḳıdı, yıldırım-veş şaḳıdı. Diledi kim (3) varup Süleymānuñ leşkerin göre. Atlanup beglerile gelüp ḳalʿaya girüp burc üzerine (4) çıḳup bir yüksek yirden Süleymānuñ çerisini temāşā eyledi. Gördi kim der-bend aġzından öte[1] (5) bir toz peydā oldı. Şöyle kim toz varduġınca ulaldı ve ḳabardı. Hevāyıla fenā ortası gerd ü ġubārıla (6) ṭoldı. Zemīn yüzin toz ḳapladı. Yaḳın gelicek yil esüp ḳarşudan yil tozı götürdi. (7) Cīş-i Süleymān ʿayān göründi. Nite? On iki kez yüz biñ pūlād-pūş er ser-ā-ser bir yire cemʿ olup (8) alāylar baġlanmış ve sancaḳ u ʿalemler götürülmiş deryā-yı aḫterān bigi leşker sīl-vār sürüp gelür. Ve leşker (9) içi elmās süñülerden dıraḫtistāna dönmiş, atlar ayaḳlarından yiryüzi penbe-miṣāl olmış. Atılmış (10) çerilerden yiryüzi māl-ā-māl olmış, ṭolmış. Ve daḫı tozdan ay u gün yüzleri ṭutulmış ve erenler naʿra (11) sından ve atlar süheylinden felek ḳulaġı ṣaġır olmış. Yidi ḳat yirler ol çoḳlıḳ leşkeri (12) götürümeyüp yir altındaġı öküz ve balıḳ arkası yaġır olmış. Ve gökyüzi ḳuşlar ḳanadlarından neyistāna (13) dönmiş, görünmez olmış. Hevā içinde ḳuşlar yileginden gökyüzünde güneş belürmez olmış. Ve nāy-ı rūyīn (14) ṣadāsından ve kūs-u ḥarbī āvāzesinden ṭoḳuz ḳat felek ṭāsı ötüp çıñlar olmış. Ve ḳuşlar (15) ḳanadlarınuñ heybetinden nesr-i ṭāyir çarḫ yilekleri olmış. Atlar ayaġı naʿli mīḫları zemīn ḳarnın (16) yarup yiri götüren gāvun baġrını delüp ve balıġuñ postın yırtup kirpüye döndürmişler. Ve oḳlar (17) ve süñüler peykānlarından felek yüzi atılmış kirpüye dönmiş. Āsumān içi ḳuş yileginden bulut (18) bigi ḳararmış görünür ve ol çerinüñ ḳorḳusından beñzi ṣararmış görünürdi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(19) Ḳara bulut miṣli açup ḳuş ḳanad
Uçmaġından ḳoparurlar tünd-bād

Leşker-i Şāh-ı Süleymān ḫod yine
(20) Bir çeri ki dirmemiş Şāh-ı Ḳubād

[1] öte İ: - T

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çünkim Yūnān şāhı Süleymānuñ (21) leşkerin ve ḳuşlar çerisin bu vechile görücek be-ġāyet ḳorḳdı. Diledi kim varup Süleymāna **[55a]** (1) muṭīʿ ola, boġazına kefen ṭaḳa. Meger kim İblīsi'l-laʿīn ol dem anda ḥāżırıdı ve bu işlere nāżırıdı. (2) Gördi kim ḥaḳīḳat şāh-ı Yūnān varup Süleymāna muṭīʿ olur. Hemān sāʿat bir siyāh-pūş-(3) şekl olup eline bir ʿaṣā alup ġāybdan şāh-ı Yūnānuñ öñüne çıḳageldi. Selām (4) virdi, Yūnān şāhı görüp ʿaleyk alup eyitdi: "Men ente?" YaʿnīÏ "Sen kimsin?" didi. İblīs eyitdi: (5) "Ben senüñ devletüñem, geldüm ki saña naṣīḥat ḳılam." Şāh-ı Yūnān eyitdi: "Yā niçün siyāh-pūş (6) olup dursın?" didi. İblīs eyitdi: "Anuñiçün kim senüñ tedbīrüñ begenmedük. Süleymān geldi, ṣavāṣa (7) el ḳardı. Daḫı ceng itmezsin. Tīz ṭut kim bugün ve bu gice ceng iderseñ furṣat senüñdür. (8) Ben saña yārī ḳıluram. Eger bugün ve bu gice ceng ḳılmazısañ Süleymān gelüp Yūnān milkin (9) alur, seni helāk ḳılur." didi. Yūnān meliki eyitdi: "Yā devlet, yā niçün baña şimdiye dek gelüp yardım ḳılmaduñ?" (10) didi. İblīs eyitdi: "Allāh teʿālā, cemīʿ pādişāhlaruñ devletlerini kim rūḥdan ḫilḳat idüp durur. Melek (11) ler durur emr eyledi kim varup Süleymāna muṭīʿ olalar. Ben daḫı vardum, Süleymāna muṭīʿ oldum. Ol cihetden senden yüz çevürdüm. (12) Ṣoñra gördüm ki Süleymān saña ḥayf eyledi. Seni esirgeyüp saña teraḥḥüm ḳıldum, geldüm. Ve ammā kim taʿcīl (13) ṭut, Süleymānıla ceng eylegil. Saña yardım ḳılam. Yoḳsa saña Süleymān ġālib olur. Artuḳ benden (14) yardım gelmez. Ben devlet senüñ başında ḳarār ḳılmazın. Ve daḫı ben devlet saña pāyidār olmazın." didi.

(15) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gör ne melʿūn-ı Yezīd olur racīm
Kim virür şehlere iġvā ol delim

(16) Cehdi oldur cümle ḫalḳı azdura
Cennet ehlini ḳıla ehl-i caḥīm

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (17) İblīsi'l-laʿīn böyle didi. Daḫı ġāyib oldı. Ammā kim Yūnān şāhı bu dölilüñ(?) sözini gerçek (18) ṣanup tīz ḳalʿanuñ dīz-dārın ḫilʿatleyüp istimālat virdi. Didi kim: "Sen Süleymāndan ġam (19) çekmegil[1] kim bu ḳalʿayı zuḥal Behrām-ı felekden izlerise daḫı gelüp alımaz. Ve feṭḥ ü ẓafer bulumazlar. (20) Ammā kim sen cengden ġāfil olmaġıl." didi. Daḫı

[1] çekmegil İ: çekme küllī T

ḳalʿanuñ yaraġın görüp çıḳup çerisine geldi. Ol yidi (21) kez yüz biñ leşkeri iki bölüp cümlesini yaya ḳılup üç yüz elli biñini bir ṭarafına ve üç yüz **[55b]** (1) elli biñini bir ṭarafına idüp cümlesini yaya ḳılup sürüp ʿalem çeküp iki ṭarafın yidi kez yüz biñ (2) erile ḥiṣāruñ çevresini baġlatdı. Daḫı kendüzi ḳırḳ biñ erile ve on altı cihān-gīrle ve on dört (3) pehlevānıla ʿalem çeküp ṭabl u duhūl dögüp ve kūs-ı ḥarbīler gümledüp, nāy-ı rūyīnleri[1] iñledüp ṭurdı. (4) Der-bend içi ādem ġulūsından yanḳulandı. Ṭūb u tüfenklere el urup ḍarb-zenler atup ṭuran (5) ve muḳābil olan Süleymān çerisine od atmaġa başladılar. Ve ol yañadan İblīs daḫı sürüp Denese ve Kenese buluşup (6) şeyāṭīn nesli cemʿ olup bir yire gelüp daḫı danışdılar, iş şoñın şanışdılar. İblīs eyitdi: "Gördüñüz mi (7) kim Süleymān nice ulu mertebe issi oldı. Ḳuşlar daḫı gelüp muṭīʿ oldılar. Bugün ve yarın sīmurġ daḫı (8) gelür ʿaẓīm salṭanat issi sulṭān olur. Bu der-bendi daḫı ḳuşlarıla alur. Ammā kim bize şimdi tedbīr budur (9) kim Süleymāna bir ṣūretile varam, iġvā virem. Ḳuşları der-bendüñ aġzına getürmeye ʿār ide. Eger kim ḳuşlar der-bendüñ (10) cengine yürürse be-ġāyet müşkildür. Der-bendi tīzcek alurlar." didi. İblīsi'l-laʿīn böyle diyicek Kenes (11) eyitdi: "Revāsı budur kim ḳuşlar çerisi gelmeyincek ādemī-zād çerisiyile Süleymān bu der-bendi feṭḥ idemez. Ammā kim (12) ḳuşları cenge getürmemege eger fikr idersek zihī seḫḫārlıḳ ve mekkārlıḳ ve ʿayyārlıḳ durur." didiler. (13) İblīs eyitdi: "Göresiz kim ne tedbīr ḳıluram. Egerçi kim Süleymāna Süleymānlıḳ virildi. Velīkin ḥasedi ḳomazam. (14) Ölinceye dek ola kim yolın uram ve yā kendüzini helāk idem. Tā kim dīv ü cin aṣlına ḥükm ḳılmaya, ḫāk ola (15) diyü ḥased iderem." diyüp İblīs dönüp Süleymāndan yaña gitdi. Ṣalāvat virgil diyem kim ol laʿīn (16) n'itdi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Vir ṣalāvat kör ola İblīs kāfir ol laʿīn
Kim ṣalāvat virmeyince andan olmaz cān emīn

(17) Eyle tekbīr vir ṣalāvat Muṣṭafānuñ rūḥına
Daḫı diñle ḳıṣṣa nedür dinle cān-ı men yaḳīn

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (18) çünkim İblīsi'l-laʿīn Süleymāndan yaña gitdi. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **ez-ān cānib** Süleymāna (19) yitdi. Nite? Çünkim Süleymān der-bendi muḥkem görücek dönüp atı licāmın çeküp daḫı beglerile

[1] rūyīnleri İ: rūpīnleri T

(20) ve vezīrlerile meşveret eyledi. "İy cihān-dīde pehlevānlar, nice ola kim cengile bu ḳalʿayı ve der-bendi alavuz?" **(21)** didi. Süleymān eyle diyicek cümle begler cevāb virüben eyitdiler kim: "Bu leşker ʿilmini cemīʿmüzden **[56a]** **(1)** Ḳarṭūs-ı ʿĀdī ve Pehlevān-ı Şeddādī yigrek bilür kim Şeddād bin ʿĀd, devrinden berü cengile ʿömr geçürmiş **(2)** durur. Ve niçe bunuñ emṯāl der-bendi ḳılıcıla açmış ve pāsubānları ḳanların ḫāke ṣaçmış durur." didiler. **(3)** Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām ḥükm eyledi. Ḳarṭūs-ı ʿĀdī fīl-i Menkülüsı sürüp bir ḳara ṭaġ gibi geldi. **(4)** Süleymāna muḳābil ṭurdı. Daḫı selām virüp Süleymānuñ eyyām-ı devletine duʿā eyledi. Buġur Süleymān eyitdi: **(5)** "Yā pehlevān-ı cihān, bu der-bendi nice fetḥ idelüm?" didi. Ḳarṭūs-ı ʿĀdī eyitdi: "Yā Süleymānı'z-zemān, buña ādemī-zāddan **(6)** çāre yoḳ durur. Eger kim ādemī-zād cengile olursa bunda çoḳ ādem helāk olur. Ammā kim ḳalʿa-yı Sīvāsı **(7)** fetḥ iden ḳuşlara yine ḥükm eylegil. Biz bu der-bende yürüyicek ḳuşlar daḫı ḳalʿanuñ üzerine ṭaşlar **(8)** döküp der-bendi bekleyenlerile ceng ü cidāl eylesünler. Bir dem içre başları ḳayusı olur, emān dilerler. **(9)** Bu ḳuşlar çerisile yā Süleymān Zuḥāl burcında Behrāmı ve Merrīḫi zebūn ḳılmaġa yarar. Bu nedür kim bunuñ bigi der-bendüñ **(10)** ve ḳalʿanuñ ġuṣṣasın çekersin? Yā Süleymān, senüñ devletüñde bu ḳuşlar çerisile felegi gelekce ṭutmamaḳ **(11)** olur. Görmez misin kim Sivās ḳalʿasını bir sāʿatde nice fetḥ itdiler.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(12) Yā Süleymān ġam yimegil[1] bu zemān
Fetḥ iderler ḳalʿayı murġān hemān

Ḥaḳ teʿālā virürise nuṣreti
(13) Ḫaṣma şāhum bulısaruz furṣatı

Ḳalʿayıçün ġuṣṣa çekmek pes neden
Ḳalʿa ḳavmi geyecekdür uş kefen

(14) Çün ḫurūş ide ḳamu murġān pes
Ḳalʿa ḳavmine bulalar dest-res

[1] yimegil İ: yime ki T

Böyle diyüp eyledi şāha duʿā
(15) Vir ṣalāvat gel be-cān-ı Muṣṭafā

3.1.1.5.7. Ḳıṣṣa-i Süleymānı'n-Nebī ʿAleyhi's-Selām Be-Ḳavl-i Loḳmān Ḥakīm

(16) Loḳmān-ı Ḥakīm ḳavlince nāḳilān-ı muḫtār ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naḳlince muḥaddesān-ı aḫbār kim bu kitāb-ı (17) Süleymān-nāmenüñ mü'ellifidür. Pes ṣaḥīḥ rivāyet ḳılup eydürler kim ol vaḳt kim Süleymāna Ḳarṭūs-ı (18) ʿĀdī bu vechile cevāb viricek Süleymān daḫı ḳaṣd eyledi kim hüdhüde ḥükm ide. Dönüp (19) hüdhüde ḥükm idince anı gördiler kim der-bendüñ aġzından bir siyāh-pūş kişi bir şeb-reng (20) ḳatıra süvār olmış gelür. Elinde bir ḳara ʿaṣāsı var. Yaḳın gelincek ʿizzetile Süleymāna selām virdi. Süleymān (21) ʿaleyk alup daḫı Süleymānuñ muḳābelesinde ṭurdı. Eyitdi: "Yā Süleymān, Ḥaḳ teʿālā saña Süleymānlıġı **[56b]** (1) anuñiçün virdi kim atañ Dāvūd peyġamber bigi ʿadl ü dād yolundan çıḳmayasın. Tā kim devlet tācı (2) başuñda ḳarar ḳıla. Cemīʿ ḫalḳ işüñden ḫoşnūd ola. Böyle olsa bu ḳuşlar kim Ḥaḳ teʿālānuñ (3) emrile gelüp saña muṭīʿ oldılar. Henūz gelmedin, sen Süleymānuñ yüzin görmedin ve bunlara (4) ṭaʿām daḫı virmedin, Sīvās ḳalʿasınuñ cengine emr eyledüñ. Varup ol ḳalʿanuñ tūp u tüfengine (5) ḳarşu ṭurdılar. Niçeleri mecrūḥ olup ne niçeleri yoluña cān virdiler. Ve niçelerinüñ ḳanadcuḳları (6) ṭūp u tüfeng ḍarbından ṭoḳunup şikest eyledi. Ancasınuñ daḫı ayaġı ve ḳanadı şındı. Anlar senden (7) rencīde oldılar. Yā Süleymān, bu kez yine yidi kez yüz biñ leşkerüñ variken bu ḳalʿanuñ ṣavaşını (8) ḳuşlarıla mı ḳılursın? Ḥaḳ teʿālā, saña bunları helāk itmegiçün göndürmedi. Belkim senüñ ʿadlüñ (9) sāyesinde rāḥat olmaġıçün gönderdi. Ve bir daḫı bu kim insān eşref-i maḫlūḳāt durur. Bunları ḳoyup (10) ḳuşlarıla faḫr idüp ceng itmek dilersin. İkinci bu kim ol ḳuşlaruñ sīmurġ kim sulṭānı durur, henūz dāne (11) yiyen ḳuşlarıla ve deñiz içindeki baḥrī ḳuşlarıla saña gelmediler. Bunları helāk itdürdügüñ kim sīmurġ (12) işide, saña gelmeye, incine. Yā Süleymān, ʿaḳluñ başuña dirgil. Bu ḳuşları cenge oḳutmaġıl. Saña gölge (13) olduġı ḳulluḳ anlara bes durur.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gerçi murġān ceng iderler yaḫşıdur
(14) Līk ġāfil olmaġıl kim vaḫşīdür

Ḫizmetüñden incineler bu zemān
Yüz çevüre cümlesi senden hemān

(15) Birbirile ʿahdini berk ideler
Dergehüñi nā-gehān terk ideler

Böyle diyüp ol siyāh-pūşı'l-laʿīn
(16) Virdi iġvā Şāh Süleymāna hemīn

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür nāmever
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya mā-ḥażar

(17) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ol siyāh-pūş böyle didi. Daḫı ṭurduġı yirden ġayb olup **(18)** gitdi. Süleymānı görüp ʿibret alup eyitdi: "Bu şaḫş ḫūb didi kim dāyim ḳuşları incitmek olmaz. Ol **(19)** tedbīrden vazgeldi. Daḫı emr eyledi, altı biñ irkek atlu pūlād-pūş ser-leşkerler, on iki kez **(20)** yüz biñ eri cebe vü cevşene müstaġraḳ ḳılup sürüp der-bend aġzına yürüyüp ḳalʿanuñ **(21)** yaḳınına gelicek ṣaf-keşīde ḳılup ālāylar baġlayup sedd-i Sikender bigi ṭurdılar. Ḳat-ender-ḳat **[57a]** **(1)** olup ṭurup kīş ü ḳurbānlar açup oḳa dutdılar. Ġırīv ḳılup kūs u naḳāralar urdılar. Nāy-ı rūyīn**(2)** ler[1] ürdiler. Ecel ırın ırlatdılar. Sancaḳ çözüp şuḳḳaların parlatdılar. Der-bend ḳalʿasına ḳarşu **(3)** tuş tuşa hum u hücūm itdiler. Cīş-i Süleymān bu hirāsānı kim idicek ṣanasın kim ṣūr-ı Sirāfīl **(4)** ürüldi. Cümle ulular dirildi, ʿarṣa-i[2] ʿaraṣāt dirildi. Hāy u hūyıla zemīn ü zemān ṭoldı. Ḳıyāmetden **(5)** bir ʿalāyim oldı. Felekler gümledi, gāv ü semek beliñledi. Gökyüzündeki ḳuşlar Süleymān çerisinüñ **(6)** üzerinden ayrılup yiryüzüne inüp bir yirde ṭūb bigi olup ḳondılar. Ḳorḳularından per dökdiler. **(7)** Velīkin ḳuḳnūs ḳuşı incindi. Cemīʿ ḳuşlarıla ḳocundı kim Süleymān bunlara cengiçün emr itmedügine ol **(8)** yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşlar incindiler kim ādem ḳapmaġa ve etin yimege ve ceng itmege cān aluban ṭartmaġa ögren**(9)** mişleridi. Maʿa'l-ḳıṣṣa ḳuşlar anda vü Süleymān çerisi bunda ceng ḳılup ġırīv idincek ḳalʿa ḳavmi daḫı **(10)** vehme varup şaşdılar. Ammā kim ġayret ḳılup ġırīv itdiler. Yūnān şāhı daḫı ṭabl u duhūllar çalup **(11)** ol yidi kez yüz biñ eri iki bölüp üç kez yüz elli biñ eri bir ṭarafdan ve üç kez yüz elli biñ **(12)** eri bir ṭarafdan sürüp ṣaġ ve ṣol cenge ṭurdılar kim Süleymān çerisinden çoḳ ādem ḳırdılar. Ve çoḳ **(13)** mīr ü sipāhī ḳanların dökdiler. Ṭaşlar alup ḳayalar urup baş u baġrın kemüklerin sökdiler.

---

[1] rūyīnler İ: rūpīnler T
[2] ʿarṣa-i İ: ʿaraṣa-i T

(14) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Eyle ceng eyledi Yūnān ḫalḳı pes
Merrīḫ emān istedi ḳılmadı ses

(15) Baş kesilüp ḳan aḳup virildi cān
Ara yirde yoġıdı feryād-res

At nalından yiryüzi oldı demür
(16) Er deminden gün ḳarardı çün ʿades

Kūs-u ḥarbī çalınurdı miṣl-i ṣūr
Çarḫ ṭāsı çınradı hemçün çeres

(17) Gökyüzin murġān dutup itdi ṣavaş
Yiryüzin ḳapladı insile feres

Ḳan aḳardı ʿālemi deryā ḳılup
(18) Kim viripdi ġarḳa Ceyḥūn u Aras

Ṣan ḳıyāmet güni ḳopdı ol zemān
Deng ü vālih ḳalmışıdı cümle kes

(19) Diñle imdi cengi nite ḳılısar
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya sözi kes

NEṢR Ḥakīm ḳavlince **(20)** egerçi kim Süleymān çerisi ol gün aḫşam olunca ceng eyledi. İllā kim der-bende giremediler. Ve bir çāre **(21)** daḫı idemediler. Ol yañadan ḳuḳnūs ḳuşı hüdhüdi ḳıġırdı. Didi ki: "Var Süleymāna digil kim **[57b]** **(1)** eger bu ẓaʿīfü'l-eṭyār çerisine ḥükm iderse ol der-bend içindeki ḫalḳuñ dükelisini helāk **(2)** idelüm. Der-bendi alalum, ādemlerini helāk ve yirlerini ḫāk idelüm. Bize niçün bir işāret ve ceng **(3)** ḳılmaġa beşāret ḳılmaz. Yoḳsa Sīvās ḳalʿasında ḫiẓmetümüz yirince olmadı mı?" didi. Hüdhüd eyitdi: "Süleymān **(4)** beni daʿvet ḳılup yā hüdhüd var ḳuḳnūsa diyince bir siyāh-pūş-şekl kimesne gelüp Süleymāna göründi. **(5)** Ādem dilince bilmezem ki Süleymāna ne didi. Yine ol siyāh-pūş ġāyib oldı gitdi. Bilmezem ki ne ḫālıdı. Artuḳ **(6)** Süleymān bāña muḳayyed olmadı." didi. Ḳuḳnūs ḳuşı eyitdi: "Hele varup Süleymāna benüm sözümi söylegil." **(7)** didi. Hüdhüd daḫı

Süleymānuñ ṭabl-bāzı üzerine ḳonup ḳuḳnūsuñ[1] kelāmın söyledi. (8) Süleymān işidüp didi kim: "Ben anları incitmezem. Baña maẕlemedür kim birisi cengde helāk olurısa (9) ṣabr eylesünler. Görelüm ki rūzigār ne yüz gösterür?" diyüp ṣādıḳ ḳoçuma ḫaber gönderdi kim yine on biñ (10) deve ve biñ sıġır göndüreler ḳuşları aġırlamaġıçün. Ṣādıḳ ḳoçum daḫı varup ol emri gördi ve (11) ḳuşları aġırladı. Ve bu yañadan Süleymān daḫı aḫşam oluncaya dek kim ceng eyledi. Der-bendi feṯḥ ide(12) medügine be-ġāyet acıdı ve incindi. Daḫı ol acıġıla ḥükm eyledi. Leşkeri döndürdiler, ṭabl u āsāyiş (13) çaldılar. Bu yañadan mihterler daḫı otaġ-ı Süleymānī̇yi ḳurdılar. Cümle sipāhilerüñ çādırları ḳuruldı. Dönüp (14) gelüp çādırlarına atlarından indiler. Ceng ṭonların çıḳarup fāḫir libāslar geyüp Süleymān der(15) gāhına geldiler. Bu yañadan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām otaġına gelüp taḫt-ı zerrī̇n ḳuruldı. (16) Süleymān ʿaleyhi's-selām nübüvvet kürsī̇si üzerinde oturdı. Selāṭī̇n-i serverler ve mī̇r ü mihterler dirilüp (17) ʿAmāliḳa sulṭānı Sührāb Şāh ve Mıṣr sulṭānı Celāle'd-dī̇n ve Miḳdād meliki Tubbaʿ bin Aṣdaʿ ve Ḳayser-i Rūm (18) bu dört selāṭī̇n-i serverler daḫı gelüp ṣaġ u ṣol oturdılar. Andan ṣoñra Āṣaf ibn-i Berḫıyā (19) ve Loḳmān-ı Ḥakī̇m ve Nāṣen peyġamber ve Uyāṣer peyġamber ve Kāẕ peyġamber ʿaleyhimā es-selām cemʿ olup (20) ṣandal u ṣandalī̇lerinde oturdılar. Ve on iki biñ ulemā-yı Benī̇ İsrā'il cemʿ olup dergāha geldiler. (21) Ve on iki sıbṭuñ melikleri ve ʿArbā beglerile ve Ḳudüs ü Medī̇ne yiglerile ve Şām u Ḥaleb **[58a]** (1) mihterlerile ve ʿĀdī̇ serverlerile kim oturdılar. Ve kimi ayaġ üzerine ṭurdılar. Ve bu yañadan (2) dī̇vān-ı Süleymān olucaḳ ḳuḳnūs ḳuşı daḫı ruḫ ḳuşıla ve bāḳī̇ ḳalan ḳuşlarıla her birisi edebile (3) yirlü yirinde ḳarār eylediler. Anlaruñ daḫı öñlerine ġıdāların ḳodılar. Ammā kim nevbeti olan ḳuşlar (4) giceyile Süleymānuñ otaġında serā-perde üstinde dönerlerdi. Ṣubḥ-dem dile gelüp ötüp (5) yirlerinden ḳalḳup hevā yüzüne çıḳup Süleymānuñ üzerine gölge olurlardı. Meger bir gün (6) bu böyleyiken ḫāciblerüñ birisi içerü gelüp didi kim: "Yā Nebiyya'llāh hüdhüd içerü gelmek diler."didi. (7) Emr olundı, yol virdiler. Hüdhüd gelüp taḫt pāyin öpüp ḳuḳnusuñ geldügin bildürdi. (8) Süleymān emr eyledi. Dergāhuñ ḳapusın açdılar. İki kürsī̇ ḳodılar. Birisinde gelüp ḳuḳnūs ḳuşı (9) oturdı ve birisinde rūḥ ḳuşı oturdılar. Dillerince Süleymāna duʿālar ḳıldılar. Maʿa'l-ḳıṣṣa dī̇vān-ı Süleymān (10) kim ṭurdı. İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr kim Süleymān naẕarına cemʿ olup geldi. Dī̇vān-ı ʿaẕī̇m ḳuruldı. Yir yirin (11) altun ve gümiş şemʿidānlar ḳonuldı. Ḫ^{v}ān-ı[2] Süleymān geldi. Yinildi ve

[1] ḳuḳnūsuñ İ: ḳuḳnūs ḳuşınuñ T
[2] ḫ^{v}ān: ḫon İ, T

içildi. Ḳuḳnūsıla rūḥ ḳuşı öñlerine (12) daḫı üçer ḳoyun ḳodılar. Birer sini içre anlar daḫı yırtup ve ṭartup yirleridi. Ḫalḳ görüp teferrüc iderleridi. (13) Buġur Aḫī Melīḥ küstāḥ ḳuḳnūsuñ ve rūḥuñ ol ḳoyun leşlerin ṭartup yidügin görücek eyitdi: (14) "Yā Süleymān, bu iki ḳuş der-benddeki ādemi ḳırmaġa yiterdi. Pençe urup her birsini şol ḳoyun leşi bigi yırtardı. (15) Niçün ḳomazsın kim bu ḳuş çerisi varup ol der-bend ḳavmıyla ceng idelerdi." didi. Süleymān bu söze (16) incindi. Eyitdi: "Yā Aḫī Melīḥ, keṯḫüḍā degülsin ve vezīr degülsin. Ve sulṭān daḫı degülsin. Bu aṣl (17) söz hīç senüñ maṣlaḥatuña ṣıġmaz, edebdür." diyü ḳaḳıdı. Ḫ^{v}ān [1] daḫı götürüldi. Buġur sükkerī şerbetler (18) gelüp içildi. Daḫı sözden söz çıḳup der-bendüñ cengi sözi açıldı. Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-(19) selām dönüp Loḳmān-ı Ḥakīme eyitdi: "Yā Loḳmān-ı Ḥakīm, ʿacabā bu ḳalʿa nice alınur ola?" didi. Loḳmān (20) cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, bu ḳalʿa āsānlıġıla ele girmez. Meger kim bu ḳalʿa uġurlana kim (21) ele gire. Eger kim Bad-pā-yı ʿayyār bunda olsa bu ḳalʿayı alurdı. İllā kim Bad-pādan ġayrı bu işi kimesne idemez." **[58b]** (1) didi. Süleymān didi kim: "Bad-pā ḳanda? Anuñ daḫı hīç ḫaberin bilmedük. Ḥali neyidügin añlamaduḳ." (2) diyince nā-gehān bir ḥācib gelüp eyitdi kim: "Şehā, müjde olsun kim Bād-pā geldi." didi. Süleymān (3) işidüp şād olup emr eyledi. Bād-pāyı getürdiler. Bad-pā içerü girdi. Taḫt öñünde yüz yire sürdi. (4) Süleymān didi kim: "Yā Bād-pā, çerimüñ ḥāli nedür? Keyḳubād, şehri aldı mı yā ḫalāṣ oldı mı?" didi. (5) Bad-pā didi kim: "Yā Süleymān, devletüñde Keyḳubāduñ ne zehresi ola kim şehri ala? Sām-ı süvār (6) ol pehlevān-ı rūzigār geldi. Nāme yazup ḳuluñula ḫāk-i pāyüñe gönderdi." diyüp Sāmuñ (7) geldügin ve nice ceng itdügin ve Ḳārūnı ṭutduġın ve Zūpīni ṭutduġın söyledi. Cümlesini (8) taḳrīr eyledi. Daḫı Sām-ı süvāruñ nāmesini çıḳarup Süleymāna ṣundı. Süleymān şād olup (9) nāmeyi alup Āṣafa ṣundı. Āṣaf daḫı Loḳmāna ṣundı. Loḳmān-ı Ḥakīm nāmeyi açup oḳudı. (10) Nāmede şöyle yazmış kim:

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Böyle yazmış[2] nāmede Sām-ı süvār

(11) Kim be-nām-ı nām-ı evvel Kird-gār

---

[1] Ḫ^{v}ān: ḫon İ, T

[2] yazmış İ: - T

Ḫālıḳ ol ki ḫilḳat itdi ʿālemi
Ferşi ṣuffa ʿarşı ḳıldı üstüvār

(12) Ḫāki ādem yaradur maʿnāyıçün
Ḳubbe-yi ḫaḍra düzer aṣlı buḫār

Ḫār ucından gülleri peydā ḳılur
(13) Nerges-i raʿnā yazar faṣl-ı bahār

*Lem-yelid*dür lā-şerīk ü lem-yezel
Lā-yefūt u bī-ḫalel Perverd-gār

(14) Ol Ḫuẕādur Şāh Süleymāna daḫı
Çāker iden ins ü cinn ü mūr u mār

Hem nebīdür ol Ḥaḳuñ peyġāmberi
(15) Hem melikdür ʿālem içre şehriyār

Kem ḳulınuñ kemteridür Keyḳubād
Dilegince devr ḳılur rūzigār

(16) Nāme benden ḥażretüñe yā melik
Kem ḳuluñdur Sām işikde āşikār

Himmetüñle Ḥaḳ ʿināyet eyledi
(17) Düşmenüñi eylemişem tārumār

Pehlevānlar ḳalmadı ṭutdum temām
Keyḳubāduñ özin itdüm ḫor u zār

(18) Devletüñde ḳahr ideyim düşmenüñ
Kim ola tārīḫ ḳala yādigār

Ḥaḳ teʿālā ben ḳuluñ ṣaldı saña
(19) Kim ḳılam düşmenlerüñle kār-zār

Ġam yimegil yā Süleymānı'n-nebī
Keyḳubāduñ cismin idem men ġubār

(20) Cān u dilden yoluña ben ṭurmışam
Baş u cānı yoluña ḳılam niṣār

Ḥaḳḳuñ emri budur iy şāh bī-gümān
(21) Pehlevānuñ olısaram tāc-dār

Çarḫ-ı gerdiş seyrini itdüm temām
Çoḳ ġarāyib görmişemdür bī-şümār

[59a] **(1)** Yidi ḳat yir içre girdüm daḫı hem
Dürlü maḫlūḳıla itdüm ceng-zār

Kūh-ı Elbürz üzre itdüm cengi hem
(2) Dīv ü cinden öldürüben bī-ḳarār

Çoḳ belādan olmışam şāhā ḫalāṣ
Devletüñde olma diyü ḫāk-sār

(3) Bu zemān Ḥaḳḳa şük[ü]r geldüm şehā
Ḫizmetüñe yitişüben baḫtiyār

Bu ḳuluñçün eylegil ḫayr-ı duʿā
(4) Tā ki Ḥāfıẓ ʿavn ḳıla kāmukār

Böyle diyüp nāmesin itmiş temām
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya iḫtiyār

(5) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Sām-u Süvāruñ nāmesinden Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām bu kelāmı **(6)** kim diñledi. Ġāyet şād olup ġamdan āzād oldı. Ve eyitdi: "İy beglerüm ve yiglerüm, Sām-u Süvār **(7)** kim benüm elüme girdi. Bildüm ki Ḥaḳ teʿālā cemīʿ düşmenlerümi ḳahra ṣaldı." diyüp buyurdı. Bād-pāya bir **(8)** ḫilʿat-ı ḫāṣ geyürdiler kim iḳlīm ḫarācı degerdi. Sām-süvār geldigi beşārete Süleymān buyurdı. Ḫazīne açup **(9)** oturan ve ṭuran beglere ve yiglere ve server-i selāṭīnlere kimine ḫilʿat-i fāḫir ve kimine sīm ü zer ve **(10)** laʿl ü cevāhir ve kimine altun āletlü at ve kimine ḳul ḳaravaş ve kimine gevherī ḳaş u ḳumāş virdi. Anuñ **(11)** gibi seḫāvet itdi kim ol on iki kez yüz biñ erde bir kimesne maḥrūm ḳalmadı. Ve daḫı emr eyledi, **(12)** her ādem

başına birer sīmin zini envāʿ dürlü me'külātıla ve mey-i yāḳūt-nābıla zeyn idüp ġılmānlar **(13)** getürüp ve öñlerine ḳodılar. Tā ṣubḥ oluncaya dek bī-nevālar ḫūb ve maḥbūb ile Süleymān ʿaşḳına mey nūş **(14)** ve ney gūş, cihān ġuṣṣasın ferāmuş itdiler. Ḫūblarınuñ şīrīn laʿl-i lebin emüp der-āġūş **(15)** itdiler. Ḥoş-āyendeler kim ʿömr geçer, devrān döner. ʿĀḳıl oldur kim ʿīş u nūş idüp dem sürüp **(16)** çünkim ʿömrini ḫoş göre. Nā-ḫoş ḫod geçer ʿāḳil ve kāmil ḥarīf olan[1] ḫūblarıla dem sürüp **(17)** yiyüp içer. Nā-kesler ḫod yimeyüp yirinde ḳomayup gider. Anuñ gibi māl mārdur māl degüldür. **(18)** Ve daḫı māl didükleri yimek içmegiçündür, ḳoyup gitmegiçün degüldür. Nitekim ḳoyup **(19)** gitmegiçün ṭaşıla gevher bir durur.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

ʿĀlem içre olmasa cömerd şāh
(20) Bil kim andan yigrek ola bir giyāh

Hey yañıldum bu sözüm düşmedi key
Otda vardur menfaʿat añladı şey'

(21) Şāh ki ġāyet mümsik ola desti teng
Efḍal ola ḥażretinden ḳara seng

Bī-ġalatdur bu sözüm iy nāmever
[59b] **(1)** Seng içinde bulunur laʿl ü güher

İsteriseñ çıḳarasın yaḥşı ad
Luṭfuñı görsün senüñ biliş ü yād

(2) Şāh Süleymān olduġıçün pes saḫī
Cümle şehler oldı çāker yā aḫī

Ādemüñ ad ṣānı olur dāmı daḫı
(3) Ḳul ider māl ḫāṣıla ʿāmī daḫı

İy saḫī cömerd-i kāmil şehriyār
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya yādigār

[1] ʿāḳil ve kāmil ḥarīf olan İ: ʿāḳil ve kāmil olan ḥarīf T

3.1.1.5.8. (4) Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī ve Der-Ḳavāʿīd-i ʿAḳl Güyed

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Güş idüp senden saña diñle naḳ[ı]l
(5) Cān Süleymān başda Loḳmāndur ʿaḳ[ı]l

Nefs-[i] emmāre durur Sām-ı süvār
Ser-keş ü cebbār u ḳāhir kīne-dār

(6) ʿAḳlıla ider olursañ ger ʿamel
Nefsi rām itdüñ saña ḳılmaz ʿilel

O nübüvvet ḫātemi tenzīl İlāh
(7) Ḥükmi birle divşüre mi ḳıl tebāh

Mā-sivāyı eylegil senden ʿadem
Ḳurb-ı Ḥaḳḳa tā iresin bir ḳadem

(8) ʿĀḳılısañ mā-sivāyı ḳıl fenā
Kim bulasın milk-i ebed ʿayn-i beḳā

Sende senlik gitmeyince iy hümām
(9) Ḥaḳ civārında bulamazsın maḳām

Ẓıll-veş itsün seni güm āfitāb
Maḥv ol va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

(10) Mā-sivāyı terk idegör ber-kemāl
ʿArż ola tā kim saña nūr-ı celāl

Heft ü çār u nühle şeşden geç temām
(11) Kim olasın ʿaynü'l-aʿyān iy hümām

Ḳılmayınca ṣūretile cism ü cān
Varlıġuñı itmeyincek külli *fān*

(12) Çıḳmayınca bu dimāġdan āb u gil
Dü-cihāndan fāriġ olmaz cān u dil

Ġayrı terk it tā ki yār Mevlā ola
(13) Miṣl-i Mecnūn külli şey Leylī ola

Ḳanda iseñ görüne dīẕār-ı dost
Vire nūrı çeşmüne envār-ı dost

3.1.1.5.9. Der-Münācāt-ı Firdevsī ve Der-Ḫatm-i Kitāb

İlāhī, Seyyidī ve Mevlāyī! Sen (15) ol pādişāhsın kim Süleymān dergehüñde bir mūrçe-i ẕerre degül durur. Ve İlāhī, sen ol pādişāhlar (16) ve şāhlar şāhısın ki ḳudretüñ şemʿi öñünde ay u güneş ve cemīʿ kevākib funūs ve zerre degüldür. (17) İlāhī, bizümile mükāleme idüp emr ü nehy ve vaʿd ü vaʿīd iderdüñ henūz ʿālem olmadın. (18) Ve İlāhī, bizümile mülātefe idüp ḫiṭāb u ʿitāb iderdüñ henūz ʿĀdem yaradılmadın. (19) Ve İlāhī, bizümiçün melāʾikeyile mübāḥese iderdüñ bizüm andan ḫaberümüz yoġiken. (20) Ve İlāhī, maġfiretüñ ḫod bir ṣıfatdur, anuñ eṣeri ve cūşı gerek. ʿĀṣilerüñ olmasa (21) eṣeri kimde ẓāhir olurdı. Ve İlāhī, raḥmetüñ bir deñizdür aña cünbiş ve ḫurūş gerek. Günāh **[60a]** (1) kārlaruñ olmasa nereye ṭaşınur dökilürdi. İlāhī, ezel ḳısmetinde çün melāʾikeye ṭāʿat ve (2) faẕīlet ve enbiyāya ḫilʿat ve risālet ve zühhāda şeref-i ʿibādet virdüñ. Ol vaḳt (3) ʿāṣīlerüñ naṣībini daḫı ġufrāndan eyledüñ. Ebed niʿmetinden daḫı her ṭāyifenüñ müzdini (4) ve ʿibādetinüñ ecrini virdügüñ vaḳt günehkār ḳullaruñ niʿmetini daḫı iḫsānuñdan (5) eyledi. İlāhī, senüñ ʿaṭāñ mevhūb durur meksūb degül. Ve İlāhī, senüñ raḥmetüñ ʿināyete dāyir(6) dür ve ʿibādete degül. Ve İlāhī, muttaḳī ḳullaruña cennet vaʿd idüp buyurduñ. Nitekim kelām-ı (7) ḳadīmde ḫaber virdüñ. **Ḳāla'llāhu teʿālā** ***"****Tilke'l-cennetü'l-letī nūriṣū min*[1] *ʿibādinā* (8) *men kāne teḳiyya* [2]"[3] İlāhī, Tevrāt u Zebūr ve Furḳān u İncīl ve ʿarş-ı aʿẓām ve rūḥ-ı ḳudsī (9) Cebrāʾil içün bu Süleymān-nāmenüñ iḫtitāmını sen müyesser ḳıl. Ve İlāhī, cemīʿü'l-enbiyā' ve'l-mürselīn (10) Aḥmed ü Maḥmūd ve naʿt-ı Ṭā Hā vü Yā Sīn ḥaḳḳıçün Firdevsīye firdevs-i cennetini taḳdīrüñde muḳadder itgil.

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 19:63): "İşte bu, kullarımızdan Allah'a karşı gelmekten sakınanlara miras kılacağımız cennettir."

[2] teḳiyyā: nebiyyā İ, T

[3] (Kur'ân-ı Kerîm 19:63): "İşte bu, kullarımızdan Allah'a karşı gelmekten sakınanlara miras kılacağımız cennettir."

(11) NAẒM
[mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün]
İtdüm cür[ü]m günāhı yā Rabb *ẓalemtü nefsī*[1]
Sen bağşıla[2] İlāhī yā Rabb *ẓalemtü nefsī*

(12) Sehvüme yoḳ nihāyet ḳıldum cürm ü cināyet
ʿAfv eyle ola kefāret yā Rabb *ẓalemtü nefsī*

Ser-māye-i cüvānī eyyām-ı şādumānī
(13) Ṣarf oldı yoḳ zemānı yā Rabb *ẓalemtü nefsī*

Ḥayfā ki geçdi furṣat k'aldı beni bu ġaflet
İtdüm ʿitāb u töhmet yā Rabb *ẓalemtü nefsī*

(14) Çü azdurdı dīv şeyṭān ṣımışam ʿahd ü peymān
Tevbe itmişem i[3] ġufrān yā Rabb *ẓalemtü nefsī*

Firdevsidür güneh-kār tevbe eyledi i Ġaffār
(15) Raḥm eylegil i Settār yā Rabb *ẓalemtü nefsī*

3.1.1.5.10. Der-Duʿā-yı Pādişāhu'l-İslām ve'l-Müslimīn ve Der-Ḫatm-i Kitāb

(16) Ḥamd-i nā-maḥdūd ol Allāha kim alīmdür, ʿilmine ġāyet yoḳ. Ve şükr-i bī-ḥad ol pādişāha kim Ḳādir**(17)** dür, ḳudretine nihāyet yoḳ. Ve bir ḥākimdür ki ḳaṣās-ı[4] maḥkemesinde ʿaḳl-ı küll kātib-i emīndür. Ve Ḥāfiẓ**(18)** dur ki ḥıfẓ-ı ḫazānesinde bir noḳta kitāb-ı mübīndür. Bu Firdevsī mücrimīni ʿināyet itdi **(19)** ki üç yüz altmış altı mücelled kitāb Süleymān-nāmenüñ otuz dördünci cildini daḫı ḳaleme **(20)** getürüp bitürdüm. Ve biñ sekiz yüz otuz biş meclisüñ yüz yitmiş meclisini daḫı raḳama **(21)** getürüp temām eyledüm. **Baʿdezān inşā'allāhu teʿālā** eger ecelden mühlet **[60b]** **(1)** ve zemāndan vüsʿat ve pādişāhumdan himmet olursa ol cihān-penāh-ı tāc-dāruñ ẓıllu'llāhu teʿālā **(2)** şehriyāruñ ve server-i nām-dāruñ Ildırım Ḫān bin Muḥammed Ḫān-ı kāmukāruñ eṭāla'llāhu **(3)** ʿömrehu ʿadl-i berekātında ve devām-ı devletinde ve eyyām-ı rifʿatinde Süleymān-nāmenüñ bāḳīsin daḫı **(4)** menẓūr ve manẓūm

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 28:16): "Rabbim, şüphesiz ben nefsime zulmettim."
[2] Metinde bağışla yazılan kelime vezin gereği bağşıla şeklinde okunmuştur.
[3] itmişem i İ: itmişem T

söyleyevüz. ʿAvn-i Ḫaḳḳıla temām eyleyevüz. Tā ki bu Süleymān-nāme sebebiyle **(5)** sulṭān bin sulṭānuñ ve āl-i ʿOs̱mānuñ nām u nişānı dillerde meşhūr ve illerde maʿrūf ola.

(6) NAẒM
mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün[1]
(7) Ḳapusı Ildırım Ḫānuñ olur ḫayre'l-mefāriġ
Ṭapusı eşref-ü küllī ve ʿināyet-i küll merāciʿ

(8) Selāṭīn-i cihān-dāver musaḫḫar aña hem münḳād
Şehenşāh-ı melekdān(?) ḳamu ḥükmine rāciʿ

(9) Şeh-i ʿālem ki ʿavnıla olur s̱ābit mez̲āhib
Zihī ḥākim ki ḥükmile anuñ muḥkem şerāyiʿ

(10) Ḳader ḥükminden olmışdur anuñ ʿāciz ü mü'eccel
Ḳażā ḥükminden olmışdur anuñ bugün mezāriʿ[2]

(11) Ḳılıcı oldığıçün feṯḥ-i nuṣret-āyet-i Ḫaḳ
ʿAdūya Ildırım-veş gösterür burhān-ı ḳāṭıʿ

(12) Duʿāsın vird idüp oḳur ḳamu aṣḥāb-ı ḫalvet
S̱enāsın z̲ikr idüp baş ḳor yire ehl-i ṣavāmiʿ

(13) Bu Firdevsī ḳapusında olur mūr-ı kemīne
Süleymān Ḥażretin umar esirgeye ola nāfiʿ

(14) Devām-ı devleti olsun cihān içre ziyāde
Felek tābiʿ necim sābiʿ idince devr hem ṭāliʿ
(15) Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn

---

[1] ḳaṣās-ı İ: ḳażās-ı T
[2] Bazı mısralarda veznin son tef'ilesi *feʿūlün* çıkmaktadır.
[3] mezāriʿ T: merādiʿ İ

3.2.3. El-Cildü'l-Ḫāmisu ve'ş-Şālişūn[1]

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
[1b] **(1)** Ḥamd-i nā-maḥdūd aña kim bī-miṣāldür pādişā
Şükr-i nā-maḥdūd aña kim bī-zevāldür ol Ḫudā

Vāḥid ü Ferd ü Ṣamed Allāhu Rabbü'l-ʿālemīn
(2) K'itdi īcād ol ʿademden ins ü cin ʿarż u semā

Fāṭır u Ḫallāḳ-u ḫalḳ-ı ʿālemi'l-ġayb āşikār
Sātir u Rezzāḳ-u aʿẓam Mübdiʿ ü Ḥayy ü beḳā

(3) Çāre-sāz u ẕü'l-celāl ve lā-şerīk [ü] lā-yenām
Bī-niyāz u lā-yezāl u dest-gīr ü reh-nümā

Şemʿ-i bīnā virdi çişme genc-i dānā sīneye
(4) Cisme ḳuvvet ḳıldı cāna ʿaḳl u fehm itdi ʿaṭā

Ḳudretidür bī-ḥisāb u Ḳādir oldur ber-kemāl
Ḥikmetidür bī-şumār ü ʿilmine yoḳ intihā

(5) Seyyid-i evlād-ı Ādem ḫoca-i dehr dü-cihān
Şāfiʿ-ü rūz-ı ḳıyāmet ol Muḥammed Muṣṭafā

Hem imām-sābıḳ ḥabīb-ü ḥażret-i celle celāl
(6) Hem hümām-ṣādıḳ ṭabīb-ü her dü-millet dil-güşā

Ṣāḥib-ü tāc-u *leʿamrük*[2] ṭālib-ü dindār-ı Ḥaḳ
ʿĀḳib-ü ḥāşir beşīr ü server-ü tāc-enbiyā

(7) Ḫulḳına Ḫālıḳ anuñ dirken *lefī ḫulḳın ʿaẓīm*[3]
Pes ne dille vaṣf ide maḫlūḳı anı cā-be-cā

---

[1] Otuz Beşinci Cilt
[2] (Kur'ân-ı Kerîm 15: 72): "Ömrüne andolsun ki onlar (şehvetten) gözleri dönmüş halde sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar.
[3] (Kur'ân-ı Kerîm 68: 4): "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."

Āyet-i *naṣrun mina'llāh*[1] ümmete tuḥfe yiter
(8) Naʿtıdur seyyid-i Bedr *Yā Sīn* ü *Ṭā Hā Mīm* ü *Ḥā*[2]

Menzilinüñ aḥḳarıdur *ḳābe ḳavseyn* arş-ı levḥ
Muʿcizinüñ kemteri *şaḳḳu'l-ḳamer*[3] engüşt-nümā

(9) Ḳaṣr-u şerʿ eyvānına erkān çār-ṣuffa durur
Çār-yār-ı Aḥmedī ki müctebādur muḳtedā

Rükn-i aʿẓamdur ḫilāfet ṭāḳına Ṣıddīḳ ezel
(10) Ṣāniyā ʿādil ʿÖmerdür menbaʿ-ı kān-ı seḫā

Ṣāliṣi ʿOṣmān kātib ol durur rūḥ-ı emīn
Biline ʿilmi kemer boynunadur ḥilmi ḳabā

(11) Bī-naẓīr olur ʿAlī fevḳa'l-ʿulā vü ber-kemāl
Lā-fetā[4] iṣbātıdur şānında durur *hel etā*[5]

Āh belā-yı Kerbelā ki ḳurretü'l-ʿayn-ı resūl
(12) Teşne-leb gitdi cihāndan ḫūn olupdur çeşm-mā

Devlet anuñ k'ittibāʿ eyler anuñ etbāʿına
Miḥnet anuñ laʿnet itmez ol Yezīde ibtidā

(13) Ṣad-selām u ṣad-taḥiyyat benden anuñ āline
Ṣad-hezārān daḫı laʿnet ol Yezīde ḳıl revā

Ben muḥibb-ü ḫāne-dānam maḫlasum Firdevsidür
(14) Çāker-i evlād-ı Aḥmed bende-i Şeh Murtażā

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 61: 13): " Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih"
[2] *Huruf-ı Mukattaa* denilen ve Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi dokuz surenin başında bulunan bu gibi harflerin net olarak bilinmemekle beraber ne manaya geldiği hususunda farklı görüşler mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bk. (Duman ve Altındağ, 1998, s. 401-408).
[3] (Kur'ân-ı Kerîm 54: 1): "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."
[4] "Ali gibi yiğit, Zülfikâr gibi kılıç yoktur."
[5] (Kur'ân-ı Kerîm 76:1): "İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.

Sāye-i luṭf-ı Ḫudā şāh-ı cihān Ḫān Bāyezīd
Āfitāb-ı salṭanat kān-ı kerem menbaʿ-seḫā

(15) Rāyet-i ʿizz ü şerīfüñ devletidür bī-ḫalel
Bende-i ḳadr-i refīʿüñ sidresidür müntehā

Tīġınuñ ʿaksinden ider her dem āfitāb fürūġ
(16) Bār-ı iḥsānuñdan olur āsumān ḳaddi dü-tā

Her kime ṭīġı çekerseñ re'sine şıçrar ecel
Her kime ḫışmı ḳılursañ cānına irer ḳażā

[2a] **(1)** Dergehüñe kim irer taḥṣīl ider sīm ü zeri
Ḫāk-i dergāhuñ olupdur ʿāme ḫāṣa kīmiyā

Himmetüñ[1] ḫançeri sāye ṣalsa ger ḫāk üstüne
(2) Āsumāndan feyż-i ḥāk itmezidi hīç ilticā

Ol serāyuñ ḫākidür iksīr-i devlet şehriyār
Ol cihetden çişm-i eflāl idünür pes tūtiyā

(3) Mülk-i Rūmuñ şemsisin kim her neye itseñ ʿazim
Āteş-i tīġuñ virür ḫaṣma cezā dosta żiyā

Ol münevver re'yüñ iy şeh çarḫa kim virür ḳarār
(4) Ol mübārek ẕātuñ olur devr ara mihr ü vefā

Gevheri şimşīrünüñ düşerse ḫānum ṭaġlara
Ḳandan olur laʿl-reng ü sürḫ-rū keh-rübā

(5) İy cihān-bān ḳadr-i cāhuña felek virdi ṣebāt
ʿAdl ü re'yüñdür sipihr içinde key ḫaṭṭ-ı istivā

Gerd-i hinküñ gitdigince çarḫa dir kim āfitāb
(6) Merḥabā iy sürme-i aʿyān-ı devlet merḥabā

---

[1] Himmetüñ: Himmetünüñ İ, T

Her seferde Ḫıżr u İlyās ola rehber pādişāh
Her ḫaṭardan ḥıfẓ ḳılsun Ḥāfıẓ u Ḥayy u Beḳā

(7) ʿAdlün içre kimse ser-keş yoḳdur ammā köhne mey
ʿAhdüñ içre kimse güci çekmez illā zıh-ı[1] yā

Naẓmıdur Firdevsinüñ şehd ü şeker şīrīn-ḫūb
(8) Ol cihetden Ḫusrev ider ḫażrete dāyim duʿā

Nāfe-i miskīn demem līkin yirüm ḫūn-ı ciger
Bülbül-i destān-serāyam nice olam bī-nevā

(9) Vaḳtidür himmet ḳılasın eyleyüben merḥamet
Tā ġanī ola bugün pīr ü ḥaḳīr ehl-i fenā

Çar-rükn-ü ʿālem içre olduġınca çār-ṭabʿ
(10) Salṭanatla milk-i Rūm içre begüm görme ʿanā

Şeh Süleymān ḳıṣṣasını gūş iderseñ şāh-ı men
Vir ṣalāvāt cān u dilden sen be-rūḥ-ı[2] Muṣṭafā

3.2.3.1. Süleymān-nāme Yüz Yitmiş Birinci Meclisinüñ Ẕikrindür
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Defter-i ḥüsnüñden iy cān māh-ı tābān tābıdur
Bu leṭāfetle āb-ı ḥayvān leblerüñüñ ābıdur

(12) Fitneler ebruñ kecinde olalı gūşe-nişīn
Nice fettān dil-rübānuñ ol eṣaḥ miḥrābıdur

Māh mı yüzüñ pertevi zülf-i siyāhuñ içre i yār
(13) Kim ṣaçuñ şeb-tīre beñzer yañaġuñ meh-tābıdur

Āfitāb mı gül-ruḫuñ burc-ı şerefden vire tāb
Yā ṣanemdür her ḫamında zülfinüñ ol tābıdur

---

[1] Kelime metinde, muhtemelen vezin gereği, zīh şeklinde yazılmıştır.
[2] rūḥ-ı T: rūḥ-u İ

(14) İy cemāli ʿayn-ı Yūsuf v'iy miṣāli bī-bedel
Şeh Süleymān ḳıṣṣasın gūş itse meclis tābıdur

Diñlegil Firdevsī sözin ḫoş ṣalavāt viresin
(15) Hem duʿādan añ anı kim Aḥmedüñ aḫbābıdur

3.2.3.1.1. İn Kelām Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-i Süleymān ve Ceng Kerden-i Şāh-ı Yūnān ve Āheng Kerden

(16) Loḳmān Ḥakīm ḳavlince nāḳilān-ı aṣḥāb ve ʿārifān-ı kitāb ve iḫtiyār-ı erbāb ol vechile ṣaḥīḥ ḥikāyet ḳılup eydürler ki ve Eflāṭūn-ı Yūnānī ve ḥükemānuñ **(17)** ehl-i ʿirfānı ol ḥakīm-i ḥāẕıḳ ve üstāẕ-ı ṣādıḳ naḳlince muḥaddisān-ı aḫbār ve muḥaḳḳıḳān-ı aḥyār ol vechile melīḥ rivāyet ḳılup eydürler ki: "Nite?" Anlar anda **(18)** ammā ki ez-īn cānib bizüm ḳıṣṣamuz Süleymān Ḥażretindedür kim Sām-u Süvār ol pehlevān-ı rūzigār nāmesin kim gūş idüp şād olup beglere ve yiglere **(19)** māl ḥazīne ulaşdurdı. Andan yarındası[1] ṣubḥ namāzın ḳılup namāzdan fāriġ olıcaḳ bir aʿẓīm dīvān idüp yiryüzinde insān leşkeri ṣāfın **(20)** dutup dīvān baġladı, felek yüzinde murġān ḳanad açup sāyebān. Daḫı Süleymān ḫiṭāb idüp eyitdi kim: "Yā Bād-ı pā, bizüm ḥālimüz der-bende de **(21)** teng oldı. Bize çāre ḳılsañ, bu ḳalʿayı fetḥ itseñ, uġurlasañ." didi. Andan Bād-ı pā eyitdi: "Yā Resula'llāh, bu ḳalʿayı gelürken vaḳt-i şām **[2b]** **(1)** arasında gördüm. Be-ġāyet ṣaʿb, yüce ḳalʿadur. Bunuñ uġrulmasınuñ aşlı vardur. Yarın olsun. Varayın, göreyin ḳalʿanuñ kemend irer **(2)** yiri var mıdur? Bir ḫīle birle ḳalʿayı fetḥ ideyin." didi. Süleymān daḫı ol sözi ḫoş görüp şād oldı. Çün ḳuḳnūs Süleymānuñ şāẕlıġın görüp eyitdi: **(3)** "Yā Nebiyya'llāh, bu şāẕlıḳ niçündür? Ol ʿayyār gelüp nāme getüricek cemālüñ gülşeni gülüp ne didi?" diyü suʾāl eyledi. Buġur Süleymān ʿa.s. cevāb virdi kim **(4)** Sām-süvār dirler bir pehlevān vardur. Sīmurġ anuñ oġlı Zālı yuvasında beslemişdür. Nitekim sīmurġdan işidüp ṭururdı, ḫaber virdi. Ve ol Sām gelüp Ḳubāduñ çerisile **(5)** ceng eylemiş. Çoḳ pehlevānlar ṭutmış, çeri ṭaġıtmış. Baña nāme göndermiş. Sām-u Süvār anuñ geldigine şādam diyüp ḫaber virdi. Ḳuḳnūs ḳuşı Sām-u Süvārı işidüp ṭururdı. **(6)** Eyitdi: "Yā Süleymān, Zāl sīmurġ yuvasında iken ben varup Zālı görüp ṭururın. Ammā kim Sāmı bilmezem. Velīkin sīmurġdan işitdüm kim Sām-süvār, pehlevān u dilīrdür diyüp **(7)** öñür[2] öñerdi. Ve ammā kim yā

[1] yarındası T: yarında İ
[2] öñür: olar T, İ

Resūla'llāh, bu ḳalʿanuñ fetḥiçün[1] bizüm ḳuşlara ḥükm eyleseñ bir sāʿat içre varup ḳalʿanuñ, der-bendüñ ceng-cūların ṣavaş ḳılanlarını helāk ider**(8)** lerdi. Niçün tevaḳḳuf ve teʾhīr ḳılup bizlere ḥükm ḳılmayasın kim cemʿ olan bu bī-ḥisāb yırtıcı ṭartıcı ḳuşlara ḥükm ḳılavuz. ʿAdūyı helāk ideler, leşkerile ġanī ola**(9)** lardı.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḳaṣdıla kim ḳılalar murġān ceng
Bī-gümān eyleyeler düşmāna teng

(10) Yırtıcı ḳuş var kim itse ol ṣavaş
Dönmez aña bebrile şīr ü peleng

Emr iderseñ ḳalʿayı fetḥ idelüm
(11) Ḳandan olsun ṭaġ ṭaşlar laʿl-reng

Sen Süleymāna muṭīʿiken ṭuyūr
Ḳalʿa çün göñlüñi ḳılma şāha teng

(12) Böyle diyübeni ḳuḳnūs ol zemān
Şāha alḳış eyledi vü ḳıldı aheng

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs eyle diyicek Süleymān daḫı **(13)** ol siyāḥ ḳuşuñ fāsid sözin ḫaber virdi. Ḳuḳnūs eyitdi: "Yā Süleymān, ol ḳuş degüldi. Şöyle beñzer kim İblīsidi. Gördi kim sen Süleymāna Ḥaḳ teʿālā[2] ḳuşları daḫı **(14)** musaḫḫar ḳıldı. Ḳuşlara ḥükm iderseñ bir sāʿat ḳalʿayı aldılar. Ol sebebden gelüp saña iġvā virdi. Yā Süleymān, yırtıcı ḳuşlar vardur kim ādem atına cān virürler. Ejdehālarla ceng **(15)** ḳılurlar. Ammā kim fermān senüñdür, biz emrüñe muṭīʿüz." didi. Süleymān eyitdi: "Hele yarın olsun, ḳalʿanuñ fetḥine bir çāre bulalum. Der-bend cenginde yardım ḳılasız. Belki der-bend cengi **(16)** sizüñ olsun." didi. "Yā Süleymān, buyurursañ bu ḳalʿa daḫı yarın ṣabāḥdan alalum, fetḥ idelüm." didi. Süleymān eyitdi: "Yoḳ, ḳalʿanuñ cengi ādemī-zāduñ **(17)** olsun. Ammā kim der-bend cengin size virdüm." didi. Buġur ḳuḳnūs yirinden ṭurup şād olup Süleymānuñ ṭaḫt pāyini öpdi. Daḫı

[1] fetḥiçün İ: fetḥi ḫod T
[2] teʿālā T: tʿa İ

gelüp yirinde oturdı. Andan Loḳmān Ḥakīm **(18)** ṣordı kim: "Ḳuḳnūs yirinden ṭurup taḫt pāyini yā Süleymān, niçün öpdi?" didi. Süleymān daḫı cevāb virdi, ne didise söyledi[1]. Der-bend cengin dileyüp ol sebebden ḳuḳnūs[2] ṣāẕlıḳ eyledi, **(19)** eyleriken ʿarż eyledi. Süleymān eyle diyicek Loḳmān-ı Ḥakīm eyitdi: " Yā Süleymān, çünkim Ḥaḳ teʿa. saña Süleymānlıḳ virdi. Ḳuş eger vuḥūşlara ḥükm eyledi. Her birisinüñ ḫidmeti vardur. Ol, **(20)** anlardan dirīġ ḳılmaġıl. Ve daḫı ol siyāh ḳuş saña kim geldi, ben bildüm kimdügin. Ammā kim baña suʾāl ḳılup ṣormaduḳ. Ol sebebden kimdügin saña dimedüm. **(21)** Zīrā kim sulṭānlar ḳatında ṣorulmadan kendüden söz söylemek ʿāḳıl işi degüldür.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün fāʿilātün]
Hem-nişīn Ḳayṣer olursa yā ḫo Cem Efrāsiyāb
[3a] **(1)** Ṣormayınca dile gelüp virmeye ʿāḳıl cevāb

Söz güherdür anı ḫarc it cevherīseñ yirine
Söz yirine di ki ola söylemek ʿayn-ı ṣavāb

NEṢR **(2)** Ḥakīm ḳavlince Loḳmān Ḥakīm böyle diyicek ḳuḳnūs daḫı sordı kim Loḳmān Ḥakīm kendüden ṣoñra Süleymāna söyledi **(3)** ve kendüye baḳdı. "Acebā ne didi ola, der-bend cengini döndürdi mi ola?" didi. Pes ḳuş dilince yine Süleymāndan suʾāl ḳılup didi kim: **(4)** "Yā Süleymān, saña Loḳmān Ḥakīm ne didi?" Süleymān daḫı başladı. Loḳmān Ḥakīmüñ ḳuḳnūs ḥaḳḳında ne kim didise ḫaber virdi. Ḳuḳnūs ḳuşı **(5)** Loḳmānuñ kendü ḥaḳḳında ol vechile söz söyledügin işidüp ṣāẕılıḳ ḳılup daḫı yirinden ṭurup Loḳmāna baş egüp ʿiẕẕet eyledi. Loḳmān daḫı aña yirinden ḳalḳup **(6)** ʿiẕẕet eyledi. Buġur yine ḳuḳnūs ḳuşı eyitdi: "Yā Resūla'llāh, ya bu ḳalʿa almaġa **(7)** ne tedbīr ḳılduñuz?" didi. Süleymān cevāb virüp didi kim: "Pād-ı pā ben mūṣiret[3] ider. Bu ʿayyār eyitdi kim kemende ḳolay yirin bulayın. **(8)** Göreyim ki kemend irişür mi?" didi. Biz daḫı ṣabāḥdan ḳatlanuruz kim ṣabāḥ ola, ḳalʿanuñ çevresin göre, kemendile çıḳa uġırlaya." **(9)** didi. Ḳuḳnūs eyitdi: " Yā Süleymān, kemende ne ḥācet? Buyurursañuz her bir ḳuş rūḥ ḳuşlarından gelüp bu dem içre her pehlevān **(10)** alup bu ḳalʿanuñ içine iledelüm. Burc

[2] söyledi İ: - T
[3] ḳuḳnūs İ: ḳuş T
[4] mūṣiret: mūsiret İ, T

üzerinde ḳoyalum, ceng eylesünler.” didi. Süleymān ol sözi işidüp (11) Bād-ı pāya arż eyledi. Bād-ı pā didi kim: “Yā Süleymān, baña ʿār gelür kim ādemī-zādı ḳoyup bu ḳalʿanuñ almasın ḳuşlara buyurasın. (12) Ammā kim bir pāsubān ḳapup getürsünler. Andan ḫaber alalum.” didi. Süleymān ḳuḳnūsa eyitdi: “Yā ḳuḳnūs senüñ didüge, pehlevānlar (13) rıżā virmediler. Ammā kim bu gice bir pāsubān alup ḳapup bunda getüresin.” didi. Süleymān eyle diyicek ḳuḳnūs rūḥ ḳuşına emr (14) eyledi. Tīz[1] yirinden ol gice ṭurup ṭaşra çıḳdı. Ḳanad açup uçdı. Ḳara bulut gibi gökyüzine ḳalḳdı. Daḫı ḳalʿanuñ üzerine çıḳdı. Hevā yüzinden ḳalʿa(15) nuñ üzerine ḫışm bigi inüp daḫı burc üzerinde bir pāsubānı ḳapup ṭıynaġına[2] alup (16) Süleymān naẕarına getürdi. Ṣanasın kim bir çaylaḳdur, bir ṣıçan getürdi. Rūḥ ḳuşınuñ ḳāmetin nitekim ẕikr eyledüñ. On pīl gevdesince (17) varıdı. Ṣandal üzerinde ṭurıcaḳ başı Süleymān otaġınuñ ortasına irerdi kim taḫt-ı Süleymānuñ ayaġı yirden yuḳaru ḳırḳ (18) arış idi. Ol pāsubānı getürdi. Süleymān aña ṣordı kim: “Kemend irer yir var mıdur?” didi. Ol pāsubān daḫı didi kim: “Vardur.” (19) Süleymān eyitdi: “Eger kim rāst diyesin, seni āzād ḳılurvan.” diyüp daḫı Bād-ı pāya ālet-i pehlevān refīḳ ḳoşdı. Kimler? Ḳarṭūs-ı ʿĀdı, (20) Ġażanferi, Ṣafvān bin ʿAfvānı, Ḳamḳamūl-ı Berberīyi, Yaḥūṣāfāt, Evşā bin Semʿi. Andan Bād-ı pāy-ı ʿayyār daḫı ol ālet-i pehlevānla (21) pāsubānı ḳulaġuz ḳılup alup ḳalʿanuñ ol kemend irer yirine gelüp altmış altı ḳulaç siyāh ḫarīrden kemendin ele alup ḳullābına **[3b]** (1) ṣarup Ḥaḳ teʿālāya ṣıġınup ism-i aʿẕām dile alup çīn çīn ḳılup ol keyvān burcından yüce ḳalʿanuñ bedenin gözedüp (2) zūrıla kim atdı. Ḥaḳ teʿālā rāst getürdi. Kemen ḳullābı burc başında ṭutdı. Bād-ı pāy ṣād oldı. Ol ṣāẕılıġıla kemendine (3) ṣarlanup çıḳdı. Birḳaç ṣalındı yaʿnī kemend ḳullābın berkitdi, iḫtiyāṭ itdi. Andan nacaḳ yalıncaḳ ḳılup atuñ meyānına ṣalup (4) ḫançerin biline aġzına alup kemendin ṭutup eydür: “İy serverler, ben cān u baş Süleymān Ṣāh yolına fidā ḳılup gitdüm. Ben işāret (5) idicek ardumca bir bir çıḳuñ.” diyüp ḳalʿaya çıḳmaġa teveccüh eyledi. Velīkin bu ṭarafdan Bād-ı pā gidicek Süleymān ḥükm eyledi kim yigirmi (6) biñ ādem cengiçün siyāhī Sührāb Ṣāhıla ḳalʿa ḳapusınuñ ṭaşrasında busuya girüp ṭuralar. Göz ḳulaḳ ṭutalar kim yardum (7) ḳılalardı. Ve daḫı ol vaḳte rūḥ ḳuşı inüp pāsubānuñ birin alıcaḳ ḳuş ḳorḳusından burclar başında olan pāsubānlar (8) ḳaçup birer delüge siñüp ḳorḳup yaturlardı. Burc üzerinde hemān bir kişi gözci ḳalup ṭururdı. İttifāḳ anı daḫı ġaflet (9) alup yatup uyumışdı. Çünkim ol ʿayyār ṭarrār yaʿnī Bād-ı pā bī-ḳarār kemend ṭutup

[1] tīz T: tir İ
[2] ṭıynaġına İ: ṭoynaġına T

ayaġı ḳalʿa burcı üzere urup ʿankebūtī-vār (10) gitdi. Āḫir burc başına yitdi. Tefaḥḥuṣ idüp gördi kim bir pāsubān yatup uyurdı. Hemān defʿa başa düşüp başın kesüp (11) ḳalʿadan aşaġa atdı. Serverler anı göricek evvel kemendile Ḳays ve Eṭvās çıḳdı bir bir. Bāḳī serverler daḫı ḳalʿaya çıḳdılar. (12) Andan Bād-u pā eydür: "İy serverler, Süleymān Şāh yolına görüñ kim ne girdāba girdük. Yürüñ imdi diyüp Bād-ı pā yüridi. Ardınca (13) pehlevānlar ḳılıç yalıncaḳ ḳılup yüridiler. Evvel burc bārūda key pāsubānlar ḳırdılar. Andan tekbīr getürüp Süleymān adın çaġırup (14) iç yüzden ḳalʿa ḳapusına sürdiler. Ḳalʿa ḳavmi daḫı ḳalʿa içinden ġırīv işidicek dersü ḳalʿa ḳapusına yügrişdiler. Gördiler kim (15) yigirmi ādem ejderhāsı āhen-pūş olmış, ḳılıç yalıncaḳ ḳılmış, öñlerine düşüp geleni ḳıra ḳıra gelürler. Andan ḳalʿa ḳavmi daḫı ġırīv ḳılup (16) cenge ṭurdılar. Şöyle kim ḳalʿa için ġırīvile ṭoldurdılar. Bu yañadan ḳalʿa diz-dārına daḫı ḫaber irdi kim düşmen ḳalʿaya girdi (17) diyü revān Serbāḳ Rūsīl altı yüz āhen-pūş gönderdi. Süre ḳalʿaya girdiler. Süleymān serverlerinden gördiler, cenge girdiler. (18) Server, ḳalʿa ḳavmine bir dem irdigin göricek yine ġırīv ḳılup tekbīr getürdiler. Ceng ḳılanları tārumār itdiler. Ḳılıç semāʿın (19) ṭutdılar. Anca ki ol ṭarafdan Süleymān peyġamber daḫı gördi kim ḳalʿadan ġırīv üç āsumāna yitdi. Defʿi dīvān ṭaġıdup ḥāżır (20) olan serverlerle pūlād-pūş olup ḳalʿanuñ ḳapusına varup çevresin ḳuşadup ṭaşra yarduma gelmek dileyen Yūnān (21) çerisile cenge ṭurdılar. Ḳılıçdan geçürdiler. Ol ṭarafdan Yūnān şāhına daḫı ḫaber oldı kim ḳalʿanuñ içine leşker girdi **[4a]** diyüp (1) yidi kez yüz biñ erile sürüp Süleymānuñ ordusını dün içinde başup ḳalʿaya girmek diledi. Süleymān daḫı ḥükm eyledi. (2) Ser-leşkerler varup on iki kez yüz biñ leşkerleri çādırlarından çıḳarup dün içine sürüp ol Yūnān çerisile (3) muḳābil muʿārıż olup cenge ṭurdılar. Ḳuḳnūs ḳuşı daḫı Süleymānuñ cengin görüp ḳuşlara ḥükm eyledi. Ol dün içre ḳaynaḳlar urup (4) Yūnānīleri yırtup kimin daḫı hevāya çıḳarup atup yire urup helāk idüp kimin daḫı gözlerin nice[1] pençeyile urup çāk eyledi.

[NAẒM]

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(5) Eyle üşdi ḳalʿaya murġān ziyād
Kim felek yüzi yüñidi hem ḳanad

[1] gözlerin nice İ: - T

Yırtıcı vü ṭartıcı vü cümle murġ
(6) Ḳalʿa ḳavmi birle itdi kār murġ

Şeh Süleymān yolına ḳılup ṣavaş
Yırtarıdı ḳaynaḳ urup göz ü ḳaş

(7) Ḳalʿa ḳavmi daḫı atup tīr ḫadeng
Ḳuşlarıla eyleridi ḫayli ceng

Ulu ḳuşlar varıdı fīli ḳırār
(8) Gökyüzinden ḳalʿaya çünkim iner

Götürür bir ādemi çıḳar göge
Gövdesi ḳuşuñ durur ṣankim göge

(9) Gökyüzinden ḳaynaḳ urup key iner
Yire düşüp pārelenüp ol yiter

Kimisini ḳaynaġına ildürür
(10) Pārelenüp gökyüzinde öldürür

Ġıjġırup ejder bigi kim ceng ider
Ḳalʿa ḳavmine cihānı teng ider

(11) Gökyüzinden ḳuşlar iderdi ṣavaş
Yiryüzinde pehlevānlar kesdi baş

Gögi murġān ḳapladı insān yiri
(12) Ḳalʿa üzre ceng iderdi her biri

Cengi görüp ḳalʿa ḳavmi itdi āh
Bildiler kim cümle olısar tebāh

(13) Buncılayın itdiler anda ṣavaş
Niçe ādem düşdi gitdi cān u baş

Diñle imdi ḳıṣṣa n'oldı nāmuver
(14) Vir ṣalāvāt Muṣṭafāya mā-ḫażar

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ḳuşlar ve Süleymān ṭaşradan **(15)** bu vechile kim ceng itdiler. Ol yañadan daḫı serverler gelüp Bād-u pānuñ çıḳduġı yiri bulup bir bir çıḳup kemendler ṣalup **(16)** Bād-u pānuñ ardınca çıḳup pāsubānlar seyf urup Bād-u pāyıla buluşup düşmene yardım ḳılıcın urdılar. Serverler daḫı yardum **(17)** irdügün göricek ḳıvandılar, ġırīv itdiler[1]. Mest ejderhālayın añrışup ḳılıç urdılar. Güneş Ḳāf ḳullesinden baş ḳaldurınca **(18)** Bād-ı pānuñ altı yüz biñ dersü ḳalʿaya çıḳdılar. Rūslardan delim serverler depeleyüp ceng erin sürüp ḳalʿa ḳapusından **(19)** daḫı irüp açdılar. Ammā Ṭanūl-ı Aṣferī, Hācer-i Sencārī düşdi. Bad-ı pā beglerinden ḳırḳ dilāver ḳılıç yüzinde ḫarca sürüldi. **(20)** Çünkim aḫşam daḫı yitdi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ceng olundı tā olınca vaḳt-i şām
Ṭabl u āsāyiş çalınup iy hümām

(21) İki leşker ayrılıp oldı cüẕā
Ḳondılar çādırlara bay u gedā

Ṣubḥa degin itdiler anda ārām
[4b] **(1)** Çın seḥergeh olıcaġan ḫāṣ u ʿām

ʿĀlemi rūşen ḳılıcaḳ āfitāb
ʿĠarbe ḳaçup ṭulınunca māhitāb

(2) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ṣubḥ-dem olup Ḳāf ḳullesinden güneş baş götürüp cihān serāyın nūrıla rūşen ḳılıcaḳ ḳuşlar **(3)** ṭāyifesi daḫı Süleymānuñ ādemī-zād çerisi ḳalʿa-yı Kākūli fetḥ itdüklerin göricek ḳuḳnūs ḳuşı ḥükm eyledi. Der-bend ḳavmıla cenge **(4)** meşġūl olalar. Süleymān yolına vaʿdelerile ṣavaşa el ḳaralar. Cān baş oynayalar. Ḳuḳnūs eyle diyicek re'īsleri rūḥ ḳuşı **(5)** ve raḫne ve lectāb(?). Bu üç cins ḳuşlar kim ġıdāsı fīl ve gergedendür. Her birisi nitekim ẕikr olundı. Rūḥ ḳuşı vardur kim **(6)** ḳanadınuñ yilegi uzunluġı biñ ḳarış vardur. Evvel öñlerince rūḥ ḳuşları **(7)** uçdılar. Anların ardınca ḳuḳnūs ḳuşları uçdılar. Andan ṣoñra anların ʿaḳabince ḳartal ḳuşları daḫı ardınca ṣubaġa ḳuşları ve ṣunḳur ve şāhin. Maʿa'l-ḳıṣṣa **(8)** ne ḳadar yırtıcı ve

[1] ġırīv itdiler İ: - T

ṭartıcı ḳuşlar varısa kim ol vaḳt Süleymān dergāhına gelüp ṭururlarıdı. Ḳanadlar açup uçdılar. Felek [9] yüzine geçdiler. Ḳuşlar ḳanadından hevā yüzi görünmez oldı. Rūḥ ḳuşları kim ḳanadların açalar, felek yüzin bulut [10] gibi ḳaplayup ʿālemi ẓulümāt büriyüp yire güneş şuʿlesi ṭoḳunmayup heybetlerinden ādem kendüden geçdi. Ol ʿibreti görüp [11] Süleymān daḫı ḥükm eyledi. Ol on iki kez yüz biñ eri çāvūşlar yayaḳ ḳılup daḫı her biri oḳ yaya el urup [12] der-bend erile cenge sürdiler. Evvel ṣaġ ḳola Mıṣr sulṭānı yürürdi. Ṣol ḳola Baġdād meliki Beyʿ [13] bin Aṣdaʿ yürürdi. Der-bend aġzına Sührab Şāh ʿAmāliḳa çerisile yürürdi. Bunlaruñ ʿaḳabince Süleymān peyġāmber ʿa.s. on iki [14] sıbṭuñ beglerile ʿArab u ʿArbā beglerile ḳalʿa-i Dikākūli feṭḥ ḳılup ḳalʿa öñünde ṭabl u duhullar çalup, borı ve ṣurnālar ırlattılar. [15] Ṭaġ u der-bendi ṣadāyıla gümletdiler. Hevā yüzinde ḳuşlar هرتندا احلالرين şaḳumasından, yiryüzinde erenler naʿrasından ādemüñ ʿaḳlı çāk o[16] lurdı. Ḳuşlar ḳanadlarından felek yüzi ḳamışlıġa dönmişidi. Erenler nefesinden, ḳuşlar deminden güneş yüzi ḳararup [17] āsumān ṣankim ḳarañuga banmışıdı.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ṣan ḳıyāmet güni ḳopdı ol zemān
ʿĀlem için ṭutdı pes ceng-i ḳırān

[18] Gökde murġān ceng iderdi yirde ins
Ḥāki leşker ṭutmışıdı çarḫı cān

Yirde sinle çoġalurdı başıla
[19] Göge cānlar çıḳarıdı key çehān

Ḳalʿa ḳavmi cānıla eyledi ceng
Şāh-ı Yūnānçün dürüşdi bī-gümān

[20] Şeh Süleymān leşkeri ḳıldı ṣavaş
Eyle kim düşmāna uġradı ḫazān

Bir ʿacāyib ceng ḳıldılar temām
[21] Çarḫ-ı Merrīḫ ḳorḳup istedi emān

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür yā ʿazīz
Vir ṣalāvāt Muṣṭafāya ṣādumān

[5a] (1) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ceyş-i Süleymān birle leşker-i murġān bu vechile Süleymānuñ emri birle der-bend erinüñ üzerine kim sürüp (2) ol yañadan Yūnān şāhı görüp ḳatı ḳorḳdı, ḥükm eyledi. Yidi kez yüz biñ er piyāde olup ṭaġlaruñ üzerine aġup (3) kimisi ḳuşları ṭutup atarlardı. Kimisi daḫı ḳayalar yuvalayup altı yanındaġı erleri ṭaşıla helāk iderlerdi. Ḳuşlar daḫı (4) hevā yüzinden kim inerlerdi. Der-bend erleri[n] ol ulu ḳuşlar yarasa gibi ḳaparlardı. Minḳār urup ṭınaḳlarıyıla ṭutup felek (5) yüzinde ṭaġıdurlardı. Ḳanların yiryüzine ṣaçup gevdelerin yirleridi. Ve şol kim kiçi ṭartıcı yırtıcı ḳuşlardur, hevādan (6) kimisi[1] inüp ādemüñ gözlerin urup çıḳarurlardı. Kimi daḫı ṭaşlar atup hevā yüzinden der-bend erinüñ üzerine inerler, (7) helāk iderlerdi. Bir yañadan daḫı Süleymān leşkeri oḳlar atup der-bend erin oḳa ṭutup ceng ḳılurdı. Urup cānın (8) alup gözlerine cihānı teng ḳılurlarıdı. Bir yañadan ḳuşlar bir yañadan insān çerisi Yūnānīlerle bir ceng eylediler kim (9) gökden ḳażā, yirden belā çıḳup anlaruñ üzerine ḳıyāmet güni ḳopmışıdı.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ġıjġıruban itdikçe cengi ḳuş
(10) Ḳalʿa ḳavminden giderdi ʿaḳl u hūş

Yirde insān daḫı ḳıldı çoġ ġulū
Ṣankim ʿUmmān baḥri aḳdı itdi cūş

(11) Ḳūs-ı ḥarbīden felekler gümledi
Ḳuş āvāzından kej oldı cümle gūş

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (12) şöyle kim Yūnānīler daḫı ġayret ḳılup çoḳ ceng itdiler. İllā kim ḳuşlar ceyş-i Yūnānīleri ṭaġıdup helāk itdiler. Yūnān (13) çerisi ṣınup Yūnān şāhı Dersūlcisi süvār olup Cān bin cān ḳalʿasına ṭoġrı ḳaçdı. Yüz ṣuyın çār u nā-çār (14) yire ṣaçdı. Tāc u taḫt u leşkerden geçdi. Başın ḳurtarmaġa cehd eyledi. Andan der-bendden key leşker daḫı Yūnān çerisin (15) bölük ḳırmaġa ḳuşlar daḫı ḳaçanına pençe urup yırtmaġa, ṭartmaġa dürüşdiler, uruşdılar. Şöyle kim oldı, bir ādemüñ üzerine (16) yüz ḳuş üşerlerdi. İş idinüp ḳarnın daḫı ṭırnaḳ urup yırtup bağırsaḳların eşerlerdi.

[1] kimisi T: kimesi İ

Ḳurtulanları görüp yüzin (17) düşerlerdi. Emān el-emān, yā Süleymān-ı zemān feryād-ı Dāvūd diyüp çaġrışurlardı. Ol yañadan Süleymān peyġāmber daḫı gördi kim (18) çerisile ḳuşlar ṭāyifesi bir ʿaceb ceng eylediler kim ol yidi yüz biñ erden yidi yüz ḳalmadı kim ḳuş paralayup (19) helāk olmadı. Hüdhüdi ḳuḳnūsa gönderüp eyitdi kim: "Var, ḳuḳnūsa digil kim çeri ṣındı. Emān dilediler. Andan (20) ḳuşları menʿ eylesün. Emān virdüm." didi. Hüdhüd daḫı uçup gelüp felek yüzinde, der-bend yüzinde ḳuḳnūsa buluşup (21) Süleymānuñ sözin söyledi. Ḳuḳnūs daḫı ġurāb cinsi kim ḳuşlaruñ çāvūşıdur anlara ḥükm eyledi. Ḳuşları sürüp **[5b]** (1) ṣavaşdan ayırup cümlesi gelüp ḳuḳnūs yöresine cemʿ oldılar. Ammā kim her birisi bir ādem leşin götürdi. Bildükçe götürüp (2) ṭaġlar başındaġı ḳayalara çıḳup ṭırnaḳlar urup ṭartup yırtup yirleridi. Süleymānuñ devām-ı devletine duʿā (3) dirlerdi. Ammā kim ḳuḳnūs ḳuşı rūḥ ḳuşına ve raḫne ḳuşıla ḳanadların açup uçup Süleymāndan yaña (4) Hüdhüdile gelmekde. Bizüm ḳıṣṣa çün[1] bu yañadan ḳuşlar menʿ olıncaḳ Süleymān ʿa.s. düşmen ṣınduġın görüp ʿadūya (5) ẓafer buldıġıçün Ḥaḳ teʿālā ḥażretine delim şükürler kim ḳıldı. Andan ṣaġ ṣol ṭuran serverlere eydür: "İy (6) dil-āverler, yürüñ der-bendi geçüp Yūnān şāhın ele getürmek ardınca oluñuz. İnşā'allāhu teʿālā ele getüresiz. Getüre(7) mezseñüz rāst taḫtgāhına varunca sürüñ. Ben daḫı ʿaḳabiñüzce vardum." didi. Buġur Loḳmān Ḥakīm eyitdi: "Yā Süleymān, (8) maḳṣūduñ Yūnān şāhın ele getürmekise ādemī-zāda ḥükm idince ḳuḳnūsa ḥükm eylegil rūḥ ḳuşlarına ḥükm eylesün. (9) Varup bitüp atlarından ḳapup getürsünler." didi. Süleymān ol sözi işidüp müvecceh görüp biraz serverlerden (10) daḫı gönderdi. Ḳuḳnūs daḫı gelüp Süleymāna selām virdi. Atınuñ muḳābelesinde ayaġ üzere ṭurdı. Bākī ḳuşlar (11) daḫı anuñ ardınca ṭurdılar, yüzlerin yire sürdiler. Süleymāna duʿā ḳıldılar. Süleymān eyitdi: "Yā ḳuḳnūs, ḳuşlarıla ḫoş (12) varduñuz kim ʿadūlarıla ceng idüp ḳanların yire ḳarduñuz. Be-ġāyet göñlüm içre yir eyledüñüz. Ammā kim birḳaç rūḥ (13) ve ḳuḳnūs ve raḫne ḳuşları varup Yūnān şāhın ele getürsünler, Eflāṭūnıla getürsünler." didi. Ḳuḳnūs daḫı Süleymān (14) sözin rūḥ ḳuşlarına emr eyledi. Andan otuz çift rūḥ ḳuşları yirlerinden ḳara bulut gibi ḳalḳup daḫı hevā (15) yüzine aġup felek yüzinden yiryüzine baḳup gördiler kim Yūnān şāhı birḳaç biñ ādemile ḳaçup giderler. Ḳanad (16) süzüp ardlarından irdiler. Yūnān begleri şāh-ı Yūnānıla ḳuşlaruñ geldügin göricek be-ġāyet ḳorḳup defʿi bir ḫān (17) varıdı, cümlesi varup ol ḫānuñ içine girüp cenge ṭurdılar. Ammā kim ḳuşlar daḫı irişüp bir niçe ādemi ḳapdılar. (18) Ḳalʿadan ṭūplar atup bir niçe rūḥ ḳuşın urup helāk itdiler.

[1] ḳıṣṣa çün İ: ḳıṣṣamuz T

Bāḳī ḳuşlar dönüp gelüp Süleymāna ol atıla, ṭonıla, (19) ḳapduḳları ādemīlerü getürdiler. Ol pehlevānlar daḫı sürüp Yūnān şāhınuñ leşkeri ṣoñun yaġma vü tārāc itdiler. (20) Çoḳ pehlevānlar ṭutdılar. Dönüp alup Süleymāndan yaña gitdiler. Ol yañadan Ḥażret-i Süleymān daḫı dönüp gelüp (21) otaġına ḳonunca gördiler kim ḳuşlar gelür. Her birisinüñ minḳārında bir sipāhī atı ṭonıla çaylaḳ tavuḳ yavrusın **[6a]** (1) götürür gibi götürüp gelürler. Süleymān ol ḥāli görüp delim şükürler ḳılup otaġına inüp ḳondı. Taḫtına geçüp oturdı. (2) Begler, melikler gelüp server-i selāṭīnler cemʿ olup dīvān ṭurdı. Ḳuḳnūs ḳuşı daḫı bir ʿaẕīm ṣandal üzerinde Süleymān (3) naẓarında otururdı. Anı gördiler kim pehlevānlar daḫı gelüp ḳuşlar daḫı gelüp ṭutduḳları sipāhīleri arż eylediler. Süleymān (4) teftīş eyledi. Yūnān şāhı bulunmadı. Ḫaber virdiler kim yoldaġı[1] ḳalʿasına girdi, cān kurtardı didiler. Andan Süleymān (5) ol ṭutsaḳları buyurdı. Ḳarındāşı Eyleyāve Şāh içün ol ḳırılan begler çün cümlesin ḳılıçdan geçürdiler. Ve ol ḳalʿa-yı (6) Kākūli daḫı yıḳdılar, ḫarāb idüp yaḳdılar. Ṣan kim ol yirde ḳalʿa yoġıdı. ʿİmāretiken ḫarāb itdiler. Andan Süleymān ʿa.s. kendünüñ (7) yoldaşlarını dükenledi. Gördi kim iy niçeler ol ceng-i girān içre ḳılıçdan geçüp ḫarc olmışlar. Andan Süleymān Bād-ı pāya eydür: (8) "Yā Bād-ı pā, bu ḳılıca gelüp ḳırılanları ceng yirinden cemʿ ḳılup bir ḥoş yire defn itdürgil." didi. Süleymān ʿa.s. eyle diyicek Bād-ı pā-yı (9) ʿayyār daḫı ol altı yüz cellād peyklerle yüridiler. Ceng yirinden kendü çerilerinden ḳırılan ḳırġun leşi başı divşirüp (10) bir yire cemʿ itdiler. Andan bir muʿteber zīr ü zemīn ḳazup durdılar. Cümle ḳırġunları bir yire defn ḳıldılar. Yaʿnī zīr ü zemīne ḳoydılar. (11) Üzerine tārīḫ yazdılar kim Süleymān ol yire nice geldiler, ḳuşlar çerisile, Yūnānīlerle nice ceng itdiler tā rūzigārıla bileler. (12) Süleymāna ḳuşlar daḫı muṭīʿ olup Yūnān şāhını anlaruñıla ṣımış.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Yazdılar tārīḫ ḳaldı yādigār
(13) İtdi tārīḫ anı ḫalḳ-ı rūzigār

Şāhı görüñ kim eyü adı ḳala pes
Tā kim anı aña cāndan cümle kes

[1] yoldaġı İ: bulduġı T

(14) Ḥayf aña kim bir nişānı ḳalmadı
Geldi gitdi kimse anı bilmedi

Devlet anuñ adı ḳaldı yāẕigār
(15) Añdı anı ṣoñına her nāmudār

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür yār-ı cān
Vir ṣalāvāt Muṣṭafāya ṣādumān

3.2.3.1.2. Neṯr Reften-i Süleymān Be-Cānib-i Ḳalʿa-yı Cān Bin Cān

Ḥākīm ḳavlince çünkim Yūnān şāhı şındı, **(17)** ḳaçup Cān bin cān ḳalʿasına gitdi. Süleymān Ḥażreti daḫı ol gün, ol gice anda olup ṣubḥ-dem olıcaḳ ṣubḥ **(18)** namāzın ḳılup ḫink[1]-i İsḥāḳa süvār olup gitdi. Leşkerin çekdi, ʿalem ḳaldurdı sekīneyi öñce götürdiler. Peyġamberlere **(19)** ṣalavāt getürdiler. Ammā kim muḳaddem Aḳraṭūs-ı ʿĀdī yitmiş biñ ʿĀdīler çerisile Süleymāndan öñce Cān bin Cān ḳalʿasına **(20)** ṭoġrı gönderdi. Kendüsi ardınca āheste āheste yüridiler. Ḳuşlar daḫı kimisi Süleymān çerisinüñ üzerinde uçup kimisi **(21)** leşlere üşüp ṭartışı yırtışı yirleridi. Maʿa'l-ḳıṣṣa Süleymān gelmekde ammā kim Ḳarṭūs-ı ʿĀdī ol pehlevān-ı şeddādī yitmiş **[6b]** **(1)** biñ erile sürüp yürütdi. Bu yañadan Yūnān şāhı daḫı ḳuşlar ḳorḳusından Lūlī ḳalʿasında ol gün tā aḫşam olunca **(2)** yidi gün ṣabr eyledi. Daḫı ṭurup ḳarañulıḳ gicede bāḳī çerisile yürütüp Cān bin Cān ḳalʿasına gitdi. Ṣubḥ-dem olıcaḳ **(3)** bugün atlularla varup Cān bin Cān ḳalʿasına girdi. Ḳapuları yaḳup ceng yirlerinde hevāyī[2] ṭūplar ḳurup ḳuşları[3] **(4)** helāk itmekiçün mancılıḳlar, hevāyī[4] ṭūplar, tüfenkler ḳurdılar. Bu yañadan Ḳarṭūs-ı ʿĀdī daḫı yitmiş biñ erile sürüp **(5)** Cān bin Cān ḳalʿasına gelüp on sekiz oġlanlarıla ḳırḳ biñ ḫāṣ erile on altı Yūnānıla ḳalʿanuñ ḳapusın **(6)** açup Ḳarṭūs-ı ʿĀdīyile buluşup ceng itdiler. Ḳaş ḳarārınca çalışdılar. Āḫirü'l-emr Ḥaḳ teʿālā ʿināyetile Yūnānīleri şıyup **(7)** ḳalʿaya ḳoydılar. Ḳaçan şehre girüp ḳalʿaya düşdiler. Andan Ḳarṭūs-ı ʿĀdīyi daḫı Yūnān şāhı birle ceng yüzinde ele giren begleri **(8)** ve iḳlīm serverlerin, Yūnān şāhınuñ dört oġlanlarıla Sitem Şāhıla, Ḥürrem Şāhıla, Herḳalinūs, Ḳaysūnı ṭutup bende çeküp **(9)** alup dīvān-ı Süleymāna getürdi. Süleymān daḫı görüp şād olup andan sürüp gelüp çın seḥergāhdan Cān bin Cān **(10)** ḳalʿası kim aña Ḳonyā şehri dirler anuñ öñünde ṣaḥrāda

[1] ḫink İ: ḫank T
[2] hevāyī İ: hevāsī T
[3] ḳuşları T: - İ
[4] hevāyī İ: hevāsī T

ḳondı. Ḳuşlar daḫı Çārşenbeden yāña ırmaḳ kenārında (11) ḳondılar. Ol kim yırtıcı ḳuşlardur gelüp Süleymānuñ otaġı üzerinde sāyebān oldılar. Ḳuşlar ḳanadından gökyüzinde (12) güneş görinmez oldı. Yiryüzi çeriden, ādemīden belürmez oldı. Yirin yirin ḫayme vü ḫar-gāhlar[1] ḳurulup sayvān u serā-perdeler (13) örüldi. Süleymānuñ biñ bir direklerile bārigāhu ḳuruldı. Ve daḫı Süleymān zerrīn-taḫt üzerine çıḳup oturdı. Selāṭīn ü (14) serverler Süleymān dergāhına cemʿ olup dirildi. Dīvān-ı Süleymān ṭurdı. ʿArab u ʿArbā begleri, ʿAmāliḳa serverleri, Mıṣr u (15) Şām u Ḥaleb mübārizleri, Baġdād pehlevānları yirlü yirine gelüp ṭurdılar. Ḳuşlar daḫı ḳanad açup Süleymān (16) üzerinde gölge oldılar. Ḳuḳnūs ḳuşıla ūḥ ḳuşları daḫı Süleymān dergāhında ṣandalīler üzerinde ḳara evler bigi ayaġ (17) üzerine ṭurdılar. Buġur Süleymān ḥükm eyledi. Ḳarṭūs-ı ʿĀdī ol ele giren melikleri, Yūnān şāhınuñ dört oġlanlarıla (18) dil-ḫaste, şikeste, dest-beste siyāsete ṭurġurdılar. Daḫı Ḳarṭūs-ı ʿĀdī taḥsīnleyüp ḫāṣ ḫilʿat geyürüp (19) altun āletlü at bindürdi. Milk ü diyār bāḫş eyledi. Andan ṣoñra ol bilesince yoldaşlıḳ ḳılan pehlevānlara, sipāhīlere, (20) kimine māl kimine manṣub üzerine münāsib virüp cümlesin ḫoş-dil eyledi, ḳıvandurdı, istimālet eyledi. Daḫı Yūnān şāhınuñ (21) ol dört oġlın ve ol altı diyār meliklerin görüp İlyāv Şāhı añup ġażaba gelüp eyitdi: "Yā Bād-ı pā, ṣor gör kim bunlar kimlerden?" **[7a]** (1) Bād-ı pā daḫı gümreyügelüp her birisini ṣordı. Cümlesi Süleymānuñ mübārek cemālin görüp cān u dilden ʿāşıḳ olup nām u nāmūsı ḳoyup (2) kendülerin dirüp luṭfıla cevāb virüp kim idügin bildürdiler. Süleymāndan emān istediler. Ammā kim Yūnān şāhınuñ ulu oġlı (3) Herḳalinūs güm-rāh kişidi. Kibr ü kīne ile didi kim: "Ne ṣorarsız? Ben daḫı Yūnān şāhınuñ oġlıyam, pādişāh-zādeyem. Süleymān bigi demürci (4) oġlı, ʿArab beççe degülem." didi. Süleymān işidüp ġażaba gelüp eydür: "Yā Bād-ı pā, bu cümle āzād ḳıldum. Diyārlu diyārın yine virdüm. (5) Ḫilʿat geyürsünler." didi. Buyurdı, ḫilʿatler geyürüp bendlerini ellerinden götürdiler. Ḳayṣerden aṣaġa ol altı melekler (6) geçüp oturdılar. Ve andan ṣoñra yine Süleymān Bād-ı pāya eyitdi: "İy Bād-ı pā, al Herḳalinūsı şehre ḳarşu var. Yūnān şāhıla söyleş, (7) gör. Eger kim muṭīʿ olup baña ʿammüm İlyāv Şāhı virürse bunı virelüm. Ve bir daḫı ser-keşlik ḳılmasun. Duḫūle gelsün. Ve ger ni aña bir (8) iş iderem ki cihānda dāsitān söylerler. Andan Bād-ı pāy ʿayyār daḫı altı yüz altmış altun ḳuşaḳlu, elmās bıçaḳlu (9) yiglerile Herḳalinūs üç ḳardaşlarıla bile alup Yūnān şāhuñ tāc ḫānesine ḳarşu gelüp üç irmez yirde ṭurdılar. (10) Yūnān şāhı daḫı tāc ḫānede düşmen gözleyüp ṭururken gördiler kim bir alāy piyāde gelüp şehre ḳarşu

[1] ḫar-gāhlar T: ḫır-gāhlar İ

ṭurdılar. Andan (11) Bād-ı pāy-ı ʿayyār çaġırdı kim: "İy sulṭān, uş dört oġluñ ṭutduḳ, esīr eyledük. Saña Süleymān Ḥażreti gönderdi kim eger ser-keşlik (12) ḳılmayasın, Süleymānuñ ʿammüsi İlyāv Şāhı viresin. ʿİzzetle Süleymāna getüresin. Bu ṭutsaḳlaruñ ben daḫı saña gönderem. Yoḳ (13) eger kim ser-keşlik ḳılursañ saña bir iş ideler kim nuşuñı nīş, yazuñı ḳış ideler. Ammā kim ʿāḳılısañ Süleymāna muṭīʿ olġıl. (14) Tāc u ʿizzet memleket bulġıl." didi. Bād-ı pā böyle diyicek Yūnān şāhı ġażaba gelüp ḳaḳıdı, yıldırım-veş şaḳıdı. Ḥükm eyledi. (15) Bād-ı pāyı tüfenge ṭutdılar, ṭūplarla atdılar.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Bādıpā ardınca atup tīr ü ḫadeng
(16) Ḍarbe-zenler atdılar daḫı tüfeng

Bādıpā ġāyet ḳaḳıdı ol zemān
Ġuṣṣa birle göñli oldı saḫt ü teng

(17) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince Bād-ı pā girdügi ḳalʿadan cevāb yirne ṭūp ṭıraḳa gelür. Ḳaḳıyup, el saḳalına urup, (18) çaġırup didi kim: "İy Yūnān şāhı, mülk-i Ḳaraman sulṭānı Ḳasṭāṭ Yāşūṭ çünkim devlet sözin ṭutmaduñ. Ḥaḳ kelāmı işitmedüñ. (19) Göresin kim senüñ başuña neler gelür." diyüp Herḳalinūsı üç ḳarındaşlarıla alup Süleymāna geldi. Ḥāli ḫaber virdi. Süleymān (20) ʿa.s. eyitdi: "Yā Bād-ı pāy, var Herḳalinūsı atasına dār eylegil. Tā kim bāḳī ḳalan ser-keşler görüp ḫavf eylesünler." didi. Andan (21) Bād-ı pā daḫı bebr ü peleng gibi gümreyü, Herḳalinūsı alup varup şehrüñ tāc-ḫanesine ḳarşu dār diküp ol ʿāṣīyi dār eyledi. **[7b]** (1) Çaġırdı kim Süleymāna ʿāṣī olup ser-keşlik ḳılanuñ ḥāli budur, diyüp nidā eyledi. Ol yañadan Yūnān şāhı daḫı tāc-ḫāne (2) üzerinde otururken gördi ki birḳaç dil-āverler gelüp dār diküp oġlı Herḳalinūsı dār itdiler. Acıdı, aġladı, iñledi. (3) Nevḥa vü fiġān eyledi. Līkin ġayret ḳılup yaşın silüp aġlamaġı ḳoyup buyurdı. Ḳalʿadan cellādları, ṭūp tüfenge ṭutdılar. (4) Andan Süleymān ʿa.s. cemīʿ leşkerine ḥükm eyledi. Ḳalʿaya ceng yaraġın buyurdı. İns ü eṭyār içre yaraġ oldı. Nite? Ādemī-zād leşkeri (5) pūlād-pūş olup yidişer siñirlü, üçer kirişlü yayların ḳurdılar. Peykānları bileyüp ḳılıçların açdırup atlarına ʿinān u (6) ziyn urup ḳana ḳodılar. Üçer ḳanadlu sīmurġ yileklü oḳların kīşler aġzına dizeḳodılar. Ol yañadan ḳuşlar daḫı (7) ḳanadların açup ve şıġayup ādem leşin yimekden ṭoyup ḳanıġup minḳārları ṭaşlara sürtüp perlerin açup uçup (8) ṭaġlardan götürdükleri miḳdārı ṭaşlar alup gelüp Çārşenbe çayınuñ yanında ḳondılar,

oturdılar. Bu yañadan Süleymān (9) ol gün ve yarındası vaḳt-i ḍuḥā olınca yaraḳ kim gördi. Ḍuḥā vaḳti olup güneş ḳubbe-i felege dikilicek Süleymān buyurdı. On (10) iki kez yüz biñ pūlād-pūş ceng eri ṭonanup metāris bürinüp tuş tuşa Süleymānı gözleyüp ṭurdılar. Süleymān daḫı (11) işrāḳ namāzın ḳılup evrād oḳıyup cübbe vü cevşen geyüp bindi. On iki biñ ʿulemā daḫı cemʿ olup sekīneyi ʿizzetle getürdiler. (12) Geçmiş peyġāmberler ervāḥına ṣalavāt virüp tekbīr getürdiler. Daḫı sekīnenün ʿaḳabince on iki kez yüz biñ erden sü yürüyüp (13) ḳalʿanuñ kenārına varup nerdübānlar urup mıḥırlar alup ḳalḳanlar ḳola ṣalup tīr ü kemān rāst ḳılup bir nefesden (14) yā Allāh diyüp ġırīv idüp ṭabl u naḳāreler urup borı vü ṣurnālar ürüp[1] tuş tuşa Cān bin Cān ḳalʿasına yüridiler. (15) Cenge ṭurdılar. Ḳuşlar daḫı ol yañadan Süleymān ḳalʿa üzerine yüriyiş ḳıldığın göricek rūḥ ḳuşları daḫı ol yañadan (16) ḳanad açup her biri ḳara evler bigi felek yüzine geçüp ol seng-i āsiyāb bigi ṭaşları ḳalʿanuñ üzerine yaġdurdılar, (17) ḳan buḫārın felege aġdurdılar. Süleymān görüp hüdhüdi ḳıġırdup eyitdi: “Ḳuḳnūsa varup digil kim ḳalʿa içre bize taʿalluḳ ʿammüm (18) İlyāv Şāh ve daḫı dört pehlevānlar vardur. Vaḳt ola kim anlara ḫaṭā vāḳiʿ ola. Ṭaşları hemān burc üzere olan (19) ṣavaşcılar üzerine atsunlar.” didi. Hüdhüd daḫı Süleymāndan varup sözin ḳuḳnūsa söyledi. Ḳuḳnūs daḫı ġurāblara (20) ḥükm ḳıldı. Ḳuşlar dilince çaġırup ḳuşlara yasaḳ eyledi kim ḳalʿanuñ içine ṭaş yaġdurmayalar. Gör, Süleymān ne ʿaẓametlü (21) sulṭānıdı. Leşkerinüñ ekṣeri murġānıdı.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Gör nice taḫt u saʿādet virmiş ana ol Ġafūr
[8a] (1) Ki ins ü cān fermānımış çāker aña vaḥş u ṭuyūr

Yil felekde götürür taḫtın anuñ Ḳāfdan Ḳafa
Cinn raḫtın ṭaşırıdı ḫizmet idüp mār u mūr

(2) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince çünkim ḳalʿaya Süleymān çerisi yüriyüp ḳalʿa cengine ṭurıcaḳ ol yañadan Yūnān şāhı, (3) Yūnān melikleri naẓar ḳılup gördiler kim Süleymān bir ʿaẓīm ceng eyledi kim uş Cān bin Cān ḳalʿasın alur, ġayret ḳılup cemiyyet idüp (4) cenge ṭurdılar. Ṭūp tüfengler atup öñce gelen erleri urdılar. Ḳan ḳara yire ḳardılar. Ḳuşlar daḫı hevā yüzinden (5) şaḳıyup ötdiler. Burclar üzerinde key pāsubānları ṭaşlarla atdılar. Ṭoḳınanı

[1] ürüp İ: alup T

helāk idüp başların şaḳ ḳılup ḳafaların (6) ayırup menzillerin ḫāk itdiler. Kimisi daḫı hevā yüzinden inüp ṣavaşcılaruñ ḳaynaġıla gözlerin çıḳarurlarıdı. Kimisi daḫı (7) ḳanadıla çarpup biñ ḳuş bir ādem başına üşerdi. Ḳaynaḳ ṭaynaḳ urup yüzin gözin yırtarlarıdı. Öldürüp etin didim didim (8) idüp yırtarlarıdı. Ḳuşlar şaḳıdıġından ḳılıçlar şıldısından, oḳlar şaḳıldusından, ṭūp tüfengler gürüldisinden zemīn ü zemān (9) içre yire velvele ve göge zelzele düşdi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Yirde insān ceng iderdi göklere çıḳup ḫurūş
(10) Gökde murġān ceng iderdi ḳalʿa üzre ṭuş ṭuş

Ḳalʿanuñ ḳandan olaydı ṭaşı cümle laʿl-reng
Nice ādem miṣl-i evren ceng iderdi anda ḳuş

(11) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince Süleymān çerisi yirden, ḳuşlar hevā-yı fenādan ol ḳalʿa üzerinde bir ceng ḳıldılar kim ḳalʿa(12) nuñ pāsubānları ḳalmadı. İllā ḳuşlar helāk ü hāk eyledi. Ḳalʿanuñ burcları ısuz ḳalıcaḳ ʿArab u ʿArbā begleri ʿAmāliḳa (13) serverleri daḫı Mıṣr u Baġdād mübārizlerile nerdübānlardan çıḳup ḳalʿaya aldılar. Ḳılıç ḳoydılar, ḳalʿanuñ içine girdiler. Şehr ḳalʿa ḳavmin (14) ḳırmaġa, ḳanların yire ḳarmaġa başladılar. Bu yañadan İlyāv Şāhıla, ʿAnterile, Raʿd bin Berḳle, Ġażanferle, Ḳaḥṭān-ı ʿArabile. Bu dört (15) pehlevānlar zindān içre otururken ceng ġulūsın, ḳuşlar şaḳıldusın işidüp ḳıyāmet mi ḳopdı ola, nedür diyüp (16) ṣordılar. ʿAnter, pehlevānlara eyitdi: "Bu ceng āvāzı, ḳılıç şıldusı, ṭūp ṭaraḳa āvāzı kim gelür. ʿAcebdür kim Süleymān gelüp (17) bu şehre ṣavaş yüritmedise ümiẕvāruz kim Süleymān gele, ḳalʿa ala, bizleri ḫāṣ ḳıla." didi. İlyāv Şāhıla üç pehlevān (18) bu sözi işidüp aġlaşdılar. Ḳanı ol gün ola mı diyüp cān u ciger ṭaġlaşdılar. Bular bunda ol zemān meger kim (19) Yūnān şāhınuñ on dört ḫātūnı varıdı. On dördinden ḳırḳ dört bikr ḳızları varıdı. Cümlesi ḥüsn içinde lā-(20) naẕīrleridi. Anlar daḫı ceng ġulūsından ḫavfa düşüp bir yire cemʿ olup n'idelüm, n'eyleyelüm diyüp ditreşürken aralarından birisi (21) eydür: "Nā-gāh düşmen şāhumızı zebūn ḳıla, şehrümizi ala, bizleri yaġma ḳıla. Süleymān oġlı bunda ṭutsaḳdur. Varup **[8b]** (1) anı görelüm. Gönlin ṣoralım, ola kim furṣat deminde dermān ve zaḫmümüze merhem bulına diyüp ittifāḳ ḳılup cümlesi ṭurup (2) Yūnān şāhınuñ ḳırḳ dört bikr ḳızları laʿl ü cevāhire ġarḳ ḳılup alup Süleymān nebī ḳarındaşı İlyāv Şāh ḳatına geldiler. (3)

Süleymān nebī ḳarındaşı İlyāv Şāh birle ol dört pehlevān ṭururken evvel iki ḫāṣ ḫādim ellerinde altun çevgānlar girüp (4) geldiler. Selām virüp didiler kim: "İy şāhımuzuñ ḫātūnları ve ḳızları sizlere görmege ve göñlüñüz ṣormaġa geldiler" didügi dem (5) ḫātūnlar ve ḳızlar biri ardınca içerü girdiler. Ṣaf bağlayup ṭurdılar. Cümlesi el sīneye urup ḳadlerin ḫamīde ḳılup Süleymān (6) nebī karındaşı İlyāv Şāha selām virdi. İlyāv Şāh ve pehlevān daḫı ṭurup ʿizzet ḳılup ʿaleyk aldılar. Ol ḫātūnlar Süleymān-ı (7) nebī ḳarındaşı İlyāv Şāh cemālin görüp taḥsīn itdiler. İlyāv Şāh daḫı Yūnān şāhınuñ ḳızların görüp ḥüsnlerine ḥayrān ḳaldı. (8) Ṣūretler gördi kim gözler görmiş ve diller ḫaber virmiş degül.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Her birinüñ yüzi güneş alnı ay
(9) Ġamzesi tīr ü ḫadeng ḳaşları yay

Eyle raʿnā ḫūblar maḫbūblar
Kim gören ʿāşıḳ olur yoḫsul u bay

(10) Her birisi ḥālca üzre[1] oturup
Cāriyeler ḳarşu ṭurur nīk-rāy

Tā bilürler ḳalʿanuñ alındugın
(11) Tā işitdi naʿra bunlar kerrenāy

Cümle işiden ġāfil ü maġrūr olup
Yirlerini bekleridi ḳış u yay

(12) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Süleymān ʿamüsı İlyāv Şāh birle dört pehlevān kim ol ḫūb ṣūretleri göricek ḥayrān (13) olup eydür: "İy serverler, Süleymān Şāh geldi. Şāhımuzı şıdı, şehre ḳoydı, ceng ḳılaṭurur. Nā-gāh şehri alup (14) ḳılıç birle girirlerse el bizüm, etek sizün" diyüp baş urup yalvaruşdılar, niyāz itdiler. Buġur İlyāv Şāh daḫı ol (15) ḫātūnlardan bu sözi işidicek ol dört pehlevān serverlerüñ yüzine baḳdı. ʿAnter pehlevān daḫı ol ḫātūnlara (16) cevāb virüp didi kim: "İy ḫātūnlar, bu dem bizler birer giriftār u ʿāciz kimesnelerüz. Elümüzden nesne gelmez. Bunlar bu sözdeyiken (17) Süleymān

[1] üzre T: üzere İ

nebī daḫı on bir kez yüz biñ erile ol gün ol gice bir ceng-i ʿaẓīm ḳıldılar. Devr-i zemān devr ideli ancılayın ḳalʿa(18) nuñ cengi ṭurmamışıdı. ʿĀḳıbet Yūnān şāhı zebūn ḳılup şehri aldılar. Nite? Dil-āverler yiryirin ḳapuları ṣıyup (19) girdiler. Ancalar nerdübānlar ḳoyup çıḳdılar. Ancalar naḳm idüp delüp girdiler. Ceyş dersü şehre girdiler. Yūnān (20) şāhı anı görüp āh idüp dönüp beglerine didi kim: "İy tāc u taḫtum revnaḳı beglerüm, taḫt u tāc-u Yūnān vü mülk-i Ḳaraman (21) elden gitdi." diyüp efġān idicek vezīri eydür: "İy şāh-ı Yūnān ve iy sulṭān-ı Ḳaraman, taḫt u tācdan baḫt u **[9a]** (1) bācdan çıḳduñ. Başdan daḫı çıḳarsın. Yüri Süleymānuñ ʿammüsı İlyāv Şāhuñ ḫāk-i pāyine yüz sürüp duḫūle (2) var kim saña Süleymāndan günāhuñ dile kim şefīʿ ola." didi. Şāh-ı Yūnān daḫı vezīr sözile cengi ḳoyup bāḳī ḳalan (3) beglerile Ṭurġudlu yiglerile Ṭaşili serverlerile sürevarup ḳaṣrına girdi. İlyāv Şāhı ḥabs itdügi ṭarafa (4) varup girüp gördi kim Süleymānuñ ʿamüsi İlyāv Şāh oturmış, cümle ḫavātīni ve ḳızları ḳarşusında el ḳavşurup (5) ṭururlar. Yūnān Şāhı anları göricek ne ḥāldür diyü ṣordılar. Ulu ḫātūnı eyitdi: "Yā şāh-ı Yūnān ṣoñ ṣanışup (6) Süleymānuñ ʿammisi İlyāv şāhuñ ḫāṭırın ṣormaġa geldük. Didi ki furṣat Süleymānuñ olursa bize dest-gīr ola." didi. (7) Yūnān Şāhı daḫı gelüp Yūnān serverlerile İlyāv Şāhuñ ḳademinde baş ḳoyup öñine gelüp didi kim: "Yā Süleymān ʿammisi (8) İlyāv Şāh, Süleymān gelüp bizi zebūn ḳılup Cān ibn [Cān] ḳalʿasın aldı. El bizüm etek senüñ. Benimçün Süleymāndan (9) emān dile." diyüp gelüp İlyāv Şāhuñ ol ʿād-ı pād[1] şāhuñ elin öpdi, etegin ṭutdı. İlyāv Şāh daḫı dönüp[2] ʿAntere (10) eyitdi: "Bu ne ḥāldür kim bizler ṭutsaġıken bunlar gelüp bu dem bizden emān isterler?" diyüp yirinden ṭurdı. ʿAnter (11) pehlevān eyitdi: "Yā İlyāv Şāh

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Didi ʿAnter añla yā İlyāv Şāh
Nuṣreti virdi Süleymāna İlāh

(12) Buldı Yūnān şāhı üzre[3] nuṣreti
Ḳalʿayı aldı vü ṭutdı milketi

Ol sebebden düşmen oldı pes zebūn
(13) Saña nāliş itdi ki budur bugün

[1] ʿād-ı pād: ʿād-ı pā T
[2] dönüp İ: ḳonup T

Kim Süleymāndan dilek eyleyesin
Şāh-ı Yūnān eyligin söyleyesin

(14) Bu durur ʿādet cihānda pādişāh
Böyle gerdiş ider añla mihr ü māh

Vaḳt olur kim şāhlara cāhı virür[1]
Dem düşer ki cāh alup çāhı virür

(15) Döndigince mihr ü māhıla sipihr
Geh ḳahır ḳılar kişiye geh mehir[2]

Dün ʿadūya olmışıduḳ biz zebūn
(16) Ḥaḳḳa minnet kim zebūn aʿdā bugün[3]

Var şükür ḳıl kim ḫaşım maġlūb olur
Ḥāṣıl itdük anı kim maṭlūb olur

(17) Böyle diyüp ʿAnter-i ṣāḥib-ḳırān
Alḳış itdi Şāh İlyāya hemān

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ol zemān **(18)** çünkim ʿAnter pehlevān ol cihān-gīr-i zemān eyle diyicek İlyāv Şāhuñ içi ṭaşı serverile ṭoldı. Andan ḳılıç **(19)** ḫamāyil ḳılup etek bile ṣoḳup didi kim: "İy sulṭān-ı Ḳaraman, memleketi ve seni Ḥaḳ rāst getürürse ʿammüm oġlı ḳılıcından **(20)** ḳurtaram." diyüp ʿömri ve baḫtı nev-civān Yūnān şāhı alup ḳaṣr ḳapusına çıḳup ṭururken gördi kim ceyş-i Süleymān **(21)** ḳılıçla şehre girdiler. Ceng iden sipāhı ḳırdılar, yaġmaya ṭurdılar. Yaġma ḳılurken Ḳarṭūs-ı ʿAdīle Ġażanfer süre **[9b]** **(1)** süre Yūnān şāhınuñ serāyına geldiler. Ḳaṣr ḳapusınuñ öñünde Süleymānuñ ʿamüsi İlyāv Şāhı gördiler. Revān raḫşlarından **(2)** indiler. Şād olup ḳıvandılar, sevindiler. Ol yañadan İlyāv Şāh daḫı ʿAnterile varanları görüp Ḳarṭūs-ı ʿĀdīye ḳarşu **(3)** varup görüşdiler. Ḥāl-i ḫāṭır ṣorışdılar. Süleymāndan yaña gözleşdiler. Bir ṭarafdan daḫı Süleymān daḫı şād olup **(4)** yaḳın irdi. Ḳarṭūs-ı ʿĀdī ḳarşu varup Süleymāna müjde ḳıldı. Süleymān daḫı şād olup ḫilʿat geyürdi. Andan **(5)**

[1] üzre T: üzere İ
[2] Bu mısra T'de yoktur.
[3] Bu beyit T'de yoktur.

pehlevānlarıla sürüp ḳaṣr-ı Yūnānī̄ ṣāha geldi. Süleymān gelicek bu yañadan İlyāv Ṣāh Süleymānuñ geldügin görüp ṣād (6) olup bilesince Yūnān ṣāhı oġlanlarıla boyunlarına kefen ṣarup ḳarşu yürüdi. Ṣāh Süleymān daḫı ol dört pehlevānlarıla (7) İlyāv Ṣāhı dir-aġūş ḳılup ṣād olup aġladı. Ve ḥāllerin ṣordı. Andan Süleymān Yūnān ṣāhıçün ṣorup (8) eydür: "Yā İlyāv, bunlar kimlerdür kim senüñle bile yüridiler. Süleymān böyle diyicek İlyāv Ṣāh daḫı işāret idüp (9) ṣāh-ı Yūnānı oġlanlarıla Süleymānuñ ayaġına ṣalup eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān, bunlar Yūnān ṣāhıdur. Oġullarıla (10) zebūn olup beni penāh ṭutındılar. Senden bunlaruñ günāhın dilerem." diyüp yür[ü]dü kim Süleymānuñ elin öpdi. (11) Süleymān daḫı İlyāv Ṣāhı dir-aġūş ḳılup didi kim:

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Didi ʿömrüm ḥāṣılı İlyāv Ṣāh
(12) Çün yüzün gösterdi baña ol İlāh

Pes yüzüñ gördügümüz şükrāneye
Milke Yūnān mī̄ri ṣāh olsun yine

(13) Çün saña ḳıymadı itdi ḫiẕmeti
Pehlevānlaruma daḫı himmeti

Ben daḫı virdüm yine mülkin aña
(14) Mülke Yūnān ṣāh ola öñden ṣoña

Mī̄r-i Yūnān çün degülmiş nā-ḫalef[1]
Ki eylemedi ol ʿamuñızı telef

(15) Eylük itdi eylügin bildüm temām
ʿĀlem içre eyleyem anı hümām

ʿAfv ḳıldum cürmini her ne ki var
(16) Mülk-i Yūnān içre olsun şehriyār

---

[1] Bu beyit T'de yoktur.
[2] nā-ḫalef İ: yā ḫalef T

Böyle diyüp Şeh Süleymān Ḥażreti
Virdi tāc u māl u milke ḫilʿati

(17) Diñle imdi ḳıṣṣa nedür yā emīr
Vir ṣalāvāt Aḥmed ola dest-gīr

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Süleymān ʿa.s. Yūnān (18) şāhınuñ günāhın ʿafv idüp raḥm eyleyicek Yūnān şāhı daḫı cān u dilden yüz ḳoyup duʿā eyledi. Andan ṣoñra Loḳmān (19) Ḥakīmle Āṣaf daḫı gelüp İlyāv Şāhı görüp şād oldılar. Buġur Süleymān Bād-ı pā-yı ʿayyāra sen serāy bāmında ṭur (20) ṭur diyüp kendüsi Yūnān şāhını alup ḳaṣra girdi. Şāh oturup vezīrler ḳarşu ṭurdı ve ol dört pehlevānıla (21) İlyāv Şāh başlarından geçen aḥvāli evvel āḫir ḫaber virdiler. Süleymān daḫı Yūnān şāhuñ ḫatūnları **[10a]** (1) ve kendüsi bunlara ʿizzet ḳılduġın işidüp Yūnān ḫīle ḳılduġı ġażabı bi'l-külliye göñlinden sürdi. Andan (2) eydür: "İy Yūnān şāh, olan oldı, giden gitdi. Bu demden girü ḫavfı dilden sür, yüri ḫazīne(3) lerüñi getür. Başuñ şükrānesi selāṭīn serverlere ulaşdur. Ḳaraman memleketi yine senüñ olsun." Bu sözi işidüp (4) Yūnān şāhı daḫı cümle ḫavfı göñülden sürdi. ʿAḳlı ḳuvvet ṭutdı. Vardı ki ḫazīnesin getüre. Ceyş-i Süleymān (5) ol gün ol gice şehr-i Yūnānı yaġma ḳıldılar. Ṣabāḥ Süleymān buyurdı, çeri şehrden ṭaşra sürdiler. Emn ü emān (6) ḳıġırtdılar. Cümle selāṭīn serverler daḫı Süleymān ḳatına cemʿ olup dīvān ṭutup kim oturup kim ṭururdı. Andan Yūnān (7) şāhı gelüp Ḳaraman memleketinüñ miftāḥlarını, olan ḫazīnelerini alup getürüp Süleymān Ḥażretinüñ öñünde ḳoyup (8) ve yüz yire urup fermāna ṭurup eyitdi: "Yā Süleymān, mürüvvet ve kerem senüñdür. Devlet ü saʿādetle lāyıḳ neyise (9) şöyle ḳıl." diyüp duʿā ḳıldı. Andan Süleymān eyitdi: "İy şāh-ı Yūnān, çünki sen seni ʿāciz bildüñ. Sen saña geldüñ. (10) Biz daḫı suçuñdan geçüp yine memleketiñi saña virdük." diyüp yir gösterdiler. Yūnān şāhı selāṭīnler ṣuffasında (11) oturdı. Oġlanları ḫiẕmete ṭurdılar. Andan ol meclise ḫāżır olanlar Süleymān Ḥażretine göz urdılar. (12) Yūnān şāhı ḳılduġı iḥsāna ḫayrān ḳalup taḥsīn itdiler.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
İmtiḥān kim itdi begler Şeh Süleymān Ḥażretin
(13) Mīr ü Yūnān şāhına eyledügi ol himmetin

Ḳıldı taḥsīn cümle begler Şeh Süleymān özine
İtdiler alḳış temāmet görcek[1] ol mürüvvetin[2]

(14) Şāh gerek kim mürüvvet ehli ola[3] ṣāḥib-kerem
Luṭfı birle ḳul adına ḫalḳı ṭutup milketin

Şeh Süleymān miṣli ʿādil gelmedi devrāna hīç
(15) ʿAdl ü dādı eyleyüben Ḥaḳḳa irürdi ṭāʿatın

Gāh Tevrīt oḳurıdı gāh ṣuḥuf geh Zebūr
Ṭāʿatıla geçürürdi ʿömri içre sāʿatın

(16) Şeh Süleymān rūḥı [i]çün ḳıl duʿāyı ṣıdḳıla
Vir ṣalavāt Muṣṭafāya ḳıl edā hem sünnetin

NEṢR Ḥakīm ḳavlince Süleymān-ı **(17)** Nebī bu mürüvveti idicek yine Yūnānī şāha didi kim: "İy sulṭān-ı Yūnān, şol dem ki benüm gönderdügüm çeriyi ṣıduñ. İlyāv **(18)** Şāhı kim ṭutduñ. Bu ḳadar ādemüm ḳılıçdan geçürdüñ, bī-günāh helāk eyledüñ. Kimüñ ṭanışıġıla ve kimüñ sözile eyledüñdi? **(19)** Baña rāstın digil." didi. Süleymān eyle diyicek Yūnān şāhı eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān, ol vaḳt diledüm ki cümlesin **(20)** ḥabs ḳılam. Ammā kim benüm yanumda bir melik varıdı. Menteşe milkine ḫāndur, ḳaynatamıdı. Adına Ḳamḳūl dirler. Ol Ḳamḳūluñ sözile **(21)** ʿamel ḳılup bu ḳadar kişilerüñ boynın urdum, günāha girdüm. Bilmedüm, ol ḫāyinüñ sözile ʿamel ḳıldum. Egerçi kim **[10b]** **(1)** vezīrlerüm menʿ eyledi. Ammā kim ol ḳaynatam olmaġın sözinden geçemedüm." didi. Süleymān eyitdi: "İy pādişāh-ı cihān şimdi **(2)** ol ḳayınatañ ḳandadur?" Yūnān şāhı eyitdi: "İy pādişāh-ı cihān, bundadur." **(3)** Süleymān ḥükm eyledi kim defʿi[4] getüreler. Süleymān ḥükm idicek Yūnān şāhı daḫı oġlanlarına buyurdı. Defʿi Ḳamḳūlu getürdiler. Süleymāna ḳarşu siyāsete ṭurġurdılar. **(4)** Süleymān gördi kim ḳırḳ dört arış ḳadd ü[5] ḳāmeti, ḳahramān-ṣalābet, bir ʿacāyib ḳoca cübbe ve cevşeni üzerinde, ḳılıç yüzinde **(5)** riṣteleyin biçilmiş zaḫımlar yiyüp ṣaçılmış, bebr ü peleng gibi ḳana ġarḳ olmış ṭurur. Süleymān bu ḥarīfi böyle göricek didi

[1] görcek İ: göricek T
[2] mürüvvetin İ: mürüvetin T
[3] ehli ola: ehli ola vü İ, T
[4] defʿi T: defʿ İ
[5] ḳadd ü T: ḳaddi İ

kim: (6) "İy güm-râh, ben Ḳaraman meliki birle ʿahd itmişiken niçün ʿahdin ṣıdurduñ?" Ḳamḳūl daḫı ġāyet kīne-dār kişidi. Yūnān şāhı (7) Süleymāna ḳarşu zebūn görüp kibr ü kīni içinden mevc ururdı. Andan didi kim: " İy adı ṣanı belürsüz Süleymāncuḳ ve iy demürci (8) oġlı, ʿArab beççecük. Sencileyin kişinüñ ne ʿahdi ola kim bizcileyin ulu aṣıllular anı gözleye?" Ḳamḳūl şöyle didügine Süleymān ḳaḳıdı, (9) Ḳamḳūlı dār buyurdı. Andan Bād-ı pā-yı ʿayyār bebr ü peleng yünlü cellādlarla üşegelüp Ḳamḳūlı alup ḳaṣırdan çıḳarup siyāset(10) gāha gelüp boġazından aṣdılar. ʿÖmri şecerin[1] ẕebḥ büninden kesdiler. Nādiyeler nidā ḳıldılar kim:

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(11) Ṣalb idüben ʿömri yasın yasdılar
Ancılayın pehlevānı aṣdılar

Ḳamḳūla daḫı ḳalmadı cihān
(12) Ḥāki yeksān itdi anı bu zemān

Anca biñ biñ Ḳamḳūl[2]-ı nāmudār
Ḳayṣere beñzer şehiken oldı dār

(13) İns ü cin olsun gerek rūḥ u melek
Bāḳī ḳalmaz kimseye çarḫ-ı felek

Ger cihān bāḳī ḳalaydı yādigār
(14) Şeh Süleymāna ḳalurdı pāyidār

Kim cihān milkin ṭutup Ḳafdan Ḳafa
Dem sürerken ḳılmadı devrān vefā

(15) Ḳanı yā Cemşīd ü Ḍaḥḥāḥile Cem
Devr elinden çekmişidi ġuṣṣa ġam

[1] şecerin İ: şecer T
[2] Ḳamḳūl-ı T: Ḳamḳavl-u İ

Ḳanı sulṭān Ḥān Muḥammed bin Murād
(16) Sinle içre tozıdur ḫākini bād

Ḳan[ı] sulṭān Muṣṭafā yā şāh-ı Cem
Devr elinden cümle çekdi derd ü ġam

(17) Şordı ḳanın cān alup çarḫ-u felek
Bursada yatur ṣıḳup tābūt teng

Ḥāl-i ʿālem bu durur yoḳdur gümān
(18) Bāḳī Ḥaḳdur ġayrısıdur külli *fān*

ʿĀḳılısañ virme göñül ʿāleme
Kim vücūduñ döniserdür ʿademe

(19) Ger ḳılam dirsen yaraġı sen ṣaḥīḥ
Vir ṣalāvāt cān u dilden yā melīḥ

NEṢR Ḥakīm ḳavlince ḳıṣṣa **(20)** dırāz ḳılmayalum. Çünkim Ḳamḳūlı dār eylediler. Andan ṣoñra Süleymān ʿa.s. ḳalʿadan çıḳdı. Ol yañadan hüdhüd daḫı ḳuşlar **(21)** ṣaffından gelüp Süleymānuñ henūz atına binmeden yüzin yire sürüp dilince eyitdi: "Yā Resula'llāh, devlet u nuṣret saña yār ola. **[11a]** **(1)** ʿAdūñ zār u maḥzūn-dār ola. Ḳuḳnūs ḳuşı ḥażretüñe gelmek diler. Ḥak-i pāyüñe yüz sürmek diler. Velīkin ḳalʿaya **(2)** icāzet dilerler." didi. Süleymān cevāb virdi kim: "Yā hüdhüd, çıḳup dīvān-ḫāneye varıcak gelesiz." didi. Hüdhüd **(3)** uçup gitdi, ḳuḳnūsa didi. Ḳuşlar daḫı uçup bārigāh-ı Süleymānuñ üzerine gelüp hevā yüzinde ṭurdılar. Ḳuş**(4)** lar ḳanadından felek yüzi görinmez oldı. Öñce rūḥ ḳuşı ve ṭavşancıl ve ṣubaġa ve şāhin ve ṣunḫur ve balaban **(5)** ve kerkes ve lorı ḳuşı daḫı bunlara beñzer ulu ḳuşlar Süleymānuñ üzerince Süleymān atıla yüriyüp[1] giderken o **(6)** üzerinde gölge ḳılup çevresince bile giderlerdi. Yūnān şāhı daḫı ata binüp oġlanlarıla Süleymānuñ atı öñünce **(7)** yüriyüp Süleymānuñ oṭaġına geldiler. Süleymān taḫtına aġup dīvān-ı ʿaẓīm ṭurdı. Nite? Evvelen Süleymān ʿa.s. biñ bir direklü **(8)** ḳızıl aṭlasdan bārigāhuñ içine kim girdi. Ḳızıl altundan taḫtınuñ üzerinde çıḳup oturdı. On iki biñ sipāhī **(9)** Sührāb Şāhıla Mıṣr sulṭānı Celaleddīn birle Baġdād meliki Tubbaʿ bin Aṣdaʿıla Ḳayṣer Rūmıla altun gümiş ṣandalī **(10)**

[1] yüriyüp T: yöreyüp İ

üzerinde ṣaġ ve ṣol geçüp oturdılar. On iki ṣıbtuñ begleri, ʿArab u ʿArbā yigleri, ʿAmāliḳa serverleri, ʿĀdī **(11)** pehlevānları daḫı her biri sedd-i İskender bigi yiryüzinde oturdılar. Ve altı biñ altı yüz altun çomaḳlu çāvūşlar[1] biñ **(12)** iki yüz gümiş degneklü ḥācibler dergāh çevresinde ṭurup gelüp giden begleri indirüp bindürürlerdi. On **(13)** iki kez yüz biñ alnı düz sipāhī aṭlas-ı bārigāh-ı Süleymānīde ḳafa-dār olup girde-pīç olup ṭururlardı. Ḳuşlar re'īsi **(14)** ḳuḳnūs, rūḥ ḳuşlarıla gelüp dergāhda gümiş ṣandalīler üzre oturdılar. Ḳuş dilince Süleymāna duʿālar ḳıldılar. **(15)** Süleymān daḫı anlara istimālat eyledi. Ḳalʿa cengin ḫoş verdüñüz, ḫizmet ḳılduñuz diyüp söyledi. Hüdhüd **(16)** daḫı taḫt merkezi üzerinde oturdı. Süleymānuñ salṭanatın teferruc ḳıldı. Bāḳī ḳuşlar daḫı ḳanad ḳanada **(17)** çatup ṭururlardı. Dillerince teferruc ḳılurlardı. Süleymāna alḳış ve medḥ iderlerdi. Andan Süleymān buyurdı, ḫᵛān -ı[2] **(18)** Süleymānī geldi. Yinildi, içildi. Duʿā ḳılındı. Andan ṣofralar götürülüp meclisler ḳuruldı. Ol maḥbūb sāḳīler **(19)** zerrīn bādiyeler ele urdılar. Ḳūt-ı revān birle pür ḳılup ʿaraḳ cūşlarıla ṭoldurdular. Ṣaġ ve ṣol seyyāreleyin **(20)** seyr ḳıldılar. Ṣanasın kim her birisi ḥūridür. Āb-ı[3] kevṣerle ṣāġar gezdürür[4] yā ḫo melekdür. Felekde şems-i ḳamer-gisterdür. Oturan, **(21)** ṭuran beglere ve yiglere teyf-i menḳur sundılar. Ṭāvūs-veş cevlān ḳılup döndiler. Andan sāzendeler ve gūyendeler **[11b]** **(1)** ṣaffıla oturup sazlu sazların ilerü getürdiler. Çeng, ḳānūn, ʿūd, ṣantūr, erġanūnları iñletdiler ve şişteleri **(2)** söyletdiler. Ve defler yüzinde ṭabancalar[5] urup gümretdiler, birbirile[6] āhenk ṭutdılar. Pes Dāvūd elḥānlu, bülbül-i ḳumrī nevālu **(3)** gūyende ser-ʿāġāz kim[7] itdiler. ʿIraḳdan gāh Ḥicāza gāh Ṣıfāhāna gitdiler. Meclis-i Süleymānı zeyn itdiler. Yidiler, içdiler, ʿalā-**(4)** raġm-ı rūzigār ḫoş geçdiler. Egerçi kim Süleymān Ḥażreti şekkerī şerbet içerdi, meyi nūş ḳılmazıdı. Velīkin melikleri meyden **(5)** ḫālī degillerdi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Zer-ḳadeḥden ṭolu ṣunup māl-a-māl
Sāḳī elinden begler içdi nīk-ḥāl

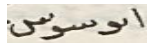
[1] serverleri … biñ iki yüz: - T
[2] ḫᵛān-ı: ḫon-ı İ, T
[3] Āb-ı T: Āb-u İ
[4] Kevṣerle ṣaġarlardur yā ḫo İ: kevṣerdür yā ḫoẕ T
[5] ṭabancalar İ: ṭapancalar T
[6] birbirile İ: urup birbirile T
[7] kim İ: - T

(6) Çalınup çeng ü çaġāne ʿūdıla
Şeşte ḳānūn dile gelüp itdi ḳāl

Sāḳī-i gül-ruḫ ṣıġayup sāḳını
(7) Rāḥatü'l-ervāḥ ṣundı ḫūb-cemāl

Gerçi şerʿā mey ḥarāmdur yoḳ gümān
Līk ḫāṣṣa bu ki ider defʿ melāl

(8) İç dimezem içeriseñ iç an[ı]
Tā ki nāfiʿ düşe saña ber-kemāl

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ʿīş u **(9)** nūş kemāle irücek İlyāv Şāh ayaġ üzerine gelüp taḫt pāyin öpüp devām-ı devlete duʿā ḳılup didi kim: "İy Süleymān-ı zemān **(10)** ve sulṭān-ı cihān ve şāhān, dilek ḳılurum kim Yūnān ḫalḳından ne ḳadar esīr[1] varısa dükelisin beglerden emīrlerden **(11)** kibār u ṣıġārdan cümlesin āzād ḳılasın." didi. Süleymān daḫı buyurdı. Ol ḳavmden ne deñlü ṭutsaḳlar varısa **(12)** varup alup getürdiler. Cümlesin Süleymān āzād eyledi. Ol altı melik kim vilāyet-i eḳālim seyyidi her birine yine vilāyetlerin **(13)** baḫş ḳılup dād eyledi. Anlar daḫı Süleymānuñ ol keremin görüp cān u dilden ḳulı oldılar. Ve daḫı ne deñlü be-nām dil-āverler varısa **(14)** bendelerin alup cümlesin ḫilʿatleyüp āzād ḳıldı. Süleymānuñ ol mürüvvetin görüp oturan[2] ṭuran begler taḥsīn ḳıldılar. Buġur Süleymānuñ **(15)** mübārek beñzi gāh gül bigi açılup şād olurdı. Gāh ġonca-veş dürülüp mübārek[3] göñline ġubār yörenürdi. Buġur Loḳmān Ḥakīm suʾāl ḳılup **(16)** didi kim: "İy pādişāh-ı zemān, nedendür kim gāh gül bigi tebessüm ḳılup şādī gösterürsin gāh ġonca-veş dil-teng olursın?" Cevāb **(17)** virdi kim: "Yā Loḳmān Ḥakīm, şād olduġum budur kim Yūnān şāhıla ceng ü cidāl nihāyete irdi. Ḥaḳ teʿālā bu maḳṣūdumı virdi. **(18)** Ammā ġam-gīn olduġum budur kim bir ṭaraftan ġuṣṣasın çekerem kim cigerüm ḫūn ḳalup durur. Bir yañadan meliki birle Benī Aṣfer **(19)** melikinüñ derdi gözlerüm yaşın gül-gūn ḳılup durur. Anlara ġam-gīnem." didi. Süleymān ʿa.s. eyle diyicek Loḳmān-ı Ḥakīm eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān

[1] esīr İ: ister T
[2] oturan İ: - T
[3] mübārek T: - İ

(20) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bil ki miḥnet-ḫāne durur kār-gāh
Bunda ne dervīş olur şād ne ḫo şāh

Ger ḫıred-mend ola pīr ü yā cevān
(21) Çarḫ elinden idiser efġān u āh

Var mı dil kim ṭaġlamadı nār-ı çārḫ
Var mı göñül itmedi anı tebāh

[12a] **(1)** Her kemālüñ āḫiridür pes zevāl
Görme misin naḳṣ görür bedr ü māh

ʿ*Usri yusrā*[1] didi çünki ẕü'l-celāl
(2) Ġam ṣonıñda şādī virür ol İlāh

Böyle diyüp anda Loḳmān-u Ḥakīm
Oldı sākin vir ṣalāvāt nīk-ḫᵛāh

(3) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Loḳmān Ḥakīm felek ḥālin zemāne efʿālin beyān idicek Süleymānuñ daḫı mübārek ḥāṭırı ḳarār **(4)** ṭutdı. Buġur Süleymān eydür: "Acebā kim ola kim[2] varup bize Emrenūs şāhından ḫaber getüre. Bād-ı pā ayaġ üzre ṭururken **(5)** ben ḳuluñ varayın, belkim birisinüñ başın bile getüreyin." didi. Destūr diledi, Süleymān Bād-u pānuñ bu sözin işidicek **(6)** şād olup eyitdi: "Yā Bād-u pā, elüñden gelür." diyüp ḫilʿat geyürdi. Velīkin Bād-ı pāyı ögütledi. Eyitdi: "Yā Bād-ı pā, zinhār **(7)** iḫtiyātdan ḫālī olmaġıl kim ʿāḳıllaruñ pīşuvāsı iḫtiyātdur. Ve bir daḫı bu kim **(8)** ulu pādişāhlaruñ başlarına ḳaṣd eylemegil kim ulu pādişāhları kāfir daḫı olursa öldürmek olmaz. Vaḳt ola kim īmāna gele. Anuñ īmāna geldügi sebebden nice kāfir **(9)** daḫı īmāna geleler. Ve bir daḫı bu kim benüm aduma lāyıḳ degüldür kim sen varup birisin helāk ḳılasın." didi. "İşidenler diyeler kim **(10)** Süleymān andan ḳorḳup varup ceng ḳılmadı, ʿayyār gönderüp uġurlayın başın kesdürüp helāk itdirdi. Yā Bād-ı pāy-ı ʿayyār

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 94:5): "Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır."
[2] kim İ: - T

(11) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ṭut naṣīḥat ne ki dirsem eyle cehd
Pādişāhlar başına eyleme ḳaṣd

(12) Ḥaḳ teʿālā irgürürse varavuz
Leşkerin ḫaşmuñ temāmet ḳıravuz

Her bir eri olsa āhenden ḥiṣār
(13) Ḍarb u ḥarble ḳılam anı tārumār

Yir ṭolusı leşkerin tozca ḳoyam
Baḥre beñzer erlerin buzca şıyam

(14) Yüz biñ olsa aña beñzer düşmenān
Cümlesin ḳılam hezīmet bī-gümān

Çün cihānı baña virdi Ḥaḳ teʿāl
(15) Yārī ḳılup vire nuṣret ẕü'l-celāl

3.2.3.1.3. Der-Temṣīlāt-ı Destān-ı Māżī

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(16) Diñle iy mü'min ḳarındaş ehl-i rāz
Bir meṣel diyem saña añla ser-firāz

Şeh Süleymān aḳluñ olur fi'l-meṣel
(17) Tābiʿ-i ʿaḳluñ ḳuvā-yı bī-ʿilel

Nefs-i emmāre miṣāli Bādıpāy
Buḫl şehvet işidür iy nīk-rāy

(18) Kibr ü kīn [ü] töhmet ü buġż u ġażab
Bādıpānuñ fiʿlidür itme taʿab

Çün Süleymān eyledüñse nefsi rām
(19) Cānuña cennet olur yarın maḳām

Mā’ u menlikden özüñ eyle ḫalāṣ
Ḥażret-i Ḥaḳda olasın tā ki ḫāṣ

(20) Māsivādan maḥv ḳıl key ḫoduñı
Bulasın Ḥaḳdan begüm maḳṣūduñı

Māsivādan ḳoma ḳalbüñde niyāz
(21) Ki ide raḥmet ḥażretüñe Kār-sāz

Maḥv iderseñ ʿāşıḳāne cān u ten
Żerre miḳdārı ḳomaġıl mā’ u men[1]

[12b] **(1)** Milk ü mālı terk idegör nāmever
Bu taʿalluḳdan ḳoma dilde eṣer

ʿIşḳ içinde ḳanı ol kim muṭlaḳā
(2) Bulasın milk-i Ḥaḳı milk-ü beḳā

ʿIşḳıla rüsvā olan Manṣūr-vār
Göriser dār içre ol deyr ü diyār

(3) ʿIşḳa cān viren bula esrār-ı dost
Cümle şeyden işidür güftār-ı dost

3.2.3.1.4. Meclis-i Āḫir

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(4) Ḥaḳḳa minnet gevher-i emlaḥ-kelām
Yüz yitmiş bir mecālis oldı tām

Böyle ḫoş tertībile didüm ṣaḥīḥ
(5) Tā ki taḥsīn ide oḳuyup her faṣīḥ

Neṣrini zībā didüm ġāyet laṭīf
Naẓmını raʿnā neṣir didüm şerīf

[1] Bu beyit T’de nazmın son beytidir.

(6) Ger ecelden mühleti bulam temām
Söyleyem ġāyet ʿacīb emlaḥ kelām

Ḥoş ʿacāyib dāstānlar şerḥ idem
(7) Rāstın eydüp kizb aradan ṭarḥ idem

Güş idenler ḳala ḫayrān sözüme
Āferīnler getüreler özüme

(8) Var ümīẕüm ḫayrıla yād idesin
Sinde Firdevsī cānın şād idesin

Luṭf idüp Firdevsiyi her kim aña
(9) Ḥaḳ teʿālā raḥmet itsün pes aña

İy deñize māhī viren murġa ḫūt
Ḳurı ṭaşdan ṣu çıḳaran yirden ot

(10) Yaġmurı gökden viren ṭaşdan güher
ʿAnberi ḫākden viren ṣudan dürer

Ḳanı ṣu vü ṣuyı insān eyleyen
(11) Ḫāki gūyā ehl-i ʿirfān eyleyen

Maḫzen-i esrār-ı[1] Ḳur'ān ḥaḳḳıçün
Zümre-i Raḥmān u ḫāṣān ḥaḳḳıçün

(12) Cürmini Firdevsinüñ sen eyle ʿafv
Gerçi kim itdüm be-ġāyet çoḳ sehiv

Cürm ucundan ider olsam āh u vāh
(13) Çarḫ-ı gerdān ẕātı ola key siyāh

Anı kim cemʿ eyledümdi derdile
Nefs-i emmāre virüpdür hep yile

---

[1] Maḫzen-i esrār-ı T: Maḫzen-ü esrār-u İ

(14) Her cihetden eyledüm cürm-i kebīr
Āh eger kim olmaya Ḥaḳ dest-gīr

Ol Muḥammed nūrı ḥaḳḳı yā İlāh
(15) ʿAfv ḳıl Firdevsi kim itdi günāh

Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ yār-ı cān
Vir ṣalāvāt cān u dilden sen revān

3.2.3.2. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş İkinci Meclisinüñ Ẕikrindür

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Aç lebüñ kim teng-i şekker yād idem
(17) Çöz ṣaçuñ ki müşk-i ʿanber yād idem

Dile gel ki bülbül-i gül māt ola
Di saḫun ki dürr-i gevher yād idem

(18) Ġamze ḳıl nerges çemende ola zār
Ṭur örü kim serv-i ʿarʿar yād idem

Sāḳiyā gül-gūn meyile ṣun ḳadeḥ
(19) Nuḳl içün tā laʿl-i dilber yād idem

Faṣl-ı güldür vaṣl-ı dilber ola ger
Ḥūr-u cennet getürem ger yād idem

(20) Ḫusrevā Ferhāduña itseñ naẓar
Ḫūb şīrīn nāzük aḫber yād idem

Şeh Süleymān ḳıṣṣasın gūş eyleyüp
(21) Vir ṣalāvāt kim peyember yād idem

3.2.3.2.1. Der-Beyān-ı Ḳāṣıd-ı Sīmurġ Be-Dergāh-ı Ḥażret-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām

[13a] **(1)** Loḳmān-ı Ḥakīm Süleymān Ḥażretine bu vechile duʿā ḳılmaḳda, anuñ sözi Süleymāna ḫoş gelmekde. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz **(2)** ez-īn cānib sīmurġa geldi. Nite? Ol zemān kim sīmurġ ḳuşı kaza, baḥrī ḳuşlaruñ

ser-hengligin virmek dileyüp (3) ol gice ol selāmet birle dönüp Süleymān Ḥażretine ne vechile varacaġın fikr iderken nā-gāh dün sürülüp (4) ṭañ kim atdı. Ordı içindeki ḫurūslar kim çaġrışup ötdi. Āfitāb şuġlesi ʿālemi rūşen itdi. Serv, ʿarʿar (5) üzerindeki ḳuşcaġaz Ḫālıḳı dillü dilince dile gelüp tesbīḥ idüp ötdi. Her birisi feryādların[1] göge irirdiler. (6) Ṣadāların sīmurġ ḳuşınuñ semʿine irürdiler. ʿAnḳā-yı cihān daḫı ṣubḥ-dem olıcaḳ şāh yirlerin ṭaġıdup ṭāvūs Rıḍvān-(7) veş[2] dile gelüp elḥān birle ṣadā itdi. Hüdhüdi gügercin ve şehbāz işitdiler. Sīmurġuñ ḳatına geldiler. Andan (8) sīmurġ buyurdı. Ḥāżır olan murġān ḳatına cemʿ olalar. Nite? Evvel dāne yiyen ḳuşlaruñ sulṭānı ṭāvūs ol (9) rābiʿası ulus(?) başına Cemşīd-veş muraṣṣaʿ tācın urunup[3] lāziverdī[4] ḳabāsın geyüp üzerine zer-beft cübbesin bürünüp (10) cevlāna ḳalḳup ṭururdı. Cemīʿ-i ḥubūbāt yeyen ḳuşları daḫı ḳatına cemʿ idüben per açup uçup sīmurġ ṭurduġı (11) maḳāma geçüp geldiler. Sulṭān-ı murġān[a] murġān ṭapu ḳıldılar. Ṣaġ ṭarafda oturdılar, ḳondılar. Ol yañadan daḫı (12) baḥrī ḳuşlar sulṭānı baṭ-ābī daḫı boyun uzadup baş ḳaldurup egnine ḳāḳumī cübbesin alup baḥr-i ʿUmmān içre (13) seḥergāhdan ṭalup ġusl ḳılup delim Ḫālıḳa evrād oḳuyup andan ḳuşlarla ḳanad açup uçup baḥri geçüp (14) sīmurġ ḳatına gelüp ḳonmaḳ dileyicek gördiler kim sīmurġuñ ṣaġ ṭarafında ṭāvūs ḳonup oturup ḥubūbāt yeyen (15) ḳuşlarıla buġur gerden-dırāz hevā yüzinden inmedi. Gelüp sīmurġ kenārına ṣol ḳola ḳonmadı. Saḳḳā ḳuşın[5] ḳatına (16) ḳıġırdup eyitdi: "Var sīmurġa digil kim ṣol ḳol ḫod ṭāvūs ḳuşınundur, ṣaġ ḳol benümdür. Ve nedendür kim benüm yirüme (17) ṭāvūs ḳuşı ḳona? Ṭāvūs ḫākīdür, ben ābīyem. Āb, ḫākdan efḍāldür. Ṣaġ ḳol benümdür, ben ḳonaram. Eger ṭāvūs ḳuşı (18) ṣol yaña ḳalḳup ḥubūbāt yeyen ḳuşlarıla ḳonmayacaḳ olursa ben yine dönerem, giderem." didi. "Digil", didi. Saḳḳā ḳuşı daḫı (19) gelüp sīmurġa gerden-dırāzuñ sözini söyledi, şerḥ eyledi. Sīmurġ daḫı ṭāvūsa beyān eyledi. Didi kim: "Baṭṭ-ı ābīnüñ (20) mizācı hevāyīdür, göñlince olalum. Süleymān Ḥażretine varınca maḳāmlu maḳāmuñuzda oturuñ, ol göstere." didi. Ṭāvūs (21) eyitdi: "Ben uçmaḳdan çıḳdum, cennet murġıyam. Benüm maḳāmum firdevs-i naʿīmdür. Andan çıḳduġum yitmez mi kim şimdi ṣol ḳola **[13b]** (1) sürelüm." didi. Pes varamazam[6], diyüp rıżā virmedi. Gerden-dırāz kim dur kim bu dem gelüp ṣaġ ḳolda otura diyüp (2) verhem

---

[1] feryādın İ: feryādların T / irirdiler İ: irgürdiler T
[2] Rıḍvān-veş İ: Rıḍvān T
[3] urunup İ: örtüp T
[4] lāziverdī T: lāreverdī İ
[5] ḳuşın İ: ḳuşını T
[6] varamazam İ: varmazam T

eyledi. Sīmurġ sözin eslemedi. Sīmurġ eyitdi: “Yā saḳḳā ḳuşı, var baṭṭ-ı ābīye digil kim Süleymāna varınca ṣabr eylesün, (3) kerem ḳılsun. Ol zemān kim ol dergāha varavuz. Süleymān peyġamberdür, mürseldür. Her biriñüze yir göstere digil.” didi. (4) Laḳlaḳ kim şeyḫ-i murġānıdı. Anı bile gönderdi. Maʿa’l-ḳıṣṣa gelüp hevā yüzinde laḳlaḳ daḫı gerden dırāza sīmurġ aġzından (5) naṣīḥat eyledi. Ammā kim ḳabūl ḳılmadı, eslemedi. Buġur eyle olıcaḳ sīmurġ ʿāciz ḳaldı. Gerden-dırāz daḫı geldi. Varup (6) deryā yüzinde ḳondı. Yine maḳāmına indi, didi kim ne buyurursa sīmurġa muṭīʿem, lā dimezem. Ammā kim Süleymān Ḥażretine varıncaya (7) ne ṣol ḳola ne ṣaġ ḳonaram. Ne buyurursa buyursın.” didi. Sīmurġ nā-çār olup didi kim: “Benüm sözüm budur kim meşveret (8) ḳılavuz. Süleymāna ne vechile varavuz? Ve hem her cins ḳuşlardan ḳanḳı cins gelüpdür ve ḳanḳı cins gelmeyüpdür, bilevüz.” didi. (9) Gerden-dırāza didiler kim: “Sīmurġuñ bu sözine ne dirsin? Saḳḳā ḳuşıla ḳuġı ḳuşın gönderdi kim benüm yirüme bunlaruñıla (10) meşveret eylesün. Ne kim buyurursa iṭāʿat ḳıluram.” didi. Saḳḳā ḳuşıla ḳuġu ḳuşı daḫı gelüp iṭāʿat ḳılup didiler kim: (11) “Gelmez, ammā ne kim meşveret ḳılursañ ben anuñ vekīliyem.” didi. Sīmurġ ḳaṣd itdi kim varup gerden-dırāzı helāk[1] ḳılup, baġrını çāk (12) ide. Ammā kim yine ṣabr eyledi. Baḥrī ḳuş ṭaġıla didi, ṭınmadı. Buġur sīmurġ didi kim: “Ben dilerem kim Süleymāna birḳaç ḳuşlar (13) cāsūs gönderem. Varup ḳuḳnūsıla bulışalar. Hem Süleymān Ḥażretine benüm kelāmum aña irgürüñ. Süleymān daḫı āgāh ola. Andan (14) ṣoñra yarındası varup Süleymānuñ dergāhına gidevüz. Ḫāk-i pāyine yüz sürevüz.” didi. Sīmurġ eyle diyicek ṭāvūs ḳuşı (15) ve bāḳī ḳuşlar daḫı müvecceh gördiler. Andan ṣoñra ṭāvūs ḳuşı kendinüñ ḫāṣlarından laḳlaḳı ve baḥrī ḳuşlardan (16) saḳḳa[2] ḳuşını ve sīmurġ daḫı kendünüñ etbāʿından bir ḳuş yaʿnī süglüni gönderdi. Bu üç ilçi[3] varup ḳuḳnūs ile bulışalar. (17) Andan ṣoñra ḳuḳnūs daḫı Süleymāna ʿarż ide. Sīmurġ gelicek ṣaġ ve ṣolında ḳanḳı cins ḳuşlar ṭuralar kim ortalarında (18) iḫtilāf ve nizaʿ ve nifāḳ olmaya, bildüreler. Bu meşveret üzere ol üç ḳuş daḫı yaʿnī saḳḳa ḳuşı ve laḳlaḳ ve sīmurġ ḫiẕmet-kārı (19) süglün per açup felek evcine geçüp yiryüzine naẓar ḳılup ʿazm-i Süleymān idüp gitdiler. Āḫir-kār gelüp Süleymān dergāhına (20) yitdiler.

---

[1] helāk İ: hilāk T
[2] saḳḳa T: suḳḳası İ
[3] ilçi İ: elçi T

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Vaḳt-i nīm-çāşt olıcaḳ añla temām
Geldiler şāh dergehine nīk-nām

(21) Her birisi açuban ḳara ḳanad
Kükrişürdi ṣanasın raʿd u ġamām

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çünkim **[14a]** **(1)** ol üç murġ ḳāṣıdān-ı sīmurġ felek yüzinden uçup ḳanad açup ʿArab ser-ḥaddinden Yūnān milkine kim geçdiler. Ḳonya **(2)** ṣaḥrāsına Süleymān nebī ṭurduġı maḳāma gelüp yitdiler. Felek yüzinden yiryüzine naẓar ḳılup gördiler kim bir ʿaẓīm ṣaḥrā. Evcine **(3)** göz irişmeden ġarbdan yaña ṭaġ eteginde bir muʿaẓẓam şehr, vasaṭında bir ʿālī ḳalʿa keyvāndan nişān virür. Andan ṣoñra Ḳonya **(4)** ṣaḥrāsında Cān bin Cān ḳalʿasınuñ şarḳdan yañasında ol ḳadar ḫayme vü ḫırgāh, bār u büngāhlar ḳurulmış kim otaḳlar ḳubbe**(5)** si keyvāna irişmiş, ṭanāblar mīḫī zaḫmından yiri götüren öküzüñ baġrı zaḫm-dār olup delinmiş ve ḫaymeler sütūnında[1] key**(6)** külçeler felek yüzindeki ay u güneş yüzini örtmiş ve sāyebān direklerinüñ ucı öküz ve balıḳ gözlerinden su ṭutmış, oṭaḳlar **(7)** serā-perdesi Ḳāf ṭaġı bigi rubʿ-ı meskūnı içerü alup ḳuşatmış, ʿālemler başı aya berāber olup nīzeler ucı yılduzlaruñ gözin **(8)** çıḳarup burclar manẓarların üşenmiş, felekde yil yilüben, leşkeri siñüben ʿalemden aşup Ḳonya şehrine geçmez olmış. Bu **(9)** ḫāki mūrçeler daḫı düşürüp çalışup atlar ayaġından[2], ḫaymelerden ṭanāb mīḫlerinden yiryüzinde göçemez olmış. Ve ḳuşlar **(10)** ḳanad ḳanad üzerinde urınup Süleymān otaġınuñ üzerinde güneşe ḳarşu sāyebān olmışlar. Ṣankim melekūt cemʿ olup ḳudret **(11)** ḳanadın açup ṭurmışlar.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ṣan Süleymān dergehi evc-i felek
Cemʿ olupdur insile murġān melek

(12) Yiryüzin insān ṭutup ider ġulū
Gökyüzini ḳaplamış perr ü yilek

---

[1] sütūnında İ: sütūmında T
[2] ayaġından İ: ayaġı T

Dut ki maḥşer günidür cemʿ oldı ins
(13) Ḥāżır olmış ʿāḳıl u kāmil dölek

Eyle bī-ḥad ol çeri kim yoḳ ḥisāb
Nitekim ṭaġda ḳayır bāġda devek

(14) Tīġ u nīze şavḳı ṭutmış yiryüzin
Kim baḳıncaḳ ḫīre olur çeşm-i pelek

Naʿralardan güm güm ötüp āsumān
(15) At süheyli ditredür yir çün elek

Yırtıcı vü ṭartıcı murġān hep
Ḳorḳusından cümlesi oldı dölek

(16) Ṭāḳati ṭaḳ oldı murġun ḳalmadı
Ṣalmaġa ḳanad vü ṭutmaġa bilek

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür şerḥ idem
(17) Vir ṣalāvāt Muṣṭafāya bul dilek

NEŞR Ḥakīm ḳavlince sīmurġıla murġān ḳāṣıdları Süleymān peyġāmberüñ ʿa.s. **(18)** bu vechile salṭanatın göricek Süleymān kim oldığın bildiler. Dehşet ḳıldılar. Bir zemān hevā yüzinde pervāza ḳalḳup teferrüc **(19)** itdiler bunlar felek yüzinde. Bizüm ḳıṣṣamuz ol yañadan Süleymān Ḥażretine geldi. Nite? Çünkim kerkes ḳuşıla Süleymān **(20)** Ḥażreti bu vechile kelimāt idicek kūhına sīmurġuñ yine muḥabbet ġālib olup daḫı dönüp ḳuşlar dilince ḳuḳnūsa eyitdi kim: **(21)** "Yā ḳuḳnūs, ʿacebā sīmurġ bize niçün gelmedi? Vaḳt oldı kim geleyidi. Bizümile muṣāḥabat ḳılaydı." Ḳuḳnūs daḫı cevāb virdi kim: **[14b]** **(1)** "Yā Resūla'llāh, sīmurġ ḳuşı daḫı ʿālī[1] ḥażretüñe gelmege ʿaẓīm müşṭāḳdur. Ammā kim hevāyī ḳuşları cemʿ itmege düşvārdur. Berr [ü][2] baḫrüñ **(2)** ḳuşların cemʿ itmek āsān degüldür. Yoḫsa bir dem içre gelürdi, irüp ḫāk-i pāyüñe yüz sürerdi." diyüp söyleşürken **(3)** meger kim şeyṭān-ı laʿīn racīm-i bī-din anda ḥāżır idi. Bu aḥvāle muṭṭaliʿolup Süleymānuñ

[1] ʿālī İ: - T
[2] Berr [ü]: Berr-i T, Berr İ

ictimāʿın görüp salṭanatın, devletin, ṣalābetin, (4) kerāmetin, şecāʿatin görüp ḳuşlar daḫı bile muṭīʿ olup münḳād olacaġın, sīmurġ daḫı gelecegin bilüp ġamgīnligile ṭurdı. (5) Süleymān sözin dinlemege ḳulaḳ urdı. Bu esnādayiken ol yañadan daḫı sīmurġ ḳuşınuñ ḳāṣıdları gelüp ḳuḳnūs keṭḫüdāsı (6) rūḥ ḳuşıla bulışdılar. Sīmurġdan geldüklerinden söylediler. Sīmurġuñ selāmın getürdiler. Süleymān Ḥażretine peyġam içün (7) geldiklerin söylediler. Rūḥ ḳuşı daḫı varup Süleymān dergāhına girüp ḳuḳnūsa ḥāl iʿlām eyledi. Ḳuḳnūs daḫı Süleymāna bildürdi. (8) Didi kim: "İy pādişāh-ı cihān ve iy Süleymān-ı zemān, sīmurġdan ḳāṣıd geldi. İcāzet diledi dergāhına gelmege, ḫizmet[1] ḳılmaġa. (9) Süleymān işidüp şād olup icāzet virdi. Rūḥ ḳuşı daḫı dergāh-ı Süleymānīden ṭaşra çıḳup baḥrī ḳuşlaruñ ḳāṣıdı (10) saḳḳā ḳuşına ve berrī ḳuşlaruñ ḳāṣıdı laḳlaḳa icāzetdür, gelüñ diyüp ḫaber virdi. Ammā kim ol iki ḳāṣıd girmege (11) Süleymān naẓarına ceng itdiler. Nite? Laḳlaḳ didi kim: "Ben evvel varup öñce Süleymāna bulışayım. Andan ṣoñra sen benüm ʿaḳabümce gelesin kim ben (12) berrī ḳuşlaruñ ḳāṣıdıyam, ṭarīḳ-i evvel benümdür. Sen baḥrīsin, senüñ mertebeñ benden alçaḳdur." Saḳḳā ḳuşı cevāb virdi kim: (13) "Ben baḥrī murġān ḳāṣıdıyam. Şol baḥrüñ kim cemīʿ ḫāki iḥāṭā ḳılupdur. Sen ḫod ḫākī murġān ḳāṣıdısın. Ben evvel girmek (14) geregin senüñ ne liyāḳatüñ var kim evvel giresin?" didi. El-ḳıṣṣa, āḫir bunlar bu ḫuṣūṣ üzere ceng itdiler. ʿĀḳıbet rūḥ ḳuşı kim (15) baḥrī degüldi. Saḳḳā ḳuşın sekitdi. İkizüñ merātibi Süleymān ḳatında maʿlūm ola. Gelüñ ikiñiz daḫı berāber girüñ." didi. Saḳḳā ḳuşıla (16) laḳlaḳı alup ḳanad açup uçup içerü girüp naẓar ḳılup gördiler kim bir ḳızıl aṭlas bārigāh, biñ bir direk üzerinde ḳurılmış. (17) Bārigāh ortasında bir taḫt-ı zerrīn ṭurur. Taḫt üzerinde Süleymān Ḥażreti ʿa.s. oturmış. Server-i selāṭīnler ḳarşusında (18) ayaġ üzerine ṭurmışlar. Bāḳī ḫudām [u] ḥaşem ol ḫaymeyi gird-ā-gird ḳuşadup içerü almışlar.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
ʿĀc u zerden ḳurılu bir ʿālī taḫt
(19) Üzerinde Şeh Süleymān nīk-baḫt

Sīm ü zer ṣandalla ṭur çevre temām
Otururlar şāh şāha nīk-nām

[1] ḫizmet İ: ḫizmetler T

(20) Baʿżı Sührāb İbn-i Şeddād-ı bin ʿĀd
Baʿżı Mışruñ māliki vü ḫoş-nihād

Her birinüñ ḥükmi altında ʿaşır
(21) Taḫtgāh-ı Şām u Baġdād u Mışır

Ṣaġ ṭaraf Loḳmān oturur hem Āṣaf
Ṣol ṭaraf Ḥāẕıḳ Ḥakīm ger ṣāf u ṣaf

[15a] **(1)** Ḳırḳ biñ ola ḫāṣ ġulām zerrīn-kemer
Kimi tīġlar götürürler kim teber

On biñ ola ḥācib ü çāvūş[1] ü mīr
(2) Götürür altun çıbıḳlar la-naẕīr

Baḥre beñzer bir çeri ṭurmış temām
Ṣanki güneş ḳaplamış gökde ġamām

(3) Biñ erenler naʿrasından çarḫ-ṭāḳ
Güm güm ötdi düp ü düp ü ṭaḳ u ṭaḳ

Ḳuş olmış üzerine sāyebān
(4) Ḳuş ününden bīm alurdı aḳl u cān[2]

Ḳuş ḳanadından görünmez nüh felek
At ayaġından dökük pūl-ı semek

(5) Bir ʿaceb dīvān ṭururdı key ʿaẕīm
Kim gören vālih olurdı iy selīm

NEŞR Ḥakīm ḳavlince laḳlaḳıla **(6)** saḳḳā ḳuşı Süleymānuñ bu ṭanṭanasın görüp cān u dilden taḥsīn ḳılup daḫı diledi kim saḳḳā ḳuşı evvel varup taḫt **(7)** pāyin öpeydi. Rūḥ ḳuşı ḳanad gerüp yol virmedi. Ammā kim saḳḳā ḳuşı rūḥ ḳuşınuñ ḳanadı altından geçüp yol bulup **(8)** ilerü varup taḫt pāyinde yüz

[1] çāvūş T: çāviş İ
[2] Bu mısra T'de yoktur.

sürüp bir giyāh-ı ʿaceb taḫt pāyinde ḳodı. Şekli siyāh, ḳoḫusı dimāġı muʿaṭṭar ḳıldı. Andan (9) Süleymāna duʿā ḳılup didi kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Aṣlı budur ʿanberüñ iy şehriyār
Ki itmişemdür saña şerḥin āşikār

(10) Bildigümüz bu ḳadardur tācuver
Özgesin Allāh bilür iy kāmukār

Ḥaḳ teʿālā devletüñ itsün ziyād
(11) Tā ḳıyāmet devletile ol pāyidār

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Süleymān daḫı saḳḳā ḳuşın görüp duʿāsın işidüp (12) andan emr eyledi. Aḫī Melīḥ varup ol saḳḳā ḳuşı taḫt pāyinde ḳoduġı giyāhı alup Süleymān taḫt kenārında ḳodı. Süleymān (13) naẓar ḳılup andan dönüp saḳḳā ḳuşına suʾāl eyledi kim: "Yā murġ-ı baḫrī, bu ne nesnedür kim baña getürdüñ?" didi. Cevāb virüp (14) didi kim: "Yā Süleymān-ı zemān, buña ʿanber dirler kim şu aġacınuñ būsıdur. İki nevʿ olur. Baʿżı var kim ʿUmmān kenārında bir bıñar vardur. (15) Ol bıñar vardur. Ol bıñaruñ şuyı deñiz dibinden ḳaynar. Daḫı şunuñ üstünde çıḳar. Bir dürlü şıġır olur. Ol şıġıruñ (16) tezegi olur. Ol daḫı ʿanber bigidür. Ammā kim ziyāde eyüsi ol bıñaruñ ʿanberidür. Her deryāda olur. Amma her yirinde olmaz.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(17) Gerçi yirler ʿālem içre çoḳ durur
Līk ʿanber maʿdeni hīç yoḳ durur

Ger maʿādin yā ḫo ʿanber ıssı ot
(18) Bu aṭada cümleden artuḳ durur

Kāmil añlar sözümi ṭutmaz güzāf
Sözi añlar her ki gözi açuḳ durur

(19) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince saḳḳā ḳuşı eyle diyicek buġur Süleymān Ḥażreti suʾāl ḳılup didi kim: "Yā saḳḳā ḳuşı, ḫaber vir baña kim (20) senüñ mekānuñ

ḳanda olur?" Eyitdi: "Yā Süleymān, benüm vaṭanum Hindistān Serendib kenārında cebel-i Rāhvānda durur[1] kim anda (21) bizüm şeyḫümüz vardur. Yılda bir kerre eṭrāf-ı ʿālemden ne ḳadar saḳḳā ḳuşınuñ müvekkelleri varısa gelüp ol şeyḫüñ naẓarında ṭurup **[15b]** (1) ziyāret iderler, naṣīḥatin alurlar. Süleymān didi kim: "Ol şeyḫüñ ʿömri ne ḳadardur ve ol mertebeye neden irdi?" (2) Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, ol zemān kim ʿĀdem-i Ṣafī Ḥażreti ʿa.s. uçmaḳdan kim çıḳdı. Ḥavvādan cüẕāʿ düşdi, ḥasret (3) ḥadden geçdi. Bir gün Hindistān beriyyesinde deñiz kenārında giderken be-ġāyet ṣuṣamış, teşne-dil olmış ol ẕikr itdigim (4) şeyḫ ṣaḳḳā ḳuşı necūʿa varup ṭatlu ṣu getürüp bir ṭaş delügini ṣuyıla ṭoldurmış. ʿĀdem-i Ṣafī gelüp ol ṣudan içmiş. (5) Aña duʿā ḳılmış kim tā ḳıyāmete dek ʿömr süre, āfāt görme, rūz-ı maḥşer görmeyince ecel aña irmeye dimiş. Ol duʿā sebebile yā (6) Süleymān, tā ḳıyāmete dek ölmez. Yılda bir kez varup ʿĀdem-i Ṣafīnüñ ḳadem türbesin ziyāret ḳıluruz kim ʿĀdem-i Ṣafī uçmaḳdan inicek (7) dünyāya gelicek ol cebel-i Rāhvāna indi ve ḳademlerinüñ eṣeri vardur. Anda henüz ẕāhirdür. Ol eṣer üzerine dāyim bir nūr (8) ḳaplamışdur kim baḳan kişinüñ gözinüñ ve yüzünüñ nūrı artar. Ve ol ṭaġda envāʿ ḳıymetlü ṭaşlar vardur. Ve sāḥilinde incü (9) kānı vardur. Yāḳūt, zümürrüd, elmās, büllūr sünbādec(?)[2] çoḳdur. Ve ol ṭaġda envāʿ issi otlar ve kāfūr ve ṣandal ve ʿūd u ʿanber çoḳdur.

(10) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bī-nihāyetdür cihānuñ serveri
Bu aṭanuñ daḫı ġāyet ʿanberi

(11) Gör neler ḫilḳat[3] ḳılur ṣudan daḫı
Ol cihānı yaradan ol Ḳādiri

NEṢR Ḥakīm ḳavlince saḳḳā ḳuşı (12) eyle diyicek Süleymān Ḥażreti eydür: "Yā murġ-ı saḳḳā, senüñçün dimişlerdür:

[1] Rāhūvānda durur İ: Rahavāndadur T
[2] sünbādec İ: - T
[3] neler ḫilḳat İ: ne ḫilḳatlar T

BEYT

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Mā ṭāyir fī ḳalbihī yelucu linnāsi ʿaceb

(13) Mınḳāruh kebaṭnihī ve'l-ʿayn minhu fi'ẕ-ẕeneb

Yaʿnī ʿArab şāʿirleri dimişdür kim: "Ne ḳuşdur ol kim göksinde ḫalḳa ʿaceb olur. Zīrā kim **(14)** bir meşk ṣuyı ḳurṣaġına alur gider. Mınḳārı, ḳursaġı, gövdesile berāberdür bu yüñlükde. Ve daḫı senüñ içün eydürler kim **(15)** gözi dāyim ardına dönüp baḳar. Nedendür kim bāḳī ḳuşlar gibi öñüne baḳmayasın?" didi. Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, aġzı ḳadar **(16)** ṣuyı minḳārumda götürürem. Ammā kim ardumdan yaña naẓar ḳılduġuma iki maʿnī vardur. Evvel maʿnī bu kim melekü'l-mevti gözedürem **(17)** kim ʿacebā ḳafadan mı gele ya ḫod yanumdan mı gele[1] diyüp dāyim mevtden ḥazer ḳıluram. İkinci[2] bu kim deñiz yüzinde ṣuda yüzüp balıḳ şikār iderken gözüm dāyim ḳuyruġumdan yañadur kim **(18)** balıḳ öñümden çıḳar, ardumdan gelür. Anuñçün gözlerem ki **(19)** gelen balıġı ṭutup şikār ḳılam.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Cüst ü çāpük olmışıdum şehriyār
Ṣuda balıḳ itmeyeydüm ben şikār

(20) Ol hevādan murġı ṣuya indiren
Ṣudaġı balıġı baña gönderen

Eksük itmez rızḳumı Rezzāḳ odur
(21) Murġ u māhī yaradan Ḫallāḳ odur

Gāh murġa ṣudaġı ḫūtı virür
Gāh ḫūta murġı ol ḳūtı virür

[16a] **(1)** Ḳudretine yoḳ durur ḳaṭʿā vü ḥad
Ol durur Allāh odur Vāḥid Eḥad

Böyle diyüp saḳḳā ḳuşı ol zemān
(2) Sākin oldu vir ṣalāvāt şādumān

---

[1] gele ya ḫod yanumdan mı gele İ: - T
[2] İkinci İ: ikinci maʿnī T

3.2.3.2.2. Ḳıṣṣa-i İblīs-i Laʿīn ve İġvā Kerden-i Süleymān-rā

NEŞR Ḥakīm ḳavlince (3) saḵḵā ḳuşı Süleymānıla kelimāt itmekde. Bizüm ḳıṣṣamuz ol yañadan İblīs-i laʿīn ve racīm-i bī-dīn gördi kim Süleymān Ḥażretine (4) ḳuşlar daḫı muṭīʿ münḳād olmışlar. Sīmurġ daḫı geliyorur. Ol ḥasūd u merdūd, sīmurġuñ ol sulṭān-ı murġuñ geldügine (5) be-ġāyet ḥased itdi. Ġamgīn olup ve gözleri nemgīn olup bir zemān fikre varup ḫalḳdan nihān ṭurdı. Daḫı (6) dīvān-ı Süleymāndan ṭaşra çıḳup siḥr oḳıyup zürriyātın ḳatına cemʿ eyledi. Kimleri? Evvel Ḥannāsı, Vesvāsı, İhdināsı, (7) Yuvesi, Vīsi, Mīsi ve Pīsi, Delīli, Ẕulīli, Mışrāṭı, Sırṣādı, Keyevümi, Kenesi, Denīsi getürdi[1]. Maʿa'l-ḳıṣṣa cemīʿ şeyāṭīn neslinüñ (8) kibārı belkim ṣıġārı daḫı cemʿ oldılar. Andan ṣoñra İblīs-i pür-telbīs ol ḫasīs-ḳīs āh idüp aġladı. Andan (9) Süleymāndan şikāyet ḳıldı. Ḳīl ü ḳālin bī-küsūr beyān eyledi. Didi kim: "İy benüm ẕürriyātum v'iy benüm neslüm, hīç bildiñüz mi kim bu demürci (10) oġlı Süleymān, bu çūpān-beççe oġlan ne vechile salṭanata irmiş kim insān degül ḳuşlar daḫı gelüp emrine girmiş? (11) Sīmurġ, ʿanḳā-yı Ḳāf daḫı geliyorurmış. Sīmurġ gelicek hemān Süleymānlıḳ temām olur. Cemīʿ maḫlūḳāt Süleymāna gelmege müştāḳ (12) iştiyāḳ ḳılur. Nice ola kim ḥīle ḳulavuz, sīmurġ Süleymāna gelmeye, muṭīʿ münḳād olmaya? Sīmurġ ḥasreti Süleymānuñ içinde daġ ola, (13) tā ḳıyāmete ḳala.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Cehd idüñ yoldan idem sīmurġ-ı Ḳāfı bu zemān
Tā Süleymān Ḥażretine gelmeye o şād-mān

(14) Āh dirīġā ger gele sīmurġıla ḳuşlar ḳamu
Şeh Süleymān üzerine ṭutısarlar sāyebān

Bir demürci oġlınuñ artdı n'idem āh devleti
(15) Zenbīl örüp ṣatariken dehre oldı şimdi ḫān

Nice vālih olmayam Ḫallāk-u ʿālem fiʿline
Ḥāki nāruñ üstine itdi musallaṭ cāviẕān

(16) Berr ü baḥre itdi sulṭān ol Süleymān özüni
Ḳıldı laʿnet ben meliki çākeriken ḳavm-i cān

[1] getürdi İ: bunları T

Böyle diyüp itdi şeyṭān zārī bī-ḥad āhıla
(17) Vir ṣalavāt tā şerinden bulasın emn ü emān

NEṠR Ḥakīm ḳavlince şeyṭān-ı racīm böyle diyicek bu yañadan Kenes, Denes daḫı (18) eyitdiler: "Nice ola kim ʿanḳā gelmeyeydi? Aña ne çāre ḳılasın kim ḳamu ḳuşlar bile gelüp durur, ḥükm-i Süleymāna muṭīʿ olup durur? İkisinüñ (19) arasında yidi menzil ḳalup durur. " didiler. İblīs eyitdi: "Buña çāre oldur kim her biriñüz bir ḳuş şekline giresiz. Ben sīmurġ (20) ṣūretine girem, gelüp Süleymāna girevüz. Sīmurġ-ṣūret olup iġvālar virevüz. Ben Süleymān ile otururken sīmurġ daḫı gelecekdür. (21) Birḳaçıñuz varup aña tekvīn-i eṭyār şeklinde görünüñüz. Sīmurġ ḫod Süleymān naẓarında oturur. Sen ne murġsın, nice sīmurġsın, **[16b]** (1) nicesi sīmurġsın diyüp ḳoyup reddeyleñüz. Ümīẕ-vāram ki sīmurġ ol ḥaḳāretle varup gide, Süleymānuñ ḫiẕmetini terk ide." (2) didi. Daḫı ol melʿūn bu iġvāyıla ḥükm eyledi, dem çeküp uçup gitdiler. Sīmurġdan yaña vardılar. Bir ḫalvetde ḳonup cümle(3) si birer ḳuş ṣūretine girdiler. Ḳanad açdılar, daḫı İblīs, sīmurġ[1] ṣūretine girüp düzünüp ḳoşınup daḫı per açup uçdılar. (4) Hevā yüzinde ʿazm-i Süleymān ḳılup[2] gitdiler. Ol müdebbir şeyṭān-ı laʿīn ẕürriyātıla ne ḥīleler düzetdiler.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(5) Gör ki şeyṭān nesli nice mekr ü ḥīle itdiler
Eyleyüp tedbīr-i bāṭıl olmaz işi ṭutdılar

Ṣubḥ-ı ṣādıḳ irişüp ötünce ʿarş üzre ḫurūs
(6) Vesveseyle bulınanı sür diyüp işitdiler

NEṠR Ḥakīm ḳavlince İblīs-i laʿīn ol yañadan sīmurġ-şekl olup gelmede. Ammā kim bizüm (7) ḳıṣṣamuz bu yañadan yine Süleymān Ḥażretine geldi. Nite? Ol zemān kim saḳḳā ḳuşı bu vechile kim Süleymānıla kelimāt itdi. (8) ʿAḳabince süglün ḳuşı daḫı gelüp Süleymānuñ eyyām-ı devletine duʿā ḳılup ṣaġ ḳanadın yire döşeyüp ṣol ḳanadcuġın yuḳarı (9) ḳaldurup yilken gibi açup gāh açup gāh yumup sekerek[3] taḫt pāyine varup yüz sürüp taḫt pāyin öpüp bir giyāh (10) ḳoyup daḫı ḳıçın ḳıçın dönüp yirine gelüp aġız açup dürr [ü] gevher miṣāli söz ṣaçup duʿā ḳılup Süleymāna didi kim:

[1] sīmurġ İ: - T
[2] ḳılup İ: - T
[3] sekerek İ: Süleymānuñ taḫtı T

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(11) Niçeme kim devr ider ḫurşīd meh gerdūnıla
Devletile pāyidār ol baḫt u ʿömr efzūnıla

İns [ü] cinnüñ vaḥş [u] ṭayruñ mūr [u] māruñ şāhısın
(12) Yā Süleymān dergehüñde dāʿī çoḳ süglünile

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çünkim süglün ḳuşı Süleymān Ḥażretine bu vechile **(13)** kim duʿā itdi. Andan Ebu'l-Melīḥ ol giyāhı alup Süleymān eline şundı. Süleymān naẓar ḳılup süglüne suʾāl eyledi kim: **(14)** "Yā tez-rū, bu giyāhuñ ne nesnedür, adı nedür?" didi. Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, benüm ʿālī ḫażretüñe lāyıḳ nem ola kim getürem, **(15)** ḫāk-i pāyüñe yitürem? Mikdāruma göre maḳāmumdan bu çiçegi getürdigim buña nercis dirler, raʿnā çiçekdür diyüp taʿrīf eyledi. **(16)** Süleymān ol vaḳde dek nerges çiçegin görmemişdi. Hem ʿArabda, Rūmda, Süleymān devrinden şoñra yayıldı. Evvel Hindistānda **(17)** olurdı. Buġur Süleymān ʿa.s. didi kim: "Yā tez-rev, ve bu nerges çiçegin ne ḫoş tāze getürdüñ, ḳandaġı Hindistān?" didi. Cevāb: **(18)** "Yā Süleymān, Hindistāndan ʿazm ideli yidi gündür her ne yirde kim ḳonup oturduġumca bu çiçegi kökile ḳoparmışdum. **(19)** Balçıḳ içinde ḳordum, yaş balçıḳda şolmadı." diyüp Süleymāna duʿā eyledi. Buġur Süleymān Ḥażreti ḥikmeti Loḳmāndan **(20)** işidelüm diyüp dönüp Loḳman Ḥakīme nercisüñ ḫāṣıyyetin şordı. Loḳmān daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, **(21)** nerges ḫūb çiçekdür, menfaʿatlüdür. Nitekim nerges ḥaḳḳında İdrīs ʿa.s. dimişdür kim **"men kāne lehu raġīfu [17a] (1) felceʿal nışfehu fi'n-nercisi fe-innehu yurāʿī'd-dimāġ ve'd-dimāġu yurāʿī'l-ʿaḳl"** Yaʿnī dimek olur kim her kimüñ kim **(2)** bir girdesi varısa anuñ yarusını nercise ẓarf eylesün kim nercis dimāġı şaḳlar. Ammā nerges mādām ki yaşdur fāyidesi **(3)** vardur. Ḳaçan kim ḳurıdı, fāyidesi gider. Eger kim biraz cividi nergesüñ dibine dökseler daḫı şıvarsalar nerges gök ola. Nergesüñ **(4)** ġāyet eyüsi oldur kim yapraḳları çoġ ola. Gül-i nerges ola. Yā Süleymān bu süglün daḫı gökçek laṭīf getürdügi tuḥfe daḫı ġarīb, **(5)** ʿacīb kendinüñ raʿnā ḫüsnüne göre kim ḫūb şekli var, merġūb vaż'ı var.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çişmi durur çişm-i raʿnā mihribān
(6) Tāzedür irmez aña bād-ı ḫazān

Dīde-i kāmil bigi bīẕār olur
Ḫāb-ı ġaflet olmaz uzun cāviẕān

(7) NEṢR

Ḥakīm ḳavlince Loḳmān Ḥakīm nerges çiçegi ḥaḳḳında böyle diyicek Süleymān emr eyledi. Baġubānlara virüp ol çiçegi kökile **(8)** terbiye ḳılup beslediler. Ṣoñra bāġ-ı Süleymānīde nerges çiçek bolaldı, ulaldı, üredi[1], ʿāleme yayıldı. Maʿa'l-ḳıṣṣa, buġur Süleymān **(9)** dönüp süglüne didi kim: "Yā süglün, senüñ mekānuñ ḳanda olur ve neden ol mekāndan gelüp sīmurġa hem-rāh olduñ?" Süglün cevāb **(10)** virdi kim: "Yā Süleymān, benüm maḳāmum Hind vilāyetinde bir şehrüñ ṣaḥrāsında oluram kim aña Sürūşe[2] dirler. Hind vilāyetile Çīn ṭarafından **(11)** yañadur. Ol diyāruñ ṣaḥrālarında āb-ı revānlar kenārında oluruz. Devām-ı devletüñe duʿā ḳıluruz." didi. Süleymān eyitdi: "Yā tez-revā[3], **(12)** ol diyārda ʿacāyib ve ġarāyib ne gördüñ?" didi. Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, benüm ne ḳadar ḳudretüm var kim ʿacāyib ve ġarāyib görem. Velīkin **(13)** bu ḳadar gördüm ki ol diyārda bir put-ḫāne vardur. Bir nice zemāndan berü anuñ içinde bir put vardur kim ḫalvetde varup ḳubbenüñ **(14)** delüginden naẓar ḳılup baḳaruz. Ol put ḳızıl altundandur. Gümiş taḫt üzerinde oturur. Her gāh ki bir kişi ola bunuñ ḳatına **(15)** varsa helāk olur, didiler. Birḳaç ḳuşcaġazlar varup ol put-ḫānenüñ ḳubbesi delüginden içerü girüp gördük. Daḫı imtiḥānıçün **(16)** bir ḳuşcaġaz varup ol putuñ uçup üzerine ḳondı. Ol dem içre bütüñ aġzından bir od çıḳup ol ḳuşı yandurdı, göyündürdi[4]. **(17)** Bir ʿaẓīm āvāze geldi kim ḳorḳumuzdan ṭüyümüz dikene döndi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ancılayın put özinden bir ʿaceb mühlik ṣadā
(18) Küllüsi ditredi ḳorḳup ṣevr ü ḥūt arż u semā

ʿÖmrümüzüñ içre şāhā çoḳ ġarībler görmişüz
Līk anca görmedük ḳaṭʿā ʿacāyib pādişā

---

[1] bolaldı, ulaldı, üredi İ: bolalı vardı, üredi T
[2] Sirūşe İ: Ṣürūşe T
[3] tez-revā İ: tez-rüvā T
[4] göyündürdi İ: - T

3.2.3.2.3. (19) Destān-ı Yevme'l-ʿArż-ı Murġān Rūz-ı Dīger

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çün kim Süleymān ol gün (20) dīvān-ı ʿaẓīm ḳurdı. Yevme'l-ʿarż-ı murġān ki oldı. Vaḳt şām oldı. Süleymān Ḥażreti dīvānı ṭaġıtdı. Ḫalvet-i ḫāṣṣa varup (21) tā ṣubḥ olıncaya dek uyumayup ʿibādet eyledi. Çün kim seḥer-gāh oldı.

ḲIṬʿA
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çün seḥer vaḳti yitişdi atdı ṭañ
[17b] (1) Ḳavm-i mescid üzere bañladı bañ

Ṭoġdı Ḳāfuñ üzerinden āfitāb
Virdi Mīnā ḳubbe içre nūr-tāb

(2) Çarḫ-ı çārum üzre kim yandı funūs
Nūrı birle rūşen oldı ābanūs

Şeh Süleymān ṭurıcaġaz ol zemān
(3) Aldı āb-dest itdi ṭāʿat sır cihān[1]

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çün kim ṣubḥ-dem yitdi. Süleymān yirinden ṭurdı. Ṣubḥ namāzın (4) ḳılup evrād oḳıyup namāz u niyāzdan fāriġ olıcaḳ gelüp taḫtı üzerine çıḳup[2] oturdı. Dīvān-ı Süleymān ṭurdı. Ḳuşlar daḫı (5) ḳanad açup uçup hevā-yı fenāya geçüp taḫt üzerinde sāye-bāna ṭurdılar. Gökyüzi ḳuş ḳanadından görünmez oldı. Ol (6) zemān kim süglün ḳuşı ḥażret-i Süleymānıla mükālemeyi[3] ol maḳāma yitürmişdi. Yine Süleymān Ḥażreti suʾāl ḳılup didi kim: "Yā süglün (7) senüñ ḫavāṣṣuñ ve menfaʿatüñ nedür? Beyān eyle." didi. Cevāb virdi kim: "Tez-rev cinsi be-ġāyet ʿaḳıllu, zīrek ḳuşdur. Laṭīf rengile ārāste(8) dür. Ṭāvūsdan müzeyyen disek olur. Gözleri daḫı ġāyet ḫūbdur, nāzükdür. Bir daḫı bu kim degme kez[4] yırtıcı ḳuşlara el virmezüz, (9) bizi şikār idemezler. Meger kim yañılup hevāya çıḳaruz, şikār ḳılalar. Ammā kim yā Süleymān, bizüm cinsimüz bed-dil olur. Yuḳaru ḳalḳup (10) uçamaz. Kimesneye görünmek daḫı ṭabīʿatımuz istemez. Belki aġaçdan aġaca, otdan ota gizlenüp uçaruz. Ferāġat kūşesinde (11) ḫoş geçerüz ve deñizler içre nihān oluruz kim bilürüz[5] kim açlıḳda olıcaḳ yırtıcı ḳuşlar bizi şikār iderler. Ve dişimüz kim yumurda (12) başar, tavuḳ bigi başup ot

[1] sır cihān T: sır çehān İ

içinde başar. Penhān ḳılur, tā kim ḳuşlar görmeye ve cānaverler żarār degürmeye.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(13) ʿĀdeti bu süglünüñ iy nāmever
Beyżasın ṣaḳlar ḳılur ġāyet ḥaẕer

Şekli zībā ḥüsni gökçek murġ odur
(14) Miṣl-i ṭāvūs ola miṣli varsa ger

Hem ziyān-kār olmaz u olur ḥalīm
Līk çābük bāzdan iñen ḫavfı var

(15) Keklik[1] ü ṭurrāc u süglin şehriyār
Cümlesinüñ ṭabʿı birdür ser-te-ser

Böyle diyübeni ol süglün ḳuşı
(16) Sākin oldı vir ṣalavāt mā-ḥażar

NEŞR Ḥakīm ḳavlince süglün ḳuşı bu vechile cevāb viricek Süleymān begenüp **(17)** taḥsīn eyledi. Ammā kim naḳl-i Eflāṭūndandur kim eydür. Ol zemānda Süleymān Ḥażretine ol üç cins ḳuşlaruñ ḳāṣıdları **(18)** gelüp ṭururdı. Nite? Evvel baḥrī ḳuşlaruñ ḳāṣıdı saḳḳā ḳuşı, ikinci berrī ḥubūbāt yiyici[2] ḳuşlaruñ ḳāṣıdı süglün **(19)** ḳuşı, üçünci gökyüzinde kürre-i nesīmde olan ḳuşlaruñ pādişāhı kim hümāyıdı, hümā daḫı selvā ḳuşın ḳāṣıd gönderüp **(20)** ṭururdı. Ol zemān süglün kelāmını[3] ḳaṭʿ idicek selvā ḳuşı daḫı ilerü gelüp Süleymān naẓarına geldi, taḫt pāyin öpdi. **(21)** Mınḳārında bir nesne ḳodı. Tuḥfe velīkin ne idügi maʿlūm olmadı. Daḫı faṣīḥ lisānıla Süleymāna medḥ oḳıyup duʿā itdi kim:

---

[1] çıḳup İ: - T
[2] mukālemeyi İ: mukāleme T
[3] kez İ: - T
[4] bilürüz İ: - T
[5] keklik: kekligi İ, T
[6] ḥubūbāt yiyici İ: - T
[7] kelāmını İ: kelāmı T

[18a] (1) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Yā Süleymān ʿālem içre yārıcuñ Mevlā ola
Varduġunca devletüñ efzūn u hem evlā ola

Cümle maḫlūḳ ḥażretüñe çāker ola şehriyār
(2) Dergehüñde daḫı şāhum kem ḳuluñ Dārā ola

NEŞR Ḥakīm ḳavlince selvā ḳuşı bu vechile Süleymānuñ devām-ı devletine duʿā ḳılıcaḳ (3) andan Ebu'l-Melīḥ daḫı ilerü varup taḫt pāyinden ol tuḥfeyi alup Süleymānuñ yedine şundı. Naẓar ḳılup gördi kim vażʿı alma (4) çekirdegine beñzer. Ammā kim şeftālū çekirdegince ola. Vażʿı daḫı cevze beñzer. Süleymān taʿaccüb ḳılup daḫı dönüp selvāya didi kim: (5) "Yā selvā, bu getürdügüñ nedür?" didi. "Ve bunuñ ḫāṣṣası ve ṭabīʿatı nedür?" didi[1]. Cevāb virdi kim: "Bu getürdügüm bir almānuñ çekirdegidür[2] kim (6) ol bizüm vaṭan ṭutduġumuz diyārda olur. Yā nebī, bunuñ alması ādem başından ziyāde olur. Ġāyet eyüsi bir ʿaẓīm ḳarbuz ḳadar olur. (7) Andan şoñra anuñ bigi surḫ-reng olur kim laʿl-miṣāl olur. Leẕẕetde şekerdür, laʿl-i aḥmerdür. Almasın getürmege ṭāḳatüm yitmedi, çekirdegin (8) getürdüm, ṣaḳladum. ʿĀlī ḥażretüñe yitürdüm, maʿẕūr dutasın." diyüp ʿöẕür dileyicek Süleymān taḥsīn ḳılup daḫı dönüp Loḳmān (9) Ḥakīme eyitdi: "Yā Ḥakīmü'z-zemān, bu tüffāḥuñ ḫaṣṣası nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā nebīyya'llāh, alma bir menfaʿatlü yimişdür kim göñle ḳuvvet (10) virür. Şāmda bir alma olur kim ḳaçan kesseler içinden bir alma daḫı çıḳar. Ve daḫı Şīrāzda bir alma daḫı olur kim (11) yarusı ekşi olur ve yarusı ṭatlu olur. Ḥayvanāt daḫı alma aġacın ḳatı severler. Ḫāṣṣa kim fīl dāyim alma aġacı dibinde ḳarār ider. Sāmurda bir alma (12) aġacı vardur kim iki şāḫdur. Her ṭalında bir dürlü alma biter. Her birinüñ ṭabʿı, levni bir dürlüdür. Ve bir ṭalından yise uyıdur, (13) ishāl ider. Ḳaçan kim ol bir ṭalından yiseler uyıtmaz, ishāli baġlar.

ḤİKĀYET Ḳāle İdrīs ʿaleyhi's-selām (14) "Lev ilḫalle't-tüffāḥ lekāne rāḥān ve lev ilcemede'r-rāḥu lekāne tüffāḥen" Yaʿnī eger kim alma şu olsa aḳsa şarāb (15) olurdı. Ve eger kim şarāb ḳatılsa ṭoñsa alma olurdı. Ve daḫı yā Süleymān, almanuñ rengi göz leẕẕetidür, ḳoḳusı cān leẕẕetidür (16) Benüm

[1] "Ve bunuñ ḫāṣṣası ve ṭabīʿatı nedür?" dedi İ: - T
[2] çekirdegidür T: çekirdedür İ

üstādım Ḥakīm Aġniyānūs ḥīn-i mevtde şāgirtlerile[1] ṭażarruʿ ḳılup didi kim: "Yā üstādum, baña ṣoñ nefesde vaṣiyyet eylegil." (17) didüm. Cevāb virdi kim: "Ṭāḳatüm yoḳ durur söylemege defʿi varup bir almayı biryān idüp eline virdümidi. Yüregi ḳuvvet ṭutdı." (18) Eyitdi kim: "Yā Loḳmān, eger ḥikmet saña müyesser olupdur, beni ḫayr duʿādan yād ḳılasın." didi. Ammā kim yā Loḳmān, cemīʿ ṭabīʿatları (19) teşḫīs itdüm. Ammā ʿavretlerüñ ḳaṭʿā ṭabīʿatların teşḫīs idemedüm. Meger kim bunlaruñ ṭabīʿatlarını ve ʿahde vefāsuzluḳların (20) bilemedüm. Nedendür diyüp nuzūl eyledi. Yā Süleymān, bu muḳaddemelerden fāyide budur kim tüffāḥ menfaʿatlü yimişdür. Bu çekirdegi (21) bāġubāna virsünler. Diksün, görelüm. Ne vechile yimiş virür. Zīrā kim bu cemīʿ cevherüñ aṣlı hevāyile ḫākden maʿlūm **[18b]** (1) olur." didi. Süleymān daḫı ḥükm eyledi. Bāġ-ı Erem kim Ḳonyada maʿrūfdur, ol yiri bāġ ḳılup ol almayı diküp terbiye ḳıldılar. (2) Bir alma bitdi kim aña gülābī dirler. Maʿrūfdur, bir vaḳt Süleymāna ʿarż itdiler. Ḳoḳusı müşg ʿanber-miṣāl, rengi aḥmer. Ammā kim kiçirek oldı. (3) Loḳmāna kiçirekliği neden oldı diyü suʾāl eyledi. Ḥakīm cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, hevāsına göre, yirine göre[2] böyle kiçirek oldı." didi[3].

(4) **NAẒM**

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ger ḥacerdür yā ṣemerdür yā giyāh
Bu hevāyadur taʿallıḳ kim i şāh

Cümle yirde bir degüldür bu hevā
(5) Ehl-i ḥikmet böyle didi pīşvā

Ne ḫo ṭopraḳ birdür añla nāmever
Ne ḫo āb u ne ḫo bād bil ser-te-ser

(6) Pes muḫālif durur añla bu hevā
Budur añla pes sebeb tüffāḥa vā

Ehl-i ḥikmet sözi böyle oldı naḳl
(7) Hem ḳabūl ider anı kāmil-ʿaḳıl

---

[1] şāgirtlerile T: şāgirlerile İ
[2] yirine göre İ: biter T
[3] didi T: Loḳmān Ḥakīm kiçirekliği neden oldı diyü su'āl eyledi İ

Böyle diyüp ol zemān içre ḥakīm
Alḳış itdi Şeh Süleymāna delim

(8) Diñle imdi ḳıṣṣa nedür pāk-cān
Vir ṣalāvāt sen resūle kāmurān

NEŞR Ḥakīm ḳavlince alma ḥaḳḳında **(9)** böyle diyicek buġur Süleymān Ḥażreti dönüp[1] yelva ḳuşına ḫiṭāb ḳılup didi kim: "Yā murġ, sizüñ vaṭanuñuz ḳandadur?" Cevāb virdi kim: **(10)** "Yā Süleymān, benüm maḳāmum ʿayne'l-baḥr-i seḥābiyyedür. Yaʿnī kim bulud aṭası dimek olur. Ol aṭada bir şehr vardur kim cinān-miṣāldür. **(11)** Çevresi çayır, çemen, sünbül, erġuvān aġaçları, nārenc, turunc[2], żaymurāndur. Bulud aṭası didikleri aña anuñçündür kim dāyim **(12)** bir pāre bulud bu aṭanuñ üzerinden eksük olmaz. Ve her kimse kim ol aṭaya gelür, hevā yüzinden görürüz kim ol bulud ḳabarur. **(13)** Eger ol kimsenüñ gemicisi ḳaçup gitmeyicek olursa helāk olur, ḳaçup giderse selāmet geçer. Ve her kim bilmezse gölgeye ve ṣuya ṭamaʿ **(14)** ḳıla. Yaḳın vardugınca tedrīcile bir ṣovuḳ yil çıḳar, gitdügince ziyāde olur. Pes nā-gāh bulutdan bir dil gibi nesne ayrılur. Ol yilden **(15)** ḳaṣırġa ḳopar, deñizi ṭolandurur. Ve kimisi bir uġradan helāke virüp[3] ġarḳ ider, baturur. Hergiz belürmez olur. Anuñ sırrı nedür, kimse bilmez.

(16) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Kimse bilmez anı nedür kāmiyāb
Līk şekli ẓāhir ü hemçün seḥāb

Buña hem-tā Ḫālıḳuñ çoḳ ḳudreti
(17) Ḥākim ol kim ḥikmetidür bī-ḥisāb

NEŞR Ḥakīm ḳavlince selvā ḳuşı böyle diyicek Süleymān eydür: "Ol aṭada daḫı **(18)** ḫalḳ olur mı, yoḫsa hemān sizüñ cinsiñüz mi olur[4]? Selvā ḳuşı[5] eyitdi: "Yā Süleymān, ol aṭa kim Seḥāb aṭasıdur, aña ulaşuḳ **(19)** Cezīretü'n-

[1] dönüp İ: - T
[2] turunc İ: turunc, erġavān T
[3] uġradan helāk olup İ: uġurdan helāke virüp T
[4] cinsiñüz mi olur T: cinsiñüz İ
[5] ḳuşı İ: - T

nisā vardur kim cemīʿ ḫalḳ ʿavretdür. Hīç irkek aṣlı anda[1] yoḳdur." diyicek Süleymān suʾāl ḳıldı kim: "Ol ʿavretlerüñ **(20)** eri olmayıcaḳ neden tevālüd ve tenāsül olur?" didi. Selvā ḳuşı[2] eyitdi: "Yā Süleymān, ḳaçan kim bahār[3] mevsimi ola, bir ḳatı yil eser, **(21)** ol yil esicek ʿavretler ol yili bilüp gelürler. Ol yile ḳarşı uyluḳların ḳaldururlar. Tā kim ol yil gelüp raḥmlerine **[19a]** **(1)** girür ve yüklü olurlar. Ve ṭoḳuz ay on gün geçicek ḳız ṭoġururlar. Hergiz irkek ṭoġurmazlar.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(2) Ol menīden ḫilḳat iden ādemi
Düridür yilden daḫı ḳız her demi

Ḫāki ādem bādı İsīi ḳılan ol
(3) Nārı bustān ābı dürr-i şebnemī

Pes elinden gelme mi kim ol İlāh
Bādı ünṣā eyleye vü iy demi

(4) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince ol zemān selvā kim bu mekānı söyledi. Buġur Süleymān suʾāl ḳıldı kim vaḳtehā sizler **(5)** gelürsüz, yine belürsüz olursuz. Nedendür?" didi. Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, ol aṭada kim oluruz. Bahār vaḳti kim olur, **(6)** bulud gelüp üzerümüze çöker, daḫı ṭurur.[4] Biz daḫı[5] Ḫazbuḳ[6] dirler bir nesne yirüz kim eger bizden[7] ġayrı nesne yise ölür[8]. Her cān-āverden **(7)** çünkim ol bulud üstümüze çöker. Nā-gehān bir yil gelür. Bizi żarūrī ḳaldurur, uçurur. Hevā yüzinden sürüp bir memlekete **(8)** bıraġur. Ol vilāyete daḫı gelüp düşerüz. Artuḳ memleketümüze varımazuz. Andan helāk olur giderüz. Ne ḳadar kim uçaruz, cehd iderüz. **(9)** Ammā kim ol maḳāma varımazuz, çāre olmaz. Ve daḫı yā Süleymān, bizüm ḫāṣṣamuz bir daḫı budur kim raʿd āvāzından ḫavf iderüz. **(10)** Eger kim raʿd-ı felek añsuzın ḳulaġumuza gire, helāk oluruz kim ḥavṣalamuz ṭardur. Ve ammā kim bulud

[1] anda İ: - T
[2] ḳuşı İ: - T
[3] bahār İ: bahā T
[4] ṭurur T: - İ
[5] Biz daḫı T: - İ
[6] Ḫazbuḳ İ: Ḫarbuḳ T
[7] bizden İ: biz andan T
[8] yise ölür İ: yisevüz helāk olur T

görsek ġavṣ iderüz deryā (11) dibine, giderüz. Gizlenür[1], bulud gidicek ẓāhir oluruz. İllā kim ol vaḳti kim bahār mevsimi ola, bulud ile Ḥaḳ Teʿālānuñ taḳdīrinde (12) olan deñize ṭalmayan buluda cezb olan ṣuyıla bile[2] çıḳup götürür. Bir vilāyete yitürür. Ne ḳadar kim buluddan ḳorḳaruz, ḫalāṣ olmazuz.

(13) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Kimse bilmez ne durur aña sebeb
ʿĀlem içre olmaya andan ʿaceb

ʿĀḳılān olmadı aña hīç āgāh
(14) Sırrını bilmez beşer illā Çalab

Ol cihetden yil alur gider bizi
Menzili olur gāh Şām ve gāh Ḥaleb

(15) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince selvā böyle diyicek Süleymān taʿaccüb eyledi. Daḫı yine suʾāl ḳılup eyitdi kim: "Yā yelva ḳuşı ḫāṣıyyetüñüz, (16) mefaʿatüñüz daḫı nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, bil kim selvānuñ eti ġıdā viricidür. Ve eti ve mizācı iʿtidāle māyildür. Eger kim selvānuñ (17) gözin alup ṣuyıla yuyup ḳuruda daḫı döge. Bir pāre andan çırāġa ḳoya ki zeyt yaġı ola. Ve çırāġı gecede yaḳa kim (18) ol evde kim delü ki olmaya. Eger kim selvānuñ baġrın bişirüp yise baġır aġrısına fāyide ḳılur. Eger kim selvānuñ ödine sirke (19) ve zaʿferān ḳarışdırup ḳara behāḳa dürtse anuñ rengin döndüre. Ve daḫı eger kim selvānuñ zebelin dögüp yinci dişe (20) ṭālı ḳılsa ḫoş ola. Ve daḫı ödini gözi aġrıyan ṭaḳınsa şifā bula. Başını gügercinlikde ḳosalar[3] ṭaġıla gide.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(21) Ḫāṣṣa çoḳdur selvada añla temām
Līk bizüm bildügümüz bu hümām

---

[1] Gizlenür İ: Gizlenürüz T
[2] bile İ: - T
[3] ḳosalar İ: ḳosa T

Özgesin Allah bilür yoḳdur nizāʿ
[19b] (1) Ki ol yaratdı cümle[yi hem] nīk-nām

3.2.3.2.4. Ḳıṣṣa-i Mücādele Kerden-i Murġān Be-Cihet-i Merātib-i Be-Dīvān-ı Süleymān İstāden

NEŞR (2) Ḥakīm ḳavlince selvā böyle diyüp cevāb viricek Süleymān taḥsīn eyledi. Andan bunlaruñ neye geldiginden suʾāl ḳılup (3) didi kim: "Yā murġān, şimdi ki ḥālde sīmurġ ḳandadur, hīç bilürmisüz?" Eyitdiler: " Yā Süleymān-ı zemān, bizüm üçümüzi daḫı sīmurġ, ol sulṭān-ı (4) murġ gönderdi kim geldük. Maḳṣūd bu kim mübārek yüzüñüzi görevüz, ḫāk-i pāyiñüze yüz sürevüz. Ammā kim bir daḫı bizüm üçümüz (5) daḫı üç cins murġānuñ ḳāṣıdlarıyuz." Süleymān didi kim: "Nite?" Saḳḳā ḳuşı ḥāmūş olıcaḳ ḳuḳnūs ayaġ üzere ṭurup (6) Süleymāna ḳuş dilince duʿā ḳılup eyitdi kim: "Yā nebiyya'llāh, bu üç murġān üç cins murġānuñ ḳāṣıdlarıdur. Evvel saḳḳā ḳuşı (7) baḥrī ḳuşlaruñ ve selvā ḳuşı gökdeki ʿilvī ḳuşlaruñ ve süglün ḳuşı daḫı ḫākī ḥubūbātın yeyen ḳuşlaruñ ḳāṣıdıdur. (8) Bu üç cins ḳuşlaruñ melikleri sīmurġ ve ḥāżır olan murġān ittifāḳlarıla ʿālī-ḥażretüñe ḳāṣıd göndermişler kim Süleymān (9) Ḥażretine varıcaḳ evvel ḳanḳumuz varup Süleymānuñ mübārek taḫt pāyini öpe ve andan ṣoñra ṣaġ ve ṣol simurġıla varıcaḳ ḳanḳı (10) cinsüñ ola ṣol ḳol dimişler. Ortalarında nizāʿ vaḳıʿ olmış. Ṣaġ ḳolı ḳanḳısına lāyıḳ görürseñüz ol murġuñ ḳāṣıdına (11) buyurasız kim sīmurġuñ ṣaġ ṭarafında ola. Ol murġān uçalar, yüriyüp ḳanad açalar[1].

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(12) Cümle murġān rām olupdur itmek ister ḫiẕmeti
Līk diyeler ol merātib ḳazana arta rifʿati

Her biri ʿanḳā ḳatında bulmaḳ ister mertebe
(13) Külli murġān içre arta şevketi vü şöhreti

Külli ḳuşlar bir degüldür farḳı vardur şehriyār
Zāġ u ṭāvūs olmaya bir hīç yoḳdur cinsiyeti[2]

---

[1] yüriyüp ḳanad açalar İ: - T
[2] hīç yoḳdur cinsiyeti: yoḳdur hīç cinsiyyeti İ, T

(14) NEŞR Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı eyle diyicek Süleymān fikre varup bir zemān ṭurdı. Ve daḫı dönüp ḳuḳnūsa didi kim: "Sen ne dirsin? **(15)** Ṣaġ ḳol ḳanḳı cinse lāyıḳdur, muvāfıḳ muṭābıḳdur kim virevüz?" Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, benüm ne bildügüm ola. Emr Süleymānuñdur, sen **(16)** şāh-ı cihānuñdur[1]. Ammā kim ṣaġ ḳola ṭāvūs lāyıḳdur kim cennetden çıḳup durur ve hem ḥubūbāt yeyen murġān ṣulṭānıdur. Ziyānsuzlar **(17)** kim[2] azarlar dururlar." didi. Ḳuḳnūs eyle didigin saḳḳā ḳuşı işidüp eyitdi: " Yā ḳuḳnūs, sen daḫı baḥrī ḳuşlarla cins degilsin, ḫākīsin. **(18)** Ḫākī olduġuñ cihetden ṭāvūsa yardım ḳılursın. Ben aña ḳāyil degülem. Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā çār ʿanāṣırı kim ḫilḳat **(19)** eyledi. Ḫākdür, ābdur, bāddur, āteşdür. Ammā kim āteşī maḫlūḳātdan şimdi maḫlūḳ yoḳ durur. Ve ammā kim selvā ḳuşı hevā-yı fenāda **(20)** kürre-i nesīm içre olan murġānuñ meliki kim hümādur. Anuñ ḳāṣıdıdur. Ve ammā kim ḥubūbāt yeyen ḫākī ḳuşlaruñ kim sulṭānı ṭāvūsdur. Anuñ ḳāṣıdı süglün ḳuşıdur. Ve daḫı baḥrī ḳuşlaruñ sulṭānı kim ḳazdur. **(21)** Anuñ ḳāṣıdı bu ḥakīr saḳḳā ḳuşıdur. Eyle **[20a]** **(1)** olsa yā Süleymān, bu üç cins murġānuñ ḳaṣdı bu kim her birisi sīmurġuñ ṣaġ ḳolında uçmaḳ dilerler. Ortalıḳda nizāʿ **(2)** düşdi. Sīmurġ, sulṭān-ı murġ ıṣlāḥ ḳılamadı. ʿĀciz oldı. Ol cihetden üç cins murġānuñ melikleri ittifāḳıla üç **(3)** ḳāṣıdı iḫtiyār ḳılup sen Süleymāna gönderdiler kim ṣaġ ḳol, ṣol ḳol kime ḥükm eyleriseñ, emrüñe me'mūr olalar."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(4) İtmedi sīmurġ-ı Ḳāf ol müşkilātı şāha ḥal
Ḥażretüñe ṣaldı şāhın ʿālem içre mā-ḥaṣal

İns ü cinnüñ mūr u māruñ vaḥş u ṭayruñ şāhısın
(5) Ḥaḳdan isterüz ṭapuña gelmesün ḳaṭʿā ḫalel

NEŞR Ḥakīm ḳavlince saḳḳā ḳuşı böyle diyicek buġur Süleymān eydür: "Sen ne **(6)** cihetden ṣaġ ḳolı istersin? Fāżīletüñ nedür kim ḫākīler üzere tercīḥ idem, ṣaġ ḳol baḥrīlerüñ ola?" didi. Cevāb virdi kim: **(7)** "Yā Süleymān, bizüm cinsümüz kim baḥrīdür. Ṣunuñ ḫāk üzere fażīleti ziyādedür. Nitekim maʿrūfdur, meşhūrdur kim Ḥaḳ teʿālā celle ve ʿalā[3] **(8)** ḫāk-i felegi yaʿnī arż u

[1] cihānuñdur İ: cihānsın T
[2] kim: kem İ
[3] celle ve ʿalā İ: celle celāluhu ve ʿamme nevāluhu T

semavātı ṣudan ḫilḳat eyledi. Ve ṣunuñ ḥayvānāta ve nebātāta ve eşcāra menfaʿati çoḳdur. Belkim madde-i ḥayātdur. Ḳavlehu **(9)** *ve ceʿalnā mine'l-māi külli şeyin ḥayyin*[1] Eyle olsa biz daḫı baḫrīlerüz. Çünki ḫāk üzere ṣunuñ faẓīleti ziyāde olacaḳ. Bizüm cinsümüz daḫı kim **(10)** baḥrīlerüz. Ḫākīler üzere ġālib olmaḳ lāzım geldi. Ṣaġ ḳol bize lāyıḳdur." didi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ṣuyı tercīḥ eylegil ḫāk üstüne
(11) Ḫāk olur nite ki eflāk üstüne

Nicesine ögmeyem ki olmasa āb
Dürr ü cevher olmayadı bī-ḥisāb

(12) Ṣu olmasa bitmezidi yirden giyāh
Teşne-leb maḫlūḳ olurdı hep tebāh

Ger şecerdür yā şemerdür yā nebāt
(13) Ṣudan olur hem ṣudur āb-ı ḥayāt

Zinde olur ṣuyıla cümle vü şey
Ṣudur eşyāya viren şāhā vü ḫayy

(14) Emr-i Ḥaḳla ḥay bulur biten nebāt[2]
Kim nebātıla bulur ṭaʿmı nebāt

Ṣudan özge nesne yoḳdur bī-gümān
(15) Kim şeref ṣuyıla bulur ḫāk-dān

Çünki ṣunuñ ḫāküñ üzre nāmever
Ṣad-hezārān var şerefi muʿteber

(16) Pes gerek ki murġ-ābī şehriyār
Berrī murġān üzre ola nāmudār

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 21:30) "Diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi?"
[2] Bu mısra T'de yoktur.

Ṣudaġı ḳuşlara ʿizzetler gerek[1]

(17) Var durur tercīḥ añla tāc-ver
Ṣaġ ṭaraf baḫrī ḳuşuñdur kim umar

Böyle diyüp murġ-ı saḳḳā ol zemān
(18) Sākin oldı vir ṣalāvāt ṣād-mān

NEṢR Ḥakīm ḳavlince saḳḳā ḳuşı eyle diyicek Süleymān Ḥażreti ʿa.s.[2] saḳḳā ḳuşınuñ[3] sözine **(19)** taḥsīn eyledi. Daḫı dönüp süglüne didi kim: "Sen ne dirsin?" Süglün ḳuşı[4] daḫı dile geldi, eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān, bizüm bildügümüz **(20)** bu kim ḫāküñ menfaʿati ṣunuñ üzere ziyāde durur kim bir niçe fażīleti var. Evvel bu kim Ḥaḳ subḥānehu ve[5] teʿālā buyurur kim, ben ol Ḳādirem kim yiri **(21)** iki günde yaratdum. Siz baña şerīk mi eylersiz? Ḳanḳı şerīkdür bencileyin bir yaradan[6]?

Ve daḫı ben size yiri ārāmgāh virdüm diyü ḳullarına minnet **[20b]** **(1)** ider ki yir dirilerüñ rāḥat olacaḳ yirdür. Ve ölüler ʿavretinüñ perdesidür, peyġāmberlerüñ yiridür. Ve daḫı ḫalḳuñ rızḳınuñ **(2)** ḳapusıdur. Kaʿbenüñ cāyıdur, anuñ üzerindedür. Yük götürücidür, emānet-dārdur. Ṣuyuñ da ve oduñ da karārgāhıdur. Bir ḫᵛān[7] **(3)** ayla ve güneşle bezenmişdür. Ve ṣular ḳamusı anuñ çevresinde dönerler. Yir ortada pādişāh gibidür. Bahār vaḳti ṣu yire meşşāṭalıḳ iderler. **(4)** Ve yil ferrāşlıḳ ider. Ve bulut saḳḳālıḳ ider. Ve yılduzlar şemʿdarlıḳ iderler. Eyle olsa yir ṣunuñ üzerine hezār vechile merātibi **(5)** vardur. Ve ḳadri artuḳdur.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ṣudan efḍāl durur añla bu turāb
Kim ṭurābdan ḥāṣıl olur küllī gül-āb[8]

---

[1] Bu beytin diğer mısrası eksiktir.
[2] ʿa.s. T: - İ
[3] saḳḳā ḳuşınuñ İ: saḳḳānuñ T
[4] ḳuşı İ: - T
[5] subḥānehu ve İ: - T
[6] yaradan İ: yarada T
[7] ḫᵛān: ḫon İ, T
[8] Bu mısrada vezin bozuktur.

(6) Cevher-i maʿden ne kim varsa güher
Bu turābdan ḫāṣıl olur nāmuver

Bu şeref yiter turāba şeh-cihān
(7) Ki Ādemi ḫākden yaratdı Müsteʿān

Kaʿbenüñ bināsıdur ṭopraḳ ḳamu
Mescid-i Ḳudsüñ bināsı hem ʿamū

(8) Cümle nesne aṣlıdur ḫāk-i temīz
Çār ʿunṣur içredür ṭopraḳ ʿazīz

Olmasa ṭopraḳ nite bite nebāt
(9) Yā ḫo yirden çıḳa mı āb-ı ḥayāt

Ḫākden efḍal nesne yoḳdur şehriyār
Ki enbiyā ḫāk üzre itdiler ḳarār

(10) Ḫāki tercīḥ[1] itsem eflāk üstüne
N'ola kim raḥmet yaġar ḫāk üstüne

Ḳāf ki egilir ḫāküñ üzre çün felek
(11) Ḳaplamışdur her yirin rūḥ u melek

Ḳāf daḫı yir üstüne ḳıldı ḳarār
Yirden efḍal ola mı ṣu şehriyār

(12) Ḥaḳ teʿālā ḫāke virdi çün şeref
Pes gerek berrī ḳuşuñ ol ṣaġ ṭaraf

Ṣaġ ṭaraf bizüm durur iy tācuver
(13) Himmet it kim berrī murġānlar umar

Böyle diyüp murġ-ı süglün āşikār
Sākin oldı vir ṣalāvāt yādigār

---

[1] tercīḥ T: tercīʿ İ

(14) NEŞR Ḥakīm ḳavlince süglün ḳuşı böyle diyicek Süleymān ʿa.s. anuñ sözine taḥsīn ḳılup daḫı didi kim: "Benüm ẓannum da eyle**(15)** dür kim ṣaġ ḳol sizüñ ola." didi. Süleymān eyle diyicek hevāyī ḳuşlaruñ ḳāṣıdı kim hümā göndermiş, ilerü gelüp Süleymāna **(16)** gelüp duʿā ḳılup didi kim: "Yā Resūla'llāh, ḫāküñ üzerine hevānuñ faż̄ileti ziyādedür[1]. Ṣaġ ḳol hevā-yı fenāda olan ḳuşlaruñdur." **(17)** Süleymān ʿa.s. didi kim: "Nite?" Pes selvā ḳuşı eyitdi: "Yā Resūla'llāh, Ḥaḳ teʿālā celle celālehu yilleri kim yaratdı. Her birisinüñ bir nesneye **(18)** menfaʿati vardur. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālā felegi ḳamerüñ içine ṭoldurmışdur. Şöyle kim ṣuyı elbette sebeb-i ḥayāt eylemişdür. Hevāyı daḫı ḥayvanāta **(19)** kim ḳuru yirde ölürler, sebeb-i ḥayāt eylemişdür. Ve daḫı ādemüñ ġıdāsı üç nesnedür. Etmekdür, ṣudur, hevādur. İtmekle ṣu, ġıdā-yı cismānīdür. **(20)** Ammā kim yā Süleymān, hevā ġıdā-yı rūḥānīdür. Nite? Bir kişi yimese içmese ölmez. Ammā kim bir laḥẓa içinde hevā girüp çıḳmasa ölür. Ve daḫı **(21)** hevānuñ ḳuvveti artuḳdur. Cemīʿ maḫlūḳātuñ ḳuvvetinden ʿale'l-ḥuṣūṣ kim bizüm cinsümüz hevāyī ḳuşlaruñ kim maḳāmları göge yaḳın yirde bir felek **[21a]** **(1)** vardur. Aña nesīm dirler. Bu hevānuñ aṣlı oldur kim andan müteferriḳ olur ʿāleme. Hevā daḫı ol ervāḥuñ **(2)** māddesidür. Şöyle kim güneşden nūr ʿāleme müteferriḳ oldıġı gibi her delüklerden içerü **(3)** girür. Eger ol deligi kim ṭutsalar güneşüñ nūrına güneş ʿaks ider. Ḥayvānātuñ daḫı boġazın **(4)** ṭutsalar hevā ʿaks ider, helāk olur. İmdi yā Süleymān, yil bir pādişāhdur kim ne evveli bellüdür ne āḫiri **(5)** bellüdür. Ne ortası bellüdür ne ṣūreti görinür. Cemīʿ-i nesneye irişir. Çünkim[2] revāndur, **(6)** ʿālemi ucdan uca ṭutupdur. Maġārib ü meşārıḳ öñünde birdür. Yir ü gök ol yilüñ ḳatında birdür. Bāġları **(7)** besler, aġaçları yüklü ider. Cemīʿ-i ḥayvānātuñ dirliginüñ ser-māyesidür. Eyle olsa bizüm cinsimüzüñ **(8)** mekānı ḫākile ṣudan merātibde efḍal olıcaḳ ṣaġ ḳol bizümdür. Ḫuṣūṣā kim yā Süleymān, hevāyıla yir **(9)** bir degüldür."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bu nefes kim yil durur aṣlı hevā
(10) Ādemüñ yilden bulur rūḥı ġıdā

Ādemīye yil durur viren ḥayāt
Yil durur yirden bitüren hem nebāt

[1] ziyādedür İ: ziyāde hevānuñ T
[2] çünkim İ: ḥükmi T

Her seḥergāh esmese evvel nesīm
(11) Ne ḫo yirden zer biterdi ne ḫo sīm

Bādıla durur müşerref her mekān
Yilden alur hem ġıdāyı cümle cān

(12) Yil degül mi dilde nuṭḳı eyleyen
Müşkilātı ḥal ḳıluban söyleyen

Belki yildür ṣavtıla feṯḥ-i kelām
(13) Yil durur viren cihāna hem niẓām

Yildür açan her şükūfeyle güli
Yildür elḥān itdüren hem bülbüli

(14) Yilden oldı Düldül Aşḳar cümle at
At ki geldi ḥaḳḳına *ve'l-ʿādiyāt*[1]

Yilden özge nesne yoḳdur şehriyār
(15) Ṣaġ ṭaraf bizüm gerek iy kām-kār

Çün hevā-yı murġa virdi Ḥaḳ şeref
Pes bizümdür ṣāf içinde ṣaġ ṭaraf

(16) Siflī durur ḫāk belkim daḫı āb
ʿUlvī durur līk bād iy kāmiyāb

ʿUlviye Ḥaḳ virdi belli bil şeref
(17) Bu hevāyī murġuñ olur ṣaġ ṭaraf

Böyle diyüp itdi daʿvī selvī pes
Vir ṣalāvāt Muṣṭafāya sözi kes

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 100:1): "Nefes nefese koşanlara andolsun."

3.2.3.2.5. Ḳurʿa Endaḫten-i Süleymān Bin Dāvūd ʿAleyhi's-Selām Be-Cihet-i Murġān

(19) Ḥakīm ḳavlince selvā ḳuşı kim bu vechile hevā-yı kürre-i nesīmi taʿrīf eyledi. Süleymān anuñ daḫı kelāmın maʿḳūl **(20)** gördi. Diledi kim ṣaġ ḳolu hümāya vire. Ammā kim saḳā ḳuşı ve süglün ve ḳuḳnūs daḫı rıżā virmediler. **(21)** Ḳurʿa ṣalġıl, ḳurʿa kime düşerse ṣaġ ḳol anuñ olsun didiler. Süleymān daḫı ḥükm eyledi. **[21b]** **(1)** Ebu'l-Melīḥ ilerü gelüp ḳurʿa bıraḳdı. Ḳurʿa[1] ṭāvūsa düşdi. Süleymān daḫı süglüni ḳıġırdı. Ṣaġ ḳol ṭāvūsuñ **(2)** olsun didi. Ṣol ḳol baḥrī ḳuşlaruñ olsun didi. Daḫı ḳāfūrī[2] mūma nübüvvet ḫātemile mühür **(3)** urup süglünüñ ṣaġ ḳanadınuñ ṣāhbāzlarına baġladı. Daḫı üçine bile ḳāṣıdlaruñ icāzet verdi. Daḫı **(4)** uçup gitdiler, ʿazm-i sīmurġ itdiler. Ammā kim saḳā ḳuşıla selvā melālet içre ḥayrān dem-beste vü zārdılar. Maʿa'l-**(5)** ḳıṣṣa bular uçup sīmurġa gitmekde. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ol yañadan sīmurġa geldi. Nite? Sīmurġ, **(6)** sulṭān-ı murġ murġānıla oturmışlardı. Ṣaġ ṭarafında hümā ḳuşı, ṣol ḳolında ṭāvūs ve naẓarında ḳaz otururdı. **(7)** Süleymān Ḥażretinden söz açup Ḥaḳ teʿālā aña virdügi salṭanatı, devleti, tācı, taḫtı, saʿādeti, baḫtı taʿaccüb **(8)** ḳılurlarıdı kim cemīʿ maḫluḳāt baḥr ü[3] berr içindeki biñ bir dürlü mevcūdāt emrine çāker olduġunı söyleşürlerdi, **(9)** ṭañlaşurlardı. Ve ḳāṣıdlarumuz daḫı gelse ne cevāb getüreler görsevüz, bilsevüz, aña göre ʿamel ḳılsavuz dirleridi. **(10)** Ammā kim ṣaġ ḳolı hümā göñlinde muḥkem ṭutmuşıdı. Süleymān baña inʿām ider kim benden ʿazīz ḳuş **(11)** ʿālemde yoḳdur diyüp iʿtiḳād itmişdi. Ve ḳaz daḫı yine hem-çünān baḥrī ḳuşlaruñ sulṭānıyam, ṣaġ ḳol benümdür **(12)** diyüp ṭaleb iderdi. Ve ammā kim ṭāvūs ḳuşı ümīẕ üzmişdi. Ṭāliʿine yirinürdi. Eger kim benüm ṭāliʿüm **(13)** olsayıdı cennetden sürülmezdüm, ʿālem-i rūḥānīden ʿālem-i cismānīye gelmezdüm diyüp göñlüni **(14)** alçaḳ ṭutmışdı. Ḳuşlardan nihānī göñli için āh, āhından cihān milketin siyāh iderdi.

(15) NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Riḳḳatile itdügince āh ṭāvūs
Dūdı çarḫı itdi siyāh çün ābnūs

---

[1] Ḳurʿa İ: - T

[2] ḳāfūrī İ: - T

[3] baḥr ü: baḥr-i İ, T

(16) Āhı odı cūş ḳılup pür-tāb ider
Eyle kim yaḳdı cihān miṣl-i fanūs

Bilesince zār iderdi berrī murġ
(17) Saḫt olupdı cümlesi çün ḳara pus

3.2.3.2.6. Āmeden-i Ḳāṣıdān Be-Cihet-i Sīmurġ

(18) Ḥakīm ḳavlince sīmurġıla murġān Süleymāndan ḳāṣıdlarumuz gelmedi deyince nā-gehān bir gügercin gelüp (19) müjde ḳıldı kim: "Yā sīmurġ, bugün felek yüzine çıḳdum. Maġribden yaña naẓar ḳılup gördüm ki maġrib (20) cānibinden yaña üç ḳuş uçup gelürler kim gelişleri be-ġāyet tīz-reftār. Beñzer kim ol (21) gelen murġān ḳāṣıdlardur." diyüp ḫaber virdi. Sīmurġıla ḳuşlar işidüp şād oldılar. Emr eyledi **[22a]** (1) birḳaç ḳuşlar varup uçup ḳanad açup felek yüzine çıḳup daḫı gözleşdiler. Yaḳın gelicek gördiler kim (2) ol gelen ḳuşlar ḳāṣıdlardur. Bilişüp bulışup ḳanadlar ṣalışup gelüp sīmurġa yitdiler. Yüz sürüp (3) duʿā itdiler. Andan ṣoñra olan ḳıṣṣayı şādı[1] ve ġuṣṣayı beyān ḳıldılar. Ne vechile mücādele olduġın (4) ḳurʿa daḫı ṭāvūsa düşdügin söyleşüp ḳanadın ḳaldurup süglün ḳuşı mühr-i Süleymānı gösterdi. (5) Sīmurġ elile çözüp ol mühri ṭāvūs ḳuşınuñ ṣaġ çelegine baġladı. Hümāya emr eyledi. Yirinden (6) ḳalḳdı. Ṭāvūs hümānuñ yirine gelüp oturdı, şād oldı. Ammā kim hümāya ʿār gelüp defʿi yirinden (7) ṭurdı. Ḳanad açup uçup felekden yaña çıḳup kürre-i nesīmde ḳarār eyledi. Hümā gidicek ne ḳadar (8) ʿılvīde kürre-i nesīmde mütemekkin olan murġān bī-gümān hemān perrān olup ṭaġılup gitdiler. Varup kürre-i (9) nesīmde ḳarār itdiler. Ammā kim ḳaz daḫı baḥrī ḳuşlarla ṣaġ ṭaraf ḳolın kim umarlarıdı. Ele girmeyicek (10) sīmurġdan icāzet alup meşveret itmege gitdi. Gelüp saḳā ḳuşın ḳıġırtdı. Süleymānuñ ḥükminden (11) ḫaber ṣordı. Saḳā ḳuşı didi kim: "Yā baṭṭ-ı ābī, iy pādişāh-ı kāmiyāb bil kim Süleymānuñ meyli ṭāvūsadur. (12) Zīrā kim ādemī-zād ḫākīdür, ṭāvūs daḫı ḫākīdür. Ḫāki ḫāke nisbet idici olur."

(13) **NAẒM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
ʿĀḳıl añlar anı kim ḥikmet bilür
Ḫāki lā-büd ḫākīye nisbet ḳılur

[1] şādı İ: - T

(14) ʿĀdet-i ḫalḳ ol ki seve cinsi cins
Murġı murġ u cinni cinn ü insi ins

Şeh Süleymānuñ ezelden ʿādeti
(15) Eyledür ṭāvūs-cinse ʿizzeti

Zīre ṭāvūs şeklidür maḫbūb u ḫūb
Bir degül maʿyūbıla merġūb u ḫūb

(16) Bu Süleymān ceddidür Ādem ṣafī
Ṭāvūsıla ḳurdı cennetde ṣafı

Pes ezelden Ādemile ülfeti
(17) Var durur ṭāvūsa cānuñ raġbeti

Murġ-ı ṭāvūs olısardur şehriyār
Ṣaġ ṭaraf anuñ olur hem nām-dār

(18) Böyle diyüp saḳḳā ḳuşı āh ider
Vir ṣalavāt Muṣṭafāya nāmever

3.2.3.2.7. Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāsiṭān-ı Māżī

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(19) Diñle ne dir yine bu merd-i faḳīr
Saña senden söz açar olġıl ḫabīr

Kendüzüñden kendüñe ider miṣāl
(20) Remz-i sırrı diñle iy ṣāḥib-kemāl

Şeh Süleymān rūḥ olur iy pāk-cān
Tābiʿi rūḫuñ ḳuvāsıdur ʿayān

(21) Nefs-i emmāre durur ʿanḳā-yı Ḳāf
Geh teheccür geh taḳahhur bī-ḫilāf

Tābiʿ-i murġān durur nefs-i hevā
[22b] **(1)** Kim hevā-yı nefse uyar çoḳ gedā

Ḫātem olur anlaġıl tenzīl İlāh
Ṣuḥf-ı Ḥaḳḳuñ ṭutġıl emrin pādişāh

(2) Ṣuḥfıla ʿāmil olursañ iy hümām
Nefs-i ʿanḳā olısardur saña rām

Māsivādan eylegil ḫānum[1] güẕer
(3) Ṣunʿ-ı ṣāniʿden bulasın tā eṣer

Ḥāmilü'l-asġār olursın miṣl-i ḫar
Maṭlabuñdur mülk ü māl u sīm ü zer

(4) Māla ṭapduñ hem-çünān ehl-i ṣanem
Ṭoymaduñ dünyāya kimdür o ṣanem

Çünki sensin menbaʿ-ı esmā-ṣıfāt
(5) Maṭlaʿ-ı şems-i cihān envār-ı ẕāt

Ḥażretüñdür rūḥ-ı aʿẓam bu zemān
Buldı zīnet pes senüñle bu cihān

(6) Çün ezelden ḳudsidür cevlengehüñ
Nüh[2]-felekden yücedür seyrengehüñ

Ḳatresin kim cümle ʿummān sendedür
(7) Ẕerresin kim şems-i ṭābān sendedür

Her murādı sen de iste ey mürīd
Ki oldur aḳreb saña *min ḥabli'l-varīd* [3]

(8) Maḥv iderseñ kendüzüñ ḳable'l-memāt
Cān u dilden bulasın şeksüz ḥayāt

Geç bu ṣūretden bulasın Ḥaḳḳı sen
(9) Bāṭılı terk it bulasın Ḥaḳḳı sen

---

[1] ḫānum İ: ḫātem T
[2] Nüh İ: Neh T
[3] (Kur'ân-ı Kerîm 50:16): "Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız."

3.2.3.2.8. Meclis-i Āḫer

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ḥamd-i bī-ḥad Ḫālıḳ u Raḥmāna pes
(10) Virdi ben Firdevsiye şīrīn-nefes

Yüz yitmiş iki meclis daḫı hem
Āḫir oldı neṣr ü naẓm u pīş ü kem

(11) ʿİlmüm irdükçe beyān eylemişem
Ḫoş ġarāyib söz ʿayān eylemişem

Mevt elinden bulurısam mühleti
(12) Ḥaḳ ʿināyet ḳılurısa ṣıḥḥati

Şeh Süleymāndan açup aḫbārı men
Söyleyem ü neṣrile eşʿārı men

(13) Lü'lü'-[i] menṣūr ola neṣri temām
Şiʿri ḫod aḥsen ḥadīs emlaḥ kelām

Key ʿacāyib ḳıṣṣalardan şerḥ idem
(14) Kiẕbi aradan dimeyüben ṭarḥ idem

Kim Süleymān ḳıṣṣasıdur hep ṣaḥīḥ
Sanki Ḥamza ḳıṣṣasıdur key ḳabīḥ

(15) Söz gerekdür olmaya kizbü temām
İmtiḥānsuz inanalar ḫāṣ u ʿām

Bu nebīnüñ ḳıṣṣasıdur cümle rāst
(16) Diñleyicek añla taḥḳīḳ nīk-ḫᵛāst

Bunca nüsḫa ʿālem içre yoḳ durur
Kim ṣaḥīḥ aḫbār içinde çoḳ durur

(17) Var ümīẕüm gūş idicek ʿārifān
Ḫayrıla yād eyleyesin her zemān

Kim aña Firdevsiyi ḫayrıla bes
(18) Ḥaḳ teʿālā raḥmet itsin her nefes

İy Süleymān vāʿiẓini mūr iden
Taḫtını dīve virüp meḥcūr iden

(19) ʿĀṣiye ṣuʿbān iden ḳurı ʿaṣā
Geh ʿaṣāya yutduran pes ejdehā

Muḳtedā vü ism-i aʿẓam ḥürmeti
(20) Muṣṭafā vü āl-i Ādem ʿizzeti

Muṣḥaf u āyāt-ı Ḳurān ḥaḳḳıçün
Ḥürmet-i ʿuṣṣāḳ-ı ḫayrān ḥaḳḳıçün

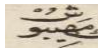
(21) Cürmini Firdevsinüñ sen eyle ʿafv
N'ola kim itdi ḫaṭā hem ḳıldı sehv

Raḥmet it Firdevsiye firdevs-i ḥūr
[23a] (1) Raḥmetüñden itme yā Rab bizi dūr

Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ bā-ṣafā
Vir ṣalāvāt sen be-cān-ı Muṣṭafā

3.2.3.3. (2) Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Üçünci Meclisinüñ Ẕikrindedür

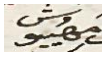
[mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

(3) Niçün[1] nergeslerüñ mest ü neden zülfüñ [2]
Meger ahd-i ḳadīmüñle vefā ḳılduñ ferāmūş

Çü ġamzeñ tīrini atmaz emīndür cümle-i ʿāşıḳ
(4) Ya bu Hindī-şekl sünbül sebeb ne olmış zırıh-pūş

---

[1] Niçün T: ne çün İ

[2] Kelime T'de şu şekildedir:

Zübān-ı sūsen-i āzād egerçi olur muṭavvel
Velī āzād ḳadüñ vaṣfın itmez k'oldı ḫāmūş

(5) Dü-çeşmüñdür iki āhū-yı şīr-efgen ḥabībüm
N'idem ḥayfā meni öldürdi virüp ḫāb-ı ḫargūş

Ṣaf-ı sūfī ṣaf-ı meydendür iy Firdevsi içme
(6) N'idem ḳavli münaḳḳīdür idem ṣāfī meyi nūş

Bu meclis kim müzeyyendür kemāl ehli ṭutar ṣaf
Süleymān-nāmeye ṭālib durur sözine ṭutar gūş

(7) ʿAcāyibden ʿacāyib söz diyem virseñ ṣalāvāt
Ki gūş iden ala ʿibret gide ʿaḳlı ola bī-hūş

3.2.3.3.1. (8) Dāsitān-ı Perākende Şoden Murġān ve Müvekkel-i Baḥriyān ve Müvekkel-i Murġān-ı Hevāyī

(9) Loḳmān bin ʿĀd ol Ḥakīm-i üstād ḳavlince naḳilān-ı muḫtār ve ʿāḳilān-ı kibār ve saḫun-mendān-ı ḥükemā ve hüner-mendān-ı (10) rücemā ve nāḳilān-ı eʿizze ve rāviyān-ı ecille ol vechile ṣaḥīḥ ḥikāyet ḳılup ve daḫı Eflāṭūn-ı Yūnānī bu kitābı (11) Süryānī dilinden Yūnāna naḳl iden ṣāḥib-tercüme-i zemānuñ ehl-i irfānı naḳlince aḥbāb-ı kibār ve erbāb-ı muḫtār (12) ve aṣḥāb-ı aḫbārı ol vechile emlaḥ rivāyet ḳılup eydürler ki, nite? Ol zemān ki Süleymān bin Dāvud aġzından (13) eṭyār ululları sīmurġuñ ṣaġında ṣolında ḳanḳı cins ḳuş oturacaġın kim söyledi. Saḳḳā ḳuşı (14) Süleymāndan bu vechile kim ḫaber virdi. Ḳaz vāy kim ḳaḳıdı. Boynın uzadup baş ḳaldurup yıldırım-veş (15) şaḳıdı. Eyitdi kim: "Ṣaġ ḳol benüm olmaduḳdan ṣoñra varayım Süleymāndan iʿrāż ḳılup ṭaġılalum. Eyle kim (16) Süleymān bizi bulmaġa daḫı ḳādir olmasun." diyüp ol cins ḳuşlar daḫı ol gice Maġrib deryāsından (17) geçüp ḳaçdılar. Felek yüzinden geçüp Ḳaradeñizüñ ṭumanından yaña Rūs vilāyetinde Balçıḳ deryāsında mütemekkin (18) oldılar. Ammā kim sīmurġ, sulṭān-ı murġ ḳazuñ ḳaçdığın kim işitdi. Felek yüzinden giceyile kim ṣadāsı (19) ḳulaġına yitdi. Ḥüküm eyledi, yırtıcı ṣunġurlardan, şāhinlerden, balaban, ʿācīzī ve laçinlerden (20) ḥāżır olan yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşlardan yitüp baḥrī ḳuşlardan çoḳluḳ ḳuşlar şikār itdiler. (21) Ol vaḳitden berü baḥrīlerle berrüñ murġı cengde dururlar.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
[23b] **(1)** Berr ü baḥrüñ ḳuşları iy şehriyār
Birbirini sevmedügi āşikār

Budur aşlı ki eyledüm şāha beyān
(2) Ki ehl-i ḥikmet böyle didi kām-kār

Birbirile itmez aşlā birligi
Cengi vardur bunlaruñ dāyim i yār

(3) Pes sebeb bu durur añla tāc-ver
Söz temām vaʾllāhi aʿlem pür-hüner

NEŞR **(4)** Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim ḳaz ḳaçdı. Hümā daḫı hevāya gitdi. Sīmurġ ḳuşı ʿāciz ü fürūmānde **(5)** ḳaldı. Ḳaṣd ḳıldı kim varup ḳazı baḥrī ḳuşları helāk ide. Ammā kim ṭāvūs ḳuşı ḳomadı, menʿ eyledi. **(6)** Didi kim: "Yā sīmurġ, sulṭān-ı murġ bu ḳaz ve daḫı hümā kim gitdiler. Kendülere ẓulüm itdiler. Süleymān peyġāmberdür, **(7)** sulṭān-ı ekberdür. Ḳazı daḫı şehbāzı daḫı bulur. Hümā ve baykuş ve cümle ḳuş aña çāker, musaḫḫar ve cemīʿ-i **(8)** maḫlūḳāt fermān-ber olacaḳdur. Ve göresin kim cümlesin müvekkel-i eṭyāra getürde, naẓarına yitürde."

(9) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çün Süleymān oldu mālik ser-firāz
Emr-i Ḥaḳla çāker aña bāz u ḳaz

(10) Cümle murġān olısar fermān-beri
Taḫtına sāyebān ola açup beri

Baḥr ü berrüñ ḳuşları hep geliser
(11) Aña cümle ḫiẓmetini ḳılısar

Pes ne ġam sīmurġ şāh ol şād-mān
Şeh Süleymān dergehine var hemān

(12) Böyle diyüp ol zemān ṭāvūs pes
Sākin oldı vir ṣalavāt sözi kes

NEŞR (13) Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim ṭāvūs ḳuşı böyle didi. Sīmurġ daḫı ṭāvūs sözin ḳabūl ḳılup Süleymān **(14)** naẓarına varmaġa, ḫāk-i pāyine yüz urmaġa ḳaṣd eyledi. Andan ṭāvūs ḳuşına buyurdı. Ne ḳadar ḥubūbāt yiyen **(15)** ḳuşlar varısa cemʿ olup on gün yaraḳ gördi. Çın seḥergāh olıcaḳ ol ovadan ḳanad açup uçdılar. **(16)** Felegüñ birinci ḳatına geçdiler. Daḫı ʿazm-i Süleymān ḳılup gitdiler. Ḳuşlar ḳanadlarından felek yüzi görinmez oldı. **(17)** Ḳanaddan neyistāna döndi. ʿĀlemi murġān ḳapladı. Hevā kerkes şeklin urundı. Ḳuşlar perrinden ne **(18)** gökde güneş ne ay göründi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ol ḳadar bī-ḥad gelüp ṭurdı ṭay[ı]r
(19) Kim ṭayırdan ṭoldı ṣaḥrā ṭaġ bayır

Gökde bir ʿanḳā ḳalupdı bir ḫurūs
Kim iderler çarḫıla anlar sey[i]r

(20) Bāḳī murġān gelmişidi bī-ʿaded
Hīç ḥisābı yoḳ ṣanki ḳum ḳayır

Ḳuş ḳanadından görinmezdi semā
(21) Ḳuş yüñinden ṭop ṭolu oldı dev[i]r

Murġ deminden ḳararupdı nüh-felek
Bāl ü perden nā-bedīd oldı mihir

[24a] **(1)** Cān u dilden vir ṣalavāt Aḥmede
Tā ki şefḳat birle ḳıla ol mihir

3.2.3.3.2. (2) Dāsitān-ı İblīs ʿAleyhi'l-Laʿnetü Āmeden Be-Dergāh-ı Süleymān ve İġvā Kerden ü Süleymān-rā ʿA.S.

(3) Ḥakīm ḳavlince sīmurġ, sulṭān-ı murġ ṭāvūs ḳuşıla ḥubūbāt yiyen murġānıla gelüp Süleymāna gitmekde. **(4)** Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib şeyṭān-ı laʿīne ol racīm-i bī-dīne geldi. Nite? Ol zemān kim **(5)** şeyṭān-ı laʿīn ve ol racīm-i bī-dīn sīmurġ şekline kim girdi. Ve cemīʿ-i zürriyyātı daḫı

envāʿ-ı ḳuşlaruñ (6) ṣūretine girüp ḳanad açup uçup Süleymān ṭurduġı yire yaḳın geldiler. Bu yañadan daḫı Süleymān Ḥażreti (7) ṣubḥ namāzın ḳılup evrād[1] oḳıyup namāzdan niyāzdan fāriġ olıcaḳ başına ʿimāme-i Ḫalīl ṣarınup Ṣīṯ-i (8) nebī ʿabāsın geyüp Nūḥ-ı nebī cübbesin egnine alup eline Mūsā ʿaṣāsın ṭayanup gelüp salṭanatı taḫtı (9) üzere oturmışıdı. Server ü selāṭīnler altun gümiş ṣandalīler üzerlerinde ḳarār ḳılup ṭurmışlardı. (10) Mübārizler daḫı ayaġ üzre ḳarār ḳılmışlardı. ʿArab u ʿArbā begleri Mekke vü Medīne yigleri, ʿAcem (11) melikleri, ʿAmāliḳa ḫāḳānları, Şeddād pehlevānları Benī İsrā'ilüñ on iki sıbṭınuñ ser-firāzları, Rūm Şām (12) mübārizleri dīvān-ı Süleymānīde kim oturup kim ayaġ üzre ṭurup naẓar-ı Süleymān ḳılup dīvān ṭutmışlardı. (13) Ve ḳuşlar ḳanad ḳanada virüp baş başa çatup yilek yilege virüp Süleymān taḫtı üzerine gökyüzinde (14) sāyebān ṭutmışlardı. Mā-ḥaṣal-ı kelām, bu vechile Süleymān salṭanat taḫtı üzerinde otururken ḳuḳnūsa eydür: (15) "Yā sulṭān-ı murġān, sīmurġ eglendi, gelmedi. Ḥāl ne ki?" diyüp söylenince ve bu sözi yād eylenince nā-gehān (16) ġurāb gelüp didi kim: "Yā Süleymān-ı zemān, sīmurġ sulṭān-ı murġ devletüñe duʿā ḳılmaġa geliyorur." didi. (17) Süleymān şād olup ḳuḳnūsa ḥüküm eyledi. Ḳuşlarla ḳarşu varup racīmi bilmeyüp sīmurġ ṣanup hevā (18) yüzinde merḥabālaşdılar. Racīm daḫı sīmurġ-ṣūret, ʿaceb-hey'et, Ḥannās rūḥ ḳuşı ṣūretinde, Vesvās ʿuḳḳāb (19) şeklinde, Kenes feylaḫor şeklinde, Denes ṭāvūs şeklinde, Ahdenaṣ laḳlaḳ şeklinde, Yuves gügercin şeklinde, (20) Veleys hüdhüd ṣūretinde, Sermād süglün şeklinde. Maʿa'l-ḳıṣṣa cemīʿi ḳuşlaruñ şekline murġān ṣūretine (21) şeyāṭīn nesli girmişlerdi. Racīm ḫod sīmurġ ṣūretindeyidi. Ḳuḳnūs önince uçup gelüp hevā yüzinden **[24b]** (1) Süleymān dergāhı üzerinden dergāh-ı ḥarīme indiler, ḳondılar. Süleymān daḫı ḥüküm eyledi. Ḫalḳ ortadan yol (2) virdiler. Racīm sīmurġ ṣūret öñince, bāḳī ḳuşlar ardınca (3) gelüp Süleymān dīvānına girdiler. Andan racīm gelüp Süleymān taḫtı pāyin öpdi[2]. Süleymāna selām virdi. Bir gevheri taḫt pāyinde ḳodı. Mücellā, muṣaffā. Süleymān (4) daḫı naẓar ḳılup gördi kim bir ʿaceb-hey'et, ġarīb-ṣūret kitāblarda gördügi ḳuşlardan ve işitdigi gibi (5) sīmurġ şeklinde bir ḳuş gelüp murġān çerisile dergāha girdi. Ammā kim enāniyyetile girdi. (6) Kibr ü kīne ile gelüp öñinde bir gevher ḳodu kim ol gevherüñ miṣāl-i cismini felek görmemiş. (7) Ve bir daḫı ʿaceb bu kim bu sīmurġ şekl-i murġ, hīç Süleymāna medḥ ü ṣenā oḳımaḳ ve yā ḫod ḫayr duʿā ḳılmak itmedi. (8) Saḫt-şekil gelüp ayaġ üzre ṭurdı. Velākin yüñleri muraṣṣaʿ, gül-gün, rengārenk; (9) yüzi ādem-şekil iki

[1] evrād İ: evrāt T
[2] öpdi İ: öpüp T

eli daḫı var. Ādem-hey'et, velākin gevdesi ṭāvūs ḳuşı gibi, ḳanadları (10) melek ḳanadınlayın maḥcūb.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bir ʿaceb hey'et miṣālin görmemiş çeşm-i felek
(11) Nicesi sīmurġ-ı Ḳāf kim gören eydür bu melek

Gör ne mekkār kimsedür İblīs-i pür-telbīsi sen
Kim ider dürlü siḥir bulmadısa Ḥaḳdan dilek

(12) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti şeyṭān-ı racīmi göricek hemāndem (13) sīmurġ ṣanup inanup ʿizzet ḳılup didi kim: "Yā sīmurġ, sulṭān-ı murġ, ehlen ve sehlen ve merḥabā. Ṣafā geldüñ, (14) gelmekligile bizi müşerref ḳılduñ. Velīkin ne giç geldüñ." didi. Racīm-i laʿīn daḫı biñ dürlü (15) ḥīleyile dile gelüp Süleymāna ʿizzet ḳılup eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān, maʿẕūr ṭutasız kim perrende perākende (16) cemʿ itmek pes cümleyi alup Süleymānuñ dergāhına gelmek ve pādişāhlar ḫiẕmetine yüz sürmek āsān (17) degüldür, düşvārdur. Ol cihetden giç geldüm." didi. Andan Süleymān emr eyledi. Ebu'l-Melīḥ varup racīmüñ (18) getürdügi gevheri taḫt pāyinden alup Süleymān naẓarında ḳodı. Süleymān daḫı gevheri alup racīme (19) yir gösterdi. Bir zerrīn kürsī getürdiler, geçüp oturdı. Şāhin neşāne üzerinde ḳarār ider bigi (20) ḳarār eyledi. Buġur Süleymān ol gevhere naẓar eyledi. Bir āyine-miṣāl, nite? Gözler yüzler içinde görinür. (21) Velīkin Süleymān kendünüñ şeklini bir kerīh-liḳā bed-şıfat gördi kim ḳorḳusından cānı aġzına geldi. **[25a]** (1) Nite? Aġzı yüzi egilmiş, gözlerinüñ nūrı gitmiş, benzinüñ aḥmer rengi zaʿferān-ṣıfat olmış. Süleymān (2) ḳorḳdı, taʿaccüb eyledi. Daḫı gevherüñ bir yüzine naẓar eyledi. Gördi kim yidi saṭır yazu yazılmış, Süryān (3) dilince ḳazılmış. Dimiş kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Şöyle yazmış gevher üzere ol zemān
(4) Ki iy cihānı geşt iden ṣāḥib-ḳırān

Çünki bu levḥa ḳılasın sen naẓar
Bilesin kim bunı yazan nāmever

(5) Şāh-ı Ḍaḥḥākidi ʿālem içre ol
Dergehinde pādişāhlar oldı ḳul

Cām-ı Cemşīdi alan ben şāhıdum
(6) Cümle mīrān encüm men māhıdum

Almış Cemşīd Şāhdan bī-gümān
Gevheri kim miṯli yoḳdur sen inān

(7) Ḫaṣṣası bu durur anuñ şehriyār
Kim naẕar ḳılsa buña iy kām-kār

Her kimüñ kim ölümi yaḳın gelür
(8) Şekli aġduḳ gözi kör ẓāhir olur

Aña kim irişmeye yaḳın ecel
Ṣūreti nice görinür mā-ḥaṣal

(9) Ḫayf aña kim göster şeklin żaʿīf
Bil ki taḥḳīḳ olacaḳdur iy ḥarīf

Şekli maḥbūb görinürse ber-kemāl
(10) ʿÖmri uzun olacaḳdur māh u sāl

Tecribeyle itmişemdür imtiḥān
Şek getürme imtiḥān it kāmurān

(11) Diñledise Şeh Süleymān nāmever
Bu ḫaberden göñli olur zīr ü zeber

Key ḳatı ġamgīn oluban şehriyār
(12) Ḳaldı ḫayrān ol dem içre kām-kār

Gör racīmi nice ḳılur mekr ü ān
Her yañadan şāha virür infiʿāl

(13) Ger şerinden isteriseñ sen necāt
Vir ṣalavāt Muṣṭafāya pāk-ẕāt

NEŞR (14) Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti gevherüñ ol tārīḫin görüp oḳıyup ḳorḳdı. Ecel ḫavfı üzerine (15) düşdi. Daḫı ol gevheri Loḳmān-ı Ḥakīme ṣundı. Loḳmān bin ʿĀd daḫı naẓar ḳıldı. Yaʿnī şekli eyle (16) göründi. Loḳmān daḫı ḳorḳdı. Ammā ḫaberi yoḳ kim Süleymān şekli daḫı eyle göründiyidi. Loḳmān daḫı ṣandı kim (17) kendünüñ şekli eyle göründi. Süleymānuñ sīmāsı eyle görünmedi ṣandı. Loḳmān daḫı gevheri Āṣafa (18) ṣundı. Āṣaf daḫı Süleymānuñ Loḳmānuñ ḫallerinden bī-ḫaber kendünüñ mizācın żaʿīf görüp ol daḫı (19) ḳorḳdı. Maʿa'l-ḳıṣṣa ḳırḳ dört vezīr, hükemāyı dil-pezīr cümlesi gevhere naẓar ḳılup her birisi kendünüñ mizācın (20) żaʿīf görüp bāḳīlerüñ mizācı muḥkem göründi. Kendüzüni muṭlaḳā ölür ṣanup ḳorḳdı. Ecel (21) ḳorḳusından söz ṣav kesildi. Cümlesinüñ endāmına mevt ḫavfı düşüp ʿaḳılları şaşdı. Başlarına **[25b]** (1) belā arusı üşdi. N'ideceklerini bilmediler. Ammā Loḳmān-ı Ḥakīm bir zemān ecel ḳorḳusından ḳorḳup sīmurġ teferrucın (2) ḳamusı ḳılmayup başın aşaġa ṣalup tefekkür ʿālemine varup ṭurdı. Daḫı fikri ferāseti şuña irürdi ki kim (3) baña ḫod Ḫaḳ teʿālā üç nesir ʿömrin virdi. Bir nesr-i ṭāyir ʿömri temām oldı. Yidi yüz yılda ikinci nesir (4) ʿömrinden daḫı biş yüz yıl geçdi. Ammā kim bir nesir ʿömri daḫı henüz bāḳīdür. Ḫaḳ teʿālā ḫod baña vaʿde (5) ḳılup durur. Vaʿdesinde ḫod yalan degüldür. Pes bu gevher tārīḫine niçün iʿtimād idem? İmtiḥān ḫod ḳılmadum. (6) Ve bir daḫı göreyim kim bu ḫalḳ daḫı ne şekilde görinüpdür diyüp baş ḳaldurup evvel Süleymāna naẓar ḳıldı, (7) gördi. Bir vechile ḫavf-nāk olupdur kim kendüzinden daḫı ziyāde andan çevre oturan gevhere naẓar (8) ḳılan vüzerāya, ḥükemāya, ʿulemāya naẓar eyledi. Gördi kim

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gördi her kim itdise ṭaşa naẓar
(9) İtmiş ölüm ḳorḳusından hep ḥazer

İmtiḥānsuz ḳıluban ṭaşa iʿtibār
Eylemiş tārīḫe ḳamu iʿtiḳād

(10) Şanki irmiş bunlara derd-i elem
Göñli içre geçirür nā-gāh ölem

Mevt ucından cümlesidi ḫavf-nāk
(11) Şaşġun olmış her birinüñ ʿaḳlı çāk

Eyle düşmiş içlerine derd-i mevt
Ṣanki meyyit içlerinde yoḳ ṣavt

(12) Ṭut ki dīvār naḳşıdur dil-sūz hep
Ne zubānı depredürler ne ḫo leb

Göricek dil-sūz anları Ḥakīm
(13) Key taʿaccüb eyledi ġāyet delim

Fikre vardı ṭaldı Loḳmān ḥikmete
Ġarḳa vardı göñli baḥr-i fikrete

(14) Ḳaldı efkār içre Loḳmān-ı Ḥakīm
Vir ṣalavāt menzil ola tā naʿīm

3.2.3.3.3. (15) Mücādele Kerden-i Loḳmān-ı Ḥakīm Bā-Racīm ve Hezīmet Ṣoden Racīm ʿAleyhü'l-Laʿnetü

(16) Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim Loḳmān-ı Ḥakīm bu cümlesin müteḥayyir ḥayrān göricek bildi kim gevherde (17) cümlesi şeklin żaʿīf gördiler. Bundan iḥtiyāṭ ḳılup ṭurdılar. Fikre vardılar. Loḳmān göñlinde eyitdi: (18) "Meger kim bu levḥ gevherde Ḍaḥḥāk-i Mārī fitne ḳılup durur. Cāẕūyıdı, ʿacebā sīmurġ bunı ḳanda buldı ola?" (19) diyüp Loḳmān-ı Ḥakīm gevheri ele alup fikre varup daḫı baş ḳaldurup sīmurġuñ yüzine yaʿnī kim (20) racīmüñ sīmāsına baḳdı. Gördi kim bu sīmurġ-şekl kimesne bir çüst çābük ḥīle-bāz, (21) fitne-engīz şaḫs durur kim Leclācı māt ider. Egerçi vażʿı endāmı ḳuş şeklinde **[26a]** (1) ammā kim ḳuşa beñzemez. Ṭuruşı, deprenişi bir fettān ve yānındaġı ḳuşlar daḫı kendüleyin (2) fitne-dār, ḥīle-gīrler. Maʿa'l-ḳıṣṣa Loḳmān-ı Ḥakīm racīmi yaḳīnledi. Daḫı dizi üzerine gelüp (3) Süleymāna eyitdi: "Yā Resūla'llāh, bu sīmurġ ādem dilin bilür mi? İşidüp dururuz kim Zālıla söyleşürmiş, (4) müşkilātı ḥall eylerimiş. Ṣor, gör kim ne dir?" didi. Süleymān daḫı ḳuş dilince racīme ṣordı. (5) Racīm didi kim: "Belī, ādem dilin bilür men. Ne buyurursın kim fermān senüñdür." didi. Süleymān daḫı (6) racīme ḳuş dilince Loḳmān-ı Ḥakīmi gösterdi. Didi kim: "Bu Ḥakīm benüm vezīrümdür. Senüñ (7) sözüñe müştāḳdur. Senüñile söyleşmek ister." didi. Racīm eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān, ben (8) ol ʿanḳā-yı Ḳāfam ki ḥażretüñden ġayrı kimesnenüñ sözin ḳabūl ḳılmazam, diñlemezem. Söz senüñdür (9) kim Süleymān-ı zemānsın. Yoḳsa Ḥakīm çok olur." didi. Süleymāna racīmüñ

ġażab-ı ʿunfı be-ġāyet güç (10) geldi. Eyitdi: "Yā sīmurġ, bu ne sözdür kim söylersin? Bīhūde ġavġā eylersin. Ben Süleymānlıġumca anuñla (11) kelām söyleşürem, müşkilātı ḥall eyleşürem. Sen neden ʿār ḳılursın?" didi. Süleymānuñ verhemin (12) görüp racīm nā-çār olup didi kim: "Yā Süleymān-ı zemān, fermān senüñdür. Digil, Loḳmān[1] baña (13) ne ṣorarsa ṣorsın." didi. Süleymān Loḳmāna işāret eyledi. Loḳmān-ı Ḥakīm daḫı faṣīḥ lisānıla (14) dile gelüp didi kim: "Yā sīmurġ, merḥabā. Ṣafā geldüñ. Ammā bu gevheri kim tuḫfe getürdüñ. (15) Nirden elüñe girdi kim virdi?" didi. Racīm cevāb virdi kim: "Yā Ḥakīm, bu gevher (16) kūh-ı Demāvendde Ḍaḥḥāk-ı Mārīnüñ ḳabrinden elüme girdi." didi[2], cevāb virdi. Buġur Ḥakīm eyitdi: (17) "Yā sīmurġ, Süleymāna bir tuḫfe getürmek gerekdüñ kim naẓar ḳılıcaḳ göñli gözi (18) şādıla ṭolaydı, ġarrā tuḫfe olaydı. Sen bir tuḫfe getürdüñ kim naẓar ḳılanuñ fehmi, idrāki, (19) zihn-i pāki müteġayyir olur. Ḥayrān ḳalur, anı ḥayret alur. Vālih olur." Racīm didi kim: "Yā Ḥakīm, senüñ ʿaḳluñ, (20) idrāküñ ol cevhere yitmedi. Ol sebebden saña ol gevher ḫafīf göründi. Yoḳsa ol cevher bir (21) cevherdür ki ḳırḳ gün öñürdi ölecegin, bu turāba girüp ḫāk olacaġın bildürür."

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

[26b] (1) Böyle diyüp Şeh Süleymān Ḥażretine ḳaḳıdı
Hemçünān sīmurġ-ı Ḳāf aġzın açuban şākıdı

Zī-lāʿin ü nā-bekār u zī-pelīd ü bed-fiʿāl
(2) Öykinür sīmurġ-ı Ḳāfa līkin ol çaylaḳıdı

NEŞR Ḥakīm ḳavlince racīm böyle diyicek Loḳmān (3) sözinden yaḳīnledi kim ol sīmurġ-şekil şeyṭāndur. Buġur dönüp Süleymāna işāret ḳıldı kim: "Yā Süleymān, (4) bu sīmurġ-şekil ṭuran racīmdür, sīmurġ degüldür." diyü ammā bu söz Süleymāna güç geldi. İnanmadı, zīrā kim (5) Süleymān sīmurġa ziyāde müşṭāḳıdı. Ve daḫı incindi kim sīmurġı racīm ṣandılar. Süleymāna sīmurġ gelmemiş (6) diyeler, didi. Bes işāret birle Loḳmāna verhem ḳıldı. Süleymānuñ verheminden Loḳmān-ı Ḥakīm daḫı ḫāmūş (7) oldı. Ol yañadan sīmurġ-ı Ḳāf, ol server-i murġ ehl-i insāf ṭāvūs ḳuşıla ve cemīʿ-i ḥubūbāt yiyen ḳuşlarıla (8) uçup hevāda ḳanadlar açup ʿArab u Tarsūs ser-ḥaddinden

[1] Loḳmān İ: Ḥakīm T
[2] didi İ: - T

geçüp Yūnān mülkine gelüp gök (9) yüzinden aşaġa Süleymān leşkerine baḳup gördiler kim bir ʿaẕīm ṣaḥrā içinde bir bī-ḥadd ulus var. Ve ol çerinüñ (10) vasaṭında bir ḳırmızı çādır ḳurulu. Biñ dört yüz direklü ḳızıl aṭlasdan ve bārigāh ḥavlısında ol ḳadar (11) ādemī-zād serverleri, heft-kişver dil-āverleri cemʿ olmış kim rūz-ı maḥşerden nişān virür. Ve yine bārigāhuñ (12) üzerinde bir mil ḳadar yirden yuḳaru ḳuşlar ḳanad ḳanada çaḳup pervāze ḳalḳup Süleymānuñ üzerinde sāyebān (13) olmışlar.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ḳuş ḳanadından görünmez gökyüzi
At mıḫından çıḳmış öküzüñ gözi

(14) Ḫāki insān ḳaplamış gögi ṭayır
Ṭopṭolu at u deve ova bayır

Ḳızıl aṭlasdan ḳurulmış bir otaḳ
(15) Ucına irişmemiş bu çarḫ-ı ṭāḳ

Otaḳ üzere sāye ṣalmışlar ṭuyūr
Ḥaḳḳa tesbīḥ idüp ider yā Şekūr

(16) Ol ḳadar bī-ḥadd gelüp ḳonmış çeri
Ḳum ḳayır-miṣāl ṭutup ṭurmış beri

Her birisi tīġ-zen ṣāḥib-hüner
(17) Yaluñuzı biñ ere atın deper

On biñ ola ḫāṣ ġulām zerrīn-kemer
Kimi ḫancer kimi ḳılıçlar ṭutar

(18) Üç bölük leşker ḳonup ṭutmışıdı ṣāf
Biri baḥri biri berr ü biri Ḳāf

Ād-ı Yūnān ḫalḳı Aʿrab u ʿAcem
(19) Baġlamış şāhuñ otaġın bīş ü kem

Bir ʿaceb dīvān ḳurmış bir emīr
Kim Ferīdūn ḳurmamış anca serīr

(20) Göricek sīmurġ-ı Ḳāf dīvānı bes
Vālih oldı ḳaldı ḥayrān bir nefes

Didi gördüm çoḳ Süleymānlar yüzin
(21) Ṣoḥbet itdüm diñledüm ṭatlu sözin

Gerçi anlar daḫı ṭutdı memleket
Līk bunca ḳurmadılar ṣalṭanat

[27a] (1) Ḥaḳ teʿālā devletin itsün ziyād
Kim irişdüm dergehine açup ḳanad

Var ümiẕüm dergehinde ḫāṣ olam
(2) ʿÖmrümi ḫarc idiben ḫiẕmet ḳılam

Böyle diyüp şāha çoḳ ḳıldı duʿā
Ġamġīnken oldı sīmurġ dil-güşā

(3) Diñle imdi ḳıṣṣa nedür yā ʿazīz
Vir ṣalavāt Muṣṭafāya bī-sitīz

NEṢR (4) Ḥakīm ḳavlince Süleymānuñ salṭanatın sīmurg, sulṭān-ı murġ görüp taḥsīn idüp daḫı diledi kim hevā yüzinden (5) ineler. Dergāh-ı Süleymānuñ öñünde ḳonalar. Meger gördi kim bir hüdhüd ḳuşı şarḳ cānibinden uçup maġāribe (6) geçüp ḳanad açup Süleymāndan yaña gider. Sīmurġ anı görüp bir ḳuş gönderdi. Hüdhüdi ḳatına getürdiler. (7) Hüdhüd daḫı sulṭān-ı murġı görüp tācıla başın ayaġına sürüp ʿözür diledi. Sīmurġ eyitdi: "Yā hüdhüd, ḳandayıduñ?" (8) Hüdhüd eyitdi: "Süleymān Ḥażreti beni Sām-ı süvāra göndermişidi. Felesṭīn ser-ḥaddinden gelürem." didi. Sīmurġ (9) eyitdi: "Sām-ı süvār şimdi ḳandadur?" Hüdhüd cevāb virdi kim: "Keyḳubādıla cenk ider." didi. Ḳıṣṣayı beyān eyledi. (10) Buġur sīmurġ Sām-ı süvāruñ geldügin bilüp şād oldı. Daḫı dönüp Hüdhüde eyitdi: "Yā hüdhüd, peyk-i Süleymānısan (11) öñürdü varup Süleymāna bizüm geldügümüzden ḫaber virgil." didi. Hüdhüd daḫı ḳanad açup uçup Süleymān dergāhına (12) gelüp içerü girdi. Gördi kim bir sīmurġ daḫı Süleymānuñ naẕarında oturur.

Taʿaccüb ḳılup didi kim: “Ben ḫod felek yüzinde (13) sīmurġı ḳodım, uçdum. Bunda geçdüm. Sīmurġ ḫod benden evvel gelmedi. Bu ne sīmurġdur?” didi. Müteḥayyir olup ziyāde (14) ḥayretinden nuṭḳı ṭutuldı. Süleymāna daḫı cevāb virmege ʿāciz ḳaldı. Ol yañadan Süleymān daḫı hüdhüdi (15) görüp şād olup Sām-ı süvārdan ḫaber ṣordı. Hüdhüd ḥayretde idi. Hīç cevāb viremedi. Süleymān eyitdi: (16) “Yā hüdhüd, tācuña ġarra olmaġıl. Saña ḥākim olanuñ sözine cevāb virgil.” didi. “Sām-ı süvāruñ ḥāli (17) nedür, ḫaber virgil.” didi. Hüdhüd Süleymānuñ ʿitābın işidüp ʿaḳlın cemʿ idüp tācı tüycügezlerin indirüp (18) silkinüp baş yire ḳoyup taḫt pāyin öpüp didi kim: “Yā Resula’llāh, maʿẕūr ṭutasın kim bir nesneyi (19) ziyāde taʿaccüb eyledüm. Anuñçün ḥayretde ḳalup ʿālī-ḥażretüñe cevāb viremedüm. Hüdhüd eyle diyicek Süleymān (20) eyitdi: “Ḥayretüñ nedür?” Hüdhüd cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, şimdiki ḥālde ben ḳuluñ felek yüzinde sīmurġ-ı ʿanḳāya (21) ol melik-i eṭyāra buluşdum. Beni öñürdü gönderüp eyitdi kim, var Süleymān Ḥażretine bizüm geldügümüzden ḫaber **[27b]** (1) virgil didi. Ben kim şādlıġıla geldüm. Yaʿnī kim ḥażretüñe anuñ geldüginden müjde ḳılam. Bu (2) dergāhuñda bir sīmurġ daḫı buldum. Bilmezem ki bu ne ḥāldür?” didi. Süleymān hüdhüdden ol sözi işidüp (3) taʿaccüp idüp Loḳmāna baḳup hüdhüdüñ sözüni ḫaber virdi. Loḳmān daḫı yaḳīn itdi kim bu oturan muṭlaḳ şeyṭāndur. (4) Buġur Süleymān dönüp racīme eyitdi: “Yā sīmurġ, cihāndan senden ġayrı bir sīmurġ daḫı var mıdur, yoḳsa hemān (5) yaluñuz ḥażretüñ midür?” didi. Süleymān eyle diyicek racīm ḥod hüdhüdüñ ne didügin bilmişdi. Ḥīle yüzinden (6) eyitdi: “Yā Nebiyya’llāh, sīmurġ rubʿ-ı meskūn içre hemān ḳuluñdur kim ḥiẕmete geldüm. Velīkin racīm-i (7) bed-fiʿāl benüm şeklüme girüp bī-ḥad fesādlar ḳılup durur. Tā ḥattā kim Ādem-i Ṣafī devrinde bir kerre benüm cemāl-i kemālümi (8) müşāhede ḳılmaġı Ḥaḳ teʿālādan temennā ḳılmış. Bes melek-i müvekkel-i eṭyār-ı tekvīni göndermiş kim Ḥaḳ teʿālā emri budur kim (9) varup Ādeme görine dimiş. Bāña ḫaber getürdi, ben daḫı ḳanad açup uçup ser-ḥadd-i Serendībe geçdüm. Varup Ādem-i (10) ṣafīnüñ ḳatında bir sīmurġ daḫı gördüm ki hemān muṭlaḳ bāña beñzer. Benümle anuñ tefāvüti yoḳ. Pes ḥicāb (11) ḳılup yine dönüp gitdüm. Ṣoñra tekvīn bāña yine gelüp ḫışım eyledi. Ol racīm-i laʿīnidi, sen niçün (12) Ḥaḳḳuñ emrin ṭutup Ādem-i Ṣafīye görünmedüñ, ziyāret ḳılmaduñ, duʿasın almaduñ?” didi. Ḫavf idüp varup (13) Ādem-i Ṣafīye ṭażarruʿ eyledüm. Ḥālümi didüm. Ādem daḫı racīmüñ mekrine taʿaccüb eyledi. Ben Ādemile otururken racīm-i laʿīn (14) daḫı yine sīmurġ-şekil olup gelmiş. Yine Ādeme ḫaber geldi kim sīmurġ gelür diyü. Ādem-i Ṣafī taʿaccüb eyledi. (15) Bilemedi kim ḳanḳumuza ve ḳanḳumuzuñ sözine iʿtimād ḳıla. Ben didim ki: “Yā

Ādem-i Ṣafī, sen duʿā ḳıl tekvīn gelsün (16) kim ol farḳ ider. Ḳanḳumuz sīmurġ degülse helāk ide." didüm. Ādem daḫı duʿā ḳıldı, tekvīn geldi. (17) Tekvīn gelicek racīm ḳaçdı. Zürriyātını helāk eyledi. Ḫavf iderem ki yine ol melʿūn ḥased idüp (18) gele. Baña taʿarruż ḳıla kim anuñ şerrinden yā Süleymān, ne[1] hevādaġı ḳuşlar ne yiryüzinde vuḥūşlar ne ādemī-zād ne (19) ḫod deryāda neheng ne ṭaġlarda peleng ḫalāṣ olur."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ādeme yidürdi buġday añsuzın
(20) Ḳābile itdürdi ḳanı geñsüzin

Ol ḳadar kim eyledi telbīs ol
Göklere ḳaçırdı āḫir İdrīs ol

(21) Oldı Nemrūd-ı laʿīne çün delīl
Tā ki[2] oda atıla İbrāhīm Ḫalīl

Anca Cercīs özüni aġlatdı ol
[28a] (1) Anca Mūsā dilini ṭaġlatdı ol

Bīñ ola kim Belʿam-ı Bāʿūr özin
Azdurup giderdi īmānsuz ḥazīn

(2) Çoḳ Süleymān u Ferīdūnıla Cem
Aġladı İblīs elinden çekdi ġam

Saña n'ola itdise böyle siḥir
(3) Ḳıl ḥazer ider şehā ġāyet mekir

Böyle diyüp virdi pendi ol laʿīn
Yaʿnī İblīs ol degüldür ber-güzin

(4) Gör ne mekkār kimsedür İblīs i yār
Vir ṣalavāt cān gözin açup u yār

---

[1] ne İ: - T
[2] ki T: kim İ

NEŞR (5) Ḥakīm ḳavlince çünkim racīm sīmurġ-şekil böyle diyicek Süleymān anuñ sözine inandı. Ol melʿūna (6) ḳandı. Ammā kim ḳuşlar ortasında zemzeme, velvele, ġulġule düşdi. Kimi eyitdi: "Bu oturan sīmurġdur, (7) ol gelen şeyṭāndur." Kimi eyitdi: "Bu oturan şeyṭāndur, gelen sīmurġdur." diyüp ḳuşlar dillü dilince (8) söyleşmege başladılar. Ammā sīmurġ daḫı inüp bārigāh-ı Süleymāna yaḳın yirde ḳondı. Şankim bir ḳara ṭaġdur (9) ya bir ḳara bulutdur kim gökden gelüp yiryüzine çökdi. Ḳuşlar daḫı ṣaġ ṣol cemʿ olup ṭurdılar. Süleymāndan (10) yaña çeşm gūş oldılar. Meger kim bayḳuş ḳuşı ol ḥāle muṭṭaliʿ olup varup sīmurġa bildiginden (11) ḫaber virüp eyitdi: "Yā sīmurġ, ben bilürem ki sen sīmurġsın. Velīkin racīm-i laʿīn sīmurġ-hey'et olup geldi. (12) Süleymān ḳatında merātib buldı." diyüp Süleymānuñ racīmile ne vechile söyledüklerin beyān eyledi. Sīmurġa (13) bu söz güç geldi. Emr eyledi, ḳuḳnūsıla rūḥ ḳuşı geldi. Daḫı anlara sīmurġ aḥvāli ṣordı. Anlar daḫı (14) bu ḫuṣūṣda ʿāciz olup tefekküre vardılar. Sīmurġ ḳanḳısı idügin bilemeyüp ṭurdılar. Te'essüf minḳārın aġza (15) alup ḥayrān ḳaldılar. Velīkin sīmurġ racīmüñ kendü şeklinde Süleymān ḳatına gelüp bu vechile sözler (16) söyledügin taʿaccüb ḳılup göñlinde eyitdi: "Çünkim bu Süleymān sīmurġı racīmden farḳ itmeye. Ben buña (17) varduġumdan ne olur. Ādemī-zāddan ne ḫayr gelür? Yigreki budur kim dönem gidem, yine mekānuma ʿazm idem. Süleymān (18) daḫı beni taḥḳīḳ bilüp iʿtimād ḳılup istedügi vaḳt gelem ḳatında ʿizzet bulam. Şimdi ḫod racīm Süleymānı inandurmış. (19) Ben ḳatına varursam daḫı ʿizzet bulmazam." diyüp gitmege yaraḳ gördi. Ṭāvūs ḳuşı anca kim gitme diyü (20) söyledi. Olmaz işi itmegil, didi. Eslemedi. Hemān-dem ḳara bulut bigi yirden götürilüp uçdı. Felegüñ bir ḳatına (21) geçdi, nā-bedīd oldı. Bu yañadan racīmile Süleymān daḫı söyleşmekde. Ḫalḳ-ı ʿālem sīmurġuñ gitdügin görüp **[28b]** (1) içerü girüp Süleymāna duʿā ḳılup eyitdiler kim: "Yā Süleymān-ı zemān, bir ʿaceb ḥādiṣe oldı." Süleymān eyitdi: (2) "Nite?" Eyitdiler: "Gökyüzinden bir ʿaceb ġarīb-şekil sīmurġ-hey'et ḳuş geldi. Ṭāvūsıla ve cemīʿ-i (3) ḥubūbāt yiyen ḳuşlarla bile kim nihāyeti yoḳ. Ammā kim ol sīmurġ-şekil ḳuş bir laḥẓa ṭurup yine uçup (4) felege ḳalḳup gitdi, nā-bedīd oldı." didiler. Süleymān melūl olınca racīm-i laʿīn şād olup (5) eyitdi: "Yā Süleymān, gör senüñ devletüni, muʿcizātunı kim senüñ ḳorḳuñdan ol racīm-i laʿīn merdūd (6) sīmurġ-ṣūret olup gelüp saña görinse geregidi. Ḳorḳdı, gelmeyüp dönüp gitdi." Racīm (7) böyle diyicek ḳuḳnūs ḳuşı racīme naẓar ḳılup imtiḥān eyledi. Gördi kim egerçi hey'eti sīmurġa beñzer. (8) Ammā kim efʿāli, aḳvāli, aḥvāli sīmurġa beñzemez. Taʿaccüb eyledi. ʿĀḳıbet bildi kim ol gelen sīmurġmış. (9) Bu

oturan şeyṭāndur. Loḳmān daḫı ʿilme'l-yaḳīn, ʿayne'l-yaḳīn racīmüñ şeyṭāndugın bilüp ve Süleymānuñ (10) buña müteredditd ḳılduġı sebebden sīmurġuñ dönüp gitdügine incinüp ġażabıla iki dizinüñ üzerine (11) gelüp racīme eyitdi: "Yā racīm, sen Allāh teʿālāyı nice[1] bilürsin, tesbīḥ kime ḳılursın?" Sīmurġ-şekil racīm (12) eyitdi: "Ben Ādem-i Ṣafīye īmān getürdüm. Allāh teʿālāyı bir bilürem. Tesbīḥi ol Ḫālıḳ u Aḥada ḳıluram kim birdür, (13) ezeldür, ebeddür." didi. Loḳmān eyitdi: "Ādem-i Ṣafīden bir ṣuḥuf[2] ḳalupdur. Ol ṣuḥuf içinde bir āyet vardur. Anı (14) oḳuyayım, gör kim Ādem-i Ṣafīden sen ol āyeti işitdüñ mi?" Racīm eyitdi: "Oḳuġıl." Ḥakīm hemān-dem nefes çeküp (15) ḫūb āvāzıla oḳudı kim: **Ḳavluhu teʿālā** *"Ve ḳul cāe'l-ḥaḳḳu ve zehaḳa'l-bāṭılu inne'l-bāṭıla kāne zehūḳān"*[3] (16) diyüp iḫlāṣıla, ṣıdḳıla hemān-dem bu āyeti oḳuyıcaḳ racīm-i laʿīn-i bī-dīn ṭurduġı[4] yirden yitmiş biñ serīr (17) içre ḳahr olup gitdi, nā-bedīd oldı. Süleymān gördi kim ne sīmurġ var ne getürdügi gevher var ne ḫod bilesince (18) gelen ḳuşlar var. Dükelisi ġāyib olmışlar[5]. Bes bildi kim bu gelüp sīmurġ-şekil olan gevher getüren ol bed-(19) fiʿāl, bed-ḫayāl, mekkār, ḥasūd, lā-yesūd İblīsdür. Süleymān melūl oldı. Ḳuşlar daḫı sīmurġuñ gitdügin bilüp melūl (20) olup Süleymāna didiler. Süleymān ḫüküm eyledi kim ḳuḳnūs vara, getüre. Ammā ḳuḳnūs eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān, ʿanḳā (21) ol vücūd degüldür kim benüm sözümle gele. Velīkin emrüñe iṭāʿat ḳılalum." diyüp rūḥ ḳuşıla, hüdhüdle **[29a]** (2) uçup ḳanad açup sīmurġuñ ardınca gitdiler. Bu yañadan ṭāvūs daḫı ḥubūbāt yiyen ḳuşlarla (2) melūl olup sīmurġuñ gitdügine ġāmgīn oturdılar. Ḳuḳnūsa bulışdılar. Ḳuḳnūs eyitdi: "Siz varup (3) ḳuşlaruñıla Süleymāna buluşuñ. Biz daḫı varup sīmurġı getüreydük ola mı?" didi. Ve uçup gitdi. (4) Ammā bu yañadan Süleymān Ḥażreti racīm kendüyi aldadıġına be-ġāyet saḫt oldı. Sīmurġ gitdügine (5) daḫı incindi. Ve daḫı sīmurġıla ne ḳadar ʿaẓīm ḳuşlar geldilerse dükeli bile uçup gitdiler. Sīmurġıla ittifāḳ (6) itdiler. Fīlzūr gibi, buḳalemun gibi, ebū hüdhüd gibi, leḫḫām gibi, barāʿid gibi, ġaranıḳ gibi. (7) Zīrā kim bunlaruñ emṣāli ulu ḳuşlar sīmurġuñ ḫāṣlarındandı. Bes bile uçup gitdiler. Süleymāna (8) sīmurġsuz varmaġı terk itdiler. Hemān yaluñuz ṭāvūs ḥubūbāt yiyen murġānıla ḳaldılar. Aña daḫı sīmurġ (9) söyledi kim: "Siz ḳaluñ, ben bu iʿtibārsuzlikile Süleymāna kim

[1] nice İ: - T
[2] bir ṣuḥuf İ: - T
[3] (Kur'ân-ı Kerîm 17:81): "Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olmaya mahkumdur."
[4] ṭurduġı İ: - T
[5] ġāyib olmışlar İ: ġāyet ölmüşler T

bulışam. Ġayretden helāk oluram. Ol (10) vaḳt kim Süleymān beni ʿizzetile daʿvet ide. Ben daḫı raġbetile gelüp ḫiẕmetinde olam." diyüp gitmişdi. (11) Gör racīmi kim ne fitneler ḳıldı.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Olmaya İblīs-veş mekkār-ı lāʿīn
(12) Enbiyā da olmadı andan emīn

Çoḳ Süleymān vü Sikender Şāh Cem
Çekdi İblīs öziçün derdile ġam

(13) Tā ḳıyāmet zinde olup ol racīm
İdiserdür dürlü fitneler delim

Gāh ʿanḳā ṣūretini urınur
(14) Gāh delilük ṣūretinde görinür

Dürlü dürlü şekle girür her zemān
Bir durur maġrībile maşrıḳ mekān

(15) Her ne dürlü şekle diler girür ol
Bir dem içre şarḳa ġarba varur ol

Mekr ü[1] ḥīle durur işi her zemān
(16) Ḥaḳ şerinden bañlasun iy kāmurān

Ger şerinden isteseñ anuñ necāt
Nefse uyma ʿaḳlı gözet key oñat

(17) Nefs-i emmāre azdurıcaḳ ādemi
Ḥırṣ u şehvet olur anuñ maḥremi

Virme göñül dünyanuñ murdārına
(18) Gel gözet baḳma zemānun ḫārına

[1] Mekr ü İ: meger T

Ḥaḳḳı gözet bāṭıl işden çek elüñ
Göñül yıḳma olmasun acı dilüñ

(19) Cehd idegör ḳılasın ṣāliḥ ʿamel
Raḥmet ide tā ki Ḥaḳḳ ʿazze ve cel

Nuṣḥıdur Firdevsinüñ pend-i melīḥ
(20) Güş ṭutup añlar kelām ehl-i faṣīḥ

Ḥaḳ aña raḥmet ḳıla öñden ṣoña
Ḫayrıla Firdevsiyi bu dem aña

(21) Fatiḥadan kim iderse bizi yād
Ḥaḳ teʿālā raḥmet itsün key ziyād

Diñle imdi bu Süleymān-nāmeyi
[29b] (1) Vir ṣalavāt germ idüp hengāmeyi

3.2.3.3.4. Der-Beyān-ı Leṭāfet-i ʿAkenkeʿ-i ʿAyyār ve Ẓarāfet-i Zemzeme-i Ṭarrār

(2) Ḥakīm ḳavlince İblīs-i laʿīn gör ḫacīl olup gitmekde. Ez-ān cānib bizüm ḳışṣamuz ʿayyārlar (3) ḳışṣasına geldi. Nite? Ol zemān kim ʿAkenkeʿ Zemzeme ʿayyārı aldayup āh idüp iñledi, (4) uyuz gelüp gibi siñledi. Āvāzesinden ʿAkenkeʿüñ ḳulaġı dıñladı. Mā-ḥaṣal kelām, çünkim zemzeme (5) ʿAkenkeʿi bilemedi. Yarasını vāḳıʿ ṣanup teraḥḥum ḳılup esirgedi. Daḫı eyitdi: "Yā şaḫṣ, aduñ (6) nedür? Kimüñçün bunda geldüñ ve ʿAkenkeʿ ḳarındaşuñ neden helāk eyledi?" ʿAkenkeʿ eyitdi: (7) "Ben Bād-pānuñ ki Süleymānuñ ʿayyārudur, meşhūrdur, ḳarındaşıyam. Süleymān ikimüzi gönderdi kim gelüp (8) Benī Aṣfer melikinüñ başın kesevüz, alup Süleymāna varavuz. Ġāfilin gelüp bunda bıñara irişdük. (9) Yatduḳ, uyumışız. ʿAkenkeʿ bizi ṭutmış. Bād-pāyı bilmiş, nacaġıla başın kesmiş. Birḳaç nacaḳ baña (10) daḫı urdı. Ḳaçdum, ḳarañu giceyidi. Bilemedi. Ḳarındaşum Bād-pāyı helāk (11) eyledi." didi. Daḫı feryād eyledi, aġladı. Şöyle kim Zemzemenüñ yüregin ṭaġladı. Burnına ḫardallu (12) acı ṣoġan ḳoḳardı. Acı ṣoġan ḳoḳusından hem gözinden yaş çıḳardı hem aḫsırurdı. Hem nefesi ṭutduḳca ḫıçḳırurdı. (13) Zemzeme işidüp bile aġladı. Eyle kim Zemzemeyi inandurdı. Sözlerine ḳandurdı. Daḫı dönüp ʿAkenkeʿ (14) Zemzemeye ṣordı kim: "Ya sen kimsin?"

Zemzeme eyitdi: “Ben Endelūs meligi ʿAḳrān Şāhuñ ʿayyārıyam, ṭarrārıyam. ʿAkenkeʿ (15) baña dün gice bunuñ bigi iş eyledi.” diyüp başladı, ḥikāyet eyledi ʿAkenkeʿ Zemzemeyi (16) bilüp göñlinden şād oldı. Ẓāhirā didi kim: “”Eger vaḳıʿā baña yoldaşlıḳ ḳılursañ ʿAkenkeʿi (17) ṭutalum, helāk idelüm. Derisün yüzelüm, tulum düzelüm. Benüm ḳarındaşum Bād-pānuñ ḳanın andan alalum. (18) Başın sen alup Endelūs melikine iletgil.” didi. Zemzeme eyitdi: “Ben ʿAkenkeʿe sencileyin (19) degül iken cān virürem.” ʿAkenkeʿ eyitdi: “Gel imdi ordu üzere varalum. Sen bir tenhāda ṭurġıl. (20) Ben cüst u cū ḳılayın bulayın. Andan ṣoñra ardınca olalum. Zemzemeyi alup ordunuñ ucına tenhāya (21) vardılar. Zemzeme orduya yaḳın gelicek göñli ḫayāllendi. İki ṣandı. ʿAkenkeʿ anı görüp **[30a]** (1) ḳoynından yüz firenti varıdı. Çıḳardı, eyitdi kim: “Yā Ġuryāb, bu yüz altundur, sende emānet ṭursun. Vaḳt (2) ola kim beni, Bād-pāyı öldüren ʿAkenkeʿ görüp bile ḳażāya uġrayam. Bārī bu firenti saña (3) ḥelāl ḳala kim benüm öcüm ʿAkenkeʿden alasın. Eger kim bilmezse ḫod ben saña gelüp (4) ḫaber virem.” didi. Daḫı altunı virdi. Zemzeme yüz altun göricek hīç ḳaṭʿā şüphesi ḳalmadı. (5) Daḫı eyitdi: “Yā zemzeme, sen bunda ṭurġıl. Ben varup ʿAkenkeʿi göreyim. Gelüp ordu (6) içine girdi. Bir aşcı dükkānına girdi, yimek yidi. Aḳçasın ḳoduġı yiri nişānladı. (7) Aşcı aşın ulaşdururken aḳçasın dökdi. Ḳażā-yı İlāhī içinde yüz ḳızıl altun ve otuz daḫı (8) akçe varıdı. Bir destimāl içre idi. Destimālıla alup sürüp Zemzemeye gelüp eyitdi: “Akenkeʿi (9) buldum. Bir aşcı dükkānında aş yidi. Gine gelem aḳçayı virem, didi. Gel, sen aşçı dükkānında (10) oturġıl. ʿAkenkeʿi gözetgil. Daḫı ardınca varġıl, yirini bilgil.” didi. ʿAkenkeʿ (11) eyle deyicek Zemzeme eyitdi: “Anuñ şeklini[1] baña digil kim bilem.” didi. Eyitdi: “Akenkeʿüñ (12) ṣaḳalı aḳdur. Ḳadd ü ḳāmeti baña beñzer. Ḳızıl ṭonlar geyür, çuḳadur.” didi. ʿAkenkeʿ ḫod ḳara (13) ṣaḳalluyıdı. Ḳara geyürdi. Buġur Zemzemenüñ muṭlaḳ şübhesi gitdi. ʿAkenkeʿüñ sözine (14) aldandı. Buġur Zemzemeyi alup ol aşçınuñ dükkānı öñinde ḳodı kim yüz ḳızıl altunın (15) uġurlamışdı. Otuz aḳçasın çıḳarup aşcınuñ destmālile bile Zemzemeye virdi. Didi kim: (16) “Ola kim ḳarnuñ aç ola, bu aşcı dükkānına girüp aşından yigil.” didi. Eger (17) ʿAkenkeʿ gelürse göresin, bilesi. Şeklin saña didüm.” didi. Daḫı Zemzemeyi (18) aşcı dükkānına ḳoyup kendüsi tīz odasına vardı. Libāsın çıḳarup ḳızıllar geydi. (19) Ḳara ṣaḳalın yāsemīn yaġıla ovup daḫı kükürd buḫūr ḳılup saḳalın aḳ renk eyledi. Daḫı (20) eline bir boz doġan alup hirāsānıla sürüp orduya irdi. Ol aşcı dükkānına geldi kim (21) Zemzeme içerüde aş yirdi. Zemzeme daḫı baḳup gördi kim bir aḳ saḳallu, uzun boylu,

[1] şeklini İ: şekli T

ḳızıl **[30b]** (1) çuḳalar geyür kimesne ʿifrīt-şekil, elinde bir boz doġan aşcı dükkānınuñ içine girdi. (2) Zemzeme göñlinde eyitdi: "Bu nā-bekār hemīn ʿAkenkeʿdür." diyüp ḳorḳunca ol yañadan (3) ʿAkenkeʿ daḫı süregelüp içerü dükkāna girdi. Zemzemenüñ yüzine baḳdı. (4) Eyitdi: "Bre nā-bekār, sen Zemzeme degül misin kim Endelūs pādişāhınuñ ʿayyārısın. Bunda (5) geldüñ kim yā aşcınuñ aḳçasın uġurlayasın yā ḫod bir meliküñ bu gice başın (6) kesesin. V'āy ne elüme girdüñ." diyüp defʿi yaḳasın ṭutup Zemzemenüñ başına birḳaç (7) yumruḳ urdı. İki elin çevürdi, baġladı. Dönüp aşcıya didi kim: "Hey aşcı usta, (8) gör kim bu ʿayyār senüñ nesneñ almış olmasun?" Aşcı yüz ḳızıl altunıla otuz aḳçasın (9) yoḳladı. Gördi kim yirinde yoḳ. Feryād eyledi, meded didi. ʿAkenkeʿ Zemzemenüñ ḳoynına el (10) urdı. Otuz aḳçayıla aşcınuñ destimālin kim uġurlayup aña virmişidi. Ḳoynından çıḳardı. (11) Aşcı anı görüp feryād eyledi. Bāzār ḫalḳı bilüp her birisi: "Bre uġrı, ʿayyār ṭarrār gelüp (12) bunuñ gibi işler idersin he mi?" diyüp ol ḳadar let urdılar kim üç kerre ölüm ḥāline vardı. (13) ʿĀḳıbet urdı. Bāzār ḫalḳı ṭutup alup ṣubaşına iletmek dilediler. ʿAkenkeʿ eyitdi: "İy ḳavm, bilürsiz (14) kim ben ʿAkenkeʿ-i ʿayyāram, bu Zemzemedür. Ben bunuñ ardıncayam. Sulṭān bunı baña ışmarlayup durur. (15) Ben bunı sulṭāna[1] iledirem." diyüp alup odasına getürdi. Bir direge muḥkem ṣara ḳodı. (16) Daḫı varup ṣaḥrādan gögem çıbuġı kesdi. Dikenli, çögürlü andan ol ḳadar let (17) urdı kim feryādı felege çıḳup gözi yaşı baḥirde semege irişdiyidi. Yidi kerre (18) uṣṣı gitdi. ʿAkenkeʿ dirdi kim: "Tevbe ḳılġıl kim daḫı Benī Aṣfer melikinüñ çerisine (19) gelmeyesin. Baña ḳaṣd ḳılmayasın. Tā kim çāre ḳılup dermān bulup āzād olasın." Zemzeme feryād (20) eyledi. Tevbeyi biñ biñ biş yüz ḳıldı. Andan ṣoñra ʿAkenkeʿ daḫı Zemzemeyi indirüp (21) eyitdi: "İy nā-bekār, dün gice Bād-pāyı öldürdüm, ḳan eyledüm. Yoḫsa bu gice seni daḫı **[31a]** (1) öldürürdüm." didi. Ṣoyup ʿüryān eyleyüp cümle geyesüsin aldı. Andan Zemzemeyi ʿüryān ḳoyuvirdi. (2) Zemzeme daḫı ʿüryān gidüp varup bir çādır öñinde bir kişinüñ üzerinden yaturken (3) çuḳasın aldı, geydi. Gelüp ordu bāzāruñ kenārından sürüp bir yire geldi. (4) Ayaġına, gevdesine tīmār idüp biraz oturdı. Ol yañadan ʿAkenkeʿ daḫı ṣaḳalın (5) neft yaġıla yuyup evvelki gibi ḳara oldı. Kükürdüñ aḳ rengi gitdi. Daḫı (6) evvel ki ḳara libāsın geydi. ʿAyyārlıġı ṣūretine girdi. Zemzemenüñ ardın sürdi. İrdi, (7) gördi kim bir yirde oturup aġlar. ʿAkenkeʿ gelüp eyitdi: "Ḥālüñ ne, ḳandasın? Ben seni arayup (8) bulamadum. Ḳandalıġuñ bilemedüm. Ammā ordu içinde ʿAkenkeʿ bir uġrı ṭutmış, ʿayyārmış (9) diyü söyleşürler. Yoḫsa ṭutdı didükleri sen

[1] sulṭāna İ: Süleymāna T

misin?" didi. Zemzeme āh idüp eyitdi: "Baña (10) ʿAkenkeʿ bir iş itdi kim ol işi daḫı cihānda ʿAmr[1] Zeyde itmedi." düyüp başladı, (11) ḥikāyet eyledi. Buġur ʿAkenkeʿ eyitdi: "Seni tevbe itdürmeyince ḳoyuvirmemiş. Eger (12) tevbeñe ṭurursañ ya benüm ḥayfum andan kim alıvirür." Zemzeme eyitdi: "Ne tevbe ʿayyāruñ tevbesi (13) öteki öbe(?) dimekdür? Baña yüz biñ tevbe fāyide itmez ʿAkenkeʿi öldürmeyince, başını (14) aldurmayınca, derisin yüzüp ṣaman ṭoldurmayınca." didi. ʿAkenkeʿ eyitdi: "Yā Zemzeme, nice idelüm? (15) Ṭur yine anuñ odasına varalum." Zemzeme eyitdi: "Benüm baña yitipdür. Baña dermān eylegil. (16) Bir cerrāḥdan bir ṣūretile merhem getürgil. Gevdeme dürteyim. Bu gice, bugün bir yire (17) varup senünile gizlenelüm. Yarın gice ben ʿAkenkeʿi bulam. Baña itdügin (18) aña ḳılam. Ammā kim ol senüñ virdügüñ aḳce ḫod aşçınuñ aḳçesimiş. Destimāl daḫı (19) anuñ imiş. Niçün baña virdüñ?" didi. ʿAkenkeʿ ḫaça ve nāra and içdi kim ol benüm (20) mālumdı. ʿAkenkeʿile ol aşcınuñ düzmesidi. Saña tamaʿ idüp ṭururlar." didi. Zemzemeyi (21) inandurdı. Andan Zemzemeyi anda ḳoyup varayım cerrāḥdan yaġ getüreyim diyüp daḫı orduya **[31b]** (1) vardı. Ṣıçan otı aldı. Nefṭile defne yaġına ḳarışdurdı. Daḫı alup geldi. Didi kim: "Yā Zemzeme, (2) bu merhemi otuz aḳçeye aldumdı. İmdi sürün kim ḫoş olasın." Zemzeme ḳarañu gice içi (3) idi. Ne bilsün, dürtünmeye bī-iḫtiyār itdi. Andan ʿAkenkeʿ eyitdi: "Yā Zemzeme, bu libāsuñ (4) çıḳarġıl. Benüm ḳara ḳaftanum geygil kim senüñ arḳaña yaġ dürtücek ḳaftanuñ yaġ (5) olur." Zemzeme daḫı ḳaftanun çıḳardı. ʿAkenkeʿüñ bir eski ḳaftanı vardı. Anı geyürdi (6) ve ol zehirlü yaġı Zemzemenüñ gevdesine sürdi, muḥkem elile odı. Zemzeme āh itdükce (7) ṣabr ḳılġıl, acıduġına baḳmaġıl. Yara acımayınca oñulmaz." didi. Bir bir ol çubuḳ yaralarınuñ içine sürdi. (8) Şöyle kim degmedük yirin ḳomadı. Andan ʿAkenkeʿ eyitdi: "İmdi yaġ siñsün. (9) Tā kim yaralaruñ oñulda. Biraz yat, görelüm." didi. Andan Zemzeme yatdı. ʿAkenkeʿ (10) daḫı Zemzeme başın daḫı bile büriyüp Zemzemedeki yüz altunı ve ol çuḳayı alup ayaḳ götürdi. (11) Gelüp odasında yatdı. Andan varup melik-i Aṣfere ḥikāyet eyledi. Begler işidüp gülüşdiler. (12) Niçün bunda getürmedüñ didiler. ʿAkenkeʿ eyitdi: "Yarın gice getürem. Başın kesüp yitürem. (13) Oḳlu şikārumdur, ḳanda vara?" didi. Bu yañadan daḫı Zemzeme muḥkem yorġun olmaġın (14) bir laḥẓa uyḳuya vardı. Uyandı, gördi kim yaġ cemīʿ-i aʿżāsına siñüp kendüye bir ʿaẕāb (15) virmiş kim ol dökülmek aña göre żiyāfetdi. Āḫir gözin açdı kim ʿAkenkeʿe (16) ḫālin söyleye. Gördi kim ḥarīf gitmiş. Ve çuḳayıla fülori daḫı uçmış. Pes fikre varup (17) bildi kim bu cümlesini iden ʿAkenkeʿ-i ʿayyārımış.

[1] ʿAmr T: ʿAmr u İ

Anuñ ʿayyārlığına ve dürlü dürlü ṣūrete girdügine taḥsīn (18) eyleyip āferīnledi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gör ʿAkenkeʿ nicesi ʿayyārımış
(19) Ḳaṣd idicek İblīsi aldarımış

Ādemī mekkārını yiñmese dīv
Cehd ḳılsa ġūlı ādem yinerimiş

3.2.3.3.5. Ḳıṣṣa-i Benī Aṣfer ü Melik-i Endelūs Ṣāh Ceng Üst

(21) Ḥakīm ḳavlince bunlar bunda ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib ol iki düşmen çerisine geldi kim **[32a]** (1) birbirine muḳābil ḳonup ṭurmuşlardı. Ṣabāḥ olmaġa göz ḳulaḳ urmışlardı. Tā kim ol (2) gice geçüp dün sürilüp ʿale'ṣ-ṣabāḥ oldı. Güneş nūrı birle cihān mülki Ḳāfdan (3) Ḳafa ṭoldı. İki düşmān çerisi daḫı atlu atına süvār olup ṭabl u ʿalem çeküp kūs-u ḥarbī (4) çalup ṣaff u alāy baġlayup muḳābil muḳārın ṭuruşdılar. Mübārizler ol ḳılıca uruşdılar. Maʿa'l-ḳıṣṣa, (5) Endelūs şāhıla ceyş-i Aṣfer meliki on ṭoḳuz kez yüz biñ demür ṭonlı, āhen yüreklü mīr ü (6) sipāhıla deryā-yı cūşānlayın birbirine ḳarışup ḳatışup cenge ṭurdılar. Şöyle kim at (7) süheyli, er ġırīvi biri birine ḳarışdı. Ṭabl u naḳāralar gök gürler gibi gürledi. (8) Ṣurnā vü nefīrler ecel ırın ırladı. Ḳılıçlar şıpıldusı, oḫlar şıġıldusı, gürz ü ṣalıḳlar güpüldüsi, (9) türs ü ḳalḳanlar düpüldüsi kim kecim çaġşaşması, dil-āverler naʿrası fersaḫ-be-fersaḫ yir gitdi. (10) Bu iki leşker sulṭānı ṣavaş idüp ādem ḳanından ṭaġ ṭaşı ḳara ve yaşı ḳızıla boyadılar. (11) Nā-gāh ceng içinde Ebriṭāl-ı Endelūsī ol erenler eyüsi Benī Aṣfer pehlevānı ʿAnḳāb-ı Aṣferile (12) ṭuşlaşup buluşdılar. Mest-ejdehā[1] gibi birbirine ḥamle ḳılışdılar. Nite? Ḳaçan kim Ebriṭālıla (13) ʿAnḳāb berāber oldılar. ʿAnḳāb ḳaḳıyup berḳ-veş şaḳıyup nīze ile Ebriṭāla ḥamle ḳıldı. Ebriṭāl (14) ḳalḳan berāber ṭutup menʿ. Bu kerre ʿAnḳāb gürzile ḥamle ḳıldı. Ebriṭāl ol pehlevān-ı Zāl, (15) kendünüñ gürzile ʿAnḳābuñ gürzin daḫı menʿ eyledi. Buġur ḳılıcıla ḥamle ḳıldı. Anı (16) daḫı menʿ eyledi. Çünkim nevbet Ebriṭāla degdi. Bir bezīr-ḫāne sütūnı miṣāl süñüyi ḳolına (17) ṣarup ʿAnḳāba ḥamle eyledi. Biñ zūrıla ʿAnḳāb ol pehlevān-ı Efrāsiyāb menʿ eyledi. Andan Ebriṭāl (18) ḳılıç eline alup irdi. ʿAnḳābı depere ṭutup[2] çaldı.

[1] ejdehā İ: ejderhā T
[2] ṭutup İ: - T

ʿAnḳāb baş ḳaçırdı. Ḳılıç atınuñ başın yire bıraḳdı. (19) Velākin ʿAnḳāb ayaġı üzerine ṭurdı. Ḳılıcına el urdı. Ebriṭāl diledi kim atından ine, (20) başın kese. ʿÖmri yayını yasa. Ammā kim ʿAnḳābuñ ḳarındaşı Ḳanṭāb anı görüp Ebriṭāluñ (21) nā-gehān ḳafasından irüp depere ṭutup ṭīġıla ekşere çaldı. Velīkin Ḥaḳ teʿālā yārī **[32b]** (1) ḳılup ışıḳlığın kesdi. Ḳafasına ḫaṭā gelmedi. Ebriṭāl anı görüp dönüp ḥamāyil-vār Ḳanṭābı (2) eyle çaldı kim ḫıyār mānendi ayıra dek iki böldi. Ḳanṭāb yire yıḳıldı. Ebriṭāl atından (3) inüp başın kesdi. ʿÖmri yayını yaṣdı. Felek anı ḫāke baṣdı.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(4) Nice biñ biñ pehlevān Ḳanṭābı çarḫ
Ḫāke ṣalup eyledi ʿīşini telḫ

Yidi[1] başlu evrenüñ başın kesen
(5) Ölicek atını yir sinde melaḫ

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Ebriṭāl, (6) cihān-pehlevān buncılayın erlik gösterüp Ḳanṭābı ol pehlevān-ı rūzigārı helāk ve baġrını (7) çāk ve menzilin ḫāk idicek Benī Aṣfer meliki incindi, ḳaḳıdı. Endelūs meliki şād olup (8) şaḳıdı. Andan Benī Aṣfer bahādurlarından bir bahādur ser-firāz, ḳalʿa-güşā ve kīne-sāz-ı tīġ-zen, (9) ṣaf-şiken mübāriz raḫş sürüp meydāna girdi. Cevelān urdı. Adına ʿAnṭarūş dirleridi. (10) Ḳılıç çeküp Ebriṭāluñ üzerine yürüdi. Ḳara bulut miṣāl ḳılıcına el urdı. Ḳażā vü ḳader-veş çaḳradı. (11) Daḫı başı üzere ḳaldurup Ebriṭāla ḳılıç ḥavāle ḳıldı. Ebriṭāl ḳalḳan berāber ṭutdı. Velīkin ḳalḳan (12) çi ala? Çoġı tīr ü kemān perrān ṭaġılup ḳılıç zaḫmi ḳalḳanından geçüp ḳafasında zaḫm açup ḳan (13) Ebriṭāluñ gözlerin aḳup örtdi. At boynına düşdi. Belā arusı başına üşdi. İki (14) ayaġı rikābdan çıḳup atdan yıḳıldı. ʿAṭrūş-ı Aṣferī atından inüp Ebriṭāluñ iki elin ḳafasından (15) baġladı. Cān u cigerin ṭaġladı. ʿAlem dibine getürdi. Aṣfer meliki görüp anuñ (16) erligine taḥsīn ḳıldı. Bu yañadan ʿAṭrūş at depüp yine cenge geldi. (17) Rüstem-i Zāl-veş cevelān, ceng-i girān eyledi, Endelūs şāhı ṭarafından Sitem Ḫān-ı Endelūsī ġayrete (18) gelüp at sürüp raʿd-veş naʿra urup sürüp ʿAṭrūş-ı Aṣferīye muḳābil muʿārıż olup (19) bezīr-ḫāne sütūnı miṣāl bir gürz-ü girān ele alup Sitem Ḫān-ı dil-āver ol cihān-pehlevān-ı (20) server ʿAṭrūş mübārizüñ ḳafasına bir gürz urdı. ʿAṭrūş gerçi kim ḳalḳan berāber (21) ṭutdı. Velīkin çi

[1] yidi İ: yedi T

ḳalḳan ala? Çoḳı tīr ü kemān baġçevān keleteri gibi gerdine geçdi. Gürz ḍarbı **[33a]** (1) inüp ḳafasını deldi, göz ḳarardı. İki ayaḳ rikābdan çıḳup muʿallaḳ yıḳıldı. Sitem Ḫān (2) diledi kim inüp başın kese. Benī Aṣfer dil-āverlerinüñ şecāʿati yayın yaṣa. Velīkin ol (3) yañadan daḫı Benī Aṣfer meliki emr eyledi. ʿAlem depretdi. Cemīʿ-i Benī Aṣfer çerisi ʿalem dibinde (4) ṭuran uşaġı ve irisi naʿralar ḥayḳırup ḳılıçlar çeküp Sitem Ḫānuñ üzerine yürüdiler, menʿ (5) itdiler. Ol yañadan daḫı Endelūs şāhı Sitem Ḫān üzerine leşker-i Benī Aṣfer ġulū ḳılduġın (6) görüp emr eyledi. Ne ḳadar Endelūs çerisi varısa ʿalem dibinden ḳılıçlar çeküp deryā-yı (7) cūşān miṯāl Benī Aṣfer çerisinüñ üzerine yürüdiler. On ṭoḳuz kez yüz biñ erenler cānıla cenge (8) girenler, Rüstem-i Zāl yolın varanlar düşmen ḳanların[1] yire ḳaranlar. Maʿa'l-ḳıṣṣa iki leşker biri (9) birine ḳarışdı, ḳatışdı. Ecel oḳın atışdılar, cenge ṭurdılar. Şöyle kim at süheyli, er ġırīvi biri (10) birine ḳarışdı Ṭabl u naḳāralar gökler gibi gürledi. Ṣurnā vü nefīrler ecel ırın (11) ırladı. Ḳılıçlar şıpıldadı. Metāris ḳalḳanlar düpüldüsi, gürz ü girānlar güpüldüsi, oḳlar[2] (12) şıġıldusı, dil-āverler naʿrası fersaḫ-be-fersaḫ yir giderdi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(13) Ḳılıç aġzından çuḳal oldı señek
Ḍarb-ı gürzden ḳadd-i merdāndı büñek

Ejdere beñzer süñüler aġzı ḳan
(14) Yirde sinle[3] çoġalurdı gökde cān

Yarılup yürek sinānlar ucıla
Süñiler çuḳal üzengü gücile

(15) Ḳılıcuñ yalmanı kim ṣaçardı ḳan
Demreni oḳuñ[4] çıḳarurdı u cān

At ayaġından cihānı ṭutdı toz
(16) Kim bir oldı ḳara ṣaru aġ boz

---

[1] ḳanların İ: ḳanın T
[2] oḳlar İ: oḫlar T
[3] sinle İ: sinde T

Toz içinden demren āhen yıldurar
Ṣan felekden yirlere ḳarlar yaġar

(17) Leşker içre çalınurdı kūs-ı zinc
Ceng ider atlu yaya yorġun u dinc

İki düşmen girişüp birbirine
(18) Döndi ṣaḥrā anda ḥaşrüñ yirine

Ol gümiş çuḳalıla altun ışıḳ
Gün gibi virdi cihāna ol ışıḳ

(19) Urdı başlar üzre kūs[1] anda debūs
Çekiç anı ṣanasın boynında urūs

Ancılayın ceng ider merdān işit
(20) Er ḳanından yir ḳızardı çün añıt

Ḳara bulut oldı anlaruñ tozı
Pus içinde ḳaldı düşmānuñ özi

(21) Ḳandan er cismi aḳīḳ oldı semen
Niçeye cevşen çuḳal oldı kefen

Diñle imdi ceng nice olısar
[33b] **(1)** Vir ṣalavāt Muṣṭafāya nāmever

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim **(2)** Endelūs meliki Benī Aṣfer melikile ol vechile ceng ü cidāl kim eylediler. Tā ṣabāḥdan aḫşam olıncaya, göz **(3)** gözi görmez olıncaya dek ceng[2] aşup itdiler. Nite? Şöyle kim ġulūdan yirleri gökleri **(4)** iñletdiler, gümletdiler. On ṭoḳuz kez yüz biñ elmās ḳılıçlar ḳınlarından çıḳup leş başıla **(5)** yirleri ṭoldurdular. Ḳan sīli yiryüzinde Ceyḫūn Tunca cūyı gibi yüridi. Ḳan buḫārı ḳat ḳat **(6)** olup ṣaḥrā yüzin bürüdi. Yirüñ bir ḳatı gerd-i ġubār olup göklere aġdı. Yir altı ḳat ḳaldı. **(7)** Gök sekiz ḳat oldı. ʿĀḳıbeti'l-emr kim aḫşam irişdi. Ceng itmekden pehlevānlaruñ ḳılıçları

[1] oḳuñ İ: oḫuñ T
[2] ḳus İ: - T

(8) erreye döndi. Cebe vü cevşen süñülerden söküldü. Ḳanlar ḳılıçdan ʿummān-veş döküldi. Leş ü **(9)** başdan cihān ṭoldı. Buġur çeriyi diñdürüp mihterler ṭabl u āsāyiş urdılar. İki çeri biribirinden **(10)** ayırtlanup döndiler, ölenleriçün aġlaşdılar. Zaḫmluları ṣarup bağlaşdılar. Rezm ṭonın çıḳarup **(11)** bezm libāsın geydiler. Bu yañadan Endelūs şāhı daḫı devletile gelüp otaġına ḳondı. Rezm cevşenin **(12)** çıḳarup ḫilʿat-i ḫāṣ geyüp başına şehriyārī tācın urup dīvān ḳurdı. Taḫt-ı zerrīn üzerine **(13)** çıḳup oturdı. Velīkin Ebriṭāluñ ṭutuldıġına melūl oldı. On biñ ere ḳaravul ḳoyup ol **(14)** melāletle oturdı. Bu yañadan Benī Aṣfer meliki Aṭġāş Ḫān-ı Aṣferī daḫı ol dem atından gelüp **(15)** indi. Otaġına ḳondı. Ebriṭāl bigi pehlevān eline girdügine ḳıvandı, sevindi. Ol beşāretle **(16)** emr eyledi. Bir ʿaẓīm meclis ḳurdılar. Nite? Cemīʿ-i Aṣfer begleri yegleri[1] geldiler. Ṣaġ ḳola Celūn[2] **(17)** ḥakem oturdı. Ṣol ḳola ʿAnkerūş vezīr oturdı. ʿAnṭarūş, Ḳanṭarūş geldiler. Füsūy **(18)** Efsūn geldiler. ʿAnḳāl geldi. Erdevān Şāh geldi. Maʿa'l-ḳıṣṣa, cemīʿ-i pehlevānlar Aṣfer **(19)** çerisinde bile olan banlar geldiler. Şāhlarına ṭapu ḳıldılar. Kürsülü kürsīsinde oturdılar. **(20)** Çāşnī-gīrler daḫı niʿmetler getürdiler. Ṭaʿamlar kim yinildi. ʿAḳabince şāh-ı Aṣfer ḥüküm ḳıldı. **(21)** Meclis āleti ḳuruldı. Nite? Altı yüz altmış altı ḳor ḳuşaḳlu, zerrīn külahlu ser-dīhler gelüp altı **[34a]** **(1)** yüz zerrīn bādiye urdılar. Yāḳūt revānıla pür ḳıldılar. Ṣaġ, ṣol zerrīn ṣurāḥī urdılar. Andan bīn bir serv-ü **(2)** ḫırāmān ḳad, gül ü nesrīn ḫad, laʿlīn ṭuṭaḳlu, sīm sāḳlu sāḳīler ayaġ üzere ṭurup ḳıf u **(3)** minḳārlara laʿl ü revān ḳoydılar. Seyyārelerleyin seyr ḳılup selāṭīn serverlere rāḥatü'l-ervāḥ ṣundılar. **(4)** Andan Zühre eṣvātlu, Dāvūd āvāzlu sāzendeler, gūyendeler ṣaffıla oturdılar. ʿĪş revnaḳın ʿamele getürdiler. **(5)** Bu vechile meclis ḳurılıcaḳ dersü selāṭīnler, serverler Benī Aṣfer meliki dīvānına cemʿ oldılar. Andan **(6)** Benī Aṣfer meliki emr eyledi. Ebriṭālı getürdiler. Şāh-ı Benī Aṣferüñ naẓarına yitürdiler. Daḫı cellādlar **(7)** çaġrışup didiler kim: "İy şāh-ı Benī Aṣfer ve iy sulṭān-ı kişver, hemīşe düşmenlerüñ eli bağlu, cigerleri **(8)** ṭağlu siyāsetüñe ṭursun. Nār u nūr murāduñı virsün." didiler. Benī Aṣfer meliki Aṭġāş Ḫān-ı Aṣferī **(9)** daḫı naẓar ḳılup Ebriṭālı gördi kim bir aceb pehlevāndur kim nite?

---

[1] ceng İ: cengi T
[2] yegleri İ: - T
[3] Celūn İ: Celūs T

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(10) Bir bahādur pehlevān-ı rūzigār
Hey'et içre ṣankim ol Sām-ı süvār

Başı ḥammām ḳubbesi gülḫān gözi
(11) Ḳāmeti berḳūs u barmaġı ḫıyār

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çünkim **(12)** Ebriṭāl-ı Endelūsīnüñ ḳadd ü ḳāmetine, şecāʿatine, ṣalābetine kim naẓar ḳıldı. Taʿaccüb eyledi. Daḫı diledi kim **(13)** helāk, baġrını çāk, menzilini ḫāk ideyidi. Velīkin vezīr-i ḫāṣ hemān-dem ayaġ üzere ṭurup **(14)** didi kim: "Şehā, bu serveri yitürmeyelüm, ṭursun. Şāyed bize gerek ola." didi, menʿ eyledi. Bes şāh-ı Benī **(15)** Aṣfer buyurdı, bend itdiler. Andan Ebriṭālı ṭutan ʿAnṭarūş mübārizüñ egnine ḫāṣ ḫilʿat **(16)** geyürdi. Altun āletlü at bindürdi. Bunlar bunda, bizüm ḳışṣamuz ez-ān cānib Endelūs şāhına **(17)** geldi kim Ebriṭālıçün be-ġāyet acıdı, ṣucudı, incindi. Pehlevānlarına ḳaḳıdı, yıldırım-veş **(18)** şaḳıdı. "Ḥālüñüz nedür kim birüñüz Ebriṭāluñ üzerine dünemedi?" didi. Sitem Ḫān-ı dil-āver ol **(19)** pehlevān-ı server ayaġ üzere ṭurup şāha duʿā ḳılup didi kim: "İy şāh, yarın olsun. Benī Aṣfer çerisile **(20)** bir ʿacāyib ceng-cūy-ı şīr [ü] peleng, cihānı gözlerine teng ḳılayım. Baş cān ele alayım.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(21) Ġuṣṣa çekme düşmeniçün göñül itme şeha teng
Ṣubḥ-dem binüp ata düşmānıla ḳılam u ceng

Baḥre beñzer leşkerin buzca ṣıyup ḳıram anuñ
[34b] **(1)** Yire ṣıġmaz ulusını tozca ḳoyam ola deng

3.2.3.3.6. Ender-Ṣıfat-ı Destān-ı Māżī

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ṭut ḳulaġuñ gör ne dir ṣāḥib-kemāl
(2) Saña senden remzile virür miṯāl

Söz güherdür ḳıymetin ger bilesin
Ġavṣ iderseñ dürri ivaż alasın

(3) Nefs-i emmāre durur Erṭāl bes
ʿAḳl olur şāh Endelūs iy ḫoş nefes

Nefsi maġlūb ideriseñ bu zemān
(4) Ḳurb-ı Ḥaḳda bulasın cennet cinān

Bu hevā-yı nefsi terk it ḳıl güzer
Fānī mülki ḳo bekāya ḳıl sefer

(5) Māsivādan geçmeyince bir beşer
Görmeye dīdār-ı Ḥaḳḳı bir naẓar

Mā ü menlik saña olur çünkim ṣanem
(6) Ger irādāt maḥv olup ḳılsañ ʿadem

Ehl-i ʿirfān birle olasın hem-nişīn
Enbiyāya daḫı olasın ḳarīn

(7) Sende senlik olmasın ẕerrece hīç
Mā ü menden ḳoma sende ir giç

Varlıġuñdan geçmeyince pādişāh
(8) Ḳurb-ı Ḥaḳḳa bulamazsın hīç rāh

Sāye-veş ol kim bulasın āfitāb
Nefsi hīç it Ḥaḳḳa bulġıl feṭḥ bāb

(9) Sende biş menzil ḳoyupdur Ḥaḳ İlāh
Geçgil anlardan bulasın Ḥaḳḳa rāh

Ḥiss ü fehm ü ʿaḳl olur daḫı ḫayāl
(10) Hem göñüldür cism ü cānıla ber-kemāl

Beş ḥicābı defʿ iderseñ kāmiyāb
Göresin dīẕār-ı dostı bī-ḥicāb

(11) Cismi terk it defʿ-i rūḥ it ber-kemāl
ʿAḳl u cānuñ terkin urġıl itme ḳāl

Ḳalbünüñ terkin daḫı ursañ eger
(12) Cümle rūḥān emrüñe başın eger

Perdesüz dīẕār-ı dostı göresin
Dergeh-i Ḥaḳḳa yüzüñi urasın

(13) Ger bu bişden ṭartarısañ sen ayaḳ
Sende senliksüz göresin ittifāḳ

Yaḳmayınca senliġüni nār-ı yār
(14) Göremezsin ẓāhirā dīdār-ı yār

Senligüñden sen senüñ eyle güzer
Ṭut sözin Firdevsinüñ ol bā-ḫaber

(15) Müstemiʿseñ sözlerüme bī-nifāḳ
Vir ṣalāvat Muṣṭafāya ittifāḳ

3.2.3.3.7. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(16) Ḥaḳḳa minnet ṣad-hezārān her nefes
Oldı yüz otuz iki meclis de bes

Dilden elden geldügince kāmiyāb
(17) Naẓmıla neṯr söylenüpdür bu kitāb

Şeh Süleymān ḳıṣṣasıdur hem ṣaḥīḥ
Ol cihetden müstemiʿdür her faṣīḥ

(18) Ḥaḳ ʿināyet eyledi çün iy hümām
İşbu meclis daḫı oldı pes temām

Çün baḥr-i ġavvāṣ olur ḫāẓır fikir
(19) Kim ṣadefden çıḳarur inci bikir

Laʿl k'anda düriden ṣudan düri
Kān içinde bitüren sīm ü zeri

(20) Luṭf idüp Firdevsiye virdi ʿaḳıl
Kim Süleymān ḳıṣṣasın itdi naḳıl

Ildırım Ḫān devletinde kāmiyāb
(21) Umaram ki āḫir ola bu kitāb

Bu kitāba her kim olur müstemiʿ
İdeler ḫayır duʿāyı müctemiʿ

[35a] **(1)** Bir duʿā çün teʾlīf oldı nāmede
Bir duʿā çün cemʿ olur hengāmede

İy cemāʿat luṭf idüp eyleñ kerem
(2) Ḫayrıla ḳıluñ duʿāyı men görem

Oḳıyana yazana ḳıluñ duʿā
Tā ki sizden rāżı ola ol Ḫuẕā

(3) İy cihānı yoġıken var eyleyen
Ferşi sākin ʿarşı dār eyleyen

Ayı güni gökyüzinde yüriden
(4) İns ü cinni nār ḫākden düriden

Gökdeki rūḥānıçün ider niyāz
Yirdeki insānıçün ḳılur namāz

(5) Enbiyā vü mürselīnüñ varıçün
Ḳuṭbu'l-aḳṭāb ġaybu'ricāl yārıçün

Evliyā vü müttaḳīn aṣḥābıçün
(6) Atḳıyā vü aṣfiyā aḥbābıçün

Luṭf idüp Firdevsiye firdevsi vir
Söyler ol tevḥīdüñi çün ırıdur

(7) Nūr-ı Aḥmed Ḫaḳḳı virüp feṭḥ-i bāb
Bu duʿāyı eyle yā Rab müstecāb

Müstecāb olmaḳ dilerseñ sen duʿā
(8) Vir ṣalāvat pes be-cān-ı Muṣṭafā

3.2.3.4. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Dördinci Meclisinüñ Ẕikrindedür

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
(9) Gel iy bülbül yine söyle feṣāḥat
Belāġat bāġını seyr it temāmet

Özgedür sırr-ı ġaybuñ nükte-dānı
(10) ʿAyān eyle diyüp bu dāsitānı

Yüzüñ nūrı virür Fırdevsiye fer
Sözi dürrin melek gūşına ṭaḳar

(11) Çün oldı mevsüm-i gül faṣl-ı būstān
Gerekdür şerḥ idesin ḫūb-destān

Öter servüñ buṭaġında çü ḳumrī
(12) N'idem dost āh diyüp geçerdi ʿömri

Ḥaḳḳı tesbīḥ ider dilince dürrāc
Hem eydür ki dur iy ġāfil gözüñ aç

(13) Cihān çünki beḳāsuzdur bilürsin
Nedendür ki bugün ḫāmūş olursın

Cihān çün virdügin āḫir alısar
(14) Bu dünyāya gelen lā-büd öliser

Bugünden niceler yarını gözler
İrer mevt göremez yarını gözler

Bu dem furṣat elüñdeyken degül söz
(15) Añ anı kim ola sinde tenüñ toz

Pes olmadan ḳara ṭopraḳ bu cismüñ
Degül söz ki ḳala bāḳī bu ismüñ

(16) Olur şanma ki söz ehli diridür
Ki söz ehli diseñ ölmez yeridür

Ol ölmez kim anuñ adı añılur
(17) Bu ḫalḳ içre duʿāyıla añılur

Umarsañ raḥmeti dāyim Ḫudādan
Aduñ añdur ıraġ olma duʿādan

(18) Bu Firdevsī ḳabul idüp duʿāyı
Diyüp tevḥīd söyler ol ṣenāyı

Nice yıllar idüp ʿömrini ḫarc ol
(19) Süleymān-nāmeyi eyledi derc ol

Murād ol kim oḳuyanlar kitābı
Duʿā ḳıla aña pīr ü şebābı

(20) Beni her kim duʿādan eyleye yād
İki ʿālemde olsun dāyim şād

Bulam dirseñ bu sözlerden ṣafāyı
(21) Ṣalāvat vir ögüben Muṣṭafāyı

3.2.3.4.1. Dāsitān-ı ʿAyyārān ve Ḳıṣṣa-i Īşān

[35b] (1) Loḳmān Ḥakīm ḳavlince rāviyān-ı aḫbār ve nāḳilān-ı kibār ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naḳlince aḫbār-ı (2) aṣḥāb ve aḫyār-ı erbāb ol vechile naḳl idüp eydürler kim, nite? Ol zemān kim ʿAkenkeʿ-i (3) ʿayyār ḥīle-bāz mekkār ʿayyārlıġıla bu işi kim itdi. Daḫı kimse ṭuymadın gitdi. Ol (4) yañadan Zemzeme-i ṭarrār ehl-i telbīs mekkār defʿi gelüp ol yaġı gevdesinden (5) giderdi. Biñ dürlü zaḥmetile gelüp ordusına yitdi. Bilişi bir cerrāḥ varıdır. (6) Endelūsda andan özge cerrāḥ ḥāẕıḳ yoġudı. Maṭrūş-ı cerrāḥ dirleridi. Anuñ ḫaymesine vardı. (7) Ḥāli ḥikāyet eyledi. Cerrāḥ aña yaġ sürdi. Ḫuşke bend eyledi. Ṣardı, yatdı. (8) Ol gün kim ceng olup aḫşam olıcaḳ birazcuk gevdesi eyüce oldı. Āh ʿAkenkeʿ diyüp (8) yirinden ṭurup ṣaġ ṣol ḫancerlerin ṭaḳındı. Yüzine çivīt sürdi. Zengī ṣūretine girdi. (10) Sürüp gice içre Benī Aṣfer çerisine gelüp girdi. Bu yañadan ʿAkenkeʿ-i ʿayyār (11) daḫı Zemzemenüñ

gelecegin bilürdi. Ol gice gelüp Benī Aṣfer çerisine geldi. Bir ḳocayı (12) gördi kim gözciligiçün bir oġlanıla oturur. Defʿi ikisin daḫı irüp ḫancerle urup öldürdi. (13) Ḳocanuñ yüzinüñ derisin ṣaḳalıla yüzdi. Daḫı başına geydi. Gözleri delügi yirinde, burnı, (14) aġzı delügi yirinde, her delügi yirlü yirine rāst ḳılup başına geydi. Boġazından aşaġada göksi (15) derisin ṣardı. Hemān bi-ʿaynihi ol ḳoca şeklinde oldı. Ḳarañu gice içre bir uzun ṣaḳallu (16) ḳoca oldı. Daḫı ol oġlancuġuñ başın dizine alup oturup yol üzerinde aġlamaya başladı. (17) Zemzeme gelüp gördi kim kendüler leşkeri ṣūretinde bir ḳoca kişi saḳalı ḳuşaġında yatur. (18) Elinde bir oġlancuġun başı āh idüp aġlayup eydür kim: "Yā oġul, saña ʿAkenkeʿ (19) itdügin bulasıdur, Zemzeme aña cezāsın viresidür. Āh eger yigitligüm çaġı olayıdı (20) ʿayyārlıḳ daḫı nice olur, görelerdi." diyüp aġlayup ṣaġu ṣaġardı. Zemzeme göñlinde eyitdi: (21) "Şu melʿūn ʿacabā yine ʿAkenkeʿ mi ola? Ammā kim anuñ ṣaḳalı kim aḳıdı. Ḳaradan boyardı. **[36a]** (1) Bu ḫod aṣıldan aḳ ve hem uzun. Belī bükük aḳsaḳ yürür, bu degül ola. Varayım, ṣorayım." diyüp (2) yanına geldi. Eyitdi: "İy kişi, ne kişisin? Bu elüñdeki baş kimiñdir? Bunı (3) kim kesdi?" Eyitdi: "N'olsun, bir aḳ ṣaḳallu ḥarīf ʿAkenkeʿ dirlermiş, ḳızıl çuḳa geyür. (4) Baña gelüp eyitdi, saña bir ḳızıl vireyin. Gel baña Endelūs meliginüñ otaġın göstergil. Şikāyetüm (5) vardur, aña varayın." didi. Ben eyitdüm: "Giceyile aña kim varur? Hem şikāyet giceyile mi (6) olur? Ṣabr eyle, gündüz olsun. Ol vaḳt iletem." didüm. Baña eyitdi: "İy kişi ḳandaġı irte? Benüm şikāyetüm (7) beciddür. Baña elbette şimdi göstermek gereksin." Ben eyitdüm: "İy kişi ben ḳaravul gözcisiyem. Buradan (8) giceyile ben ayrılmazam. Var işüñ becidse bir kişi daḫı bul." didüm. Eyitdi: "Hemī şimdi sen ḳaravul gözcisiyem (9) diyüp baña ḳulaġuz olma mısın? Ben saña söz ṭutmamaḳ göstereyin, diyüp defʿi ḫançer çeküp (10) oġlumuñ başın kesdi. Beni daḫı öldürmek isteyicek şol ḳadar yalvardum kim āḫir beni gücile (11) ḳodı." didi. Daḫı hāya hāy aġladı. Zemzeme ināndı, eyitdi: "Ya ol ḥarīf ḳanḳı yaña gitdi?" (12) Eyitdi: "Varup bizüm çeriden yaña gitdiyidi. Ammā biraz vaḳt geçdükden ṣoñra gördüm. Yine (13) gelüp baña eyitdi, ben ʿAkenkeʿ ʿayyāram. Saḳın saña buluşup bu yaña gitdügümi (14) kimseye dime. Yoḫsa ṣoñra seni buluram, öldürürem didi. Yine geldügi yire gitdi." (15) didi. Daḫı başı götürüp Endelūs çerisinden yaña gitdi. Zemzeme eyitdi: "Bu söz vāḳıʿdur. Ḳoca (16) oġlı başın götürüp melige şikāyete gider diyüp inanup geçüp gitdi. Zemzeme (17) gidicek ʿAkenkeʿ elinden başı bıraḳdı, ardına düşdi. Zemzemenüñ ḫaberi yoḳ. Bu ikisi (18) biri birinüñ ardınca gitmekde. Ammā Bād-pāy ʿayyārı gör kim ikisin bile ṭutacaḳdur. Nite? Kim balıḳ balıġı, (19) balıḳçıl ikisin bile. ʿAyyārlıḳ Bād-pānuñdur kim ikisin bile ele getürecekdür.

(20) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bād-pāca yoḳ durur ʿayyār hīç
Ḥīle-bāz u fitneci mekkār hīç

(21) Aldaya İblīsi telbīs idüp ol
Aña mānend olmaya ṭarrār hīç

3.2.3.4.2. Ḳıṣṣa-i Melik-i Endelūs ve Melik-i Benī Aşfer

[36b] **(1)** Ḥakīm ḳavlince ʿayyārlar ḳıṣṣasın gūş eylegil kim ʿālemde neler ḳılup dururlar. Nite? Ḳavl-i **(2)** eṣaḥ bu durur kim ol zemān kim Bād-pāy Süleymānuñ dergāhında kim gitdi. ʿAzm-i Benī Aşfer **(3)** itdi. Ṣaġ ṣol ḫançerlerin ṣoḳundı, zenglerin ṭaḳındı. Daḫı yidi ʿayyār uydurup bāḳīsin yirinde **(4)** ḳoyup Süleymān dergāhında ḫizmetinde oluñ, diyüp ayaḳ götürüp ṭaban ḳaḳup gitdi. Üç **(5)** gün dürdiyiceḳ gelüp Benī Aşfer leşkerine yitdiyidi. ʿAyyārla sürüp gelüp ḳalʿa-i Sürḫāb **(6)** öñinde biraz rāḥat oldılar. Andan çıḳup ʿale'ṣ-ṣabāḥ yüriyüp nıṣfu'l-leyl olıcaḳ ol Benī Aşfer **(7)** çerisine geldiler. Gördiler kim bir göl kenārına ṣaḥrāda bir ʿaẓīm leşker ḳonmış. Çerinüñ odından **(8)** gökdeki yılduzlar, yirde āteş gibi Ülkere dönmiş. Erenler naʿrasından ve atlar **(9)** süheylinden yirler ṣarṣılurdı. Bād-pā görüp ol çerinüñ çoḳlıġına ḫayrān ḳaldı. Buġur Bād-pā didi kim: **(10)** "Acebā bu çerinüñ ʿayyārı var mı kim bizi cüst u cūḳıla evvel varup bu çeriden biriñüz bir dil **(11)** almaḳ gerekdür. Andan ṣoñra aña göre ʿamel ḳılavuz." didi. Bād-pā eyle diyicek refīḳlerinüñ **(12)** birisi kim adına Bī-cān dirlerdi, çāpük ʿayyārıdı, ṭarrārıdı. Defʿi yirinden ṭurup dün **(13)** içinde ol çeriye vardı. Bir kişi gördi kim bıñardan ṣu alurdı. Çeri ucında yanına vardı, **(14)** ṣu istedi. Ol Benī Aṣferī daḫı maşrabayıla ṣuyı ṣunıvirdi. Bī-cān ʿayyār daḫı bileginden **(15)** muḥkem ṭutup boġazına yapışdı. Ḳırḳ ḳırk biş diyürek boġazın ṭutup alup çeriden ṭaşra çıḳardı. **(16)** Daḫı sürüp Bad-pānuñ ḳatına getürdi. Bād-pā daḫı Bī-cāna taḥsīn itdi. Andan ṣoñra **(17)** ol kişiye ṣordılar kim: "Ne kişisin? Ṭoġru söyle kim helāk itmevüz." Ol ḥarīf daḫı **(18)** gördi kim kendüzin bir ʿayyār ṭutup birḳaç ʿayyāruñ ḳatına getürdi. Cānı ḳorḳdı. Buġur **(19)** dile gelüp didi kim: "Benī Aṣfer çerisindenem, bir banuñ ḫizmet-kārıyām." Bad-pā eyitdi: "Hīç bu **(20)** pādişāhuñ ʿayyārı var mıdur, nice bilürsin?" Ol ḥarīf eyitdi: "Bilürem, bir ʿayyārı vardur. Adına **(21)** ʿAkenkeʿ dirler. Miṣli yoḳdur. Süleymān cāsūslıġına gitmişdi. Anda Bād-pā dirler bir ʿayyār **[37a]** **(1)** varımış. Anı ṭutmış, ḥabse ṣalmış. Āḫir Bād-pā gidicek ʿAkenkeʿ kendüzin ölülüge **(2)** urup

ḫalāṣ olmış. Yine bunda geldi. Ve bir daḫı sözim, pādişāhumuz kim Endelūs melikile her gün (3) ceng iderler. Anuñ daḫı bir ʿayyārı vardur. Adına Zemzeme-i ʿayyār dirler. ʿAkenkeʿile her gice biri (4) birine bend geçer. Bād-pā çünkim bu ḥarīfden ḫaberi aldı. Defʿi nacaġıla çalup ol ḥarīfüñ başın (5) öñine bıraḳdı. Geyesisin geyüp daḫı yidi ʿayyārı anda ḳoyup gelüp kendüsi (6) ol gice Benī Aṣfer melikinüñ dīvānına yitdi. Gördi kim bir siyāh aṭlas otaḳ ṭutulmış, çevresinde (7) niçe bin Aṣferī nevbet ṭutup çaġrışurlar. Otaḳ içinde birḳaç yirde şemʿidān yaḳup ʿişret (8) iderler. Ammā ne aṣıl kişidi ki görinmez. Bād-pā bir pāsubānuñ yanına vardı, oturdı. Eyitdi: "Bu otaḳ (9) kimüñdür? Yol azdum, başum çevzindi." Ol pāsubān eyitdi: "Sen bu çeriden degül misin?" (10) Eyitdi: "Bu çeridenem, bir banuñ ḫiẕmet-kārıyām. Yol yañıldum." Pāsubān eyitdi: "Bu otaḳ Benī Aṣfer (11) melikinüñdür. Senüñ aġañ bir ban daḫı bunda ʿişretdedür." didi. Bād-pā gördi kim birḳaç pāsubānlar daḫı (12) oturup ṣoḥbet iderler. İçlerinde birisi saz çalar. Yirinden ṭurup ḳatlarına varup oturdı. Eyitdi: "Bir banuñ (13) ḫiẕmet-kārıyām. Aġam içeri ṣoḥbetdedür. Bir dem ben daḫı size ḫonendelik ideyim." didi. Anlar daḫı (14) buña bir ṭolu ṣundılar. Aldı, içdi, oturdı. Ḫūb āvāzıla elḥāna başladı. Andan ṣoñra ol (15) çalıcınuñ ʿūdın elinden alup bir nevāḫt eyledi kim zühre-i Zehrāyı māt eyledi. Pāsubānlar başı (16) bī-iḫtiyār egnindeki libāsın çıḳarup Bād-pāya virdi. Bād-pā bunda ʿişretde. Bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān (17) cānib ʿAkenkeʿile Zemzemeye geldi. Çünkim ʿAkenkeʿ geçüp gitdi. (18) Zemzeme bilemedi. ʿAkenkeʿ Zemzemenüñ ḳafasınca oldı. Bu yañadan Zemzeme daḫı gelüp (19) bir begüñ çādırına irdi. Furṣat bulamadı. Andan göñlinde eyitdi: "Varayım, Benī Aṣfer pādişāhın (20) alaydum ola mı?" diyüp sürüp dergāha geldi. Gördi kim pāsubānlar oturmış, bir ʿayyār-şekil (21) kimesne rebāb çalar. Meger kim çalan Bād-pāyıdı. Bir yire varup nihānī ṭurdı. ʿAkenkeʿ daḫı **[37b]** (1) Zemzemeyi anda ḳoyup sürüp dīvāna geldi. Ḥācibe buluşup içeri girdi. Benī Aṣfer melikine duʿā (2) ḳıldı. Eyitdi: "İy pādişāh-ı cihān, eger dilerseñ kim senüñ başuña ḳaṣd iden ʿayyārı saña (3) getürem, göresin. Ammā şol şarṭıla kim bu defʿa boynın urasın. Tā kim anuñ teşvīşinden ḳurtılavuz. (4) Zīrā bildüm kim ışlāḥa gelecek kimesne degül. Elbette başumuza ḳaṣd eylemişdür. Benī Aṣfer (5) meliki eyitdi: "Hāy tek sen anı baña getür. Mecāl virmeyüp ben anı helāk itdüreyin." didi. Pes (6) ʿAkenkeʿ daḫı defʿi birḳaç ḥācib alup gelüp Zemzemeye ṭurduġı yirde pek yapışdılar. (7) ʿAkenkeʿ eyitdi: "İy nā-bekār ʿayyār, gördüñ mi kim ʿayyārlıḳ nice olur?" diyüp bek bağladılar. (8) Zemzeme gördi kim kendüye dāyim buluşup dürlü dürlü ṣūretde görinen ʿAkenkeʿ-i ʿayyārmış. (9) Ol mekkār ṭarrārmış. Ḥayf eyledi. Andan sürüp şāhuñ dīvānına alup geldi. Pāsubānlar ortasına (10) ġulġule

düşdi. “Hāy ne ḥāldür?” didiler. “Pāsubān başına ḫaber geldi kim ʿAkenkeʿ-i ʿayyār (11) Endelūs melikinüñ bir ʿayyārın ṭutmış. Adına Zemzeme-i ʿayyār dirlerimiş.” didiler. Pāsubānlar yirlerinden (12) ṭurdılar. Bād-pā daḫı yirinden ṭurugelüp ʿAkenkeʿi gördi kim Zemzemenüñ (13) elin baġlayup alup şāha geldi. Bād-pā daḫı çevre naẓar ḳılup kendü ḳadd ü ḳāmetinde, (14) hey’etinde kendüye beñzer bir ḥācib görüp yanına vardı. Ol ḥācibüñ ḳulaġına eyitdi: “Şurada (15) bir tenhā yirde bir ʿayyār gördüm. Bir begüñ çādırına girmek ister. Yaluñuz yapışmaġa ḳorḳdum. (16) Gel senüñle ikimüz, kimse ṭuymadın varup ḳarvayalum. Ṭutup melike getürüp (17) baḫşīş alup ḳatında ḥürmetlü kişi olalum. Bu ʿAkenkeʿ melik ḳatında ʿizzeti, (18) ḥürmeti ḳarşu bunuñ gibi işde bulunduġıçün bulur.” Ḥācib daḫı Bād-pāy sözin girçek (19) şanup yörindi. Varalum, diyüp Bad-pānuñ ardına düşdi. Bād-pā ḥācibi alup tenhāya çıḳardı. (20) Boġazına yapışup boġup öldürdi. Çıḳarup libāsın geyüp ol ḥācibüñ şekline girüp (21) defʿi dīvāna geldi. Ol yañadan ʿAkenkeʿ daḫı Zemzemeyi dīvāna getürdi. **[38a]** (1) Şāh-ı Benī Aşfer anı görüp kimsin diyü şordı. Cevāb virmedi. ʿAkenkeʿ eyitdi: “Ben (2) buña işkence ḳılup kimdügin didürdeyin eger buyurursañ?” didi. Şāh daḫı iẓin (3) virdi. ʿAkenkeʿ Zemzemenüñ yüzine bir ṭapanca urup burnına ṭuzlu şu ḳoydı. Birḳaç urdı. (4) Zemzeme daḫı nā-çār olup iḳrār eyledi. Melik daḫı buyurdı kim Zemzemeyi helāk ideler. Bād-pā daḫı (5) ḥācib şeklinde defʿi ilerü gelüp şāha duʿā ḳılup eyitdi: “Şehā, baña bu nā-bekār (6) çoḳ işler ḳılupdur. Şāhdan dilegüm oldur kim bunuñ siyāsetin ben ḳulına vire. Tā kim (7) bundan ḥaḳḳum alup yüregüm şovudam.” Şāh daḫı ḥācib şanup eyitdi: “Var saña virdüm. Siyāset (8) eylegil.” didi. Bād-pā daḫı Zemzemeyi alup gitdi. İttifāḳ yolda kendünüñ refīḳi Bī-cān-ı (9) ʿayyāra ṭuş geldi. Zemzemeyi aña virüp eyitdi: “Al bunı yoldaşlaruña iledüp (10) anda muntaẓır oluñ. İşde ben daḫı vardum.” diyüp kendüsi ʿAkenkeʿ ḳaṣdına yine döndi. (11) Bī-cān Zemzemeyi alup yoldaşlarıla buluşup Zemzemeyi muḥkem bend ḳıldılar. Ol yañadan (12) Bād-pā daḫı yolda bir at bulup ḳılıcıla ol atı çalup gevdesin ve ḳılıcın ḳan eyleyüp ḳanlu (13) ḳılıcıla ve ḳaftānıla şāhuñ naẓarına geldi. Şāh eyitdi: “Bre ḥācib, Zemzemeyi n’eyledüñ?” (14) Bād-pā daḫı duʿā ḳılup eyitdi: “ Şāhā, ʿömret dırāz Bād-pānuñ ʿömrin kütāh, ḥarimin uş giyāh (15) eyledüm. Şāh daḫı Bād-pāya taḥsīn ḳıldı. Andan ʿAkenkeʿe suʾāl iyledi kim: “Zemzemeyi (16) ne vechile ele getürdün?” diyü ʿAkenkeʿ daḫı germ olup başladı, cümle n’itügin (17) söyledi, ḥikāyet eyledi. Melik daḫı ʿAkenkeʿ-i ʿayyāra ḫāṣ ḫilʿat geyürdi. Ve eyitdi: “Cihānda (18) saña hem-tā ʿayyār yoḳdur. Meger kim Süleymān ʿayyārı Bād-pā ola.” didi. Melik (19) eyle diyicek ʿAkenkeʿ cevāb virüp eyitdi: “Şehā, beni Bād-pā ġāfil avladı. Yoḫsa Bād-pā (20) ne kimsedür, nār

nūr devletinde Süleymāna varduġuñ vaḳt Bād-pānuñ daḫı ḥaḳḳından gelem.” (21) didi. Lāflar urdı. Ḫaberi yoḳ kim Bād-pā kendünüñ lāfların diñlerdi. Kendüyi **[38b]** (1) ele getürecegidi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Lāfı bī-ḥad urdı görüp kendüzin
Söyleridi hem oña oñarıdı özin

(2) Gözlerin ovup elile çün siñek
Gözlerinde nüh-felekdi nüh-kelek

Bād-pāyı añduġınca yirdi çoḳ
(3) Sögdigince ṭutdı özini uçuḳ

Furṣatın gözler ʿadūnuñ nīk-rey
ʿĀḳıl olan lāf urmaz bil ey

(4) Er gerek ʿavret gibi urmaya lāf
Buñ deminde ide işin bī-ḫilāf

ʿĀḳılısañ ḫażma furṣat gözlegil
(5) Ḳaçduġınca ḫaṣmuñ izin izlegil

ʿĀrifiseñ görmegil kendüzüñi
Çünki gördüñ İblīsi aç göziñi

(6) ʿĀḳılān böyle dimişdür dostına
Bil kim olar iller eylük üstine

NEṢR Ḥakīm ḳavlince (7) çünkim ʿAkenkeʿ bunca lāf güzāflar eyledi. Andan ṣoñra yirinden ṭurup baş urup (8) ṭaşra çıḳdı. Tā kim maḳāmına varup rāḥat ola. Bād-pā ʿaḳabince bile gitdi. ʿAkenkeʿ bundan (9) bī-ḫaber. Çünkim otaġına geldi. Bir ḫiẓmet-kārı vardı. Andan ṭaʿām diledi, ṭaʿām (10) getürdi. Yidi ve içdi. Andan yatdı, uyudı. Zemzeme ḫod ṭutılup helāk oldı. Daḫı ne derdüm (11) vardur diyüp câme ḫᵛābında bī-bañ teşvīşsiz ḥużūrla yatdı, uyudı. Bād-pā daḫı ol ḳadar ṣabr (12) eyledi kim ʿAkenkeʿ uyudı. Ve ḫiẓmet-kārı daḫı uyudı. Hemān-dem Bād-pā ḫiẓmet-kārınuñ başın kesüp (13) ḫaymeye

girüp ʿAkenkeʿüñ burnına daru ṭutdı, bī-ḫūş oldı. Yorġanına ṣarup götürdi. (14) Olan naḳdi ve melik virdügi ḫilʿati alup sürüp leşkerden ṭaşra yoldaşları olduġı yire (15) yitişdi. Bād-pānuñ ʿAkenkeʿi getürdügin görüp taḥsīn ḳıldılar. Andan cümlesi sürüp (16) bir ṭaġa çıḳup ol ṭaġda meger kim on kişi vardı. Ḥarāmīliḳ idüp ellerine giren (17) ādemi öldürürlerdi. Ammā kim ruhbānlardı. Cümlesinüñ başların kesüp libāsların geyüp (18) Bād-pāyıla ol yidi ʿayyār oturdılar. ʿAkenkeʿile Zemzemeyi ṣaḳlayup ḥabs eylediler.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(19) Çün ḳażā gelse düşer aġ içre ḳuş
Çün belā irse şaşar av içre düş

Ṭaġda arṣlan ṣayd olur mīşede
(20) Gökde uçan cin ḥabs çeker şīşede

İtmegil endīşe iy zeyrek[1] kişi
Ki alna yazusın görür ādem başı

(21) İy müdebbir ṣanma tedbīr olısar
Ḥaḳḳuñ emri neyse taḳdīr olısar

Ḫoş naṣīḥat söyledi Firdevsi bes
[39a] (1) Vir ṣalavāt cānıla ṭut söz[i] kes

3.2.3.4.3. Ḳıssa-i Ceng-Nāme

Ḥakīm ḳavlince ol yañadan (2) ol iki düşmen çerisi ol gice kim iki cānibden ḳaravul ḳoyup kim yatdılar, uyudılar. Çünkim (3) ol gice geçüp ṣabāḥ kim yetdi. Göz açıldı, ḳaradan kim aḳ nişānı seçildi. (4) Cihāna nūr-ı Yezdānī ṣaçıldı. İki cānibden iki düşmān çerisi atlu atına süvār olup (5) ṣaff u alāy baġlayup ṣancaḳ ʿalem götürüp kūs u naḳāralar urup ceng ü ḥarbīler çalup āsumāna (6) velvele kim düşdi. Maʿa'l-ḳıṣṣa iki leşker muḳābil ü muʿārıż olıcaḳ cümle ceng-cū vü erenler (7) meydān yirin gözleşüp ṭurdılar. Meydāna kim gire, erlik hünerin kim göstere diyü naẓar urdılar. (8) Evvel Endelūs şāhı cānibinden Sitem Ḫān bahādur tīġ-zen ol ser-firāz ḳalʿa-güşāy ḫaṣm-(9) efken raḫş meydāna sürdi. Naʿra urup meydāna girüp er diledi. Benī Aṣfer

[1] zeyrek İ: zirek T

çerisinden (10) daḫı ʿArkūt-nām bir pehlevān meydāna girdi. Muḳābil oldı. Ḳavs-ı ḳuzaḥ-miṣāl yayın ele alup (11) üç oḳıla atdı. Sitem Ḫān ḳalḳanıla menʿ itdi. Daḫı mecāl virmedi. Sitem Ḫān Endelūsī ʿArkūtuñ (12) kemerinden defʿi ṭutdı, zūr itdi. Eyer-ḫānesinden götürdi. Ḳapdı, yire urdı. Andan indi, (13) iki elile bir ayaġın ṭutup bir ayaġıla bir ayaġın ṭutup bezzāz bezīr terkibi yırtup iki (14) pāre idüp iki ṭarafa atdı. Görenler heybet alup cümlesi ḳorḳdı. Endelūs şāhı görüp (15) taḥsīn eyledi. Ol yañadan ʿAnkūtuñ ḳarındaşı Veresī Aṣferī kim dil-āver mübāriz kişidi. (16) Ceng ü cidāl ḳılmaḳ dāyim işidi. Hemān-dem naʿra urup ḥayḳırup raḫş sürüp Sitem Ḫāna irişdi. (17) Süñü ucıla selām virmişdi. Eytdi kim: "İy Sitem Ḫān-ı bī-gāne ve bī-gāne ḥarīf, ne ʿacebdür kim (18) bunuñ gibi iş işledüñ. Sitem Ḫān eyitdi: "Çoḳ söyleme, ḥamle ḳıl." Veresī daḫı ḳılıçla ḥamle (19) ḳıldı. Sitem Ḫān menʿ eyledi. Süñüyile ḥamle ḳıldı. Süñüsin çeküp elinden aldı. Oḳıla atdı. (20) Ḳalḳanıla menʿ eyledi. Buġur çünkim nevbet Sitem Ḫāna degdi. Ṣunup gürzin ele aldı. (21) Veresīye gürz[1] urdı. Veresī daḫı biñ zūrıla ḳalḳana alup menʿ eyledi. Ve ammā kim merkebinüñ **[39b]** (1) beli üzildi. Sitem Ḫān diledi kim inüp başın keseydi. ʿÖmri yasın yaşaydı. Velīkin Benī Aṣfer (2) meliki görüp ḳomañ diyü çaġırdı. Benī Aṣfer çerisi Sitem Ḫān üzerine ġulū ḳıldılar. Endelūs şāhı (3) daḫı anı görüp emr eyledi. Ne ḳadar Endelūs çerisi varısa on iki kez yüz biñ leşker (4) at sürüp naʿralar urdılar. Benī Aṣfer çerisine ḳılıç ḳoydılar. Ol iki leşker birbirile ol (5) gün tā giceye dek ceng-i āşūb ḳıldılar. Ḳanlardan yiryüzin laʿl-reng eylediler. Ṭaġ ṭaşı ḫūnlarıla (6) reng eylediler. Atlar süheylinden, erenler naʿrasından ṭās-ı çārḫı gümletdi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(7) İki düşmen leşkeri eyledi ceng
Merriḫ ü keyvān idi gökde denk

Ṭoldı çuḳur yire ḳan deryā aḳar
(8) Bes buġuldı ṭaġ olup göge çıḳar

Gökden indi ḫūn perr ü[2] bāl olup
Tīġ aḳıtdı ḳara ḳanı sil olup

[1] gürz İ: bir gürz T
[2] perr ü: perr-i İ, T

(9) Ditreşüp süñü gögüsler geçdi çoḳ
Cān alup oḳ içdi ḳanlar uçdı çoḳ

Niçe server ḳoyup ayaḳda başın
(10) Niçe gürz uruldı döker ḳan yaşın

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çünkim Sitem Ḫān-ı (11) Endelūsīnüñ üzerinde iki leşker ġulū ḳılup ceng idicek ceng içinde Sitem Ḫāna Ṭayfūs-ı (12) Aṣferī ṭuş geldi kim be-ġāyet pehlevān ṭīġ-zen ṣāḥib-ḳırāndı. Zemānında Ḳahramān bin Nerrīmāndı. Başı (13) günbede benzerdi. Dişleri ṣınur ṭaşına, aġzı maġara bigi, barmaḳları ḫıyār mānendi, ḳāmeti menāre-(14) miṣālidi. Raḫş sürüp Sitem Ḫānuñ öñin alup dört yüz batman pūlād gürzin ḳażā-yı āsumān-veş (15) ḳaldurup Sitem Ḫāna gürz urdı. Sitem Ḫān daḫı yidi āyinelü seng-i āsiyāb-miṣāl ḳalḳanın muḳābil ṭutdı. (16) Biñ zūrıla redd eyledi. Andan ṣoñra ḳılıç çeküp ḳara bulut gibi hevāya ḳaldurup daḫı depere ṭutup (17) çaldı. Sitem Ḫān ḳalḳan muḳābil ṭutdı. Velīkin ḳılıç inüp ḳalḳanuñ altı çıbuġın kesdi. Ḍarb inüp (18) başına ṭoḳundı, zaḫım yidi. Ḳan inüp yüzine gözine ṣaçıldı. Sitem Ḫān yine ġayret ḳıldı. Ammā kim Ṭayfūs (19) pehlevān gürz-i girānın ele alup ḳażā-yı āsumān-veş ḳaldurup bir ʿaceb vechile ḳaḳıyup yıldırım-veş (20) ṣāḳıyup eyle ḍarb urdı kim gerçi gürzine gürz muḳābil alup ṭurdı. Velīkin gürz (21) gürze ṭoḳınup iki pūlāddan odlar çıḳup ḳıġılcımlar ʿālem-i eṭrāfa ṣaçılup çaḳıldısı evc-i felege **[40a]** (1) çıḳup gürz inüp Sitem Ḫānuñ süksünine ṭoḳındı. Gözi ḳarardı. Başı at başıla berāber (2) olup iki ayaḳ riḳābdan çıḳup atdan yıḳıldı. Ṭayfūs daḫı defʿi atdan inüp gögsinüñ (3) üzerinde ḳonup andan kılıç çeküp diledi kim başın kese. Ol ṭarafdan Endelūs şāhı emr eyledi. (4) Leşker ġulū ḳılup ceng-i sulṭānī itdiler. Atlar ayaġından yiryüzin ditdiler. Sūrnā vü nefīrlere ecel ırın (5) ırlatdılar. Atlar ayaḳlarından zemīn ü zemānı iñletdiler. Ḳubbe-i felegi gümletdiler. Hevā-yı fenā arası gerd ü (6) ġubār ḳapladı. Endelūs leşkeri bu vechile hum hücūm idicek kim ʿarṣa-i ʿaraṣātdan nişān (7) virdi. Benī Aṣfer çerisi ol ḳadar ḳırıldılar kim seyl-āb-veş ḳan gevdeleri götürdi. Ḳan buḫārından (8) felek yüzinde buludlar baġlandı.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Kūs avāzı at süheyli er öni
(9) Gökde ṣaġır ḳıldı ayıla güni

Baʿżı cānlar aldı baʿżı virdi yaş
Baʿżı ḫürrem baʿżı ġamgīn çeşmi yaş

(10) Çekdi ḳılıç serverān ṭutdı süñü
Kim eren ḳorḳup olur eñü yeñü

Tīġ-zenler aldı oḳlar ele yay
(11) Erligile ʿāleme bıraḳdı vay

Oḳ atanlar oḳın ala sırnaġa
Ṭurdı ṣaf ṣaf er yigit ṣola ṣaġa

(12) Pehlevānlar cānıla itdi ṣavaş
Ḳana yundı ṭaġ u ṣaḥrā ḳum u ṭaş

Döneliden çarḫ aṭlas lāciverd
(13) Anca daḫı görmedi aʿẓa neberd

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Benī Aṣfer melikile **(14)** Endelūs şāhı ol gün ḳubbe-i felege dikilinceye dek bir aʿẓīm ceng itdiler kim gökde merriḫ vālih ü **(15)** deng oldı. Ammā kim ceng içinde nā-gehān Endelūs şāhı Aḳrānıla Benī Aṣfer meliki Aṭġāş Şāhıla **(16)** buluşdılar. Birbirin bilüp iki arṣlan gibi ceng-i āşūb ḳılışdılar. Nite? Evvel Endelūs şāhı **(17)** ʿAḳrān Şāh ol pehlevān-ı nīk-hʸāh ġurun buş ḳılup ḳara bulut-miṣāl üç yüz otuz üç batman pūlād **(18)** gürzin ele alup daḫı Aṭġāş-ı Aṣferinüñ üzerine raḫş sürdi. Ḳażā-yı āsumānī-veş hevānuñ **(19)** birinci ḳatına ḳaldurup daḫı ḳafasın gözedüp bir ḍarb urdı. Bu yañadan Aṭġāş Ḫān-ı Aṣferī daḫı Endelūs **(20)** şāhı ʿAḳrān Şāhı bilüp yidi āyinelü Cimşīd ḳalḳanın ele alup ḳafasına ṭutdı. Sedd-i Sikender-miṣāl **(21)** ṭurdı. Velīkin ḍarb inüp ḳalḳanı yoġurup bileginüñ ḳuvveti vefā ḳılmayup ḳolı büküldi. **[40b]** **(1)** Ḳaddi[1] lām elif gibi egildi. Üç yüz altmış altı ṭamarı yidi. Yüz yigirmi yidi siñirleri **(2)** söküldi. İki ayaḳ riḳābdan çıḳup süksüni üzerine yıḳıldı. Felege çıḳdı **(3)** küpüldi. Endelūs şāhı Aṣfer melikinüñ yıḳılduġın görüp diledi kim atdan inüp başın **(4)** keseydi. ʿÖmrinüñ yayın yaṣaydı. Velīkin Benī Aṣfer begleri Engürūs pehlevānları ve banları anı **(5)** görüp dersü ġırīv ḳılup raḫş u raḫşān sürüp fevc fevc, mevc mevc Aṭġāş Ḫān

[1] Ḳaddi T: Ḳadi İ

üzerine (6) Endelūs melikinüñ üstine raḫşu sürüp irdiler. Cenge ṭurdılar. Ol dem at çeküp şāhların (7) ata bindürdiler. Endelūs melikinüñ üzerine ḳılıç çeküp oḳlar yaġdurdılar. Ḳan buḫārından feleklere (8) buludlar aġdurdılar. Ol yañadan daḫı Endelūs leşkeri beglerinüñ üzerinde ṣavaş (9) görüp deryā-yı aḫterān-miṣāl raḫş u raḫşān fīl kergeden sürüp cenge ṭurup (10) mihterler ṭabl, ṣūrnālar urup pehlevānlar meydāna girüp ṭīġ ü teberlere, nīze vü ḫançerlere el urup (11) şāhları yolına cān baş virüp seyfi ṣalıḳ urup Benī Aṣferīlere ḳarışup ḳatışup ecel (12) peykin ṭuş ṭuşa atışdılar. Dil-āverler yir yirin kemendler ṭutuşdılar. Ancalar serverlik adın (13) ḳazanup dürüşdiler. Delimler biribirinden zaḫım yiyüp şaşdılar. Yidi yüz biñ Benī Aṣfer çerisile (14) on iki kez yüz biñ erenler birile ceng ḳılup zaḫmler açışdılar, ḳanlar ṣaçışdılar. Sīl-i (15) ʿazīmleyin gürleyü gümleyü sürüşdiler. At u fīl ayaġından gerd-i ġubār be-evci-i āsumāna irişdi. At (16) süheylinden, er ġırīvinden zemīn [ü] zemān zelzele birle ṭoldı. Ṣankim ḳıyāmet güni oldı. (17) Ḥaşir yiri ḳuruldı.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

İki leşker cān baş alup itdi ceng
(18) Ḳandan oldı yiryüzi reng-i peleng

Çalmadan ṭīġı eren oldı ṣatur
Kelleler at ayaġı altında yatur

(19) Eyle ḳırdı yir yirin ḥadden aşa
Sīl-i ḫūn deryāya döndi ṭuş ṭuşa

Bir ʿacāyib ceng olur ġāyet ʿaẓīm
(20) Baş kesildi ḳan döküldi key delim

Nice ḳılıç erlere yeñsüz kefen
Cān alıcı gibi alur cān ṭīġ-zen

(21) Ṣancılup süñülere şeyḫ ü şebāb
Tīġ odında cism olurdı ḫoş kebāb

Oḳ delüp yürekleri cāndan geçer
[41a] (1) Ten dilüp ḫançer ḳılıç ḳanlar içer

Başda beyni ṭaġıdurdı bozdaġan
Ḳolçak alnı yoġurur gürz-i girān

(2) Ol ḳadar ādem ḳırıldı oldı ceng
Ṭaġda esed ṭoya ete ṣuda neheng

NEŞR **(3)** Ḥakīm ḳavlince ol zemān iki ceyş kerān şems felek ḳubbesine ağınca ceng itdileridi. Kerre Endelūs leşkerini **(4)** Benī Aṣfer çerisi ṣınup ḳılıç urup sancaġına iletüp sürdiler, şaşurdılar. Çoḳlık ādem ḳılıçdan geçürdileridi. **(5)** Kerre daḫı Benī Aṣfer ulusı, pehlevānlar eyüsi, bebr ü peleng ḫūlusı ġayret ḳılup ad u ṣan gözleyüp **(6)** Rüstem-i Destānı çıġırın izleyüp ḳılıç urup sürüp ṣıyup nāmūsları perdesini yırtup yortup nicelerin **(7)** atdan yıḳup ṭutup ancalarınuñ maġzilerin çāk, menzillerin ḫāk eylediler. Maʿa'l-ḳıṣṣa, ḳaş u ḳararınca **(8)** ceng, birbirinüñ gözine cihān milkini teng, esed-āne ceng-i peleng-i hücum, āhengi yidinci gökde deng itdiler. ʿĀḳıbet **(9)** göz gözi görür olıcaḳ gün ṭolununcaḳ iki cānibden ṭabl-u āsāyiş çalındı. Endelūs şāhı çerisin **(10)** alup rezmgāhdan döndi. Mübārizler ḳılıç ḳına ḳatdılar. Yoldaşların dükenlediler. Ölüleriçün aġlaşup **(11)** zaḫımluların baġlaşup cān u ciger ṭaġlaşup rezmigāhda gördiler, niceyidi. Yire ādem başın nişān **(12)** dikmişler. Bildiler kim ḳıyāsu ḳıldılar kim yidi biñ er ḳılıçdan geçmişler, ecel şerbetini nūş idüp **(13)** uçmışlar. Endelūs şāhı çerisin alup döndi. Gelüp devletile otaġına ḳondı. On biñ er ḳaravul **(14)** ḳodı. Ol yañadan daḫı sözi muṭavvel ḳılmayalum. İki cānibden çeriler gelüp ḳondılar. Atlarından indiler. **(15)** Rezm ṭonların çıḳarup bezm ṭonın geydiler. Ol yañadan Endelūs şāhı geçüp taḫt üzerinde oturdı. **(16)** Ī̇ş ü nūşa meşġūl oldı. Bu cānibden daḫı Benī Aṣfer meliki taḫtgāhına gelüp rezm ṭonların çıḳarup **(17)** bezim libāsın geyüp başına zerrīn tāc urup beglerin ḳatına cemʿ eyledi. ʿİşrete meşġūl oldı.

(18) NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḳurdı meclis geldi muṭrib çaldı çeng ü defle ney
Ṭurdı sāḳī ayaġ üzre ṭutdı sāġar ṣundı mey

(19) Dürlü niʿmetler yinüben nuḳlıla döndi naḳıl
Ki anca ṣoḥbet görmemişdi Ḫusrev-i Kāvūs key

NEŞR (20) Ḥakīm ḳavlince Endelūs şāhı begler ü pehlevānlarıla yimekde, içmekde. ʿAlā-raġm-ı rūzigār ḫoş geçmekde. (21) Ammā kim bizüm ḳışṣamuz yine Bād-ı pāya geldi. Çünkim ol gice geçdi, ṣabāḥ oldı. Bād-ı pā-yı ʿayyārıla ruhbānlar **[41b]** (1) ṣūretile ol kelīsāda maġārada oturdılar. Daḫı Bād-ı pā ḥükm eyledi. Zemzeme-i ʿayyārı getürdiler. (2) Aña didi kim: "Yā Zemzeme, seni elümden ḫalāṣ eyledüm. Gel müslümān olġıl. Baña yar ve yoldaş, ḫāldaş (3) olġıl." didi. Zemzeme rāżı oldı. Īmāna gelüp Bād-ı pānuñ devletine duʿā ḳıldı. Eyitdi kim: "Sen baña kerem (4) ḳılduñ. Ben senüñ ḳuluñım. Ammā kim ʿAkenkeʿi ḫalāṣ itmegil. Andan saña ḫalel didi. Bād-0 ıpā eyitdi: (5) "Akenkeʿi ḫabsile Süleymāna iledürem. Süleymān ne ḳılurısa ḳıla. Ben aña inanmazam." didi. Daḫı buyurdı, (6) ʿAkenkeʿi daḫı getürdiler. İki elleri baġlu, cigeri ṭaġlu, Bād-ı pāyı görüp cān başına ṣıçrayup didi kim: (7) "Yā Bad-ı pāy, āh elüñden feryād elüñden[1]." diyüp aġladı. Gözleri yaşı çaġladı. Seyl-āb olup zār u zār iñledi (8) ṭolab bigi. Bād-ı pāy görüp birḳaç muḥkem let urdı. Didi kim: " Yā ʿAkenkeʿ, ben seni öldürmezem. (9) Cānuñ almaḳ degül, ḳanuñ daḫı almazam tā Süleymān Ḥażretine varmayınca." diyüp ʿAkenkeʿi muḥkem (10) baġlayup omuzına alup Zemzeme-i ʿayyārıla nevbetçe götürüp gitdi. ʿAzm-i Süleymān ḳılup mübārek (11) cemālin görmege, ḫāk-i pāyine yüz sürmege niyyet itdi. Ḥükemā-yı muḳaddimīn eydür ki: "Şāhına ḫiẕmet iden devlet bulur." (12) Pes diledi artura ol devletin.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Çün bitürdi dilegince ḫiẕmetin
Şāhına varmaġa ḳıldı niyyetin

(13) Şāhına cānıla eyle ḫiẕmeti
Tā özünüñ arturasın ʿizzetin

NEŞR (14) Ḥakīm ḳavlince Bād-pāy gelüp gitmekde. Ammā kim bizüm ḳışṣamuz ez-ān cānib Süleymān Ḥażretine (15) geldi. Nite? Çünkim İblīs bu fitneyi ḳılup gitdi. Süleymān Ḥażreti bildi kim bu sīmurġ-ṣıfat gelen İblīs-i (16) pür-telbīs durur. Be-ġāyet dil-perīşān olup āh itdi. Daḫı ol acıġıla dīvān ṭaġıtdı. Andan ṭurup (17) ḫalvet-i ḫāṣına vardı. Ṣubḥa dek Ḫālıḳa ʿibādet eyledi. Vaḳtī kim ṣubḥü'l-leyl geçüp ṣubḥ-ı kāẕib (18) vaḳti yitdi. Süleymān

[1] elüñden İ: - T

dergāhında olan ḳuşcuġazlar dillü dilince Ḫālıḳı tesbīḥ idüp ötdi. Ḥamd ü ḥayyı (19) edā itdi. Ṣadā-yı murġān ki semʿ-i Süleymānīye gelüp Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām câme-ḫᵛābından ṭurdı. (20) Defʿi pāk ṣudan āb-dest aldı. Enbiyā vü evliyā vü etḳiyāyıla ḥükemā vü vüzerāyıla umerāyıla ṣubḥ namāzın (21) ḳılmaġa imāmlıḳ eyledi. Evrād oḳudı. Ṭīġ-i tevḥīdi İblīs-i laʿīn boynın ṭoḳudı. Ṣabāḥ ki oldı. **[42a]** (1) Göz gözi kim gördi. Cihān serāyı nūr-ı Yezdān birle ṭoldı. Rūy-ı zemīnden bisāṭ-ı şebistān sürüldi. (2) Zemānuñ ʿabūsı şekli sürilüp kevn ü mekān müşerref oldı.

NAẒM

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

(3) Seḥer-geh kim bu eflāki peleng-reng
Sürüp şīri ḳaçurdı baḥre ḫarçeng

Çü Ḳāf üzre ṭulūʿ itdi güneş de
(4) Ḳamer pünhān olup ġurb-u Ḥabeşde

Pes ol günki cihān oldu münevver
Felekden ẓāhir oldı şems-i ḫāver

(5) Çü güneşle münevver oldı devrān
Yirinden ṭurdı defʿi şeh Süleymān

İşit andan neye varur ḥikāyet
(6) Muḥammed çün velī virgil ṣalāvāt

NEŞR Ḥakīm ḳavlince çünkim (7) ʿale'-ṣ-ṣabāḥ ki oldı. Süleymān taḫtına geçüp oturdı. Dīvān-ı Süleymān oturdı. İns ü cin melikleri gelüp (8) yirlü yirinde kim ḳarār eyledi. Andan Süleymān Ḥażreti ʿaleyhi's-selām şeyṭān-ı racīmüñ ol fetāden nedīmüñ (9) iġvāsına meftūn olduġına be-ġāyet acınup incinüp mübārek göñli melūl olup ġażaba gelüp (10) ḳaḳıyup daḫı yirinden ḳalḳup ṭaşra çıḳdı. Felek yüzinden yaña baḳdı. Hīç nesne göremeyüp bu sırra (11) iremeyüp daḫı dönüp ʿArab-ı ʿArbā beglerine Mekke vü Medīne beglerine suʾāl ḳılup didi kim: (12) "Yā serverler, sīmurġı ne şekilde gördüñüz? Ne rengde, ne hey'etde, nice ṣıfatda gördüñüz?" (13) didi. Aḫī Melīḥ ve Ṣādıḳ ḳaçan vādiye ṣer itdiler. Sīmurġı gördük, ḳara bulut bigi ʿaẓīm heybetle (14) gelüp gökden yire indi. Bārigāha baḳa yire ḳondı. Ammā kim yüzi ādem-şekil hey'eti ḳuş (15) gevdesinüñ tüyi rengārenk." didiler.

Medḥ itdiler. Buġur Süleymān ʿaleyhi's-selām Loḳmān-ı Ḥakīme suʾāl (16) eyledi kim: "Yā Ḥakīm-i zemān, hīç sīmurġdan nişāne ne bilürsin?" didi. Ḥakīm cevāb (17) virüp didi kim: "Yā Süleymān, işidürüz kim sīmurġ Ādeme gelmemiş. Sīmurġı Ādem görmek (18) dilemiş. Ḥaḳ melek-i müvekkel-i etyāra ḥükm eylemiş. Varup sīmurġı Ādeme ʿaleyhi's-selām getür(19) mişler. Sīmurġ gelüp Ādem-i Ṣafīnüñ ḫāk-i pāyine yüz sürmiş. Naẓar ḳılup görmiş kim dürlü (20) dürlü ḥayvānāt muṭīʿ olmışlar. Arṣlan bigi, fīl bigi, deve bigi, at bigi, ḳoyun, sıġır bigi ve daḫı (21) ḳuşlardan bāz, şeh-bāz, ḫurūs, ḳarġa, ḳumrī, ḳarlaġuç, laḳlaḳ, ṭāvūs dükelisi Ādeme musaḫḫar **[42b]** (1) olmış. Daḫı Ādemüñ muṭīʿi olmış. Ḥayrān ḳaldı. Andan ṣoñra dürlü dürlü niʿmet bile ve daḫı libās-u envāʿı (2) cezīreden ve görklü ḳāḳūmdan, sincābdan ḥayrān olıcaḳ varup Ādeme bir gev[her] getürdi kim (3) şuʿlesi bir ferseng yire giderdi. Ādem-i Ṣafī ol gevheri uçmaḳda görmiş idi. Ṣandı kim dünyāda (4) miṣāli yoḳdur. Sīmurġ uçmaġa varup getürdi. Suʾāl ḳıldı kim: "Yā sīmurġ, bu gevheri ḳanġı (5) uçmaḳdan getürdüñ?" Sīmurġ didi kim: "Yā Ādem-i Ṣafī, benüm ne ḥaddüm var kim uçmaġa varam. (6) Ḳāf-ı Ḳulzümden getürdüm." didi. Ādem didi kim: "Yā sīmurġ, senüñ bāña hediyyeñ aʿẓīm oldı. (7) Ne dilersin?" didi. Sīmurġ didi kim: "Yā Ādem, senden dilerem ki Ḥaḳ teʿālādan dileyesin. Beni Ādem yarada." (8) Sīmurġ böyle diyicek Ādem-i Ṣafī ʿaleyhi's-selām bildi kim bu muḥāldür. Eyitdi: "Yā sīmurġ, ben bu sözi (9) ḳılmazam. İllā ki ḳılurısam Rabbümden nidā ola, ḳılam. Egerçi kim Ḥaḳ teʿālā ḳudretine nisbet ḳılmazuz." (10) didi. Sīmurġ bu sözden melūl oldı. Bunuñ üzerine ḳaldı. Tā kim Ādem-i Ṣafīnüñ oġulları (11) üredi. Hābili Ḳābil daḫı depeledi. Emrāż daḫı ʿillet daḫı çoġaldı. Birgün Hābili yād eyleriken (12) sīmurġ naẓar ḳılup gördi kim demürci dükkānına uġradı. Andan ḳılıçlar ve çomaḳlar ve süñüler (13) ve ḥarbeler ve ḫançerler düzilmiş. Şīṯ peyġāmber Ḳābil oġlanlarıla ceng ḳılmaġa yaraḳ düzmişler. (14) Buġur sīmurġ Ādem-i Ṣafīye ṣordı kim bunlar ne durur?" Ādem cevāb virdi kim: "Yā sīmurġ, benüm (15) oġlumuñ birisi Ḳābildür. Azdırı[1] kāfir oldu. Anuñ nesline ġazā ḳılmaġa benüm oġlum Şīṯ (16) ḫalḳıla ġażāya gider. Bunlar ālet-i ḥarbedür. Ādemi bir ḍarbıla bunuñıla helāk iderler." didi. (17) Sīmurġ taʿaccüb eyledi. Bundan ṣoñra bir gün yine sīmurġ Ādem-i Ṣafī ile Serendīb şehrinde (18) cerrāḥ dükkānlarına uġradı. Gördi kim neşterler, kelbetinler ṭurur. Suʾāl ḳıldı Ādeme kim: (19) "Bunlar nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā sīmurġ murġ, bunlar āletler durur. Ādemüñ dişin çıḳarurlar. Ṭamarlarından (20) ḳan alurlar dışarlar.

[1] azdırı İ: azdı T

Bundan ṣoñra Ādem-i Ṣafīyle sīmurġ yine Serendīb şehrinde seyrān (21) ideriken bīmār-ḫāneye uġradı. Ol ādemī-zāduñ ḫastelerin gördi. Kimi yatur, kimi oturur. **[43a]** (1) kimi kulunç, kimi sersem, kimi fālic, kimi laḳve, kimi yarḳan, kimi daḫı bunlaruñ emṣāli emrāżlar." Sīmurġ (2) Ādemden suʾāl eyledi kim: "Bunlar nedür?" didi. Ādem-i ṣafī cevāb virüp didi kim: "Yā sīmurġ, bunlar yitmiş (3) dürlü ʿillet kim ādemī-zādda ḫāṣıl olur. Daḫı bunda gelür muʿālice iderler. Tā kim ḫoş ola." didi. (4) ʿAnḳā bu sözi kim işitdi. Defʿi vardı anuñ emṣāli bir gevher daḫı getürdi. Ādeme didi kim: (5) "Yā Resūla'llāh, tevbe estaġfiru'llāh. Ol duʿāyı dileme kim ben ādem olam. Duʿā dile kim Ḥaḳ teʿālā (6) baña bu ʿilletlerden birisin virmesün. Beni ādem şekline ṣūretüm döndermesün. Beni buncılayın ʿilletile (7) dünyādan göndermesün. Ḳuşuñ ʿömri geçer. Ne ṣarʿ olur ne sudaʿ görür. Ne seyl görür ve ne yarḳan (8) görür" didi. Ādem-i Ṣafī daḫı duʿā ḳıldı kim sīmurġuñ ʿömri ziyāde ola. Bir ʿillet aña irmeye, ʿisyān (9) tā ölünceye görmeye. Sīmurġ vidāʿ ḳılup Ādemden gitdi. Varup kūh-ı Elbürs ḳullesinde maḳām (10) itdi. Ol vaḳtden berü ādemī-zāda gelmedi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Kāmil ol ki almaya u beddūʿā
(11) Beddūʿādan ḳopısar başa ḳażā

Beddūʿādan itmeye kimse ḥazer
İriser durur ḳażā ile ḳader

(12) Altmış iki süresin ʿömr-i zemān
Tā ḳıyāmet ḳalasın tā ʿömr-i cān

Devlet anuñ ala ḫayrıla duʿā
(13) Mevt iricek raḥmet ide ol Ḫudā

Beddūʿādan itmedi kimse ḫayr
Alḳış al kim olısar ṣāḥīb-ḫayr

(14) Nuṣḥıdur Firdevsinüñ emlaḥ kelām
Ḫoş göñülle vir ṣalāvat şād-kām

NEṢR (15) Ḥakīm ḳavlince Loḳmān-ı Ḥakīm eyle diyicek Aṣfer bin Berḫıyā bin İnkiyā eydür: "Yā Süleymān, (16) Loḳmān-ı Ḥakīm çün didi, ammā kim ben daḫı gördüm. Tārīḫde kim ʿanḳā-yı maġrib bir ḳuşdur kim (17) aña sīmurġ dirler. Gün batduġı yirde olurdı. Ġāyet ʿaẓīm, uludur. Yumurdası bir ṭaġ bigi olur. Ġāyet (18) ıraḳ uçar. Ve fīl, ḳapar, devlüngeç, sıçan, ḳapar bigi zemān-ı ḳadīmde varıdı. Ādem-i Ṣafī devrinde tā kim (19) Ḥanṭal devrine ḳaldı. Ḫalḳı incitdi. Ḥattā bir gün bir gelincegi ḳapdı. Yarındası gūyā kuşın daḫı (20) ḳapdı. Ol ḫalḳ acıdı. Ol vaḳt Ḫanṭala bin Ṣafvān peyġāmber idi ʿaleyhi's-selām. Duʿā itdi, (21) Ḥaḳ teʿālā anı baḥr-i muḥīṭ içinde bir aṭa vardur, Cezīre-i Billūr dirler, anda bıraḳdı ki hīç ādemī **[43b]** (1) varmaz. Fīl, kerkeden, cāmūs, bebr dürlü cān-averler anda çoḳdur. Anı yir. Ḳaçan kim uçsa sīl bigi (2) ḳanadların gürledür. İki biñ yaşar, biş yüz yaşayıcaḳ avlanur.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Naḳl-i nāḳil ol ki itdüm men beyān
(3) Bāḳisin Allāh bilür yoḳdur gümān

Böyle diyüp ol Āṣaf ṣāḥib-kemāl
Sākin oldı vir ṣalāvat ṣād-mān

(4) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince Āsaf bin Berḫıyā eyle diyicek Nāṣin peyġāmber ʿaleyhi's-(5) selām eyitdi: "Tārīḫde gelür kim ʿanḳā ehl-i resk(?) bir ṭaġ vardur. Demaḫ dirler ġāyet ulu ṭaġdur. Dürlü (6) dürlü ḳuşlar anda vardur. ʿAnḳānuñ yüzi ādem bigidür. Her cānaver kim dünyāda var durur, mecmūʿınuñ (7) ṣūreti, naḳşı ʿanḳāda varıdı. Yılda bir kez bu ṭaġa gelürdi. Ḳuşlar olur, yiridi. Bir kerre ḳarnı (8) acıḳdı. Eline ḳuş girmedi. Bir oġlancuḳ ḳapdı. Aldı, gitdi. Yine geldi, bir ḳarı ḳapdı. (9) Şikāyet itdiler. Ol zemān peyġāmber Ḫanṭala bin Ṣafvānıdı. Duʿā itdi, ṣāʿiḳa geldi. (10) Yandurdı, helāk eyledi. Ol vaḳtden berü ʿanḳā nesli ḳalmadı, gitdi.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(11) Böyle diyüp Nāṣen ol dem kāmukār
Ḫāmūş oldı ol resūl-i nāmudār

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür yār-ı cān
(12) Vir ṣalāvat Muṣṭafāya yādigār

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Nāṣen **(13)** eyle diyicek Kāẕ peyġāmber ʿaleyhi's-selām daḫı dile gelüp didi kim: "Yā Süleymānı'z-**(14)** zemān ʿanḳānuñ aṣlı bu kim Mūsā peyġāmber devrinde Ḥaḳ teʿālā bir ḳuş yaratdı. Her yanında **(15)** dört ḳanadı varıdı. Yüzi ādem yüzi gibi teninde her cān-āverüñ naḳşı varıdı. Bir erkek **(16)** daḫı yaratdı kim aña cift oldı. Daḫı ol ḳuşlar içün Ḥaḳ teʿālā celle ʿalā[1] Mūsā peyġāmbere **(17)** ʿaleyhi's-selām didi kim: "Yā Mūsā, iki ḳuş yaratdum. ʿİbretlü şecāʿatlü, zīnetlü anlaruñ nafaḳasın **(18)** ḳuds-i mübārek yöresindeki cān-āverlerden muḳadder ḳıldum ki her ʿāṣī cān-āver kim dürişe, ol **(19)** ḳuşlaruñ ġıdāsı ola. Tā kim ādeme mażarrat itmeyeler." didi. Bir gün Mūsā ʿaleyhi's-selām Ṭūr **(20)** ṭaġına gideriken ol ḳuşlar Mūsāyı ziyārete geldiler. Mūsā **(21)** naẓar ḳılup gördi kim

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Her birinüñ ḳāmeti mīnārıdı
[44a] **(1)** Ṣan degirmen oluġı minḳārıdı

Gözleri gülḫan-miṣāl yanarıdı
Başı ḥammām ḳubbesince varıdı

(2) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Mūsā ʿaleyhi's-selām bu ḳuşları bu hey'etde **(3)** görücek taʿaccüb ḳıldı. Ḥaḳḳuñ[2] ḳudretine çünkim Mūsā ʿaleyhi's-selām ṭūfān eyledi. Bu ḳuşlar göçdi. **(4)** Necide-i Ḥicāza vardı. Cān-āverler yiryiridi. ʿĀḳıbet aña irdi kim anda daḫı azup oġlancuḳlar ḳapar **(5)** oldılar. Tā ḥattā bir gün ol devürde Ḫālid bin Sinān ʿĪsā peyġamberidi. Anuñ bir ʿammūsı oġlı **(6)** varıdı. Daḫı andan özge oġlancuġı yoġıdı. Bu oġlancuḳ muʿallimden gelüp bir tenhāda ṣu kenā**(7)** rında ṭururdı. Bu ḳuşlaruñ erkegi gelüp ol oġlancuġı ḳapdı, getürdi, gitdi. **(8)** Atası gelüp İsāya şikāyet itdi. Ol peyġamber daḫı duʿā ḳıldı kim helāk **(9)** ola. Ḥaḳ teʿālā duʿāsın ḳabūl eyledi. Ol ḳuşlaruñ üzerine ṣāʿiḳa inüp küllüsin **(10)** helāk eyledi. Şerlerinden yiryüzin pāk itdi. Ṣuyı ḳalmadı. Tā ḥattā kim yā Süleymān ol **(11)** zemāndan berü bu meṣel ʿArab u ʿArbā içre ḳalup durur kim bir kişiden incinseler eydürler kim **(12)** *ḫalaḳat bihī ʿanḳā-yı maġrib* yaʿnī kim ʿanḳā-yı maġrib anı aldı. Çizgini

[1] ʿalā İ: ve ʿalā T
[2] Ḥaḳḳuñ T: Ḥaḳuñ İ

çizgini (13) göge gitdi, diyüp daḫı Loḳmān-ı Ḥakīm ʿaleyhi's-selām bu ʿArab ebyātın oḳudı. (14) Didi kim

NAẒM

El-cūdu ve'l-ġūlu ve'l-ʿanḳayı s̱āliṣe
Esmāyı eşyā lem teveccüd ve lem tekün

(15) Yaʿnī kim seḫā vü ʿatā ve daḫı ġūl u beyābān üçüncüsi ʿanḳā. Her bir nesnenüñ adıdur kim (16) aṣlā dünyāda bulunmayadı. Vücūda gelmedi didi. Loḳmān-ı Ḥakīm eyle diyicek (17) Süleymān ʿaleyhi's-selām Loḳmānuñ bu sözine ḳaḳıdı. Gönlinde didi kim Loḳmān-ı Ḥakīm (18) daḫı inkār ider. Eydür: "Sīmurġ yoḳdur didi." diyüp daḫı Süleymān ʿaleyhi's-selām yüzüni (19) Loḳmāndan yaña ṭutup didi kim: "Yā Ḥakīm-i cihān, senüñ iʿtiḳāduñ bu mıdur kim cihān (20) serāyında ʿanḳā yoḳdur diyesin? Yoḫsa inkār itdügüñ saña sīmurġ gelmedügiçün midür?" (21) didi. Loḳmān-ı Ḥakīm didi kim: "Yā Süleymānı'z-zemān ve iy şāh-ı cihān ḫāṣā kim ben **[44b]** (1) ʿanḳānuñ vücūdına lā diyem ki Ḥaḳ teʿālā Ḳādirdür kim her bir yirde biñ biñ sīmurġ yarada. Ammā kim (2) bu şiʿri kim oḳudum. Uḫnūʿ beyti durur, benüm kendü kelāmum degildür. Uḫnūʿ beyti ḫalḳ içre (3) maʿrūf durur. Ḫalḳ-ı cihān daḫı ancılayın z̤ikr iderler.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḫalıḳ-ı ʿālem ki ḫaki kāmil-i gūyā ider
(4) İstese Ḳāf içre biñ biñ murġı cān ʿanḳā ider

Ḳulları çoḳ Ḳādirüñ ʿaḳl-ı beşer irmez aña
Fehm ḳılur biñde birin anı kim dānā ider

(5) **NEṢR** Loḳmān-ı Ḥakīm böyle diyicek sīmurġuñ ʿinād ḳılup gelmedügine (6) be-ġāyet incindi. Daḫı emr eyledi. Ḳuşlardan otuz ḳuş sīmurġı arayu gitdiler. Varup bulup (7) Süleymāndan selām virüp alup dergāh-ı Süleymāna geleler. Nite? Rūḥ ḳuşı, ṭāvūs, ḳartal, ṭavşancıl, (8) soyġa, kerkes, Hüdhüd, ḳarlaġuç, ṭūṭī, ġurāb, süklün, şāhīn, ʿācizī, sunḳur, balaban, (9) ḳuḳnūs[1], ṭurna, keklik, turrāc, saḳḳā ḳuşı, balḳan ḳazı, ḳumrī, ördek, eñgit balıḳçıl, (10) gökçe, ḳarġa, laḳlaḳ, er ḳuşı, bayḳuş, ḳuġa. Maʿa'l-ḳıṣṣa, bu z̤ikr olan otuz ḳuşı

[1] ḳuḳnūs T: ḳaḳanūs İ

ḳaḳanūsıla[1] (11) refīḳ ḳoşılup emr-i Süleymānıla per açdılar, uçdılar. Felegüñ ucına çıḳdılar. Sīmurġ ḳuşın aramaġa, (12) bulmaġa, Süleymāna getürmege gitdiler. Bunlar bunda, bizüm ḳışṣamuz bu yañadan sīmurġa geldi. Nite? (13) Çünkim sīmurġ ḳuşı uçup kūh-ı Beyābānı aşup gitdi. ʿAzm-i Hindustān itdi. Meger (14) kim ḳudretile Hindustān milkinde bir pādişāh varıdı. Adına Ḳahḳuşān[2] dirlerdi. Ol melik bir gün (15) meclisinde otu[r]mışıdı. Süleymāndan, sīmurġdan rivāyet itdiler. Süleymāna ḳuşlar muṭīʿ ü münḳād (16) olmış. Ḳaḳnūs ḳuşı dergāhına gelmiş. Falasṭīn ḳalʿsını murġān ḳuşınla almış, dirler. Ol (17) melik bu söze inkār itdi, inanmadı. Ol ben aña ḳāyil degülem ki ʿanḳā vardugına ve daḫı (18) ḳuş gelüp ādeme musaḫḫar olur mı? Buña emṡāl bir daḫı bu kim eydürler: "Ḫıżır var durur. Ṭayy-ı (19) mekāndur. Gāh maġāribde, gāh meşāriḳde bulunur dirler. Ādem ṭayy-ı mekān olmaḳ, bir niçe yıl (20) ʿömür sürmek gāh maġāribde, gāh meşāriḳde olmaḳ ḳanda olur?" diyüp inḳār idicek meker kim (21) bir ʿāḳıl, kāmil, fāżıl, ʿāmil vezīri varıdı. Baş ḳaldurup didi kim: "İy şāh, Ḫıżır daḫı **[45a]** (1) vardur cihānda. ʿAnḳā daḫı vardur, yalan degüldür. Ḳudret-i Ḥaḳḳa inkār itmegil. Ḥaḳ teʿālā (2) Ḳādirdür kim bir degül niçe Ḫıżır yarada. Ve anca ʿanḳā düride. Cihānı mālāmāl ḳıla kim Ḳādir durur, (3) tüvānā durur.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gün demiñden ḫilḳat iden on sekiz biñ ʿālemi
Āteşi cinnī yaradan ḫāki ḳılan ādemī

(4) Niçe biñ sīmurġ-ı Ḳāfı yaradursa ṭañ degül
Pes neden inkār idiser kāmil olan her denī

NEṠR (5) Ḥakīm ḳavlince vezīr eyle diyicek ol melik ḳaḳıdı, ʿazil eyledi. Didi kim: "Eger sen baña (6) Ḫıżrı ve daḫı ʿanḳāyı göstermeyesin, helāk iderem." didi. And içdi. Vezīr derd-mend, (7) dürük-ṣūret olup ṣaḥrālarda gezdi. Münācāt, ṭāʿat ḳılup ḫıżrı ve ʿanḳāyı görmege (8) Ḫaḳḳa niyāz iderdi. Tā kim bunuñ üzerine bir niçe müddet irdi. Bir gün gün ıssısında (9) be-ġāyet incindi, aġladı. Ol ḳadar göz yaşın dökdi kim gökdeki melekūt (10) anuñ nālişine teraḥḥum itdiler. Allāh teʿālā Ḫıżrı aña gönderdi. Nite? Bir boz atlu, yüzi (11) ḳutlu, ʿalevī ṣaçlu selām virüp didi kim: "Neye melūlsin? Gel ben

[1] ḳaḳanūsıla İ: ḳuḳnūsıla T
[2] Ḳahḳuşān İ: Ḳahḳaşān T

Ḫıżıram ol meliküñ (12) ḳatına varalum." didi. Vezīr didi kim: "Ḳorḳaram Ḫıżrı ʿAnḳāyı göstermege baña emān (13) virdi. Sen Ḫıżırsañ ḳanı Ḳāf-ı ʿanḳā?" didi. Ḫıżır eyitdi: "Gel ʿanḳāyı daḫı bulam." didi. Vardılar, (14) gitdiler. Nite? Ḫıżır didi kim: "Gözüñ yumġıl." Vezīr gözin yumdı. "Aç" didi, açdı. Melik (15) taḫtgāhında bulındılar kim bir aylıḳ yoldayıdı. Vezīr gözin açup bildi kim bu Ḫıżır ṭurur. (16) Elin öpdi, ayaġına düşdi. Ḫıżır didi kim: "Ḳorḳmaġıl." Andan vezīr Ḫıżırı sürüp ol (17) meliküñ ḳatına geldiler kim ol melik kāfirdi. İçerü kim girdiler. Ol melik eyitdi: (18) "Niçün baña secde ḳılmaduñuz? Zīrā kim ʿādet buyıdı kim ḳapuya varup taḫt öñinde (19) secde iderleridi." Ḫıżır eydür: "Ben Ḥaḳ[1] teʿālādan ġayrısına secdeyi itmezem, itmedüm." Daḫı Ḳahḳaşān (20) eydür: "Sen kimsin?" Cevāb virdi kim: "Ben Ḫıżıram." Ḳahḳaşān eydür: "Neden maʿlūl ola kim sen (21) Ḫıżırsın?" Didi kim: "Ne dilersin nişān[2]?" Melik eydür: "Baña ʿanḳāyı göstergil." Ḫıżır **[45b]** (1) didi kim: "Ṭur serāyında, ṭaşra çıḳġıl." Melik ṭaşra çıḳdı. "Felege baḳ." didi. Baḳdı. İttifāḳ (2) ol vaḳt, sīmurġ daḫı Süleymān dergāhından ḳaçup uçup hevā yüzinden geçüp (3) gideridi. Melik gördi kim üzerinden bir ḳara bulut ḳopdı. Yıldırım miṣāl geldi. Daḫı (4) felek yüzi ol buluduñ içinden Ḫıżrı işāret eyledi. Çaġırdı, sīmurġuñ ḳulaġına degdi. (5) Hevā yüzinden süzilüp indi. Ol melikle Ḫıżır varup gördiler kim ol bulud sīmurġımış. (6) Gökden kim göricek hevā yüzi reng-ā-renk oldı. Laṭīf elvānlarıla ve sīmurġuñ (7) ḳanadlarından çeng āvāzı ve dürlü sāzlar berbuṭ, ḳānūn, erġanūn ṣadāsı gelürdi (8) kim hīç ādemī-zād işitmemişdi. Ol sekiz yüñlerinden od ıldurardı. Melik (9) şöyle ṣandı kim bir bezenmiş bāġdur ya baġçe durur kim müzeyyen olup durur. Çiçeklerile, (10) buḫūrlarıla muʿaṭṭar durur. Ve muṭriblerile müşerref olmış durur. Bu ʿaẓametile, bu hey'etile hevāda (11) seyr iderek geldi. Ol ṣaḥrāya ḳondı. Andan melik naẓar ḳılup gördi kim başı ādem, gevdesi (12) ṭāvūs ḳuşı bigi ammā kim büyüklikde bir ṭaġa beñzer. Dört ḳanadı var, (13) iki ādem[3] eli bigi elleri var. İki ḳanadınuñ altından andan sīmurġ dilince Ḫıżrı görüp (14) selām virdi. Ḫıżır ʿaleyk aldı. Ḫıżır ḳuş dilince didi kim: "Yā sīmurġ, ḳanda gidersin?" (15) Sīmurġ Ḫıżruñ ḳorḳusından eydür: "Beni Süleymān nebī yumuşa ṣaldı. Aña giderem." (16) didi. Ḫıżra ḫod maʿlūmıdı. Eyitdi kim: "Yā sīmurġ, Süleymāna beñzer kim ʿāṣīliḳ ḳılduñ. (17) Velākin Ḥaḳḳa daḫı ʿāṣī olduñ. Süleymān ḫod seni cebren ve ḳahran getürür. Eyü varmaduñ." (18) didi. Ḫıżruñ sözinden sīmurġ utandı.

[1] Ḥaḳ İ: Allāh T
[2] Ne dilersin nişān İ: nişān ne dilersin T
[3] ādem İ: - T

Defʿi ḥayāsından yine uçdı. Yine bir āvāzlar (19) ḳopdı kim ṣan kim berbuṭ, ḳānūn, çeng, rebāb, erġanuñ çalınurdı. Melik görüp (20) taʿaccüb eyledi. Ḫıżrıla sürüp içerü taḫtıgāhına çıḳup oturdı. Ḫıżır oturmadı. (21) Buġur Ḫıżır didi kim: "Anḳāyı gördüñ mi?" Melik didi kim: "Gördüm." Ḫıżır eydür: "Gel müsülmān **[46a]** (1) olġıl." Melik ḳaḳıdı. Ol ḳaḳımaġıla didi kim: "Sen girçek Ḫıżırsañ saña suʾāl (2) ḳılsam gerek. Cevāb virgil." Ḫıżır didi kim: "Ne dirsin?" [Melik] eydür: "Baña ḫaber (3) virgil. Ḥaḳ teʿālā ne işde durur şimdiki ḥālde?" Ḫıżır eydür: "Bu vezīrüñ (4) kim ayaġ üzerine ṭurur. Taḫtuña çıḳarġıl, sen ḳarşusına ṭurġıl ayaġ üzerine. (5) Tā kim diyem Allāh teʿālā ne işde durur şimdiki ḥālde." Pes ol melik eyle itdi. (6) Daḫı vezīri taḫta çıḳdı. Melik ayaġ üzerinde ṭurup eyitdi kim: "Yā Ḫıżır, (7) baña ḫaber virgil kim Allāh teʿālā ne işde durur bu ḥālde şimdi?" Ḫıżır daḫı cevāb (8) virüp eydür: "Ḥaḳ teʿālā, celle ve ʿalā bu işdedur kim memleketi senden aldı. (9) İşbu sāʿatde vezīrüne virdi kim ḳādirüñ ḳudretine, ḥākimüñ ḥikmetine (10) inkār yoḳ durur dāddan. Yaʿnī gözedur, Sübḥāndur. Sencileyin ẓālim ve kāfir (11) degüldür. Böyle diyüp ḳılıç çeküp meligüñ boynın urdı. Ġāyib oldı. (12) Ol ḳavm görüp ḳorḳup Ḫıżrı daḫı bilüp vezīre iṭāʿat ḳılup melik idindiler. (13) Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim Ḥaḳ teʿālānuñ ḳażāsından ḳaçmaḳ olmaz. Ḳudret-i (14) Ḥaḳḳa inkār itmek olmaz.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Göklere İdrīs-veş aġsañ daḫı irer ḳażā
(15) Pes gerek kāmil ḳażāya vire nā-çār rıżā

Ḫayr u şerden ne ki varsa geliser taḳdīr olan
Defʿe yoḳdur mümkināt tedbīr iderse ketḫuẓā

(16) Nuṣḥıdur Firdevsinüñ pend-i saʿādet ṭutuñuz
Daḫı andan vir ṣalavāt sen be-cān-ı Muṣṭafā

NEŞR (17) Ḥakīm ḳavlince sīmurġ ḳuşı uçup yine mekāna ʿazim idüp gitmekde. (18) Otuz cins ḳuşlar daḫı ḥükm-i Süleymānıla ḳuḳnūs ḳuşına refīḳ ḳoşılup sīmurġuñ (19) ʿaḳabince gitmekde. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib Süleymāna geldi. (20) Nite? Ol zemān kim sīmurġ kim gitdi. Bu ḳuşlar kim ʿaḳabince gitdiler. Buġur (21) Süleymān ḥüküm eyledi. Ṭāvūs ḳuşı gelüp Süleymāna görine kim dāne yiyen **[46b]** (1) ḳuşlaruñ melikidür. Ṭāvūs daḫı Süleymāndan işāret olacaġın bilüp aġzına bir zeberced (2) alup dergāh-ı

Süleymānīye gelüp dergāhdan içerü girdi. Cimşīd-veş tācın (3) başına urınup laġcüverden libās geyüp daḫı üzerine muraṣṣaʿ zer-bāft cübbesin (4) bürinüp elvān envāʿ, gūne gūne müzeyyen ārāste muraṣṣaʿ reng-āmīz yüñlerin (5) zeynile tezyīn ḳılup ḳadem ilerü başup taḫt-pāyin öpüp daḫı aġzından ol zeberced (6) cevheri taḫt-ı Süleymān pāyinde ḳoyup Süleymāna dilince duʿā eyledi. Didi kim

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(7) Ṣad hezār elḥamdülli'llāh Ḫālıḳ-ı Yezdān bugün
Kim mübārek yüzüñi gösterdi ol Sübḥān bugün

Rūḥ-ı ḳudsī sen Süleymān ki indi gökden yire özüñ
(8) Ḳullara raḥmet virüpdür ḥażretüñ Ḥannān bugün

İns ü cinnüñ mālikisin çār ʿunṣur saña rām
Vaḥş u ṭayr u mūr üzre ṭapuña fermān bugün

(9) Bil felekde götürür taḫtuñ şehā Ḳafdan Ḳafa
Şarḳ u ġarb baḥr u berri itdürür seyrān bugün

Ḫusrevā bu devr içinde yoḳ miṯālüñ bu zemān
(10) Ḫaḳḳa şükr it kim senüñdür devrile devrān bugün

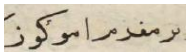
Niçeme kim devr ider çarḫ-ı felek mihrile māh
Ḥayy u Ḥāfiẓ her ḥaṭardan ṣaḳlasun sulṭān bugün

(11) Ṭapuña ṭāvūs dāʿī geldi ḫūr u ʿāciz uş
Luṭf idüben raġbet eyle ḳıl kerem āsān bugün

NEṢR

(12) Ḥakīm ḳavlince ṭāvūs ḳuşı bu vechile duʿā ḳılıncaḳ buġur Süleymān ʿa.s. emr eyledi. Zerrīn (13) nişāne ḳodılar. Ṭāvūs ḳuşı, ḳuḳnūs yirinde[1] taḫt pāyinde Süleymāna ḳarşu şāhin nişānda oturur (14) gibi ayaġ üzerinde ṭurdı. Daḫı Süleymāna ḳulaḳ urdı kim ne söyleye Süleymān? Daḫı (15) Aḫī Melīḥ

[1] yirinde T: perende İ

müvekkil-i murġān ilerü gelüp ṭāvūs getürdügi gevheri alup Süleymānuñ (16) mübārek yedine şundı. Süleymān alup naẓar ḳılup gördi kim zeberceddür. Velākin (17) be-ġāyet şeffāf-reng idi kim hīç görülmiş degül. Buġur dönüp Loḳmān-ı Ḥakīme eydür: (18) "Yā Ḥakīm, ṭāvūs ḳuşı getürdügi ne cevherdur, görgil. Ḫavāṣṣın daḫı söylegil." (19) didi. Ḥakīm daḫı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, bu cevher zeberceddur. Bir niçe (20) dürlü olur kim neftī ve reyḥānī ve ṣabunī durur. Ekşer zümrüd şınuḳ olur. Maʿdeni (21) maşrıḳ ṭaġlarında olur. Ol yirde kim zümürrüd olur. Andan altun maʿdeni daḫı **[47a]** (1) var durur. Ḳamu zehrüñ tiryākidür. Bunuñ şerbeti iki arpa mikdārı durur kim (2) ayran içinde ezerler. Zehr içmişe virürler. Ol zehri yidigile bile çıḳarur. Ve daḫı yā Süleymān, (3) efʿī yılanuñ gözi zebercede ṭuş olsa kör olur. Ben bu sözi Nūẕezī şāha didüm, (4) ḳabūl itmedi. Eyitdi kim: 'ben zümürrüdi yüzük ḳaşında bir yılanuñ gözine sürdüm. Hīç eşer (5) itmedi.' didi. Ben didüm ki: 'yā şāh-ı Īrān Tūrān, ol yılan meger ki efʿī degüldi (6) ola.' didüm. Eyitdi kim: 'efʿī nice olur?' didi. Eyitdüm ki: 'efʿīnüñ gözleri (7) uzun olur. tā kim efʿī getüre.' didüm. Getürdiler. Ol (8) efʿīnüñ gözine zümürrüd sürdiler. Fi'l-ḥāl gözi kör oldı. Zümürrüd cevher-i laṭīfdür, (9) ammā kim bunuñ emṣāli zümürrüd görmedüm."

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Bu zümürrüd cevheridür ḳıymeti
(10) Menfaʿatlüdür çehān ḫāṣıyyeti

Böyle diyüp oldı ḫāmūş ol ḥakīm
Vir ṣalavāt Muṣṭafāya key ḳatı

(11) **NEṢR** Ḥakīm ḳavlince Ḥakīm böyle deyicek Süleymān ʿaleyhi's-selām (12) dönüp ṭāvūsa didi kim: "Yā ṭāvūs, mekānuñ ḳanda olurdı? Bu zebercedi kim (13) gözler görmiş degüldür, ḳanda bulduñ?" didi. Ṭāvūs duʿā ḳılup daḫı derūnından (14) āh eyledi. Bir zemān ṭurdı, gözlerinden yaş aḳıtdı. Eyitdi kim: "Yā Süleymān, eger kim (15) ezelki maḳāmum vaṭan-ı aṣlum ṣorarsañuz cennetden çıḳdum. Cennetde olurdum. Ammā kim (16) şimdi ʿārıżī vaṭanum teftīş ḳılursañuz Hindistānda bir yirde oluram kim cezīre-i (17) Kelbe dirler. Hindistānda durur. Ol Hindistān ḳozı, birinç, şeker, ḳamış, (18) ūd, ṣandal, kāfūr, ıssı otlar nihāyetsüz durur. Bunda bir ṭāyife var kim gözleri (19) gögsinde durur. Murabbaʿ ṣūretleri vardur. Ṣıġıra beñzer. Bir ṭaġ daḫı vardur

kim (20) dāyim od yanar. Gice de gündüz de tütün olur. Bir ṭāyife daḫı var kim ādeme beñzer. (21) Pādişāhlarınuñ adı Cābedür. Altundan ṭon geyür. Muraṣṣaʿ incüden yāḳūtıla aḳçesinde **[47b]** (1) kendünüñ ṣūreti yazılup durur. Pūt-perestdür. ʿĀdetleri çoḳluḳ durur. (2) Irlarlar, ḳışarlar(?), dönerler. Aña ḳarşu ʿavretleri ḫūb-ṣūretdür. Pūt üzerine bir ulu (3) kelīsā yapmışlardur. Ḳaçan kim bir kişinüñ ġāyetde küçük ḳızı olsa ṭoġsa bu kelīsāya (4) vaḳf iderler. Bu kelīsāda ṭurur. Tā kim bu deyr üzerinde bir ġarīb gelse aña virürler. (5) Çehezin pādişāh ḫazīnesinden virürler. Pūt öñinde secde ḳılup pādişāh gelüp anuñ (6) elin öper. Bu ḳızı aña virürler. Rızḳ taʿyīn iderler. Her gün bu ḫalāyıḳ çalmak, ırlamaḳ, (7) raḳṣ urmaḳ ʿādetleridür. Cümlesi pūt-perest dururlar. Ol vilāyetde ṭāvūs ḳuşı, (8) ṭūtī ḳuşı çoḳdur. Yā Süleymān, vaṭan-ı ʿārıżum bu durur kim ẕikir eyledüm. Ammā kim vaṭan-ı (9) evvelüm cennetdür." didi. Süleymān didi kim: "Cennetde sen n'eyledüñ?" Ṭāvūs eydür: "Yā Süleymān, (10) ben[1] ol ṭāvūsam kim Ḥaḳ teʿālā beni ʿitāb ḳılup şeyṭān-ı laʿīn ucından sürdi. (11) Ādem gelüp Ādemden duʿā temennā ḳıldum ki Ḥaḳ teʿālā beni yarlıġaya. Ādem-i ṣafī baña (12) didi kim: "Yā ṭāvūs, Ḥaḳ teʿālā seni yarlıġayamaz hīçbir peyġāmber duʿāsınla. İllā kim āḫir zemān (13) peyġāmberi Muḥammed-i Muṣṭafānuñ duʿāsınla yarlıġar." didi[2]. Ben didüm ki: "Benüm aña irmege (14) ʿömrüm ola mı? Beni Ādem Ḥaḳdan diledi, duʿā eyledi kim ʿömrüm ola, ölmeyem. Āḫir zemān (15) peyġamberine dek ʿömrüm ola. Ol peyġāmber ʿa.s. baña[3] duʿā ḳıla. Ḥaḳ teʿālā beni yarlıġaya. (16) Yā Süleymān, Ḥaḳ emrile peyġāmbersin. Sen daḫı duʿā eylegil, günāhum dilegil." didi. (17) Süleymān duʿā ḳıldı. Ṭāvūs şāẕılıḳ eyledi. Bir ḳuşı gör kim bir kez günāh itdügiçün (18) ne ḳadar ʿöẕür diler. Sen günāhda anuñ emṡāli anca günāh idersin. Ḥaḳḳuñ emrin (19) şırsın. Buġur istiġfāra gelmezsin.

NAẔM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Günde biñ biñ cürm iderken key ḥisāb
(20) Añlamazsın olsa vü cāna ʿaẕāb

Ḫāb-ı ġafletden açagör gözüñi
Tevbe ḳılup ḫāke sürgil yüzüñi

---

[1] ben T: ve İ
[2] didi İ: didüm T
[3] baña İ: - T

(21) Ḳıl ʿibādet it münācātı delim
Tā ki raḥmet ide Raḥmān-ı Raḥīm

Devlet isterseñ müdām it ẕikrini
[48a] **(1)** Niʿmet isterseñ ḳılagör şükrini

Çün degüldür saña bāḳī bu dehir
Ḫāke yiksān idecekdür bu şehir

(2) Pes gerekdür āḫir endīş olasın
Āḫiret yaraġını sen ḳılasın

3.2.3.4.4. Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāsitān-ı Māżī

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(3) İy mubaşşır başda ʿaḳluñ ḳıl cemiʿ
Evvel āḫir bāñī ṭut cāndan semiʿ

Gör ne taḳdīr ider ü ḳābil baña
(4) Bir naẓar ṭut ḳulaġ ol māyil baña

Añladur aḥsen saḫun saḥib-kemāl
Diñledür senden saña bir ḫoş miṡāl

(5) Fi'l-meṡel cānuñ durur ṭāvūs pes
Geldi cennet ʿāleminden ḫoş nefes

Var mekānuñ iste kim oldur ʿAden
(6) Ki ehl-i īmān didiler *ḥubbu'l-vaṭan*[1]

Cehd ḳılup eylegil ṣāliḥ ʿamel
Ḳurb-ı Ḥaḳḳa irişesin bī-ʿilel

(7) Senlügüñden çıḳa terk it mā' sen
Göresin dīdār-ı Ḥaḳḳı ẕī-ṡemen[2]

---

[1] "Vatan sevgisi imandandır."
[2] ṡemen: meṡen İ, T

Senligüñ senden gidicek ẕāt-pāk
(8) Terk idince āb u āteş bād u[1] ḫāk

Çār ʿunṣur olmasa saña ḥicāb
Göklere ṭayy idilür mālik-riḳāb

(9) Meh melekden yüce ola rifʿatüñ
Nüh felekden aşa ʿarşa ḥażretüñ

Külli bī-zer saña ola āyine
(10) Ḥaḳ cemālin göresin her-āyine

ʿArş-ı ʿālī olısar cevlen-gahuñ
Bāġ-ı Firdevs olısar seyrān-gahuñ

(11) Ger dilerseñ biline hem rāz-ı Ḥaḳ
Külli senden añlana āvāz-ı Ḥaḳ

Görine her ẕerreden envār-ı İlāh
(12) Sinüñ içi ṭola hem esrār-ı İlāh

Ḳalbüñi ṣāf eyle cān huşyār ḳıl
ʿIşḳ-ı Ḥaḳḳı göñlüñe sen yār ḳıl

(13) Bādı bāda ḫāki ḫāke eyle terk
Ḫiẕmet-i Ḥaḳḳı bilüñe eyle berk

Ḥāṣıl ola tā saña fażl-ı Ḫuẕā
(14) Nūr-ı Ḥaḳḳı göresin pes muṭlaḳā

Gülşen-i firdevsi ḥāṣıl eylegil
Ḳalbüñ aña şehā māyil eylegil

(15) Nuṣḥunı Firdevsinüñ ṭutsañ temām
Cennet-i firdevs ola saña maḳām

---

[1] bād u: bād-ı İ, T

3.2.3.4.5. Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(16) Ḫaḳḳa minnet yārī ḳıldı ẕü'l-celāl
Ḫāki gūyā itdi virdi ol kemāl

Yüz yitmiş biş meclis oldı temām
(17) Buña hem-tā yoḳ durur emlaḥ maḳām

Bildi Ḫusrev sözlerüm şīrīn olur
K'itdi taḥsīn diñleyüp ṣāḥib-kemāl

(18) Aḥmedī ḳanı Niẓāmī Şeyḫī de
Şehd ü şekker sözden alsunlar nevāl

Bī-ġalaṭ durur bu söz ki men kemem
(19) Gevherile bir degül seng-i siḳāl

Benven ol mūr-ı saḫun-dān-ı ṣemīn
Şāh Süleymān dergehinde pāyimāl

(20) Var ümiẓüm bu Süleymān-nāmesin
Āḫir idem urmadın ecel şikāl

Kim añar Firdevsīyi ider duʿā
(21) Raḥmet itsün ol Kerīm Ḫaḳ teʿālā

İy ʿademden ʿālemi iẓhār iden
Çarḫı gerdūn eyleyen her māh sāl

[48b] **(1)** Ḫāki ʿanber ḳanı misk-i Çīn iden
Seng-i ḫārādan çıḳaran ol zülāl

Aḥmed ü Maḥmūd Ḳāsım ʿizzeti
(2) Ki itdi engüştiyile şaḳ ol hilāl

Cürmini Firdevsinüñ eyle muʿāf
Çekmesün *veylün*[1] içinde ol zevāl

(3) Çün didüñ *lā-taḳneṭū min raḥmetī*
Raḥmet eyle itme bizi pür-melāl

Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ yā ʿazīz
(4) Vir ṣalavāt Aḥmede çekme infiʿāl

3.2.3.5. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Beşinci Meclisinüñ Ẕikrindedür

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(5) Söyle iy gūyende-i bezm-i Ḫuẕā
Bu nevā-yı ʿışḳıla iden sezā

Çün şarāb-ı ʿaşkı nūş itdük temām
(6) Sen düzet ʿuşşāḳ[a] rāst içre maḳām

Zühre-i zihrā ṣıfat ḳıl naġme-sāz
Gūş idenler ḳıla taḥsīn dil-nüvāz

(7) Bu künūz-ı ʿışḳa bulup feṯḥ-i bāb
Īṣār ḳıl maʿnā dürrin bī-ḥisāb

Baḥr-i ʿışḳuñ ḳaṭresinden ur nefes
(8) Ẕerresinden mihrinüñ söyle vü pes

Ol hevānuñ içre uran pervāza per
Şemme-i rāzdan açup virmez ḫaber

(9) Kim bulamaz ẕerre ḫurşīde sebīl
Beşşe açamaz başşa yeri Cebrāʾil

Sūziş-i ʿışḳıla alursañ cisme ḳan
(10) Bulasın āḫir beḳā-yı cāvidān

---

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 104: 1-2): "Arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayan, servet toplayan ve onu sayıp duran herkesin vay haline!"

Kim muḥabbetdür ḥayāt-ı ʿālemi
Hem meḥabbetdür saʿādet ādemi

(11) Bu muḥabbetdür cihān ser-māyesi
Bu muḥabbet cānlaruñ pīrāyesi

Bu hevāyıla ider deryā vü cūş
(12) Bu hevāyıla ḳılur baḥri ḫurūş

Kime ʿışḳuñ şemʿi ola reh-nümā
Bula mesken ravża-i ḳurb-ı Ḫuẕā

(13) Kim saʿādetdür fütūḥ-ı ʿışḳı bāz
Ger ḥaḳīḳī ola yā ḫod ol mecāz

Ger ḥaḳīḳī olmasa taḥṣīl pes
(14) Ol mecāzı ele getür ḫūb-nefes

Söylegil Firdevsi ʿışḳuñ ḥālini
Vir ṣalavāt daḫı di aḥvālini

3.2.3.5.1. Ḳıṣṣa-i Mücādele Kerden-i Murġān Berāy-ı Merātib-i ʿArab

Loḳmān-ı Ḥakīm ḳavlince (16) saḫün-dān-ı ḥaḳāyıḳ ve çehre-güşāyān-ı ṣuver-i daḳāyıḳ ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naḳlince ṣarrāfān-ı (17) cevāhir ẓarāfeti ve ṭavāfān-ı aʿrāf-ı fesāḥat cerresa'llāhu bihim ādāb ol vechile ṣaḥīḥ melīḥ (18) rivāyet ḳılup eydürler kim, Süleymān-ı Nebī Ḥażreti ol gün ki dīvān-ı ʿaẕīm ḳurup (19) nübüvvet taḫtı üzerinde oturmışdı. İns ü cinn ü ser-hengleri ayaġın ṭurmışdı. (20) Ve sīmurġ-ı Ḳāfıla ḳuşlar daḫı gökyüzinde Süleymān taḫtı üzerine ḳanad ḳanada çatup (21) sāyebān ṭutmışlardı. Ve ol gün Süleymān-ı Nebī ḳuşlar dīvānı ḳurup feżāya diñledügin **[49a]** (1) ṭāvūs ḳuşı kendünüñ ser-güẕeştin Süleyman suʾāl ḳılup ol daḫı ol (2) zemān kim ṭāvūs ḳuşı cennetden çıḳduġın ve maḳām-ı aṣlīsin ʿayān, vaṭan-ı ʿāriżīsin (3) kim beyān eyledise Süleymān bildi kim bu ṭāvūs ol ṭāvūsdur kim cennetden çıḳup ṭurur. (4) Buġur Süleymān aña ʿizzet ḳılup didi kim: "Yā ṭāvūs, taḳdīrde eyleyidi ola, ġam yimegil." (5) diyüp göñlüni tesellā ḳıldı. Daḫı andan yine suʾāl ḳılup didi kim: "Yā ṭāvūs, ṭāvūsuñ (6) mizācı, ḫāṣṣası nedür? Daḫı beyān eylegil, bilelüm." didi. Ṭāvūs cevāb virüp didi kim: (7) "Yā Süleymān-ı zemān, ṭāvūs ḳuşınuñ aḥlāḳı ṭabīʿatındadur kim kendü nefsini begenür. Cevelān (8) ider. ʿAle'l-

ḫuṣūṣ kim dişisinüñ naẕarına ḳarşu ṭurup cevelān ḳıla. Envāʿ-ı ḥarekātıla (9) cevelānlar ḳılur. Ṭırnaġıla başı üstine kim ol laṭīf renglerile ki Allāh teʿālā bizüm (10) cinsümüzi eylemişdür kim vaṣfumuz dile gelmez. Meger kim görile. Velākin (11) yā Süleymān, iki nesneye yirünürüz. Birisi bu kim āvāzumuz kerīh durur. Biri bu kim ayaġumuz (12) zişt durur." deyicek Süleymān eydür: "Yā ṭāvūs, bu nesneler evvel daḫı var mıdı? Yoḫsa (13) bu cihān mülkine gelincek mi vāḳıʿ oldu?" didi. Ṭāvūs eydür: "Yā Süleymān, behişṭde(14) yiken bir elḥānum varıdı, dile gelüp Ḥaḳ teʿālāyı tesbīḥ idincek ḥūr u ġılmān Rıżvān-ı (15) vildān benüm āvāzuma müteḥayyir olurlarıdı. Ve ayaġum daḫı ḳızıl yāḳūt rengindeyidi. (16) Ammā kim uçmaḳdan çıḳıncaḳ Ādemüñ, Ḥavvānuñ ʿa.s. ve daḫı yılanuñ, şeyṭānuñ ʿaleyhi'l-laʿnetü her (17) nesnesi kim eksildi. Benüm daḫı bu iki nesnem eksildi." Süleymān didi kim: "Ādemüñ, (18) Ḥavvānuñ, yılanuñ ve İblīsüñ nesi eksildi?" didi. Ṭāvūs cevāb virüp didi kim: (19) "Yā Süleymān, Ādemile Ḥāvvā kim cennetden çıḳdılar. Beş vücūd idi. Evvel Ādem, ikinci Ḥavvā, üçünci (20) İblīs, dördünci yılan, beşinci bī-çāre ṭāvūs gitdi. Ol benüm ki ṭāvūsam (21) ḫūb āvāzum ve daḫı ayaġumuñ rengi, zīneti. Āgāh ol yā Süleymān, her kimse kim yalan söyleye **[49b]** (1) yarın dergāhda āvāzı ne ḳadar kim ḫūbısa daḫı zişt olur. Āvāzı ve ayaġınuñ rengi (2) daḫı yā Süleymān aña işāretdür kim her ayaḳ kim fitne yoluna yürür ṭamuda yanar ṭāvūs (3) ayaġı bigi. Ve daḫı yā Süleymān ikinci yılanuñ tezyīn şekli ve ṭatlu sözi gitdi. Anuñıçün (4) kim düşmeni aġzına alur, zīnete ġarra olur. Üçünci şeyṭānuñ ʿaleyhi'l-laʿnetü ʿilmi gitdi. ʿAmeliyle (5) şol sebebden kim ʿilmine tekke ḳıldı. ʿAmeline inandı. Dördünci Ḥavvānuñ görkli ḥüsni (6) gitdi. Ve pākligi gitdi. Andan ötürü kim yılanıla yār oldı. Ḥaḳ teʿālā ḳorḳusın unutdı. (7) Beşinci Ādem nebīnüñ ʿa.s. nuṣreti ve ʿīş ṣafāsı anuñıçün kim emānet ṣaḳladı. ʿAvret sözine (8) uydı. Yā Süleymān bu beş vücūddan kim biri benem. Günāhumuz ayru. Bize ġūl oldı.

(9) **NAẔM**

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

İblīsüñ telbīsine uydumısa itdüm ben ḫaṭā
Sürdi dergehden bizi ḫışm itdi [hem] ḳāhir Ḫuẕā

(10) Ḫūb avāzum çirkin oldı ayaġumuz daḫı zişt
Yüz ḳarasın taḫṣīl itdüm hemçünān mülk-i Ḫıṭā

3.2.3.5.2. Dāsitān-ı Murġān Ṭaleb Kerden-i Sīmurġ Neyāften Āciz Şoden

(11) Loḳmān-ı Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti ṭāvūsla bu kelāmı **(12)** söyleyicek bizüm ḳışṣamuz ol yañadan sīmurġa gitdi. Ḳuḳnūsıla otuz ḳuşlara geldi. **(13)** Nite? Ol zemān kim Süleymān icāzetile uçup ḳanad açup uçup kim gitdiler. Gelüp **(14)** kūh-ı Elbürzüñ ser-ḥaddine yitdiler, bir yire ḳondılar. Ārām itdiler kim bir yanı baḥrī Beyṭāz bir yanı **(15)** kūh-ı Elbürz şaḥrāsıdur. Berrī ḳuşlar ḥubūbāt bulup yidiler. Yırtıcılar daḫı cān-āverler şikār itdiler. **(16)** Baḥrīler daḫı varup deryādan balıḳ bigi ve deñiz cān-āverinden kenārında bulduḳlarından yidiler. **(17)** Bir yire cemʿ olup per açup ḳuḳnūs ḳatına cemʿ oldılar. Buġur ḳuḳnūs eyitdi: "İy murġān **(18)** çünkim kūh-ı Elbürze geldük. Sīmurġı bulmaḳ ḳaṣdına gelüñ. İmdi ittifāḳ ḳılalum. **(19)** Birimüzi ḳulaġuz idelüm. Ol ḳulaġuza uyalum, sīmurġı isteşelüm. Cidd ü cehd ḳılalum. Ola kim **(20)** sīmurġı bulavuz. Alup Süleymān dergāhına gelevüz. Dergāh-ı Süleymānīde bārigāh-ı ḫāḳānīde ḫāṣ olavuz. **(21)** Ḳulaġuzsuz biz sīmurġı bulımazuz. Ḳandalıġın bilmezüz. Bir daḫı bu kim cümleñüz birbiriñüzden ayrılmañ **[50a]** **(1)** kim ben sizüñ re'īsüñüzem. Sīmurġı görmişem, sīmurġıla oturup ṭurmışam. Siz ḫod sīmurġı **(2)** görmedüñüz, görseñüz daḫı bilmezsiz kim eyledür diye siz gelüñ. İttifāḳıla sīmurġı **(3)** isteşelüm. Ümīd var[1] kim ʿināyet-i Ḥannān, himmet-i Süleymān ṭaleb-i murġān birle sīmurġı **(4)** ele getürevüz. Süleymān dergāhına yetürevüz ḥaḳḳūñ ʿināyetile

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(5) İsteyüp sīmurġ-ı Ḳāfı uçalum açup ḳanad
Vaḳt ola kim bulavuz yardım ḳıla Rabbü'l-ʿibād

İttifāḳ-ı bī-nifāḳ itsek açuşup bu zemān
(6) Rubʿ-ı meskūn içre sīmurġ ele girür ḫoş-nihād

Ḫavfüm ol kim itmeyesiz ittifāḳı bu zemān
Ol cihetden taḥṣīl olmaz añla gör külli murād

(7) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuşı böyle deyicek cemīʿ-i ḳuşlar **(8)** sözin begenüp uydılar. Andan Hüdhüdi ḳulaġuzlıġa peyk-i Süleymān olduġıçün lāyıḳ gördiler. **(9)** Daḫı ol gün anda ṭurup ʿale'ṣ-ṣabāḥ kim olıcaḳ ol ulu ḳuşlar

[1] Ümīd var T: Ümīẕ var İ

ḳuḳnūsıla ḳanad açup (10) uçdılar. Hüdhüd öñlerince ḳulaġuzlıḳ ḳılup gitdiler. ʿAzm-i sīmurġ itdiler. Otuz gün (11) temām gice gündüz kūh-ı Elbürzde sīmurġı isteşdiler, bulmadılar. ʿĀḳıbet Ḥaḳ teʿālā bir yaġmur virdi. (12) Anuñ bigi ʿaẕīm yaġmur oldı kim iki ḳuş bir yirde ḳalmadı, ṭaġıldı. Ṭūfāndan birbirin görmedi. (13) Ne sīmurġ ḳayısı diyüp cümlesinüñ başı ḳayusı olup her biri bir yirde ḳaldılar. Birbirinden (14) nişān bulmadılar. Arayup birbirin bulmadılar. ʿĀḳıbet ḳuḳnūs ḳuşı Hüdhüdüle ḳaldılar[1]. Bāḳī hīçbir (15) ḳuş ḳalmamış, gördiler. ʿĀciz ḳaldılar, biricigin bulmadılar. Ḳuḳnūs eyitdi: "Yā Hüdhüd, ḥāl ne (16) olur?" Ḳuḳnūs eyle deyicek Hüdhüd eydür: "Yā re'īs-i murġān, gel sīmurġı senüñile arayalum. Ümīẕ (17) var kim bulavuz." diyüp cehd ḳılup aradılar. Ḳaṭʿā nesne bulmadılar. Sīmurġ ḳanda, nirededür bilmediler. (18) ʿĀḳıbet bir yaġmur daḫı oldı. Hüdhüd daḫı ḳuḳnūsıla cüẕā düşdi. Gelüp bir ṭaġ ḳullesine çıḳdı. (19) Bir ʿaẕīm yüñ buldı. Sīmurġ yüñidür diyüp sīmurġı bulmadumsa nişānın buldum diyüp ol (20) yüñi götürüp uçup gitdi. Ammā kim rāvī bunda iki vechile rivāyet eydür. (21) Nite? Eflāṭūn Ḥakīm eydür: "Ol ḳuḳnūs henüz sīmurġı görmemişidi. Sīmurġ gören ḳuḳnūs **[50b]** (1) kim melik-i murġānıdı kim Hindde olurdı. Ol ḳuşlara re'īs olan ol ḳuḳnūsıdı. Ol (2) yüñi görüp şād olup alup ol cezīreye geldi kim kūh-ı Elbürzüñ etegidi. Ḳondı, (3) oturdı. Ḳuşlar gelmez. Siz ammā kim Loḳmān-ı Ḥakīm eydür: "Ol ḳuḳnūs murġān-ı re'īs (4) durur. Ol vaḳt kim sīmurġuñ yüñin buldı. Sīmurġı bulmadı. Cehd ḳıldı, ammā kim ḳuḳnūsdan (5) ġayrı ol otuz ḳuş kim kūh-ı Elbürzi aradılar. Ṭaġılup teftīş ḳıldılar. Ammā kim (6) sīmurġdan nişān bulmadılardı. Velākin sīmurġuñ cevelān-gāhına yaḳın varup seyr itdügi (7) yirler bulup her birisi sīmurġuñ dökilen yüñlerinden yüñin bulup şād[2] olup gene (8) dönüp ol cezīreye gelüp maʿa'l-ḳıṣṣa ḳuḳnūsdan ġayrı cemʿ olup bir yire gelüp (9) birbirine baḳup ḳuḳnūsı göremeyüp melūl olup daḫı andan ümīẕ ḳaṭʿ idüp sīmurġı (10) görmişüñüz, sīmurġa irmişinüz var mıdur, diyüp birbirinden ṣordılar. Ḳuşlar şöyle deyicek (11) ol şāhīn ḳuşı ilerü gelüp bir ablaḳ yüñ getürüp ḳuşlaruñ öñine ṣalup didi kim: (12) "İy ḳuşlar, sīmurġ bulımadum. Ḳandalığın bilimedüm. Velākin bir şikār-gāha vardum. Anda (13) sīmurġuñ şikār iderken yüñin buldum." deyicek ḳuşlar şāhīn getürdügi ablaḳ yüñi görüp deyişdiler kim sīmurġ (14) ablaḳ imiş. Ḳarār-gāhı şikār-gāhımış. (15) Pes ḳuşlar ḳaṣd itdiler kim varup şikār-gāhda sīmurġı isteyeler.

---

[1] "Birbirinden nişān bulmadılar. Arayup birbirin bulmadılar. ʿÁḳıbet ḳuḳnūs ḳuşı Hüdhüdüle ḳaldılar" T'de "Bāḳī hīçbir ḳuş ḳalmamış, gördiler" cümlesinden sonra yazılmıştır.

NAẔM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(16) Ol yüñi gör nice kez cümle ḳuşlar ne ki var[1]
Didiler [kim] ḳanda uçup idelüm ʿazm-i şikār

Ṣayd-gehde bulunırmış çünkim ʿanḳā ḥażreti
(17) Ḫizmetine yüz sürelüm biz anuñ leyl ü nehār

3.2.3.5.3. Ḳıssa-i Kerkes

Ḥakīm ḳavlince şāhīn **(18)** ḳuşından ṣoñra kerkes ḳuşı daḫı ilerü gelüp yarusı aḳ yarusı ḳızıl **(19)** bir yüñ getürüp ḳuşlar naẓarına ṣalup didi kim: "Yā murġān, āgāh oluñ kim sīmurġı bulımadum. **(20)** Ḳandalığın bilimedüm. Velākin kūh-ı Elbürzüñ bir ḳullesine çıḳdum. Bir yüce ḳaya üzerinde **(21)** sīmurġuñ bir yüñin buldum, nişān getürdüm." didi. Daḫı Ḫorosān pīrleri bigi **[51a]** **(1)** edebile kerkes ḫāmūş oldı. Ḳuşlar kerkes getürdigi yüñi görüp didiler: "İmdi **(2)** sīmurġuñ cevlān-gāhı ol ḳulle-i Elbürzimiş. Ve rengi daḫı ḳızıllu aḳluyımış. **(3)** Varalum, anda sīmurġı isteyelüm

NAẔIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Didi murġān per açuban uçalum
(4) Kūh-ı Elbürz üzerine geçelüm

Bulalum sīmurġ-ı Ḳāfı arayup
Sāyesinde biz de anuñ ḫoş geçelüm

3.2.3.5.4. Ḳażiyye-yi ʿUḳḳāb

(5) Ḥakīm ḳavlince andan ṣoñra ʿuḳḳāb ḳuşı daḫı ḳuşlar içine geldi. **(6)** Ḳara bulut-miṣāl ḳuşlar ṣaffı ortasında ḳondı. Daḫı bir siyāh ʿaẓīm yüñ getürüben ḳuşlar **(7)** naẓarına ṣaluban didi kim: "Yā murġān, kūh-ı Elbürzde sizlerden kim cüẕā düşdüm. Sīmurġı teftīş **(8)** iderken bir ʿaẓīm yüce ḳulle gördüm. Ulu aġaçları var kim her bir aġacuñ yapraḳları bir **(9)** fersaḫ yiri örtmiş. Yüceligi Ṭūpāya çıḳmış. Ol aġaçlar sīmurġuñ cevlān-gāhımış. Birisinüñ **(10)** üzerinde bu yüñi buldum. Sīmurġa āşiyāneyimiş bilüp[2] nişān bu yüñi alup geldüm. **(11)** Ki ittifāḳıla varavuz, sīmurġı ol mekānda bulavuz." didi. Daḫı edebile ḫāmūş

---

[1] şād İ: şāẕ T
[2] Bu mısrada vezin bozuktur.
[3] bilüp İ: bulup T

oldı. Ḳuşlar (12) ʿuḳḳāb getürdügi ḳara yüñi görüp didiler kim: "Sīmurġ ḳuşınuñ rengi ḳara imiş ve mekānı (13) daḫı ol Kūhistānımış. Anda olurmış

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Didi murġān reng-i ʿanḳamış ziyāde key siyāh
(14) Seyr-i kūhistānmış anuñ ol şecermiş cāyigāh

Perr ü bāl açup uçalum yüce ṭaġa geçelüm
Bulalum sīmurġ-ı Ḳāfı ol durur murġāna şāh

3.2.3.5.5. Ḳıṣṣa-i Māhī-i Key

Ḥakīm ḳavlince nā-gehān balıḳçıl daḫı gelüp bir aḳ yüñ getürüp (16) ḳuşlar ṣaffında naẓarlarına ṣalup eytdi kim: "Kūh-ı Elbürzde sizden cüẕā düşicek bir deryāya uġradum. (17) Egerçi kim aṣlı baḫrī degüldi. Cūy-ı leẕīẕ bir ṣaḫrānuñ vasaṭında anvaʿ elvān baḫrī berrī ḳuşlar ol (18) leb-i deryāda yürürler. Bī-nihāyet bu aḳ yüñi ol bir deryāda buldum. Sīmurġuñ mekānı ol (19) leb-i deryāyıduġın bildüm. Nişāneyiçün aldum, geldüm. Tā kim ittifāḳıla varup ol leb-i deryāda sīmurġı (20) bulavuz." didi. Ḳuşlar balıḳçıl getürdügi yüñi görüp eytdiler: "Sīmurġ aġımış ve maḳāmı ol (21) lezīz deryāyımış."

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Böyle ḳıldı ḳuşlar anda danışuban ittifāḳ
Didiler deryāda olurmış şāh-ı ʿanḳā-yı nifāḳ

[51b] (1) Rengi süddan aġımış cevlān-gehi ʿummān anuñ
Pes varup bulmasına anuñ gerekdür ḫoş yaraḳ

3.2.3.5.6. Ḳıṣṣa-i Ṭūṭī

(2) Ḥakīm ḳavlince ḳuşlar bu sözdeyiken nā-gehān ṭūṭī ḳuşı daḫı geldi. Bir yeşil yüñi ḳuşlar (3) naẓarına ṣaldı. Didi kim: "Ḳūh-ı Elbürzde sīmurġı ararken bir būsitān-şekil ṣaḫrāya yitdüm kim (4) yāsemīn, sünbül açılmış. Bir yüzine benefşe, erġavān, żaymurān yapraġı ṣaçılmış. Cennet miṣāli yirler āb-u (5) revānlar revān olup aḳarlar. Envāʿ-ı murġān elḥānıla ṣadā idüp öterler. Bu yüñi ol būsitān-(6) miṣāl yirde buldum. Sīmurġuñ yüñiyidügin bildüm. Gelüñ varalum, ol būsitān cenān-miṣāl (7) yirde kim sīmurġ mekāndur, ittifāḳıla sīmurġı bulalum." didi. Ḳuşlar ṭūṭīnüñ getürdügi yeşil-(8) reng yüñi

görüp didiler kim: "Sīmurġuñ mekānı ol cennet-miṣāl būsitānımış. Gelüñ (9) varalum, sīmurġı anda bulalum.

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Didi murġān reng-i ʿanḳā sebzmiş hemçün hemīn
(10) Ṭūṭī-veş yeşil yaratmış *inna'llāhe ẕü'l-metīn*[1]

Meskeni gül-zārımış seyrān-gehi būstān vü bāġ
Pes varup bulmaḳ gerekdür arayup anı hemān

3.2.3.5.7. Ḳıṣṣa-i Būm

Ḥakīm ḳavlince nā-gehān bayḳuş daḫı geldi. Yarusı ṣaru, yarusı (12) ḳızıl bir yüñ getürdi. Ḳuşlar naẓarına ṣalup didi kim: "Yā murġān, āgāh oluñ kim kūh-ı (13) Elbürzde bu gice dün içinde uçup ḳūh-ı Yābān geçüp ḳanad açup giderdüm. Sīmurġı (14) bulmaġa cehd iderdüm. Nā-gehān bir ḫarābāta vardum. Bir ʿimāret ābād olup yapılmış. Ṭūl-ı (15) ʿarżına nihāyet yoġudı. Ol ʿimāretüñ yiryirin yıḳılmış yirlerin teferrüc iderken nā-gehān (16) bu yüñi buldum. Aldum, bildüm ki sīmurġuñ maḳāmı ol ʿimāret-i köhneyimiş. Vīrānda olurmış. (17) Gelüñ ittifāḳıla varalum, sīmurġı ol ḫarābātda bulalum kim[2] size nişānçün getürdüm (18) yüñi." didi. Daḫı bayḳuş ḫāmūş oldı. Eyle olsa ḳuşlar daḫı bayḳuş getürdügi (19) yüñi görüp didiler kim: "Vaḳıʿdur sīmurġ vīrānda olurmış. Varalum ol maḳāmda sīmurġı (20) bulalum.

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Göriben bozcıl yüñi ḳuşlar çekerdi ıżdırāb
Didiler anḳā mekānı ḫayf olurmış āh ḫarāb

(21) Baʿżı didi künc-i gencüñ meskeni vīrān olur
Pes niçün ʿanḳāya idersiz ṭaʿnıla zemm-i ʿiṭāb

3.2.3.5.8. Ḳıssa-i Küleng

Ḥakīm ḳavlince **[52a]** (1) bayḳuş ardınca nā-gehān ṭurna ḳuşı daḫı gelüp bir boz gök yüñ getürüp didi kim: "Kūh-ı (2) Elbürzde bir ṣaḥrāda uçup giderken

[1] (Kur'ân-ı Kerîm 51: 58): "Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir."

sīmurġı bulmaġa cehd iderken bir gök (3) yüñ buldum. Nişān alup geldüm ki sīmurġuñ mekānı ol deştigāhımış. (4) Gelüñ varalum, sīmurġı bulalum." didi. Ḳuşlar ol göy yüñi daḫı görüp sīmurġ ol (5) deştigāhda olurmış. Varalum, sīmurġı anda bulalum.

NAẒIM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(6) Çünki gökcil yüñe ḳıldı ol zemān murġān nigāh
Didi gök reng[i]miş ʿanḳā hem mekānı deşt-gāh

Ḳanad açup uçışalum birbirümüz geçişüp
(7) Ḫizmetine yüz sürelüm k'ol dur[ur] murġān-ı şāh

3.2.3.5.9. Ḳıṣṣa-i Bülbül

Ḥakīm ḳavlince ṭurna ḳuşı ʿaḳabince nā-gehān (8) bir bülbül ḳuşı gelüp bir bozca yüñcügez getürdi. Daḫı ḳuşlar ṣaffına ḳodı. Didi kim: "Yā murġān, (9) ben daḫı çünkim yaġmur yaġup sizlerden kim cüẕā düşdüm. Bir maḳāma irdüm. Kūh-ı Elbürzüñ (10) şimālinden yaña teşrīḳ cānibine ḳarşu bir şehr-i muʿaẓẓam. İçi ṭobṭolu ādem. Ol şehristānuñ (11) būstānları, gülistānları var. İçinde bülbüller öter. Hezār destānlar dile gelüp dillerince (12) Ḥaḳ teʿālāyı tesbīḥ iderler. Ol gül-zār[1] içinde bir yüñ buldum. Sīmurġ yüñi idügin bildüm. (13) Şād oldum, gelüñ varup ol gülistān içinde sīmurġı bulalum." didi. Ḳuşlar bülbülüñ (14) sözin gūş itdiler. Didiler kim: "Vāḳıʿdur kim bülbül söyler, sīmurġ gülistāndan ġayrı yirde olıcaḳ (15) degüldür. Varalum, sīmurġı isteyü ol gülistānda bulalum.

NAẒIM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(16) Yaraşur ʿanḳā maḳāmı gül gülistān ola yār
Kim melekler cāyigāhı bāġ u zāġdur lāle-zār

Būsitāna ʿazm idüben uçalum açup ḳanad
(17) Bulalum ʿanḳāyı yaʿnī olmayalum şermesār

---

[1] kim İ: - T
[2] gül-zār: gül-ʿiẕār İ, T

3.2.3.5.10. Ḳıṣṣa-i Ġurāb

Ḥakīm ḳavlince bülbül sözile murġān (18) dilediler kim varup ol gülistānda sīmurġı bulalar. Nā-gehān ġurāb daḫı geldi. Ḳuşlar (19) naẓarına ḳondı. Ḳara yüñ naẓara ṣalup didi kim: "Yā murġān, āgāh oluñ kim vardum, kūh-ı Elbürzde (20) bir gūristāna yetişdüm. Ol gūristanda uçup ḳanad açup gezerken, sīmurġı teftīş (21) iderken nā-gehān bu yüñi buldum. Sīmurġ ol gūristānda maḳām dutmışdur. Gelüñ varalum, **[52b]** (1) sīmurġı bulalum." didi. Ḳuşlar ġurāb sözin işidüp eytdiler: "Bu ne ʿaceb ḥāldür, sīmurġuñ (2) gūristānda ne işi var durur? Bizüm işimüz muḫālif oldı. Sīmurġ, sulṭān-ı murġāndur. Gūristān (3) maḳām-ı sīmurġ olacaḳ degüldür. Getürdügüñ yüñ daḫı sīmurġ yüñi degüldür." (4) didiler. Ġurāba ṭaʿn itdiler. Ġurāb eytdi: "İmdi sizüñ getürdügüñüz yüñler daḫı (5) sīmurġ yüñi olduġına delīlüñüz nedür?" didi.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
N'ola bensem ger ġurāb-ı ḫor u ʿāciz rū-siyāh
(6) Ḫaṭṭ-ı fermān ḳaradur sen[1] eylegil daḫı nigāh

İşbu yüñler kim getürdi her birüñüz ʿazm idüp
Şeh-per-i ʿanḳāduġına verem bah[i]si ki güvāh

[NEṢR] (7) Loḳmān-ı Ḥakīm ḳavlince çünkim bu vechile ḳuşlar ġurābıla ceng iderken (8) ṭāvūs daḫı geldi. Bir heft-reng yüñ getürüp ḳuşlar naẓarına ṣalup didi kim: "Yā murġān, ol gün kim (9) yaġmur yaġup ṭūfān olıcaḳ ḳuşlardan cüẕā düşdüm. Kūh-ı Elbürzüñ (10) bir laṭīf yerinde cennet-i İrem miṣāli bir maʿmūr bāġ u bāġçe gördüm ki fırdevs-i aʿlādan nişān (11) virür. Ol bāġ içinde bu[2] heft-reng yüñi buldum ki sīmurġ yüñidür. Alup geldüm (12) ki ittifāḳıla varup sīmurġı ol bāġ civārında, ol diyārda bulavuz." didi. Ḳuşlar ṭāvūs (13) getürdügi yüñi görüp cümlesi inanup ḳaṣd itdiler kim varup sīmurġı ol diyārda (14) bāġ civārında arayup bulalar.

---

[1] sen: seng İ, T
[2] bu İ: bir T

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Eytdi murġān ol zemān ṭāvūsa ġāyet iʿtiḳād
(15) Bulmaġa sīmurġı bunlar açdı şeh-perle ḳanad

Bil ki şeyṭān miṣli virdi vesvese anda ġurāb
Kim ḳopardı ṭayr içinde siḥri dürlü ol menād

(16) **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince sözi dırāz ḳılmayalum. Otuz muʿteber ḳuş Hüdhüdle ḳuḳnūsdan **(17)** ġayrısı yigirmi ṭoḳuz dürlü yelekler getürüp ortaya ṣalup her biri bir reng getürdi. **(18)** Ġurāb bigi daʿvī ḳıldı kim: "Sīmurġ bu rengde durur ve mekānı ben varduġum yirde ṭurur. **(19)** Gelüñ varalum, bulıvirelüm." didi. Bunlaruñ ortasında iḫtilāf vāḳıʿ oldı. Ne dönüp **(20)** sīmurġı aramaġa ittifāḳ ḳıldılar ne ḫod Süleymāna gitmege yüzleri ḳaldı[1]. ʿĀḳıbet kerges **(21)** ḳuşı eyitdi: "Yā murġān, eger kim benüm sözüme uyarsañuz gelüñ benüm tedbīrüm ṭutuñ. **[53a]** **(1)** Eger kim ʿaḳluñuz ḳabūl iderse ṭut ki bildüklü bildügüñüz yola gidesiz. **(2)** Hele cümleñüzden benüm ʿömrüm ziyāde ṭurur. Cihān-dīde pīrem, dāniş pedirem" didi. Kerkes **(3)** eyle deyicek ittifāḳ ḳılup kergesüñ sözine uyup mürşidlige ḳabūl itdiler. **(4)** Niçün, cihān dīde olduġıçün buġur kerges didi kim: "Yā murġān, içüñüzde iḫtilāf **(5)** vāḳıʿ oldı kim bu yüñleri her biriñüz getürdi. Getürdügüñüz yüñi sīmurġ yüñidür **(6)** diyü ḳasem yād idersiz. Eyle olsa sīmurġı aramaġa gitmege ʿāciz ḳalduḳ. Eyle olsa **(7)** biz ḫod bu yola Süleymān icāzetile gitdük. Cümlemüzüñ bir şeyḫi vardı ve bir daḫı **(8)** ḳulaġuzı vardı. Ne şeyḫümüz var, ne ḳulaġuzumuz. İkisin daḫı yavu ḳılduḳ. Şeyḫi, **(9)** ḳulaġuzı olmayanuñ ḥāli budur. Yola ḳulaġuzsuz gidilmez. Bīhūde şeyḫi olmayan da irmez. Gelüñ, **(10)** ḳuḳnūs şeyḫümüz gelincek ve Hüdhüd ḳulaġuz gelincek ṣabr idelüm. Görelüm ki **(11)** anlaruñ ḥāli ne oldı. Anlar ele gelincek sīmurġ ḥāli daḫı bu yüñlerüñ aḥvāli **(12)** daḫı maʿlūm olur. Müşkilüñüz ḥall olur. Vaḳt ola kim ol şeyḫümüz ḳuḳnūs ḳuşı kim **(13)** ezelden sīmurġı bilürdi. Bulmış ola ve Hüdhüd daḫı ḳulaġuzdı. Ḳulaġuz ḳuvvetinle hünerile **(14)** irmiş ola.

[1] ḳaldı İ: ḳıldı T

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ḳulaġuzsuz gökde ḳuş uçmaz bilüñ
Gözcüsüz yirde vuḥūş göçmez bilüñ

(15) Żabṭ-ı murġān itmege server gerek
Bulmaġa sīmurġı ḫoş rehber gerek

Çün bilinmez ḳandadur ʿuḳḳāb-ı Ḳāf
(16) Düşdi anuñçün ortaya bu iḫtilāf

Her yüñi bir ḳuş buluban çün gelür
Perr-i sīmurġ ol durur dir yaḳılur

(17) Gerçi ʿanḳā şeh-beridür cümle yüñ
Kim olur seyrān-gehi arżıla gök

Ṭarfetü'l-ʿayn içre ʿanḳā bī-gümān
(18) Şarḳ u ġarbı seyr ider geçmez zemān

Gāh maʿmūrı gezer geh ol ḫarāb
Geh felek seyrān ḳılur gāhī turāb

(19) Gāh Ḳāfı seyr ider Elbürzile
Gāh çarḫı devr ider Elbürzile

Ṭayy-ı mekāndur hīç aña yoḳdur ḳarār
(20) Ki eyle ḫilḳat itmiş anı Kird-gār

Gerçi yüñler ne per-i ʿanḳā ṭurur
Baḫṣ olan sözler velī ġavġā durur

(21) Çāre ṣabr itmek durur bize hemān
ʿÖmr-i ḳuḳnūsa irişe bu zemān

Yā ḫo Hüdhüd irişe mürşīd olur
[53b] **(1)** Yüñlerini cümle ʿanḳānuñ bilür

Pes taḥammül itmeyince oñmaz iş
Ṣabrıla ḥalvā olur ḳoruḳ yimiş

(2) Ṣabrıla balçıḳ olur ḫurmā-yı ter
Ṣabrıla her bir kişi ḫayra yiter

Ger sözüm ṭutulur[ı]sa cümle ṭuyūr
(3) Bir taḥammülle gerek bu dem ṣabūr

3.2.3.5.11. Ḳıṣṣa-i Süleymān [u]Ṭāvūs

Ḥakīm ḳavlince kerges böyle (4) deyicek cemīʿ-i murġān nesr-i ṭāyirüñ naṣīḥatini ḳabūl itdiler. Ol yazıda[1] ṣabr itdiler kim ḳuḳnūsıla, (5) Hüdhüdle bulışalar. Ne dirse añа ʿamel ḳılalar. Her birisi getürdügi yüñi muḥkem ṣaḳladı. İntiẓār (6) oldılar ḳuḳnūsa. Bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib Süleymāna geldi ʿa.s. Ol zemān kim ṭāvūs (7) ḳuşı böyle deyicek Süleymān ʿa.s. yine suʾāl ḳılup didi kim: "Yā ṭāvūs, ḫaber vir bañа kim Ḥaḳ teʿālāya (8) tesbīḥ idincek ne dirsin ve daḫı yavrıyı, yumurdayı nice başarsın?" Ṭāvūs cevāb virüp didi kim: (9) "Yā Süleymānü'z-zemān, ṭāvūsuñ hīç kimseneyile düşmānlıġı yoḳdur. Meger ḫaşerātıla kim ṭurduġı (10) yirde yılan ve çayan ve ʿaḳreb olmaz. Bulıncaḳ helāḳ ider ve dişisinle be-ġāyet mūnis ve dost (11) olur. Çifti daḫı irkeginden ġayrıya rıżā virmez. Ammā kim dişisi çirkin olur irkeginden. (12) Yüñlerin daḫı ṭāvūs döker bahārda. Tāze yüñi biter." Süleymān didi kim: "Cennetde daḫı eyle midi?" Ṭāvūs (13) eydür: "Yā Süleymān, cennetde eksilmek yoḳ durur. Ser-cümle noḳṣān ʿāyb u ḫalel cennetden çıḳıncaḳ (14) vaḳıʿ oldı. Ve daḫı yā Süleymān, ṭāvūsuñ dişisi yılda bir kerre on iki yumurda yumurtlar. Ne (15) artuḳ ne ḫod eksük. On iki günde on iki yumurda yumurtlar. Günde birisin on iki (16) burc[2] ʿadedince yumurda başıncaḳ irkegi çıḳarup oynamaḳ diler. Gāh olur kim oynarken (17) yumurdayı şırlar. Anuñçündür kim yad tavuġa başdururlar. Otuz gün başar. Ḳuş yemin ḥāżır ḳorlar. (18) Tā kim tavuḳ ḳalḳup yumurda fāşıd olmaya. Ammā kim tavuḳ iki yumurdasın başar ancaḳ. Ve daḫı (19) tavuḳ başduġı yumurda yavrusınuñ bedeni küçük olur. Yavrusı yumurdadan tülü çıḳar. Yā Süleymān, (20) bizüm duʿāmuz budur kim eydürüz. **DUʿĀ-YI ṬĀVŪS** *Allahümme'r-zuḳnī el-īmāne ve'l-ʿamele* (21) *vemteʿinī bi'l-mālı ve'l-veled.* Yaʿnī "Yā Rabbi, bañа īmānı, ʿameli rūzī eylegil. Ve māl, veled virgil."

[1] yazıda İ: yazda T
[2] burc T: buruc İ

dirüz. **[54a]** (1) Ve daḫı yā Süleymān, ṭāvūsuñ ḫāssalarından birisi bu kim her ṭaʿāmda kim zehr olsa bize (2) maʿlūm olur, çaġıruruz." didi. Süleymān didi kim: "Neden maʿlūm olur?" Ṭāvūs eydür: "Yā Süleymān, (3) zehirlü ṭaʿāmuñ ḳoḫusu Ḥaḳ teʿālānuñ ḳudretile dimāġumuza gelür. Bilürüz kim zehir durur." didi. (4) Süleymān ol sözi aḥsen görüp ṭāvūsa didi kim: "Sen benüm yanumdan eksük olmaġıl. İmtiḥān (5) ḳılayım." didi. Ṣoñra bir yirde Süleymāna zehir virseler gerekdür. Ṭāvūsdan maʿlūm (6) olur, yirinde ẕikr idevüz İnşā'a'llāhu teʿālā. "Ve daḫı yā Süleymān ṭāvūsun eti ġalīẓdür (7) ve mevlidi sudadur/sevdādur. Ve daḫı ṭāvūsuñ içi yaġını alup bişürüp mürveresin? alup içse (8) ẕātü'l-cenb[e] fāyide ider. Ṭāvūsuñ süñükinüñ iligin alup sezāb ṣuyıla (9) engübīnile mülemmaʿ ḳılup yise ḳuluncı olana fāyide ḳılur. Ve daḫı ṭāvūsuñ ḳanın kimüñ (10) kim sabṭun vardur, içürse fāyidesi var. Dişe ṭılī ḳılsa nāfiʿ durur. Ve daḫı yā Süleymān, (11) ṭāvūsuñ ḳanın şikencin dānesi ṣuyıla içse, ol fiʿl ḳıla kim mebṭūnı var durur.

(12) **NAẒIM**
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Şöyle bil ki yā Süleymān pādişāh
Ḫāṣṣa bī-ḥad ḳodı bende ol İlāh

(13) Līk ʿaybum ayaġum u nām durur
Ġayrı ʿaybum daḫı yoḳdur ḳıl nigāh

NEŞR (14) Ḥakīm ḳavlince ṭāvūs ḳuşı böyle deyicek Süleymān Ḥażreti daḫı ṭāvūsa be-ġāyet ʿizzet (15) eyledi. Andan ol bu kim cennetden çıḳduġı cihetden Ḥaḳ teʿālā aña bunca ʿömür virdügi sebebden (16) ṣoñra Süleymān dergāhında andan ḫāṣ murġ yoġıdı. Sīmurġdan merātibi artuġıdı. Ṭāvūsuñ (17) ḳıṣṣası çoḳdur. Yirinde geldükçe beyān ḳılavuz. Andan ṣoñra Süleymān-nāmenüñ tāriḫi (18) tā devr-i Muḥammede gelince enbiyādan şerḥ olur. Ḥażret-i Muḥammede ne vechile geldi, ne muʿcizesi (19) Aḥmedüñ ṭāvūs içün ẓāhir oldı, beyān ḳılavuz. Ammā kim bu dem bizüm ḳıṣṣamuz yine Süleymāna (20) geldi dimege ʿāşıḳane ṣalāvāt.

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Vir ṣalāvāt cümlesin yirinde eydevüz şāh şerḥ
(21) Rāstın iydüp kiẕb aradan ola ṭarḥ

Diñle imdi bu Süleymān-nāmeden birḳaç kelām
Gūş-ı hūşı baña ṭut ki dil ü cān ola feraḥ

3.2.3.5.12. Ḳıṣṣa-i Ṭūṭī

[54b] (1) Ḥakīm ḳavlince çünkim ṭāvūs baḥsi temām oldı. Andan Aḫī Meliḥ ḳurʿa (2) ṣaldı. Ḳurʿa ṭūṭīye düşdi. Ṭūṭī daḫı Ḫıżır-veş yeşil libāslar getürüp Süleymān dergāhına (3) geldi. İçerü girüp yüz yire sürüp varup taḫt pāyin öpüp bir cevher taḫt yanında ḳoyup (4) yirine gelüp dilince Süleymāna duʿā ḳılup faṣīḥ lisānıla dile gelüp didi kim:

NAẒM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(5) ʿAḳl-ı küll kim kāyināt̲uñ ḥikmetin tedbīr ider
Devlet ü baḫt u saʿādet ṭapuña taḳrīr ider

Baḥr-i ʿUmmāna Süleymān himmetüñ itse naẓar
(6) Mevc urup ṭaşın laʿl ü ṭopraġın iksīr ider

Medḥüñüñ yazmaz ʿuṭarid biñde birin tā ḥaşir
Niçe kim elde defter düzedüp taḥrīr ider

(7) İy güneş-ṭalʿat cihānda küll-i ḫalḳa ḥākim ol
Anca kim dünye içre ḫurşīd māhile tenvīr ider

Yā melik ẕikr-i cemīlüñ ṭūṭīnüñ tesbīḥidür
(8) Şükr idüp şekker yiyüp dilden anı taḳrīr ider

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ṭūṭī bu vechile duʿā ḳılıncaḳ (9) Süleymān ṭūṭīnüñ belāġatına, feṣāḥatına, ʿibādetine taḥsīn eyledi. Andan ṣoñra Aḫī Melīḥ varup (10) ol ṭūṭī getürdügi cevheri taḫt pāyinden alup Süleymāna ṣundı. Süleymān naẓar ḳılup gördi kim (11) nebāt sükker durur. Aġaççuġıla Süleymān didi kim: "Yā ṭūṭī, bu getürdügüñ nedür?" Ṭūṭī (12) eydür: "Yā Süleymān, benüm ḳatumda ʿālemde nebātdan leẕīẕ laṭīf nesne yoḳdur. Ol sebebden yā Resula'llāh (13) saña ne eksük. Ammā kim benüm miḳdāruma göre ol tuḥfeyi maʿẕūr ṭutasın. Hemīşe ṭatlu (14) yiyüp ṭatlu söylegil." didi. Süleymān ṭūṭīye taḥsīn ḳılup dönüp Loḳmān-ı Ḥakīme nebātuñ (15) ḫavāṣṣın suʾāl eyledi. Didi kim: "Yā Ḥakīm, nebātuñ ḫaṣṣası nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, nebātuñ (16) menfaʿati ziyāde durur. Ḳalbe ḳuvvet virür.

Ṣusızlıġı ḳandurur. Ḳalbi ṣāfī ḳılur. Yüregi ṣovuḳ ṭutar. Ṭaʿāmı (17) siñürür. ʿAḳlı, fehmi, idrāki ziyāde ider. Ve ṣafrayı defʿ ḳılur. Ḫaṣṣa kim sirkencübīn ola.

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(18) Nefʿi çoḳdur sükkerüñ anla yaḳīn
Terkin urma şerbetinüñ key saḳın

Ādemī aña dise āb-ı ḥayāt
(19) Ḳandına ḳanmaz anuñ ṣāh-ı emīn

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ṭūṭī Süleymān naẓarında bu vechile (20) lāf urup şekeri medḥ idicek, ögicek andan Süleymān ʿa.s. ṭūṭīye suʾāl ḳıldı kim: "Yā ṭūṭī, (21) senüñ mekānuñ ḳanda durur?" Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, benüm mekānum cezīre-i Zānibdür? kim **[55a]** (1) Hind iḳlīminüñ etḳāsındadur(?) ve Cine yaḳındur. Bir laṭīf, maḥbūb, şerīf, merġūb yir durur. (2) Melik-i Mihrāc yaʿnī kim ki aña melik olsa Mihrāc dirler. Ve daḫı ol cezīrede ṭūṭī cinsi (3) çoḳdur. Şeker ḳamışınuñ nihāyeti yoḳdur. Bir daḫı ʿacāyib budur kim ol adanuñ şimālinden (4) yañasında birḳaç ṭūṭīlerile ḳanad açup uçup bir yire geçdük kim bir ḳavm gördüm. (5) Şekli ādem ammā kim ḥarekātda ḳuşa beñzerler. Sözleri fehm olmaz. Aġaçdan (6) aġaca uçarlar. Ekşer ḳanadları var. Ḳaçup ellerinden gücile ḫalāṣ olduḳ. Aġaçları (7) kāfūrdur, gülleri çoḳdur. Aḳdur, ḳızıldur, ḳaradur, gögdür, ṣarudur, (8) benefşedür. Envāʿ-ı rengde durur. Ol aṭada oluruz. Birḳaç cins ṭūṭīyüz. Baʿżımuz (9) yeşildür ve baʿżımuz ḳızıldur. Ve baʿżımuz aḳdur. Baʿżımuz ḳaradur. Burnı ḳızıl, ayaġı (10) ḳızıl durur. Cümlemüz ol aṭada oluruz. Dilümüzce Ḫālıḳı tesbīḥ ḳıluruz.

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(11) Dillerince Ḫālıḳ-ı Rabbü'l-enām
Bilüben tesbīḥ iderler ṣubḥ u şām

Şekkerī yiyüp [ider] ṭūṭī şükir
(12) Cān u dilden Allāhı[1] ḳılur ẕikir

[1] Allāhı İ: İlāhı T

Ey süñükden yir ḳafes ṭūṭī cinüñ
Ġayretüñ andan daḫı kemdür senüñ

(13) Günde yirsin iştihāla niʿmeti
Ḳanı Ḥaḳḳuñ ẕikr ü şükr ü ṭāʿati

Nefsüñi beslemege cehdüñ senüñ
(14) Her murādı gözlemek ḳaṣduñ senüñ

Mā u men ki olmış durur saña ḥicāb
Nūr-ı Ḥaḳḳı görimezsin kāmiyāb

(15) Māsivādan geçmedüñ ṭapduñ zere
Cān virürsin sīm ü mercān gevhere

Senligüñ sende olmayınca pes mahüv
(16) Ḥaḳ günāhuñ itmeye ḳaṭʿā ʿafüv

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ṭūṭī eyle deyicek yine **(17)** Süleymān eydür: "Yā ṭūṭī, senüñ ḫāṣṣañ ve daḫı kemālüñ nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā nebiyy**(18)** a'llāh, bizüm ṭūṭī cinsinüñ kemāli budur kim faṣīḥ lisān olur, işitdügin ḥıfẓ ider ve lisānda **(19)** ġāyet ġarībdür. Ve ziyāde fehimlü olur. Yimegi ādem bigi bir elile yir, ḳuşlar içinde eyle sözi **(20)** fehim itdürür kim insān miṣāli sözleri keşf ider. Ḳulaġı yoḳ ammā kim ne işitense **(21)** ṭabīʿati iḥāṭa[1] ider. Yine şol yeşil ḥulleler içinde ḥūrīler bigi ṣalınur yire. Aġzı içinde **[55b]** **(1)** yirken şol ʿaḳīḳ aġzında incü gibi görinür. Yirde yeşil durur. Ammā kim baḫş yā Süleymān budur kim **(2)** faṣīḥ lisān olduġı ecilden ādemī-zād ṭutup ḥabse ṣalar. Yā resūla'llāh, senden dilerem ki **(3)** bizüm cinsümüzi ḳafeṣe ḳoymayasın." didi. Süleymān didi kim: "Yā ṭūṭī, eger kim günāh-kār **(4)** olasın. Ḥabs iderem. Ammā kim bī-günāhsın ve senüñ cinsüñi ḥabs itmeyem." didi. Ṭūṭī **(5)** şād oldı. Ḫaberi yoḳdur kim ʿāḳıbet ḥabs olmaḳdur. ʿAẕābıla bir ḳafeṣde ḳalacaḳdur. ʿAẕābdan **(6)** Süleymāna şikāyet ḳılacaḳdur. Anuñ daḫı ḳıṣṣasın yirinde ẕikr idevüz inşā'a'llāhu teʿālā.

[1] iḥāṭa: iḥāda İ, T

(7) NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ṭūṭi şād olupdı feraḥ ḥāli ḫᵛāb
Bilmez anı ḳahr ider āḫir ġurāb

(8) Her ki özine[1] ġarra vü ḫodbīn olur
Çarḫ-ı ser-keş cānına ider ʿaẕāb

3.2.3.5.13. Ḳıṣṣa-i Sīmurġ Ṣulṭān-ı Murġ

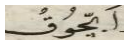
(9) Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti ʿa.s. ṭūṭīle kelāmda, beyānda. Bizüm ḳıṣṣamuz ol yañadan **(10)** sīmurġ, sulṭān-ı murġa geldi. Nite? Ol zemān kim ḳuḳnūs ḳuşı uçup ḳanad açup kim **(11)** gitdi. Hüdhüdle ikisi ḳalup kūh-ı Elbürz içre ḳuşlardan cüẕā düşüp bir yire geldiler kim **(12)** kūh-ı Elbürzüñ ḳullesinde cemīʿ-i ḳullesinden yüksek şöyle kim andan yüce daḫı ḳulle görinmez. **(13)** Ol ḳullenüñ baʿżısında bir ʿacāyib müntehā aġaç yitmiş. Budaḳları evc-i felege yitmiş, Ṭūbādan **(14)** nişān virür. Bu aġacuñ dibinde bir ḥayāt miṣālī bıñar olup aḳar. Rāst ol aġacuñ **(15)** üzerine gökyüzinden indiler. Bir alçaḳ ṭalında ḳondılar. Andan ol alçaḳ aġaca naẕar ṣalup **(16)** gördiler kim aġacuñ özdekin yüz kişi ancaḳ ḳulaca ala. İllā ʿamūd miṣāli yuḳaru çıḳup hevā **(17)** yüzinde ḳol ḳol ṭaġılup şāḫ şāḫ, budaḫ budaḫ olup yayılup bir ḳalʿalayın ṭurur ḳuḳnūs ḳuşı **(18)** ol dıraḫtuñ ʿaẕametin görüp ḳādirüñ ḳudretin taʿaccüb ḳılup daḫı dönüp Hüdhüde eyitdi: "Yā Hüdhüd, **(19)** ʿacebdür kim bu müntehā aġac sīmurġuñ maḳāmı, ārāmgāhı, taḫtgāhı, seyrāngāhı." Hüdhüd eyitdi: "Yā reʾīs-i **(20)** murġān

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Ḥaḳḳa minnet bulmışuz ʿanḳā-yı Ḳāfdan uş nişān
Kim anuñ ʿālī-maḳāmıdur bu şecer āşiyān

(21) Buña hem-tā yoḳ durur ʿālemde hīç ʿālī-şecer
Buña beñzer Ṭūbā ola sidrede ola hemān

NEŞİR [56a] **(1)** Ḥakīm ḳavlince Hüdhüd böyle deyicek meger kim sīmurġ ḳuşı daḫı ol meliküñ cezīresinden **(2)** kim gitdi. Ḳanad açup uçup ḳūh-ı Elbürze geçüp ol aġaç kim anuñ ārāmgāhıdı, **(3)** ʿazm itdi. Gelüp yitdi. Ol

[1] özine T: üzerine İ

ḥīnde daḫı ḳuḳnūs hüdhüd andayıdı kim sīmurġ yitdi. Zīrā kim sīmurġ (4) eglenmişdi, şikāra şapmışdı. Ve bunca iller seyrān ḳılup durur. Maʿa'l-ḳıṣṣa ḳuḳnūs hüdhüdle (5) söyleşürken añsuzın bir ḳuş ötdi. Raʿd āvāzı gibi gökleri gürletdi, yirleri gümletdi. (6) Ṣadāsı ġarbı, şarḳı ṭutdı. Ḳuḳnūsla hüdhüd hevā yüzine baḳınca ol ḳuş bir daḫı ötdi. Hüdhüd (7) eydür: "Yā ḳuḳnūs, bu ne ʿaceb vehim-nāk āvāzdur kim yürege yara urur." diyüp felegi gözleşüp ṭurdılar. (8) Nā-gehān anı gördiler kim hevā yüzinden sīmurġ āşikāre oldı kim hüdhüd ve ḳuḳnūs daḫı (9) sīmurġı görmişlerdi. Gördiler kim sīmurġ cevelān urup gelür. Ol aġacuñ bir ulu ʿaẕīm şāḫı (10) üzerine ḳondı. Ḳanadlarınuñ ṣadāsından her yüñleri bir dürlü āvāzlar virürdi. Bir ayaġında (11) bir fīl, bir ayaġında bir kergeden, bir elinde bir gevher-i şeb-çırāḳ ki Süleymāna tuḫfe iletmişdi, (12) ol gevheri ṭutardı. Bir elinde daḫı mum miṣāli aġaç ṭutardı. Şemʿ-veş yanardı. Ḳuḳnūs (13) sīmurġ görüp şād olup yirlerinden ṭurup uçup daḫı ḳanad açup sīmurġ ṭurduġı (14) şāmeye varup dillerince selām virüp sīmurġa duʿā itdiler. Sīmurġ daḫı ḳuḳnūsı Hüdhüdle (15) görüp kendiçün geldüklerin bilüp selāmların alup ʿizzet ḳılup görüşdi. (16) Ḫāl ü ḥātır şoruşdı. Ḳarşusında bir ṭalda işāret eyledi, ḳondılar. Daḫı ḳuḳnūs (17) dile gelüp didi kim: "Yā sīmurġ, sulṭān-ı murġ ḥażretüñe Süleymān selām eyledi. Otuz (18) muʿteber ulu ḳuşlarıla beni ṭapuña gönderdi. Eydür kim sīmurġ benden ne gördi kim (19) gelmedi, emrüme münḳād olmadı? Nedür şeyṭān-ı racīm gelüp bizleri aldayup ġāfil ḳıldısa (20) ol ḥasūduñ ḥasedinden ne incinmek geregidi? Ol vaḳt ḫod racīm kör olup gitdi. (21) Racīm eydügini bildük. Lākin sīmurġdan bu girīzān per açup bizden ḳaçup uçup **[56b]** (1) perān olmaḳ neden gelür, didi. ʿÖẕür diledi. Bizleri saña gönderdi. Gel yine Süleymāna gidelüm.

NAẒIM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(2) İbn-i Dāvud ol Süleymān şehriyār
Ḥażretüñ görmeklige var intiẓār

Cem idüben bir yire sīmurġ-ı şāh
(3) Tīz buluñ didi bu dem sīmurġı şāh

Otuz ulu ḳuş uçup açduḳ ḳanad
ʿĀlem için araduḳ ġāyet ziyād

(4) Dünyeyi ḳafdan ḳafā seyr eyledük
Gökyüzin encüm bigi devr eyledük

Şarḳ u ġarbı araduḳ teftīş idüp
(5) Berr ü baḥri seyr ḳılduḳ iş idüp

Gerçi araduḳ cehd idüben çoḳ zemān
Ḥażretüñden bulmaduḳ ammā nişān

(6) Meskenüñ bulduḳ gezüben baḥr ü ber
Düşmiş anda ḳanaduñdan ʿālī-per

Her mekānuñda bulundı bir yüñüñ
(7) Didi sīmurġ anda olmaz siz bilüñ

Otuz ulu ḳuş bulur otuz maḳām
Her biri bir yüñ getürdi it kelām

(8) Didi kim ben bulduġum yüñdür hemān
Şehper-i sīmurġı ider aña mekān

Rengi budur yüñüni getürmişem
(9) Şarṭ-ı ḫizmet yirine yitürmişem

Cemʿ-i murġān böyle dise ittifāḳ
Düşdi ḳuşlar içine ġavġā nifāk

(10) Senden ötrü itdiler ceng ü cedel
Anca murġa zaḫmıla irişdi ḫalel

Bunca ġavġā oldı siz ʿanḳāyıçün
(11) Merḥamet pes itmemek saña niçün

Şeh Süleymān dergehine varalum
Ḫāk-i pāyin öpüben yüz sürelüm

(12) Ḥaḳḳa minnet ne Süleymān mişli şāh
Virdi luṭfından bize ṣānīʿ İlāh

Ḳoma ser-keşligi itme bu zemān
(13) Çāker olġıl emr-i şāha pes hemān

Böyle diyüp andan ḳuḳnūs-ı emīr
Oldı sākin vir ṣalavāt ir ü dīr

(14) **NEŞİR** Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ol ḳadar söyledi kim sīmurġuñ ġażabını sākin eyledi. (15) Sīmurġ daḫı gerçi kim Süleymān naẓarına varmayup gitmişidi, ḫaṭā itmişidi. Ammā kim gördü kim Süleymān (16) Ḥażreti ʿa.s. melek-i müvekkel gönderüp gücinle getürdüp ʿitāb ḳılmadugına yine (17) cinsinden taʿẓīmile sīmurġān gönderüp daʿvet itdügine şād olup daḫı ol dem şikārından (18) ḳuḳnūsa virüp hüdhüde daḫı virüp şikār idüp ṭaʿāmlandı. Andan ol gice ol (19) aġaç budaġında kūh-ı Elbürz ḳullesinde ṭurup ḳarār itdiler. Tā ṣabāḥ olıncaya dek sīmurġ ḳuḳnūsdan (20) Süleymānuñ ʿadl ü dād-ı seḫāvetin, şecāʿatin, firāsetini kiyāsetin beyān iderdi. Ve andan ṣoñra ne vechile sīmurġa (21) müştāḳıdugin ḳuşlar içre ḳurʿa ṣalup her birisinüñ miḳdārına göre ḫāline muṭṭaliʿ olup ḫaṭırların **[57a]** (1) tesellā ḳılduġın şerḥ eyledi. Ve andan ṣoñra otuz ḳuş gönderüp kūh-ı Elbürze gelincek yaġmur yaġup (2) ṭūfān olup daḫı cümle ḳuşlar perākende olup ṭaġılup ḳuḳnūsıla hüdhüd yalıñuz ḳalup bu aġaca (3) geldüklerin, kendüzi hevā yüzinden görüp şāẕılıḳ ḳılduḳların söyledi. Fi'l-cümle cemīʿ-i sergüẕeşti (4) şerḥ eyledi. Tā kim sīmurġ daḫı işitdi. Süleymāna biñ cānıla ʿāşıḳ oldı. Ol gice tā ṣubḥ olıncaya dek (5) Süleymān sözin söylendiler. Tā kim (6) dün sürilüp ṣubḥ-ı kāẕib yitdi.

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Dün sürilüp oldı çün çın-ı seḥer
Virdi şems envārı çarḫa nūr-ı fer

Ildırım Ḫān şems virdi deyre yüz
(7) Māh-ı Cem baḥre ḳaçuban ḳapdı göz

Neyyir aʿẓam virdi ʿālem içre nūr
Çeşm-i ḥāsid gibi kevkeb oldı kūr

(8) Ol seḥer murġ-ı hezār-destān hem
Ḥaḳḳı tesbīḥ idüp öter tīr ü kem

Sāyebānlar cerb idüp anda fanūs
(9) Çaġrışup ṭañ atduġına öter ḫurūs

Çün seḥer vaḳtin görür sīmurġ-ı Ḳāf
Ḥaḳḳı tesbīḥ itdi murġān ṭutdı ṣāf

(10) **NEŞİR** Ḥakīm ḳavlince çünkim ṣubḥ ʿanḳāsı uruldı, şebistān naṭʿı[1] dürüldi. (11) Andan sīmurġ per açup ḳuḳnūs birle hüdhüdle uçdılar. Felek evcine çıḳdılar. Ol ḳadar felege çıḳdılar kim (12) kūh-ı Elbürz miṣāli ʿaẓīm ṭaġ bu yiryüzinde bir ḥammām ḳubbesince görinür oldı. Andan felekden aşaġa yirle gök (13) ortasında uçup ḳanad açup kūh-ı Elbürz etegin geçüp ʿazm-i Süleymān idüp gitdiler. Tā kim (14) nīm-çāşt olıcaḳ gelüp ḳuşlar cemʿ olduġı cezīreye yitdiler, gördiler kim bu cezīrede yine ulu (15) ḳuşlar cemʿ olup oturmışlar. Her birisi müteḥayyir ḳalup sīmurġı istemekde, sīmurġ anları görüp (16) ḳuḳnūsa suʾāl eyledi kim: Bu ne çoḳluḳ murġān olur**,** nedür bilür misin?" didi. Ḳuḳnūs eyitdi: "Yā sīmurġ, (17) sulṭān-ı murġ ol otuz ḳuşdur kim saña benümle refīḳ ḳoşup sen sīmurġı aramaġa göndermişidi. (18) Ṭaġ-ı Elbürzde ṭūfān olup ṭaġılduḳ. Birbirümüzi bulımaduḳ, bilmedük. ʿĀciz ḳalduḳ. Budur kim bir (19) yire yine cemʿ olmışlar durur diyüp ḫaber virince hüdhüd daḫı ḳanad büküp ḳuşlaruñ üzerine indi. (20) Gelüp ḳuşlar ṣaffına ḳondı. Ḳuşlar hüdhüdi görüp şād olup ḳanı ḳuḳnūs didiler. Hüdhüd (21) cevāb virdi kim: "Ḳuḳnūs daḫı sīmurġ daḫı geliyorur. Gelüñ ḳarşu varuñ." didi. Ḳuşlar hüdhüdden **[57b]** (1) ol sözi diñleyüp sīmurġ geldügin añlayup her birisi yüñlü yüñin götürüp (2) sīmurġa ḳarşu gitdiler. İʿtiḳādları buyıdı kim sīmurġuñ şekli, elvānı anuñ her birisinüñ kendünüñ (3) bulduġı yüñ rengindedür diyüp cümlesi per açdılar, uçdılar. Hüdhüd ḳulaġuzlıḳ ḳılup ḳanad açup (4) gelüp ol cezīrede bir müntehā bülend aġaç üzerinde ḳondı. Sīmurġuñ elvān elvān envāʿı envāʿ (5) güne gün yüñlerinüñ zīnetinden ol ṣaḥrā behişte döndi. Her gāh kim ḳanadın açardı. Ḳanadınuñ her (6) yüñleri bir dürlü āvāzlar virürdi. Ṣanasın kim yitmiş dürlü sāz āvāzı birbirine ḳarılurdı.

[1] naṭʿı İ: nuṭʿı T

NAẒIM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(7) Rūḥ-ı ḳudsī miṣli anuñ şehberi
Ṣan melekdür yā ḫod ol şāh-ı peri

Cennetüñ ḫūrī bigi gīsūsı var
(8) Ṣaçı sünbül laʿli ġonca-i gül-ʿiẕār

Şekli ādem yüzi gökçek ḥūr anuñ
Gevdesi ṭāvūs-veş maḥbūb anuñ

(9) Yüñleri ġāyet laṭīf ü şāh-vār
Ġāyet uzun hep muraṣṣaʿ zer yanar

Yitmiş iki dürlü reng-ü lā-naẓīr
(10) Yüñlerinde vardı anuñ yā emīr

Hem ḳafasında vardı ḳudret tācı da
Cümle murġān vardı aña muḥtācı da

(11) Eyle şeffāf zer yanar vü yüñleri
Şuʿlesinle rūşen itmiş gökleri

Nūr-ı enver berḳ urur açsa ḳanad
(12) ʿĀleme şuʿle virür yüñi ziyād

Hīç anuñ birliginüñ miṣli temām
Yoḳ durur murġān içinde iy hümām

(13) Varsa Cibrīl[1] yüñidür aña bedel
Yā melekde ola per aña meṣel

Ancılayın ḫūb olur ʿanḳā begüm
(14) Vaṣfı bu kim dimiş ḥaḳḳā begüm

---

[1] Cibrīl İ: Cebrā'īl T

NEŞİR Ḥakīm ḳavlince çünkim ḳuşlar sīmurġı **(15)** gördiler. Taʿaccüb ḳılup fikre varup ḥayretde ḳalup ṭurdılar. Andan ḳuḳnūs ḳuşlara naẕar **(16)** ḳılup suʾāl ḳılup didi kim: "Yā murġān, bizden ṭūfāndan cüẕā düşicek ḥālüñüz ne oldı?" didi. Ḳuşlar daḫı söylediler, ḳıṣṣayı **(17)** bir bir söylediler. Her birisi bir yire varup sīmurġı isteyüp bir yüñin bulup nişān alup getürdükleri **(18)** yüñleri sīmurġ naẕarına getürüp ḳodılar. Sīmurġ ḳuşlaruñ aḥvāline muṭṭaliʿ olup ḳażiyyeyi bilüp ol **(19)** yüñlerine naẕar ḳılup kendünüñ itdügin bilüp daḫı luṭfıla cevāb virüp didi kim: "Yā murġān, **(20)** bu yüñlerüñ ser-cümlesi benüm yüñlerümdür ki varup bulmışsız, nişān almışsız. Ammā kim Ḥaḳ teʿālānuñ **(21)** ḥikmetile ol ḳādirüñ ḳudretile her biriñüzüñ ḫāṭırı tesellā olmaġıçün kendüzüñüz[1] muḳābelesinde **[58a]** **(1)** yüñi kendüye göre bulmış nişān. Nite? Ġurāb kendüye göre ḳara yüñüm naṣīb olmış. **(2)** Ṭāvūsa kendünüñ şekline, şemāyiline göre heft-reng yüñüm bulmış. Bülbül yine aʿżasınuñ **(3)** yüñine göre bozca gök reng yüñüm bulmış. Kerges daḫı pīr-i murġāndur, ṣaru aḳ yüñüm bulmış. **(4)** Maʿa'l-ḳıṣṣa, her biriñüzüñ eline giren kendünüñ vaż'ʿ-ı endāmına göre bulmış. Ṣānīʿ ṣunʿın **(5)** āşikāre ḳılmış. Ammā kim cümlesi benüm yüñlerümdür. Ve daḫı ol dört yüñlerüm bulduġuñuz **(6)** cāyigāhlar benüm seyrāngāhumdur.

NAẒIM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Her ne deñlü yüñ bulup dursa peren
(7) Bende bitdi düşdi benden bil hemen

Meskenümdür cümle varup gördügi
Per açuban ol maḳāma irdügi

(8) Līk Ḥaḳḳuñ ḳudretin gör āşikār
Her ḳuşuñ bulduġı yüñi āşikār

Himmetine göre bulmışdur temām
(9) Aña tefsīr söyleyüp ider kelām

Fiʿline göre virür ḳulına Ḥaḳ
İstedügi bāṭıl olsun yā ḫo ḥaḳ

[1] kendüzüñüz İ: kendüñüz T

(10) Fiʿle göre ḳazanur kişi ʿamel
Fiʿline göre virür ʿazze ve cel

Nefsüñi te’dīp ḳıl ola melek
(11) Fiʿle göre bulasın Ḥaḳdan dilek

Ṭūṭi-veş rūşen-dil uzatma günāh
Ki olmaya Firʿavn bigi rūyuñ siyāh

(12) **NEŞİR** Ḥakīm ḳavlince sīmurġ ḳuşı böyle deyicek cümlesi ḳuşlaruñ bildiler kim **(13)** bulduġumuz yüñler sīmurġuñ imiş, didiler. Daʿvīlerinde kāẕib degül ṣādıḳ imiş, didiler. Ammā **(14)** kim bu cümlesi bu yüñ sīmurġda varımış velākin bunuñ emṡāli ehl-i meşāyıḫ ḳatında oldur kim **(15)** ol otuz ol muʿteber ḳuş otuz dürlü kim görüp ortaya ḳoyup her reng yüñi gördiler. Sīmurġ **(16)** bu rengde durur, didiler. Niçün şöyle didiler? Anuñçün kim her ḳuş kendü gibi yüñi rengi nişān **(17)** virdi. Velākin bilmediler kim otuzı daḫı getürdügi yüñ bir ḳuşuñdur. Ol ne cihetdendür[1] kim **(18)** her ne ṣūret kim dünyā serāyına geldi, dürlü dürlü oldılar. Birbirine beñzemedi. Hey’etinde, ṣūretinde **(19)** birbirinüñ şekli ṣūrī ammā kim küllīsinüñ Ḫālıḳ-ı perverd-gār bir durur

3.2.3.5.14. Der Ḳavāʿid ʿAḳıl Mī-Güyed

(20) Ḥakīm ḳavlince ḫıred-mendān-ı fużalādan ve sülūḳ ehli ʿulemādan maḫfī degüldür kim bu muḳaddimeyi beyān **(21)** itdügümüzden maḳṣūd ġaraż-ı aṣlı budur kim Ḥaḳ tebāreke ve teʿālā celle celālehu ol ẕātıla bir gizlü gencidi. **[58b]** **(1)** *Küntü kenzen maḫfiyyā* [2] mūcibince diledi kim gizlü gencin ʿayān ḳıla. ʿİzzetin, ʿaẓametin ve ṣıfatın ve celālin **(2)** ḳullarına bildürmegiçün pes ʿadem ʿāleminden ʿālem-i kāyinat vücūda getürüp maẓāhir itdi. **(3)** Mā u ṭīnden ādem ḫilḳat ḳılup ʿakl u fehm ü ḥiss ü idrāk u cān müyesser itdi. Ve mürsel peyġāmberler **(4)** gönderüp, kitāblar gönderdi. İçinde ʿizzetini, ulūhiyyetini ve ḥikmetini ve ṣıfātını ve celāliyyetini ḳullarına **(5)** bildürmegiçün hem bu cümle ṣıfātıla bildürdi. Ammā kim Allāh tebāreke ve teʿālā ẕātını cümle maḫlūḳātdan **(6)** gizlü ṭutdı. Biñ bir ṣıfātıla her vücūda miḳdārlu miḳdārunca kendüyi bildürdi. Nite? Şöyle kim **(7)** ṣāḥib-risālet mürsellere Ḥaḳ teʿālā bir ṣıfatıla göründi. Ve daḫı ʿālemüñ ḳuṭublarıla bir

[1] cihetdendür İ: cehetdendür T
[2] “Ben gizli bir hazine idim.”

ṣıfatda göründi. (8) Ve ṭabaḳāt ehline bir ṣıfatda göründi. Ve sāyir peyġāmberlere bir ṣıfatda göründi. Ve ṣāḥib-vilāyet (9) evliyālara bir ṣıfatda daḫı göründi. Ve meczūblara bir ṣıfatda daḫı göründi. Ve sāliklere bir ġayrı (10) ṣıfatda göründi. Ve muḥaḳḳıḳlara daḫı bir ġayrı ṣıfatda göründi. Mā-ḥaṣal, kelāmı muḫtaṣar ḳılalum. Ādemile (11) ḫāteme biñ bir ṣıfatda göründi. Pes iy ʿāḳıl ve dānā, ḥāl böyle olıcaḳ her vücūd-ı kāmil Ḥaḳḳı tecellīsinde[1] (12) buldı, gördi. Tecellīsin, gördügi ṣıfat mevṣūfı bildiler. Ve kendülerden suʾāl mürīde daḫı (13) gördükleri ṣıfat birle bildürdiler. Nitekim ol otuz ḳuş bulduḳları yüñleri ki naẓara getürdiler. (14) Her birisi sīmurġ yüñi budur ki ben getürdüm diyüp nizāʿ itdügine kendü zuʿmı (15) fāsidince ġayrı āḥar ḳuşlar getürdügi yüñleri sīmurġuñ yüñi degüldür diyüp ʿinād (16) idüp ol cihetden murġān ortasına iḫtilāf düşüp muḫtelif olduġına sebeb budur kim (17) naẓmıla beyān idelüm. Nite? Şöyle kim

NAẒIM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Gerçi Ḥaḳḳuñ vaṣfıdur cümle ki var
(18) Ol degül ammā ki diler bī-şumār

Her biri bir maẓharı ki buldı pes
Ḥaḳḳı mevṣūf ol ṣıfatıla buldı pes

(19) Ẕātı Ḥaḳḳuñ birdür ammā çoḳ ṣıfat
Bundan özge yoḳdur añla maʿrifet

Maʿrifet bu Ḥaḳ durur varlıḳ hemīn
(20) Ḥaḳdan özge kimse görmez rāst-bīn

Her birisi gördügin ider beyān
Ol cihetden ṭoldı keṯret bu cihān

(21) Cümlesi ki gördügin ider ṣıfat
Ḳopdı andan dürlü dürlü maʿrifet

Maʿrifet bu Ḥaḳ durur varlıḳ hemīn
[59a] (1) Ḥaḳdan özge kimse görmez rāst-bīn

[1] tecellīsinde İ: tecellāsında T

Ẕāt birdür lī̇ki evṣāfı çehān[1]
Naḳṣı yoḳdur ber-kemāl añla ʿayān

(2) Her ne ṣūret geldi ʿālem içre i yār
Lī̇ki oldı dürlü dürlü ne ki var

Muḫtelifdür birbirine hey'eti
(3) Benzemedi ṣūreti vü sī̇reti

Her biri bir meẕhebe virdi göñül
Meẕheb oldur ġayrısın didi göñül

(4) Baʿżısı Tevrāt oḳur Mūsāyī̇dür
Baʿżısı İncī̇l oḳur ʿĪ̇sāyī̇dür

Özgesi Aḥmed Muḥammed ümmeti
(5) Bāḳisi mensūḫ-u dī̇nüñ milleti

Muḫtelifdür ḫalḳ-ı ʿālem milleti
Her birinüñ dürlü dürlü ṣūreti

(6) Birbirine beñzemez sī̇retleri
Hep muġāyir resmile ʿādetleri

Dürlü dürlü olduġı budur hemān
(7) Ḫālıḳından her biri virür nişān

Zī̇rā her eşyā ki vardur i kişi
Cümlesi tesbī̇ḥ ider budur işi

(8) Yardımcı birdür ammā yoḳ gümān
Ki ol durur Ḫallāḳ-ı aʿẓām Müsteʿān

Dürlü dürlü olduġı budur hemān
(9) Hālıḳından her biri virür nişān

---

[1] çehān İ: cihān T

Bir yire ki cemʿ idincek nāmudār
Cümle ṣūretler görinür āşikār

(10) Gerçi niçe gösterür rengini cām
Şuʿle şemsüñ olur ammā iy hümām

Cām şuʿle virür olsa āfitāb
(11) Yansa sırça gösterür rengīn-tāb

Var tefāvüt sırçada gerçi hemān
Şuʿle şemsüñ durur ammā bī-gümān

(12) Gerçi Ḥaḳḳuñ vaṣfıdur ġāyet çehān
Ẕāt birdür līk ẓāhir ger nihān

Ẕāt-ı Ḥaḳḳı anda görür rāst-bīn
(13) Bu ṣıfatlar cemʿ olıncaḳ ber-güzīn

Cemʿ idincek her yüñin sīmurġ pes
Bunlar anda kim durur sīmurġ pes

(14) Her yire virür żiyāyı āfitāb
Cümle ẕerre bulur andan ẕerre tāb

Līkin olmaz yirlerde dāḫil münīr
(15) Rūşinādan ġayrı olmaz ol emīr

Anda görinen degüldür āfitāb
Līk andan şuʿledür ki virdi tāb

(16) Şems birdür ʿaksi ammā çoḳ durur
İnḳıyām-ı keşret anda yoḳ durur

Gerçi gözüñ ʿaksi durur bī-şumār
(17) Neyyir-aʿẓam birdür ammā āşikār

ʿAks-i ebter olduġına āfitāb
Olmaz ol cūd birdür aṣlı kāmiyāb

(18) N'ola kim cevvüñ cevfine ʿanḳā bir durur[1]
Vaṣfı çoḳ ẕāt u beḳāsı bir durur

Ẕātı birdür vaṣfı ammā bī-ʿaded
(19) *Lem yelid* dür lā-yenām u hem Aḥād

Nuṭḳıdur Firdevsinüñ pend-i ṣaḥīḥ
Ol cihetden müstemiʿ kāmil faṣīḥ

3.2.3.5.15. Ḳıṣṣa-i Süleyman [u] Keklik

Ḥakīm ḳavlince sīmurġ otuz ḳuşıla ol gün anda bir bir uçdılar, **(21)** şikār itdiler. Ammā kim hüdhüdi muḳaddem gönderdiler. Varup Süleymāna sīmurġuñ gelecegin bildüre **[59b]** **(1)** ḫaber vire. Hüdhüd daḫı uçup gelüp Süleymāna sīmurġ daḫı ol gice geçüp ʿale'ṣ-ṣabāḥ olıcaḳ **(2)** otuz murġıla per açup uçdılar. Felegüñ birinci ḳatına geçüp andan yirile gök arasından ʿazm-i Süleymān **(3)** ḳılup gitdiler. Sīmurġ sī murġula gelüp Süleymāna gitmekde. Ammā kim bizüm ḳışṣamuz ez-ān cānib **(4)** Süleymāna geldi. Nite? Çünkim Süleymān Ḥażreti ʿa.s. ṭāvūsıla bu vechile kelām söyleyincek bāḳī ḥubūbāt **(5)** yiyen ḳuşları daḫı daʿvet eyledi. Aḫī Melīḥ ḳurʿa ṣaldı. Ḳurʿa keklige düşdi. Keklik daḫı **(6)** ḳurʿa kendünüñ ṭāliʿine düşdügine şād olup ḳāḳūmī cübbesin egnine alup mūy-ı siyāhı **(7)** boynı altına gerden bend idüp Ḫıṭāyīler gibi gözlerine sürme-i Iṣfahānī çeküp ḥınnālu[2] ayaḳlarıla seküp **(8)** laʿlin leblerinden şekker-efşānlar ḳılup ṣalınu ṣalınu dergāh-ı Süleymāna gelüp içerü girüp **(9)** ḫırāmān ḫırāmān Ḫıṭāy ḫūbları gibi gelüp taḫt pāyin öpüp aġzından bir nebātāt ḳoyup daḫı ḳıçına dönüp **(10)** yine yirine gelüp Süleymāna dilince duʿā ḳılup eyitdi kim:

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Yā Süleymān gün yüzüñden bu cihān pür-nūr olur
(11) Levḥ-i maḥfūẓ üzre aduñ hem ʿadlile mesṭūr olur

İns ü cinn ü dīv ü ġūl ve cümle millet saña rām
Biñ bir ümmet çākerüñdür emrüñe ma'mūr olur

[1] Bu mısrada vezin bozuktur.
[2] ḥınnālu İ: cinnālu T

(12) Seyre geçseñ Ḫıżr u İlyās ola Ḥaḳla rehberüñ
Taḫta geçseñ ḥāfıẓuñ Ḥaḳ nāṣır u manẓūr olur

Ẕātuñı Allāh ezelden çün mü'eyyid eylemiş
(13) Ey muẓaffer ol cihetden düşmenān maḳhūr olur

Dergehüñe geldi keklik yüz sürüp ider duʿā
Kim ġamı şādına döndi hātemi mesrūr olur

(14) **NEŞİR** Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥażreti ʿa.s. kekligüñ duʿāsın işidüp **(15)** taḥsīn ḳılup daḫı andan Aḫī Melīḥe emr eyledi, alup Süleymān naẓarına geldi. Gördi kim bir ḳızıl müdevver **(16)** üzüm dānesine beñzer. Ammā kim ḫurmā miṣāli çekürdegi var. Buġur Süleymān keklige suʾāl **(17)** ḳılup didi kim: " Yā kebük, bu getürdügüñ ne yimişdür? Adı nedür ve ḫavāṣṣı nedür?" didi. Cevāb **(18)** virdi kim: "Yā resūla'llāh, benüm ṭurduġum yirde bu yimiş çoḳ olur. Saña tuḥfe getürdüm. Sen Süleymāna **(19)** lāyıḳ degülse daḫı maʿẕūr ṭut kim benüm ḳudretüm buña yiter." didi. ʿÖẕür diledi. Süleymān kebük sözin **(20)** begendi. Daḫı ol mīveyi Loḳmāna ṣundı. Ḥakīm görüp eytdi: "Yā Süleymān-ı zemān, buña ʿunnāb dirler. Bunuñ **(21)** aġacınuñ yapraḳları berrāḳ olur. Yimişi aṣılludur. Ḳanı ṣāfī eyler. Fāyidesi çoḳdur. Bir gün **[60a]** **(1)** Menūçehr devrinde bisāṭ yiyüp Belḫ şehrinde oturmışdum. Ḥikmetden ḫaber söylerdüm. Baña bir **(2)** kişi gelüp didi kim: "Bugün ḳaṣṣāb bir öküz boġazladı. Ḳanı şu bigi aḳdı, ḳızıl degüldi. **(3)** Şankim yaban şuyıdı." didi. Çevre yanumda oturan ʿālimlere ṭañlaşdılar, inanmadılar. Ben didüm ki: "Vāḳıʿdur **(4)** meger kim ol öküz ʿunnāb yimiş ola." didüm. Yarındası ḳāḍıya vardum idi. Meṣāliḥ düşdi. **(5)** Ol öküz ıssını ḳāḍıya getürdiler. Eydür: "Bunuñ öküzü benüm evüme girmiş. On batman ʿunnābum **(6)** varıdı, yimiş. Ödedürem. Ḳāḍı ḥükm eyledi. Taʿyīn bildüm ki ol öküz imiş kim ḳanı şu bigi **(7)** aḳ olmış. Ḳanı ṣāfī olmış. Yā Süleymān ʿunnābuñ fāyidesi çoḳ durur.

NAẒIM
[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
(8) Yā Süleymān cümle şey'e baḳma ḫor
Her birinde ḫāṣṣa vardur bī-ḳuṣūr

Ḥaṣṣa söz nesne yaratmadı İlāh
(9) Ṭut naṣīḥat ʿāḳıluñ ḳavli budur

NEŞİR Ḥakīm ḳavlince Loḳmān-ı Ḥakīm böyle deyicek (10) Süleymān ḫükm eyledi. Kebk getürdügi ʿunnābı dikdiler. Laṭīf aġaç oldı. Ramada, Şāmda (11) üredi. Maʿa'l-ḳıṣṣa, buġur Süleymān ʿa.s. keklige suʾāl ḳıldı kim: "Yā kebk, bu ʿunnābı ḳanda getürdüñ? (12) Mekānuñ ḳanda olur?" didi. Kebk eyitdi: "Yā Süleymān, benüm cānum saña fidī olsun kim benüm mekānum cebel-i Ervend (13) durur. Ḳahistānda bir ʿaẓīm ṭaġ durur kim anda niçe biñ biñ çeşme çıḳup aḳar. Ve daḫı bu ṭaġuñ (14) depesinde üç faṣılda dāyim ḳar yaġar. Ve orta yiri dāyim bahārdur. Ve aşaġası tābistāndur. Ve daḫı (15) yā Süleymān, on biñ dere vardur. Her bir derede niçe aġaçlar vardur kim ʿadedin kimesne bilmez.

(16) **NAẒIM**

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
Kār-gāh-ı fıṭrata eyle naẓar ki pādişāh
Gör neler ḫilḳat ḳılupdur ṣāniʿ Allāh Ḥaḳ İlāh

(17) Ḫālıḳ ol ki ḫilḳatidür ʿālem içre key çehān
Cümle nebī tesbīḥ ider birligine olup güvāh

NEŞİR (18) Ḥakīm ḳavlince keklik böyle deyicek Süleymān Ḥażreti ʿa.s. yine suʾāl ḳılup didi kim: (19) "Yā kebk, kebküñ ḫāṣṣası ṭabīʿatı nice durur?" Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, kekligüñ ṭabīʿatı (20) oldur kim ġāyet ʿibretlü olur. Ceng idici olur. Cimāʿa ḥarīṣ durur. Tā kim dişisini (21) yumurda başmaġa daḫı ḳomaz. Dişisi ḳaçar, bulınmaz bir yirde yumurdayı başar kim erkegi gelüp anı incitmeye. **[60b]** (1) Dişisi ḳaçsa irkekleri ceng iderler. Ġālib maġlūbına cimāʿ ider. ʿÖmri on beş yaşar. Avcıdan (2) başın ḳara şoḳar avcı görmesün diyü. Ve ḫūb āvāzı sevicidür. Gāh olur kim işidicek düşer. (3) Ṭutarlar ve ol vaḳt kim dişisi yumurdlar. Yumurdasın erkeginden nihānī varur bir yire defin ider kim (4) dişisi görmeye. Görincek helāk ider. Ve yavrusı çıḳsa tavuḳ gibi ḳur ḳur ider. Yavrusın ġāyet sevicidür. (5) Ve irkegi dişisin incidicidür. Mütekebbir olur. Bang idicidür kim tā kebkler aña gelüp alāy (6) baġlarlar. Ṭūfān ḳorḳusından, ṭuġandan ḳorḳucıdur. Ḳorḳduġından uzaḳ daḫı uçmaz. Ve siñici, ḳaçıcıdur. (7) Ve daḫı Yā Süleymān, kebküñ ödi miʿdeye fāyide ider. Ödin göze çekse şu inmez ola. Görmegi ziyāde (8) ḳıla. İçi yaġın alup anīsūn ve engübīn birle mülemmaʿ ḳılup iki kez içse boġaz[1] aġrısına fāyide ider. (9) Baġrını alup berāberi ṭīni maḥtūm alup anuñla

[1] boġaz İ: buġur T

ḳarışdurup her gün andan fınduḳ ḳadar yise on dört **(10)** güne dek ṣarʿa fāyide ḳıla. Yumurdası daḫı nāfiʿ durur insān mizācına.

NAẒIM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

(11) Ḫaṣṣa-i keklik durur ġāyet çehān
Necm-i lāfiʿ arturur cism içre ḳan

Ḳuvvetile şehveti ider ziyād
(12) İştihā virür mizāc açup hemān

3.2.3.5.16. Der-Ḳavāʿid-i ʿAḳl Mī-Güyed Ender-Ḫatm-i Kitāb

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

İy maʿārif baḥrine ġavvāṣ olan
(13) Söz dürinden cemʿ idici ḫāṣ olan

Alma ʿārif gevherinden bī-şümār
Güşvāra ḳıl ḳulaġa nām-dār

(14) Saña senden diñlegil bir ḫoş ḫaber
Ne ḫaber ki ol durur dürr-i güher

Feylesūf ekmel mükemmel ẕū-fünūn
(15) Bir miṯāl ider saña senden bugün

Şeh Süleymān ḥażretüñ cismüñ cihān
Keklik olur zīnet-i dünyā inan

(16) Virme göñül işbu dünyā naḳşına
ʿĀḳıl olġıl ṭalma zer teşvīşine

Nüh[1] felekden yücedi ol ḫażretüñ
(17) Meh melekden geçmişidi rifʿatüñ

Kim mürebbī nefsüñe Rabbānıdı
Maḥremüñ ġılmānıla rūḥānıdı

[1] Nüh İ: Neh T

(18) Ḳurb-ı Ḥaḳda ṭutmışıduñ ḫoş maḳām
Celve-gāhuñ ʿarşıdı ʿālī-hümām

Şimdi esfel içre ṭutduñ meskeni
(19) Sīne ṭapup ḫor ṭutarsın meskeni

Milk ü māla virmegil cān u dil
Mesken oldı ḥayf özüñe āb u gil

(20) İstedügüñ sende ammā bilmedüñ
Ḥaḳḳa lāyıḳ ṭāʿatüñi ḳılmaduñ

İstedügüñ sende durur sende bil
(21) Senden ayru ol degüldür sende bil

Görebilseñ sende sen esrār-ı Ḥaḳ
Şeksüzin görüridüñ dīẕār-ı Ḥaḳ

[61a] **(1)** Çār ʿunṣūr olmış ammā ki ḥicāb
Balçıġ içre görine mi āfitāb

Ḫākī ṣūretden geçegör imdi sen
(2) Sende benlik ḳalmasun hem mā' u men

ʿIşḳ odına itmeyince maḥv-ı cūd
Ḳılmayınca saña rūḥān hem sücūd

(3) Çün ṣafī ṣāf olmayınca ḳalb-i pāk
Ḥaḳḳı ẓāhir gözle görmez aṣl-ı ḫāk

Maḥv ḳıl kim maḥv ola rūḥī ṣıfāt
(4) Gözlerüñ görür ola envār-ı ẕāt

Nuṣḥunı Firdevsinüñ diñle temām
Ki ola cennet ḫuldıla saña maḳām

3.2.3.5.17. (5) Ender-Münācāt- Firdevsī Zāda'llāhu Teʿālā ʿİlmehu Ve ʿAmelehu Ve Kemālehu Yā Rabbī

(6) İlāhī senüñ luṭfuña ġāyet yoḳ. İlāhī senüñ keremüñe nihāyet yoḳ. İlāhī, iy nümāyende-i ṭarīḳ-i taḥḳīḳ ve iy (7) güşāyende-i der-i tevfīḳ ve iy baḫşende-i dīde-i bīnā ve iy bergeşende-i günbed-i mīnā/sīnā. Ḳudretüñ esrār-ı ḳażāsına (8) iki derīçe semʿ ü baṣar ḥikmetüñ envār-ı żiyāsından iki ṭalīʿa. Şems ü ḳamer ʿizzetüñ taṣvīrine (9) bir nümūne. ʿArş-ı muʿallā ʿilmüñ iḥāṭasından bir nişāne. Ḳalem-i aʿlā ḥikmetüñ naḳḳāşına midād-ı ṣūreti (10) levḥ-i heyūlā. İy Firdevsī, bir ḳaṭre menīden peydā ḳılan, semʿi baṣar virüp bīnā ḳılan, ʿaḳl u fehmi rūzī (11) idüp dānā ḳılan, femmine dil müyesser idüp gūyā ḳılan ve cismine cān muḳadder idüp iḥyā ḳılan, (12) ʿināyet ḳılduñ ki ecelden mühlet ve zemāndan vüsʿat bulup üç yüz altmış altı mücelled Süleymān-(13) nāmenüñ otuz beşinci cildden daḫı ḳaleme raḳama getürüp bitürdür. Ve biñ sekiz yüz otuz (14) altı mecālisüñ yüz yitmiş beş meclisin āḫirine yitürdüm. İlāhī ʿarş-ı aʿẓam, levḥ-i ḳalem, on sekiz biñ (15) ʿālem ve ṣuḥf-ı Ādem ve Ḳaʿbe-i muʿaẓẓam ve beytü'l-maʿmūr mükerrem ve Ṭūr-u Sīnā ve āb-ı Zemzem ḥaḳḳıçün (16) ve cemīʿ melekūt-ı muḳarrebīn ve enbiyā mürselīn ve evliyā'-ı büdelā ḥürmetiçün, İncīl ve Zebūr, Tevrāt içün, (17) Furḳān içinde mesṭūr olan āyātiçün Süleymān-nāmenüñ iḫtitāmın müyesser it. Mücrimin Firdevsīye (18) firdevs-i cennet muḳadder it.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ḫālıḳā pākā Ḫüẕāvend ü Raḥmān Rabbenā
(19) Cürmümi eyle ʿafıv vir ḫuld-ı Rıḍvān Rabbenā

Gerçi itdüm ben günāhı līk ʿafv it luṭf idüp
Tevbe itdüm her gün āh çünki çendān Rabbenā

(20) Tevbemi eyle ḳabūl ol Muṣṭafā nūr-ı Ḥaḳı
Ḳıl ʿināyet raḥm idüben baña ġufrān Rabbenā

Luṭfuñuñ vaṣfına ġāyet yoḳ durur olmaz şümār
(21) Raḥmetüñ deryāsına yoḳ ḥadd ü pāyān Rabbenā

ʿAfv idüp Firdevsiye firdevs-i cennet ḳıl mürīd
Cürmi anuñ yoḳ ḳaṭrece luṭfuñ çü ʿummān Rabbenā

[61b] (1) Şükr-i bī-ḥad ol Ḳādire kim ḳudreti taḥrīrinde ʿāciz ḳalem-i aʿlā ve sipās-ı bī-ʿaded ol ʿālem-i pādişāh kim (2) maʿlūmāt iḥāṭasından ḳāṣır levḥ-i muʿallā. Bu Süleymān-nāme kitābınuñ otuz beşinci cildini temām itmeklige (3) müyesser itdi. Bir pādişāhuñ eyyām-ı devletinde ki sulṭān-ı āfāḳ āl-i İsḥāḳdur ve ẓıll-ı Sübḥān ve nesl-i Oġuz (4) Ḫān ve āl-i ʿOs̱māndur. Yaʿnī ki sulṭān bin sulṭān sulṭān Bāyezid bin Muḥammed Ḫān bin Ġāzī (5) Murāduñ ol Süleymānü'z-zemān ve İskender-i devrān ve Ferīdūn fer ve Keyḳubāduñ devām-ı devletinde (6) ve eyyām-ı rifʿatinde Ḳarāsi vilāyetinde eyyām-ı ʿaṣrında Balıkesri şehrinde temām itmeklik muḳadder itdi. (7) Baʿd ez-ān inşā'allāhu teʿālā eger ecelden mühlet ve zemāndan vüsʿat, ḳuṭb-ı ʿālemden himmet olursa (8) ehl-i ʿirfān meşveretile ve ẓurefā maʿrifetile ve evliyā himmetile bāḳī cildin daḫı temām idevüz. Ildırım Ḫān (9) pādişāhuñ ol sāye-i İlāhuñ ve māye-i şehinşāhuñ vaṣf-ı cemīl ve s̱enā-ı cezīl ilā-ġāyeti'd-dehri (10) ve nihāyetü'l-ʿaṣrı bāḳī ḳala, dillerde meşhūr ola.

NAẒM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

İy Sikender-der Ferīdūnı'z-zemāne şehriyār
(11) ʿĀlemi itdüñ musaḫḫar ḥükmüñe çāker diyār

Heft-kişver rubʿ-ı meskūn içre maḫlūḳ oldı rām
İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u dīv ü ġūl u mūr u mār

(12) Şarḳ u ġarbı fetḥ idüben çoḳ ġazālar eyledüñ
Gör ne ʿālī mertebe virmişdür Allāh Kird-gār

Devletüñ ʿömrüñ beḳāsı olsun ol mertebe kim
(13) Müddet-i devr-i felekden olmaduḳça hīç şümār

Her günüñ günden yeg olsun her dünüñ dünden yegin[1]
Her geceñ leyl-i ḳadir[2] her gündüzüñ ʿīd-i nehār

(14) Bir duʿācı dāʿidür Firdevsi ider dāyim duʿā
Her kitābuñ āḫirinde medḥüñ oḳur yādigār

[1] dünden yegin İ: - T
[2] ḳadir İ: ḳader T

Devlet ü baḫt u saʿādet birle olġıl müstedām
(15) Mülk-i Rūmuñ taḫtı üzre ber-ḳarār ol ber-ḳarār

Temmet bi-ʿavnill'āhu teʿālā ve ḥüsnü't-tevfīḳ

SONUÇ

Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavil, Türk Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî gibi isimlerle anılan Firdevsî, XV. asrın sonu ile XVI. asrın başları arasında yaşamış ve Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezit ile Yavuz Sultan Selim dönemlerine tanıklık etmiş bir divan şairi ve nasiridir. İsmi ve hayatı konusunda kaynaklarda muhtelif bilgiler olmakla birlikte yapılan çalışmalar Firdevsî'nin 1453 yılında Balıkesir Edincik'te doğduğu ve asıl adının *Orhan*, soy adının da *Kenek* veya *Genek* olabileceği kanaatini doğurmaktadır. 330 veya 380 cilt hâlinde II. Bayezit'e sunduğu *Süleymân-nâme-i Kebîr* isimli eserinin büyük kısmını padişahın yaktırması üzerine, II. Bayezit'e kızarak İran'a kaçtığı iddiaları öne sürülse de *Hayât u Memât* risalesinde onun Yavuz Sultan Selim dönemini görüp Balıkesir'de olduğunu söylemesi bu iddianın doğruluğunu oldukça zayıflatmaktadır. Yine Firdevsî'nin son zamanlarını Balıkesir'de geçirdiği ve burada vefat ettiği de kuvvetle muhtemeldir.

Şiirlerinde sıkça imale ve zihaf yapıp vezni kullanma hususunda vasat olduğu için şairlik yönü ve nazım tekniği bakımından zayıf kabul edilen Firdevsî, daha çok nasirliğiyle öne çıkmaktadır. Farklı alan ve konularda oldukça bilgi sahibi olduğu anlaşılan yazar ansiklopedik mahiyette kaleme aldığı mensur eserlerinde bu bilgilerini sade bir Türkçe ile aktarmıştır. Arapça ve Farsçaya da oldukça hakim olan yazar Türkçeye ayrı bir önem vermiş, halk söyleyişine yaklaşan bir söylemle eserlerini kaleme almıştır.

Te'lif ve tercüme birçok eser kaleme almış olan Firdevsî'nin kaç eseri olduğu bilgisi net değildir. Bizzat kendisi *Münazara-i Seyf ü Kalem* isimli eserinde yetmiş iki, *Satranç-nâme* isimli eserinde ise kırk eseri olduğunu söylese de bu eserlerin birçoğunun nüshasına henüz ulaşılabilmiş değildir. Öte yandan bazı kaynakların aynı mahlası taşıyan diğer şairlerin eserlerini de Firdevsî'ye atfettiği görülmektedir. Astronomi, büyü, tılsım gibi garip ilimleri konu edinen *Daʿvet-nâme*, Fransız ile Venediklilerin Midilli adasına düzenledikleri baskın ve Osmanlı ordusunun yaptığı savunmayı konu edinen *Kutb-nâme*, farklı şekil ve tablolarla satrançın nasıl oynandığının anlatıldığı *Satranç-nâme* Firdevsî'nin dikkat çeken eserlerinden birkaçıdır. Çalışmamızda Firdevsî-i Rumî'ye aidiyeti kanaatinde olduğumuz, bugün bilinen on sekiz eserine dikkat çekilmiş ve bu eserler hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak yapılacak yeni çalışmalar ve ortaya çıkan farklı nüshalar ile kuşkusuz bu sayı daha da artabilecektir.

Firdevsî'nin tezkirelerde adından en çok sözü edilen ve tenkitli metnini hazırladığımız *Süleymân-nâme-i Kebîr* hakkında söyleyebileceklerimiz şunlardır:

1. Çalışmamız şu an kütüphanelerde 81 cildi bulunan eserin 34. ve 35. ciltleri üzerinedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla metnin biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, diğeri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Ancak yapılacak yeni çalışmalarla bu sayının daha da artması muhtemeldir.

2. Nesih hatla harekeli olarak yazılan iki nüsha arasındaki farklar manzum kısımlarda bazen kelimelerin bazen de mısraların yer değiştirilmesi suretindedir. Ayrıca kimi kelimelerin eş anlamlısının kullanıldığı da görülmektedir. Mensur kısımlarda ise bazı satırlar atlanmıştır. Sayıca az olan bu farklılıkların müstensihin tasarrufuyla oluştuğu kanaatine varılmıştır. Nüshaların kendi içinde veya birbirleri arasında büyük oranda imla birliğinden söz edilebilir. Ancak az da olsa Türkçe eklerin harekelenmesinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Bunun yanında özel isimlerin yazımında da birlik yoktur. Bazıları ise hiç harekelenmemiştir. Herhangi bir kurala uymayan bu farklı yazımlar müstensihin hatası olabileceği gibi müellifin bilgi eksikliğinden ya da yararlandığı kaynaklarda isimlerin farklı şekillerde geçiyor olmasından da kaynaklanabilir.

3. Eserin yazıldığı dönem itibariyle Türkçe kelimelerin yapıları dikkate alındığında Eski Türkçenin ve Eski Anadolu Türkçesinin hemen bütün özelleklerine rastlamak mümkündür. Bu yönüyle üzerinde yapılacak ayrıntılı bir dil çalışması için eserin oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4. Eser, kelime çeşitliliği bakımından Türkçe asıllı kelimelerle birlikte Arapça ve Farsça kelimeleri de ihtiva etmesi bakımından oldukça zengindir. Öyle ki, bir kelimenin aynı sayfada arka arkaya gelen cümlelerde Türkçe, Farsça ve Arapçasıyla birlikte kullanımına rastlanabilmektedir. Az sayıdaki Arapça beyit ve ibareler bir yana bırakıldığında, eserin söz varlığında geçen

Arapça ve Farsça kelimeler uzun tamlamalar içerisinde kullanılmamış, dolayısıyla bu kelimelerin fazlalığı eserin dilini ağırlaştırmamıştır. Genel itibariyle mensur olarak kaleme alınan eser çok sayıda uzun ya da kısa manzumeyi de içerisinde barındırır. Sanat yönü oldukça zayıf olan bu şiirler mensur kısımlarda anlatılanların büyük oranda bir özeti olup anlatının monotonluğunu kırmak için yazar tarafından mensur bölümlerin arasına serpiştirilen manzumeler mahiyetindedir.

5. Metinde Hz. Süleyman sadece dinî ve tarihî yönleriyle ele alınmamış, menkıbevi yönüyle de anlatılmıştır. Eser, Süleyman peygamberin menkıbeleri etrafında daha başka masal ve menkıbelerle birlikte astronomi, felsefe, tarih ve tıbba dair birçok ansiklopedik bilgi içermektedir. Eserin incelememize onu olan ciltlerinde hikâyeler Süleyman peygamber etrafında cereyan etmiş ancak olayların akışı içerisinde aktif bir rol üstlenmemiştir. Huzurundaki askerlere, vezirlere ve kuşlara sorduğu sorularla daha ziyade dinleyici konumunda olmuştur.

6. Hz. Süleyman'ın huzuruna gelen kuşlara sorduğu sorular vesilesiyle bu kuşlar hakkında verilen bazı bilgilere ve geleneksel tıbba dair kimi önemli hususlara, ulaşabildiğimiz kaynaklarda rastlanmamış olup ilk defa *Süleymân-nâme*'nin incelememize konu olan ciltlerinde değinilmiştir. Bu yönüyle de eser kıymeti haizdir.

7. Eserde anlatılan hikâyeler iç içe geçmiş bir vaziyettedir. Bir kıssa anlatılırken kimi zaman yarım bırakılarak aniden farklı bir

hikâyenin anlatımına geçilmiş, daha sonra art zamanlı olarak önceki konuya tekrar dönülmüştür. Kimi zaman da bir anlatı içerisinde daha sonraki bölümlerde anlatılacak bir hikâyenin ip uçları verilmiş, böylece okuyucunun merakı ve ilgisi canlı tutulmak istenmiştir.

8. Eser *Şeh-nâme* ile konu itibariyle birçok benzerliği içerisinde barındırmasının yanı sıra Yunan filozof Eflatun ve *Yehuda Tarihi*'nden bilgiler de içermektedir. Ancak bunların doğrudan mı yoksa İslami kaynaklara yansıyan yönüyle mi alıntılantığı eserde net olarak belirtilmemiştir. Firdevsî yabancı kaynaklardan aldığı bu bilgileri ayet ve hadis iktibasıylarıyla sıkça destekleyerek eserini İslami bir mahiyete büründürmek istemiştir.

Doktora tezi olarak olarak hazırladığımız bu çalışma ile *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in 34. ve 35. ciltlerinin çeviriyazılı metninin hazırlanıp incelenmesi ve bununla Türk dili ve Türk edebiyatı araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Kaynaklarda 81 cilt olduğu belirtilen eserin farklı ciltleri üzerinde yapılacak başka çalışmaların da tamamlanmasıyla Türk dili ve edebiyatı için önemli olan bir külliyat ortaya çıkarılacaktır. Hazırlanan metinlerin tümünün taranmasıyla oluşturulacak *Süleymân-nâme-i Kebîr Sözlüğü* ise hem dil hem de edebiyat alanında kaynak kitap olma özelliği taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

Abul, Y. (2004). *Süleymân-nâme-i Kebir (47. Cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Açıkgöz, O. N. (1974). *Ahmet Bîcân Acâibü'l-Mahlûkat Transkripsiyonlu Metin ve İndeks.* (Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Akay, A. (1990). *Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt) Metin ve Filler Üzerine Bir İnceleme.* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Akkuş, M. (2006). "İdris", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. C.3. s. 355-356. Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

Akkuş, M. (2006). "İbrahim", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. C.3. s. 344-347. Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

Aksoy, M. (2000). *Uzun Firdevsi'nin Süleyman-name'sinde Destan Unsurları C. 1.* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Aksoyak, İ. (2008). Osmanlı Şairlerinin Aruz Tasarrufları ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri. *Turkish Studies*. (S. 3/6. ss. 388, 403).

Aksu, R. (2016). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-Nâme-i Kebîr.* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Altuntaş, R. (2023). *Firdevsī-i Rūmī'nin Tecnīsāt-ı Süleymān u Belḳīs-Nāme'si I. Cilt: İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, TıpkıBasım ve İndeks* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi SBE.

Araç, G. (2010). *Uzun Firvdesî ve Hakâyık-nâmesi (İnceleme-Metin-Sözlük).* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Arslan Özbek, N. (2019). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr İnceleme-Metin (11,12,13. Ciltler)*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Arslan, S. (2024). *Firdevsī-i Rūmī'nin Tecnīsāt-ı Süleymān u Belḳīs-Nāme'si III. Cilt: İnceleme, Transkripsiyonlu Metin ve Cinaslar Sözlüğü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi SBE.

Aşkayanar, E. (2021). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr (80. Cilt, 452a-494a) Adlı Eseri (Dil Özellikleri-Metin-Dizin-Tıpkıbasım).* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Aydemir, A. (2014). *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Aydın, H. (2017). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Ayva, E. Ş. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymannâme-i Kebîr Adlı Eseri (62. Cilt) (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük-Tıpkıbasım).* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Ayverdi, İ (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Babinger, F (1982). *Osmanlı Tarih Yazarları Ve Eserleri* (Çev. C. Üçok). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Babür, Y. (2013). *Süleymân-nâme-i Kebir (6-7. Ciltler/İnceleme-Transkripsiyonlu Metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.

Balalan, A. (2023). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (50. Cilt) (İnceleme-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Balcı, R. (2007) *Katib Çelebi, Keşfü"z-Zünûn*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Başar, F. (2006). "Mustafa Çelebi, Düzme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 31, ss. 292-293). Ankara: TDV Yay.

Biçer, B. (2005), *Firdevsî-i Rumî ve Tarihçiliği.* ((Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.

Bilgin, A. A. (2001). "Karamanlı Nizâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 324, ss. 453-454). Ankara: TDV Yay.

Biltekin, H. (2010). "Şeyhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 165-167). Ankara. DİB Yay.

Bursalı M. T. (1972), *Osmanlı Müellifleri*, C II, (Haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul: Meral Yayınevi.

Büke, H. (2015). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini.* (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Büke, H. (2020). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymânnâme (38. Cilt), (Metin-İnceleme-Dizin-Tıpkıbasım).* Çanakkale: Paradigma Akademi.

Büyükkarcı, F. (1993). *Firdevsî-i Tavîl ve Davet-nâmesi.* (Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Büyükkarcı, Fatma (1995). *Firdevsî-i Tavîl ve Da'vetnâme'si: İnceleme, Transkripsiyon, İndeks, Faksimile ve Mikrofiş.* Cambridge, Mass.: Harvard Üniversitesi.

Canım, R. (2000). *Latifî, Tezkiretü"ş-Şuarâ ve Tabsıratü"n Nuzamâ*. Ankara: AKM Yay.

Canım, R. (2011). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yay.

Ceylan, Ö. (2007). *Kuşlar Divanı/Osmanlı Şiir Kuşları*. İstanbul: Kapı Yay.

Cihan, E. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 71. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Çakın, M. B. (2018). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Adlı Eseri (14-15. Ciltler) Metin-İnceleme.* (Doktora Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Çatıkkaş, M. A. (2009). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymannâme-i Kebîr*. Ankara: TDK Yay.

Çelik, Z. (2010). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazmasının (81. Cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını Üzerine Dil İncelemeleri.* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Çelik, R. (2022). *Firdevsî-i Tavîl'in Tecnîsât-ı Süleymân u Belkîs-nâme'si, II. cilt (İnceleme-Tenkitli Metin ve Cinaslar Sözlüğü)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi SBE.

Çelik, Y. (2022). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 48. Cildi [İnceleme-Tenkitli Metin].* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.

Çiçekler, M. (2008). "Sa'dî-i Şirâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 35, ss. 405-407). Ankara: TDV Yay.

Demirkoparan, E. (2024). *Firdevsī-i Rūmī'nin Tecnīsāt-ı Süleymān u Belḳīs-Nāme'si IV. Cilt: İnceleme, Transkripsiyonlu Metin ve Cinaslar Sözlüğü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi SBE.

Demiröz, F. (2022). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-Nâme-i Kebîr (2. Cilt) Giriş, Metin, Dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Giresun.

Doğan, A. (2020). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr – 61-62. Ciltler İnceleme-Metin.* (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Demir, S. (2022). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr - 65 - 66. Ciltler (İnceleme-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Demirbağ, A. (2022). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr 78. Cilt (İnceleme-Metin-Dizin).* Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Duman, M. Z ve Altundağ, M. (1998). "Huruf-ı Mukattaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 395-407). Ankara: TDV Yay.

Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.

Ekşioğlu, S. (2018). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme- Cilt 11 (Dil İncelemesi-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Erel, Ö. (2023). *Firdevsî-i Rûmî Süleyman-nâme (56. Cilt). İnceleme Transkripsiyonlu Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Muş Alparslan Üniversitesi, Muş.

Erdem, M. D. (2005). *Kitab-ı Kıssaname-i Süleyman Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymanname 74. Cilt).* (Doktora Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Eren, H. (2018). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr-34-35. Ciltler (İnceleme-Metin-Dizin).* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Eren, H. (2019). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'inde (34-35. Cilt) Halk İnanışı ve Halk Hekimliğine Dair Bazı Tespitler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi.* C. 3, S. 4, s. 334-347.

Evbaşı, G. (2021). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-Nâme (72. Cilt), (İnceleme-Metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Gaddar, Z. (2021). *Firdevsi Süleyman-name (77. Cilt) Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. Ankara: Gazi Yayınevi.

Genç, G. (1995). *Firdevsi-i Rumi Süleyman-name (25 ve 26 Ciltler)*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Gibb, E. J. W. (1999*). Osmanlı Şiir Tarihi. A History of Ottoman Poetry*. I-V. (Ter. Ali Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ Yay.

Güleç, H. (1994). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname'si-42. Cilt -Dasitan-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk- Üzerinde Bir Metin İncelemesi*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Gök, A. (2019). *Firdevsi-i Rûmî, Süleyman-name-i Kebir (37. cilt), inceleme-tenkitli metin.* (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Güneş, A. (2006). "Tevrat", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. C.3. s. 355-356. Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

Güngör, O. K. vd. (2023). *Firdevsî-yi Rûmî Süleymân-nâme-yi Kebîr (36. Cilt) Giriş-inceleme-dizin-tıpkıbasım.* Ankara: Kriter Yay.

Gürakar, N. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâme-i Kebîr'i (40. Cilt) İnceleme-Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Gürtunca, M. F. (2007) *Tarih-i Taberî*, (C. 1-2-3-4), İstanbul: Sağlam Yay.

Horata, O. (1992). Klasik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmla İle İlgili Bazı Problemler. *Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*. Ankara.

İnalcık, H. (2003). "Mehmed II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 395-407). Ankara. TDV Yay.

İsen, M. (1994). *Gelibolulu Mustafa Âli. Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

Jafarova, İ. (2003). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazmasının (81. Cilt, 54b-82a, 28 yk.) Yayını ve Üzerine Dil İncelemeleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Jafarova, İ. (2010). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63. Cilt) İnceleme-Metin-Dizin*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kanar, M. (2010). "Şâhnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 289-290). Ankara: TDV Yay.

Kaplan, S. (2019). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (29 ve 30. ciltler)(Giriş - inceleme - metin - dizin -tıpkıbasım).* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Karahan, M. (2019). *Fırdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (31. Cılt) Giriş, Tenkitli Metin, Dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi. Giresun.

Kardaş, S. (2024). Firdevsî-i Tavîl'in Kayıp Eseri Firâset-nâme'de İnsanın Damarları ve Bu Damarlardan Kan Alma Bilgisi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi*, 14(2), 223-235.

Karaismailoğlu, A. (2009). "Selmân-ı Savecî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, ss. 446-447). Ankara: TDV Yay.

Kaynak, F. (2020). *Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme-i Kebîr (32. cilt), giriş-tenkitli metin-dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Giresun.

Kezban, A. (2024). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-Nâme-i Kebîr (20. Cilt) Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük.* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Kılıç, M. (2022). "FİRÂSET-NÂME (FİRDEVSÎ)". Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (*TEES),* https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/firaset-name-firdevsi (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

Kirik, E. (2018). *Firdevsî-İ Rûmî'nin Süleymân-nâme'si-75. Cilt (Giriş- İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Sözlük).* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Kocatürk, V. M. (1964), *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Ankara: Edebiyat Yay.

Köksal, M. F. (2012). Metin Neşrinin Ana Esasları. *TÜBAR Türklük Bilimi Araştırmaları* Dergisi. S.31, s. 179-209.

Köksal, A. C ve Kaya, M. (2022). *Hak Dini Kur'an Dili.* C.4. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.

Köprülü, M. F. (1969), "Firdevsî, Uzun". *İslam Ansiklopedisi (*C. IV). İstanbul: MEB Yay.

Köprülü, O. F. (1996). "Firdevsî, Uzun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 13, s. 127-129). İstanbul: TDV Yay.

Köz, İ. (2004). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. Cilt, 70, 54b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri.* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Kuran-ı Kerîm Meâli (2011). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Kut, G. (1989). "Ahmedî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 165-167). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Kutlar, F. S. (2005). *Klasik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*. Ankara: Öncü Kitap.

Kutlar, F. S. (2006). "Şit", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. C. 5. s. 411-416. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Kutluk, İ. (1989). *Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü' ş–Şuara*, C.2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Kutluk, İ. (1997). *Beyani Mustafa Bin Carullah: Tezkiretü`ş-Şuara.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Lugal, N. (1955) *Firdevsî, Şehnâme*, **(C.** I-II-III-IV) İstanbul: Maarif Basımevi.

Mazılıgüney, G. (2024). *Firdevsî-yi Rûmî, Süleymân-Nâme-yi Kebîr (28. Cilt) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım).* (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.

Mustafa, İ. (1994). *Gelibolulu Mustafa Âli, Künhü'l-Ahbâr' ın Tezkire Kısmı,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Noyan, B. (1986). *Firdevsî-i Rûmî Hacı Bektaş Velî Velâyet-nâmesi*. İstanbul: Doğuş Matbaacılık.

Ocak, F. T. (1997). "Labial Hı'nın Çeviriyazıda Yazım Sorunu", *Çağdaş Türk Edebiyatında Eleştirel Bir Bakış, Nevin Önberk Armağanı,* s. 167-172. İstanbul: Simurg Yay.

Olgun, İ. (1978). *Uzun Firdevsî ve Türkçeciliği.* Ömer Asım Aksoy Armağanı, s. 185-200. Ankara: TDK Yay.

Olgun, İ., Parmaksızoğlu, İ. (1980) *Kutb-nâme*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Ölker, F. (2024). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr 28. Cilt (Giriş-İnceleme-Metin-Tıpkıbasım).* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzurum.

Özkarakoç, M. (2024). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-İ Kebîr'i 31. Cilt İnceleme-Metin-Dizin.* (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Özyaşamış, S. (2003). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. Cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri.* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay.

Redhouse, J. (1997). *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık.

Sami, M. (2019). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 69. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Semiz, Ö. (2018). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 70. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Serin, R. (2011). *Kemaleddin Demiri Hayâtül Hayevân Havas ve Sırları.* İstanbul: Pamuk Yay.

Sezer, Ö. (2009). *Terceme-i Câmeşûy-nâme*, İstanbul: Simurg Yay.

Sucu, A. Ö. (2020). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (67-68. Cilt) İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin.* (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Şan, A. (2019). *Firdevsi-i Rumi, Süleyman-name (39. cilt), İnceleme-Transkripsiyonlu Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Şehitoğlu, İ. (2023). *Rüstem ve Sührab-Abbas Gâibzâde.* Ankara: Grafiker Yay.

Şemseddin S. (2007). *Kamus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yay.

Şerafettin T. (1992). "Bâyezîd II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 5, ss. 234-238). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Şimşek, Y. (2013). *Firdevsi-i Rumi, Süleyman-name-i Kebir (76. Cilt), Giriş-Ses Bilgisi-Tenkitli Metin-Sözlük (Yüksek Lisans Tezi).* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Tanyıldız, A. (2005). *Firdevsî-i Tavîl Münâzara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Tanyıldız, Ahmet (2007). "Uzun Firdevsî ve Münâzara-i Seyf ü Kalem'i". *TÜBAR*, XXII: 163-188.

Tanyıldız, Ahmet (2017). *Firdevsî-i Rûmî, Kalem İle Kılıcın Münazarası (Münazara-i Seyf ü Kalem)*. İstanbul: Büyüyenay Yay.

Toksöz, M. (2020). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i: 41. Cilt (İnceleme-Metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Tombak, S. A. (2017). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. cildi (inceleme-tenkitli metin).* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar.* Ankara: Akçağ Yay.

Tökel, D. A. (2006). "Yusuf", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. C.6. s. 292-296. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

Tökel, D. A. (2016). *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi.* İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üni. Yay.

Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri),*Ankara: Bizim Büro Yay.

Turan, Ş. (1992). "Bayezid II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 5, ss. 234-238). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Şimşek, Y. (2013). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (76. Cilt) Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük.* (Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Usta, H. İ. (1995). *Firdevsi-i Rumi, Süleyman-name-i Kebir (43-45.Ciltler) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Uz, Ö. (2022). *Süleymân-nâme-i Kebîr (16. Cilt).* İstanbul: Dün Bugün Yarın Yay.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Tarihi. (C. 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ünver, İ. (1993). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergisi.* (C. XI. S. I)

Ünver, İ. (2000). "İskender". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 22, ss. 557-559). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Vanlı, M. (2012). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. Ciltler) İnceleme-Metin*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yurt, N. (2023). *Firdevsî-i Rûmî Süleymânnâme-i Kebîr (27. Cilt) İnceleme-Metin.* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzurum.

DİZİN

A

Acem, 126, 170, 243, 245, 248, 251, 252, 256, 257, 394, 400
Adana, 302, 303
Âdem (a.s.), 81, 82, 83, 84, 87, 139, 403
  Âdem-i asfâ, 217
  Âdem-i safî, 84, 187, 188, 199, 212, 215, 223, 387, 402, 435, 436, 437, 445
  Ebu'l-beşer, 83
  Safiyyullah, 83
Aden, 303, 446
Âdiyât, 384
Ahî Melîh, 199, 222, 294, 295, 315, 364, 443, 463, 477
Ahmed Paşa, 16, 42, 117, 119, 172
Ahmedî, 118, 172, 262, 324, 448
Aişe, 108
Akbîc, 179
Akenke, 54, 173, 175, 179, 184, 185, 186, 407, 411, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 433
Akrân Şâh, 180, 181
Akratûs-ı Âdî, 338
Akşemseddin, 114
Âlem-i envâr, 211
Ali (r.a.), 170, 302, 324
  Ebû Turâb, 110
  Ebu'l-Hasan, 110
  Esedullah, 110
  Haydar-ı Kerrâr, 110
  Kerrâr-ı Hayder, 170
  Murtaza, 110
  Şâh-ı Merdân, 110
Allah, 185, 197, 201, 209, 211, 213, 217, 232, 248, 266, 296, 303, 304, 308, 341, 364, 366, 405, 437, 440, 451, 473, 478, 479, 483
  Ahad, 203
  Alîm, 229
  Bâkî, 169, 226, 331, 337, 349, 350, 351, 362, 393, 453
  Bârî, 217
  Çalab, 377
  Fâtır, 323
  Gafûr, 229
  Hâfız, 317, 326, 443
  Hâlık, 169, 193, 197, 218, 229, 261, 266, 289, 303, 304, 316, 405, 479
  Hannân, 169, 272, 443, 452
  Hayy, 169, 323, 326, 443
  Hudâ, 235, 293, 323, 325, 419, 436, 447, 449, 450, 451
  Hudâvend, 203
  Kâdir, 169, 218, 272, 276, 277, 293, 321, 323, 391, 440
  Kahhâr, 169
  Kirdigâr, 262, 281, 315, 460
  Mâlik, 169
  Rabb, 321
  Rahmân, 212, 482
  Raûf, 229
  Samed, 203, 249, 323
  Sâmi, 169
  Sâtir, 323
  Vâhid, 169, 323, 366
  Yezdân, 241, 242, 250, 255, 258, 434, 443
Almanya Milli Kütüphanesi, 36
Amâlika, 305, 306, 314, 334, 339, 342, 351, 394
Amasya, 113, 118
Amr, 410
Anadolu Selçuklu, 20
Ankâ, 136, 182, 188, 190, 191, 222, 244, 257, 288, 291, 292, 302, 358, 367, 368, 378, 387, 388, 393, 398, 405, 406, 437, 438, 439, 440, 441, 454, 455, 456, 457, 460, 466, 471, 477
Ankâb, 411, 412
Ankâl, 415
Ankâs-ı Asferî, 179

Ankerûş, 415
Antarûş, 412, 415, 416
Anter, 171, 342, 343, 344, 345
Antrus, 179
Arab, 245, 260, 334, 339, 342, 349, 351, 360, 366, 394, 399, 434, 438, 450
Arabistan, 84
Arafat, 84
Arbâ, 314, 334, 339, 342, 351, 394, 434, 438
Arkût, 428
  Ankût, 428
Âsaf İbni Berhıyâ
  Âsaf, 174, 277, 305, 314, 315, 347, 363, 397, 437
Ashâb-ı Kehf, 244
Asiye, 94
Aşkar, 384
Ayasofya Cami, 21
Aydın, 306
Ayne'l-Bahr-i Sehâbiyye (Sehâb Adası), 375
Âzer, 91
Azerbaycan, 123
Azrail (a.s.), 75, 207, 211

B

Bâd-pâ, 173, 315, 423, 426
  Bâd-ı pâ, 327, 330, 331, 337, 339, 340, 347, 349, 353, 433
  Bâd-ı pây, 330, 339, 340, 354
  Bâd-u pâ, 331, 333, 353
Baga, 285, 286, 287, 291
  Kablubaga, 241
Bağdad, 116, 253, 334, 339, 342, 350, 363
Bahr-i Şâm, 280
Bahrü'l-muhît, 273
Bakî, 119
Balaban, 155, 159, 269, 350, 391, 439
Balıkçıl, 280, 422, 439, 455
Balıkesir, 21, 22, 24, 36, 40, 43
Balkan kazı, 159, 280, 439
Bât-âbî, 358
  Batt-ı âbî, 358, 386
Bâyezid (Sultan II. Bâyezid), 17, 19, 22, 24, 114, 485
Bâyezid Hân, 22
  Ildırım Han, 321
Baykuş, 159, 404, 439, 456
Bazarlu Bey, 21
Behmen, 121, 170
  Dırâzdest, 121
Behrâm-ı Gûr, 121
Bel'am-ı Ba'ur, 403
Belh, 478
Belkıs, 99
Benî Asfer, 173, 175, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 352, 409, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 421, 422, 423, 424, 425, 427, 428, 429, 430, 431, 432
Berlin Kütüphanesi, 41
Beyânî, 19, 24
Beytü'l-Ma'mûr, 211
Beytü'l-Makdis, 100
Beytü'l-Ma'mûr, 482
Bî-cân, 423, 425
Biga, 306
Bihrûz, 253
Bilecik, 21
Bostan, 117
Bursa, 19, 21, 36, 43, 113
Bursalı Mehmet Tahir, 20, 39, 48, 49
Bursalı Melîhî, 50
Bülbül, 172, 189, 263, 326, 351, 357, 420, 457, 458, 472
Büzür Cimhir, 41

C

Câbe, 157
Cân bin Cân (Kalesi), 335, 338, 341, 360
Cebe-i Râhvân, 365
Cebel-i Nesrân, 295
Cebel-i Zümürrüd, 239

Cebrail, 75, 77, 84, 206, 207, 209, 320
Cibrîl, 75
Mesîh, 104
Rûhü'l-Kuds, 104
Celaleddin, 314
Celûn, 415
Cem Sultan, 36, 113
Cemset, 150, 265, 266
Cemşîd ü Hurşîd, 118
Cercis, 403
Ceyhûn, 414
Cezîre-i Billûr, 138
Cezîretü'n-nisâ, 376
Cidde, 84

Ç

Çakerî, 172
Çandarlı İbrahim, 114
Çavuş kuşu, 157
Çin, 370, 448
Çin, 182, 244, 299
Çuluk kuşu, 280

D

Dahhâk, 120, 124, 125, 257, 396, 398, 399
Biyaresb, 124
Dahhâk-ı Mâr, 242
Dahhâk-ı Mârî, 124
Dârâ, 120, 122, 127, 171, 238, 373
Dâryûsa, 267
Davet-nâme, 21, 37, 486
Davud (a.s.), 96, 98, 188, 196, 197, 213, 235, 249, 254, 264, 311, 336, 351, 385, 415
Dede Korkut Hikayeleri, 36, 68
Demah, 437
Demâvend, 399
Demür kaynaḳ, 280
Dersûlcis, 335
Dikâkûl (Kalesi), 334
Divân-ı Lügâti't-Türk, 52
Doğan, 155
Düldül, 384

E

Ebritâl-ı Endülüsî, 411, 412, 415, 416
Ebû Bekir, 108, 109, 110, 262
Sıddîk, 108, 170, 324
Ebû Kubeys Dağı, 88
Ebû Lü'lüe, 109
Ebû Tâlib, 105
Ebu'l-Melîh, 369, 373, 385, 395
Edincik, 19, 21
Edirne, 113
Eflâtûn-ı Yunânî, 52, 173, 196, 232, 264, 291, 311, 327, 391, 421, 450
Efrasiyâb, 125, 244, 257, 329, 411
Efsûn, 415
Elbürz, 147, 223, 246, 317, 452, 454, 466, 469, 470
Elbürs, 436
Elmalılı Hamdi Yazır, 97
Emir Hüsrev-i Dihlevî, 116
Endülüs, 18, 129, 182
Endelûs, 408, 411, 412, 415, 416, 417, 422, 423, 424, 427, 429, 430, 432, 433
Endülûs, 173, 175, 180
Engit, 159, 439
Enverî, 116, 117, 172, 194
Erdevân Hân, 179
Erdevân Şâh, 415
Erinî, 267
Eskişehir, 20
Etfâh-ı Asferî, 184
Etgâş Hân-ı Asferî, 178, 183
Etgâş Hân, 176, 177, 180
Etgâş-ı Asferî, 177, 179
Etvâs, 331
Evşâ bin Sem, 330

F

Fâl-ı Kurân, 48
Fatih Sultan Mehmet, 17, 19, 23, 24, 46, 49, 113, 114
Muhammed Hân, 483
Ferâset-nâme, 21
Ferhâd, 291, 357
Ferîdûn, 120, 124, 125, 126, 182, 401, 483
Ferîdüddin Attâr, 38
Fırat, 238
Fil Vak'ası, 109
Filistin, 173, 243, 258, 260, 401, 440
Firâk-nâme, 118
Firâset-nâme, 39
Firavun, 94, 95
Firdevsî, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 31, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 92, 95, 97, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 115, 116, 117, 119, 120, 126, 127, 128, 140, 162, 172, 181, 195, 262, 263, 289, 320, 321, 322, 327, 356, 391, 421, 427, 450, 482, 483, 485, 486, 489
Firdevsî, 22, 229, 262, 290, 357
Firdevsî-i Rûmî, 485
Firdevsî-i Tavil, 485
İranlı Firdevsî, 120
Türk Firdevsî, 485
Uzun Firdevsî, 485
Fîrûzec, 222
Firûze, 149
Fuad Köprülü, 19, 36, 38, 39, 42, 43, 48, 49, 50
Köprülü, 20, 21
Fuat Köprülü, 21
Köprülü, 21, 24, 42, 45, 46
Fuzûlî, 119
Füsûy, 415

G

Gazâlî, 38
Gazanfer, 243, 330, 342, 345
Gazavat-ı Midilli, 36
Gazi Genek Bey, 20, 21
Gelibolu, 21
Gelibolulu Âlî, 19, 24, 51
Gökçe, 159
Gurâb, 458, 472
Guryâb-ı cinnî, 235
Guryâb-ı Cinnî, 236
Güderz, 126, 256
Gülistân, 49, 117, 120
Gülistân Tercümesi, 20
Gürcistân, 190
Güstehem, 126, 246, 255
Güvercin, 153, 197, 198, 214, 358, 386, 394
Güzders, 126

H

Habeş, 434
Hâbil, 81, 435
Hâcer-i Sencârî, 333
Hacerü'l-esved, 90
Hacı Bayram-ı Velî, 119
Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi, 47
Hadâyıku'l-Hakâyık, 39
Hâfız-ı Şirâzî, 117
Hâfız, 117, 118, 119
Hakanî, 116
Hakâyık-nâme, 21, 46
Hakîm Agniyânûs, 374
Halep, 314, 339, 377
Hamid (Beyliği), 306
Hamza (r.a.), 171, 389
Hanzala bin Safvân, 137
Hanzala bin Safvân, 437
Har-nâme, 119
Hârûn, 94
Hârût, 135

Hasan (r.a.), 170
Hasan Bâîl, 80, 238, 239
Hasan Çelebi, 24
Hasan Dihlevî, 116
Hatice, 105, 110
Havvâ, 81, 83, 84, 87, 139
Hayâlî, 119
Hayât u Memât, 22, 38, 39
Hayât-nâme, 38, 39
Hayyân-ı Bahrî, 236
Hazbuk, 376
Herkalinûs, 338, 339, 340
Heyhât Sahrası, 219, 301
Hıtâ, 58, 191, 224, 299, 477
Hızır, 128, 171, 230, 237, 253, 326, 478
Hızır Bey, 21
Hicaz, 84
Hind, 370
Hindistan, 84, 141, 142, 147, 151, 157, 199, 220, 224, 225, 365, 369, 444
Hindistan, 189
Hirmân, 232
Hoca Kemâl, 172
Horasan, 22
Horoz, 154, 183, 197, 277, 304, 368, 393, 435, 470
Husrev, 171, 291, 326, 432, 448
Şirin, 291
Hüdhüd, 99, 157, 158, 288, 303, 313, 314, 336, 341, 350, 394, 401, 402, 405, 439, 453, 459, 460, 466, 467, 469, 470, 477
Hümâ, 372, 383, 385, 386, 392
Hürmüz, 127, 171
Hürrem Şâh, 338
Hüseyin (r.a.), 170
Hüsrev ü Şîrîn, 119, 127

I

Isfahan, 477
Istahra, 287

İ

İbibik, 157
İblis, 81, 126
İbn Kemal, 115
İbrahim (a.s.), 91, 92, 93, 140, 153, 196, 403
Halil, 394, 403
Halilullah, 92
Halilü'r-rahman, 196, 235
İbrahim Paşa, 48
İdris (a.s.), 40, 88, 442
İflâk, 267
İlyas Bey, 21
İlyas bin Hızır, 20
İlyâv Şâh, 342, 343, 344, 345, 346, 352
İmran, 94
İncil, 52, 74, 75, 104, 208, 230, 320, 475, 482
İran, 16, 22, 46, 112, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 125, 127, 129, 130, 131, 136, 251, 256, 257
İrtâl Hân-ı Endülüsî, 176, 177, 178, 180, 182, 183, 184
İsa (a.s.), 104, 230, 376
Mesih, 195, 230
İshak, 92
İshâk, 338
İskender, 115, 118, 120, 122, 125, 127, 128, 171, 235, 264, 351, 483
Sikender, 194, 234, 235, 291, 312, 406, 430, 483
İsmail (a.s.), 92
İsrafil (a.s.), 75, 78, 133, 206, 207, 213, 215
Sûr-ı Sirâfil, 182, 312
İsrailoğulları, 92, 93, 104
Benî İsrail, 251, 258, 314
İstanbul, 21
İstanbul Arkeoloji Müzesi, 20, 49
İstanbul Üniversitesi, 12, 20, 37, 46, 48, 160, 161, 162, 163, 512

K

Kabe, 240, 381, 382
Kabe kavseyn, 208, 324
Kabh Dağı, 267
Kâbil, 81, 435
Kaf Dağı, 77, 136, 137, 147, 184, 209, 219, 223, 248, 258, 273, 281, 292, 333, 341, 360, 367, 382, 400, 411, 434, 435, 439, 441, 460, 466
Kafenderûz-ı Endülüsiî, 180
Kâhir bin Sâm, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243
Kahramân, 129
Kahtân-ı Arab, 342
Kamkam, 251, 252
Kamkamu'l-Berberî, 330
Kamkûl, 348, 349
Kantâb, 412
Kantâîl, 79, 237, 238
Kantarûş, 415
Kanturus, 179
Kara bulak, 280
Karaca kaz, 280
Karadeniz, 196, 391
Karaman, 307, 340, 344, 345, 347, 349
Karasi (Beyliği), 22, 306
Karga, 159, 196, 435, 439
Karîne Dağı, 267
Karlaguç, 159, 435, 439
Kartûs-ı Âdî, 243, 304, 310, 338, 345
Kârûn-ı Pîlten, 125, 243, 244, 245, 246, 247, 253
Kastât Yâşût, 340
Katip Çelebi, 21, 24
Kâvûs, 171, 253, 254, 258, 259, 432
Kaygân (a.s.), 297
Kays, 331
Kaysalân-ı Endülüsî, 180
Kaysûn, 338
Kâz (a.s.), 314, 438
Keklik, 131, 137, 155, 159, 190, 191, 192, 280, 439, 478, 479, 480
Kelbe Adası, 157
Ken'an, 74
Kerbelâ, 324
Kerkenez, 155
Kerkes, 143, 144, 145, 219, 220, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 350, 361, 393, 439, 454
Dejkâk, 143
Kerketân, 267
Keşfâîl, 239
Keşfü'z-Zünûn, 19
Keyhusrev, 291
Keykâvûs, 130, 258
Keykûbâd, 129, 173, 244, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 315, 316
Keyûmers, 120
Keyūmerz, 257
Kınalızade Hasan Çelebi, 19
Kıssa-i Midilli, 36
Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm, 42
Kız kuşı, 280
Kızıldeniz, 95
Kisrî, 171
Konya, 360, 374
Kubâd, 126, 244, 246, 250, 253, 256, 259, 260, 307
Kudüs, 96, 98, 128, 314
Kuga, 159, 439
Kuğu, 280, 282, 284, 285, 287, 359
Kûh-ı Billûr, 235, 240
Kûh-ı Semâvat, 242
Kuknus, 79, 132, 141, 142, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 271, 273, 274, 275, 276, 312, 313, 314, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 336, 337, 339, 341, 350, 359, 361, 362, 378, 379, 385, 394, 404, 405, 442, 443, 452, 453, 459, 466, 467, 469, 470, 472
Âlem-i kuknûsiyye, 142
Kum kuşu, 280
Kumru, 159, 351, 420, 435, 439

Kur'ân-ı Kerîm, 48, 52, 73, 81, 88, 93, 96, 105, 106, 107, 109, 110, 158
Furkan, 208, 320, 482
Kurân-ı Kerîm, 84
Kureyş, 105
Kutadgu Bilig, 149
Kutb-nâme, 36, 39, 50
Künhü'l-Ahbar, 19
Küre-i Nesim, 277, 278

L

Laklak, 159, 280, 359, 362, 394, 435, 439
Latîfî, 19, 21, 22, 24
Leclac-ı Kamil, 40, 41, 398
Levh-i Mahfûz, 75
Leylâ, 320
Lokmân-ı Hakîm, 52, 72, 89, 97, 98, 101, 125, 131, 149
Lokmân, 187, 196, 204, 222, 223, 232, 276, 277, 278, 279, 291, 299, 300, 302, 304, 311, 314, 315, 329, 336, 347, 352, 353, 363, 369, 370, 373, 374, 397, 398, 399, 402, 405, 435, 437, 439, 444, 450, 453, 463, 479
Lokmân bin ʿÂd, 391
Lorı, 147, 156, 225, 350
Kâsirü'l-izâm, 147, 156, 225
Mükellefe, 156
Lûlî (Kalesi), 338

M

Magrib Deryası, 150
Mahâtââyil, 211
Maîn Denizi, 77, 209
Malatya, 280
Manisa, 24
Manisa İl Halk Kütüphanesi, 44
Mârût, 135
Matrûş-ı Cerrâh, 421
Mecnûn, 320
Medine, 295, 314, 394, 434
Medyen, 94
Menteşe, 348
Menteşe (Beyliği), 306
Menûçehr, 131
Merâhim-i Bahrî, 236
Merdas, 124
Merrîh, 171, 181, 182, 246, 259
Meryem, 104
Mescid-i Aksa, 98
Mescid-i Kuds, 382
Mısır, 41, 74, 94, 127, 305, 306, 314, 334, 339, 342, 350
Midilli adası, 35
Mikail (a.s.), 75, 77, 206, 207, 209, 211
Mikdad, 314
Mina, 371
Mirkâtü'l-Edeb, 118
Mîzânü'l-Edeb, 118
Molla Firdevsî, 20, 49
Molla Gürânî, 114
Molla Hüsrev, 114
Molla İlâhî, 21
Molla Lütfî, 115
Muâviye, 110
Muhammed (a.s.), 73, 76, 77, 78, 83, 105, 106, 107, 108, 169, 194, 204, 206, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 231, 249, 262, 290, 323, 350, 357, 434, 445, 475
Ahmed, 169, 172, 194, 195, 198, 208, 211, 212, 213, 231, 249, 262, 271, 291, 304, 324, 347, 393, 419, 448, 449, 475
Kasım, 194, 214, 262, 290, 448
Mahmud, 169, 213, 231, 290, 320, 448
Mustafa, 169, 194, 200, 203, 204, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 224, 229, 231, 233, 240, 245, 257, 259, 263, 266, 275, 276, 278, 282, 284, 290, 293, 299, 302, 309, 311, 312, 313, 317, 318, 323, 326, 332, 335, 338, 348, 350, 361, 384, 387, 390, 396,401, 414, 418, 420, 437, 442, 444, 445, 482

Muhyiddîn-i Arabî, 38
Musa (a.s.), 74, 94, 95, 230, 290, 394, 403, 438
Münazara-i Seyf ü Kalem, 20, 23, 24, 39, 42, 45
Seyf-nâme, 42
Münih Kütüphanesi, 41
Müsellah-nâme, 39, 41

N

Nabtış, 150, 266
Nağmââyîl, 79, 204, 205, 206, 215, 217
Naʿmâʿâ'il, 279
Naʿmâʿâyîl, 204
Nâsen, 277, 314, 437, 438
Nâsırü'd-din-i Tûsî, 43
Necatî, 119
Necâtî, 16, 115
Necm, 170
Nehr-i Nuhhâs, 297
Nemrud, 91, 92, 196, 403
Nerges, 357, 369, 370
nercis, 369
Nerîmân, 131, 248
Nesrân Taşı, 143, 144, 145
Nesr-i tâyir, 296
Nil, 94, 238, 280, 282
Nizâmî, 117, 172, 231, 448
Nizamiye, 116
Nuh (a.s.), 297
Nuruosmaniye Kütüphanesi, 41
Nuşirevan-ı Adil, 40, 41

O

Orhan bin Kenek, 20, 39
Orhan Çelebi, 20
Osman (r.a.), 170, 324
Osman Gazi, 21
Osmanlı Devleti, 16, 17, 22, 35, 112, 113, 114, 116, 120, 149, 153

Ö

Ömer (r.a.), 109, 110, 170, 262, 324
Faruk, 109
Ördek, 159, 280, 439

P

Pehlevân-ı Şeddâdî, 243
Pend-nâme-i Eflâtûn, 48
Pîl-ten-i Âdî, 246
Pişdâdiyân, 122, 125, 129, 130, 131

R

Raʿd bin Berk, 342
Rıdvan, 139, 195, 216, 250, 358, 482
Rızvan, 451
Rodos, 113
Rubʿ-ı meskûn, 199, 200, 215, 216, 217, 219, 234, 402, 483
Ruh kuşu, 314, 350, 362, 394, 404
Rukiyye, 110
Rum, 170, 182, 302, 305, 314, 326, 394
Rus, 244, 266, 267, 391
Rüstem, 120, 121, 131, 171, 182, 244, 245, 247, 249, 256, 257, 413

S

Saʿdî-i Şirâzî, 49, 291
Safvân bin Afvân, 330
Saka, 152, 365
Sakaliyye, 267
Sakarmeke, 280
Saksıkan, 190
Sâm-süvâr, 80, 130, 131, 134, 232, 237, 244, 250, 251, 253, 254, 256, 257, 264
Sâm-ı süvâr, 243, 247, 248, 250, 251, 252, 254, 256, 257
Sâm-u süvâr, 237, 238, 239, 242, 247, 248, 250, 252, 253, 257

Satranç-nâme, 23, 39, 40, 42, 45
Sebe, 99, 158
Selmân-ı Savecî, 117, 118
Selmân, 172
Selvâ, 372, 373, 375, 376, 377, 378, 379, 383, 385
Senâî, 116, 117
Serbâ Rûsîl, 331
Serendîb, 84, 151, 402, 435
Serendîb, 365
Serhân, 306
Sidretü'l-müntehâ, 207
Sidretü'l-Müntehâ, 75
Silahşor-nâme, 41
Sîmurg, 62, 81, 84, 85, 126, 136, 137, 138, 142, 146, 151, 153, 158, 187, 188, 189, 190, 191, 196, 198, 199, 259, 276, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 292, 302, 303, 309, 311, 327, 340, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 367, 368, 378, 379, 385, 386, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 398, 399, 401, 402, 403, 404, 405, 433, 435, 436, 437, 439, 440, 441, 442, 452, 453, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 466, 467, 468, 469, 470, 472, 473, 474, 476, 477
Sîmurg-ı Ankâ, 196, 402
Sîmurg-ı Kâf, 187, 199, 282, 284, 302, 367, 379, 395, 399, 401, 450, 452, 454, 455, 470
Sîreng, 138
Sind, 248
Sise, 40
Sitem Hân-ı Endülüsî, 180, 412, 416, 428, 429
Sitem Şâh, 338
Sivas Kalesi, 311, 313
Siyâhî Cihângîr, 245
Siyâhî Cihân-gîr, 248
Subaga, 333, 350
Sultan Bâyezid (Sultan II. Bâyezid), 23, 36, 49
Sultan I. Murat, 21
Sultan III. Alâaddin Keykubat, 20
Sultan Öyüğü, 20, 21
Sultanönü, 306
Sungur, 159, 350, 391, 439
Süglün, 277, 280, 368, 369, 370, 371, 372, 378, 379, 382, 383, 385, 386, 394
Sührâb Şâh, 305, 314, 330, 334, 363
Süleymân (a.s.), 39, 69, 172, 173, 183, 186, 187, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 209, 211, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 243, 246, 249, 250, 255, 258, 259, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 286, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 317, 318, 319, 320, 322, 326, 327, 328, 329, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 340, 341, 342, 343, 345, 347, 348, 350, 352, 353, 354, 357, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 383, 385, 387, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 401, 403, 404, 406, 407, 418, 419, 423, 433, 434, 437, 438, 439, 441, 443, 444, 448, 450, 452, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 477, 478, 479, 480
Süleymaniye Kütüphanesi, 36, 39
Süleymân-nâme-i Kebîr, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 31, 35, 38, 40, 42, 43, 46, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 62, 66, 68, 73, 83, 84, 89, 92, 94, 96, 97, 102, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 115, 118, 119, 120, 121, 128, 129, 131, 132, 136, 139, 141, 142, 143, 146, 148, 149, 151, 156, 158, 159, 162, 322, 326, 485, 486, 489

Sürh-âb Kalesi, 179
Sürûşe, 370
Süryânî, 391

Ş

Şâhbâz, 267, 271, 277, 278
Şahin, 149, 150, 221, 222, 250, 252, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 276, 278, 293, 294, 439, 453, 454
Bâz, 266, 268, 392, 398, 421, 423, 435, 450
Laçin, 149, 155
Şunkar, 149
Şahkulu İsyanı, 115
Şam, 280, 314, 363, 377, 394
Şeddâd bin Âd, 310, 363, 394
Şeh-nâme, 17, 112, 120, 122, 125, 129, 131, 132, 136
Şehzade Cem, 112, 113, 114, 122, 123, 126, 290, 329, 349, 350, 403, 406, 467, 469
Şehzade Korkut, 21, 36
Şehzâde Mustafa, 112, 113
Şemsettin Sami, 21
Şerâfeddin Mûsâ, 20
Şerh-i Hadîs-i Erbaîn, 49
Şeyh Abdullâh-ı İlâhî, 21
Şeyh İlâhî'nin, 46
Şeyhî, 119, 172
Şeytan, 75, 81, 137
Delîl, 367
Denes, 309
Denîs, 367
Hannâs, 367, 394
Hâris, 81
İblîs, 81, 160, 169, 212, 308, 309, 367, 368, 393, 395, 403, 406, 407, 433, 434, 451
İhdinâs, 367
Kenes, 82, 309, 367, 368, 394
Keyevüm, 367
Mısrât, 367
Mîs, 367
Pîs, 367
Racîm, 81
Sermâd, 394
Sırsâd, 367
Vesvâs, 367, 394
Vîs, 367
Yuves, 367
Zulîl, 367
Şiraz, 116
Şîrâz, 373
Şît (a.s.), 88
Şîs (a.s.), 394, 435

T

Tâ Hâ Suresi, 170, 320, 324
Tâcizâde Câfer, 115
Tahmurâd, 234
Tahmurs, 122, 129
Taif, 109
Tâif, 295
Talâ, 267
Talgıç, 280
Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr, 43
Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr, 39
Tanûl-ı Asferî, 333
Tarsus, 302, 304, 399
Taşeli, 344
Tavus, 84, 86, 87, 139, 140, 142, 187, 188, 189, 196, 197, 198, 236, 276, 280, 287, 302, 351, 358, 359, 372, 378, 379, 385, 386, 387, 392, 393, 394, 395, 399, 404, 405, 435, 439, 442, 443, 444, 445, 446, 450, 451, 458, 461, 462, 463, 471
Tayfûs-ı Asferî, 429
Tecnisât-ı Süleymân [u] Belḳıs-nâme, 39
Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme, 45
Tehemten, 244
Teke (Beyliği), 306
Tercüme-i Câme-şûy-nâme, 43
Tervîhü'l-Ervah, 118

Teşhîsü'l-İnsân, 46
Tevrat, 52, 74, 96, 208, 230, 320, 475, 482
Tevrīt, 348
Timur, 21, 112
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, 12, 27, 41, 160, 162, 486
Tûbâ, 195, 466
Tubbaʿ bin Asda, 253, 314, 350
Tuffâh-ı Asferî, 183
Tuhfe-i Nâilî, 19
Tunca, 113, 414
Tunca Nehri, 113
Tûr Dağı, 94, 95, 438
Turan, 256, 258
Turgutlu, 344
Turna, 159, 250, 277, 280, 439, 456, 457
Turrâc, 155, 200, 242, 280, 372
Tûs, 171
Tûtî, 157, 242
Bebgâ, 157
Dudu, 157

U

Ukkâb, 82, 146, 147, 148, 149, 150, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 268, 269, 270, 277, 278, 292, 295, 394, 454, 455, 460
Bürküt, 146
Nesr, 146
Tavşancıl, 146
Umman Denizi, 152, 180
Uyâser (a.s.), 314

Ü

Ümmü Gülsüm, 110

V

Velâyet-nâme, 48
Veliyyüddin Efendi, 117
Veresî Asferî, 428
Veyl (tamusı), 241
Visâlî, 115

Y

Yâ sîn Suresi, 22, 170, 320, 324
Yahûsâfât, 330
Yahya Bey, 119
Yahya Paşa, 114
Yâkub (a.s.), 93
Yavuz Sultan Selim, 19, 22, 23, 49
Yehûyâdâ, 251, 253
Yemen, 144, 295
Yezîd, 308, 324
Yıldırım Bâyezid, 21, 325, 469
Ildırım Han, 419, 483
Yunan, 304, 306, 307, 308, 312, 313, 327, 331, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 360, 400
Yûsuf (a.s.), 94, 327

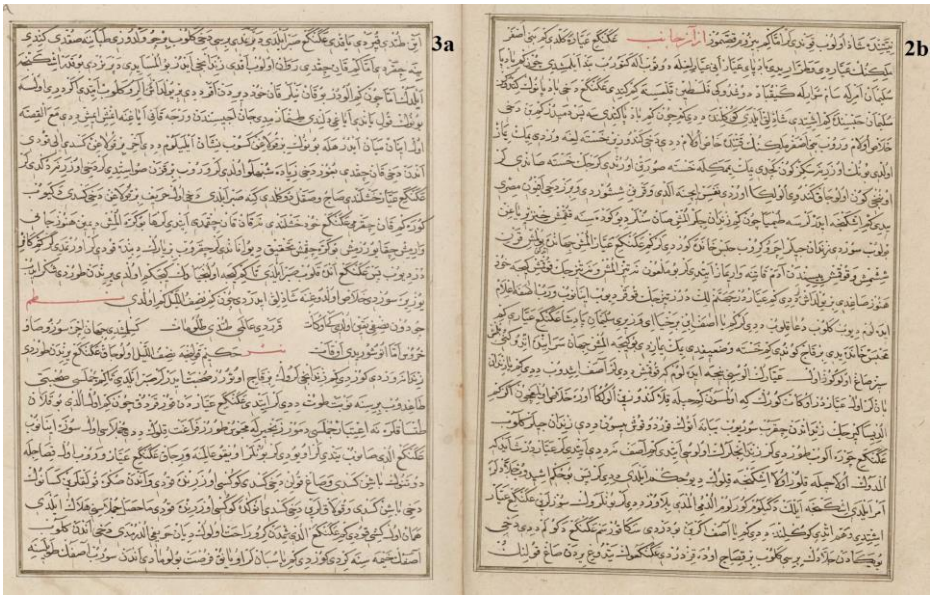
Z

Zâl, 136, 249, 398
Zâtî, 115
Zeberced, 80, 239, 271, 442
Zebur, 52, 74, 96, 208, 230, 320, 348, 482
Zemzeme, 54, 175, 184, 407, 421, 424, 426, 433
Zenbilli Ali Efendi, 115
Zerrîn (Şehri), 236, 443
Zerzûr, 186
Zeyd, 410
Zeyneb (r.a.), 110
Zeyneb Hâtûn, 119
Zûpîn, 126, 246, 256, 257, 315
Zühûn (Dağı), 147
Zülfikar, 111
Zülkarneyn, 127, 136, 235
Zümrüd, 444
Zümürrüd, 200, 207, 240, 365, 444
Zümürrüt, 207, 210

TIPKIBASIM

34. Cilt[1]

[1] İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884'de kayıtlı olan nüshadır.

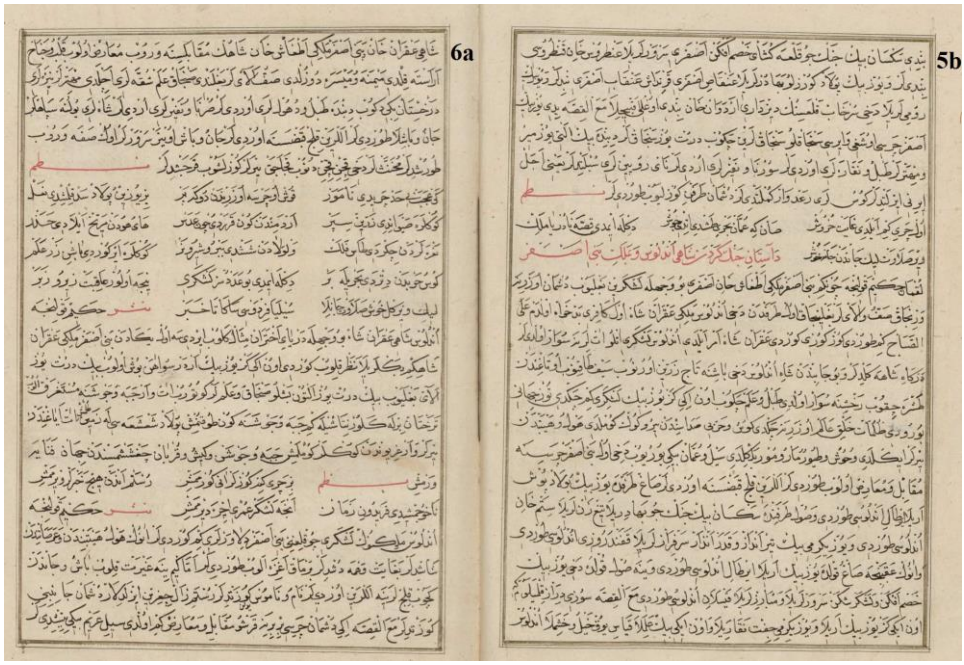
3b

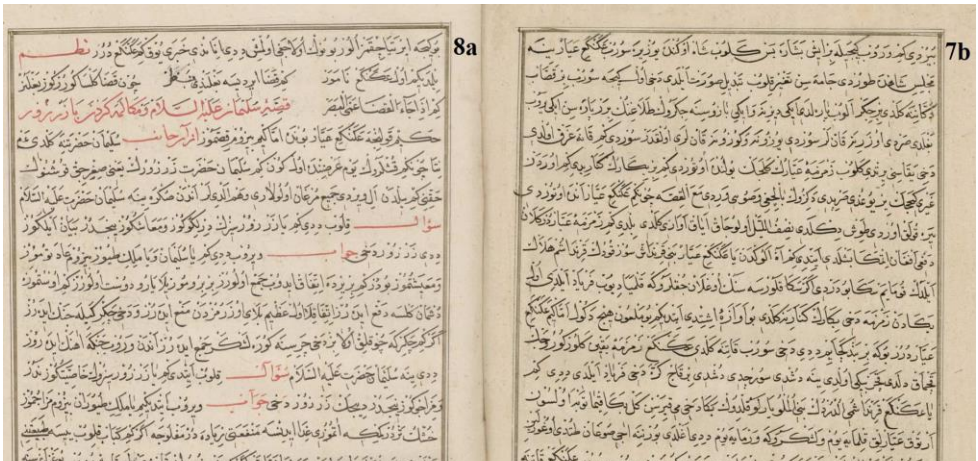
4a

4b

5a

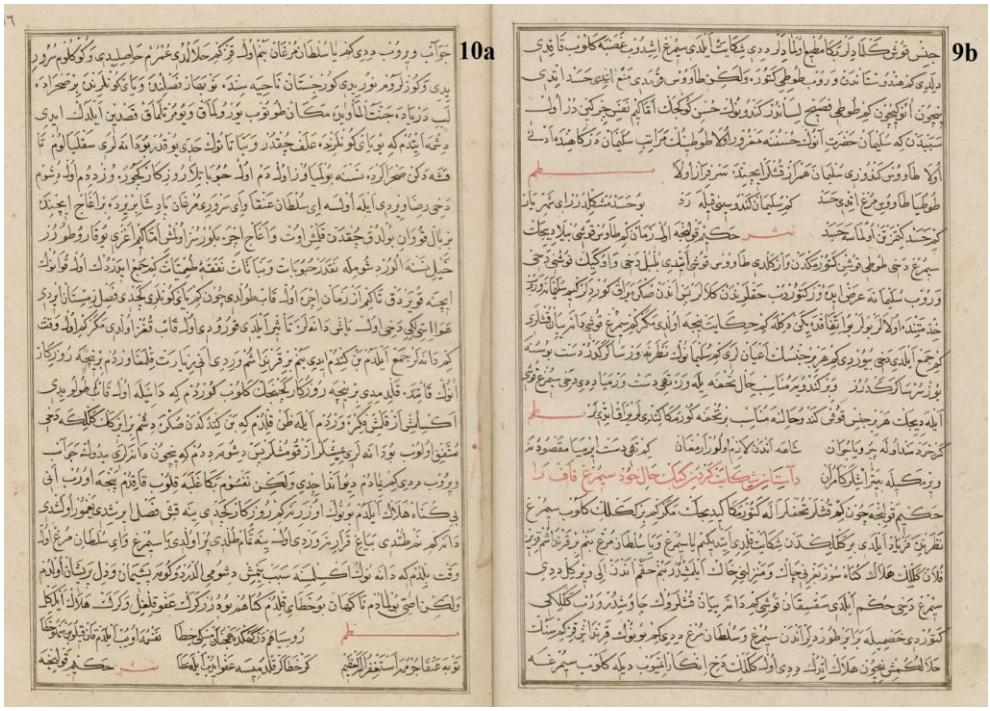
7b

8a

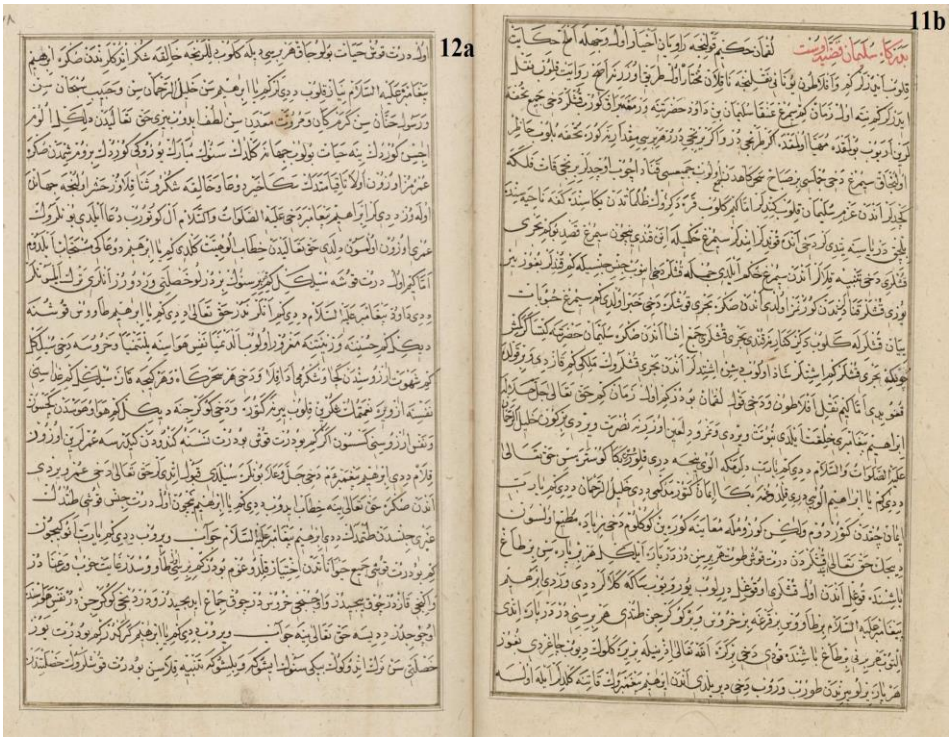

8b

9a

9b
10a

10b
11a

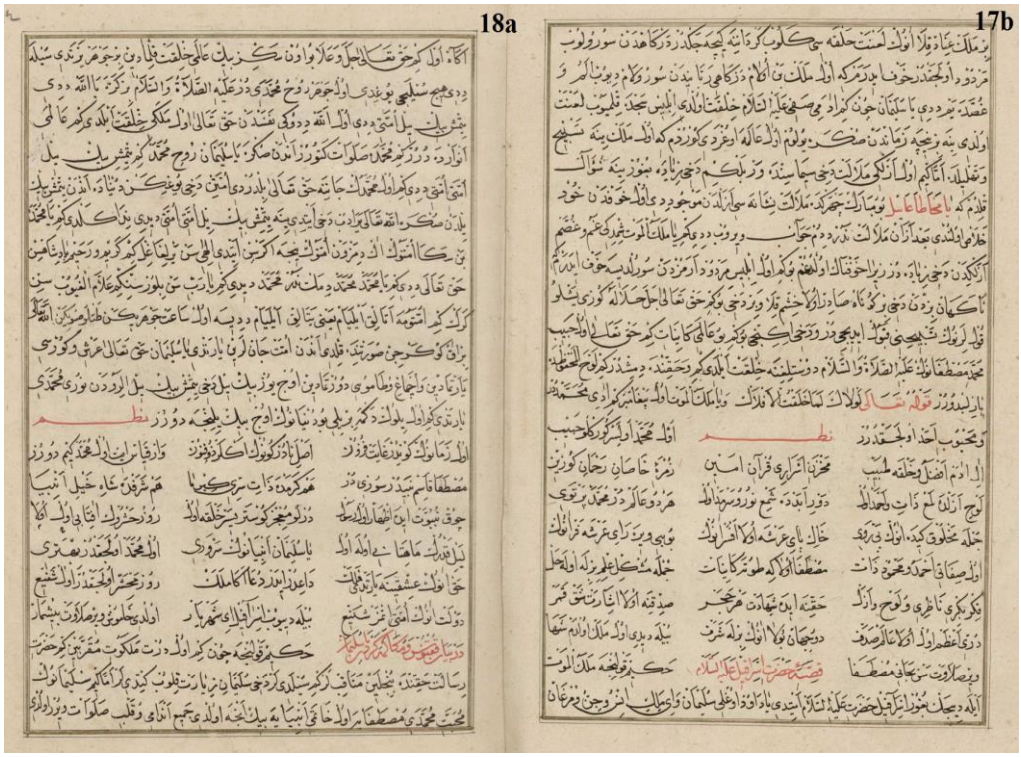

13b
14a

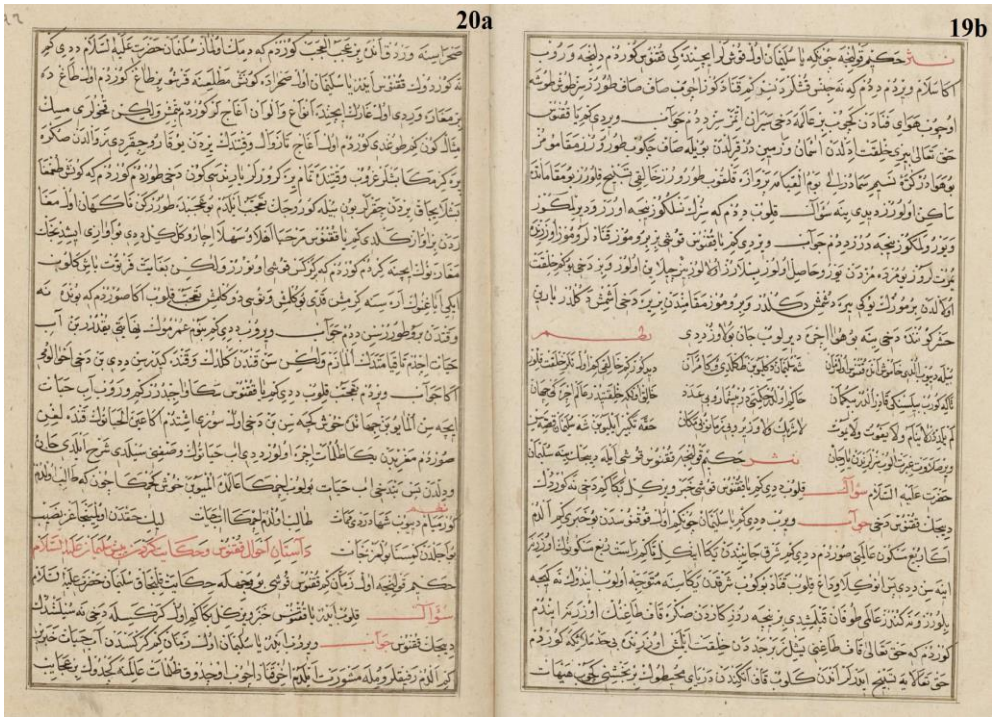

14b
15a

15b

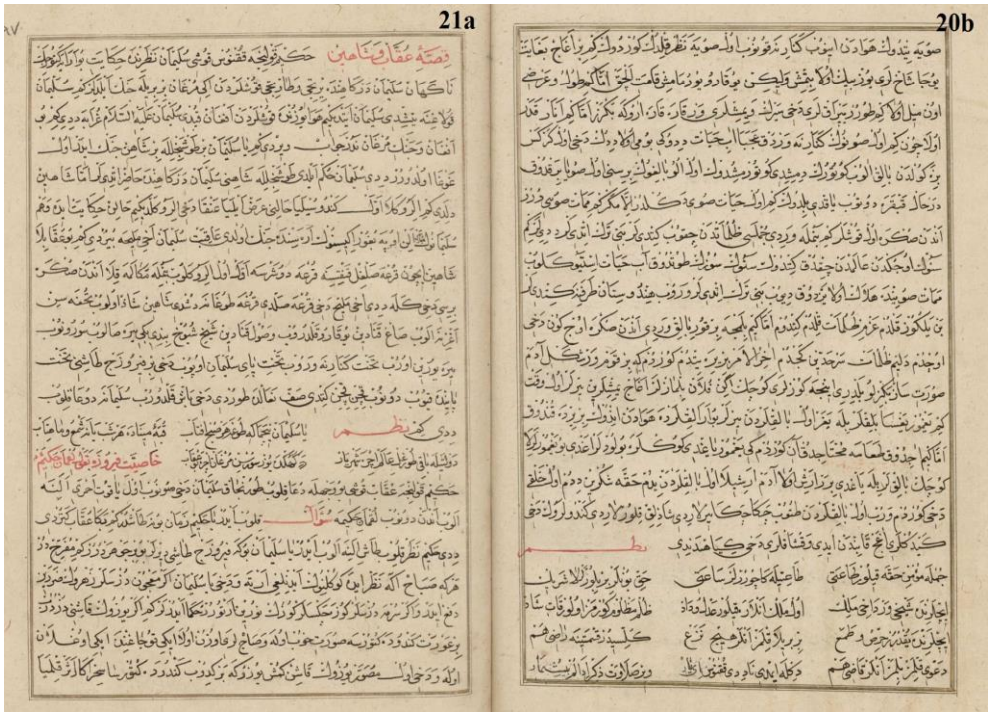
16a

17b
18a

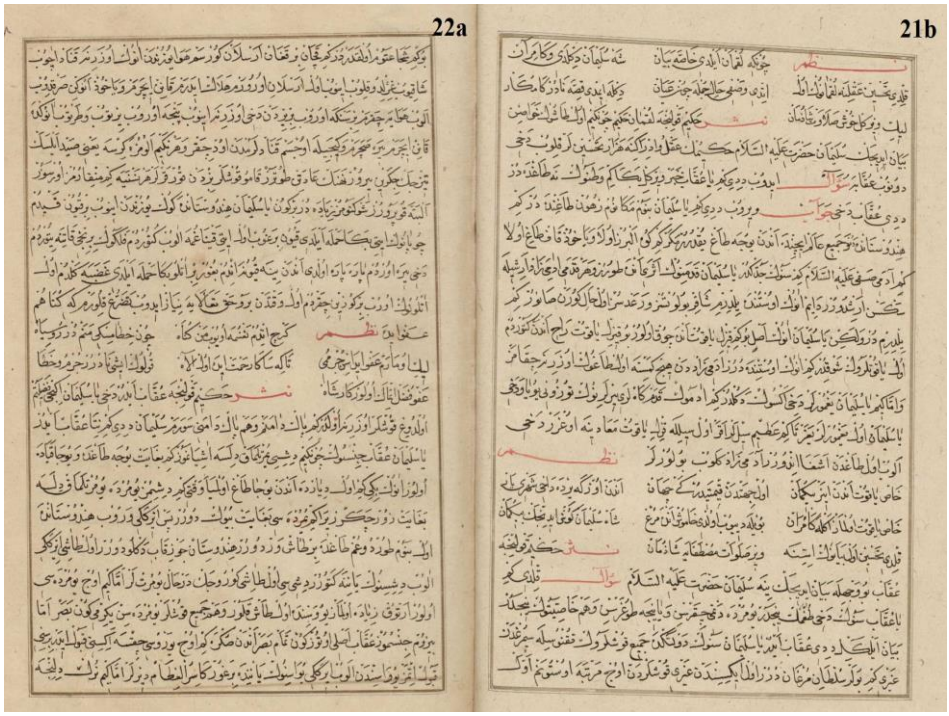

18b
19a

19b

20a

20b

21a

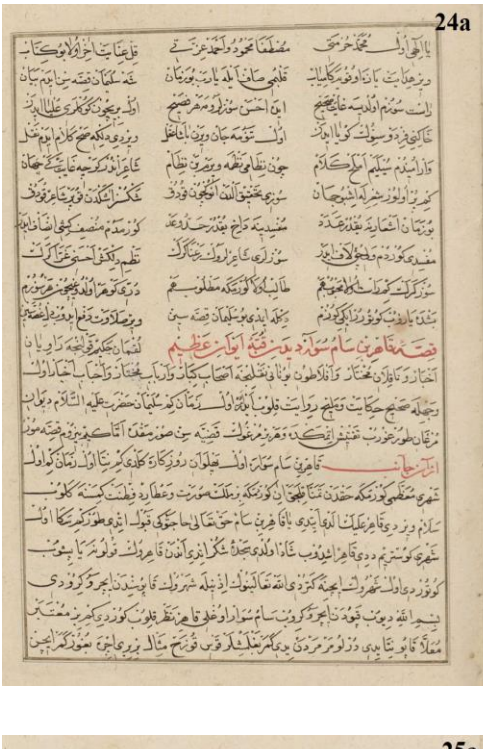

21b
22a

22b
23a

23b

24a

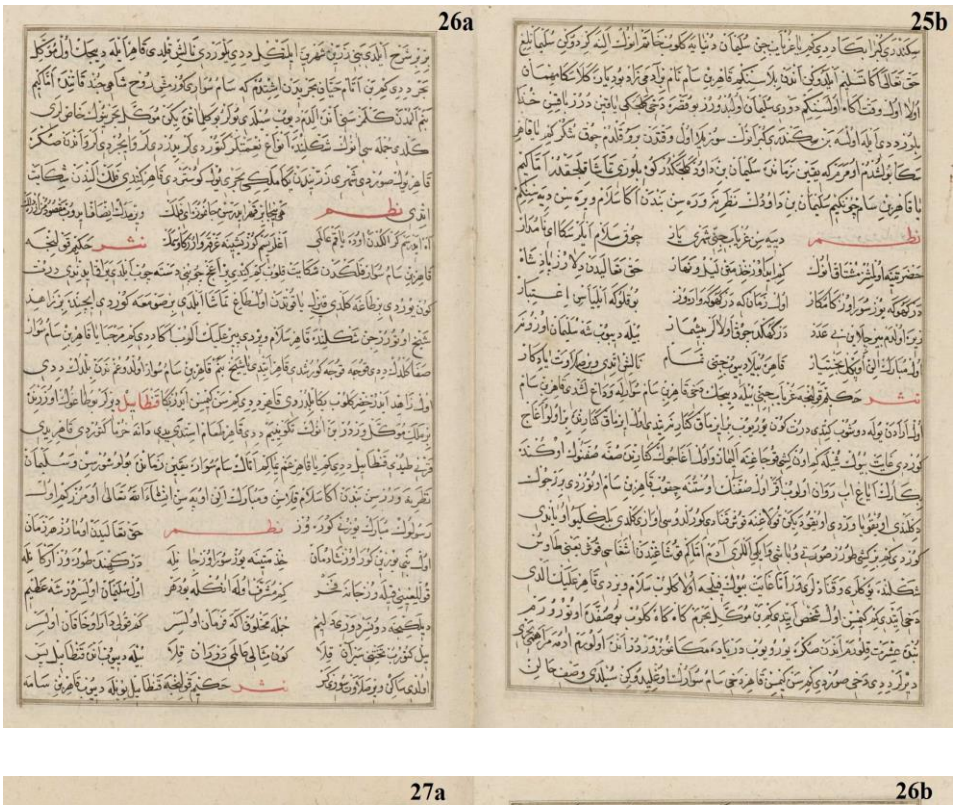

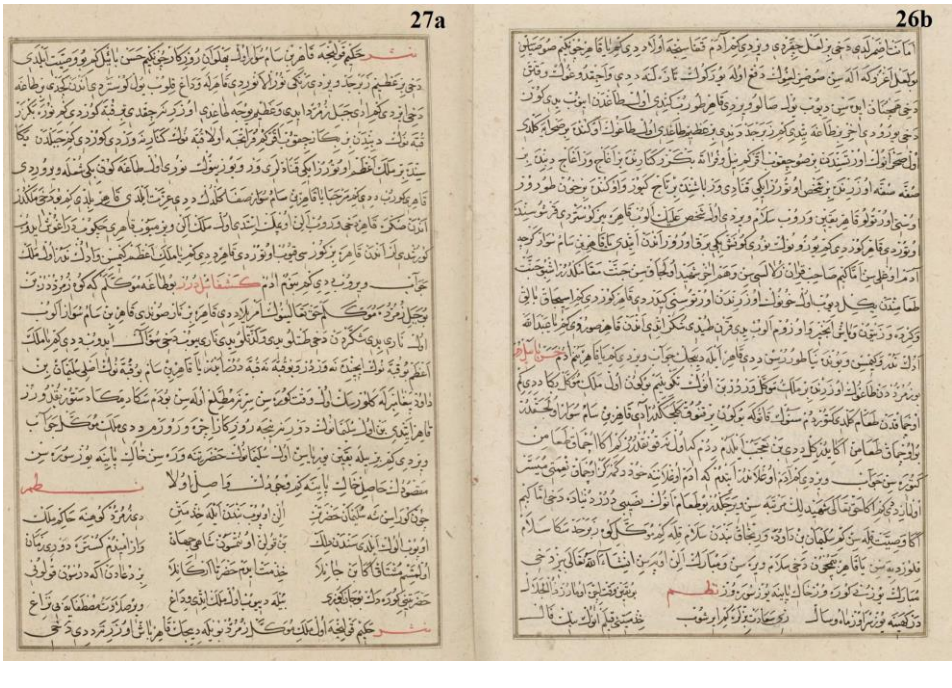
24b

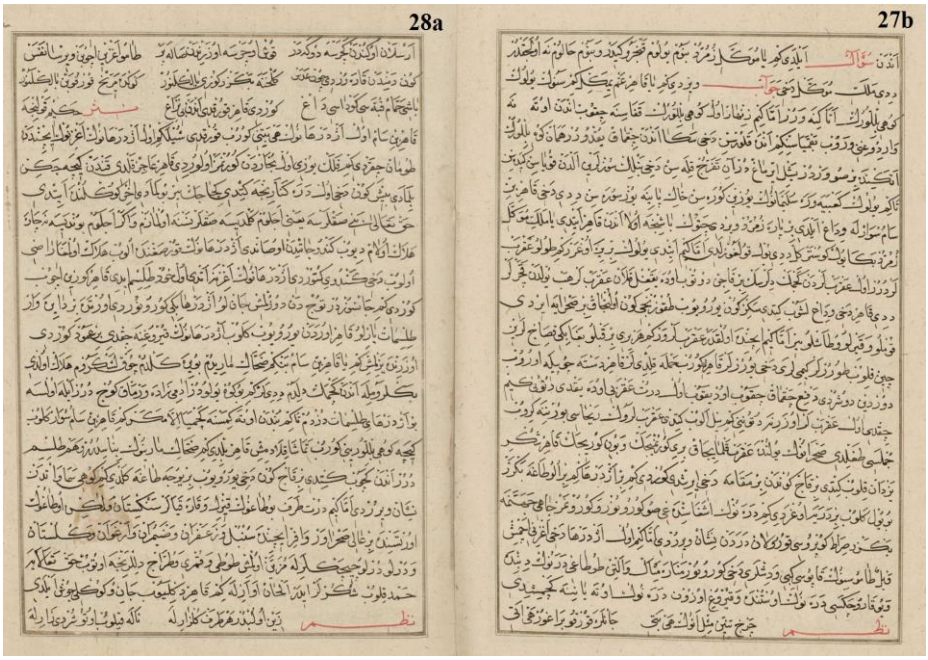

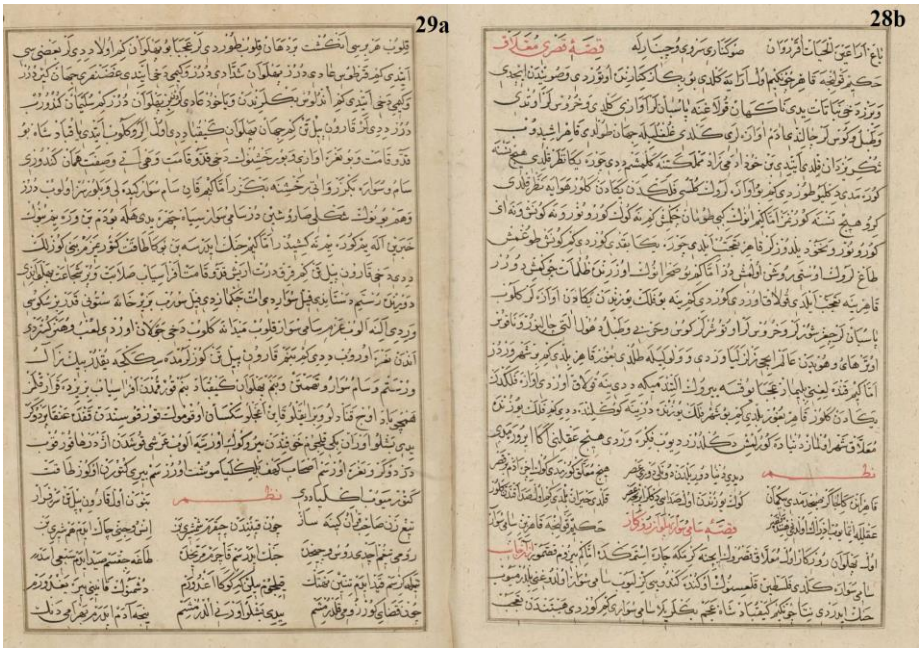
25a

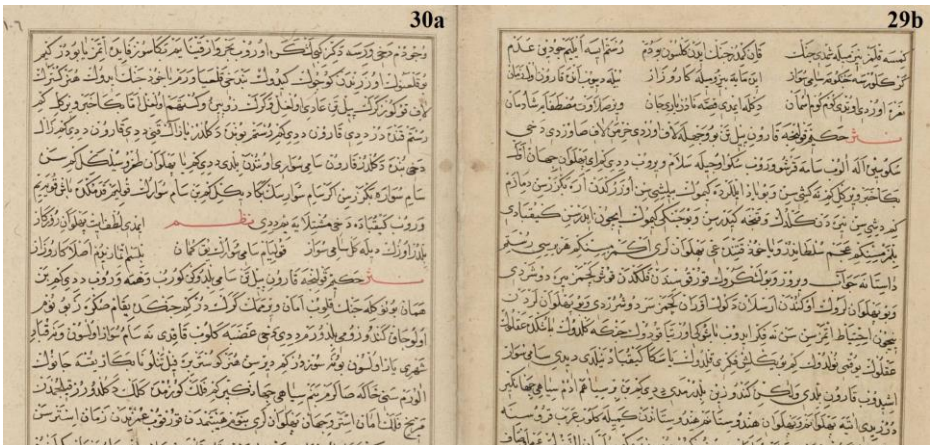

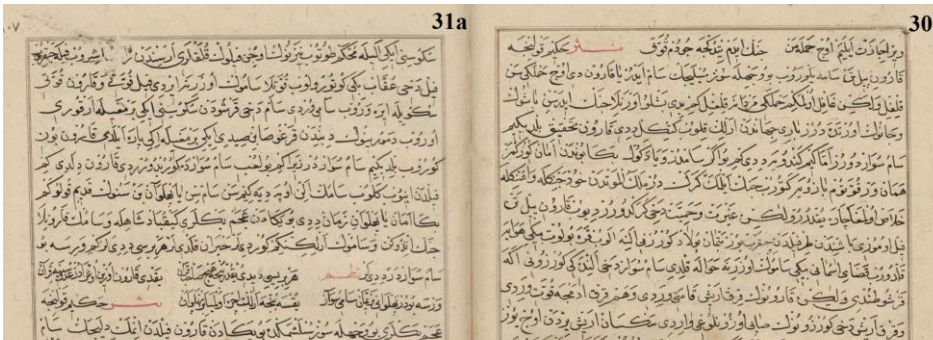

25b
26a

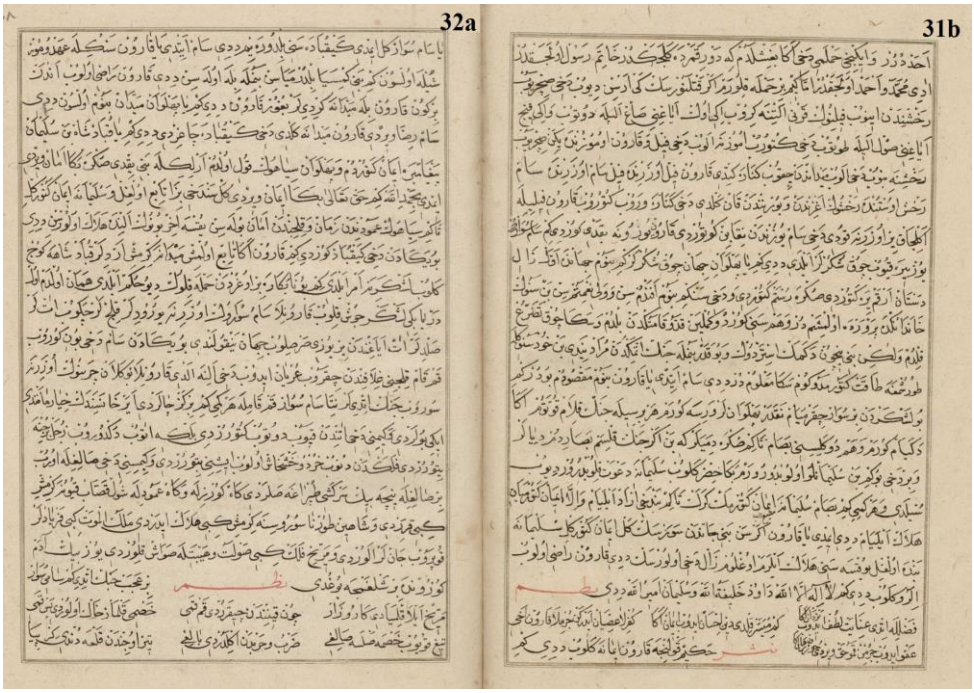

26b
27a

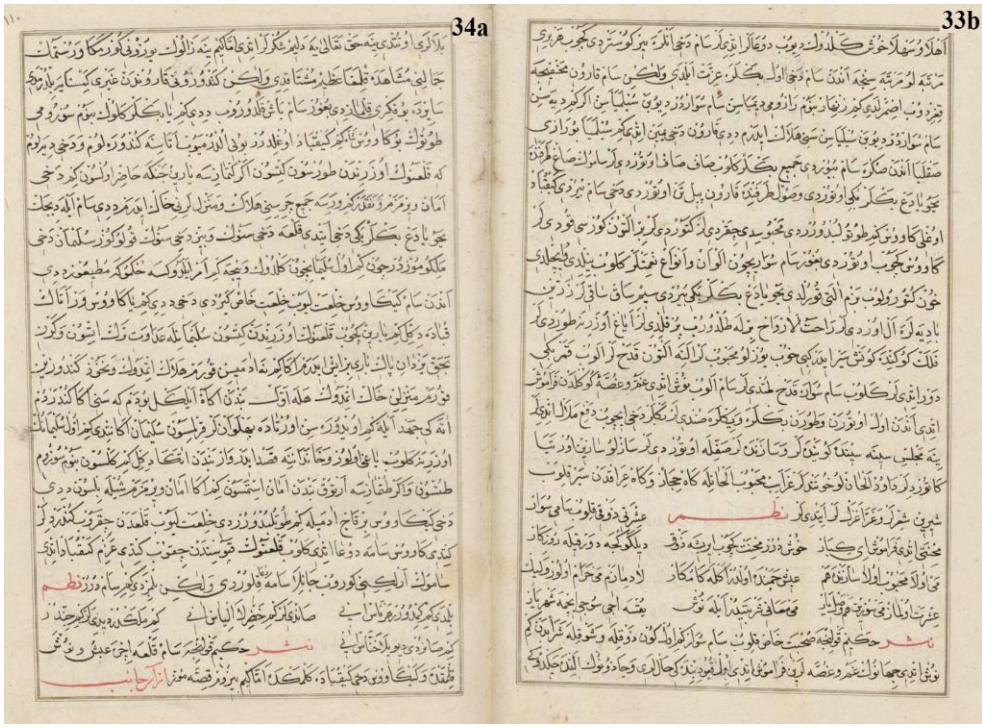

27b
28a

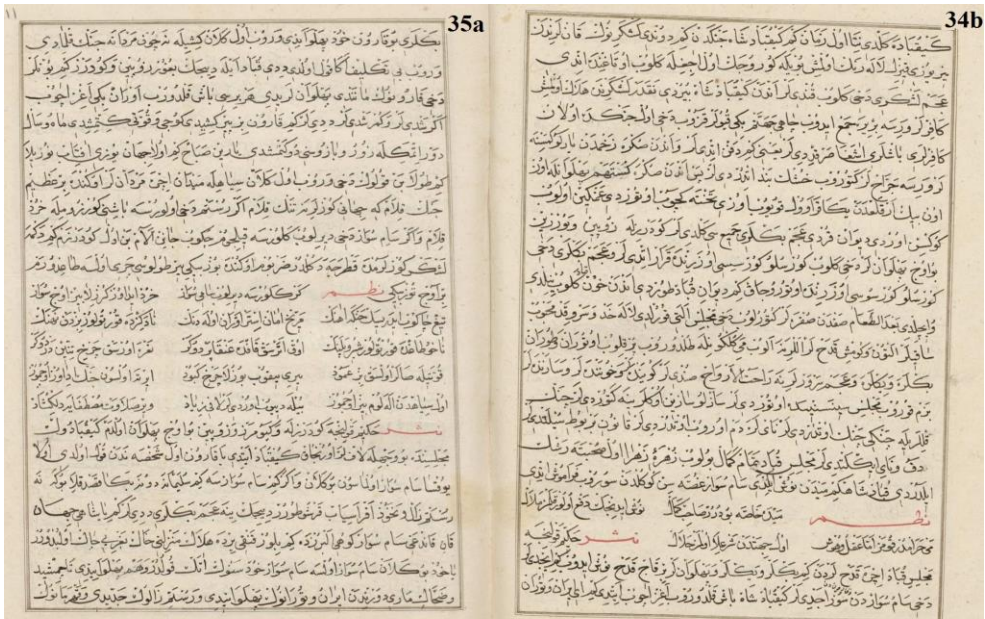

28b
29a

29b
30a

30b
31a

33b
34a

34b
35a

35b

36a

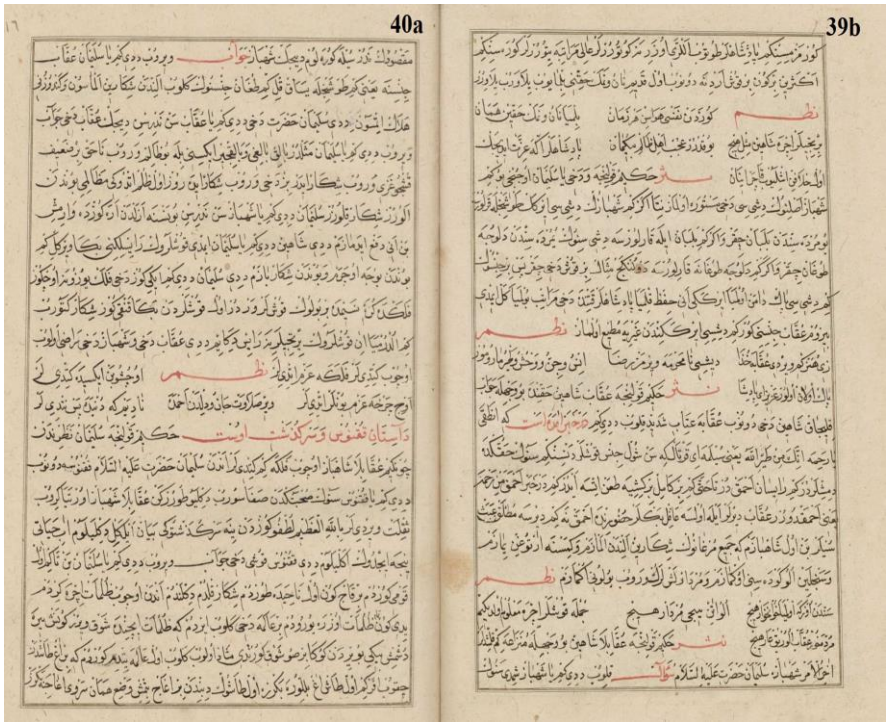
36b

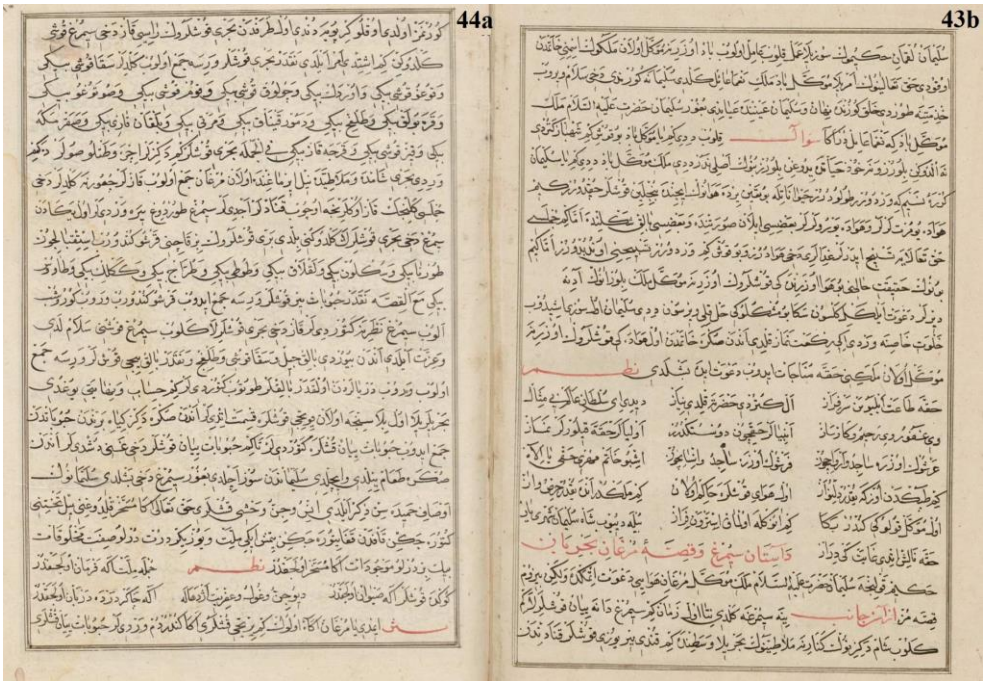
37a

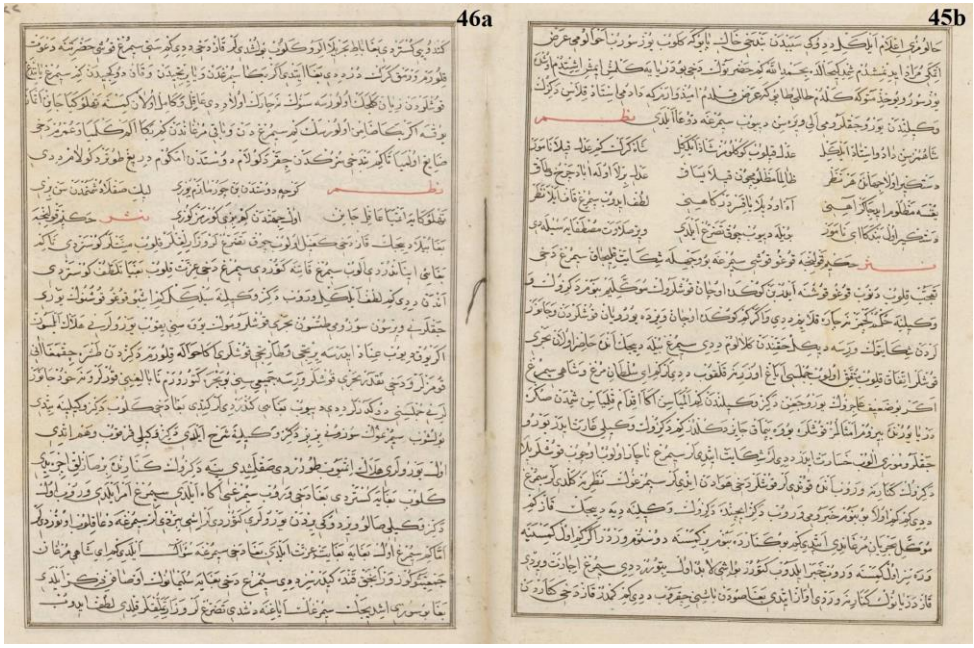

37b
38a
38b
39a

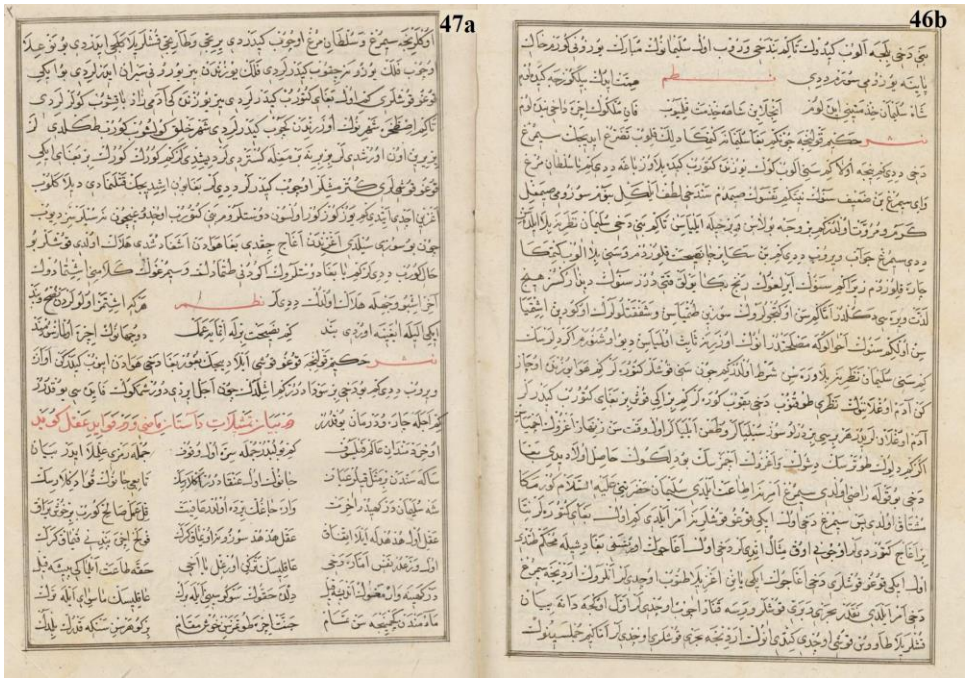

41b
42a
42b
43a

43b
44a

44b
45a

45b
46a

46b
47a

47b
48a

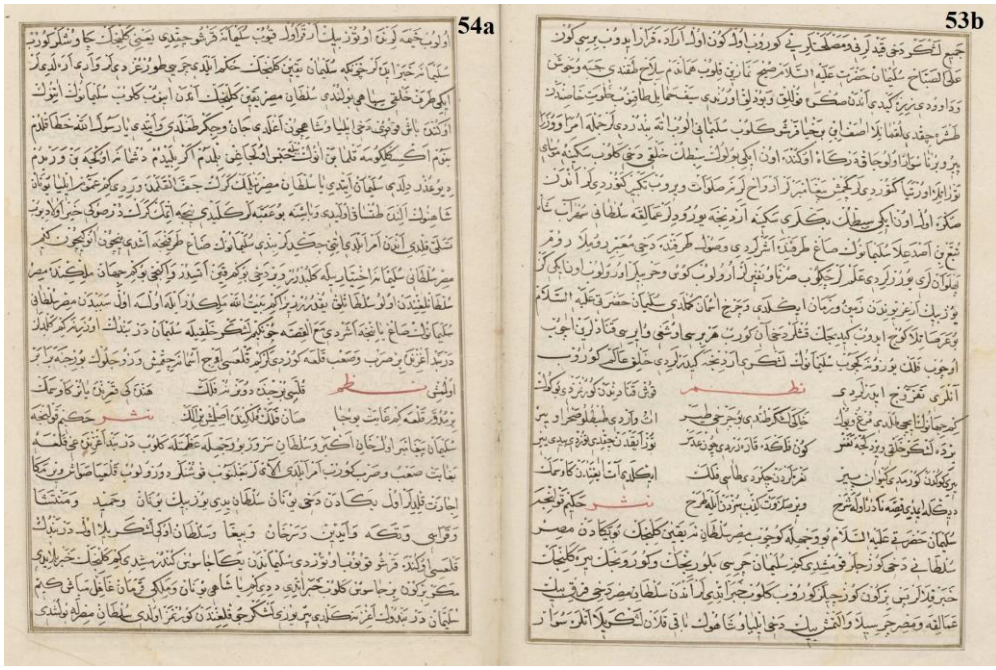

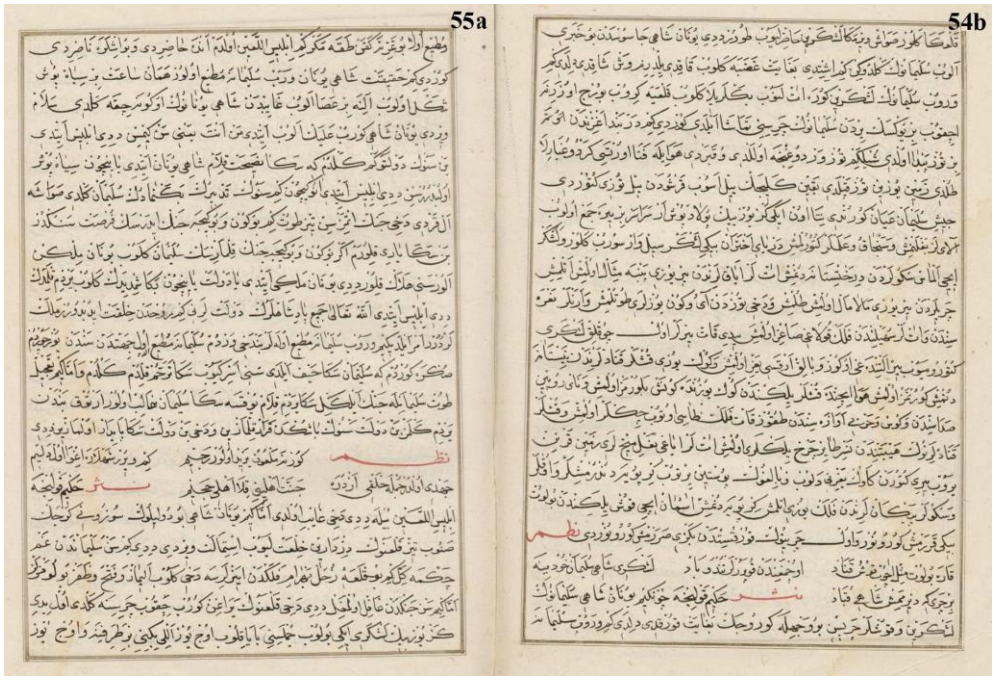
51b

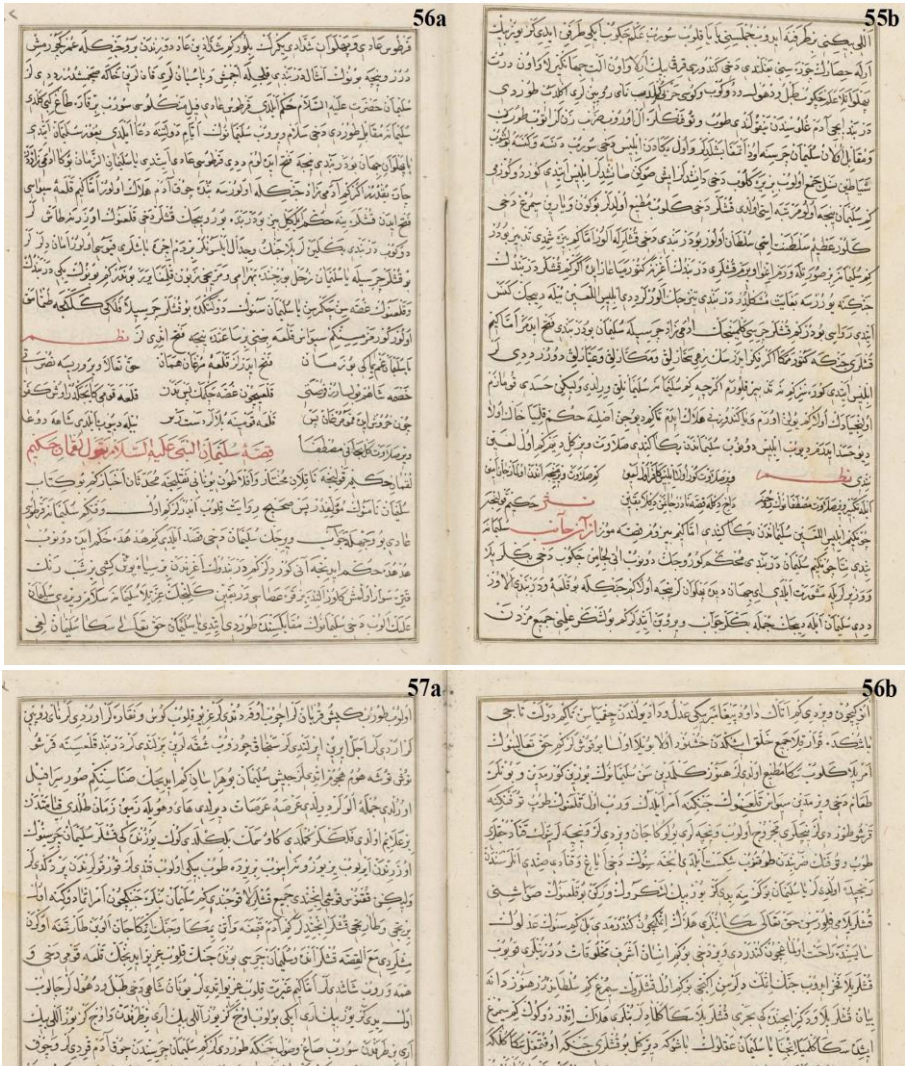
52a

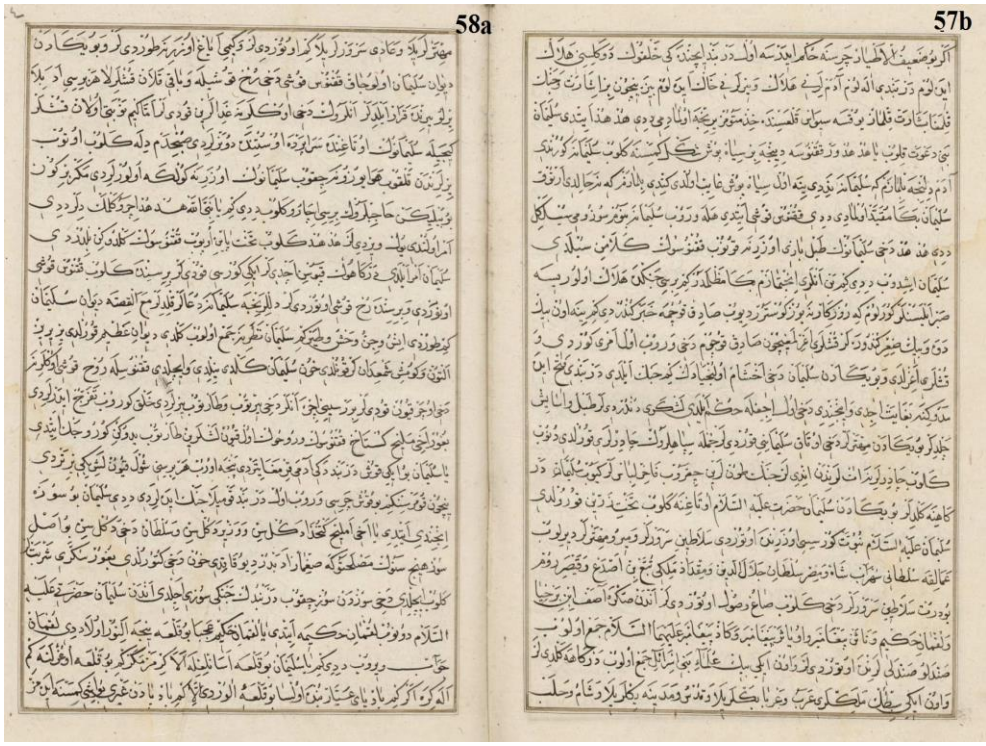
52b

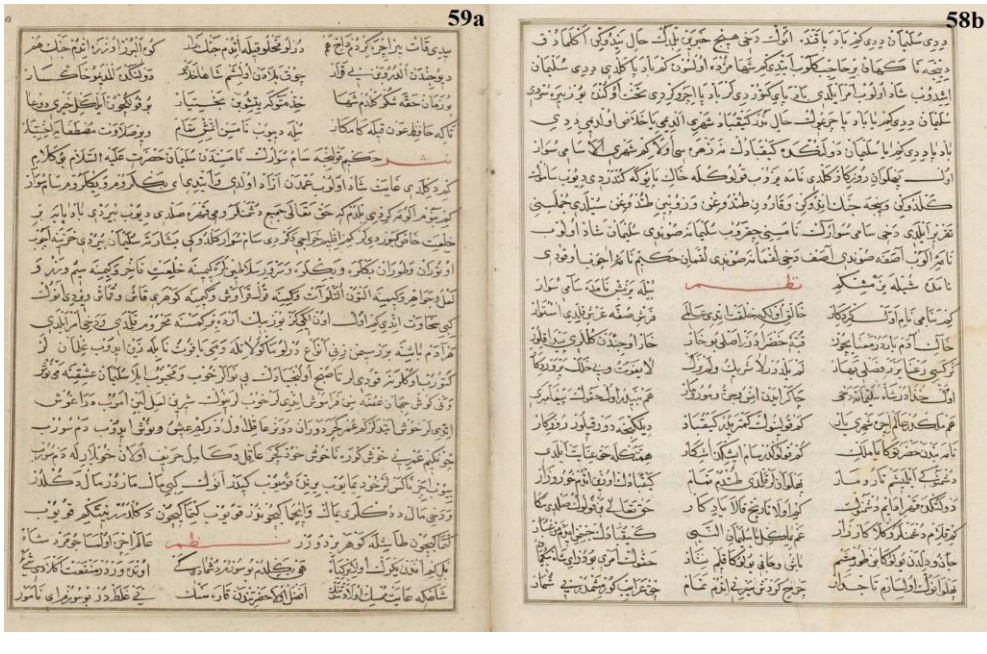
53a

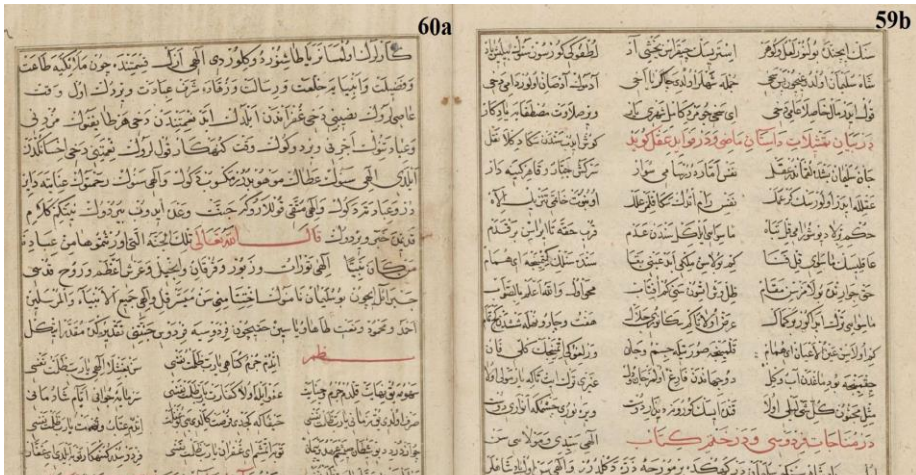

53b
54a

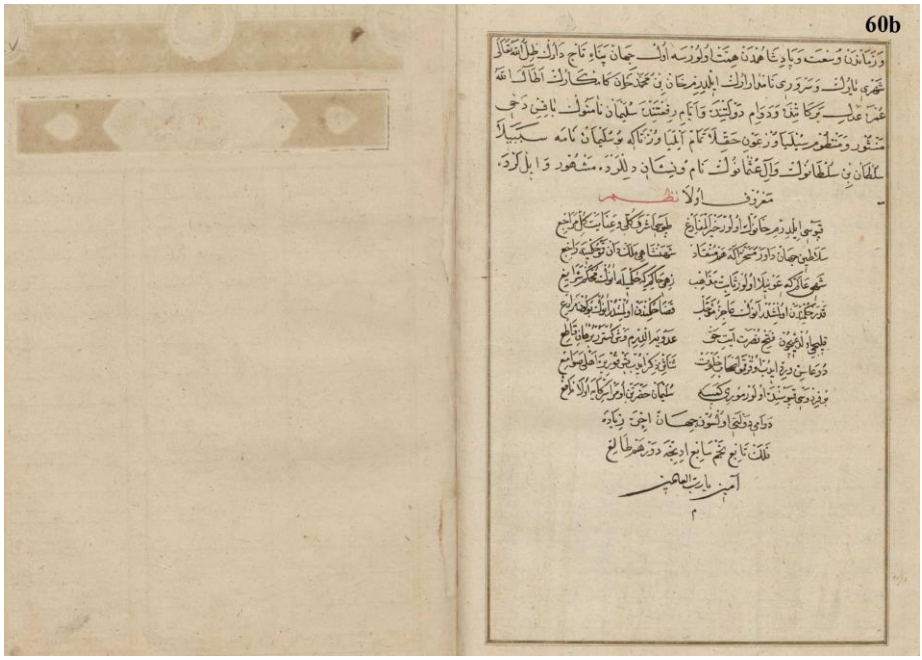

54b
55a

57b
58a

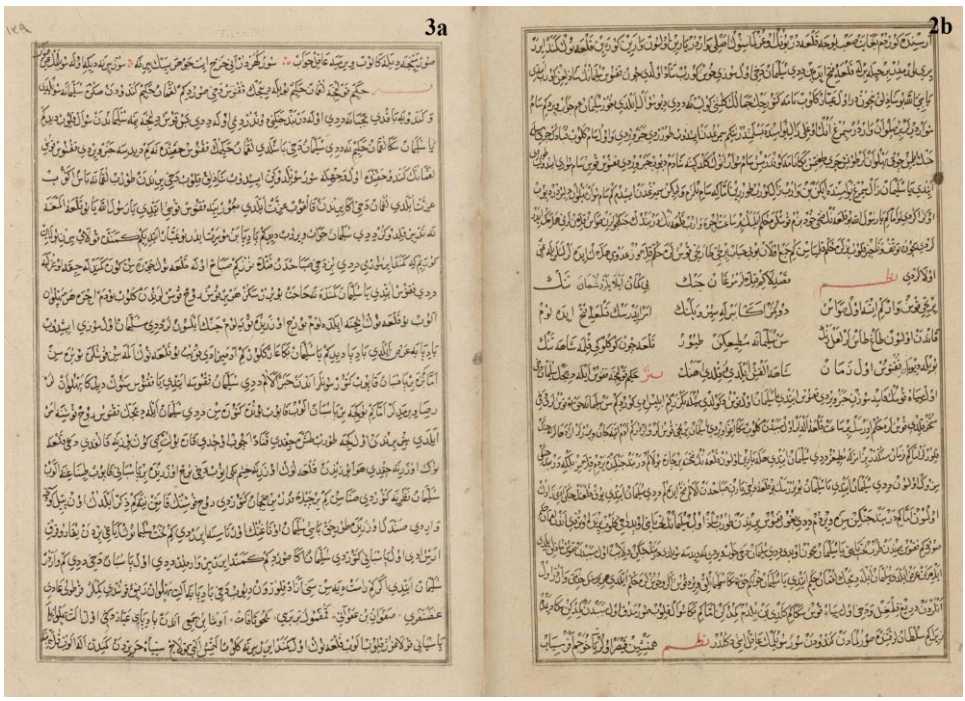

58b
59a

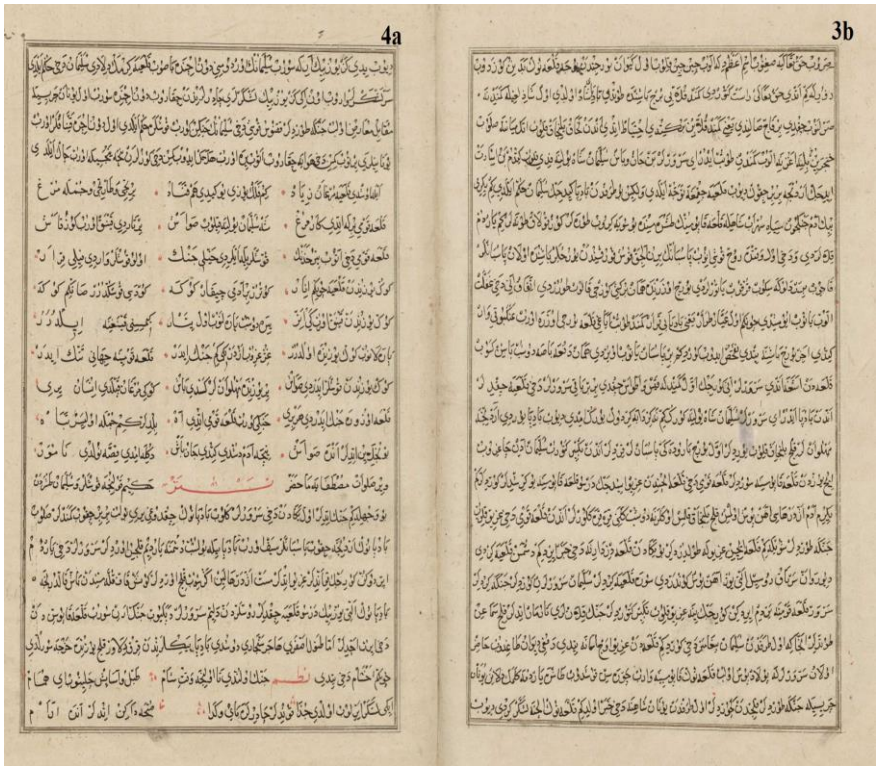

59b
60a

60b

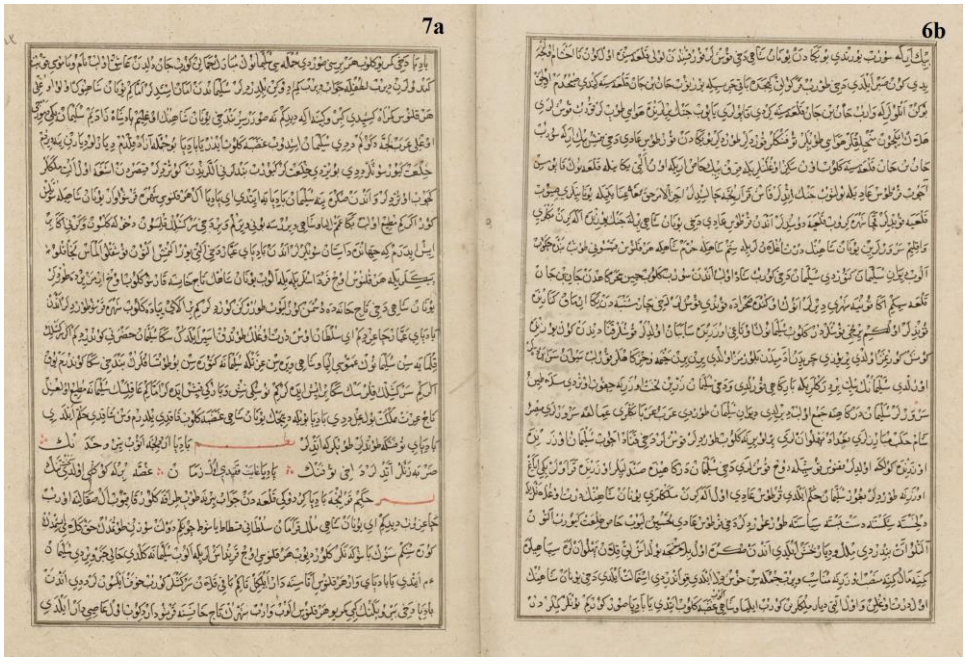
35. Cilt

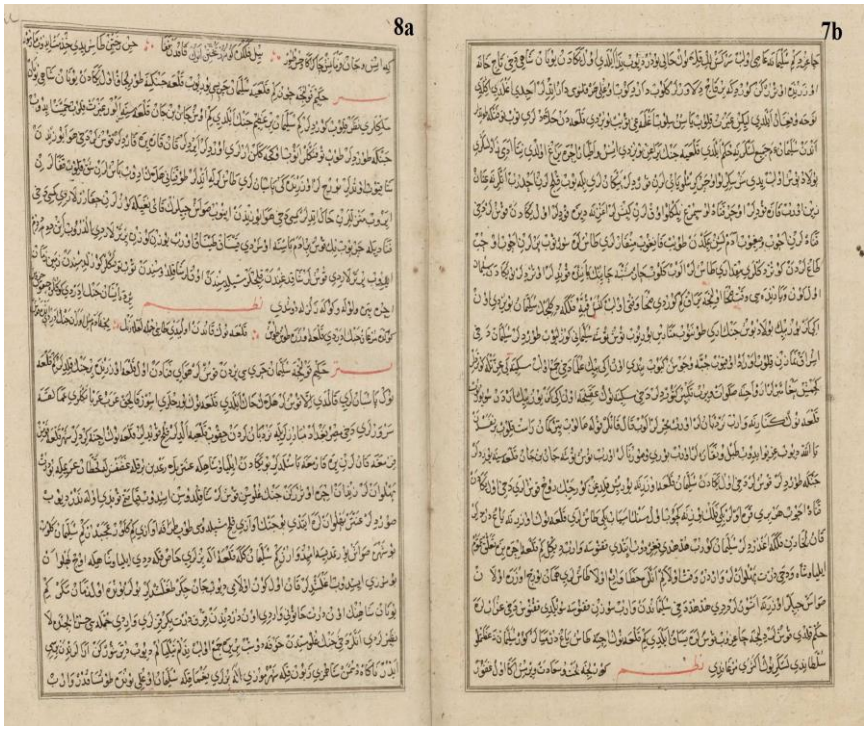

5b
6a

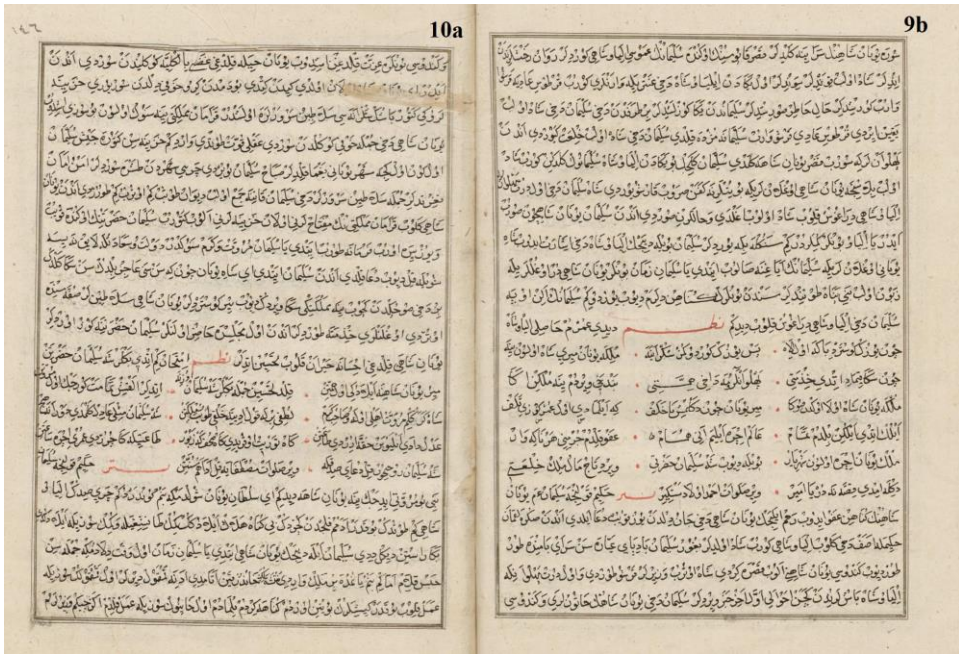

6b
7a

7b

8a

8b

9a

9b
10a

10b
11a

13b

14a

15a

14b

15b

16a

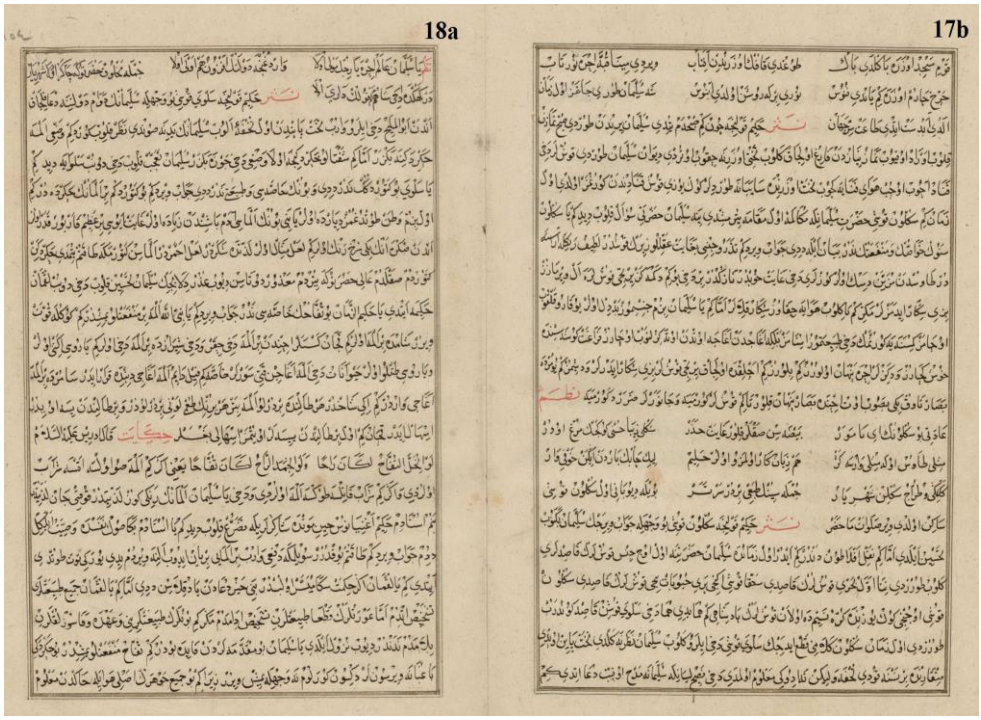

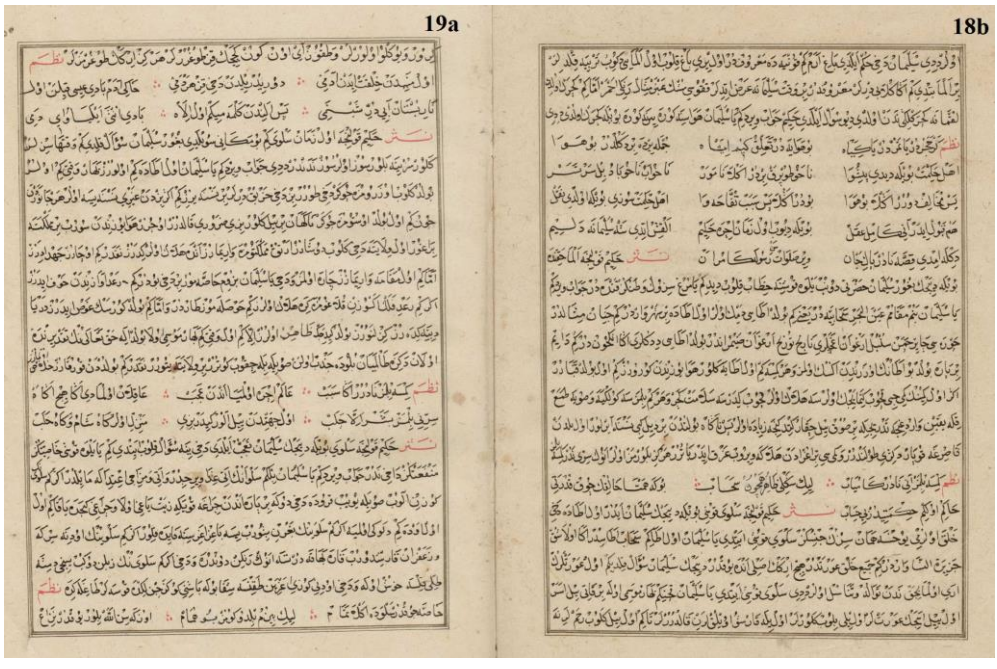
16b

17a

17b
18a

18b
19a

19b

20a

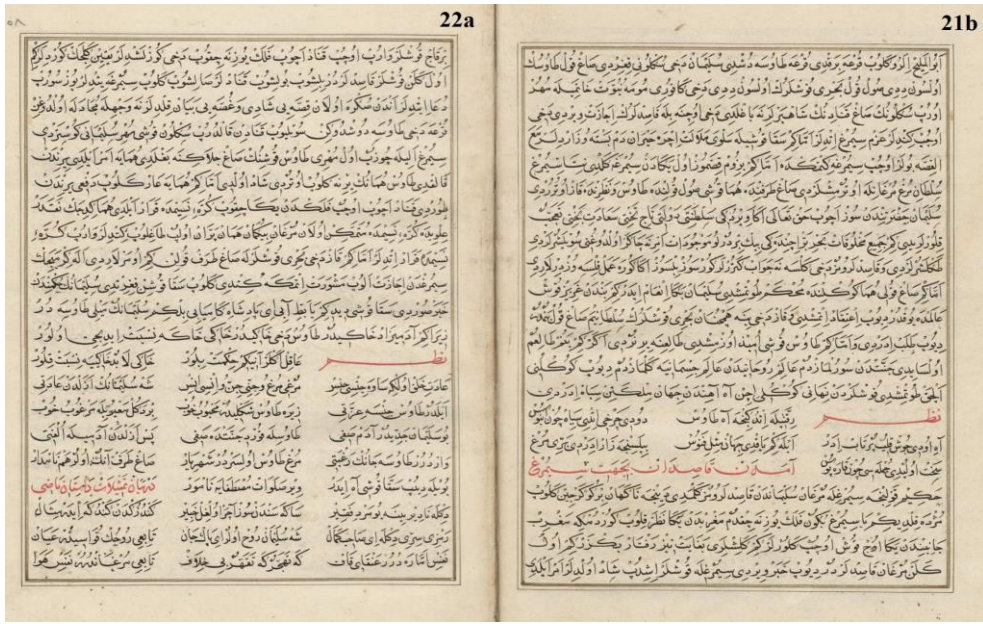

20b

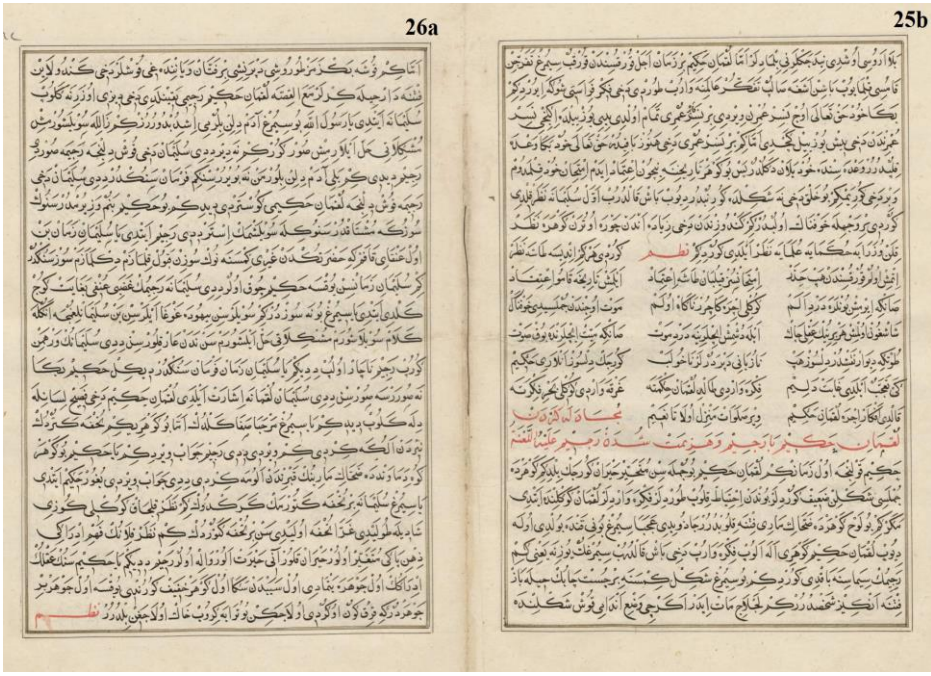
21a

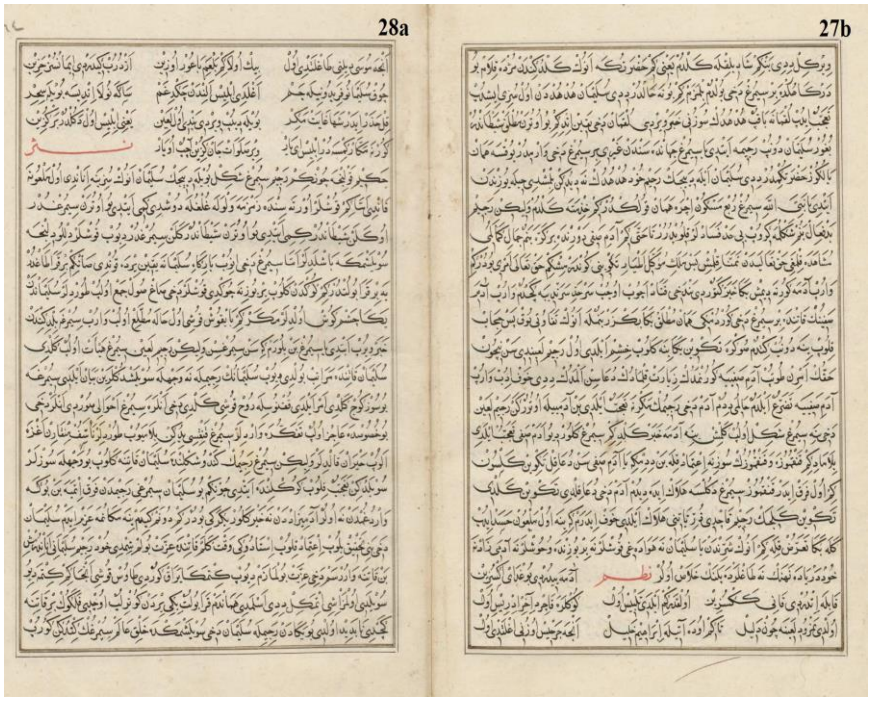

21b
22a

22b
23a

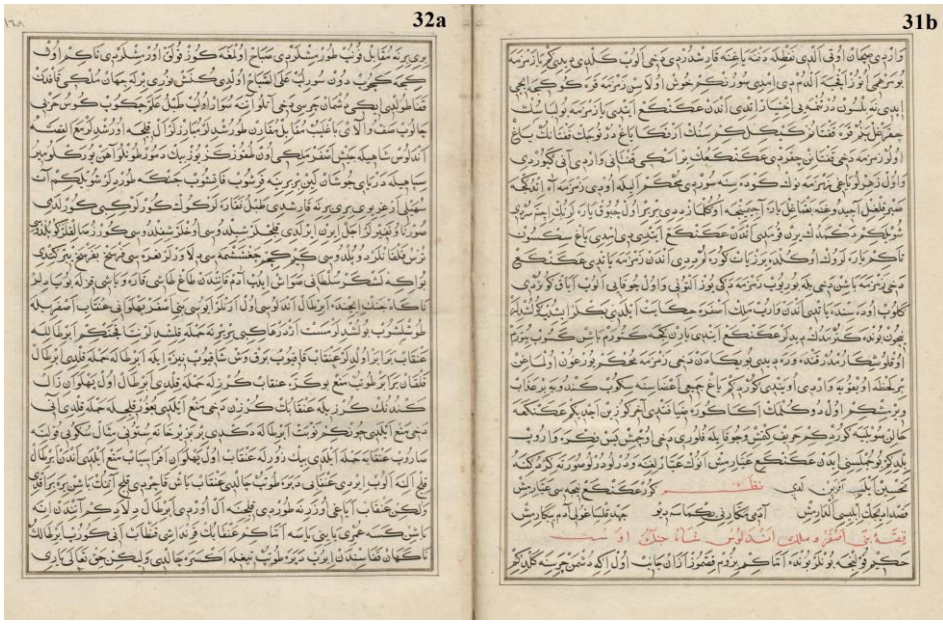

25b
26a

26b
27a

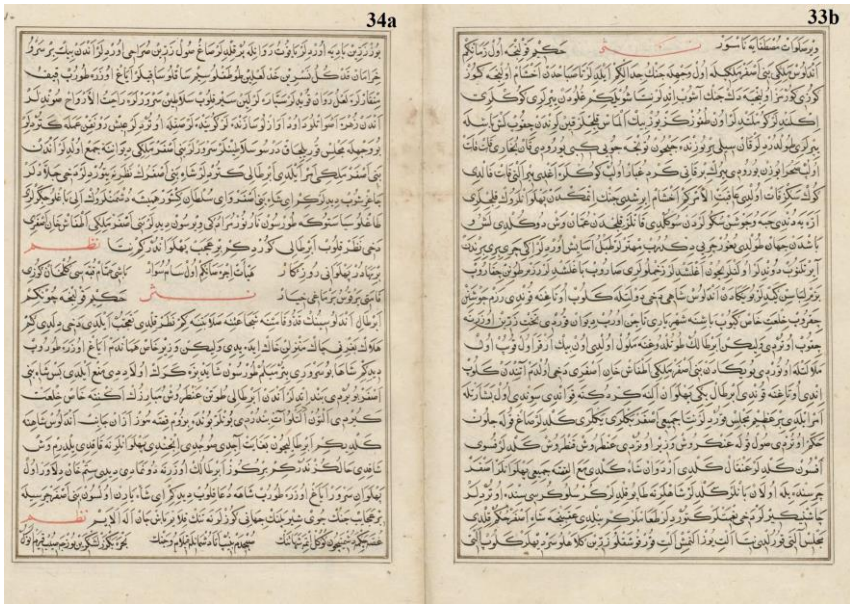

31b

32a

32b

33a

34a
33b
35a
34b

35b

36a

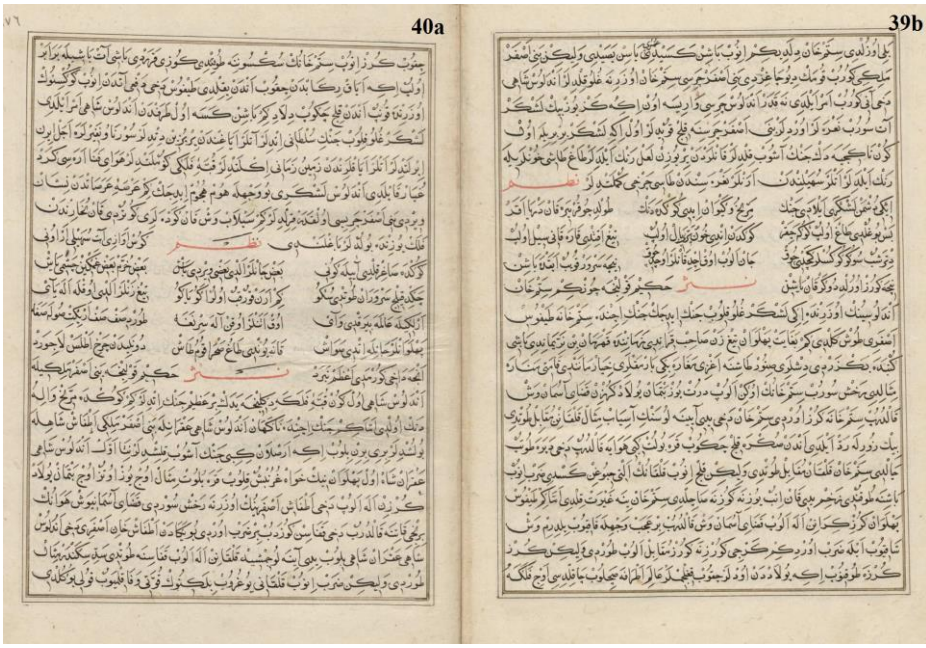
36b

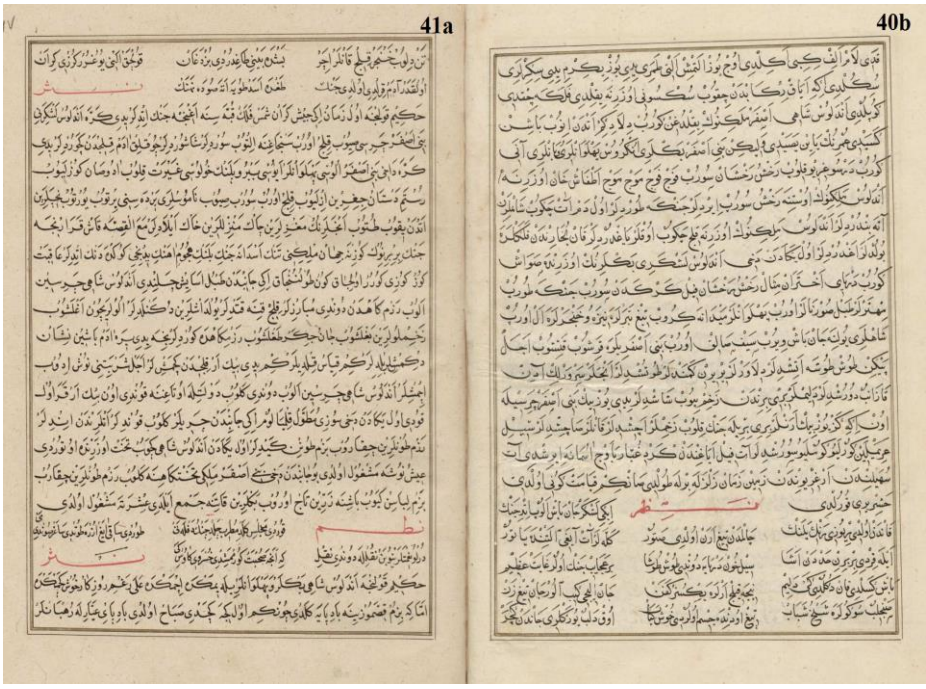

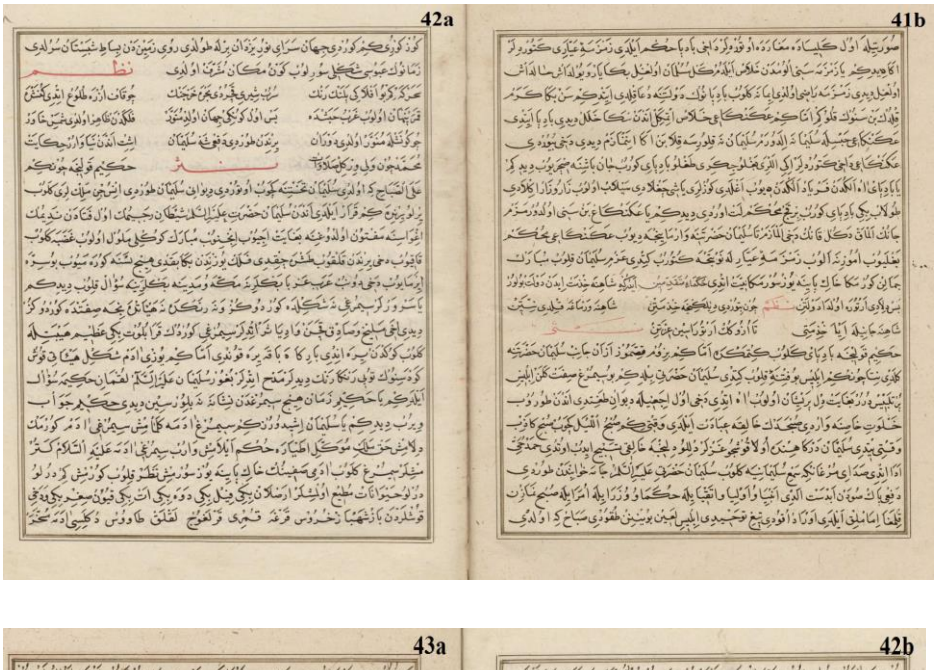
37a

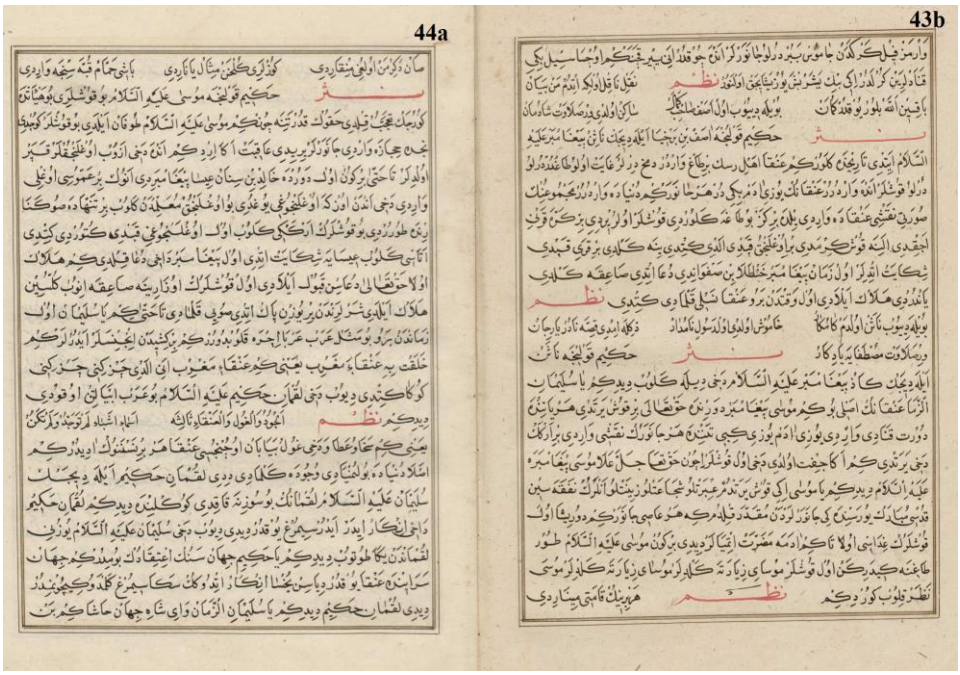

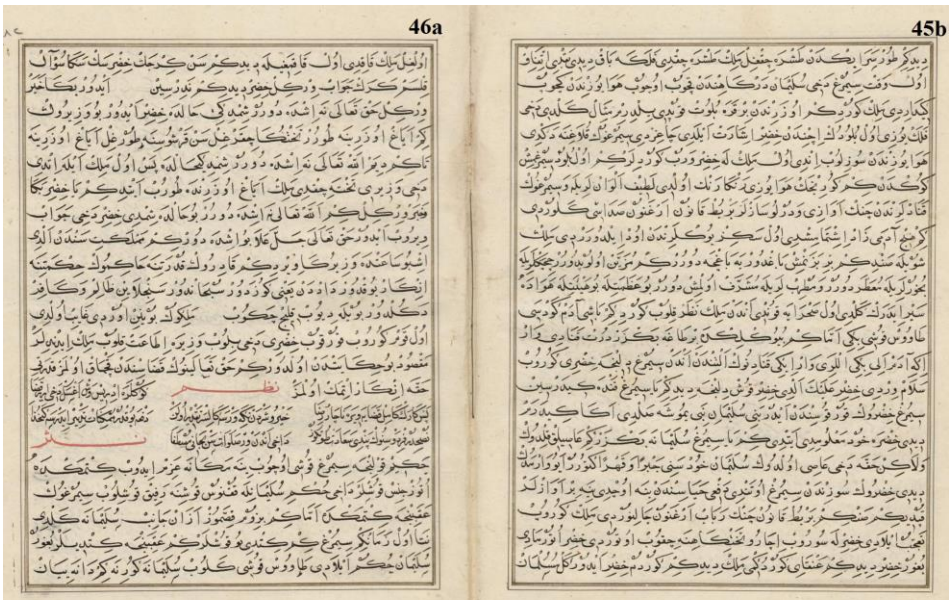

39b
40a

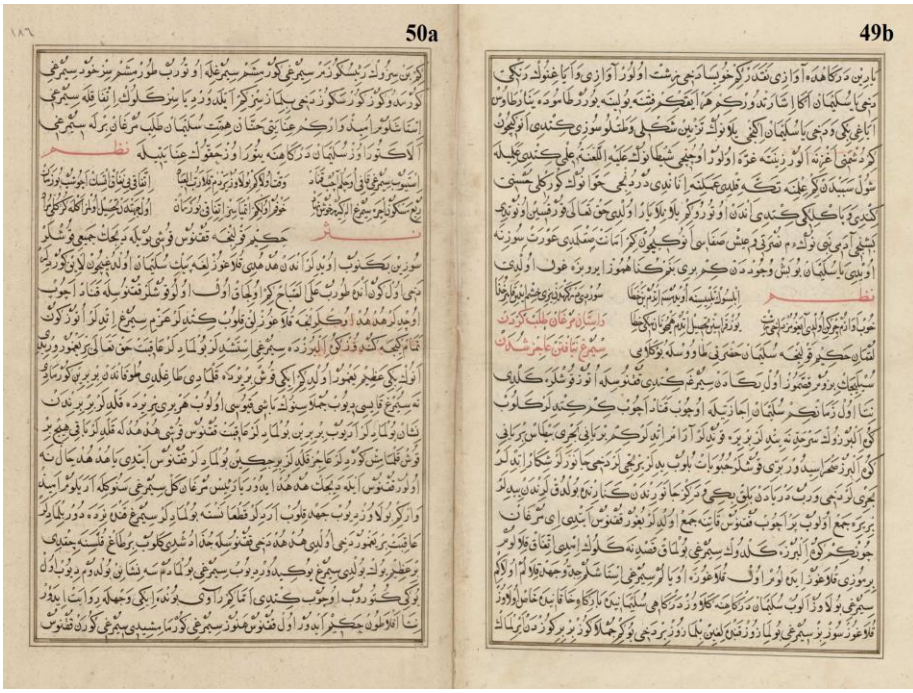

40b
41a

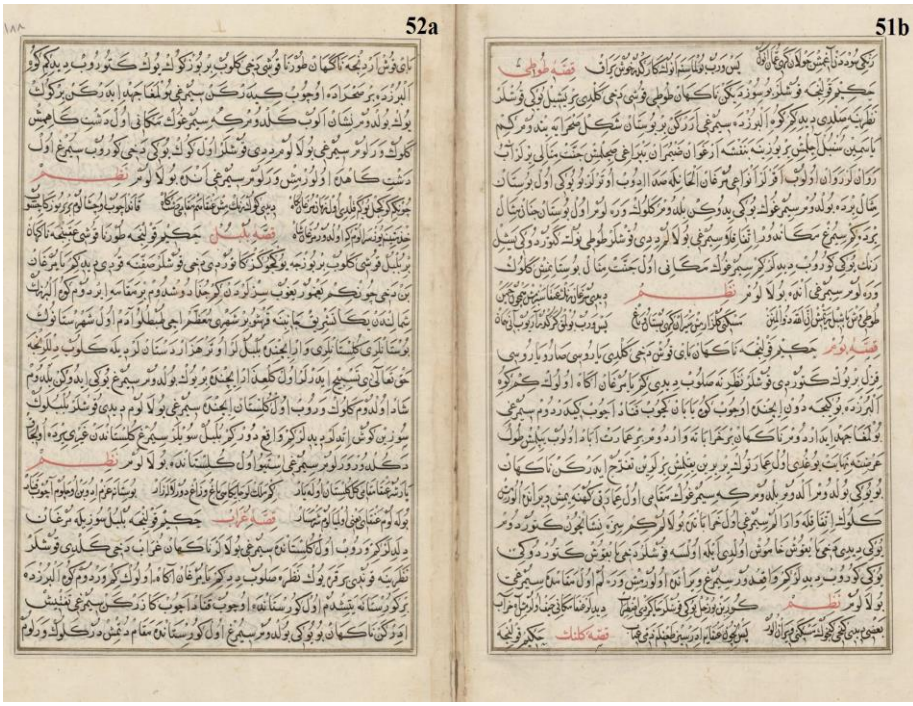

47b
48a
48b
49a

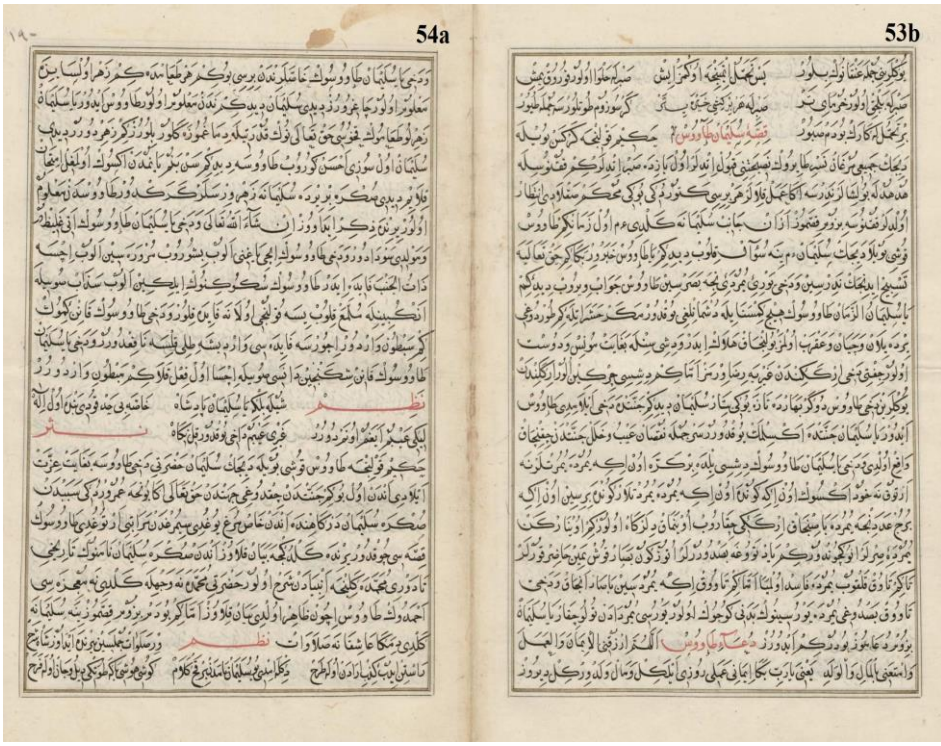

51b

52a

52b

53a

55b

56a

56b

57a

57b

58a

58b

59a

59b

60a

60b

61a

